

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

Dette er en digital kopi af en bog, der har været bevaret i generationer på bibliotekshylder, før den omhyggeligt er scannet af Google som del af et projekt, der går ud på at gøre verdens bøger tilgængelige online.

Den har overlevet længe nok til, at ophavsretten er udløbet, og til at bogen er blevet offentlig ejendom. En offentligt ejet bog er en bog, der aldrig har været underlagt copyright, eller hvor de juridiske copyrightvilkår er udløbet. Om en bog er offentlig ejendom varierer fra land til land. Bøger, der er offentlig ejendom, er vores indblik i fortiden og repræsenterer en rigdom af historie, kultur og viden, der ofte er vanskelig at opdage.

Mærker, kommentarer og andre marginalnoter, der er vises i det oprindelige bind, vises i denne fil - en påmindelse om denne bogs lange rejse fra udgiver til et bibliotek og endelig til dig.

Retningslinjer for anvendelse

Google er stolte over at indgå partnerskaber med biblioteker om at digitalisere offentligt ejede materialer og gøre dem bredt tilgængelige. Offentligt ejede bøger tilhører alle og vi er blot deres vogtere. Selvom dette arbejde er kostbart, så har vi taget skridt i retning af at forhindre misbrug fra kommerciel side, herunder placering af tekniske begrænsninger på automatiserede forespørgsler for fortsat at kunne tilvejebringe denne kilde.

Vi beder dig også om følgende:

- Anvend kun disse filer til ikke-kommercielt brug
Vi designede Google Bogsøgning til enkeltpersoner, og vi beder dig om at bruge disse filer til personlige, ikke-kommercielle formål.
- Undlad at bruge automatiserede forespørgsler
Undlad at sende automatiserede søgninger af nogen som helst art til Googles system. Hvis du foretager undersøgelse af maskinoversættelse, optisk tegngenkendelse eller andre områder, hvor adgangen til store mængder tekst er nyttig, bør du kontakte os. Vi opmuntrer til anvendelse af offentligt ejede materialer til disse formål, og kan måske hjælpe.
- Bevar tilegnelse
Det Google-"vandmærke" du ser på hver fil er en vigtig måde at fortælle mennesker om dette projekt og hjælpe dem med at finde yderligere materialer ved brug af Google Bogsøgning. Lad være med at fjerne det.
- Overhold reglerne
Uanset hvad du bruger, skal du huske, at du er ansvarlig for at sikre, at det du gør er lovligt. Antag ikke, at bare fordi vi tror, at en bog er offentlig ejendom for brugere i USA, at værket også er offentlig ejendom for brugere i andre lande. Om en bog stadig er underlagt copyright varierer fra land til land, og vi kan ikke tilbyde vejledning i, om en bestemt anvendelse af en bog er tilladt. Antag ikke at en bogs tilstedeværelse i Google Bogsøgning betyder, at den kan bruges på enhver måde overalt i verden. Erstatningspligten for krænkelse af copyright kan være ganske alvorlig.

Om Google Bogsøgning

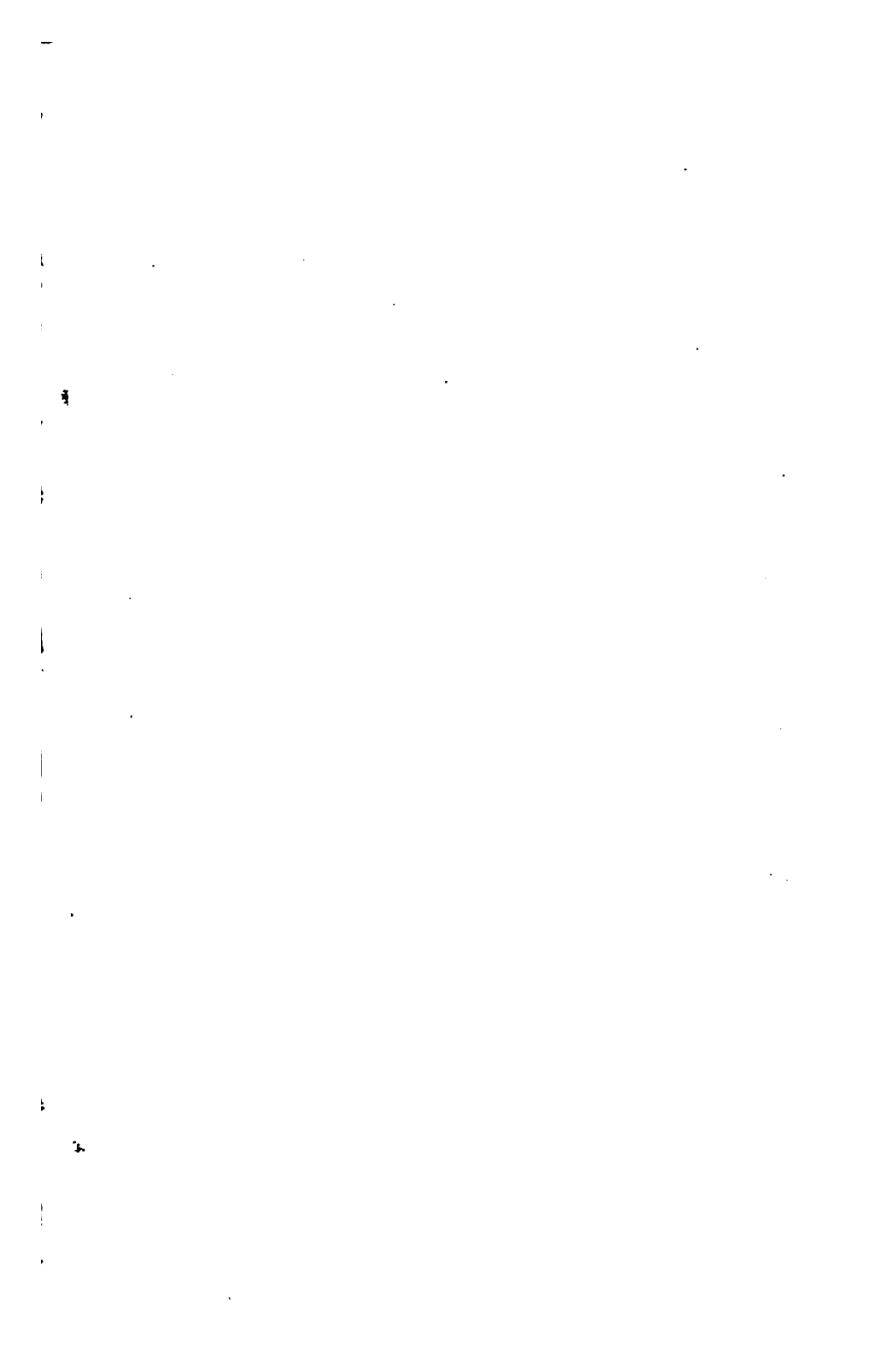
Det er Googles mission at organisere alverdens oplysninger for at gøre dem almindeligt tilgængelige og nyttige. Google Bogsøgning hjælper læsere med at opdage alverdens bøger, samtidig med at det hjælper forfattere og udgivere med at nå nye målgrupper. Du kan søge gennem hele teksten i denne bog på internettet på <http://books.google.com>

10/20/21

ANNEX

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
291658
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATION
R 1903

180
5
180

Thiele's Bogtrykkeri. Kjøbenhavn.

INDHOLD

	Side
ANDERSEN, N.: Den musikalske akcent i østslesvigsk	65, 165
DAHLERUP, V.: Holbergs privatbreve	1
DYRLUND, F.: Landsbypigernes tidsfordriv	145
FALBE HANSEN, I.: Evalds giftermålsplaner i Rungsted	16
JÆSPERSEN, O.: Stød og musikalsk akcent	215
KÅLUND Kr.: Bidrag til R. Rasks lævned	129
OLRIK, A.: Runestenenes vidnesbyrd om dansk åndsliv	25, 107
THYREGOD, O.: Et afsnit af folkets besværgelsestro	193
VEDEL, E.: Et fynsk rimbrev fra 1829	240
VERNER, K.: Store og små bogstaver	82

BLANDINGER

I. To viser af T. Reenberg og deres kilde (Kr. N.)	43
II. Målprøve fra Lild sogn (C. M. C. Kvolsgaard)	48
III. De disputerende professorer (H. F. Feilberg)	50
IV. Visen om Caroline Mathilde (M. Sørensen)	81
V. Et pseudo-wesselsk epigram (Kr. N., sml. IX)	143
VI. Hr. frue (O. Degenkolw)	144
VII. En tur til en hellig kilde (F. Bak)	181
VIII. Oversættelse af den versificerede fortælling på sønderjysk (N. Andersen)	245
IX. Et pseudo-wesselsk epigram (Kr. N.)	246
X. Fremmede domme om dansk (Kr. N.)	247
XI. St. Hans med den røde mund (Kr. N.)	250

ANMELDELSER.

	Side
<i>Andersen, V.</i> , Guldhornene (P. Levin).....	123
<i>Bolte, J.</i> , Lenaus Gedicht Anna (Kr. N.).....	191
<i>Bugge, S.</i> og <i>M. Moe</i> , Kungssonen av Norigsland (O. Thyregod).	61
<i>Gaidoz, H.</i> , Mélusine (Kr. N.).....	64
<i>Rolland, E.</i> , Flore populaire (H. F. Feilberg).....	63
<i>Sébillot, P.</i> , Légendes et curiosités des métiers (C. Nyrop).....	59
<i>Weinhold, K.</i> , Die altdeutschen Verwünschungsformeln (Th. A. Müller)	63
<i>Weinhold, K.</i> , Zur Geschichte des heidnischen Ritus (Th. A. Müller)	185
<i>Zibrt, C.</i> , Český lid (O. Thyregod)	188

HOLBERGS PRIVATBREVE.

VED

VERNER DAHLERUP.

I sin 85. epistel (Bruuns udg. II s. 22—23) giver Holberg følgende ofte citerede karakteristik af sin brevvexling: „Jeg tager mig vare for Breve-Vexlinger, helst saadanne, som bestaae udi *Complimenter*, og hvorpaa gemeenligen ellers en stor Tiid spildes: Hvorudover, om alle mine Breve vare samlede, skulde de intet findes at indeholde andet end Giensvar paa Begiering og Spørsmaal; Ja alting indtil Skiøder, Kiøbe-Breve, Fæste-Breve og *Obligationer* ere uden de sædvanlige *Præludier*.“

Opmuntrende er disse ord just ikke; håbet om, at en samling af Holbergs breve skulde bringe udmærkede bidrag til den store forfatters karakteristik af lignende art, som i. ex. Goethes breve indeholder, er forud afskåret. Døer, som vil have slige oplysninger om Holberg, kan ikke vente at finde dem i hans virkelige privatbreve, men er henvisst til de fingerede breve, de danske „Epistler“, som han har skrevet med offentligheden for øje.

Men uagtet Holbergs private breve kun alt for nøje svarer til den beskrivelse, han selv giver af dem, må de dog af flere grunde regnes for ret vigtige aktstykker. For det første indeholder de nemlig enkelte bidrag til hans levnedsbeskrivelse, hvilke vi, under den store mangel på private kilder til hans livshistorie, ikke godt kan se bort fra. For det andet er de uforkastelige vidnesbyrd om, hvorledes han selv skrev

det danske sprog, medens hans trykte værker på mange punkter bærer spor af bogtrykkeres og andre mellemmands omformende virksomhed. Og endelig giver de os, i al deres korthed og magerhed, enkelte ret værdifulde (positive og negative) bidrag til hans karakteristik.

Ikke ét af hans breve er for det første noget virkeligt vennebrev; skönt han i sine trykte værker idelig taler om sine venner, som på hvert afgørende punkt i hans liv træder til med opmuntringer og råd¹, findes der hverken i hans egne eller hans samtidiges breve det ringeste spor af, at han har stået i fortrolig brevvexling med nogen ven, som han betroede sine tanker, og til hvis råd han lyttede. Selv den fortrolighed, han i brevet af 20. jan. 1733 viser over for Gram, er i virkeligheden påtvungen ham af omstændighederne: Holbergs *Synopsis* skulde gennemses af konsistorium; men for at slippe for at se sin bog underkastet Andreas Hojers kritik beder han Gram om alene at gennemse den, og hele resten af brevene er af den mest forretningsmæssige karakter, som tænkes kan. De viser os Holberg især som den udmærkede forretningsmand, han var; vi forstår af dem, at han har kunnet tjene en formue på sine bøger: hans „venskab“ har sikkert ikke været udelukkende en behagelighed, det har først og fremmest medført forpligtelsen til at sørge for salget af hans bøger, og når betalingen for disse ikke indtraf hurtig nok, så var Holberg ikke bange for at trække en veksle på „vennen“ (se brevene nr. 4 og 5 i Botten Hansens nedenfor nævnte samling).

Af private breve fra Holberg har der hidtil været offentliggjort 18 forskellige²; af disse er to breve rettede til Gram (daterede 21. maj 1714 og 20. jan. 1733), begge er trykte af R. Nyerup i *Athene I* (1813) s. 132, det andet desuden af F. L. Liebenberg i *Betænkning over den holbergske orthografi* (1845) s. 24 og af Chr. Bruun i *Holberg som lærer i historie*

¹ Jvf. Bruun: *Om L. Holbergs trede epistler til en højformem herre* (1895) s. 120 ff.

² Jvf. Werlauffs fortællelse i *Nyt historisk tidsskrift VI* (1856) s. 447 ff.

(1872) s. 32; ti breve er til krigsråd og krigsbogholder Åge Rasmussen Hagen i Trondhjem¹; tre af disse (daterede 11. marts 1724, 24. maj 1724 og 21. jan. 1730) er trykte i B. Møes Tidsskrift for den norske personalhistorie, Ny række (1846) s. 59 ff., de samme breve samt sex andre (daterede 2. aug. 1721, 10. marts 1722, 21. okt. 1723², 2. sept. 1729, 30. sept. 1730, 27. jan. 1731³) er udgivne af P. Botten Hansen: Nogle utrykte breve af L. Holberg (Kristiania 1858, optryk efter Illustreret nyhedsblad 1858 nr. 36 og 42), og endelig er et tiende brev til Hagen (dateret 6. marts 1723) trykt af L. Daae i (norsk) Historisk tidsskrift. III (1875) s. 95. — Resten af Holbergs breve er alle stiledede til hans ridefoged på Tersløsegård F. Bierre; fem af disse (daterede 4. sept. 1748, 4. okt. 1748, 11. novbr. 1749, 23. jan. 1750 og 14. okt. 1751) er udgivne af J. K. Høst i hans tidsskrifter Dannora (1814) nr. 15 og 17 og Politik og historie II (1820) s. 255 og 319; et sjette brev til ridefogden (dateret 1. okt. 1749) er trykt af Chr. Bruun i Danske samlinger IV (1868—69) s. 288.

Under et mangeårigt sprogligt studium af Holbergs værker har jeg stræbt så vidt muligt at samle alt, hvad der er tilbage med hans egen hånd. Der forestod mig da den ubehagelige overraskelse, at flere af de breve, som har eksisteret i dette århundrede, nu er forsvundne⁴. Ikke alene de breve, som J. K. Høst lod trykke i århundredets begyndelse, må nu betragtes som tabte, og ethvert forsøg på at skaffe dem til veje vil rimeligvis for bestandig vise sig frugtesløst⁵. Men

¹ Oplysninger om denne mand er samlede af B. Moe i Tidsskrift for den norske personalhistorie, Ny række (1846) s. 62.

² Af dette brev findes et faksimile i „Jubeludgaven“ af Holbergs komedier III s. 23.

³ Et faksimile findes i Henr. Jægers Illustreret norsk literaturhistorie I (1896) s. 327.

⁴ Det brev til aktørerne ved den danske skueplads, som Overskou har udgivet i sin theaterhistorie (II s. 134 f.), er næppe trykt efter nogen holbergsk autograf, men efter en afskrift, som findes i Ny kgl. samling 4to, nr. 2020 n.

⁵ J. K. Høst har rimeligvis ejet alle disse breve, skønt han kun bemærker det udtrykkelig om to af dem; ved en henvendelse

selv brevene til Hagen er for en del ikke mere til at opspore; uagtet den nu afdøde norske rigsarkivar M. Birkeland med stor velvilje hjalp mig ved undersøgelsen, lykkedes det mig dog ikke at skaffe alle de breve til veje, som Botten Hansen har haft for øje; angående det i „Jubeludgaven“ faksimilerede brev lød de oplysninger, som jeg modtog fra det norske rigsarkiv, at brevet sidst har tilhørt en hr. Faye (søn af præsten A. Faye), „der en gang har været på Sandwichøerne og siden, så vidt erindres, i Florida“; som brevet af 11. marts 1724 siger Botten Hansen, at det tilhørte det norske rigsarkiv, men ingen af arkivets embedsmænd mindes at have set det. Som erstatning for de mange tabte breve er jeg dog så heldig at kunne meddele et par hidtil utrykte breve.

Idet jeg herefter skal give et aftryk af alle de breve, jeg selv har set — ét af brevene har jeg dog ikke set i original, men kun i afskrift ved Botten Hansen — vil jeg benytte lejligheden til at anmode enhver, som måtte eje eller kende holbergske autografer, om at give mig underretning derom¹. Erfaringen har jo desuden lært, at sådanne dokumenter kun alt for let forsvinder, hvorfor det var ønskeligt, om det, som endnu er tilbage med Holbergs hånd, for fremtiden måtte blive opbevaret på en betryggende måde, helst i offentlige samlinger.

Mit aftryk af brevene er fuldstændig bogstavret; hvor min gengivelse afviger fra de tidligere aftryk, har jeg naturligvis med særlig omhu forvissat mig om, at min læsning var

til fhv. folketingsmand F. Bajer har jeg kun fået den oplysning, at de i ethvert tilfælde ikke findes i den høstske families eje. Om J. K. Høsts sidste levetid fortæller Sille Beyer (Erindringer vedk. slægterne Beyer og Høst, 1862, s. 17): „Han fortærede alt det papir, han kunde få fat på. En del spyttede han siden ud igen, når det var gennemtygget.“ Skulde Holbergs breve være forsvundne på den måde?

¹ De breve, som jeg forgæves har stræbt at genfinde, er foruden de førnævnte breve til ridefogden følgende breve til Hagen: 21. okt. 1723 (Botten Hansen nr. 3), 11. marts 1724 (B. H. nr. 4), 24. maj 1724 (B. H. nr. 5), 21. jan. 1730 (B. H. nr. 7).

rigtigere end den tidligere. Holbergs breve er gennemgående meget skødesløst skrevne med mange skrivefejl; skilletegn anvendes kun i ny og næ, og som oftest göres der ingen forskel på *o* og *ö*; alle disse egenheder har jeg ment at burde gengive. Latinske bogstaver har jeg betegnet ved kursivtryk.

De oplysninger, jeg har knyttet til brevene, angår kun det, som er absolut nødvendigt til forståelsen; derimod har jeg afholdt mig fra alle videregående historiske og sproglige bemærkninger.

A. Breve til Gram.

(Originalerne findes på universitetsbibliotheket i København, Addit. nr. 8, 8vo.)

1. Velädle Hr *Professor* Oprigtige goode ven

Det gior mig ont ieg ikke fik tale med Eder forend ieg reiste Saa snart vinden bläste good maatte ieg fort uden at tage af skeed med nogen. Giör mig den tjeneste naar i taler med Bispen at legge min undskyldning fordj ieg ikke toog afskeed med ham: Näst komēnde uuge reiser ieg til Frankrig og agter at forblive der indtil *vacance*¹. Jeg skrev *Justitz Raad Reitzer*² til med forrige post samt *Seckman*² og *Bockenhoffer*³ Jeg tviler ikke paa i io seer paa mit beste i min [fra]värelse og *continuerer* at have den god[hed] for mig som til forn om J vil være saa god at skrive mig til kand brevet gaa under *Bockenhoffers C[o]uvert*. Jeg forbliver stedse nest flittig hil[se]n til alle som ieg haver kundskab til [b]esynderlig *Justitz Raad Reitzers huus*

Amsterdam d. 21 Maj 1714 *votre tres humble et tres obeissant serviteur*
L. Holberg

¹ D. e. indtil der blev en lønnet professorplads ledig ved universitetet; se Chr. Bruun: Om Holbergs trende epistler s. 75.

² Om Reitzer og Sekmann se Bruun: anf. skrift s. 75 ff.

³ Bogtrykker H. P. Bockenhoffer; se Stolpe: Dagspressen i Danmark II (1879) s. 230.

Jeg vil beede J vill have den goodhed for mig at befødre indlagde breve besynderlig det brev til *Baron Rantzow*¹ som ligger udj *Doctor Hanses*². Der ere 4 breve tilsamen men de *passere* paa posthuuset for eet Enkell(). J er saa god og skriver opskrift der paa efter eget *fantaisie*.

Udskrift: *A Monsieur*
Mons: Johannes Gram
Professeur de la langue Grecque
a Copenhague.

2.

Magnifice Rector

Jeg haver faaet til bage mit skrift³ med deres gode og venlige betænkende, hvorfore ydmygst takkes. Hvad *methoden* angaaer, da har ieg derved haft tvende ting for oiene. 1 at *evitere* de feil som findes hos de fleste *Compendia* hvilke efterdj de udj faa blader befatte alting, blive til *vocabularia*, saa at det er umuligt for den studerende ungdom at komme noget deraf ihu, og endskiöndt de kommer det ihu er det til liden nytte, efterdj de lære fast intet uden navne og aars-tall; i den henseende har ieg i min ungdom ikke kuñet *persvadere* mig til at læse noget *Compendium* uden *Pufendorfs introduction* item *Boswets* og nogle andre Engelske som indskrænke deres *historier* ligesom ieg har gjort i mit verk for disomstændigere at tale om fornödne ting, og at give nogen *idde* om historiens hælighed item *inspirere* ungdom saa vel som andre kiærlighed til dens læsning. I den henseende har ieg anseet de Tydske *Compendia* som *desperate* verk, efterdj derudj ingen *materie* er som kand hæfte ved ihukommelsen ei heller som kand opvække nogen lyst til at læse. Den anden ting, som ieg har haft for öiene iligemaade for at *sublevare memoriam*, er at *reducere* historien til et *corpus*, nemlig

¹ Om Chr. Rantzau se Bruun: anf. skrift s. 123 ff.

² Ifølge R. Nyerup: formodentlig doktor og professor theol. Hans Bartholin.

³ Synopsis historiæ universalis, trykt 1733.

de 4re *Monarchiers* historie hvorudover ieg ikke har kundet indføre uden de Riger, som ere udspirede af same *Monarchiers ruine*: thi den *invention* at faae historien at sammenhænge i en kjede er det som har plaget mig mest. Men det som ieg mest kand sige for at til veie bringe mit verk nogen *approbation* er dette, at, som her holdes tvende *examina* i historien et mindre og et andet større, saa har ieg udj fortalen givet tilkiende at Skoelediscipler kunde alteeene tilholdes at lære *Seriem Imperatorum* og *Regum*, hvilket ieg med større stil vill *distinguere* fra det andet som er meere *Curieux*, og som kand *reserveres* til dem som anden gang *examineres*, hvilke bör vidē meere end de første. Saa at man herudover kand slaae to fluer med en smække, og faae en skoele og *Academie* høg tillige. Og er dette mit fornemeste *dessein* herved, hvilket ieg haaber *Magnificus Rector* selv vill finde behag og smag udj. Skulde *Magnificus Rector* finde disse *mine raisons* gode og gyldige, skulde det være mig en stor fornøielse; thi at underkaste skriftet saa manges *Censur*¹ er noget som ieg uden at skiælve ikke kand tænke paa; thi der er een mand² alleene som uden at læse noget deraf vilde, sige efter sin sædvanē at det duede ikke, og ieg vilde saaledes ikke alleene have den *chagrin* at see mit arbejde fructeløs; men endog komme under folks *critique* at ieg havde paataget mig noget som ieg ikke kunde *præstere*. Hvad *Magnifus (!) Rector* ellers har *Corrigeret* udj stilen og *disposition* takker ieg for, og skall ieg videre selv saa vel som ved andre noie igienemlobe skriftet paa ny. Mine kræfter tillade mig ikke at skrive meer. Hvis det behager Gud at hielpe mig nogenledes til *restitution* igien, skall ieg tage mig den frihed videre muntligen at *conferere* derom. Forbliver imidlertid *Magnifici Rectoris*

Kiobenh d 20 Januarij
1733

Oprigtige Ven og Ydmyge tiener
L Holberg

¹ Bogen var udarbejdet „efter *Consistorii* begiæring“; jvf. Bruun: Om L. Holbergs trende epistler s. 97.

² Utvivlsomt Andreas Hojer.

Jeg vilde ellers bede at *M Rect* vilde have den godhed at laane mig *Orosij Anilonis apologie*¹

Udskrift:

Universitatis Rectori Magnifico D Joh Gram

B. Breve til Aage Rasmussen Hagen.

1. (Forhen utrykt; originalen findes i det norske rigsarkiv).

Mons Hage[n]

Saa som han er m[i]n gode ven og der foruden en *Patron* af *Peder Paars*, saa tager ieg mig den frihed at begiære hans *assistante* til verkets befodrning nemlig at hand vil enten selv eller ved andre goode veñer *procurere* mig folks *inscription* udj *Trundhiem*. Er der nogen som vill betale for ud da vill ieg bede han vill beholde pengene hos sig in til *exemplarierne* blive opskikkede, hvis ikke at han da vill *communicere* mig hvor mange visse folk der haver tilbydet sig at kiobe; *conditionerne* er De 4re bøger med *Fortaler* paa gott skrivpapir med 1 kobberstykker (!)². Verket er alt under trykken og *assancerer* brav men kōmer ikke for lyset forend ieg kand see mig sikker Jeg beder at helse alle goode veñer i sār min fatter Bormester *Lindgaard*³ og forbliver stedse

Hans oprigtige Ven og tiener

L Holberg

Kiøbenhavn d. 13

December (d. e. 1720)

Udskrift: *A Monsieur*

Mons: Aage Rasmussen Hagen

Kongl *Majest^s* velbestalte Krigs Bogholder

a *Trundhiem*

¹ *Orosius Annilo* (d. e. Vitus Bering): *Dissertatio de bello Danogallico*, s. a. (1667); Holberg omtaler dette skrift i sin *Danmarkshistorie* III (1735) s. 615 ff.

² Taleren er altså om den såkaldte tredje edition af *Peder Pårs* 1720. Holberg, *Lem*, en moster til Holberg, var gift med Niels Rasmussen *Lindgaard*, assistentsråd og tōlder i Bergen. (H. Munthe: *Efterretninger om familien Munthe*, Kristiania 1883—88, s. 93.)

feindtver, so at
Drafsen sig ingun
et hel. In gung
presumptions
Slesvi opt. Stat.
Drafsen so drauf
Drafsen for

Slesvi nover mit
Drafsen Drafsen

in Slesvi mit Drafsen
Drafsen drafsen: gaun
Drafsen drafsen
Drafsen drafsen
Drafsen drafsen

et for Drafsen

et for Drafsen

et for Drafsen

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY

ASTOR LENOX AND
TILDEN FOUNDATIONS

2. (Botten Hansens nr. 1; originalen findes i det norske rigsarkiv).

Mon tres Cher Amj

Jeg tilskikker dem efter begiäring 98 *exemplarer* af *Per Paars*. De koste her 4 R stykket uindbundne, men ieg vill udj *Trundhiem* ikke regne indbindingen efterdj de have den godhed at modtage saa mäge. Min Herre er saa god at beholde et *exemplar* for sig selv eller meer om ham behager, hvilket skall være mig en fornöielse, saa velsom at kunde tiene dem igjen i alle optenkelige maader. Jeg forbliver nest tjenstlig hilsen til alle goode veñer sär Bormester *Lingaard* deres

tienstskyldigste ven og
tiener

Kiobenhavn d 2 *Aug*:
1721.

L Holberg

Jeg haver skicket *cassen* med bögerne til *Helsignör* (!), hvor den bliver levered til den *galliot* som kömer fra *Dantzig*

Udskrift:

Kongl *Mayestets* Velbestalter Krigs Bogholder
Hr. *Aage Rasmusen Hagen*

Franco Christiania

å *Trundhiem*

3. (Botten Hansens nr. 2; originalen findes i Kristiania universitetsbibliotheks håndskriftsamling nr. 487, 4to.).

Hoitärede kiäre ven.

Jeg siger tusind tak for good og *prompte* betaling for de bøger ieg skikkede. resten af pengene fik *Renteskriver Smith* efter begiäring. At det er farligt undertiden at være alt for tjenstvilligste (!) beviiser ieg nu deñe gang af mit *exempel* i det at ieg skikker ham paa ny 50 andre bøger¹ hvilket ieg ydmygst beeder ikke maa ilde optages Jeg kand sige at *Trundhiem* er den beste bye efter *proportion* i Danemark og Norge at kiobe böger og min Herre den beste mand udj *Trundhiem* Jeg haaber nok at de halvhundrede bliver

¹ Utvivlsomt: Hans Mikkelsens 4re Skiemte-Digte, 1722.

saalte saa som de her have været meget begiærlige. stykket koster indbunden 18 β ¹. naar *debiten* er skeed faar ieg altid ved leilighed penge. Jeg vilde ønske min Herre vilde sætte nogen prove paa mig igien thi intet skulde være mig kiærere end at lade see udj alle *occasioner* at ieg er Hans

ydmygste og beredviligste tiener

L Holberg

Kiøben d 10 Martij

1722

Udskrift:

Kongl *Mayest* Velbestalter Krigsbogholder

Aage Rasmussen Hagen

à

Trundhiem

4. (Tidligere udgivet af L. Daae; originalen findes i Kristiania universitetsbibliotheks håndskriftsamling nr. 72, 8vo).

Hoitärede gode ven

Jeg er bange at han er bleven vreed paa mig efter som ieg ingen svar har faaet forst om de 50 smaa bøger ieg toog mig den frihed at opskikke ham forgangen sommer. Derefter paa min seeneste skrivelse² hvorudj ieg bad at han vilde have den godhed at hverve mig nogle *subscriptioner* udj *Trundhiem* til den forste *tome* af mine *comoedier* hvilken *tome* komer paa 2 \mathcal{K} 8 β . Hvis min Herre er vreed paa mig saa kand han have aarsag eftersom ieg gior ham saa ofte uleilighed, og ieg gior ham ingen tjeneste igien; men ieg vilde gierne viide, om han har faaet mine breve at ieg kunde vide hans betenkende, at, i fald hans leilighed ikke var at tage derimod (saasom han, maa skee ikke stedse boer i *Trundhiem* eller kand have andre aarsager) ieg da kunde beede ham *recommendere* de sager til en god ven udj *Trundhiem* som baade han og ieg kiender. Jeg vill ydmygst beede at min

¹ Uindbunden kostede bogen, ifølge titelbladet, 16 β .

² Denne skrivelse kendes ikke.

Herre med faae *linier* giver mig sin tanke derom forbliver midlertid

Hans oprigtige ven og
beredvilligste tiener

Kiøbenhavn d 6 Martii
1723

L Holberg

Udskrift:

Kongl *Mayests* velbestalter Krigsbogholder
Seign Aage Rasmusen Hagen

à

Trundhiem

§. (Botten Hansens nr. 6; originalen tilhører frøken Anna Lassen i Kristiania).

Höitærede k ven

Af indlagde kand sees hvad ieg har under hænderne ¹, og at ieg trænger til min gamle gode ven, sær saasom ieg ingen udj Trundhiem ellers har synderlig kundskab til. De penge som Hr Krigs Raad kand bringe til veie af *prænumerationer* kand blive hos ham indtil *exemplarierne* blive opskikkede. Jeg har faaet over 100 *prænumeranter* i Bergen og deraf gör gising at faae ligesaa mange udj Trundhiem saa som same Stad trækker saa mange böger som nogen udj Norge. Hvis ieg ikke var forsikret om Hr Krigs Raad store godhed mod mig dristede ieg ikke at bemöie ham med dette. *Cabinets Secreterer Ramshardt* ², som ieg taledede med i gaar, bad at formælde sin hilsen. Om Hr Krigs Raad er vell kiendt med Stikt Amtmand *Benzon* ³ beder ieg min *respect* til ham

¹ Som det fremgår af det følgende brev, er talen om Dannemarks og Norges Beskrivelse 1729.

² Peder Ramshart, gehejmekabinetssekretær under Frederik IV, senere overtoldinspektør i København, se Personalhistorisk tidskrift II (1881) s. 229 ff.

³ Den senere statholder i Norge Jacob Benzon; se Dansk biografisk lexikon II s. 74.

at formælde. Jeg forventer ved leilighe[d] et behageligt svar,
og forbliver

velædle og velb Hr Krigs Ra[ads]
Oprigtige ven og tie[ner]

L H[olberg]

Kiøbenh d 2 Sept
1729

(Udskriften til Hagen med en anden hånd).

8. (Forhen utrykt; her trykt efter en afskrift af Botten Hansen, i det norske rigsarkiv; originalen skal have tilhørt redaktør Hartvig Lassen i Kristiania, men hvor den nu er, vides ikke).

Höitærede kiære Ven

Jeg tog mig den frihed at skrive ham til med forrige post, og at tilbøde mig den godhed at han vilde hverve nogle prænumeranter til mig i Thrundhiem til den *Etat* om Danmark og Norge in *quarto*, som jeg haver under trykken in *quarto* (!). De prænumerere den halve deel som er 4 R og den anden halve deel betaales, naar de faaer skriftet, og Hr. Krigs Raad beholder pengene hos sig til videre. Kunde jeg faae et tilstrækkeligt tall udi Thrundhiem saa bliver der ikke et saalt men allene bestilt. Jeg forlader mig paa hans godhed hvorpaa jeg tilforn har haft mange prøver og forbliver

velædle og velb Hr Krigs Raad
L Holberg

Kiøbenh d 10 Sept
1729.

Udskrift:

Velædle og Velbe
Hr Krigs Raad Hagen

à Trunhiem

(Botten Hansens nr. 8; originalen tilhører kgl. fuldmægtig Th. Lassen i Kristiania).

Höitærede kiære Ven

har bekommet ved hans Sonner de penge for 70
som han har haft den godhed at *procurere* mig
dette større aarsag at takke efterdj det gik saa vel
thi udj *Christiania* leed ieg skaden (!) eendeel

ved det at nogle *exemplarier* paa veien bleve fordervede, eendeel ogsaa ved det at min *Commissionaire* skrev efter fleere end som *prænumererede* vare, saa at en stor deel er endnu liggende. Den Tydske *version* er allerede kommen ud Gedruckt *Leipzig* med en lang og prægtig tydsk titel ia lige saa *affecteret* som min titel er *simpel*. Jeg har *intimeret* udj *aviserne* 5 *tomers comædier* som ved *prænumeration* skall trykkes til 8 R hvoraf 4 R *prænumereres*. Jeg siger dette ikke for at bemoie Hr Krigs Raad paa nye — thi det var at misbruge hans godhed; men, om han kunde skaffe mig en beqvem mand i Trundhiem dertil, vilde ieg være ham lige saa stor tak skyldig, som om han gjorde det selv. Hvis ieg ikke tog dislige *præcaution* med *prænumeration* kunde ieg ikke lade trykke nogen ting og maatte da dette *theatrum Danicum*, som er større end man har det udj noget land af en *autore*, reent blive forglemt. En stor deel af mine *comœdier* ere oversatte paa Svensk og trykkes i Stokholm ved *prænumeration*. Jeg forbliver stedse

Velædle og Velbyrdige Hr Krigs Raads
oprigtige Ven og Hoist forbunden

Kiobenh d 30 *Sept*
1730

tiener
(underskriften glemt!)

Jeg havde tænkt at hans Sønner skulde have valt mig ud til *privat Præceptor*, men ieg merker at de af andre ere opsnappede; hvis ieg kand være dem noget til tjeneste skall det være mig en fornoielse

Udskrift:

Velædle og Velbyrdig
Hr. Krigs Raad *Aage Rasmusen Hagen*

a

Tronhiem

8. (Botten Hansens nr. 9; originalen tilhører kgl. fuldmægtig Th. Boeck i Kristiania).

Velædle og Velbyrdige Hr Krigs Raad

Jeg tog mig den frihed at skrive ham til for nogen tid siden ikke udj tanke at bemoie ham selv; men til at formaae

ham at erhverve mig en god ven udj Trundhiem der kunde skaffe mig nogle *prænumerationer* til de 5 *tomer* af *Comoedier* som allerede sterkt *avancere* under trykken, saa at det heele verk kand blive færdigt til *Paasche*. Jeg vill ydmygst beede Hr Krigs Raad vill have den godhed at *notificere* mig noget derom, at ieg nogenledes kunde tage mine *mesures* derefter. Jeg beder at han ikke tager min dristighed ilde op og forbliver stedse

Velædle og Velb Hr. Krigs Raads
Tienstskyldigste Ven og Tjener

Kiøbenh d 27 *Januarj*
(årstallet, 1731, bortrevet).

L Holberg

Udskriften til Hagen med en fremmed hånd.

C. Brev til Holbergs ridefoged på Tersløsegård.
(Tidligere trykt af Chr. Bruun; originalen i den „Bøllingske brev-samling“ på det st. kgl. bibliotek).

Jeg haaber at J haver ladet *Arent Dam* viide at han selv forsikrer sig *Winderlefs*¹ *effecter* naar han bortflytter. Bortflyttelsen maa strax skeep. Jeg haaber ogsaa at man i tide tager noget korn fra de svage mænd udj *blæsinge* og Havrebierg til skatter og en maadelig landgilde: thi det er magt paaliggende i sær i henseende til *Winderslef*, hvis forsømmelse derved kand beviises. Jeg har bekommet den unge hiort tillige med 11 agerhons og Murmesterens regning hvorpaa J kand stræbe noget at aftinge. Jeg kand ikke tænke paa den grove Præsts² angivelse uden at ærgre mig. Huderne venter ieg med forste leilighed, og et skriftligt svar kand fodres af *Arent Dam*, om han vill imodtage *Stillinge* korn for 4^β over kirke-

¹ Lars Winderslev, Holbergs ridefoged på Brorup, med hvem han lå i en vidtløftig proces i anledning af formentlige besvigelser m. m.; købmand Arent Dam var Winderslevs kautionist; se Historisk tidsskrift 6. række IV (1893), s. 378 ff.

² Rimeligvis præsten Jochum Gynther til Havrebjerg og Gudum, med hvem Holberg havde mange stridigheder i sine sidste leveår; se Museum 1891, 2. halvbind s. 184 ff.

kiøb. Man kand dog först forhore hemelig hos den anden af *Romsgaard*¹ omtalt (!) kiøbmand om han vill give lidt meer. Hollensberg giör *prætension* paa en kakkelovn. Hvis beviises klarligen kand at den hörer ham til, maa han faae den tilbage. Han skriver at Soren Jorgensen har haft den til leie. Det er en sag mellem dem. Thi det er alt mig ubekjendt. Værelserne maa giores til rette og hvittes mod *de Places*² ankomst. Jeg forbliver

E berødvillige

Kiøbenhavn d 1 Oct 1749

L Holberg

Efterskrift. Nedenstående afbildning af Holbergs borgerlige segl (originalen findes på brevet af 2. sept. 1729) er ligesom faksimilet af brevet, hvortil det hører, udført i F. Hendriksens illustrations-etablissement; indskriften er: Bestandighed. — For den store venlighed, hvormed vedkommende ejere af Holbergs breve har udlånt mig dem til afbenyttelse på det store kgl. bibliothek, beder jeg dem herved modtage min tak.

¹ „Romsgaard“ omtales i Holbergs brev af 11. novbr. 1749, Politik og historie II (1820) s. 319.

² Hvem de Place er, har det ikke været mig muligt at udfinde; i Lengnicks stamtavle „de Place“ (jvf. Personalhistorisk tidskrift 2. række I (1886) s. 110 ff.) nævnes flere samtidige af Holberg (en agent og brygger, en rådmand og en apotheker) med dette navn; i den danske statskalender for 1749 opføres en sekretær Jens de Place blandt embedsmændene i det danske kancelli.

IVALDS GIFTERMAALSPLANER I RUNGSTED.

AF

IDA FALBE-HANSEN.

Der mangler ikke meget i, at Kvinderne spille en lige saa stor Rolle i Joh. Evalds Liv som i hans sex Aar yngre samtidiges, Goethes. Forholdsvis ganske vist, aldenstund Evald kun var 37 Aar, da han døde, mens Goethe var 83. Men da Evald i Modsætning til Goethe ikke ansaa Elskoven for værdig til poetisk Behandling, har vi ikke saa rig Adgang til at lære Digterens Hjerteliv at kende gennem hans Værker. Kun Episoden med Areuse har han selv fortalt om — og den har man da ogsaa belyst fra forskellige Sider.

Der er imidlertid et andet Punkt i Evalds Liv, hvor et erotisk Forhold har været af Betydning. Der kan vel ikke være Tvivl om, at det Opsving, hans Digtning tog i Rungsted, den rige Udfoldning af hans bedste Evner, hænger sammen med den Omstændighed, at han her traf en Kvinde, han ønskede at gifte sig med.

Men hvem var hun? Kun ét Navn er blevet nævnt: Anna Hedvig Jakobsen; men med fuld Ret har Evalds sidste Biograf, A. D. Jörgensen, gjort Indsigelse mod dette. Han har dog ikke forsøgt at sætte nogen anden i Stedet. Det er da værd at prøve, om vi ikke kan faa lidt mere Klarhed over dette betydningsfulde Afsnit af Evalds Liv. Lad os se, hvad vi egentlig ved derom.

Af Førstehaands-Efterretninger om denne Kvinde — jeg vil kalde hende X. — har vi kun Schönheyders i Brevet af 24. Dec. 1775, hvori hun omtales som

— „denne Pige, som nu i Dem er falden paa en ny Elsker, der skal blive en af de sidste i Snesen“...

Desuden de Udtalelser i tidligere Breve, der kan gaa paa hende:

— „den artige og mod deres Genie forekommende og ven-skabelige Pige, Jomfruen i Huset —“ og

„en skalkagtig Bondepige“ [der maaske vilde gøre sig lystig over at Evald pludselig blev Professor],

samt hans Forhandlinger med Evald om den ret kostbare Foræring, der skulde gives til en Kvinde i Huset.

Af Andenhaands-Efterretninger har vi flere, der hidrøre fra eller kan spores til Evalds Venner og Bekendte.

Dr. Fr. Münter skrev allerede et halvt Aar efter Evalds Død den lille Biografi i „Deutsches Museum“, som findes oversat i Dansk Museum, Juni 1782. Om vort Emne hedder det:

„Da Evalds Vertinde var død, gjorde nogle indløbende Omstændigheder det nødvendigt, at han blev ført fra Rungsted til Søbækshus, en liden Landsby nær ved Helsingør. Men her manglede han Pleje“ — — o. s. v.

Øhlenschläger skriver i Athene, Okt. 1813, om Evalds Liv; han har benyttet „Levned og Meninger“, som imidlertid var bleven bekendt, men som ikke indeholder noget om denne Sag; i øvrigt følger han Münter, hvem han ofte ligefrem udskriver. Han har dog desforuden samlet en hel Del mere Stof (som han ikke altid magter, han løber saaledes ganske vild i Kronologien) — jeg formoder især fra Rahbek. Han skriver om Opholdet i Rungsted:

„Men endnu kunde Evalds følsomme Hjerter ikke ganske finde sin Ro; en Bondeskönhed indtog ham, stod idealsk for hans Phantasi, og skal have givet Anledning til den skönne Ode „Rungstedts Lyksaligheder“.“

I 1832 kommer saa Molbechs Evalds Levnet; Molbech gentager Münters Ord om de „indløbende Omstændigheder“ og tilføjer selv i en Parenthes:

„Et Sagn skal have været i Egnen om at Evald havde været forelsket i en Datter eller Pige i Huset.“

Dette har Molbech altsaa hørt af Folk, der har kendt noget til Sagen — maaske Rahbek eller Münter.

Om Opholdet i Rungsted har Molbech i øvrigt ikke vidst synderlig Besked, hverken naar det faldt, eller hvor længe det varede. En anden Litteraturhistoriker, F. C. Olsen, var imidlertid heldig nok til at falde over Evalds efterladte Papirer, af hvilke han uddrog de Breve fra Schönheyder o. fl., som han lod trykke i den flyv. Post 1835. Det er altsaa dem, der indeholder alt, hvad vi ved fra første Haand om Evalds Liv i Rungsted og Søbækshus, og som først bragte nogen Klarhed over det. I de forbindende Bemærkninger, hvormed Olsen ledsager Brevene, skriver han, efter at have nævnt, at Evald forelskede sig:

„I hvem? en Bondeskönhed? som Øhlenschl., eller Jomfruen i Huset? som Molbech efter usikre Rygter angiver — dette Spørgsmaal maa vi lade staa hen.“

Olsen fortsatte imidlertid sine Undersøgelser og gav i Maanedsskrift for Litteratur 1836 en hel Række Bidrag til Evalds Biografi; om Giftermaalsplanerne skriver han:

„En gammel Kone, som endnu lever i Rungsted og godt mindes Evald, fortæller, at Fiskemester Jacobsens Kone havde en Søster ved Navn Lovise, som hun formener var Genstand for E.'s Kærlighed. Uden at lægge mere Vægt end tilbørligt paa den sidste Omstændighed, maa man dog antage, at det er denne „Lovise“, i hvem „Rungsteds Lyksaligheder“ er henvendt (— imod Molbechs Mening! maa bemærkes, at Talen i dette Digt kun meget indirekte kan være om hendes Søster, Mad. Jacobsen —) og maaske er det ~~hendes~~, der oftere omtales i de Schönheyderske Breve.“

Saa kan nævnes, at Øhlenschlæger allerede i Noget af sine „Digterbesøget“ i „Promethæus“ 1833 havde fremstillet

et Digt som bekendt Abrahamson, der har fremsat den Forudsætning, at Odens „Du som alene“, er „sal. Mad. Jacobsen.“

„en 17 Aars Pige, klædt i en Slags idealiseret Fiskerindedragt“ og lydende Navnet Lovise, som Evalds „Sanggudinde“, til hvem „Rungsteds Lyksaligheder“ er skrevet.

Hermed er udtømt alt, hvad vi fra sikre Kilder ved om Evalds Elskede. Da Hammerich i 1859 udgav sin smukke, men kortfattede Evaldsbiografi, siger han om dette Emne kun: „Han havde i Rungsted forelsket sig — der siges i en Pige af tvetydigt Rygte.“ Han har altsaa næppe haft andre Kilder og har ikke kunnet eller villet bygge noget bestemt herpaa.

Men Aaret efter udgav N. M. Petersen V. Del af sine „Bidrag til d. d. Litt. Hist.“, og han slaar med Energi ned paa en bestemt Person: „Bort med ethvert uværdigt Ord om Evalds Elskede! . . . Det var „Fiskerpigen“, „den skønne Anna Hedvig“ — — „den yndigste blandt de yndige“, kalder N. M. Petersen hende. Her møder vi da, 80 Aar efter Evalds Død Hypotesen om Anna Hedvig, som derefter gik over som Vished i flere Lærebøger. Han har ganske vist haft en Kilde til foruden de ovenanførte, nemlig en Meddelelse fra Familien Wöldike (som Fr. Barfod kort før havde hentydet til i en Anmeldelse af Hammerichs Bog i „Fædrelandet“), og med det Syn, han havde paa Evald, har den været ham i høj Grad velkommen: den syge Digter og det yndige Barn — 13 Aar, da hun og Evald først mødtes og hun befrugtede hans Aand som Beatrice Dantes — paa den anden Side en hadefuld Moder og en Præst, der som saadan kunde være sort nok i Forvejen, men paa hvem Moderen oven i Købet havde „en Klemme“, saa hun kunde faa ham til at trose al Billighed. Dette er det højst virkningsfulde Billede, der afmales for os, men med Virkeligheden stemmer det næppe. Den paaberaabte Familiemeddelelse har næppe noget Værd; den er et af den Slags Sagn, hvis Opstaaen er let forklarlig. Evald stod nu for den almindelige Bevidsthed kun som den store, ulykkelige Digter; al Sladder og Bagtalelse, al hjerteløs Fordømmelse var sunken ned i den Forglemmelsens Grav, hvor den hørte hjemme. Naar man nu vidste, at Evald havde elsket en Kvinde i det Hus, hvor ens Bedste- eller Oldemoder var eneste Datter, ja, da vilde det være mærkeligt, om man ikke tænkte sig, at det var

tilmed naar det havde staaet at læse i Men, som A. D. Jörgensen med Rette kunde umulig omtale en ung Pige, Datter Omgangsvener, som „en Pige, der har Hvis Anna Hedvig virkelig, som N. M. Petersen siger, paa den Tid kun var 15 Aar, mere utroligt, at Schönheyder skulde have saaledes; men selv om hun var 24 hendes Fødselsaar til 1751), er det siges om hende. Der er ikke fjerneste der skulde have været noget at udsætte Hvor skulde Andreas Wøldike, en ung der blev protegeret paa højere Steder, en Pige, der ikke engang var god nok temmelig reducerede Joh. Evald? Men Petersen gör, at Schönheyders Udtalelser spind og Bagtalelse, gaar ikke an; thi Egteskabet er ikke rettede mod Evalds ernære en Kone, men mod det Valg, han Familiens Mening strider mod Religion, Selv om man nu, hvad jeg antager, man møder det halve fra som Hidsighedens Over- dog klart, at hvis Schönheyder havde hvis X. virkelig var en hæderlig og anstændig kun givet Evald Vind i Sejlene ved sine — naar Pigen var ganske anderledes, fik Evald jo Retten paa sin Side. Nej, Anna Hedvig maa vi sikkert lade falde. Jörgensen fremsætter den Formodning, at X. Kvinde, Evald omtaler i „Levned og Me- Skt. 8, 109) med de Ord: „Min Skæbne har bragt mig til at rende Panden i Stykker Prude, som jeg ikke skal forsømme efter min Smule.“ Men det synes temmelig usand- der tyder paa, at X. har været en modsatte. Med Pruden formoder jeg,

Evald har ment Jfr. Kölbel, hvis Navn netop findes paa Listen over dem, han vilde skildre i „De fremmede“.

Mig forekommer det, at alle Spor pege hen imod et andet Medlem af den Jakobsenske Husstand, nemlig „Jomfruen i Huset.“ Saa længe man med N. M. Petersen og A. D. Jørgensen gaar ud fra, at det er den samme Person som Anna Hedvig, møder der ganske vist uoverstigelige Vanskeligheder. Men jeg tror, det er en ganske anden.

Det er temmelig klart, at der i det Jakobsenske Hus med den store Landhusholdning, med Brænderi og Krohold m. m. har været Brug for en Husjomfru, især da Husmoderen var svagelig. Men nu betyder „Jomfruen i Huset“ i den Tids Sprog netop Husjomfruen. Et Par Citater vil være nok til at vise dette.

I „Levn. og Men.“ (Saml. Skr. 8, 103), hvor Evald fortæller om sit første Kurmageri i København, nemlig til sin Værts Husjomfru, og taler om Fordelen ved at være Ven med den, der staar for den daglige Økonomi, kalder han hende snart „Husjomfruen“, snart „Jomfruen i Huset.“ — I Prams Fortælling „Lystrejsen“ (Minerva 1791) hedder det: „Begges (o: Præsten og hans Hustru) første Omhu, efter at vi var komne ind af Døren, var at skaffe os Frokost. Dette anbefalede man Husholdersken, eller som hun hedder paa Landet, Jomfruen i Huset.“ Videnskabernes Selskabs Ordbog har endnu saa sent som 1820 under Art. „Jomfru“, 4: „Det bruges og om ugifte Fruentimmer af hæderlig Stand, der tjene for deres Brød i saakaldte skikkelige Huse ved at gaa Husmoderen til Haande i Husholdningen, bidrage til Börnenes Opdragelse o. s. v. At tjene for Jomfru. Jomfruen i Huset. Se Husjomfru, Kammerjomfru.“ Jeg skulde næsten tro, at det Rygte, Molbech har hørt, netop gik ud paa, at det var „Jomfruen i Huset“, Evald vilde gifte sig med, og at det er det, han forklarende omskriver ved „en Datter eller Pige i Huset.“ Olsen gengiver da ogsaa, som det ovenfor ses, Molbechs Ord ved „Jomfruen i Huset.“

Nu er det ret forstaaeligt, hvorledes Forholdet har udviklet sig. Under Husmoderens hyppige Sygelighed har Husets

Kostgænger, Joh. Evald, været henvist til Husjomfruens Om-sorg. Jeg tænker mig, at hun har taget sig af ham med særlig Omhu, ikke blot bragt ham det nødvendige til Legems Næring og Nødtørft, men ogsaa holdt ham med Selskab, naar han følte sig ensom, har glædet ham ved at høre ham oplæse sine Vers o. s. v. (smlg. Schönheyders „den mod Deres Geni venlige Pige, Jomfruen i Huset,“ og Øhlenschlægers Fortælling i „Prometheus“: „Jeg læser for hende, hvad jeg har skrevet.“) Hvor haardt Evald savnede Selskab, naar han var sengeliggende, ser man f. Ex. af Brevene til Rothe, Saml. Skr. 8, 163—65. Evalds Familie har vidst fra ham selv og andre, hvor god hun har været imod ham, de har været enige med ham i, at man burde vise hende en Opmærksomhed, og da man ikke kunde byde hende Drikkepenge — hun var, som jeg formoder, Slægtning af Mad. Jakobsen — gaar man ind paa en Foræring, som Schönheyder og hans Kone hjælper Evald at vælge. Schönheyders har, vel netop fordi hun hørte til Familien, tiltroet hende større Dannelse end hun har haft; han foreslaar en Lommeudgave af Gellert eller en anden Digter paa Tysk, men Evald kender hende bedre, han vil give hende et Smykke. Hun har da sikkert været en Bondepige (smlg. „en skalkagtig Bondepige“ i Schönheyders Breve, „en Bondeskönhed“, som Øhlenschlæger, den første Biograf, der omtaler Ægteskabsplanerne, kalder hende). Derimod strider ikke, hvad Olsen har hørt i Rungsted, at hun var en Søster til Mad. Jakobsen; hun kunde være en Halvsøster eller maaske et Søkendebarn; en saadan lille Fejlhuskning kunde nok indsnige sig i Løbet af 50 Aar. Navnet Lovise tør man vist heller ikke fæste sig for meget ved; det kunde være kommet fra Oden, hvad det sikkert er i Øhlenschlægers Fortælling. — I øvrigt lod Evald det nok ikke blive ved Nytaarsgaven; et Par Maaneder efter klager Schönheyder over, at han har „bestormet sin Kasse“ hos ham, uden at der har været, hvad Sch. kalder „virkelige Nødvendigheder“. Om de „besoins du (!) plaisir ou d'honneur“, som nævnes i Brevet til Spendrup (Saml. Skr. 8, 171) vedkommer denne Sag, er derimod mere tvivlsomt.

Den 1ste Maj 1779 dør Mad. Jakobsen, men intet tyder paa, at man mente, det nødvendiggjorde nogen Forandring. Schönheyder besøger Ewald i Rungsted og er meget tilfreds med Besøget; han og hans Hustru skriver kærlige Breve til Ewald og er vel fornøjede med ham. Men nu indtræder Katastrofen, en Gang efter 7de Aug. 1775. Jeg tænker mig, det er gaaet saaledes til. Paa denne Tid opdager Evalds Familie, at der bestaar et Kærlighedsforhold mellem ham og Husjomfruen. Man vil, at han skal bryde det, men han, der, ridderlig som han er, mener at skyldte hende det, og som desuden føler, at han ikke kan undvære sin kærlige Plejerske, erklærer, at han vil legitimere Forholdet ved et Ægteskab. Nu bliver man angst for Alvor og griber til det nærliggende Middel at flytte ham bort fra Rungsted; det er Evalds Giftermaalsplaner og ikke hans Værtindes Død mange Maaneder i Forvejen, der er de „indløbende Omstændigheder“, som bevirke Flytningen. Ewald fastholder imidlertid ogsaa i Søbækshus sine Planer — det ligner ham jo ganske — og saa er det, Schönheyder benytter sin Juleaften 1775 til at skrive det Tordenbrev, man aldrig vil kunne tilgive ham. Kun naar man forudsætter, at det er gaaet til, omtrent som her fremstillet, kan man forstaa Udtrykkene i Brevet om, at Forbindelsen ikke kan forliges med Religionen, om Evalds nederdrægtige Kærligheds-Drifter, om at han er hendes tyvende Elsker o. s. v., altsammen Udtryk, der forudsætte en Kærlighedsforbindelse. Hvorledes skulde ellers en luthersk Præst, der hvert Aar beder Kollekten paa 2. Søndag efter Hell. 3 Konger, kunne tale saaledes om et Ægteskab?

I Søbækshus opgiver Ewald endelig dog sine Planer. Hvorfor? Mon det er Schönheyders Brev, der har bevirket det? Jeg tror det ikke, jeg kan sige: jeg haaber det ikke. Maaske Ewald har opdaget, at hun alligevel ikke yar den, han havde tænkt. Maaske han er kommen til Erkendelse af, at han i hende havde set et Ideal, der ikke svarede til Virkeligheden, at hans Venners Mening om hende kom den nærmere (smlgn. Øhlenschlägers: „en Bondeskönhed fængslede ham, stod idealsk for hans Fantasi“ ...). Maaske hun ikke

RUNESTENENES VIDNESBYRD OM DANSK ÅNDSLIV.

AF

AXEL OLRIK.

De danske runemindesmærker, undersøgte og tolkede af **Ludv. F. A. Wimmer**. Afbildningerne udførte af J. Magnus Petersen. Undersøgelserne foretagne med understøttelse af det kgl. nordiske oldskriftselskab og ministeriet for kirke- og undervisningsvæsenet. Udgivelsen bekostet af Carlsbergfondet. *I. De historiske runemindesmærker*. København, gyldendalske boghandels forlag. 1895. 179 sider i største folio, og 8 sider forord.

Om undersøgelsen og tolkningen af vore runemindesmærker, af **Ludv. F. A. Wimmer**, universitetets rektor. Indbydelsesskrift til Københavns universitets årsfest 1895.

Runemindesmærkerne har en enestående plads blandt Danmarks fortidslevninger; de indeholder de ældste vidnesbyrd om vore forfædres tale og deres tanke, fra en tid som vi gjerne vilde vide meget om, men véd så lidt. De gamle stene står der, vejrbidte gennem et tusend af år, med den særegne skrift og sælsomme udtryk, æggende granskerens lyst og samtidig hyllende sig i romantisk löndom, kunstnerisk uanselige og dog af en egen virkningsfuld skönhed.

De blev det förste æmne for dansk oldforskning. Det 16de årh.s historikere forsögte sig derpå¹. Ole Worm sam-

¹ Til de tidligere kendte kan endnu föjes Anne Krabbes „Judske Antiquiteter“ fra 1607 (i Rigsarkivet, genealogiske selskabs samlinger nr. 20). Og det er vel muligt, at endnu flere optegnelser gemmer sig i vore håndskriftsamlinger.

lede billeder og tydninger i et stort værk, „Monumenta Danica“ 1643. I vort årh. har den ene forsker efter den anden taget gerningen op fra den ene og den anden side: Rafn, Stephens og P. G. Thorsen; ingen har udgivet den hele række af runemindesmærker, og hvad værre er, mangfoldige runesten er ikke nøjagtig læste og endnu mindre rigtig tolkede. Når man gennemlæser det universitetsprogram, som prof. Wimmer har udsendt samtidig med første bind af hans runeværk, indeholdende runeundersøgelsernes historie, er det som en kirkegård over mislykket menneskeværk og snilderige, men örkesløse huskud. Det, der hæver over smerten, er den varme og sikkerhed, hvormed den ældre tids studerekammervæsen vises bort, og der i stedet sættes krav til et arbejde, der ingen möje skyr, för sandhed og klarhed er komne til deres ret. Vi får billedet af forskeren, der vil se med egne öjne og have hel besked om hver lille fure i den sten, han gransker, som spejder efter runernes skørnede spor i ny belysning hver tid på dagen; og vi følger den omhu, hvormed han aftrykker stenens forvitrede træk i vådt papir, og medens papiret på stenens side er ved at törres, kommer der et kort öjeblik, hvor den udslettede skrift lader sig læse på ny. — Forfatteren har i denne redegörelse for midlerne tegnet sin egen person med en tydelighed, hvormed vel få videnskabsmænd findes i deres værk.

Skal man i få ord samle hovedejendommeligheden ved forf. til „De danske runemindesmærker“, er det en mægtig vilje til klarhed. Han stirrer på stenen, til han kender hver streg, de gamle runemestere har ført. Hans tolkning hviler i den sikre viden om sammenhængen i det danske sprogs udvikling, som han — næst Rask — har den störste ære for at have påpeget. Endelig den ædruelige og dog dybtgående opfattelse af alle virkende kræfter. Denne samvirken af alle ævner skaber storværket i den videnskabelige literatur. Karakteristisk er det, at Wimmers genialeste bidrag til Danmarks historie — den svenske Gnupa-slægts optræden i Danmark — grunder sig på iagttagelse af småafvigelser i et navns og et småords skrivemåde.

Båret frem af disse ypperlige udgiver- og fortolkerævnere, forberedt gennem 20 år, udkom endelig ifjor første bind af professor Ludvig Wimmers store livsværk „*De danske runemindesmærker*“. En række tidligere arbejder havde banet vej ved at behandle runestenene fra skriftens og fra sprogets side; her i hovedværket er opmærksomheden først og fremmest rettet på at lade dem fremtræde som monument, at tolke de tanker, som stenenes rejser for århundreder siden har villet tale til efterverdenen om. Denne enkelhed i opgaven og professor Wimmers sjældne klarhed i fremstillingen gör, at hans værk henvender sig ikke blot til de lærdes snævre kreds, men til alle, der nærer interesse for deres fædrelands fortidsminder. I særlig grad gælder dette da om første bind, hvor forfatteren har samlet hele rækken af *historiske mindesmærker*.

For dem af vore læsere, der endnu ikke har haft bogen selv i hænde, giver jeg et kort overblik over indholdet.

Værket åbnes med de stolte Jellingestene, Gorms fra 935—40, og Haralds fra o. 980; af denne sidste gives for første gang en fuldstændig og nøjagtig læsning med lovtalen over den konge, der „vandt sig alt Danmark og Norge, auk Dani gærði kristna (og gjorde Danerne kristne).“ — Om Harald blåtand og hans kongegerning grupperer sig dernæst den ene kreds af runestene efter den anden. Først er der de to Vedespang-stene, rejste over Haralds modstander Sigtryg Gnupasön (død 943) af hans efterlevende moder, — disse mindesmærker, der siden Wimmers epokegørende behandling i „*Sønderjyllands historiske mindesmærker*“ (1892) har fremkaldt en hel litteratur af betydelige forskeres arbejder¹. Det

¹ Særlig må fremhæves Gustav Storms afhandling „To runestene fra Sønderjylland“ i (Norsk) hist. tidsskrift, 3. række III, der bestemmer stenenes kong Sigtryg som den „hedenske konge Setricus“, der faldt på vikingetog i Frankrig 943 (jf. W.s tilføjelser ved runeværkets forord), — og Sofus Müllers bestemmelse af det gamle Hedeby's plads i „Gamleborg“ midt i runestenenes kreds, og den deraf følgende opfattelse af Dannevirkes tilblivelse (Vor oldtid, s. 630 f.).

næste bidrag til samme tids historie er den pyntelige mindesten, som Tora Mistivis datter „Harald den godes, Gorms søns, kone“ har rejst efter sin moder (960—80) nogle mil nord for Jællinge; den fandtes i Sønder-Vissings kirkegårdsdige. Harald blåtands svigerfader Mistivi genkendes som det slaviske navn Mistiwoj og bestemmes som den samtidige Obotriterkonge: vi har da et nyt træk i Harald blåtands udenrigspolitik, der stadig var på vagt mod Tysklands voksende magt under Ottonerne. — En tredje gruppe af runestene knytter sig til Fyresvoldslaget og Toke Gormsøns fald; denne ellers ukendte, men på runestenene højt priste hövding, opfattes af Wimmer som søn af Gorm den gamle og som den danske hærs fører „ved Upsala“. W. ser hans minde ikke blot i den skånske Hællestadstens „Gorms-Toke“, men også i den jyske Årsstens „Val-Toke“; tre skånske runestene er rejste over de trofaste huskarle, der fandt døden med ham.

Ikke mindre mærkelig er den kreds af runesten, der tilhører Sven Tjugeskægs krige. *Belejringsen af Hedeby* — sikkert en del af hans kamp mod Erik sejrslø 995—96 — mindes på tre mindesmærker: Dannevirkestenen (rejst af kong Sven over Skarde), Hedebystenen over Erik styresmand og 1ste Århussten over Åmunde. *Svolderlaget* antydes ved 2den Århussten (over Full, „der døde øst ude, da kongerne stredes“) og Kolindstenen over Tuve. Til denne kamptid hører også den ene af de stene, som står i forbindelse med *Jomsvikingerne* berømte førere: ved Sjælle i Århuseggen findes mindesten over Gyrd den lange „Sigvaldes broder“, der faldt på en nu ukendt Vishede. Kendelig yngre (1040—60) er den bornholmske sten, som „Kåbe-Sven“ rejste for sin faldne søn efter et slag ved Utlængja. Stednavnet antyder et ellers ukendt søslag ved Blekings kyst under den dansk-norske fejde i 11te årh.s midte; „Kåbe-Sven“ kendes derimod, for såvidt det er en naturlig betegnelse for sønnen af „Sigurd kåbe“, den bornholmske hövding, der i Hjørungavågslaget overlevede sin broder Bue digres fald.

Som en enlig hævder af den gamle skik rejser sig endelig den slanke sten ved Åsum kirke i Skåne med Absalons

og Esbjørn Mules navne, sidste bavgasten med den nedarvede runeskrift. —

I forordet til „De historiske runemindesmærker“ siger professor Wimmer: „Kun hvor et *samtidigt mindesmærke* kan tale til os, spredes ofte på en forunderlig måde sagnenes tåge, og hvad der før stod uklart og forvirret, kan pludselig stille sig for os i et uanet lys.“ Denne værdi har allerede prof. Wimmers eget skrift udnyttet på den smukkeste måde for det 10de årh.s vedkommende, og der er ikke tvivl om, at historikerne vil gå i hans fodspor. Men sætningen har sin gyldighed i endnu langt videre kreds. Vikingetiden er en tidsalder fuld af livskraft og udviklingsæвне; men vi kender den kun i dens virkninger på de fremmede folk, ikke i dens vækst i hjemmet. På åndeligt område er der en dansk helte-digtning, Skjoldungslægtens poetiske fremstilling, der svinger sig op over alt andet nordisk helteliv og foruden sit hjemland beriger Norges og Islands traditioner; men denne digtnings guldalder på dansk grund hyller sig i dunkelhed. Her kan runestenerne blive af mægtig betydning til forståelse af det indre liv, der udfoldedes. Er deres sætninger og mindevers ingen fyldig litteratur, så giver disse korte udbrud et lynsnart glimt af den følelse, der rørte sig hos tidens ypperste under livets mest alvorlige forhold; og alt som glimt følger glimt, kender vi det fælles sjælsrøre i dem alle.

Hist og her falder et vink om religiøse fremstillinger, om samfundsliv og sådant. Men størst interesse byder det at opsøge det blik på menneskelivet, som åbenbarer sig i forholdet til den afdøde, gennem runeskikkene i deres mange afskygninger. Nogle antydninger i denne retning findes i et af Wimmers tidligere arbejder¹; og når det store runeværk foreligger afsluttet, vil det sikkert have oplyst sagen langt udførligere. Men dette første bind med de historiske runesten bringer så vigtige bidrag, at de allerede nu — forenede med iagttagelser i Wimmers ældre arbejder — danner et billede af udviklingens gang. Og alle disse vidnesbyrd, daterede ved

¹ Die runenschrift, s. 304—313.

historiske begivenheder eller ved udgiverens kyndige undersøgelse af sprog og skrift, byder en række lyspunkter, der aftegner åndelige rørelser i deres stigen og toppen eller i deres bugtede gang. Strømmens hovedretning er bevaret i en senere tradition; men dens vej og brydninger klares ikke uden disse samtidige mindesmærker.

Selve stenindskrifternes opgave kan synes klar nok for vor tid: først og fremmest at bevare mindet om den afdødes sidste hvilested, dernæst om hans berømmelse og ofte tillige om de efterlevendes hengivenhed; den afføder faste formler, som kommer igen ved de ensartede lejligheder. Denne klarhed og bestemtthed findes ikke hos de ældste nordiske runeindskrifter; stenene på gravhøjen er først og fremmest bavtastene, udsmykning og kendetegn på den afdødes hvilested, rune bogstaverne indridses på forholdsvis uanselig måde. På disse ældste runesten, fra Norge og Sverig i 6te årh. og nærmest følgende tid, findes oftest kun et navn, ganske som ejernavnet findes indridset på et smykke eller våben; hvor lidt betydende det hele var, ses deraf, at man snart vendte tilbage til de indskriftsløse bavtastene. I andre tilfælde bar stenen ikke den dødes navn, men den efterlevendes: „Jeg Dag skrev disse runer“, ligesom smedene satte deres navn på kostbarheder („Jeg Hjald Gudmundssön gjorde runer på Valkorn“, „Jeg Lægæst Holtssön gjorde horn“). Vilde man en enkelt gang nævne både gravens ejer og dens bygger, stillede man to formler hen ved siden af hinanden: „Hadleik; jeg Hagstald höjlagde min sön“.

Kun den sydøstnorske Tupe-sten og en beslægtet værme-landsk bruger en mere bestemt udtryksmåde: „Jeg Viv gjorde runer efter Odurid, min fælle“, — en formel, der nogle århundreder senere blev enerådende. For en tid lang blev ikke den åbenlyse brug af runerne, men den magiske indskrift på sten *inde i* højen, den eneste, der holdt sig i Norge. Man får herved en følelse af, at runeskrift med ejernavne vel så meget ristedes til læsning for vætter og dødninger, som for mennesker, blandt hvem læsekunsten ikke var synderlig udbredt.

De runesten, der fylder det 9de årh. i Danmark, er mere klare over indskriftens hensigt, men udtrykkene vakler. Hyppigst er den simple ejerbetegnelse som „Gunvalds sten“ (brugelig på Sælland) eller „stenen står efter Rolf“ (Fyn og Skåne), gjerne med tillæg af byrd og stilling. På en sønderjysk sten, der står nær ved den gamle hærvej, ved Urnehoved, læses kun det ene ord „Hørulv“. Men hvor indskriften bliver fylligere (vel snarest hos stormændene), bruges en formel som „Rolf satte denne sten efter Gudmund sin brodersön.“

Karakteristisk for dette tidsrum er det, at den afdødes navn altid findes og sædvanlig spiller hovedrollen. Der er en stræben efter at bevare hans minde, som ikke giver sig udtryk i lovord, men i den simple ting, at man for efterslægten vil bevare den afdødes navn, stilling og byrd: det *historiske* hensyn har for første gang fået overhånd, og slippes aldrig siden. En enkelt gang får vi oplysning om døds måden: Rolf rejser en sten for sin druknede brodersön Gudmund (ved Helnæs på Fyn, omkring 800). Henved 200 år senere bliver sådanne oplysninger almindelige.

Det var dog kun en lille brøkdelen af folket, som der rejses runestene for i 9de årh.; vi kan se det af det fåtal af stene, der haves, i sammenligning med de store mængder i det næste årh.; selv i kongeslægten synes denne skik ikke at være trængt ind, ti det 9de årh.s talrige konger, kongesöner og kongesætlinger er ikke mindede på en eneste sten. Derimod tilhører det sparsomme antal af runesten først og fremmest en anden klasse, den præstelige. Vi har to stene fra Rolf Noregode på Fyn (o. 800), to fra Alle Solvegode og hans slægt (på Fyn og i Stævns o. 900), en anden østsællandsk sten (o. 800) bærer mindet om en þulr (sanger) i Sallöv. — I forbindelse med indskrifternes præstelige oprindelse står måske den store rolle, som tegn og trylleord spiller. I Nörre-Närå i Bogenseegnen har man fundet en rund kampesten (ingen knejsende bævta) med indskriften þormundr, njút kumbls „Tormund, hav din grav i fred“; den er ganske af samme art som de, der i de ældre runers tid i Norge lagdes inde i gravhøjen som trylleformler. Også den underlige runde

Den første af disse Runer, som er det holdt uforståelige
 som en sådan magisk navne-
 som en åbenlyse besvær-
 „Den skal komme
 den her nedstammer denne sten eller
 og Tryggevalde o. 900).
 på en Jekingsk sten, skreven
 Forordelse: hvis nogen
 hammer den ham vist; her
 punkte tegn arg troldoms
 på kaldelsen af
 Sangers sten (o. 800) er viet
 efter islandsk og lap-
 og det tredjedede gudetegn,
 er færdigt. På Alle
 „For ve disse runer“, ligesom
 hammertegnet eller ønsket
 op-
 om graven, vi. helligdommen,

de 9de århs runeskit: de
 på stenens ene side, den ob-
 og den religiøs-præstelige
således *således* *arkunderede* i Danmark
 Det er ikke blot
 men det er deres størrelse og pragt,
 eller med ligefremme bil-
 de sig ved at give plads
 både æresord over den afdøde
 hengivenhed for ham. Denne
 sig klart overfor for-
 og efterfølgende.

På skellet mellem den ældre og den ny tidsalder står
 som fru Regnild har rejst

Den affattelsestid usikker; de ældre stene,
 henføres af Wimmer til o. 650.

over sine to mænd; på Glavendrup mark nordvest for Odense står mindestenen over Alle Solvegode indenfor en statelig skibssætning, og Gunnulfs endnu nægtigere bauta stod fordem på en høj ved Tryggevælde i Stævns. I slægt med den ældre tid er deres mere religiøse karakter (selv om de enkelte udtryk ikke kan påvises tidligere). Til den ny tid hører indskriftens omfattende tekst, dens formel „Regnild satte den efter osv.“, der fra nu af bliver enerådende, og dens brug af begge stenens sider til runeskrift, men fremfor alt æresordene. Fru Regnild nøjes ikke med blot at omtale sin mand som offergode, men hun siger „viernes hæderværdige vogter“; endnu stærkere lyder ordene om hendes anden husbond Gunnulf Nærvesön „en veltalende mand“, ti for første gang følger lovordet sig til rytme og bogstavrim:

Fáir wærða nú „Få blive nu
føddir þæim bætri fødte end bedre“.

Hertil kommer så den stærkere fremhævelse af pietetshandlingen, der udmærker den nyere tid. På Alle Solvegodes sten er bagsiden forbeholdt en redegørelse for alle, der har deltaget i mindesmærkets rejsning og udsmykning, — ganske som mange af det 10de årh.s sten indeholder sådanne beretninger på stenens mindre fornemme side.

Til at kende runeskriften i hele det øvrige 10de årh. har vi et ypperligt materiale i Wimmers første bind: en række af sten, omhyggelig tolkede, vel daterede, og i sig selv en vel afsluttet gruppe: tilhørende kongeslægten og de hövdinger og huskarle, der fulgte kongerne på hærtog; vi er da i midtpunktet af denne tids samfundsliv.

En egen gruppe udgør *kongestene*. Mindre stemningsfyldte, som man kunde vente, end de private stene, og dog ikke blottede for følelsesudtalelser: på den ældste af stenene nævner Gorm sin hustru som „hele Danmarks lindring“, Danmarkan bót; Æsfrid rejser sønnens minde „på Grupas høj“ med en vis stolthed over den hævdede stilling; på den yngre Jællingesten blomstrer lovordene frodig, mærkelig nok

Sár fló égi	„Han flyed ej
at Uppsalum,	ved Upsala,
en wá, með hann	men vog, så længe
wápn hafði.	han våben havde.“

Der er nægtelig bedst klang i de to linjer, der er lånte fra Gorms-Tokes egen mindesten. — Desuden har vi på den jyske Årssten vistnok mindeskraft over den samme Toke: „Assur satte denne sten efter Val-Toke, sin drot“, og på stenens anden side:

sténn kwezk hérsi
 stānda længi,
 sár Wal-Tóka,
 werða, næfni.

„Stenen siger, at den vil komme til at stå længe *her*, den skal bevare Val-Tokes navn.“ — Disse fem stene indeholder hövdingeskikken fra Harald blåtands tidsalder; en sjætte mindre anselig er rejst over en af Tokes faldne mænd fra Upsala uden mere end den sædvanlige formel¹.

Karakteristisk for stenene fra Harald-blåtands-tiden er *lovordene*, for hele hövdingegruppen kan vi sige *lovkvadene* over den afdøde. Lige så påfaldende er den mangel af religiøs indvielse, det være sig hedensk eller kristelig, der møder i alle de historiske sten fra Gorms og Haralds og de ikke mindre talrige fra Sven Tjugeskægs Tid². Denne religiøse ligegyldighed svarer på mærkelig måde til tankegangen i et af de ældste danske kvad. Bjarkemål lader sin dødssærede helt trodse Odins styrelse; og den magt, som han døende henskyder sig under, er eftermælet, repræsenteret af den svend, der gennemsøger ligdyngen og ser, hvor trofast de lønner kongen hans guld ved at dække hans legem selv i

¹ „Esbjørn, Tokes hjemfælle, satte denne sten efter Toke sin broder“ (Hællestad III).

² Kristusbilledet på store Jællingesten er jo ved sin plads henført til den konge, der „gjorde Danerne kristne“, ikke til Gorm og Tyre.

døden. Det er eftermælet, denne runeskrifternes glanstid alene lægger vægt på, vidnesbyrdet af dem, der har set og kendt den afdøde kæmpe, og det er ganske særlig det digterske ord, formet i sætninger, der indprenter den væsentlige tanke „Sár fló égi at Uppsalum“, „fáir werða nú fœddir þeim bætri“. Atter her er vi i tankegangen fra et andet gammelt kvad, Starkads hårde harmtale til Ingjald: navne på hedenske guddomme kommer ikke for uden i en flygtig omtale af kampen, og da skjalden vil mande den sløve konge op til stordåd, truer han ikke med gudernes vrede, men han holder billedet frem af, at hans navn skal dø i sangerens eftermæle: -

Derfor, når i hallen
hildinger nævnes,
skjalden kvæder
om kongers stordåd,
dølger jeg med blusel
mit blik i kappen,
ti om Frodes æt
er der intet at kvæde. —
— — — —
— — — —

du der aldrig fik hæder
i anden hærfærd,
end som brødets bane,
buddingens skærer!

Når helten hyldes
for fuldbragt hævn,
og faderen værdig
findes hans dåd,
da skal du ønske,
at dig øren fattes;
du, nidding, nemmer
kun nag af hans ry.

Den „dom over hver en død“, den „ordets pris, der aldrig dør“, som Hávamál taler om, er i sådanne digte lagt frem som Nordboernes højeste sædelov. Men hvad der udmærker

det 10de årh.s runeskrifter er netop dette, at denne tanke har fået lov til helt at sætte sit stempel på forholdet til de døde frænder; spørgsmål om kristen eller hedning, om den dødes skæbne i en ny verden eller om hans draugeliv i graven, om mindehøjens indvielse eller forbandelse — alt det er denne ene gang sunket ned, og vi ser det i folkeudviklingen sjældne, at en enkelt idé kan gøre sig fuldt til herre indenfor en kreds af et århundredes bærende personligheder.

Til belysning af dette slægtled, hvis bedste kæmper fandt deres død på Fyresvoldene, er det værd at kaste et blik på den menneskealder, der fulgte lige efter, Sven Tjuge-skægs tid. Vi lader hele rækken af historiske stene selv få ordet:

Hedeby (996): „Tholf, Svens hjemfælle, satte denne sten efter sin fælle Erik, som døde, da kæmperne belejrede Hedeby (es warð döðr, þá drængjar sátu um Héðabý), han var styresmand og en meget brav kæmpe.“

Danevirke (996): „Kong Sven satte sten efter sin hjemfælle Skarde, der var draget vestpå, men nu døde ved Hedeby (es was farinn westr. en nú warð döðr at Héðabý)“.

Århus I (996): [Ulf] Teksla efter sin fælle Åmunde, es warð döðr at Héðabý.

Århus II (1000): 4 mænd efter deres fælle Full, en warð østr úti döðr, þá konungar barðusk (øst ude, da kongerne stredes, o: i Svolderslaget).

Kolind (1000): Toste Asvids-smed efter sin broder Tuve, es warð döðr østr.

Sjælle (o. 1000): Frøysten efter sin fader Gyrd lange, Sigvaldes broder, „men han [?stred bedst af raske?] kæmper på Vishede“ (en hann ... drængja á Véséði).

Og til disse seks kan vi endnu føje en syvende fra lidt senere tid med større kristen indvirkning:

Ny-Larsker på Bornholm (1040—1060): Kåbe-Sven efter sin søn Bose „en brav kæmpe, der blev dræbt i slaget ved Utlænge“ (dræng góðan, þann es drepinn warð í orrostu at Útlængju).

Det ejendommelige ny ved denne gruppe er *beretningen om dødsmåden og især om dødsstedet; den findes på dem*

alle. Forskellen mellem dette og den ældre skik, er meget kendelig: fandt man der en enkelt gang — og kun få år før disse stene — dødsstedet omtalt, var det, fordi man her havde et karakteristisk træk i den poetiske karakteristik: „Han flyed ej ved Upsala.“ På disse yngre sten er det derimod tørre stednavne og tørre begivenheder, uden nærmere oplysning om, hvad den afdøde har udrettet i disse foretagender. Kort sagt, en ny krønikeagtig stil har trængt sig ind i stedet for den tidligere poetiske. Den eneste levning af lovtalerne er det rolige udtryk „en god kæmpe“ (dræng góðan, Nylarsker; drænga harða góðr, Hedeby); og det er kun de færreste stene, der hæver tonen så stærkt.

Dette omslag i karakteristikken af de afdøde står sikkert i forbindelse med et røre i det almindelige liv, der optræder som stærkt gennembrud i 980—990, og i den følgende menneskealder udfolder sin fulde styrke. Det er en opvågning af det gamle vikinge- og krigerliv. Sagadigtningen gemmer mindet om den nyfødte stordådstrang i kong Svens og kæmpernes løfter ved gravøllet. En af vore nyere historieskrivere (Johs. Steenstrup, Normannerne, III, 221) har ypperlig karakteriseret denne genopstandne vikingetid, der så pludselig afløser en lang række af fredelige år, og som snart samler alle kræfter om denne tidsalders største krigsværk, Englands erobring. Dens brydning med den ældre slægt fandt sit udtryk i borgerkrigen ved Sven Tjugeskægs kongevalg, hvis enkeltheder dog hyller sig i sagnets tåge. Men vil vi se, hvor væsentlig denne bevægelse er, har vi i runestenene set samtidige vidnesbyrd, om hvor hurtig det nye præg meddelte sig til de krigerske dele af folket. Ikke at bevægelsen var så dyb. Ingen ny idé skilte den fra det tidligere liv; eftermælets helighed er ligesom for dens eneste grundtanke, ja endnu stærkere gennemført, ti udtalelserne af hengivenhed er svundne bort. Men eftermælet har fået en ny art, det kræver bestemte kendsgerninger, ikke den vagere lovsang; disse korte tørre beretninger er udtalelser fra mennesker, der lever i en dådstid og selv er dådens mænd, mere end ordets.

Men ud fra denne tid falder der et skarpt lys over den foregående menneskealder. Lovord og kvad havde da deres tid, og de må være trivedes stærkt i det virkelige liv, når også de korte stenindskrifter lempede sig efter denne tone. Historien har lært os denne tid at kende som en fredens og kulturudviklingens tid; *stenene vidner, at det var et tidsrum for digtningen*. Dengang vikingelysten o. 900 lægger sig lidt til ro, møder vi de første digterske ord i Regnilds eftermæle over sin husbond; da Harald atter har skabt et samlet og fredet Danmark, lyder kvadet til hans ære fra den sten, hans hustru rejser, og der udbryder et kor af mindekvad over heltene, der faldt på Fyresvoldene. Ved år 900 sangtidens begyndelse, dens fulde udfoldning efter 10de årh.s midte, og dens standsning ved andre åndsrørelser endnu inden dets udgang, — det er de „samtidige mindesmærkers“ vidnesbyrd om et ellers dunkelt tidsrum af dansk åndsliv.

Dette kalder et digterisk problem frem for os. Danmark har en heltedigtning af hjemlig rod rigere end noget andet nordisk folks. Dets sagn om Skjoldunger har været næring for Danerne helt ned i middelalderen og stråler fra Saksens krønike, og de har vundet sig en plads, ikke mindre mærkelig, i Norges og Islands digtning. *Når* er det tidsrum, hvor denne digterske skaberkraft udfoldede sig? når var den danske blomstermark så rig, at der fløj fnug af den så vidt om land og fæstede rod på nordhavets fjælde?

Det er næppe muligt at lade denne guldalder være nogen anden end den, hvorom runestenene vidner: Den har stået i sin første blomst, da også stenene fik digtermæle; den har bugnet i sin fylde i de mænds ungdom, om hvis fald på Fyresvoldene fællerne vandt en krans af kvad. Dette mødes med et resultat, som jeg ad anden vej har vundet. Vi berørte før den samstemning, der er mellem det 10de årh.s runesten og de ypperste danske kvad hos Sakse, hvor eftermælet er den store etiske magt, og hvor gudsforholdet — både i kvadene og på mindestenene — så underlig er sat ud af spillet. Men jeg tror, at tidssammenhængen kan godtgøres langt bestemtere. Undersøgelser, som jeg ikke her har lejlighed

til at fremlægge, har gjort mig det smulefuldt, gamle digte, der er mest fuldkommt i sin bygd og i sit indhold. Starkads kvad i kong Ingis tid tilhører denne omkring det 10de årh. og må kunne gælde for et Starkadskvade noget senere kvad, ikke straks efter, er glæde over i prosa runestestens runeskrift gjorde det, og at man fortsatte dens besyngelse længere ned i tiden går længe tilbage, møder vi i Bjarkemål sådanne digterværk. Jeg havde ansat en given digtning begyndt omkring 1000(?), på sit toppunkt staaende mod århundredets udgang, da Wimmens runeskrift stillede mig disse bestemte for tje i særlige mindesmærker.

Det må bemærkes, at det ikke blot er forek (skiltet dette er gode kendemærker), som tje bestemte, men det er blot den livsopfattelse af tidsalderens mindesmærker. Ti vi står her en datering af udviklingen, men for et af andre vilkår for den. Det er hverken en tilfældig urimelighed, at kristningens århundrede også hører store tidsalder. Der hvor godetroens gamle af den indvandrende åndsmagt, der groede ikke kultur op; men en underskov af poetiske form og luft til at skyde vækst. Det sjældne skete tankeretning, livsopfattelse, hurtig fik magt, som det også sker i andre folks historie, disse rende udfoldelse. Hvad jeg her siger, gælder på anden måde, for Egil Skallegrimssöns og Eddakvadene o. s. v.; men klart ligger dette danske runesten og i dansk heltedigtning, at kultur pløjer sin mark for fremtidens sæd, kom forhold til oldtidsminderne til gennembrud.

Vi kan heri sammenligne den nordiske Rolf og Starkad, Brynhild og Signe, med heltedigtning, Hellenernes. Omplantede på L med nye påvirkninger og nye muligheder, sk

meriske digtning. En nyere forfatter, Erwin Rhode, har i et ypperligt skrift „Psyche, seelenkult und unsterblichkeitsglaube der Griechen“ (1890) forklaret en væsenlig side af denne poetiske nydannelse. Ejendommeligt for den homeriske verden er det, at sjælen kun er en skygge, der skilt fra legemet iler til Hades' mørke porte for aldrig at vende tilbage; graven er ingen bolig, det er en statelig mindehøj; livet er kun til for de jordisk levende, og for dem udfolder det sig i sin fulde, hurtig udslukkede, men derfor øjebliksstærke kraft. Men dette poetiske forhold til livet og til de afdøde er fremkommet ved at skyde en tusindårig folketro til side. Overalt i det gamle Hellas var man bunden i forfædre dyrkelse, dødningsmåltider, herospåkaldelse o. s. v. Kun udvandrerne frigjordes derfor, idet alle disse stedlige dyrkelser og skikke modstred og ophævede hinanden; her kunde i de ledende kredse skabes en ny opfattelse på højde med tidens åndelige trin, og den fik sit udtryk i folkets ypperste digtning. Dog kun for en tid var den herskende; religiøse rørelser bragte atter sjæle troen og sjaledyrkelsen frem i gamle eller ny former, som dødningsmåltider, heroskultus, mysterier o. s. v., — en hel religiøs udvikling, der ikke har rod i det homeriske liv.

For den, der med kendskab til de nordiske fortidsminder læser denne fremstilling af den hellenske udvikling, falder det som skæl fra øjnene, hvor stor en lighed der er mellem det homeriske forhold til de afdøde og fremstillingen af dette forhold i dansk heltedigtning og på danske runesten fra det 10de årh.: gravens religiøse indvielse svinder; mindet, eftermælet bliver eneherskende; en poetisk ånd, der giver sig udslag i folkets ypperste heltedigtning, tager også dødsforholdet indenfor sit område. Og da denne heltedigtning er frembragt, vender tanken sig atter mod religiøse forhold, i Norden endnu stærkere end i Hellas.

Den sammenligning, jeg her drager mellem Norden i vikingetiden og de lilleasiatiske Grækere på den homeriske tid, er også for ganske nylig dragen af professor Sophus Bugge. Han slutter sit skrift „Helgedigtene i den ældre Edda, deres hjem og forbindelser“ (1896), hvor han på en ny og endnu

... medlemmer for sin grundtanke
... overfor nordboerne,
... var nyvognerne på de bri-
... her sted, hvor på frem-
... den forening,
... eller min opfattelse er
... i et eller hint
... og rydningssted.
... og ægte ud af det
... Danmark på denne
... var der, hvor
... foresninger tabte
... digt.

(Fortsættes).

BLANDINGER.

I.

To viser af T. Reenberg og deres kilde.

1.

„I et vinhus skal jeg sige.“

Der er utvivlsomt mange, som anser denne klassiske drikkevise for et originalt arbejde af Reenberg; den er dog kun en efterligning. I den ældste udgave af „Justitzraad og Landsdommer Töger Reenbergs Poetiske Skrifter“ (Kbhvn. 1769) betegnes den (I, 172) udtrykkelig som oversættelse, og således betegnes den også i de fleste moderne literaturhistorier; bestemte angivelser findes i Kofod Anchers fortale, hvor der står (I, 39): „De tvende Drikkeviser: I et Viinhuus etc. og: Kommer I etc. oversatte han 1702 efter Lerches Begiæring, dog med nogen Forandring i Talemaaderne, hvor han syntes Drankerens Liigbegængelse at være alt for catholsk beskreven.“

Originalen til visen er, så vidt jeg ved, endnu ikke påvist; jeg har flere gange hørt den mening fremsætte, at det var en parafrase af „Meum est propositum“, men at det ikke forholder sig således, skal vi strax se.

Allerede for adskillige år siden var jeg blevet opmærksom på en passus i den 77de novelle af *Les nouvelles récréations et joyeux devis* af Bonaventure Despériers, som jeg mente måtte stå i forbindelse med Reenbergs vise. Den pågældende novelle handler om „den brave drukkenbolt Janicot og hans kone Jannette“, og det hedder her henimod slutningen: „Da han så, at han skulde drage hen og drikke andetsteds [ɔ: dø], bestemte han i sit testamente, at han

[Illegible text block]

[Illegible text block]

[Illegible text block]

*Si je meurs, que l'on m'enterre,
 Dans la Cave où sera le vin,
 Qu'on m'étende sous la tonne
 Ma tête sous le robin;
 S'il en tombe quelque goutte
 Ce sera pour me rafraîchir,
 Et si le tonneau dégoutte
 J'en boirai à mon plaisir.*

*Je veux qu'on sonne pour cloche
 Tous les pots du Cabaret.
 Et que l'on porte pour torche
 Cent verres de vin clair.
 Quatre Ivrognes à rouges trognes
 Porteront les coins du drap
 Et tous les autres bons frères
 Chanteront mon liberat.*

*Pour mes biens et héritages
 Je les donne au Cabaretier,
 J'ai tant chéri son visage
 Que je ne le puis oublier;
 Qu'une vieille nappe grasse
 Ensevelisse mon corps
 Qu'un tonneau me serve de barque
 Pour aller trouver les morts.*

*Passant par l'Île infernale,
 Je ferai boire Ixion,
 Je délivrerai Tantale
 De son altération.
 Je ferai chanter au Diable
 Les louanges de Bacchus,
 Et les plaisirs de la table;
 Vive le vin et Venus!*

*Au bout de la quarantaine
 Cent ivrognes m'ont promis
 De venir la tasse pleine
 Au lieu où l'on m'aura mis.
 Ils diront tous à la ronde
 Prosternés à deux genoux
 Qu'il s'entère en l'autre monde
 Comme il a fait parmi nous.*

I et Viinhuus skal jeg sige
 Mit Farvel, og sættes ned,
 Under Tønden jeg skal ligge,
 Under Tappen Hovedet:
 Thi den spildte Draabe kunde
 Vederkvæge da min Tørst,
 Men, om Fadet mister Bunde,
 Kand jeg drikke til min Lyst.

Med en Kande, Kruus og Flaske
 Der skal ringes for mit Liig;
 Tre Dosiner Halvpot-Glasse
 Føres i Procesz for mig:
 Fire fulde drukne Seller
 Allernæst ved Baaren gaaer,
 Og skal Resten med Boteller
 Siunge frydelig: God Taar!

Hvad jeg mig kand efterlade,
 Skienker jeg Viintapperen;
 Thi han skienkte mig til Maade,
 Som min allerbeste Ven.
 Lagenet, mig skal omgiorde,
 Er en gammel pjaltet Klud;
 I et Fad skal jeg om Borde,
 Naar mig Charon fører ud.

Før jeg Styx skal over seile,
 Skal jeg mig forsyne vel,
 At jeg selv skal ikke feile,
 Eller nogen tørstig Siæl:
 Ixion sin Tørst skal slukke,
 Tantalus husvale sig,
 Pluto's Giester ikke sukke,
 Musicere frydelig.

Allé mine Drikke-Brødre,
 Som mig giorde Compagnie,
 Ved mit Hvilested vil møde,
 Førænd Snapsting er forbi:
 Ned paa Knæ de skulle siunge:
 Han er død! Men at han der
 Vederkvæge maa sin Tunge,
 Som han giorde for dum her!

Hvorfra kommer nu den franske vise? Dette spørgsmål kan jeg ikke give noget sikkert svar på. Det er muligt, at visen står i forbindelse med det ovenfor anførte sted af Bonaventures Despériers, men novellen er næppe så historisk, som Lacroix synes at mene, og jeg anser det for højst sandsynligt, at såvel den som visen har deres udgangspunkt i den gamle latinske drikkevise, som jeg før omtalte, særligt i dens første og sidste vers. Visen lyder således:

*Meum est propositum
In taberna mori
Et vinum appositum
Sitienti ori,
Ut dicant, cum venerint,
Angelorum chori,
Deus sit propicius
Isti potatori.*

*Potatores singuli
Sunt omnes benigni,
Tam senes quam juvenes;
In aeterno igni
Cruciantur rustici,
Qui non sunt tam digni
Qui bibisse noverint
Bonum vinum vini.*

*Vinum super omnia
Bonum diligamus,
Nam purgantur vicia (?),
Dum vinum potamus;
Cum nobis sit copia,
Vinum dum clamamus,
Qui vivis in gloria
Te Deum laudamus.*

*Fertur in convivium
Vinus, vina, vinum,
Masculinum duplicet
Atque foemininum,
Sed in neutro genere
Vinum est divinum,
Loqui facit socios
Optimum latinum.*

*Magis quam ecclesiam
Diligo tabernam,
Ipsam nullo tempore
Sprevi neque spernam,
Donec sanctos angelos
Venientes cernam,
Cantantes pro ebris
Requiem aeternam.¹*

¹ Aftrykt efter *Carmina clericorum*. Studenten-Lieder des Mittelalters. Heilbronn 1876. S. 29—30.

2.

„Min søde pipe.“

I samme pakke papirer, hvor originalen til „I et vinhus skal jeg sige“ findes, gemmes også en afskrift af en anden fransk vise, der utvivlsomt er forbilledet for „Min søde pipe“. Da heller ikke denne franske vise synes at være meget bekendt, meddeles den her tillige med Reenberg's oversættelse.

*Doux Charme de ma Solitude
 Charmante pipe, ardent fourneau
 Qui purge d'humeur mon cerveau
 Et mon âme d'inquiétude.
 Tabac! dont mon âme est ravie
 Quand je le voy perdre en l'air
 Aussitôt qu'un éclair
 J'y vois l'image de ma vie.
 Tu remets à mon souvenir
 Ce qu'un jour je dois devenir
 N'étant qu'une cendre aimée
 Et tout confus je m'aperçois
 Que courant après la fumée
 Je me perds de même que toy.*

Reenberg's oversættelse lyder således (efter den anførte udgave I, 255):

Min søde Pipe, Tids-Fordriver!
 Du brændend' Glød i hvide Leer,
 Som renser Hiernen meer og meer,
 Og Rolighed til Sindet giver!
 Tobak! Du Sindets store Linder!
 Naar jeg dig seer, kuns som en Skye,
 Med Hast, som Lynild, fra mig flye,
 Jeg seer, hvor snart min Tiid forsvinder:
 Og, med det samme, tænker paa,
 Hvorledes mig en Dag skal gaae;
 Da jeg, kun som en sælet Aske,
 Med Skam og Blusel tænker nu,
 At jeg, ved Vinen og min Flaske,
 Gaaer bort, gaaer bort, saa snart som du.

II.

Målprøve fra Lild sogn.

en 'gån' i'mel' sgOlpar 'has' en 'liq' i 'lan'. 'dæny', dæ
 'fæ'ær sá'nt en 'has'man, dæny' sgr'r 'fOr' á fo en hÿr 'Ob te
 'sá'nd'nfOnden, á 'sá' blyu(ə)r (ə)n be'gras'əd i 'kræsdn jor'r.
 i nOr'wæjsá 'há'n o 'lel' 'hæ'r'gor 'plé'r di á put m 'ni'ær, á
 fo 'ns'ær 'ó'r' 'si'n 'kam' dæ'r æn tri 'fi'r 'liq' te 'lel' 'sá'nd'ny
 á 'blø's be'gras'əd 'dæ'r. 'præjsdn feg 'hæ'rk'folk 'te' á 'sgelø'n
 'sam'al á sæt 'ja'r,kOssr ə'po d'je 'gras', á sá 'pldntəd han,
 'tæ'ær dæ 'we, mæn 'di gik 'sná'r 'w'kwəd, fo 'sgaj' á 'has'æ'a'q
 æ sá 'slæm' 'dæ'k æm'kren' 'te' á ø' dje 'tæ'ær, te dæ ka
 'sná'r e't' 'gros' ænt æn 'pi'l á 'hø'l. de ær e't' 'O'l' 'døn'æ'ær,
 dæ blysa be'gras'əd sá 'pæ'n. 'ø'sdn fo 'bol'bjæ'r 'wa d'ær æn
 'sá'j'ndø'n ə'po 'sá'nd'ny, á 'dæ'r 'á'j'ær wa dæ'r æn 'has'man,
 be'gras'əd; 'O'l' 'dæm', dæ gig dæ'r fO'bi'k, 'di sgu'l hÿsl æn
 'sá'j'ndø'n [sá'æn] 'hæn' ə'po 'døn'æn, fOr 'hæ'l's wíl 'has'mann
 kom 'æ't'(r) dæm. de fO'tO'l' di 'wOs, dæny 'gån' wi wa 'bá'r,
 á wi 'tæ'os'əd əd ka'sgis'sæ 'Osá, mæn 'jen' 'das' wa wi æn hi'el
 'hæ'r fO'sá'nkəd dæ 'ni'r, á wi hád 'hæ' 'jen' hÿt wO 'sá'di'n
 ə'po 'døn'æn; sá kam wi i 'ta'rk' 'ám', te de wa 'nák 'lō's'n;
 á wi 'e't' 'tæ'os', wi wa 'kæj' fOr' en 'dø' 'has'man, á 'sá' ga
 'wís 'te' á kaq 'sá'di'ndøn'æn 'ni'r. wi feg n 'Osá 'hæ'jød'n
 'sá'nd'ny, mæn 'sá' s'a dæ 'jen' 'o' s'Os, dæ tət, n ku
 'lél', te 'has'mann 'sá'nd'ny; sá 'sná'r 'de s'a blø'san
 'wi 'O'l' 'sam'al 'lō't' ngj 'sá'dn'k, á 'sá' kan, əd 'nák
 'feg 'bi'n á 'gø' ə'po.
 'hæ'l's 'á'j'ələ 'nák, te dæny' 'has'man, wa blø'san
 'sá'nd'ny, mæn 'han, mo 'nák ha 'wæt sá 'rø'd'æn, te di
 'we ham. 'hæ'l's æ dæ 'sám', dæ 'sæ'r, te 'dæny',
 æn 'døn'æn ə'po 'sá'nd'ny, 'dæ'ny fOr 'O'l'ær 'nos'
 dæ'r æ 'sgr'əd fOr' á 'fo en i 'jos'ær, á 'sá'
 de, dæny 'dø' há'(r) 'we sæ, 'pæ'j' á 'dæny'
 'gOd 'ta, dæ'r há 'foj'æn ham; de sgal 'han,
 19.

Fiskerliv i Vesterhanherred. (S. 22—24).

En gang imellem skulper havet et lig iland. Den, der finder sådan en havmand, den sørger for at få den kørt op til strandfogden, og så bliver den begravet i kristen jord. I nordvestre hjørne af Lild kirkegård plejer man at putte dem ned, og for nogle år siden kom der en tre—fire lig til Lild strand og blev begravede der. Præsten fik kirkefolk til at skillinge sammen og sætte jærnkors på deres grave, og så plantede han træer der ved, men de gik snart ud, for vind og havguse er så slem der omkring til at øde deres træer, at der kan snart ikke gro andet end pil og hyld. Det er ikke alle dødninger, der bliver begravede så pænt. Østen for Bulbjerg var der en stendynge på stranden, og der under var der en havmand begravet; alle de, der gik dør forbi, de skulde kaste en sten hen på dyngen, for ellers vilde havmanden komme efter dem. Det fortalte man os, den gang vi var børn, og vi troede det måske også; men én dag var vi en hel hjord forsankede der nede, og vi havde hver én kastet vor sten på dyngen; så kom vi i tanker om, at det var nok løgn; de skulde ikke tro, vi var rædde for en død havmand, og så gav vi os til at rage stendyngen ned. Vi fik den også næsten jævnet med stranden, men så var der én af os, der syntes, den kunde lugte, at havmanden stank; så snart det var blevet sagt, kunde vi alle sammen lugte noget stank, og så kan det nok være, vi fik bene at gå på.

Det var ellers underligt nok, at den havmand var bleven liggende i stranden, men han må nok have været så rådden, at de kunde ikke røre ved ham. Ellers er der somme, der siger, at den, der har fundet en dødning på stranden, den får aldrig ro for den døde, inden der er sørget for at få den i jorden, og så fortæller de, at alt det, den døde har hos sig, penge og den slags, det må den godt tage, der har fundet ham; det skal han have for sin umage.

C. M. C. Kvolsgaard.

III.

De disputerende professorer.

(Suldg. Dania II, 49, 262).

Et par småbemærkninger har jeg at tilføje angående disputen med tegnsproget. Først har E. T. Kristensen foruden de nævnte optegnet to varianter, én i Folkeminder VII, s. 223. 34: Præstens Medhjælper, hvor den snu tjenestedreng hjælper sin husbonde, præsten, over hvem der er klaget, ud af krabben overfor kongens sendebud. Dernæst i samme forf.'s Ethnisket til Skattegraveren s. 205. 158, hvor en præst vænnes af mod at tale latin til konfirmanderne af en snedig dreng, som efter prøves af præstens broder i tegnsproget.

Endnu tør jeg måske anføre et par engelske varianter; i den ene indledes historien ved, at en lærd, fremmed professor vil besøge Cambridge og dér prøve både lærere og studenter. I universitetsbyen er der stor bekymring og uro, og der tages den beslutning, at studenter, forklædte som arbejdsfolk og fordeltte i små grupper langs vejen, skal prøve på at råddrække den fremmede fra hans forehavende. Professoren kom berønde i sin lukkede vogn, og kusken, som var usikker på vogn, ser nogle arbejdsfolk, standser og spørger, hvor lærd er til G—. Svaret blev til den lærde herres forundring givet på latin. Lidt længere hen bliver det samme spørgsmaal gentaget til nogle fattig klædte arbejdere, som straks svarer på græsk. „Ja så,“ tænkte han, „de må være farlig nok til G—, siden endog simple arbejdsfolk på gader og veje taler latin og græsk. Det bliver nok rettest at søge at råddrække professorer her.“ Han besluttede sig da til at prøve på tegnsproget. Det gjorde han bekendt ved sin ankomst, og da han kom til det akademiske selskab, som skulde møde ham og svare og som havde hørt om sine evner, traf den lystige møller, der fik ham til at tale tegnsprog, på et plaster over det ene øje og påtog sig at prøve på det. Derefter den noksom bekendte prøve, og endelig en forklædning, der går ud på, at det fremviste æble var en sød da Adam spiste af kundskabstræet, mens

brødet, som studenten tog frem, er et såre passende svar: ved Kristus, som er livsens brød, er slægten rejst, osv.¹

I den anden engelske variant gælder det universitetet i Aberdeen. Kong James havde indgået et væddemål med Engländerne om, at den skotske undervisning stod højere end den engelske. En prøve skulde gøres, og kongen fik sin hofnar, George Buchanan, til at føre Skotternes sag. Da den engelske professor kommer, møder George ham først som fårehyrde og taler latin, dernæst som plovkarl og taler græsk, endelig som tigger og beder om almisse både paa hebraisk, græsk og latin. Så vendte engelskmanden om og indrømmede, at Skotterne havde vundet. Men der var en lærd spansk professor, der i et eller andet ærinde opholdt sig i Aberdeen, og som spurgte, om de havde lærere i tegnsproget. De vilde ikke indrømme nogen mangel overfor den fremmede lærde og svarede rask væk ja, i det håb, at Spanieren ikke yderligere vilde spørge. Der tog de fejl, det nyttede ikke, at de foregav, at den omtalte professor havde forladt byen, så vilde Spanieren vente, til han kom tilbage. Omsider overtog en skomager i professordragt sagen, de bekendte tegn gøres, og hver af parterne har sin udlægning².

Her synes jo tydelig to forskellige motiver at være forbundne: de latin og græsk talende arbejdsfolk og de disputerende professorer. Til det første motiv kender jeg ingen sidestykker. Det slog mig derimod ifjor, da jeg forklarede mine tilhørere her på Höjskolen noget om menneskers meddelelsesmidler, deriblandt også om tegn og gebærder, at denne skæmtehistorie passelig kunde betragtes som en „rest“, en „survival“, uden at jeg faldt på at forfølge denne tanke yderligere. De tidligere meddelte varianter fører historien temmelig højt op i tiden, og hr. overrabbiner Simonsen har fremdraget spørgsmålet om tegnenes betydning som meddelelsesmiddel for mennesker, der taler forskellige sprog, hvorved der jo er henpeget til muligheden, at historien om de „disputerende professorer“ indeholder

¹ Folklore Record II. 173 (London 1879) aftrykt i E. S. Hartland, English Fairy and other Folktales (1890) s. 253.

² Folkl. Rec. III. 128.

et dunkelt afbleget minde fra tider, da tegnsproget var et almindeligt meddelelsesmiddel blandt folkene. Måske tør jeg derom gøre et par bemærkninger for Danias læsere.

Her i Norden har vi jo kun beholdt ganske få tegn: række hånd, tage hatten af, vinke, pege fingre ad osv., i Syden skal folket bruge mange gestus, men et virkeligt tegnsprog findes vel kun hos døvstumme og hos visse Cisterciensermunke, hvem talen er forbudt. Anderledes forholder sagen sig hos barbariske folk, der hverken har parleurer eller ordbøger til hjælp for at lette samtale og samkvem. Blandt dem har udviklet sig et tegnsprog, der ikke synes at være vilkårligt, men fremgaaet med hartad logisk nødvendighed af menneskets forestillingsmåde og fantasi, thi de samme tegn forstås og bruges, jeg tør måske sige, over hele jorden, i Amerika som i Asien. For at gøre kendeligt, hvad hermed menes, anfører jeg efter den tyske rejsende Kohls beretning¹, sammenstillet med Tylors, et par eksempler. Vil en nordamerikansk Indianer fortælle en anden, at han i tre dage er rejst ind over prairien, peger han først med en finger på sig selv, det betyder: „jeg“. To fingre på skrævs over pegefingeren på venstre hånd er: „ride“. Han peger dernæst med højre hånd mod øst og bevæger hånden i en bue som solens gang over himmelhvelvingen mod vest, det er „dag“, tre fingre oprakte: „tre dage“. Kohl fortæller fremdeles, at to Indianere af forskellige stammer, og som ikke forstår et ord af hinandens sprog, kan man se sidde halve dage side om side og samtale med hinanden, idet de med fingre, øjne, hovedbevægelser og fødder fortæller hinanden nyheder og alle slags historier. Snart brister de i skoggerlatter, snart sér de alvorlige og bedrøvede ud, og det synes som om en dramatisk pointe i en fortælling ypperlig lader sig meddele ved tegn. Andre steder omtales, at det samme tegnsprog kendes og bruges fra Ishavet til den Mexikanske Hav-

¹ Kitschigami (1859) I. 192; Tylor Anfänge d. Civilisat. s. 50. [Se om tegnsprog især G. Mallery: Sign Language of the North American Indians; samme i Techmers Internat. zeitschr. f. allgem sprachw. I. 193; Kluge smst. II, 116].

bugt¹. Fra Sydamerika lyder ganske lignende beretninger. Alexander v. Humboldt fortæller, at missionæren i Uruana ved afskeden sagde til ham: „Såsnart De har forladt min mission, må De rejse som stum!“ og han fortsætter: dette udsagn gik næsten bogstavelig i opfyldelse. For ikke at miste den fordel, man kan have af samkvem selv med dybt sunkne vilde, tog vi undertiden vor tilflugt til tegnsproget. Såsnart den vilde da sér, at man gör afkald på en tolk og forelægger ham direkte spørgsmål, lader han sin sædvanlige sløvhed fare og udfolder en sjælden intelligens under forsøget på at at gøre sig forståelig². Et af tegnsprogets symboler skal, morsomt nok, være gået over i moderne amerikansk dialekt. „Vand“ betegnes ved at man efterligner en person, der øser med den hule hånd, som derefter føres til munden, som når man drikker. Bevæges derefter håndfladerne udad, idet man betegner en udstrækning, er det „flod“. Den første del af dette tegn er blevet omsat i ord, idet „flod“ kaldes „a drink“, og Mississippi „the big drink“³. Til bevis for, at de samme tegn så at sige med en naturnødvendigheds magt har gjort sig gældende overalt blandt mennesker, kan følgende historier anføres. En indfødt fra Havai blev ført ind i et amerikansk døvstummeinstitut og begyndte straks at tale med børnene og fortalte dem om sin hjemstavn. En Kineser, der på grund af umuligheden af meddelelse blev tungsindig, levede op påny, da han blev ført sammesteds hen, hvor han af hjertens lyst kunde tale ved tegn. En døvstum dreng, der hed Collins, blev ført til nogle Laplændere, der rejste omkring og lod sig se for penge. Han skrev til en af sine kammerater om Laplænderinden: „Mr. Jos. Humphreys sagde til mig, at jeg skulde tiltale hende med tegn, og hun forstod mig . . . Hun fik at vide, at vi var døvstumme, og så så hun ganske mildt til os og fortalte om rensdyr og elsdyr“⁴.

¹ Tylor s. 44.

² Tylor l. c.

³ Tylor s. 47.

⁴ Tylor s. 68.

Skönt nu alle disse fremdragne eksempler er fra det 19de århundredes sidste halvdel, turde selve tegnsproget være ældgammelt. Foruden det af hr. Simonsen omtalte tilfælde, kan fra Lukian anføres et tilsvarende. En kyniker, Demetrius, der levede på kejser Neros tid, påstod, at mimens kunster intet var uden den ledsagende musik. Da tilbød en berømt mimisk skuespiller, en mand af ånd og forstand, ham at ville give en forestilling helt uden fløjtespil og sang. Mimen lod så musikken og taktslagerne tie og „dansede“ uden ledsagelse af ord eller musik, Afrodite overrasket i Ares's arme med alle de tilhørende scener, hvorledes Helios forrådte dem til Hefaistos, og denne fanger dem i sit net, sammenkalder alle guderne, Afrodites forlegenhed, Ares's frygt og hans bøn om at blive frigivet, kort alt hvad der ligger i denne fortælling og hører med til den. Alt dette gjorde Mimen så ypperligt, at Demetrius, ude af sig selv af glæde over skuespillet, skal have tilråbt ham: „Hvad er du dog for en fortræffelig mand! Jeg ikke blot sér, men hører alt, hvad du fremstiller. Da du taler så ypperligt med hænderne, behøver du jo intet andet sprog.“ Derefter fortælles der om en fremmed, en mand af fyrstelig slægt, der fra det halvbarbariske Pontus var i forretninger kommen til Rom. Denne havde sét den omtalte mime udføre nogle pantomimer så mesterlig, at han forstod alt, om han end ikke fattede et ord af sangene. Da han tog afsked fra Nero, og denne tilbød ham at vælge noget blandt det, han havde sét i Rom, som han kunde tage med sig hjem, udbad den Pontiske fyrste sig mimen. „Hvad i al verden vil du bruge ham til i dit land?“ spurgte Nero. „Jeg har,“ svarede den fremmede, „adskillige naboer, der hver taler sit mål, og det er ikke altid let at få fat på en tolk. Så tit jeg nu trængte til en sådan, skulde denne mand med tegn forklare, hvad jeg befaler“¹.

Efter hvad hr. Simonsen har oplyst, synes der jo altså intet til hinder for, at en fortælling om en samtale i tegn

¹ Lukian, De Saltatione. Jeg har kun haft adgang til Wielands oversættelse IV. 423.

kunde være opstået langt hen i den romerske kejsertid og være bleven til en skæmtehistorie under forhold, da tegnene ikke længere havde betydning. Et par eksempler, jeg er falden over, blandt æventyrenes brogede forsamling, medtager jeg som yderligere oplysning. Fyrsten, fortælles der i et østerlandsk æventyr, så en vidunderlig dejlig pige, der badede sig i en dam. Da han undrede sig over, hvem hun kunde være, lod hun som hun legede med blomsterne, men under legens form gjorde hun et forsøg på ved tegn at meddele ham, hvorfra hun kom, og andre ting, der angik hende. Hun tog en lotus fra sin blomsterkrans og fæstede den ved sit øre, dernæst vedblev hun en tid at sno den i form af den prydelse, som kaldes „danta patra“ eller tand-blad. Siden greb hun en anden lotus, og den satte hun på sit hoved, tilsidst lagde hun betydningsfuldt sin hånd på hjertet. Af alt dette forstod imidlertid fyrsten intet, og først, da han en dag traf ministerens søn, fik han forklaringen. Denne havde nemlig opfattet alle tegnene. „Forstod du ikke,“ sagde han, „hvad hun mente. Da hun fæstede lotusblomsten ved sit øre, sagde hun dermed: jeg bo'r i kong Karnotpalas rige. Tandblad-formen, til hvilken hun dannede den anden blomst, betyder åbenbart: du må vide, jeg er en herboende tandlæges datter. Da hun løftede lotusblomsten op, mente hun at ville fortælle dig, at hendes navn var Padmávatí, og da hun lagde hånden på sit hjerte, sagde hun dig derved, at det tilhørte dig.“ Under fortællingens videre gang viser det sig, at tydningen i alle måder er rigtig. Sagen ender dog ikke her endnu. En gammel kælling bliver sendt til pigen; men denne tiltaler buddet hårdt, dypper sine hænder i hvidt kamfer og slår hende med en hånd på hver kind. Hermed vil hun sige: „vent de ti lyse nætter af måneden, de passer sig ikke for et møde mellem os!“ Anden gang går kællingen bud til damen, som påny farer løs på hende og ender med at slå hende for brystet med tre fingre, dyppede i rød farve, hvilket skal betyde: „endnu kan jeg ikke modtage dig i tre nætter.“ Tredie gang bliver konen modtaget overmåde venligt, trakteret, får ikke lov til at gå den sædvanlige vej ad byens gade, men

højes ned på et bræt, der er fastgjort til et reb, i husets have, må klatre op i et træ, overstige havemuren, klatre ned ad et andet træ. Derved anvises elskerens den vej, han skal gå, thi buddets venlige modtagelse betyder: nu må han komme¹. — I den femte Vizirs fortælling i Sindibad findes lignende træk. Den utro hustru gør tegn til en ung mand, idet hun rystede sit hoved og strøg med sin hånd ned over ansigt og bryst. En gammel koblerske udtyder hendes bevægelser således: "vælg en pige; søg en, der har en barm som granatæbler; er hun smuk, tal til hende!" En sådan pige søgte og fandt den unge mand og sendte hende med elskovsbud til damen; men denne lod, som hun blev meget forbitret, tiltalte hende barsk, sværtede hendes ansigt og jog hende ud langs dammen. Den unge mand troede, at dette var en bestemt og hård afvisning, men kællingen tydede alt helt anderledes: „Forstår du ikke, hvad din elskede vil sige dig? Når natten folder sit begsorte tørklæde om sit hoved, og den æthiopiske konge fører sin hær til Rum, gå så ind i haven ad vejen, der fører forbi dammen, der vil du træffe hende!" Således skete det². — I 1001 nat, Lane's oversættelse, er et tredje eksempel i fortællingen om Aziz og Aziza, om den er i Breslauerudgaven, véd jeg ikke, jeg har ikke kunnet finde den dér. Det hedder, at pigen smøgede sine ærmer op om armen, dernæst åbnede hun hånden og slog sig for brystet med den flade hånd og de udsprede fem fingre. Dernæst løftede hun sine hænder i vejret, rakte et spejl ud ad tagvinduet, tog et rødt tørklæde og gik bort med det. Lidt efter sænkede hun det tre gange ned mod gaden fra vinduet og løftede det hver gang igen, tilsidst snoede og vred hun det røde tørklæde imellem sine hænder, idet hun bøjede sit hoved. Dermed vilde hun sige: „Kom herhen om fem dage, sæt dig ved farverens bod og vent, til mit sendebud kommer." Hun efterlignede nemlig

¹ Kathá Sarit Ságara, transl. by C. H. Tawney (Calcutta 1884) II. 235, jfr. også Folklore IV. 287.

² W. A. Clouston, The Book of Sindibad (1884) s. 67.

farverens arbejde ved den måde, hvorpå hun behandlede det røde tørklæde ¹.

Uvilkårlig har en af de bekendte mørke taler frembudt sig for mindet, skönt der ganske vist ingen *tegn* göres, de snarere beskrives. Jeg vælger en svensk variant, der er både danske, norske og tyske, enkelte går temmelig langt tilbage. Pigen, som i andres nærværelse skal sende sin ven hemmeligt bud, siger: „Hälsa du min vän ock eder frände, att när birken blottas ock enen torkas ock träden falla i skogen, ock den döde vakar öfver den lefvande ock hornet klöfjes i lilländan, då skall jag knäppa mitt bälta om hans länder med en knut ock tio änder“. Hun vil møde ham, når maden på birkefadene er spist, kanderne af enebærtræ tömte, folket faldet i sövn, ilden dækket med aske, ved første hanegal vil hun komme og favne ham ². Så nævner jeg blot den kloge Svend Hyrde i Vissing, der ikke blot kunde syngte følgende tyske vise:

Das eine hint un das eine her,
un das is eine libuscher [lichtputzer]
libuscher, hint un her,
snisserbang, kort un lang,
unsre könig, unsre könig, kort un lang!

men også til alles forundring opskrive den med lutter tegn. Først trak han med kridtet på bordet en streg, som forestillede „en permendikkel“, dernæst tegnede han en lysestage, så en hakkelsekiste, endelig en kort og en lang streg ¹, hvilket jo altsammen er ligeså forståeligt, som damernes elskovbud.

H. F. Feilberg.

Efterskrift. Endnu et par bemærkninger anfører jeg, de er komne mig for øje, efter at det ovenstående var nedskrevet. Jacob a Vitry, Exempla (London 1890) s. 14, 48:

¹ Clouston, Book of Sindibad s. 248.

² Hyltén-Cavallius Gåtor nr. 93, Svensk Landsmålstidskr. II. 8.

¹ Kristensen, Almueliv I. 20. 82.

visse munke blev det befået at tie stille og ikke engang at tale sammen ved hjælp af tegn med hænderne; men de var så snaksomme og nysgerrige, at de overtrådte befalingen og førte samtale ved hjælp af deres fødder. Dickens fortæller i *Skildringer fra Italien*, Moltkes oversættelse: *Rejseminder 1858*, s. 182 følgende: Tiggerne i Neapel pikker sig bestandig på hagen med den højre hånd, når man ser på dem. Det er tegn til sult. En mand, som skændes med en anden hist-henne, lægger den indvendige flade af sin højre hånd på bagsiden af sin venstre, og ryster med begge tommelfingre, dermed betegner han et par æselsører. Af to mennesker, som købslår om fisk, tømmer køberen, efter at have hørt prisen, en indbildt vestelomme og går sin vej uden at sige et ord, idet han derved fuldkommen har overtydet sælgeren om, at han finder prisen for høj. Af to personer, som møder hver i sin vogn, berører den ene to eller tre gange sine læber, rækker de fem fingre på sin højre hånd i vejret og slår vandret ud i luften med fladen; den anden nikker rask og kører bort. Han er bleven indbudt til en venskabelig middag klokken halv seks og kommer ganske sikkert. I hele Italien tilkendegiver en ejendommelig rysten af den højre hånd fra håndleddet af og med udstrakt pegefinger en nægtelse. I Neapel danner de fem fingre et righoldigt sprog.

Og så til slut en nordisk historie: ved en skolevisitats, som blev afholdt i en af de nordslesvigske skoler, spurgte skoleinspektøren bl. a., hvad skydskrudtet eller „pulveret“ blev brugt til. Da stod pludselig en lille dreng på c. 7 år op fra bænken, gik hen til inspektøren, satte denne hånden på livet og sagde: „puh!“ og gik derefter rolig hen på sin plads. (Heimdal nr. 63. 1894). H. F. F.

ANMELDELSER.

Paul Sébillot: *Légendes et curiosités des métiers.* (Paris. Ernest Flammarion).

Forfatteren, hvis Navn er godt kjendt fra flere dygtige Bøger om Livet i Bretagne, giver her i et stort Kvarthind en Mængde Oplysninger om 33 forskellige Haandværksfag, men det store Bind er ingen Helhed. Det deler sig i 19 forskellige Smaahefter, som Regel paa 32 Sider, der pagineres hvert for sig — de skulle formentlig kunne sælges enkeltvis — og det er først ved at sammenlægge disse Hefters Sidetal, at man faar den imponerende Oplysning, at Bogen er paa 660 Sider. Og er den imponerende i denne Retning, er den det ogsaa ved sine Billeder, den indeholder ikke mindre end 220 Reproduktioner af ældre og nyere Stik og Tegninger, der vel ikke alle ere lige lødige, en Del kunde uden Skade have været udeladt, men ikke faa ere af stor Interesse. Her er samlet med stor Energi, og Forfatteren oplyser, at hans store Værk repræsenterer omtrent 10 Aars Arbejde. Allerede 1890 udgav han i denne Retning „Traditions et superstitions de la boulangerie“, men nu bliver han ikke som den Gang staaende ved de overtroiske Forestillinger, Ordsprog o. l., der knytte sig til de forskellige Haandværk, han tager deres Skikke og festlige Sammenkomster med, ikke at tale om den franske Litteraturs ofte kun tilfældige Omtale af Haandværk og Haandværkere. Og de litterære Citater fylde rigeligt i de, som vi have hørt, til en ensartet Størrelse afpassede Hefter. Frankrig og franske Forhold ere selvfølgelig dominerende, men Bogen er dog absolut international. Forfatteren har samlet fra alle Lande, og har da ogsaa faaet Lidt med fra Danmark, væsentlig nogle Ordsprog. I Skræderheftet citeres saaledes 3 danske Ordsprog, men er Ordsproget i Bagerheftet: „Mauvais boulanger, qui a la tête beurrée“ virkelig dansk?

Paa Bogens første Side høre vi, at Fanden betragter Mølleriets som den Profession, ved hvilken den lidet Samvittighedsfulde hurtigst kan blive rig. Foruden at bruge sin Toldkop godt, stjæler han af Kornet og Melet. Det er i fuld Overensstemmelse med Holbergs

Udsagn (Den ellefte Juni): „En Vært med Samvittighed er lige saarar som en rig Soldat, en ærlig Møller og en fredssommelig Prokurator.“ De internationale Betragtninger stemme i det Hele godt overens. Efter et hollandsk Ordsprog, oplyses det, er 100 Møllere, 100 Bagere og 100 Skrædere det Samme som 300 Tyve. Bagerne stilles her sammen med Møllerne, og det konstateres til Overmaal, at Befolkningernes Uvilje i væsentlig Grad har været koncentreret om Bagerne. Deres Vrede udgydes over dem i fulde Skaaler, hvad det har sin Interesse at bemærke, naar det erindres, at det Første vi høre om Danmarks Bagere, er, at de — allerede i det 13de Aarhundrede — vragedes som Medlemmer i St. Knuds- og St. Eriks-gilderne. De betragtes overalt som for tilbøjelige til at bedrage deres Medborgere ved at sælge for dyrt og for smaat Brød. Bogen bringer et spansk Billede fra c. 1700 af en Bager, der for den nævnte Forbrydelse paa et Æsel piskes gennem Madrids Gader, og Forfatteren fortæller om, hvorledes endnu i dette Aarhundrede franske Bagersvende have været udelukkede fra det almindelige franske Svendebroderskab, denne mærkelige Institution i et Land, der forlængst havde afskaffet Lavene.

Efter det hollandske Ordsprog var det foruden Møllerne og Bagerne endnu Skræderne, der havde Ord for at stjæle, og for denne Professions Vedkommende bekræftes Udsagnet af Pastor H. F. Feilberg i hans fortræffelige Afhandling i dette Tidsskrifts 1ste Bind „Bidrag til Skræderens Saga“. „Det er Vanen, der gjør det, sagde Skræderen, han stjal en Lap af sine egne Buxer“. Efter Hr. Feilberg er det Befolkningernes fra gammel Tid fortsatte, nødvendige nære Berøring med Møllerne, Bagerne og Skræderne (ligesom med Hædersmændene Smedene), der gjør, at det vrimler med Udtalelser om disse Næringsdrivende, og en større Tavshed om Skomagernes søger han Grunden til i den Omstændighed, at Skomagernes Arbejde først kom i Brug i en Tid „saa sen, at man ikke har faaet Lejlighed til at digte Krøniker om dem“. Denne Gisning slaar dog næppe til, og „Krønikerne“ om Skomagernes ere virkelig ikke saa faa. Skomagerheftet i Sébillots Bog er det største af dem alle, og efter hans Mening er der intet Fag, hvis Udøvere have faaet saa mange skjæmtende Tilnavne eller ere blevne Gjenstand for saa megen komisk Omtale. Men de betragtes gennemgaaende venligere end Skræderne. De ere fattige, ivrige Tilhængere af den blaa Mandag, men de se alt fra den lyse Side, ere glade og vittige. Det er en Omtale, der ganske svarer til, hvad jeg i mit lille Skrift „Om Lavens indbyrdes Rang“ (1880) har gjort gjældende.

Sébillot fortæller videre, at de franske Skomagersvende i det 17de Aarhundrede hengav sig til en Række mysteriøse, gudsbespottelige Ceremonier, der kulminerede ved den Daab, de foretog, naar

en Dræng optoges imellem dem som Svend, og ved hvilke han fik et nyt Navn. Det minder om de Behøvlingsceremonier mellem Kjøbenhavns Snedkere, hvorover der 1737 blev klaget til Kongen; ved dem fungerede der en Pfaff, en Glöckner og forskellige Pathen, og noget Lignende var Tilfældet ved Bogtrykkernes Postulation i Tyskland endnu i dette Aarhundrede. Der mødte en Pfaff med sin Knægt, og Ungsvenden, der behandledes, fik et Kjendingsnavn, som oftest et Tankesprog. Allerede fra 1654 have vi Meddelelse om en dansk Typograf, der blev postuleret i Lübeck, han fik Navnet „Das bin ich“. Og saadan Navnegiven kjendes ogsaa i andre Fag. 6 Kobbersmedelæringer fik i Tiden omkring 1700 her i Kjøbenhavn ved deres Optagelse i Lavets Svendbroderskab Navnene: Frisch ins Feld, Trau auf Gott, Glück ins Feld, Helf Gott, Hoff auf Gott og Hilf mir Gott.

Sébillots Bog viser, at der er interessante fælles Opfattelser i Europas forskellige Lande angaaende de enkelte Fags Udøvere, men gennem samtlige Haandværksmeddelelser klinger der ogsaa Streng, der fortælle om et dybere Almenliv. Overfor dette staar den her omtalte Bog som et Forarbejde, der samler afsnitvis. Som ovenfor nævnt udgjör den ingen Helhed, hvad der kunde vises paa forskellig Maade. Og trods sin Tykkelse har den endda ikke taget alle Fag med. Den mangler flere ganske vigtige, saasom Bogbindere, Bryggere, Bundtmagere, Farvere. Garvere, Guldmede, Kandestøbere, Possementmagere, Sadelmagere og Urmagere.

C. Nyrop.

S. Bugge og M. Moe: *Kungssonen av Norigsland.*

I julekalenderen Norge, 2den årgang (Kristiania 1895; s. 197—199), findes meddelt en interessant folkevis, der nylig er optegnet i Øvre Telemarken; muligvis kan det interessere flere af tidsskriftets læsere at stifte et kort bekendtskab med fundet. — Kongesönnen sender en „lisle“ fugl afsted uden brev eller tegn for at bejle til Kongens datter af England;

De va den lisle fugl'e,
han fauk ivi hav,
aldri nått hell ljöse dagjen
han seg kvildi gav;

og så når den derover og bringer hende sit bud; men den stolte jomfru vil se brev og tegn, hvad fuglen ikke kan vise. — Et spring i tanken synes at måtte forudsætte at nogle vers er bortfaldne; thi uden mildnende overgang udtaler hun: Sko eg dråning i Norigsland vera... so sko eg skatten paa bøndane leggje... men ved at høre dette rejser sig al den lille fulgs stolthed i udbruddet: så lade gud dig aldrig kommer til Norigsland, hverken ved nat eller dag. Å de

va den lisle fugl'e, Kom atte so vrej: „Du tar inkji ti jomfruva bele, de æ kórt nei!“

I en udredning, der følger derefter (s. 199—212) søges godtgjort, at visen ikke er nogen elskovsballade, men en historisk folkevise, forfattet af en normand ved det lag 1300, og dens historiske baggrund søges i de norske forhold i det sidste decennium af det 13. årh., da var de pekuniære omstændigheder i en ganske forfærdelig uorden; for at råde bod derpå indgik kong Erik ved Audun Hestakorn et forbund med Filip den smukke; dette gik ud på, at Norge skulde modta en vis årlig sum mod at stille skibe og krigsmænd til Filip's rådighed, noget, der var Erik ligeså umuligt som det var lovstridigt. Audun indgik dog forbundet på sin konges vegne og fik straks en stor sum penge udbetalt. Ved siden deraf indgik Audun en anden aftale, en giftermålsplan med en slægtning af dronningen af Frankrig og Eriks bror; dette synes også et led i Auduns finansspekulationer; når giftermålet kom istand, tænkte vel ingen mere på den sum, Norge intet kunde præstere for. — Men kort at fortælle; det hele bristede; giftermålsplanen gik i lyset, uvist af hvad grund; fred med England gjorde den norske stridsmagt unyttig: „Det hele blev resultatløst.“

Der skal den historiske kærne i folkevisen ligge!

At klare, hvad der virkelig ligger til grund for en historisk vise er langt fra let, tanken tar der et højere sving og en videre flugt, end det historiske mægter at bære. Ved denne, hvor netop det lyriske giver visen sit særpræg, forekommer det i det mindste anm., at det historiske er sprængt; at sætte det anførte som baggrund går vist i hvert fald aldrig an. At se princessen fra det fremmede land som én der kommer med skatter, var vist ikke folkets sag. Måtte visen om hende ikke snarere blive en højstemt pris til en norsk dronning Dagmar, der kom med fred! Hvis man derfor ikke vil slå sig til tåls med visen som en af de smukkeste lyriske folkeviser, norden kender, må man finde en ganske anden baggrund!

Endnu ét: Man vil, som også udredningen gør opmærksom på, finde en mærkkelig kontrastpåvirkning fra den danske Dagmarvise, og desuden findes i visen en mængde danismer, dette leder til en ganske anden forklaring af det historiske! — — Vover man at tænke den tanke ud, der kan ligge deri, da får det historiske sin plads i det danske folks opfattelse af en ond dronning, en opfattelse, der synes at have levet der både i forestillingen om Bengerd og Jutte. — Men dette er en hypotese, foreløbig ligeså vovet som den norske.

O. Thyregod.

E. Rolland: *Flore populaire ou Histoire naturelle des plantes dans leurs rapports avec la linguistique et le folklore.* Librairie Rolland. Paris 1896. Tome I (III + 272 s).

Fra samme forf.s bånd er tidligere udkommet *Faune populaire* i 6 dele (1877—83), der indeholder i forskellige sprog navne på pattedyr, fugle og lavere dyr, talemåder, hvori deres navne forekommer, samt hvad der af folketro knytter sig til dem. Dette værk fortsættes nu i den ovenstående bog, men såvidt jeg kan se, i en fyldigere og klarere oversigt. Planteslægternes orden er de Candolles system, arterne opstilles efter Nymans „Sylloge“ (1854—56). Først angiver forf. navne på de enkelte slægter eller arter i de forskellige europæiske sprog og de tilgrænsende orientalske. Det er en anseelig række: græsk antik, middelalderlig, moderne; latin, såvel den klassiske som middelalderens og renaissancens; derefter de romanske sprog med deres dialekter; de germanske, tysk, hollandsk, engelsk; keltiske sprog, skandinaviske, slaviske, hvortil endnu kommer littaviske, albanesiske; Tsiganernes mål, baskisk, magyarsk, estnisk, finsk, og endelig: arabisk, persisk, tyrkisk, armenisk og andre orientalske sprog. Kilderne til denne lange navnerække har forf. søgt i et helt bibliothek af trykte værker (s. 257—270); han er dog ikke bleven stående ved de trykte bøger, men har sat sig i forbindelse med mænd i forskellige lande¹, der hver for deres hjemstavn har gennemsøgt hans lister, øget eller bedret dem, så alle midler er benyttede til at fremskaffe et pålideligt sprogligt stof. Efter at således navnelisten er opstillet følger 2. „locutions“ ord-sprog eller talemåder, hvori plantens navn forekommer, derefter 3. „usages“ f. ex. ved *ranunculus acris*, dens benyttelse af unge værnepligtige til at frembringe sår; tilsidst 4. „folklore“, folketro, der knytter sig til de forskellige planter.

Der er utvivlsomt et stort og omhyggeligt arbejde nedlagt i denne 1ste del af et stort værk. Man vil deri kunne finde samlet meget af det stof, som nu må søges på hundrede forskellige steder. Som den, der selv véd noget om, hvad tid og arbejde der medgår til slige bøger, ønsker jeg forfatteren tålmod, kræfter, liv og lykke til at føre dette store værk til ende.

H. F. Feilberg.

Karl Weinhold: *Die altdeutschen Verwünschungsformeln.* (Sitzungsberichte der königl. preuss. Akademie der Wissenschaften zu Berlin. Sitzung der philos.-histor. Classe vom 20 Juni 1895).

Det synspunkt, ud fra hvilket den berømte forfatter har skrevet ovenstående afhandling, udtrykker han selv i dens begyndelse så-

¹ [For de skandinaviske landes vedkommende har pastor emer., dr. phil. H. F. Feilberg været medarbejder. Red.]

ledes: „Det er et stort kapitel, der handler om ordets magt i folkenes tro og overtro; allerede navnets magt fører betydeligt stof sammen, som Kristoffer Nyrop skønt har bevist i sit skrift „navnets magt“ (Kbh. 1887). Ordet velsigner og skaffer lykke, ordet forbander og bringer fordærvelse og død. Ønske og forbandelse skulle og ville begge virke, ønsket vel, forbandelsen ulykke. Jeg vil her behandle et lille afsnit af dette kapitel, det om forbandelser og eder, tilmed indskrænket til de ældre tyske poetiske kilder, med strejftog ind på de nordgermanske.“

At dømme efter den følgende utrolig righoldige og til alle livets områder sig strækkende samling af eder og forbandelser har de gamle Tyske poetiske kilders forfattere næppe været rare at komme i skænderi med, når tilmed den bundne form ikke lagde nogen dæmper på dens tunge. Disse sikkert aldeles umiddelbare følelsesudbrud åbner såre mange morsomme og belærende psykologiske indblik, og sprogligt har sammenstillingen sikkert også stor betydning.

Theodor A. Müller.

Mélusine. Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions et usages. Dirigé par **Henri Gaidoz**. Paris, Librairie E. Rolland. Tome VIII. Nr. 1—5 (januar—oktober 1896).

Af indholdet fremhæves: E. Rolland, Le mauvais riche (s. 5—10). — E. Lefébure, Le lièvre dans la mythologie (s. 25—29): — G. Doncieux, Le mauvais riche (s. 73—77). — H. Gaidoz, Les pieds ou les genoux à rebours (s. 77—80). G. forsvarer sin oversættelse af *Καυφίνος*, = *plantis aversis*, med bagvendte fødder, en ejendommelig vanskabthed, der hos mange nationer tillægges onde ånder. — Esser, L'étymologie populaire et le folk-lore (s. 80—82). Exempler på helgener, der menes at kunne helbrede visse sygdomme, på grund af lydlig overensstemmelse mellem de helliges navn og sygdommen (smlg. Sprogets vilde skud s. 103). — Tuchmann, La fascination (s. 55—66, 82—86, 103—116). Interessante bemærkninger om øjet, den åbne hånd, horn og kønsdelene som profylaktiske midler mod forgørelse.

Česky Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Redaktorů **Čeněk Zíbrt**, **Lubor Niederle**. IV—VI, Prag, 1894—1896.

DEN MUSIKALSKE AKCENT I ØSTSLESVIGSK.

AF

NIKOLAJ ANDERSEN.

§ 1. De efterfølgende betragtninger er anstillede specielt på grundlag af det bygdemål, der tales i Felsted sogn i den vestlige del af halvøen Sundeved i Sønderjylland. De har imidlertid gyldighed også for videre kredse, idet nemlig de omtalte fænomener findes ikke blot i hele det øvrige Sundeved og på øen Als, men desuden mod nord i det mindste på halvøerne Løjt og Halk og mod vest og sydvest til hen imod højderyggen. Undersøgelserne i den retning har dog hidindtil ikke kunnet fremmes således, at det for øjeblikket vilde være muligt at fastslå bestemte grænser.

§ 2. Det nævnte landsmål adskiller to akcenter, der her skal kaldes akcent 1 og akcent 2. Forskellen imellem disse to akcenter er udelukkende af musikalsk natur, idet akcent 1 nærmest må betegnes som den lavere, akcent 2 som den højere tone. For et fint uddannet musikalsk øre er der desuden et andet adskillende kendemærke tilstede: hr. døvstummeskoleforstander Forchhammer i Nyborg hører således akcent 1 som den mere jævne tone, medens han ved udtalen af akcent 2 finder en bevægelse i tonen, der vel nøjagtigst kan beskrives som: først et hurtigt spring opad og derpå en langsommere glidning nedad. — Stød som i dansk rigsmål kendes derimod ikke.

Hvad hver af de to akcenters højde angår, da er denne selvfølgelig ikke absolut, eftersom det jo kommer an på, i hvilken dur den pågældende taler. Men heller ikke for den enkelte persons vedkommende er differencen imellem de to akcenter konstant: den kan i talens løb, selv indenfor en og samme sætnings grænser, variere betydelig. I det enkelte tilfælde, hvor hr. Forchhammer har haft lejlighed til at bedømme forholdet, har han ment at kunne konstatere en forskel, der ved akcenternes ligestilling i sætningen bevægede sig mellem omtrent en sekund og en ters.

I indeværende forsøg, der forøvrigt kun vil befatte sig med de to akcenters grammatikalske forhold, betegnes akcent 1 slet ikke, akcent 2 ved et τ foran stavelsen, så at alle stavelser, der ikke udtrykkelig har et τ foroven, udtales med akcent 1.

§ 3. Akcenternes forekomst er uafhængig af stavelsernes lydindhold, altså

a, uafhængig af stavelsernes vokaliske bestanddel, enten denne står som forlyd, indlyd eller udlyd, og hvad enten den i hvert af disse tilfælde er en enkelt vokal eller en diftong, kort eller lang, og ligeledes

b, uafhængig af stavelsernes konsonantiske bestanddel, enten denne står som forlyd eller udlyd, og hvad enten den i hvert af disse tilfælde er en enkelt eller en sammensat konsonant.

§ 4. Akcenterne er afhængige af stavelsernes styrke (udåndingstryk) idet.

a, akcent 1 findes i alle svage stavelser og desuden kan findes i stærke og halvstærke stavelser, medens

b, akcent 2 kun findes i stærke og halvstærke stavelser.

'bikəkə bikube

mæjə'kiə mejerier

mesoməs'nət midsommersnat

'səwəs,ka'j sogneråd

τ *ynəlöfə* underløber

τ *ələ'kə'* allerede

τ *öwəkən,sə'kæ'ŋ* overanstrengt

τ *grəsba'kə'ə* (grå)spurvereder

'sgʊsmɔls, bɔ̃xə skudmålsbøger	'hunəmærgəs, sæ'lə 100 mark-sedler
'sʊkæpɛs, pləs'də plaster af skomagerbeg	'jyl'vɔdɛns, nɑ'kə juleaftensnadver

§ 5. Som følge af § 4 vil stavelser, der i sig har akcent 2, få akcent 1, når de i sammensætninger mister trykket:

'pɑ'sk påske	pɑsg'daw påskedag
'lɑ'j lade	laj'æ'n, ende af laden
'ædɔ efter	ædɔ'ha'n, efterhånden
'bɔjsgɔw bøgeskov, gård	bɔjsgɔw'æɔw bøgeskovskov, by
bɛ'sdy'kə bestyrer	bɛsdykə'kɪn, bestyrerinde
'kɑ'x kage	'pɑnkɑx pandekage
'kʊ'n kone	'bæjkʊn tiggerske
'mɔ's mose	'tɔkɔmos tørvemose
'pɪxə piger	'sypɪxə sypiger
'vɔwsɛn voksen	'fulvɔwsɛn fuldvoksen
'pɔnskɔp punchekop	'kafɔpɔns,kɔp kaffepunchekop

§ 6. Akcent 1 har hjemme i oprindelige enstavelsesord uden hensyn til det nuværende stavelseantal, altså

a, i ord, som nu er og også oprindeligt har været enstavelsesord,

b, i ord, som nu er tostavelsesord, men som oprindeligt har været enstavelsesord:

bɛ'n ben	bɔ' bo	mæɔ marv
kɔŋ konge	fɑ' faa	blɔɔ blød
dy'f dyb	nɔk nok	dy'ə dyr
mærk mørk	vɛ ved	fɛ'ə fed
tɔ' to	æɔ ager	mæɔɔ mager
fæm fem	bælə bælg	sɔɔ'ə stor
hæŋ han	fɛŋ finger	nɛ'ə ned
vi vi	gɑ'ə gård	u'ə ud

§ 7. Akcent 2 har hjemme i oprindelige flerstavellesord, selv om disse nu kun har en stavelse, altså

a, i ord, som nu er og også oprindelig har været flerstavellesord,

b, i ord, som nu er enstavelsesord, men som oprindelig har været flerstavellesord:

ˈar b arbejde	ˈs æ dən sytten	ˈliːχ lige
ˈon ø n middagsmad	ˈb æ ː bære	ˈø ˌøde
ˈnaː r nadver	ˈsa m əl samle	ˈdːt otte
ˈdːf ø n åben	ˈu r ən uden	ˈaːx age
ˈd ø x d e dygtig	eˈli x ən alligevel	ˈsg n yw skrive
ˈe n ən ingen	ˈpiːf pibe	ˈv æ lt vælte
ˈno v ə noget	ˈluːx luge	ˈg j æːn gærne
ˈfiː ə fire	ˈba ŋ bange	ˈiː ikke

§ 8. (Undtagelser fra § 6). Enkelte oprindelige enstavelsesord følger ikke den almindelige regel, men har akcent 2, f. eks.:

ˈb æ jt bægt	ˈsg æ plovskær
ˈbr ø k brøk	ˈuː ˌur
ˈgr æ f greb, en	ˈda n sk dansk
ˈk l os trætoffel	ˈsv æ nsk svensk
ˈsa w sav	ˈl d ːsk løbsk
ˈsy w siv	ˈsd r æŋ stræng
ˈsg d ːl skål	ˈv e s vis
ˈs ø ːn synd	ˈgr ø w grovt = grumme
ˈta ŋ tang = redskab	ˈja w n netop
ˈboː ə bor	ˈk n ap næppe
ˈgeː ə ged	ˈn y s nys

§ 9. (Undtagelser fra § 7). De allerfleste flerstavellesord på -*æl*, -*øn* og -*ø* har akcent 1, f. eks.:

gaf æl gaffel	pis æl storstue	tr æ f æl travlhed
ham æl hammel	sg æ l æl enspænderstang	gam æl gammel
hem æl himmel	sv ø l æl svingel	kis æl kilden
løx æl nøgle	tis æl tidsel	sv em l æl svimmel

<i>ussel</i> ussel	<i>kas'den</i> kasse	<i>somø</i> sommer
<i>vamøl</i> vammel	<i>vesøn</i> vissen	<i>lomø</i> lummer
<i>samøl</i> sammen	<i>næs'den</i> næsten	<i>segø</i> sikker
<i>egemøl</i> igennem	<i>bløødø</i> bloster	<i>snødøø</i> snæver
<i>a'søn</i> asen	<i>hamø</i> hammer	<i>ynø</i> under
<i>lyson</i> lyn	<i>klæfø</i> kløver	<i>öwø</i> over
<i>mødøen</i> skruemoder	<i>mønø</i> mudder	

Desuden kan nævnes som undtagelser fra den almindelige regel:

<i>sgeløn</i> skilling	<i>tu'søn</i> tusend	<i>mødøø</i> måske
<i>øsdøs</i> østers	<i>teövø</i> tilovers	

Næsten alle substantiver på -ø, der er afledede af verber, har dog akcent 2, følger altså den almindelige regel, f. eks.:

<i>løfø</i> løber	<i>mølø</i> møller	<i>snøøø</i> snedker
<i>ma'lø</i> maler	<i>sgnyvø</i> skriver	<i>pustø</i> puster osv.

§ 10. Som følge af § 6 og § 7 adskilles i målet i mange tilfælde to former af et og samme ord kun ved musikalsk akcent, nemlig

a. Enkelttal (akc. 1) og flertal (akc. 2) af substantiver:

<i>æø</i> ager	<i>æø</i> agre
<i>bøöv</i> brev	<i>bøöv</i> breve
<i>däv</i> dag	<i>däv</i> dage
<i>fønø</i> finger	<i>fønø</i> fingre
<i>gø'e'n</i> gren	<i>gø'e'n</i> grene
<i>hu's</i> hus	<i>hu's</i> huse
<i>mæk</i> mark	<i>mæk</i> marker
<i>navøn</i> navn	<i>navøn</i> navne
<i>pø'l</i> pæl	<i>pø'l</i> pæle
<i>røøj</i> rad	<i>røøj</i> rader
<i>søk</i> søk	<i>søk</i> søkke
<i>ul</i> ulv	<i>ul</i> ulve

b. Vokativ (akc. 1) og nominativ (akc. 2) af substantiver:

<i>hans!</i> Hans!	<i>hans</i> Hans
<i>tamø!</i> Thomas!	<i>tamø</i> Thomas
<i>ma'n!</i> Maren!	<i>ma'n</i> Maren
<i>marivø!</i> Marie!	<i>marivø</i> Marie

<i>bægs!</i> bødker!	ʼ bægs bødker
<i>slawds!</i> slagter!	ʼ slawds slagter
<i>olofa!</i> bedstefader!	ʼ olofa bedstefader
<i>mæds!</i> moster!	ʼ mæds moster
<i>hø'n!</i> høne!	ʼ hø'n høne
<i>sba'j!</i> spade!	ʼ sba'j spade

c. Enkelttal (akc. 1) og flertal samt bestemt form (akc. 2) af adjektiver:

<i>a'nø</i> uartig	ʼ a'nø uartige
<i>ble'x</i> bleg	ʼ ble'x blege
<i>dy'ø</i> dyr	ʼ dy'ø dyre
<i>gal</i> gal	ʼ gal gale
<i>hå'ø</i> hård	ʼ hå'ø hårde
<i>kjōw</i> ked	ʼ kjōw kede
<i>læt</i> let	ʼ læt lette
<i>mawø</i> mager	ʼ mawø magre
<i>rask</i> rask	ʼ rask raske
<i>sbes</i> spids	ʼ sbes spidse
<i>træt</i> træt	ʼ træt trætte
<i>øm</i> øm	ʼ øm ømme.

d. Enkelttal (akc. 1) og flertal (akc. 2) af de possessive Pronominer:

<i>min</i> min	ʼ min mine
<i>din</i> din	ʼ din dine
<i>sin</i> sin	ʼ sin sine
<i>vo</i> vor	ʼ vo vore
<i>je</i> eders, sing.	ʼ je eders, pl.
<i>dæ</i> deres, sing.	ʼ dæ deres, pl.

e. Imperativ (akc. 1) og infinitiv (akc. 2) af de fleste verber:

<i>a'x!</i> ag!	ʼ a'x age
<i>bæj!</i> bed!	ʼ bæj bede
<i>dæk!</i> drik!	ʼ dæk drikke
<i>fo'!</i> fald!	ʼ fo' falde
<i>gri'f</i> grib!	ʼ gri'f gribe
<i>ho'!</i> hold!	ʼ ho' holde
<i>!</i> lån!	ʼ lån låne

<i>mærk!</i> mærk!	ʼmærk mærke
<i>æŋ!</i> rend!	ʼæŋ, rende
<i>sgryw!</i> skriv!	ʼsgryw skrive
<i>tæj!</i> tag!	ʼtæj tage
<i>væ'ŋ!</i> vend!	ʼvæ'ŋ vende

f. Præsens indikativ (akc. 1) og imperativ flertal (akc. 2)
af en mængde verber:

<i>biŋə</i> binder	ʼbiŋə! binder!
<i>dkrywə</i> driver	ʼdkrywə! driver!
<i>fiŋə</i> finder	ʼfiŋə! finder!
<i>leχə</i> ligger	ʼleχə! ligger!
<i>komə</i> kommer	ʼkomə! kommer!
<i>lywə</i> lyver	ʼlywə! lyver!
<i>smæjðə</i> smelter	ʼsmæjðə! smelter!
<i>səŋə</i> synger	ʼsəŋə! synger!
<i>svəme</i> svømmer	ʼsvəme! svømmer!

g. Perfektum participium (akc. 1) og imperfektum (akc. 2)
af svage verber:

<i>bruxt</i> brugt	ʼbruxt brugte
<i>kna:st</i> knaset	ʼkna:st knasede
<i>pləjt</i> plukket	ʼpləjt plukkede
<i>trəməjt</i> trimlet	ʼtrəməjt trimlede
<i>vesənt</i> visnet	ʼvesənt visnede
<i>bo:j</i> boet	ʼbo:j boede
<i>ha:j</i> haft	ʼha:j havde
<i>də</i> død	ʼdə døde
<i>ta:l</i> talt	ʼta:l talede
<i>træ'ŋ</i> trængt	ʼtræ'ŋ trængte
<i>sva'ə</i> svaret	ʼsva'ə svarede
<i>kø'ə</i> kørt	ʼkø'ə kørte

h. Infinitiv samt præsens af mediale (akc. 1) og infinitiv
af de tilsvarende passive (akc. 2) verber:

<i>sangəs</i> samles, (recipr.)	ʼsangəs sankes, (pass.)
<i>træfəs</i> træffes, —	ʼtræfəs træffes —
<i>rygəs</i> rykke omkap	ʼrygəs rykkes
<i>sgobəs</i> skubbe hinanden	ʼsgobəs skubbes
<i>sdegəs</i> stanges	ʼsdegəs stikkes (pass.)

- ... kusses (pass.)
- ... skiftes (pass.)
- ... blive rækket
- ... blive fundet
- ... blive givet

... er retning (akk. 1), og de ... et sted (akk. 2):

- ... om omme
- ... hen henne
- ... hjem hjemme
- ... bort borte
- ... af af

... mange tilfælde to ... samme stamme kun ved ... betydning (og tildels for- ...)

- ... ånde
- ... skål = karret
- ... bæg = blæsebæg
- ... skoning på træsko
- ... servitium
- ... spørde
- ... stikke
- ... sting i siden
- ... fide
- ... hikke
- ... stik
- ... stik
- ... stikke

b. Substantiver, der betegner afledede adjektiver (akk. 2):

- ... af guld
- ... af sølv

<i>kofə</i> kobber	ʽ <i>kofə</i> af kobber
<i>jæ'n</i> jærn	ʽ <i>jæ'n</i> af jærn
<i>sdd'l</i> stål	ʽ <i>sdd'l</i> af stål
<i>jo'ə</i> jord	ʽ <i>jo'ə</i> af jord
<i>le'ə</i> ler	ʽ <i>le'ə</i> af ler
<i>vd'n</i> horn	ʽ <i>vd'n</i> af horn
<i>læ'ə</i> læder	ʽ <i>læ'ə</i> af læder
<i>tj'j</i> tøj	ʽ <i>tj'j</i> af tøj
<i>papi'ə</i> papir	<i>pa'pi'ə</i> af papir
<i>hd'ə</i> hår	ʽ <i>hd'ə</i> af hår

c. Et substantiv (akc. 1) og infinitiv af et tilsvarende verbum :

<i>dox</i> dug	ʽ <i>dox</i> dugge
<i>donək</i> tordenskrald	ʽ <i>donək</i> tordne
<i>e'm</i> em	ʽ <i>e'm</i> emme
<i>o's</i> os	ʽ <i>o's</i> ose
<i>kant</i> kant	ʽ <i>kant</i> kante
<i>ʒjn</i> øjne (subst.)	ʽ <i>ʒjn</i> øjne (verb.)
<i>sæjl</i> sejl	ʽ <i>sæjl</i> sejle
<i>gja'l</i> gæld	ʽ <i>gja'l</i> gengælde
<i>f'ohə'ə</i> forhøre	<i>fə'hə'ə</i> forhøre
<i>gjaf</i> bjæf	ʽ <i>gjaf</i> bjæffe
<i>nöws</i> træk med skulderen	ʽ <i>nöws</i> skutte
<i>sdamp</i> stamp	ʽ <i>sdamp</i> stampe

d. Et adjektiv (akc. 1) og et deraf afledet substantiv (akc. 2):

<i>hy</i> høj	ʽ <i>hy</i> højde
<i>dyf</i> dyb	ʽ <i>dyf</i> dybde
<i>slæt</i> jævn	ʽ <i>slæt</i> jævnhed
<i>ho'l</i> hul	ʽ <i>ho'l</i> hule
<i>ranh</i> rank	ʽ <i>ranh</i> ranke
<i>sbes</i> spids	ʽ <i>sbes</i> spids (subst.)
<i>mørk</i> mørk	ʽ <i>mørk</i> mørke
<i>he'ə</i> hed	ʽ <i>he'ə</i> hede
<i>ko'l</i> kold	ʽ <i>ko'l</i> koldfeber
<i>sy'χ</i> syg	ʽ <i>sy'χ</i> syge (subst.)
<i>kvalm</i> kvalm	ʽ <i>kvalm</i> kvalme
<i>met</i> midt	ʽ <i>met</i> midte

8. Et adjektiv (akc. 1) og infinitiv af et deraf afledet

substantiv (akc. 2):

blæg blæg	blæg blege
bul bulen	bul bulne
ful riddén, uanstændig	ful genere sig
frænsk fransk	frænsk gå udad på benene
krom krum	krom krumme
læk læk	læk lække
løs uummelig løs	løs løse
stram stram	stram stramme
skruk skrukkende	skruk skrukke
tæt tæt	tæt tætte
vis visen	vis visne
got godt	got gotte

9. Imperativ af verber (akc. 1) og et til det pågældende

substantiv svarende substantiv (akc. 2):

bæd bed	bæd nedtrådt sted
bøj bøj!	bøj böjning
driv driv!	driv drive = snedrive
mærk mærk!	mærk mærke
plant plant!	plant plante
plø plø!	plø plovskær
spyt spyt!	spyt spyt (subst.)
kør kør!	kør kørne
ønsk ønsk!	ønsk ønske

10. Perfektum participium (akc. 1) og det tilsvarende ad-

verb (akc. 2):

bedrøvet bedrøvet	bedrøvet bedrøvelig
drukken drukket	drukken drukken = beruset
holdt holdt	holdt holdt = velholdt
vokset vokset	vokset vokset

Det samme gælder for et par præsens participiers vedkom-
mende, det hedder således:

kom gående	komme gående,
hold	holde det gående
stå	blive stående,
regl	regl en stående regel

slɔːn, *i e boː* slående i bordet,
men: et *ˈslɔːn* bevis et slående bevis.

h. Et par adjektiver (akc. 1) og de deraf afledede adverbier, nemlig:

<i>ʒəʊn</i> jævn	<i>ˈʒəʊn</i> netop
<i>ɡrɔʊ</i> grov	<i>ˈɡrɔʊ</i> gruelig
<i>sɔːnt</i> sådant	<i>ˈsɔːnt</i> således

§ 12. Endelig adskilles en mængde ord, der tilfældig har fået lignende former, kun ved musikalsk akcent, f. eks.:

a. To substantiver:

en <i>bɹæms</i> brems	en <i>ˈbɹæms</i> bremse
- <i>fəː</i> fader	- <i>ˈfəː</i> fare
- <i>hændəl</i> handel	- <i>ˈhændəl</i> handel, håndvol
- <i>hæː</i> hær	- <i>ˈhæː</i> hærde, skulder
- <i>kirk</i> kiddike	- <i>ˈkirk</i> kirke
- <i>lɔʊ</i> lov	- <i>ˈlɔʊ</i> lue
- <i>miːl</i> mil	- <i>ˈmiːl</i> mile
- <i>pɔːt</i> port	- <i>ˈpɔːt</i> pote
- <i>roːs</i> ros	- <i>ˈroːs</i> rose
- <i>ruːs</i> rus	- <i>ˈruːs</i> ruse
- <i>tæŋ</i> tang, plante	- <i>ˈtæŋ</i> tang, redskab
- <i>tak</i> tak	- <i>ˈtak</i> takke

Endvidere:

et <i>bəːn</i> barn	en <i>ˈbəːn</i> bane
- <i>bak</i> sug af en pibe	- <i>ˈbak</i> bakke = kar
- <i>bol</i> bul	- <i>ˈbol</i> tyr
- <i>gəːn</i> garn	- <i>ˈgəːn</i> gane
- <i>həʊ</i> hav	- <i>ˈhəʊ</i> have, vognhave
- <i>kɹæːm</i> kram	- <i>ˈkɹæːm</i> jærnkrampe
- <i>klap</i> klap	- <i>ˈklap</i> knippe rughalm
- <i>noː</i> nor	- <i>ˈnoː</i> node
- <i>pə</i> par	- <i>ˈpə</i> padde
- <i>sgæl</i> skel	- <i>ˈsgæl</i> muslingskal
- <i>sləʊ</i> slag	- <i>ˈsləʊ</i> slags
- <i>sul</i> sul	- <i>ˈsul</i> sule = plovsule

et <i>tɔ'n</i> tårn	en <i>ˈtɔ'n</i> torden
- <i>d'ə</i> år	- <i>ˈd'ə</i> åre
- Fremdeles:
et <i>bɔ'ə</i> bord	et <i>ˈbɔ'ə</i> bor
- <i>læj</i> led	- <i>ˈlæj</i> leje
- Endelig:
et <i>bøj</i> bud	<i>ˈbøj</i> Boj, nom. propr.
- <i>las</i> læs	<i>ˈlas</i> Lars
en <i>bow</i> bov	<i>ˈbow</i> Bov, landsby.
- <i>jælm</i> hjælm	<i>ˈjælm</i> skov ved Åbenrå
<i>knu'ə</i> Knud	<i>ˈknu'ə</i> knude
<i>pæ'ə</i> Peter	<i>ˈpæ'ə</i> pære.
- b. Et substantiv (akc. 1) og et adjektiv (akc. 2):
<i>fadə</i> fatter	<i>ˈfadə</i> fattig
<i>li'χ</i> lig	<i>ˈli'χ</i> lige
<i>reŋ</i> ring	<i>ˈreŋ</i> ringe
<i>sil</i> sild	<i>ˈsil</i> silde
<i>sɔkæŋ</i> stræng	<i>ˈsɔkæŋ</i> stræng
<i>ø' ə</i>	<i>ˈø' ə</i> øde
- c. Et substantiv (akc. 1) og en infinitiv (akc. 2):
<i>bæj</i> bed	<i>ˈbæj</i> bede
<i>bɔ'x</i> bog	<i>ˈbɔ'x</i> slå
<i>byχ</i> byg	<i>ˈbyχ</i> bygge
<i>gæ'ə</i> gær	<i>ˈgæ'ə</i> gærde
<i>koj</i> kuld og kulde	<i>ˈkoj</i> kalde
<i>kɔst</i> bryllup	<i>ˈkɔst</i> koste
<i>lovt</i> loft	<i>ˈlovt</i> lugte
<i>lyw</i> liv	<i>ˈlyw</i> lyve
<i>mo'ə</i> moder	<i>ˈmo'ə</i> more
<i>sɔl</i> stol	<i>ˈsɔl</i> stole
<i>viŋ</i> vind	<i>ˈviŋ</i> vinde
<i>væ'ə</i> vejr	<i>ˈvæ'ə</i> være
- d. Et substantiv (akc. 1) og et adverbium (akc. 2):
<i>knap</i> knap	<i>ˈknap</i> næppe
<i>ovn</i> ovn	<i>ˈovn</i> oppe

e. Et adjektiv (akc. 1) og et substantiv (akc. 2):

<i>an</i> anden	ˈan Ane, nom. propr.
<i>føʔ</i> før	ˈføʔ føre
<i>gil</i> gild	ˈgil gilde
<i>hælə</i> hellig	ˈhælə helvede
<i>jæns</i> ens, enig	ˈjæns Jens
<i>kåʔ</i> kåd	ˈkåʔ trillebør
<i>krom</i> krum	ˈkrom krumme
<i>må'n</i> moden	ˈmå'n måne
<i>se'n</i> sen	ˈse'n sene
<i>sdam</i> stam	ˈsdam stamme
<i>toŋ</i> tung	ˈtoŋ tunge
<i>tyŋ</i> tynd	ˈtyŋ tønde

f. Et adjektiv (akc. 1) og en infinitiv (akc. 2):

<i>læs</i> løs	ˈlæs læse
<i>sæj</i> sej	ˈsæj sige
<i>slok</i> slukøret	ˈslok slukke
<i>smot</i> skamfuld overrasket	ˈsmot smutte
<i>svaʔ</i> svær	ˈsvaʔ svare

g. En verbalform (akc. 1) og et substantiv (akc. 2):

<i>dovæ</i> duer	ˈdovæ davre
<i>kan</i> kan	ˈkan kande
<i>køl</i> køler	ˈkøl kølle, o: i skorstenen
<i>mas</i> maser	ˈmas Mads, nom. propr.
<i>smiræ</i> smider	ˈsmiræ smedje
<i>sæl</i> sælger	ˈsæl selle
<i>vine</i> vinder	ˈvine vindu
<i>kom!</i> kom!	ˈkom kumme
<i>ha'l!</i> hal!	ˈha'l hale
<i>la'j</i> læs! af læsse	ˈla'j lade
<i>løjt</i> løft!	ˈløjt Løjt, halvø
<i>glæj</i> gled	ˈglæj glæde
<i>slap</i> slap	ˈslap søbe til hunde
<i>nd'j</i> nået	ˈnd'j nåde

h. To verbalformer:

<i>flyʔ</i> flyver	ˈflyʔ skumme mælk
<i>gæʔ</i> går	ˈgæʔ gærde

et <i>to'n</i> tårn	en <i>'to'n</i> tor
- <i>d'ə</i> år	- <i>'d'ə</i> åre
Fremdeles:	
et <i>bo'ə</i> bord	et <i>'bo'ə</i> bo
- <i>læj</i> led	- <i>'læj</i> lej
Endelig:	
et <i>bøj</i> bud	<i>'bøj</i> B
- <i>las</i> læs	<i>'las</i> La
en <i>bow</i> hov	<i>'bow</i> B
- <i>jælm</i> hjælm	<i>'jælm</i>
<i>knu'ə</i> Knud	<i>'knu'ə</i>
<i>pæ'ə</i> Peter	<i>'pæ'ə</i>

b. Et substantiv (akc. 1) og et adj.

<i>fadə</i> fatter	<i>'fa</i>	
<i>li'χ</i> lig	<i>'li</i>	
<i>reŋ</i> ring	<i>'re</i>	bernes
<i>siļ</i> sild	<i>'si</i>	
<i>sɔkæŋ</i> stræng	<i>'sɔkæŋ</i>	
ø' ø		

c. Et substantiv (akc. 1) og en

<i>bæj</i> bed	stant
<i>bo'x</i> bog	konfus
<i>by'χ</i> byg	privat
<i>gæ'ə</i> gær	suffisant
<i>kol</i> kugle og kulde	violet
<i>kost</i> kost	basta!
<i>lo'p</i> løb	er afledede af hjemlige
<i>li'χ</i> lig	-is, -ads, -ert, -isk og lig-
<i>slubb</i> slubb	slubbert
<i>kikk</i> kikk	kikkert
<i>dyr</i> dyr	dyrisk
<i>maler</i> maler	malerisk

danner de fremmede sub-
stant 2, f. eks.:

lont student
libent

cel
sket
kasket

sig kun til dels de
 følgende:
 med mundartens øvrige

akcent 1, når de oprindelig
 når de oprindelig er fler-

mjan Mjang
taps Taps
tærp Terp
torp Torp

<i>bel</i>	<i>als</i> Als
<i>llerup</i>	<i>lajt</i> Löjt
<i>Svejrup</i>	<i>halk</i> Halk
<i>Sundeved</i>	<i>blans</i> Blans
<i>ørkø</i> Nørborg	<i>va'ns</i> Varnæs
<i>som</i> Husum	<i>bov</i> Bov
<i>løn</i> Kolding	<i>læk</i> Læk
<i>røhus</i> Århus	<i>dynt</i> Dynt
<i>jyllan</i> Jylland	<i>jæls</i> Jels
<i>danmark</i> Danmark	<i>fløvt</i> Flovt

Udtalinger: *hæslæ* Haderslev, *afenrå* Åbenrå, *gøsdan-*
stenborg, *synøborø* Sønderborg, *flænsborø* Flensborg,
Lyksborg, *hørop* Hørup, *brøwø* Broager, *nøfel*, Nybøl,
an Stensvang, *tyngø* Tønder, *høwø* Højer.

Fremmede stedsnavne har akcent 1, f. eks.:

<i>bj'ko'pa</i> Evropa	<i>london</i> London
<i>a'sien</i> Asien	<i>pa'ki's</i> Paris

<i>a'frika</i> Afrika	<i>bæ'n'l'n</i> Berlin
<i>spæ'nien</i> Spanien	<i>hamborø</i> Hamborg
<i>italien</i> Italien	<i>lybæk</i> Lybæk
<i>tyskian</i> Tyskland	<i>hølsden</i> Holsten
<i>prøjsen</i> Prøjsen	<i>slæ'sviχ</i> Slesvig

b. Personnavne synes i det hele taget ikke at følge nogen regel.

Akcent 1 har bl. a.:

<i>ʒæk</i> Erik	<i>anəs</i> Anders
<i>fræns</i> Frans	<i>frænræriχ</i> Frederik
<i>klæws</i> Klavs	<i>hendriχ</i> Henrik
<i>klæ'j</i> Nikolaj	<i>ʒogop</i> Jakob
<i>læ'ns</i> Lorens	<i>ʒæsbə</i> Jesper
<i>povl</i> Povl	<i>katræ'nə</i> Katrine
<i>svæn</i> Svend	<i>kærsdæ'nə</i> Kristine
<i>knud</i> Knud	<i>pæ'də</i> Peter
	<i>ivə</i> Iver

Akcent 2 har bl. a.:

<i>ʔæ'dəl</i> Bertel	<i>ʔhans</i> Hans
<i>ʔdø'də</i> Dorte	<i>ʔjæns</i> Jens
<i>ʔgundə</i> Gunder	<i>ʔjæp</i> Jeppe
<i>ʔingə'børə</i> Ingeborg	<i>ʔjes</i> Jes
<i>ʔjə'hæn</i> Johan	<i>ʔjə'n</i> Jørgen
<i>ʔmæ'gəl</i> Mikkøl	<i>ʔkæ'n</i> Karen
<i>ʔtomas</i> Tomas	<i>ʔmas</i> Mads

Familienavne er ligeledes uregelmæssige. Det hedder:

<i>anəsən</i> Andersen	<i>ʔbæ'dəlsən</i> Bertelsen
<i>knusən</i> Knudsen	<i>ʔjæpsən</i> Jepsen
<i>pæ'dəsən</i> Petersen	<i>ʔjesən</i> Jessen
<i>ivəsən</i> Iversen	<i>ʔmasən</i> Madsen
<i>ʔjənsən</i> Johansen	<i>ʔjærksən</i> Eriksen
<i>ʔjörgənsən</i> Jörgensen	<i>ʔklæwsən</i> Klavsen
<i>ʔmæ'kəlsən</i> Mikkelsen	<i>ʔpovlsən</i> Povlsen
<i>ʔnəsən</i> Nissen	<i>ʔsvænsən</i> Svensen

Familienavne kan endogså (for forskellige Personer) have begge akcenter. Af to naboer

i Tumbøl kaldes den ene *hans pæ'søn*, den anden *pæ 'pæ'søn*; der kendes både en *pæ hansøn* og en *pæ 'hansøn*, en *lars jænsøn* og en *hans 'jænsøn*, en *kasmos ni'søn* og en *jogob 'ni'søn*, samt en *pæ bajsøn* og en *kas 'bajsøn*. — De fra beskæftigelser hidrørende familienavne har den samme akcent, som når ordet betegner selve beskæftigelsen, f. eks.: *hans dæxjö*, *nes 'ju'lø*, *pæ 'kjøman*, *doxdo* (doktor) *'ma'lø*; dog kendes både en *pæ mølø* og en *hans 'mølø*.

(Fortsættes).

BLANDINGER.

IV.

En variant til visen om Caroline Mathilde.

(Dania II, 275).

I 1885 optegnede jeg i Brandby, Samsø, et brudstykke af denne vise:

Det hændte sig, at dronningen af Norden hun blev syg,
To munke hun fra Frankerig begærede for sig.

„Er I fra Frankrig“ sagde hun, „som jeg jer hente lod?
Men hvis I ikke er derfra, I galgen vente må“.

„Vi er fra Frankrig“, sagde de, „som du os hente lod,
Med bøn og sang vi messet har, siden vi fra hjemmet drog“.

Mere kunde sangersken, en gammel kone, ikke huske i versform, men fortalte resten i prosa: dronningen forlangte, at hun vilde skrifte, da hun havde en stor synd på sig og følte døden nærme sig. Kongen klædte sig ud som munk og gik for dronning Eleonora; hun vidste ikke, at det var kongen, og bekendte, at hun engang havde forgivet sin mand og sit barn. Skønt dronningens navn ikke nævnes i de få huskede vers, sagde sangersken dog, at hendes navn var Eleonora.

Michael Sörensen.

STORE OG SMÅ BOGSTAVER

AF

KARL VERNER

[Nedenstående afhandling af vor berømte sprogforsker blev fundet efter hans død i en tilstand, der tyder på, at han vistnok længe har gået med manuskriptet i en frakkelomme; det er derfor ikke altid lige læseligt, og på sidste blad er der endog revet et helt hjørne af; hvor det manglende ikke kunde erstattes ved simple konjekture, er her hullet blot antydet ved prikker. Med undtagelse af de første par sider, der er sirlig renskrevne, må manuskriptet nærmest betragtes som en klade: derved forklares forskellige inkonsekvenser i skrivemåden og ujævnheder i stilen, som redaktionen ikke har anset sig for beføjet til at rette; kun ligefremme skrivefejl er korrigerede. — Afhandlingen er skrevet kort efter fremkomsten af dr. E. v. d. Reckes skrift om samme emne (1888), sml. en forkastet indledning, sålydende: „Efterfølgende lille indlæg i retskrivningssagen var i sit hovedindhold sat på papiret, inden den ministerielle resolution i spørgsmålet faldt. Dr. R.'s fanatiske piece om „Store og smaa Bogstaver“ var udkommen og havde hvirvlet en hel del støv op i dagspressen“.]

Skulde jeg have udpeget et passende motto for dr. v. d. Recke's piece „Store og smaa Bogstaver“, vilde jeg have valgt følgende strofer af et af hans egne lyriske digte:

„Hver evige Dag maa jeg høre,
.....
At jeg aldrig sætter en Dæmning
Imod mine Tankers Strøm,
At jeg klamrer mig til min Stemning
.....
Jeg veed det“. —

„For meget lyrik, for lidt videnskab“ er i få ord det indtryk, jeg har fået ved gennemlæsningen af dr. R.'s skrift, et indtryk, som vistnok enhver vil få, der under læsningen af hvad som helst har vænnet sig til ikke at lade forfatteren alene om at tænke. I én person at huse både en digter og en videnskabsmand er ikke forundt mangen dødelig. Dr. R. er en af disse lykkelige; thi at han er videnskabsmand, oven i købet en ganske dygtig videnskabsmand, har han ved anden lejlighed tilstrækkeligt lagt for dagen. Men en sådan dobbelt-natur medfører store farer, når den ikke er forenet med en energisk ligevægtsbestræbelse; det kan da let hænde sig, at digteren får overtaget over videnskabsmanden, at følelsen og fantasien løber af med den rolige tænkning, og resultatet bliver da et i æsthetisk henseende måske ganske net værk, men det, der deri skulde været videnskab, er blevet til lidenskab. Dette er tilfældet i dr. R.'s lille skrift. Den tilstand, der vil opstå, når de store bogstaver i hovedordene bukker under i kampen med de filologiske og pædagogiske Thurser, er i digterens fantasi voxet til en sand Ragnarökr, som i stærke farver og en smuk stil udmales for læseren, der rives med, glemmer, at det er en videnskabelig piece, han læser, og lægger bogen hen med den faste overbevisning, at de store bogstaver i hovedordene er nogle af de væsentligste samfundsstøtter for det åndelige liv i Danmark, og at man, så langt fra at rokke ved dem, snarere, som dr. R. foreslår, skal anbringe dem i endnu større antal. Men den prosaiske forstand, som fastholder, at pieceen skal være et videnskabeligt indlæg, vil opdage, at netop der, hvor den lyriske bølgegang bruser højest, netop der har man ondt ved at få øje på videnskabsmandens argumenter.

Der kræves en ikke ringe grad af selvovervindelse, når man vil tage til genmæle imod dr. R.'s skrift. Ikke fordi han tager en mængde forbehold med hensyn til, hvem han vil værdige noget svar, thi det behøver man ikke at lade sig skræmme af, når det kun er en om at gøre at få sine modgrunde fremførte for publikums forum. Det, der gör en betænkelig, er den måde, hvorpå han har ment på forhånd at måtte karakterisere alle, der i dette rent videnskabelige

spørgsmål har en fra hans afvigende opfattelse. Både for at bevise min påstand om den altfor overstrømmende lyrik, og for at læseren kan vide, af hvad kaliber vi er, hidsetter jeg følgende blomstersamling af det for os udstedte skudsmål. Det hedder sig, at vi „omgive os med forloren Autoritet“, at vi „ikke have et Gran af praktisk Sagkundskab paa det Omraade, som vi ville reformere“, at vor „Argumentation gjennemgaaende er præget af en utrolig Futilitet“, at vi „med fuldkommen Blindhed for Sprogets Tarv lade os lede af alleslags uvedkommende Hensyn og intet Middel skye for at naae vort Maal“, at vi ikke tilhører „den klarttænkende Part af det danske Folk“, at vor bestræbelse er „en af Uforstand og Overfladiskhed ledet Bevægelse, der med Fremskridtet som Løsen og under Civilisationens Banner søger at barbarisere Sproget“, at vi kun udgør „en lille Klike ensidigt dannede Lærde og Skolemænd, der savne al Competence til at bedømme den nedarvede Skrivebrugs æstetiske Værdi“, at „det er en Anmasselse, naar Philologer, som blot ere tørre Lærde og Pædagoger, troe sig kaldede til at have den afgjørende Mening om denne Reforms Berettigelse“, o. s. v. Når jeg efter en sådan skylle alligevel har den anmasselse at fremsætte en fra dr. R.'s afvigende opfattelse, så sker det ingeniunde i medfør af min egenskab som tør filolog, men fordi også jeg i sin tid har lært at læse og skrive og endnu ikke har glemt denne idræt, og det må vel antages, at enhver, der f. ex. har lært skomageriet, må have lov til at have en mening, når talen er om fodtøj. I øvrigt kan det ikke i mindste måde falde mig ind at tage dr. R.'s ovennævnte skudsmål fortrydeligt; det er udstedt i kraft af digterens ældgamle privilegium på licentia poetica alene for effektens skyld, for at sætte læseren i den rette lyriske stemning; videnskabsmanden R. vilde uden tvivl have forsmået dette middel.

Dog hele den lyriske side af piecen skal jeg lade ligge og kun holde mig til de videnskabelige argumenter. S. 25—31 søger R. at imødegå forskellige argumenter, som man har fremført til fordel for brugen af små begyndelsesbogstaver i hovedordene. Jeg skal ikke tage dem i forsvar, fordi ingen for alvor har betragtet dem som andet end biargumenter til

vedargumentet: hensynet til det pædagogiske selige natur glemmer heldigvis let overblikket, men kunde vi nu i voxen alder på ét øjeblik af bekymringer og sorger, alle de knubs og klodser, som bogstaver har voldet os i skolen, så måtte vi være de barbarer, hvis vi ikke snarest muligt søgte i efterslægten for denne tortur, når ellers menneskets interesse kom til at lide derunder! Ja, det er regel: „alle hovedord skrives med store bogstaver“ — noget åndsiddende ved sig, kunde den regel være til klar og logisk tænkning, så kunde man måske barnet bragte da et gode med sig ud i verden, som var købt for dyrt. Men gud hjælpe os, det er en regel, som opfattes under benævnelsen „hovedord“, er jo en regel, som hullet på alle leder og kanter, at vi voxne, som i examen philosophicum, overalt støder på vilkårene, som vi fordyber os i regelen.

Det er en trist ting at påstå, at det er umuligt, selv for den mest oplyste, i det korte spænd af tid, der er tilstået folketaleren, at gøre jo tale om samfundets store masse, ikke om den enkelte, der har kunnet få en fyldigere undervisning i skolen, end barnet mere end en påklippet forståelse af hin og hende. Det er ikke, at nogen almuelærer vil benægte dette. Men somledes erhvervede fordufter i en fart, når barnet kommer til skolens daglige indtæring, ryster skolestøvet af sig og kommer til det praktiske liv, hvor andre interesser lægger sig over hjærns virksomhed. Jeg kender fra min slægt og kender ogsaa manges mangen en dygtig håndværker, der til trods for at have en smidig pen, og ogsaa i det orthografiske i sin virksomhed, f. ex. brugen af *nd* og *nm*, har deres sager i sig selv og i brugen af de store bogstaver glipper deres evner, og de er sig bevidst og derfor stadigt føler som en pinsel. Men de vil forundre sig over, at sådanne folk — og deres tal er mange — i samfundet — ønsker de store bogstaver didhen, som de beret gror. Hvorledes det fra skolen medbragte mystiske „hovedord“ kan blive ved at spøge og gøre fortræd i verden, kan man få et bevis for, når man tager sig en orthogra-

fisk-statistisk spadseretur — ikke, som dr. R. gör det, i den danske literatur, men igennem byens gader og stræder, og samler indskrifterne på de bekendte små trekantede rullekilte. Man vil finde, at påskriften i de halve tilfælde er: „Her Rulles“. Det er en orthografisk bummert, men man må dog påskønne, at der er tænksomhed med i spillet: for rullekonen er det at rulle hovedsagen, følgelig må det efter hendes opfattelse være hovedordet og altså skrives med stort. Dog ingen plet på rullekonen for det, da selv folk som dr. R. og jeg ved en lapsus kan komme ind på hendes system: for mit eget vedkommende vil man nok fæste lid til min tilståelse, men at det også kan times dr. R., tror jeg at have læst mig til i hans piece, hvorom mere nedenfor.

Hvorledes stiller nu dr. R. sig til dette pædagogiske argument, hvis store vægt dog ingen formår at borteskamotere? Han erklærer, at det principielt må hævdes, „at det er Vanvid at ville lade blot pædagogiske Hensyn være raadende for et Sprogs Skrivemaade“. Man indvende ikke herimod, at overalt på jordkloden, hvor et helt folk har reformeret sin orthografi (f. ex. i Böhmen, Spanien, i Sverige, hvor der jo for tiden er en livlig bevægelse oppe på dette område), har hovedøjemedet været at simplificere det gængse system således, at tilegnelsen deraf blev lettere for fremtidige skrivende og læsende generationer. En sådan indvending gælder efter dr. R.'s mening her i Danmark til Wandsbeck, da det danske sprog har langt flere ord, der ser ens ud for øjet.

Om nu så skulde være, kunde man indvende, så gives der jo råd for det: når en mundtlig ytring misforståes, så ændrer man den således, at den ikke længere er tvetydig; når man har nedskrevet en sætning og sér, at den kan misforståes, så har man den selvsamme udvej; således bærer alle andre folkefærd sig ad. Hertil vil dr. R. svare, at vel kan viden-skabsmanden og enhver anden, hvis opgave det kun er at finde et klart udtryk for tanken, bære sig således ad, men digteren, som skal skrive i bunden stil, arbejder under ganske andre vilkår; af ham kræver man ikke blot tankens klarhed, men tillige formens skønhed; det er kun digterne, „som Nat og

Dag kæmpe med et ofte gjenstridigt Stof . . . , hvis Erfaring rækker videst i at bedømme, hvad der i det Ydre, Legemlige i Skriftsproget er af afgjørende Værd for Klarheden i Tanken og Letheden ved Tilegnelsen“. Det er alfa og omega i R.'s piece, at digterne alene véd, hvad der tjener til sprogets bedste; og digterne kan nu engang ikke undvære de store bogstaver i hovedordene.

Jeg har en fuld erkendelse af digternes betydning i staten, af deres værkers åndsadlende indflydelse på samfundet, og navnlig har jeg som sprogmand en klar opfattelse af digternes værd som kunstnere, der lutrer, udhamrer og udmejsler det ubearbejdede sprogalm, som slægtled på slægtled tager og giver i arv. Det er altså langt fra, at jeg hylder Malesherbes mening, at en digter ikke gavner staten mere end en dygtig keglespiller. Men hvis forholdene virkelig er så fortvivlede, at 2 millioner mennesker af hensyn til en forsvindende brøkdæl i skolen skal plage sig med at indtage et uklart, tidsrøvende kundskabsstof, der for de allerflestes vedkommende falder over bord, når skolen er forladt, og altså bliver værdiløst for dem på livets videre sejlads, så kan jeg forstå, om en eller anden vilde mene, at det bliver digterens sag, når han i betryk for rim eller rytme i ny og næ får fat på et uklart udtryk, at det så bliver hans sag at se sig om efter et andet udtryk for vedkommende vers eller linie. En kunde mene således; jeg gör det ikke, da jeg ikke har isinde at lægge endog et halmstrå iveau for den digteriske produktion; kun retter jeg følgende spørgsmål til dr. Recke og andre lige så ivrige megalogrammatofiler: Hvis der kan stilles digterne fuldt betryggende sikkerhed for ikke at blive udsat for større misforståelser end den nuværende skrivebrug medfører, vilde det da ikke være urigtigt (jeg tør som prosaist ikke bruge ordet „vanvid“) at beholde hin åndelige tommelskrue som led i den danske skoleundervisning? Hvorledes dette skulde kunne lade sig opføre? vilde man spørge. Ihvorvel det kan synes, at der hersker en uøselig modsætning imellem pædagogernes berettigede ønske om at fritages for den fortvivlede opgave, det er i folkeskolen at bringe børnene til klar forståelse af de store bogstavers

side forfatternes bestemte krav på at
 gaver — dr. R. siger jo, at han taler
 "Forfatteres Vegne" — så vil man dog,
 med roligt overlæg ser på sagen, finde,
 et enten-eller, men at der findes en
 der hver af de stridende parter få sin
 deres gensidige interesse lider mindste skår.
 korthed ud på følgende: For retskriv-
 opstilles som simpel regel, at de store
 i egennavne og efter visse interpunktions-
 er en gang for alle klar og trænger ikke
 til prædikater fra undervisningsvæsenets side med
 og ordbøger. Den er så letfattelig, at
 vil forstå den og — hvad der er hoved-
 fastholde den hele livet igennem. Barnet
 sine tanker på papiret, at skrive efter
 med hensyn til læsning i skolerne stiller
 for kontinuiteten i litteraturen den fordring, at
 med forfatternes egen orthografi, at disse i
 kommer frem lige fra Kristjern Pedersen og ned til
 digtere i deres egen selvvalgte dragt. Der ydes
 digtere den fuldeste frihed i valget af de midler
 udtryk, de finder fornødent; opstår der en forfatter,
 at måtte trænge til endnu flere store bogstaver end
 er han lige så velkommen i læsebogen som de andre,
 en fremtidsforfatter få i sinde at kaste de store bog-
 helt bort eller måske kun beholde dem, hvor der kunde
 montes en tvetydighed i teksten, så skal heller ikke han formenes
 adgang til skolens læsebog. Læreren giver sin elev den regel,
 overalt, hvor hans øje i læsebogens tekster møder et stort
 bogstav, som ikke kan motiveres ved hans egne retskrivnings-
 regler, der har han at søge det substantiviske begreb, hvis
 der kan tvivles herom. Eleven vil hurtigt komme til en for-
 ståelse heraf, thi dette er jo himmelvidt forskelligt fra at lære
 barnet selv at udfinde og dekorere, hvad der i teksten (efter
 hvis skön?) bør opfattes som substantivisk.

Hvis sagen lader sig ordne på denne måde, skønner jeg ikke rettere, end at de store bogstavers forkæmpere må kunne føle sig tilfredsstillede. Man indvende ikke, at det vil volde eleven vanskelighed at lære at læse to forskellige tekster, tekster med store bogstaver og tekster uden sådanne; jeg behøver kun at henvise til den lethed, hvormed børnene nu lærer at læse såvel gothisk som latinsk text, hvor dog hver enkelt bogstavform er forskellig. Netop den modsætning, som barnet vil finde mellem sine egne og forfatternes tekster, vil skærpe dets opmærksomhed for de store bogstavers betydning i sidstnævnte i langt højere grad end det nu er tilfældet. Ét er det, at kunne forstå og nyde en komponists værker, et andet er det selv at sidde inde med theoretisk kendskab til kompositions-kunsten. At kræve af den læsende, at han ikke blot skal kunne forstå de store bogstavers betydning hos en forfatter, men at han også selv skal kende den kunst at anvende dem rigtigt, er en lige så urimelig fordring som at forlange af en koncertgænger, at han skal have studeret generalbas. Med vort nuværende retskrivningssystem uddanner folkeskolen elever, der som mennesker vel kan blive ret „gute Leute“, men som orthografer gennemgående bliver „schlechte Musikanten“. Indførelsen af små bogstaver i hovedordene vil være et zigöjner-system, som enhver vil kunne tilegne sig, og som for den store mængde vil være fuldt tilstrækkeligt i livets daglige koncert, og når så skolen tillige giver eleven evne til at læse de store og små sprogkomponisters værker, så synes mig, at alle rimelige fordringer er opfyldte.

Ved en undersøgelse af de store forbogstavers brug i hovedordene må man først og fremmest gøre sig denne skrivebrugs historiske oprindelse klar, komme på det rene med, hvad der i sin tid har været motivet til dens indførelse. Brugen af store bogstaver (majuskler) var i de ældre håndskrifter indskrænket til at angive begyndelsen af større afsnit i teksten; senere trængte de i håndskrifterne lidt efter lidt ind i det indre af teksten for at bruges som forbogstaver i egennavne og til fremhævelse af enkelte ord, og bogtrykkerkunsten optog denne brug, så at dens første frembringelser, f. ex. Luthers

bibeloersættelse og hos os Kristjern Pedersens, Peder Plades og Hans Tausens skrifter er trykt på denne måde. I løbet af det 16. årh. anvendte de tyske bogtrykkere de store bogstaver i stedse større udstrækning som en slags pynt, der skulde bryde textens ensformighed, men de ampliceredes aldeles vilkårligt uden nogen bestemt regel, og for at få lidt orden i sagerne fandt man så henimod det 17. årh. på fortrinsvis at give hovedordene privilegium på hin udmærkelse. Denne brug kom lidt senere med tyske bogtrykkere til os, og nu var vi velsignede med det system, som vi endnu den dag idag må trækkes med. Brugen af de store forbogstaver skyldes altså slet ikke nogen trang fra sprogets side; det er simpelt hen et tysk bogtrykkerpåfund, en ny mode med pisk og pung, som ikke vore forfattere, men bogtrykkerne har importeret til os daraussen fra, og som vore forfattere i forståningen har fundet sig i og senere selv optaget. At det forholder sig således, ser man tydeligt hos vor literaturs fader, Holberg. Det er vistnok en almindelig udbredt tro, at Holbergs orthografi var den, der foreligger i hans skrifter, men det er ikke tilfældet. Holberg skrev således, som han havde lært i sin skolegang, og som de gamle danske forfattere skrev, uden anvendelse af store forbogstaver i hovedordene, hvad man kan overtale sig om af hans autografer, f. ex. af epistelbrudstykket i det store kgl. bibliotek (ny kgl. saml. no. 2020 m, 4°); et faksimile heraf findes i P. Hansens danske literaturhist. I, s. 569. Udstyrelsen af sine værker har han overladt til trykkeriet, og til udstyrelsen har han også regnet ampliceringen af de store bogstaver, en ting, der åbenbart i hans øjne hverken har kunnet gøre til eller fra i hans stils klarhed. Spørgsmålet således som det foreligger, er altså det, om denne tyske hårpisk siden da er groet så inderligt sammen med vort sprog, at den er bleven en integrerende, organisk bestanddel, hvad dr. R. påstår, eller om det endnu er muligt uden synderlig ulempe at skaffe sig dette generende attribut fra halsen.

Vor grammatik inddeler, som bekendt, sprogets hele ord i forskellige ordklasser, og det kan for en overfladisk se ud, som om denne sortering af stoffet er den

letteste sag af verden. Dette er den dog ikke. Der gives hverken i vort eller i noget andet sprog en skarp, fast grænse imellem ordklasserne, lige så lidt som der i noget sprog findes en bestemt græselinie imellem det, som grammatikken kalder bøjning, og det, den kalder orddannelse; af ethvert udsagnsord kan vi danne tillægsformer, der står på grænsen over til tillægsordene og i sprogbrugen mer eller mindre kan smøge det verbale schibboleth, tidsbegrebet, af sig (i *klingrende* frost, på et *hængende* hår), så at man tilsidst ikke kan skelne tillægsformerne fra tillægsordene; ligeledes kan vi af ethvert udsagnsord danne et såkaldet nomen agentis (en *sover*, *elsker*) og et nomen actionis (en *soven*, *elsken*), og når disse af vore grammatikere ikke optages i udsagnsordenes paradigma, men regnes for hovedord og sorteres ind under orddannelsen, så beror dette kun på, at vort grammatiske system er baseret på den antike grammatik, der grupperede dannelserne på denne måde. En mængde ord kan i dansk både høre til biordenes og til forholdsordenes klasse, og hvilket der er tilfældet, afgør kun ordets stilling i sætningen. At nogle sprog udenfor vor sprogæt ejer en ordklasse, der hverken er vore hovedord eller vore udsagnsord, men et konglomerat af begge dele, hvad dr. R. nærmere udvikler s. 29 f., viser bedst, hvor flydende grænserne er mellem det, vi kalder ordklasser. Og et blot flygtigt kendskab til sproglivet overhovedet lærer, at det ikke kan være anderledes, idet der under et sprogs leven gennem tiden er en jævn og stadig gliden af stofpartikler fra den ene ordklasse over i den anden. Ordet *sær*, den gamle hensynsform til stedordet *sig*, har i tidens løb skiftet ham og optræder nu som et ganske upåklageligt tillægsord, og der må have været en periode, hvor det var umuligt for den reflekterende sprogfølelse at afgøre, til hvilken skuffe dette sære ord egentlig hørte. Ordet *hjem* i udtrykket *at gå hjem* har oprindeligt haft syntaxielt brev på at være genstandsformen til *et hjem*, men sprogbrugen har degraderet det fra hovedordenes privilegerede til biordenes menige klasse og berøvet det dekorationsretten. Hovedordet *mand* har sat en aflægger *man* ind i stedordenes klasse. Og så fremdeles. I enhver periode af et sprog gives der således

grupper af ord, der befinder sig på vandring fra den ene ordklasse til den anden, og dette viser klarligt, at bogtrykkerideen at ville udskille og med et særligt tegn udmærke en enkelt ordklasse, er stridende mod sprogets natur, og at det er spildt möje, når vi endnu den dag i dag vil vedblive at spænde hovedordene på de store bogstavers Prokrustes-seng. Dog på dette punkt er jeg i en glædelig overensstemmelse med dr. R., der i sin kraftige stil udtrykker sig således s. 35: „man vil forgjæves lede Verden rundt for i nogen Nations sproglige Vedtægter at finde Noget, der i forargelig Meningsløshed kan maale sig med den Regel, at „ægte Substantiver“, og kun disse, skrives med stort Begyndelsesbogstav“.

Man skulde nu tro, at vi, enige om præmissen, det meningsløse i at ville fremhæve hovedordene, måtte komme til den, som det synes, nærmest liggende konklusion, at vi så dog omsider skulde se at komme bort fra denne meningsløshed. Nej, desværre! Medens jeg, ifølge ovenstående udvikling om det flydende i ethvert sprogs ordforråd og vistnok i samklang med alle, der kender lidt til et sprogs liv, påstår, at det er ligeså umuligt at gøre et skarpt udsnit af et sprogs ordforråd, som det er umuligt at drage bestemte grænser mellem regnbuens forskellige farvegrupper, mener dr. R., at et sådant udsnit alligevel er praktikabelt, når det blot sker på rette måde. Fejlen er efter hans mening den, at man indskrænker sig til at udskille hovedordet, medens det er hovedordsbegrebet, der skal fremhæves med stort bogstav.

Jeg har hidtil levet i den tro, at det er en af erfaringen givet almengyldig regel, at man ved forstandsoperationer helst skal søge at gøre sig de mødende fænomener så konkrete som muligt, da man derved har sikrere fodfæste, end når man giver sig ud i det abstrakte, i begrebernes elastiske sfære. Om en vis gris kan kaldes velnæret, det er noget, Per og Povl kan tage og føle på og derfor i regelen vil kunne komme til enighed om; begrebet „velnæret“ derimod er noget andet, som de vil kunne debattere syv lange og syv brede uden at nå til enighed. Om et ord er et hovedord, kan jeg i de fleste tilfælde med lethed afgøre efter de kriterier, som formlæren

giver (brugen af den efterhængte artikel o. s. v.). Hvad der derimod i en sætning fungerer som hovedord, har hovedordsbegrebet, uden at det selv behøver at være hovedord, det er noget, jeg først kan afgøre, når jeg har filosoferet over sætningens tankeindhold og fået rede på hver enkelt bestanddels funktion ifølge ordføjningslærens kriterier; men det véd enhver, at netop ordføjningen er det område af grammatikken, på hvilket de subjektive opfattelser går videst fra hverandre. Man har derfor grund til at tvivle om rigtigheden af dr. Reckes påstand, at det er lettere at udpege hovedordsbegrebet end hovedordet selv, og at vi her har den talisman, der skal føre os til det forjættede mål, fasthed og ensartethed i brugen af de store forbogstaver. Dog lad os ved et par eksempler prøve, hvorvidt dette har sin rigtighed i praxis.

I sætningerne „at snakke tydsk“, „at tale dansk“ har vi to oprindelige tillægsord (tydsk, dansk), der dog i denne forbindelse ifølge ordføjningslæren ikke kan fungere som sådanne. Et af to er da muligt: enten kan man opfatte sætningerne i analogi med „at snakke kragemål, at tale sanskrit“, altså søge navneordsbegrebet, eller man kan i analogi med sætningerne „at snakke bagvendt, at tale vildt“ finde biordsbegrebet i tillægsordene; om man skal bruge stort eller lille forbogstav, afhænger af dette alternativ. Dr. R.'s sprogfølelse siger ham, at vi her har navneordsbegrebet, og at man altså bør skrive „at snakke Tydsk, at tale Dansk“. Min retskrivning fritager mig for at bryde min hjerne med sådanne dybsindige spørgsmål, men skal jeg endelig gøre det, må jeg tilstå, at begge opfattelser synes mig lige mulige. Rådfører jeg mig nu med vore bedre forfattere, finder jeg, at Baggesen i Gengangeren 1807 s. 37 skrev:

„At tale kiøbenhavnsk med Kiøbenhavn.

Med Fyenboer fyensk, og selv lidt jydsck med Jyder“,

altså har Baggesen her haft følelsen af biordsbegrebet. Hvem har da ret, dr. R. eller Baggesen? Lad Oehlschlæger være opmand. Han skrev (Digterværker, supplementbind 1854, s. 145 [?]): „at snakke tydsk, fransk, engelsk og slet dansk“, men

7 sider senere i samme afhandling har han: „med dem kunne vi altsaa tale *Dansk*“. Resultat: tre digtere, hver med sin opfattelse: så mange hoveder, så mange sind. Alle kender vi betydningen af talemåden „at tage vare på noget“, men der hører ligefrem intuitionsevne til at afgøre, om der i ordet *vare* gemmer sig et navneords- eller biordsbegreb. Dr. R. sér i dette ord et biordsbegreb og skriver som følge deraf „at tage *vare*“ (Smaadigte 1883, s. 38); Svend Grundtvig derimod, som vidste, at ordet efter sin etymologi (on. *taka vara*) var et navneord, angiver i sin håndordbog „at tage *Vare*“; den skole-dreng, som får denne talemåde dikteret, må helst i forvejen kunne oldnordisk. Hvor ætherisk fin den tråd er, i hvilken hovedordsbegrebet sommetider hænger, sées bedst deraf, at en og samme forfatter kan tabe sin opfattelse fra den ene bog til den anden. Jeg kunde bringe adskillige eksempler fra danske forfattere, men beråber mig her kun på dr. R., der 1876 (*Lyriske Digte* s. 50) skrev „at holde *Stik*“, ligeså 1883 (*Smaadigte* s. 87), men i år har tabt navneordsbegrebet og nu mener, „at ingen *Regel* holder *stik*“ (*piecen* s. 36)¹.

Man kunde indvende, at de anførte eksempler er stereotype talemåder, men hvad er sprogtilegnelsen andet end en indsamlen af stereotyper? Barnet, som lærer at tale, tager fra sine omgivelser sprogstoffet ikke i isolerede former, som når vi i skolen lærer latinske glosser, men i sætninger og sætningsdele, og det tilegner sig efterhånden evnen til som en mosaikarbejder på mangfoldig vis at føje disse brudstykker sammen til talens lydbillede. Barnet tager det hørte for gode varer og reflekterer ikke over stereotypens enkelte bestanddele; den voxne talende

¹ Når dr. R. (*piecen* s. 6) skriver: „kun de, hvem fremfor *alt* Sproget er et *Middel* og ikke selve *Maalet*“, men s. 42: „den gode *Stil* og fremfor *Alt* *Versformen* kan og vil ikke bruge den *Slags* *Omskrivning*“, så fører jeg dette over på sætterens konto; derimod formoder jeg, at distinktionen mellem sætningerne „dette har ikke saa *Meget* at sige“ (s. 8) og „det vil af denne *Under-søgelse* kunne skjønnes, hvor *lidet* vidende om *Sagforholdene* de *Folk* ere“ (s. 24) beror på en finesse, som ikke er bleven mig klar af konteksten.

anstiller ligeså lidt betragtninger over, hvilke ingredienser der er tilstede og om de er anvendte rigtigt efter grammatikens kogebogsopskrifter; det er først den skrivende, der skal gøre holdt i sin tankes strøm for at løse et grammatikalsk spørgsmål, hvis afgørelse, når han da ikke er særdeles øvet, hvert øjeblik vil føre ham til tvivlsmaal som i de ovennævnte sætninger. Man lade blot en række beslægtede stereotyper, som f. ex. med ordet *ondt*, passere revue og iagttage, hvor kaleidoskopisk begrebet i dette lille ord veksler imellem det navneordsagtige og det biordsagtige. Ordet *ondt* skriver jeg i hver sætning med det forbogstav, som angives i ordbøger (Molbech, og Dansk-fransk ordbog af Sundby og Baruël): „Han får *Ondt*“ (men f. ex. Bagger, Chr. Winther, Goldschmidt Hjemløs II, s. 597 og Holg. Drachmann: *ondt*); „det gør mig *ondt* for ham“, „det gør mig (intet, noget) *ondt*; han har *Ondt*, han har *ondt* i hovedet, hun har *Ondt* i sinde, jeg har *ondt* af ham, at tænke *ondt* om en“, men „at tale *Ondt* om en“ (dog f. ex. Henr. Hertz, Lyr. og dram. Digte II 1844 s. 124: „jeg vil langt fra tale *ondt* om det Slags Dandse“; sml. endvidere Goldschmidts „det foraarsagede ham *ondt* i Hjertet“, Hjemløs II s. 210 og 291).

Navneordsbegrebet er noget så subjektivt, at det som bærer af de store forbogstaver absolut må lede til vilkårligheder og forvirring og ingensinde kan føre til det, som må være enhver praktisk retskrivnings mål, uniformiteten. Det råd, dr. R. giver os, til at bringe retskrivningen på det tørre, nemlig „for de substantiverede Ords Vedkommende at gjøre Skridtet tilbage og gjenoprette Continuiteten med vor Literaturs Guldalder“¹ (s. 45), er, som man ser, ikke andet end at vi skal vende tilbage til et alt tilbagelagt stadium i vor retskrivning. Når man en gang har været på den rette vej, kunde man nu spørge, hvorfor blev man da ikke på den? Simpelthen, fordi erfaringen lærte, at det princip, man fulgte i litteraturens guld-

¹ Ved litteraturens guldalder forstår dr. Recke Oehlschlæger og den cyklus æstetiske forfattere, der fulgte efter ham indtil dette århundredes midte, af hvilke flere endnu [1888] er i live.

alder, navneordsbegrebets fremhæven med stort bogstav, førte til en forvirringens tidsalder for retskrivningen, og da samtidigt retskrivningen ved sine subtile finesser blev mere og mere betydssom for skolen, kom der ganske naturligt fra dennes side en reaktion, der endte med de ministerielle rundskrivelser af 8. august 1871 og 21. febr. 1872, ved hvilke ikke længere navneordsbegrebet, men det virkelige navneord (de „ægte substantiver“) blev lagt til grund for anvendelsen af store forbogstaver.

Brugen af de store forbogstaver, således som bogtrykkerne har anvendt dem i Holbergs tekster, holdt sig hos forfatterne århundredet ud (Eilschov, Tyge Rothe, J. S. Sneedorf o. s. v.) indtil Baggeseen medregnet. Regelen var den, at store forbogstaver foruden i ægte substantiver kun kom til anvendelse i én ordklasse til, nemlig adjektivernes, dog kun, når disse umiskendeligt brugtes substantivisk (den Fremmede, Lærde, Vise; det Nye, Gode, Sande). Hvor ordføjningen ikke absolut krævede det, fandt man intet substantivisk ved adjektivformen og skrev som følge deraf f. ex. „noget (intet, adskilligt) nyt, godt, sandt“, idet man, ligesom i nutidens dagspresse f. ex. „Nationaltidende“ gør det, opfattede adjektivet som vedføjet, hvad der kan være syntaksielt berettiget. Og selvfølgelig afholdt man sig fra den senere meningsløse brug at søge noget substantivisk i sprogets rent adverbielle talemåder som *på ny, fra nyt af, fra først af, for det første, til det sidste, i det mindste, i det hele taget, på det bedste* o. l. Men den væsentligste forskel mellem denne gamle skrivebrug og den senere ligger dog i brugen af de små forbogstaver. Disse kom til anvendelse, foruden i de ordklasser, hvor de endnu har hjemme, i alle stedord og talord, hvad enten de i sætningen havde en substantivisk eller adjektivisk funktion, og man skrev derfor altid f. ex. *enhver, nogen, den ene den anden, slig, mangen* med små forbogstaver. Det samme fandt sted ved en række i tale og skrift hyppigt forekommende ordformer, der ved at betyde noget påpegende eller en kvantitet viser sig at være i slægt med hine ordklasser, og som i de nyere grammatiker tildels også henregnes til disse: *sådan, deslige, samme, al, alting, ingenting, adskilligt, nok, mange,*

flere, de fleste, de allerfleste, få, færre, de færreste, lidt (lidet), mindre, det mindste, meget, mere, det meste. Det vil af dette ses, at man ved brugen af store bogstaver i forrige århundrede vel ikke holdt sig indenfor de ægte substantivers ramme, men gik, dog kun på et enkelt punkt, udenfor denne og ikke videre, end at man beholdt nogenlunde fast grund under foden og sjældent kunde komme i tvivl om, hvor man skulde sætte stort forbogstav og hvor ikke. Sin svage side havde denne skrivebrug i vanskeligheden ved at holde de rent adverbielle ordgrupper som *i det højeste, i det mindste* ud fra sådanne, hvor der i adjektivet virkelig ligger noget substantivisk: „Englene i det Højeste, en i det Mindste gaaende Undersøgelse“. På dette punkt var der vaklen hos de gamle forfattere, og man vil i dagspressen støde på den samme vaklen f. ex. i „Nationaltidende“, der følger denne „förguldalderlige“ skrivebrug.

Enkelte af det 18de århundredes forfattere, f. ex. Birckner, omgik sidstnævnte skær på en ret snild måde, nemlig ved at gøre en distinktion mellem adjektivets substantiverede intetkönsform, der skreves med lille forbogstav (det *mindste*, det *højeste*) og dets substantiverede fælleskönsform, der betegnedes med stort forbogstav (den *Mindste*, den *Højeste*). Ikke blot formelt, men også i betydningen er de to grupper skarpt adskilte fra hinanden, idet den første indeholder lutter abstracta, der ikke kan bruges i flertal, den sidste kun concreta med flertalsformer. Da nu adjektiverne i de adverbielle stereotyper altid er tilstede i intetkönsformen, var der på denne måde tilvejebragt fasthed på hint svage punkt. Ved denne videre indskrænkning i brugen af store forbogstaver nærmer disse forfatters skriveskrift sig stærkt til det standpunkt, som den af kultusministeriet for skolerne approberede retskrivning indtager, men undgår samtidigt det, som mange, f. ex. prof. Rovsing i „Konservative Sprogbe mærkninger“ s. 84 finder stødende ved denne, vexlen af store og små forbogstaver i ord, der i deres betydning er ligestillede i sætningen: *voxne og Börn, Jøder og kristne, Haandværkere og handlende, menige og Befalingsmænd* o. s. v. Af nutidsforfattere gör Karl Gjellerup (f. ex. i „Arvelighed og Moral“) den samme fornuftige distinktion mellem de substantiverede

negativer, men følger i øvrigt i brugen af store forbogstaver
 us forfattere. Derimod står Hostrup i et og alt på
 standpunkt, og jeg fatter ikke, hvorledes dr. R. s. 33
 kan beråbe sig på ham til støtte for sit guldalderlige
 program¹.

Med sin mådeholdne anvendelse af store forbogstaver var
 århundredes skrivebrug unægteligt ganske fornuftig:
 begrænsning havde det sin styrke, idet den skrivende
 kom ind på de talrige glapstier, som den senere
 brug af store bogstaver førte til. Sammenligner man
 Baggesens tekster med Baggensens, vil man finde, at medens
 i mange andre henseender har gennemløbet en
 udvikling, så har den dog på dette ene punkt bevaret sin fasthed,
 og havde vi i vort århundrede holdt os indenfor denne af de
 gamle forfattere givne ramme, vilde vi vistnok, ligeså vel som
 i dag, nu have haft en nogenlunde reguleret retskrivning.

Men med det nye århundrede indtrådte der for vor rets-
 skrivning en vending ikke til det bedre men til det værre.
 Det var det spekulative konsekvensmageri, der gjorde sig
 gældende, ikke indført af sprog- og skolepedanter, som efter
 dr. R.'s mening (s. 5 og 43) har særligt privilegium på denne
 idræt, men af forfatterne selv. Man argumenterede som så:
 Når det substantiverede adjektiv (en Fremmed) skal betegnes
 med stort bogstav, så må man også konsekvent betegne
 substantiveringens i enhver anden ordklasse (stedordene og tal-
 ordene) på samme måde. Den nye parole blev altså den, som
 systemets nutidsapostel dr. R. indtrængende prædiker for os i
 sin piece, at det er substantivbegrebet, der skal lægges
 til grund for de store forbogstaver. Man havde ingen anelse om,
 at man på denne måde kom fra dynen og i halmen, at guld-
 alderen på litteraturens område blev til en forvirringens tidsalder

¹ [Forf. har her begyndt på en sætning: „At slå Hostrup som orthograf i hartkorn med de andre repræsentanter for litteraturens guldalder, er at gøre ham uret“; måske har forf. derved villet gøre opmærksom på den kendsgerning, at Hostrup i „Sange og digte fra 30 år“, 1872, skriver substantiverne med små bogstaver.

på retskrivningens område. Først da man sad til halsen i uføret, anede man uråd, der indtrådte en reaktion, og på flugten fra guldalderens hængesæg i forskellig retning er vor orthografi nu nået til et standpunkt, som ingen nation kan opvise magen til; vi kunde på indeværende års udstilling [1888] for udlændingenes beundrende blik have fremlagt vor periodes litteratur som et broget mønsterkort på så godt som alle de systemer, der har været oppe, siden vi for noget over halvandet hundredår siden begyndte at praktisere med de store forbogstaver. Alle føler vi nødvendigheden af at samle os påny, men når dr. R. nu blæser til appel til det sted, hvorfra flugten begyndte, og skriver genoprettelsen af kontinuiteten med vor literaturs guldalder på sin fane, så betvivler jeg, at han vil få nogen, der har lidt mere end et overfladisk kendskab til hin guldalders skrivebrug, til at tro, at frelsen ligger i den retning.

Guldalderens ny retskrivningsæra begyndte mærkeligt nok sit konsekvensmageri med at være ukonsekvent, men grunden er den, at man strax vilde have latterliggjort sit eget system, hvis man havde fastholdt konsekvensen. Man skulde nemlig have ventet, at de stedord, der kun kan bruges substantivisk, f. ex. *jeg, vi, os, han, hun, hvo, hvem, som, der, man*, o. s. v. også måtte forsynes med det substantiviskes distinktioner, men det undlod man, da i så fald omtrent hvert tredje ord i teksten vilde blive dekoreret, og det fandt man dog var for meget af det gode. Det fik nu endda at være, når man så havde øvet retfærdighed imod de mange resterende stedord og givet dem alle, hvad der tilkom dem, når de fungerede substantivisk, men også herfra gjorde man tre undtagelser, nemlig ved det spørgende stedord *hvad* og ved de paapegende *den* og *denne*, der allevegne skreves med lille forbogstav. Kun J. L. Heiberg er rettænkende nok til også at unde disse et stort forbogstav, når de står substantivisk. Ikke sandt? til en begyndelse har vi her — i modsætning til den simple förguldalderlige brug at skrive alle stedordene med små forbogstaver — en ret artig regel, som sig hør og bør, med undtagelser og undtagelsers undtagelser, en smule sund hjærnegymnastik for det barn, som skal lære at skrive sit modersmål.

Ovenfor har jeg allerede ved et par eksempler søgt at påvise, at substantivbegrebet er noget så vagt og af den subjektive opfattelse så aldeles afhængigt, at det som basis for de store forbogstaver absolut må føre til vilkårlighed og forvirring. Når man ved læsningen af guldalderens forfattere fixerer deres brug af de store bogstaver, vil man finde dette bekræftet ikke på ét, men på mangfoldige punkter. Selv ved dagligdags på hver side mødende ordforbindelser træffer man den forskellige opfattelse og dermed den forskellige skrivemåde hos de forskellige. I forbindelsen af adjektivet *al* med de påpegende stedord *den* og *denne*, skulde man mene, vilde der blot kunne være tale om at bruge små forbogstaver, altså f. ex.:

alt det, alt dette, alle dem,

og således er også skrivebrugen hos de fleste forfattere, men studerer man så Goldschmidt, opdager man, at hans hjærne må have fundet noget substantivisk i adjektivet, idet han anser det for rigtigst at skrive:

Alt det, Alt dette, Alle dem,

og når hertil føjes, at J. L. Heiberg ifølge sin opfattelse betragter skrivemåden:

alt Det, alt Dette, alle Dem

som den rette, så har vi igen det særsyn, at tre personer, gående ud fra et og samme retskrivningsprincip, hver for sig kommer til en forskellig skrivemåde.

Når adjektivet *al* ikke som i ovenstående eksempler er foranstillet stedordet, men efterstillet¹, gælder igen andre retskrivningsregler. For intetkønsformens vedkommende opfattede guldalderens forfattere adjektivet som substantiveret og skrev altså „*det Alt*“, hvortil dr. R. slutter sig: ..

¹ Hvor ordstillingen i dansk også tillader at indskyde verbet: „dem har jeg alle“.

Han er her, — han kom i sin Vrede
 At styrte *det Alt* i Grus,
 Eders Frihedsbøge, I frede,
 Eders Altar og Afgudshus —

(Spredte Blomster, s. 20)

Om fremmede Stæder har Moder fortalt,
 Jeg husker *det Alt*.

(Smaadigte, s. 55)

Sammenlign dog Smaadigte 154:

Hvad jeg dig i Rhythmer byder,
 Det er *alt* en Mellemsort.

Ved flertalsformerne (de alle, dem alle) synes der — thi skrivebrugen er stærkt vaklende — hos guldalderens forfattere at gælde følgende interessante regel: Når stedordet refererer sig til levende fornuftvæsener, så fungerer adjektivet *alle* som substantiv og skrives med stort bogstav; refererer stedordet sig derimod til væsener, der vel er levende, men umælende, eller til livløse genstande, så beholder adjektivet sin egentlige funktion. Exempler fra dr. R.s digte:

Levende fornuftvæsener:

Og han lader Landets Vismænd,
 Seer og Stjernetyder kalde;
 „Herre, du har kort tilbage!“
 Lyder Svaret fra *dem Alle*.

(Spredte Blomster, s. 91; sml. Smaadigte, s. 96)

Levende, men umælende væsener:

Jeg red fra Skoven, *alt* som jeg kom;
 Smaafuglene sunge paa Grene;
 Det var, som spurgte *de alle* om,
 Hvi jeg monne ride saa ene.

(Smaadigte, s. 104).

De er *alle* smukke, især de tre
 (talen er om sex kattekillinger, Smaadigte, s. 64).

Livløse genstande:

Som Penelope jeg væver
 Daglig paa det lange Lin,
 Og jeg væver mine Minder
 Ind deri som Tegning fin.

Gjennem alle gaaer et Billed
 Med den samme Liliekind;
 I dem alle er som Islæt
 Savn og Længsel vævet ind.

(Smaadigte, s. 143).

I Verset (Spredte Bl., s. 29).

Og jeg har otte Kjærester, og det er Mor og Far
 Og Maren og Fru Clausen og en Hyr'edreng, hun har,
 Og Smeden og Eulalia og En, som hedder Thor;
 Dem vil jeg alle giftes med, naar jeg engang bli'er stor.

Og naar jeg bliver stor engang, saa bygger jeg et Slot,
 Og de skal alle bo deri, og faae det — aa, saa godt!

underretter det talende barn ved de to små a'er os om, at der imellem de otte kærester idetmindste har været én umælende (Thor?).

Föjes *alle* til flertalsformen af et personligt stedord, kan det, som ovenfor, enten være foranstillet eller efterstillet. I første tilfælde (alle vi, I, os, jer) har det umiskendeligt adjektivisk funktion ligesom i „alle mennesker“. Efterstillet opfattes det af guldalderens forfattere som substantivisk og skrives med stort forbogstav: vi, I, os, jer *Alle*¹.

Man skulde nu tro, at parallelismen måtte medføre, at de forfattere, som skriver „vi, os, I, jer *Alle*“, også skriver „vi, os, I, jer *Begge*“. De fleste, f. ex. J. L. Heiberg, Pal. Müller, Goldschmidt o. a. gör det. Hos andre er der vaklen: Chr.

Ved et indskudt udsagnsord kan det skilles fra stedordet; man kan både sige: „vi alle er mennesker“ og „vi er alle mennesker“ og i begge tilfælde bruger guldalderens forfattere stort A; men hvorvidt den samme skrivebrug bør anvendes ved den tredje mulige ordstilling „alle er vi mennesker“, det er jeg endnu ikke belæst nok til at kunne afgøre.

Winther skriver f. ex. i *Hjortens Flugt*, 2. opl.: „i Roholt, hvor vi begge vare budne til Gjæst“ (s. 42), „os begge der de kasted i et nederdrægtigt Hul“ (smst. s. 134), men „og hvad saa Tiden fordrer af os *Begge*, det skee!“ (smst. s. 126).

Jeg kunde slutte her, idet jeg tror at have påvist, at vort nuværende orthografiske system lægger uoverstigelige hindringer i vejen for det, som igennem folkeskolen dog må vedblive at være en af statens hovedopgaver, at lære den store alménhed at udtrykke sig skriftligt i en nogenlunde korrekt form, og jeg mener at have påpeget en vej, ad hvilken disse hindringer vil kunne bortryddes, uden at det højere åndsliv lider noget skår derved. Men når striden står om en ændring eller ikke-ændring i vor retskrivning, så er der endnu et argument, som i den hidtidige debat ikke eller næsten ikke er blevet gjort gældende, men som ved varetagelsen af det åndelige livs interesser herhjemme må være — jeg tør nok sige — af afgørende betydning.

Vort land er i tidens løb med progressiv hastighed blevet mindre og mindre. Enhver forfatter, kunstner og videnskabsmand véd af egen erfaring, hvilken kuende indflydelse dette lilleputteri har på hans virksomhed; men forhåbentlig vil også ethvert tænkende individ i samfundet forstå, hvor ulykkeligt vi ved vor lidenhed er stillede i vædekampen med de større os omgivende statssamfund. For kunst og videnskab har vi kun ét arnested herhjemme, akademiet og universitetet: universitetslæreren giver sine tilhørere sine ideer, sin opfattelse, der går i dem som guds ord i en student; fra examensbordet bringes disse anskuelser ud i landets skoler og ledes til de enkelte individer, der på denne måde alle syes over én og samme læst. En svensk student hører sin videnskab foredraget i Lund; senere, tager han til Upsala og hører af en anden mund den samme videnskab fremstillet med en opfattelse, der for ham er noget helt nyt, og set fra synspunkter, hvis tilværelse han ikke havde anet; så kommer den sammenlignende afvejning af de forskellige opfattelser i følge med kritik, og så fødes i studenten selvtænkningen, der er og bliver det åndelige livs bevægende kraft. Kun vore små forhold og intet andet bærer

skylden for, at vi hertillands lærer formegen autoritetstro og forlidt selvtenkning; det skorter os på krydsningens friske og forfriskende blod. Vi kan sammenligne os med de fåtallige indbyggere på en lille isoleret ø: de er sig selv nok, gifter sig indbyrdes og fører legemligt en ganske behagelig tilværelse; men statistiken mener, at netop disse små samfund leverer det forholdsvis største kontingent til sindssygeanstalterne.

I denne vor uforskyldte elendighed har vi dog hidtil haft ét lyspunkt, det nemlig, at der udenfor vort landområde lever et ungt, livskraftigt og fremadstræbende folk, der har betingelsen for et åndeligt fællesskab med os, brugen af et og samme sprog. Literaturfællesskabet mellem Danmark og Norge er for begge parter et så uvurderligt gode, at kun den mest fanatiske selvgodhed og bornerthed kan nægte, at det må være vor opgave at holde fast ved dette fællesskab, så længe det på nogen måde er muligt. Ingen kan være blind for, hvor mægtigt et opsving udvexlingen af åndsprodukter mellem Norge og Danmark har taget i de sidste årtier, og hvor pulserende et liv denne krydsning har fremkaldt i litteraturen og på skuepladsen. Men hvorledes stiller nu Norge sig til spørgsmålet om store og små bogstaver? Om dette synes der herhjemme at herske almindeligt ukendskab. I det mindste må det tilskrives ukendskab til de norske forhold, når dr. R. s. 7 lader sin digterhalvdel tabe den tirade fra pennen, at alle talentfulde digtere har holdt fast på de store bogstaver, bortset fra „et Par norske, hvem Paradoxer og en kunstigt opskruet Selvstændighed altid har været vigtigere end sund Fornuft“. Man må uvilkår[ligt sm]ile, når man véd, at „et Par norske“ er en omskrivning for Björnson og Ibsen, [hvis værker] udkommer på samme forlag som dr. Reckes, trykte med den orthografi, [som vilde lægge] den danske literatur øde. Men det er synd og skam af dr. Recke alene [at lade sine norske kol]legaer være syndebugke; ved en ny udgave af sin piece må han rette be[brejdelser mod] hele det norske samfund.

..... nemlig som statssamfund har officielt givet de store bogstaver i hovedordene løbepas..... en sagkyndig ven meddelt mig følgende oplysninger.

..... til den udelukkende brug af små bogstaver i hovedordene er i Norge som efter dr. Reckes mening overalt — kun ikke i Norge — må ved ændringer i retskrivningen; ej heller er initiativet udgået filologer, men fra den tidligere moderate norske regering selv, [fra] den autoritet, der er den naturlige leder af en sund og ensartet udvikling af et folks retskrivning, undervisningsdepartementet. For en halv snes år siden udsendte dette et cirkulære med forespørgsel til landets samtlige rektorer, om de fandt en ændring i den angivne retning hensigtsmæssig og tilrådelig; da flertallet svarede bekræftende, var dermed sagen afgjort, og så blev den udelukkende anvendelse af små bogstaver (bortsét fra egennavne og efter visse skilletegn) administrativt gennemført ved alle landets skoler. Nu trykkes alle skolebøger med denne orthografi; efter fødselsstatistikens forhold vil de små bogstaver brede sig i samfundet; efter dødsstatistikens forhold vil de store bogstaver forsvinde; om en menneskealder vil det nye være det herskende; om et par menneskealder vil den nuværende retskrivning være en saga blot. Hvad er det altså, Björnson og Ibsen har gjort sig skyldige i, siden de skal dadles i så velvalgte udtryk? De har resolut og uegennyttigt — uden frygt for at „miste alle deres abonnenter“ — kastet deres lod i vægtskålen for hurtigere at bringe samfundet over overgangstilstanden. Gid vore forfattere vilde handle ligeså „paradox“ og med ligeså „kunstig opskruet Selvstændighed“, når reformen engang kommer hos os.

Det er altså et faktum, man må regne med, når man debatterer retskrivningsreformen herhjemme, at Nordmændene allerede har overskredet Rubicon, og der er vel ingen, der for alvor kan tro, at de vil vende tilbage og bede om at få de store bogstaver igen. Nordmændene har talt; vi har nu ordet. Afgørelsen ligger hos os. Blicher resultatet af vor retskrivningsdebat da, at alt skal forblive ved det gamle, er dette det samme som opsigelsen af literaturfællesskabet med Norge. Det må man være klar på. For vore forfattere og forlæggere kan det dog næppe være ligegyldigt, om den norske læsekreds går tabt. Men selv om så var, må dog den store dannede almenhed,

det læsende publikum herhjemme, have billigt krav på, at de norske åndsfrembringelser, det hidtil har kunnet glæde sig over, ikke stænges ude fra det og efterkommerne. Dette krav vil melde sig atter og atter med stigende styrke, indtil det bliver tilfredsstillet, og der behøves ingen spådomsevne til at forudsige, at om reformen ikke kommer i vor levetid, så vil den komme i den følgende generation, så vist som den sunde fornuft ikke i længden lader sig forvirre af fordomme og fraser.

RUNESTENENES VIDNESBYRD OM DANSK ÅNDSLIV.

AF
AXEL OLRIK.

(Sluttet, se ovenfor s. 25 ff.)

De hovedtanker om vikingetidens åndsliv, som jeg har fremsat i det foregående stykke, støtter sig på et lille, men særlig værdifuldt materiale af historiske stene. Jeg skal nu gennemgå de øvrige runestene og søge at klare deres forhold til de samme åndsretninger.

For flertallet af danske runesten savnes endnu den ypperlige vejledning, som professor Wimmers store udgiverværk skal bringe. Vi er først og fremmest henviste til Thorsens runemindesmærker og til Bugges og Brates „runverser“; men for alle læsninger og dateringer af de særlig vigtige danske indskrifter støtter jeg mig på spredte bidrag i professor Wimmers skrifter eller paa mundtlige meddelelser fra ham.

I den mængde af runesten, der er spredt ud over Danmark, må vi ikke vente at finde åndsstrømningerne afgrænsede indenfor så snævre tidsrum som i hirdmandskredsen. Der medgår jo ofte nogen tid, før en ny skik vinder udbredelse blandt folket; og atter slår den dybere rod på én egn af landet end på en anden. Den ringere velstand sætter også grænser for indskriftens karakter; den simple formel „N. N. satte sten for sin frænde N. N.“ har en langt større udbredelse blandt landets bønder end blandt kongsmændene. Det gælder da, om der trods afvigelser ved steds- og samfundsforhold kan spores samme hovedstrømninger over hele Danmark.

Særlig interessant for min opfattelse af heltedigtningen er det, om forskellen mellem det 9de årh.s religiøse forhold til de afdøde og det 10de årh.s poetiske opfattelse af dem kan følges ud i videre kredse. For gudepåkaldelsernes vedkommende finder jeg støtte i de af professor Wimmer meddelte dateringer i langt højere grad, end jeg havde gjort regning på: Læborgrunestenen med sit hammertegn tilhører tiden ved år 900 eller kort derefter; *gudepåkaldelserne mangler i det følgende lange afsnit af 10de årh.*; og først nær op imod århundredets udgang findes Tors navn på to runestene. Den mærkeligste af dem er Virringstenen ved Viborg, for første gang rigtig læst af Wimmer (Undersøg. s. 97—99): „Gudmund [Toke]-søn gjorde denne høj efter Sasur;

Starkad rejste
sten efter den døde“;

og på stenens top er tilføjet: Þórr wígi þesi kuml „Tor vie dette mindesmærke!“ Sprogformerne viser, efter Wimmer, at indskriften ikke kan rykkes længer tilbage i tiden end til slutningen af det 10de årh.; ældre end den større Jællingesten kan den under ingen omstændigheder være; „Virringstens anråbelse af Tor står da næsten som en protest mod den større Jællingestens korsfæstede Kristus og mod dens udsagn, at Harald gjorde Danerne kristne.“ Wimmer har sikkert ret i, at Torspåkaldelsen ikke er slet og ret nedarvet hedensk skik, men er bevidst kamp mod kristendommen; dens formel, der ikke vides at være brugt siden på Glavendrupstenen o. år 900, møder pludselig her og på en lige så ung sten fra Sønder-Kirkeby på Falster: over den egenlige indskrift har runeristeren Assur tilføjet de betydningsfulde ord: Þórr wígi rúnar, men skrevne i sælsomme binderuner, som næppe mange af hans kristne samtidige kunde løse; i vort århundrede har Werlauff, Finn Magnussen, Stephens og Thorsen forgæves gjort sig umage dermed (Wimmer, Undersøg. s. 110—114).

Endnu må det tilføjes, at Hanningrunestenen med sit hammermærke ikke tilhører 10de årh., men ifølge sine sprogformer og sin brug af korstegnet er langt yngre. Den efter-

ligner ganske vist Torshammeren i den ældre runeskik, således som vi i Vestjylland kender den på Læborgstenen o. 900; men den efterligner den uden forståelse af betydningen, blot som et arbejdsmærke eller slutningsornament.

Den eneste formel, der *måske* tør opfattes som typisk for 10de årh., er forbandelsen over gravrøverne, — altså den mindst religiøse af dem alle. Den findes på Skærnstenen i Viborgeggen og på Glemmingestenen i Skåne, begge fra århundredets anden halvdel.

Også den kristne indvielse og bønnerne for den dodes sjæl undgås af runeristerne, så vidt jeg kan se, indtil Knud den stores tidsalder bringer folket i nærmere berøring med kirkelivet.

Derimod kan der peges på, hvor tydelig vore andre formler går igen i de udaterede runeskrifter. Når jeg betegnede lovtalen som karakteristisk for det 10de årh., kunde jeg ikke ønske mig et bedre eksempel end den store lollandske Sæddingesten, hvis runestil og runeformer mærkelig minder om den ældre Jællingesten, og hvis lange lovtale — endelig delvis tydet af Wimmer — indeholder højest mærkelige udtalelser om Daner og Sveer. Men lige så lærerigt er det at se, hvorledes lovtalen i simple re former efterhånden trænger ud i videre kredse; rosede ord om „gode landsmænd“ eller „den bedste af bomænd og gavmilde med sin mad“¹ viser, at vi er udenfor den krigerske hövdingkreds, i den mere fred-sæle bondestand.

Lige så kendelig er den anden gruppe af indskrifter, den der meddeler dødsstedet og døds måden uden fremtrædende lovord. Så vidt jeg kan se, er der ikke nogen af disses ældste gruppe (o. 1000), der indeholder kristne udtalelser, derimod knyttes sjælebønnen dertil både i første og især i sidste halvdel af 11te årh. Når de fleste af disse sten omtaler kæmpers fald i fjærne lande, har vi vistnok et vidnesbyrd om oprindelsen til den ny runeformel: for dem, der faldt på fremmede

¹ Krageholm-runestenen (Brate og Bugge, Runverser, nr. 122), Lund (BB. nr. 128).

og lidet kendte strande, var der grund til at mindes ved dette middel; ved dem der faldt i hjemlige og velkendte kampe, havde man mindre opfordring til at skabe en sådan skik. Men dette er da en bekræftelse på, hvad jeg tidligere udtalte, at det er det genvågnede vikerørere i Norden i årene 980—990, der sætter præg på sin samtid.

Særlig interesse har runeversene for vor undersøgelse. Det viser sig, at deres brug ikke er forsvundet så hurtig ude i folket som i hirdmandskredsene; og selve deres indgang i de videre kredse synes først at ske, medens de hos hövdingerne stod på deres højeste og snart skulde svinde (o. 985). Der er Virringstenen fra slutningen af det 10de årh., hvis runerister — med det kæmpeklingende navn Starkad — tilhører den hedenske reaktion, og tilhører den episke tidsalder ved sin indskrifts slutning:

Starkaðr résoi	„Starkad rejste
stén æft dōðan.	sten efter den døde.“

Til omtrent de samme år må man henføre slutningen af den nu tabte runesten fra Herrestad i Skåne (Brate og Bugge nr. 120, s. 278): „Ketiløy lod gøre dette mindesmærke efter [N. N.],

þægn allgóðan	den fulgode dannemand,
þann es hana átti.	der var hendes husband.“

Og jævnaldrende med den er en anden skånsk sten, fra Gårdstånga¹: „Toste og Gunnar rejste disse stene efter deres fæller Knue og Esbjørn; þér drængar wáru

wí[ða] únésir
í wíkingu

(de kæmper viste sig daddelfri vidt omkring på vikingefærd).“

¹ Brate og Bugge, nr. 163, s. 359. Nærv. læsning og datering er efter prof. Wimmers meddelelser.

Alle disse stene henføres af Wimmer til slutningen af 10de årh.; men indskriftformlen er en ældre tids: verseform, lovtale, hengivenhedsudtryk og meddelelse om stenens rejsning — alt det er det gamle; der findes ikke dødsted eller andet nyt. Vi ser, at hvad der var hofskik i tiden 950—985, er i 980—1000 udstrakt til videre kredse.

Af den formel, som begynder ved 995, med omtale af dødsstedet, kendes ingen indskrift i rytmisk form. Ti på Valleberga-stenen kan jeg ikke se vers¹.

Derimod har vi runevers paa et enkelt mindesmærke fra så sen en tid som sidste halvdel af 11te årh., Eskil Sulkesöns sten ved Tillise på Lolland. Indskriften er så ejendommelig, at den selv forklarer den sene brug af lovkvadformen: „Eskil Sulkesön lod rejse denne sten efter *sig selv*;

é mun standa,	evig vil stande,
með sténn lifir,	medens stenen lever,
witrind sú	dette vidnesbyrd,
er wann Eskill;	som Eskil gjorde;

Krist og sankt Mikael hjælpe hans sjæl.“ Det er altså en gammel ensling, uden börn, og hvis frænder er bortdøde, der selv må rejse sit minde, og rejser det med gammeldags versebrug.

Fra samme tid og fra en nærliggende egn, Syd-Sælland, har vi en indskrift, der på ejendommelig måde er i slægt med den. Det er Sandby-stenen ved Præstø; Wimmer læser den: „Sylva rejste denne sten i Spalkløse (!) efter sin fader Susur og gjorde bro efter sin broder Thurils; é mun sann[él]íf witring súsi er wann Sel[faj] (o: altid vil dette evige minde være sandt, som Selva gjorde).“ Denne sidste sætning med de vredne udtryk er kendelig nok en modernisering eller misforståelse af en ældre halvstrophe, ligelydende med den lålandske stens²; man eftergjorde formelen, men opfattede ikke

¹ Brate og Bugge, nr. 160; første halvdel af 11te årh.

² Da fru Sylva misforstår flere af de ældre udtryk, må hendes forbillede vistnok have manglet nogle ord eller runer ved fejl-

mere dens rytme. Altså har der været en sten, også ældre end Tillisestenen, der indeholdt samme vers i lidet afvigende form. Også selve Eskil Sulkesöns sten røber sig som afskrift: først når vi i tredje linje af strofen indsætter det gamle *súsi* (for det skrevne *sú*), bliver versemålet rigtigt.

Vi har altså fundet, at runeversene tidligst dukker op på et enkelt hövdingsminde fra o. 900, at de i Harald blåtands tid (940—985) har den varmeste yndest hos kongeslægten og dens hirdmænd, og at de ved århundredets slutning (980—100) trænger ud i videre kredse, således i Jylland og Skåne, men atter fortrænges af den ny runeskik fra Sven Tjugeskægs tid. Efter den tid bevares runeversene endnu længe i en enkelt egn (Sydsjælland og småøerne), men ikke ved at digte nye kvad, kun ved at eftergøre de gamle indskrifter. — En skønnere bekræftelse af, hvad vi för fandt som sangalderens tidsgrænse, kan man ikke ønske sig: den ender ved år 1000, efter at den allerede lidt forinden har fjærnet sig fra hofkredsene.

Det er interessant at sammenligne disse danske forhold med, hvad der samtidig foregik i *Sverige*. Materialet til at undersøge dette findes i Brates flittige samlerværk „Runverser“ (1887—91, 10de del af „Antiquarisk tidskrift för Sverige“), hvortil Sophus Bugge har knyttet sine talrige bemærkninger og tillæg. Man finder her de talrige svenske runestensvers, væsenlig i geografisk rækkefølge, men uden kronologisk orden, hvad der savnes stærkt bl. a. for at udsondre Sverigs fåtallige hedenske sten fra de talrige middelalderlige. Jeg vil derfor nærmest holde mig til et mindre antal daterede mindesmærker og kun skönvis omtale den store mængde af runestene. I det hele vil jeg derfor ikke sætte så faste tidsgrænser som ved Danmark. Dette bör vente til en tid, hvor dr. Brates og andres store undersøgelser af de svenske runesten foreligger for offentligheden.

ristning eller ødelæggelse. Derimod lader Stephens' og Bugges rekonstruktion (Runverser, 346) sig ikke anvende på selve det foreliggende monument.

Et enkelt mindesmærke trænger sig uvilkaarlig i forgrunden. Det er den store Ræksten i Østergötland, Nordens mest omfattende runeskrift. Det er interessant at sammenligne denne med de samtidige danske stene fra o. 900. Fælles for dem er den usædvanlige størrelse, runeskriftens længde, der dækker hele den anselige klippeblok; fælles er også den præstelige karakter; ti på Rækstens top har runeristeren indhugget sit eget navn i følgende verslinjer:

Biari hiau wii
wíss rynimaðr

„Bjare præst hug (det), en vis runemester“¹. Og endelig er der det store lighedspunkt, at Rækstenen, ligesom Flemløse, er den første, der bringer indskrift i versform. Versene er udtryk for pietetshandlingen af faderen („fader ristede efter dødsviet søn“) og af hans runemester. Æresord over den unge Våmod findes vel ikke; men grunden har måske været, at der endnu var lidet at sige til hans personlige berømmelse. I stedet derfor findes en æresfortælling om berømte forfædre, en hel strofe om Goternes Tjodrik, og en saga om Vilin i poetisk prosa. Her kan vi da håndgribelig iagttage den nære sammenhæng mellem stenenes ærevers og den rige heroiske besyngelse af forfædres storværker; i Danmark kunde vi kun ane den efter tidssammenhæng og forholdenes egen natur.

Mængden af svenske mindesmærker stemmer væsenlig med de danske. Æremindet og pietetshandlingen er hovedæmne for de talrige runevers. Den religiøse indvielse mangler i påfaldende grad; og dette er så meget mærkeligere, som det hedensk-religiøse liv efter mange vidnesbyrd var stærkere i Sverige end i Danmark. — En afvigelse fra dansk skik er det, at nævnelser af dødssted ikke optræder så sent og ikke er

¹ Således efter den sædvanlige læsemåde (Bugge, Rækstenen og Fonnås-spænden [Vitterh. akad. handl. 11, 3] s. 61. Efter Wimmers undersøgelser af ordet wí (DR. I 60) vil jeg dog være tilbøjelig til at læse Biari hiau wí „Bjare hug mindesmærket“.

udelukket fra versformen. På en sten i Småland, som Bugge sætter til midten af 10de årh. (BB. nr. 110), træffes en større rytmisk indskrift over Varin, „som bønderne hug“; Tjængvide-stenen på Gulland, der ligesom den nysnævnte hører til Røksenens familie, slutter med to verslinjer, at „Sigvi døde på færd, hendes husbond faldt i strid“ (BB. nr. 162). Rimeligvis har Sverigs livligere vikingetog i 10de årh. været oprindelse til dødsformlen; derfra er den nået til Danmark, og har der gjort sig gældende i den mærkelige overgangstid ved slutningen af det 10de årh.

Kun én stor forskel er der. Medens de danske runevers pludselig trænges tilbage ved år 1000, fortsættes de svenske i tiltagende mængde; de har snarest deres blomstring i 11te årh. og når langt ind i 12te, dog til slutning med usikkerhed i den metriske form. Sverig har her fortsat den lige udviklingslinje, som Danmark er bøjet af fra; og dette har sikkert sin grund i, at Sverig først senere og fordelt på et langt større tidsrum tilegnede sig den kristne kultur.

Den mere indgående undersøgelse af den svenske runeskik og dens stedlige afændringer bør vi dog sikkert lade hvile, indtil de nye førstehånds arbejder har båret deres frugt.

Ved siden af den almindelige betydning som åndshistorisk vidnesbyrd har vore runevers en særlig værdi. De er det eneste, der er levnet af *oldtidens danske digtekunst*. Indholdet og kompositionen møder os vel i Saksens oversættelse af heltekvadene, men *versemål* og *udtryksmåde* lærer vi alene at kende af disse tekster på modersmålet.

Her må dog først gøres den bemærkning, at der ikke hersker fuld enighed om, hvilke runeindskrifter der skal opfattes som rytmiske. Wimmer, i alt fald i sine tidligere arbejder, godkender næppe nogen, hvor der ikke foreligger kendelig afvigelse fra prosaisk ordforråd eller ordstilling. (Men det kan jo være, at han i det store runeværk finder lejlighed til at behandle det hele spørgsmål

i sammenhæng og give de helt bestemte regler, hvorefter han bestemmer versets tilværelse eller ikkertilværelse). Brate har derimod i sin store samling af „Runverser“, der omfatter 167 numre, optaget så at sige ethver udtryk, hvor der er eller kan være stavrim. Bugge er i sine tillæg til Brates arbejde kendelig forsigtigere, men kunde måske være endnu varsommere.

Jeg mener, at man først bør samle alle vers, der opfylder de metriske regler og tillige røber sig ved kendelig afvigelse fra daglig udtryksmåde. Dernæst må man gå til afgørelsen af alle de tvivlsomme tilfælde; og her mener jeg, man har væsenlig støtte ved at agte på formlerne på de samtidige mindesmærker.

På en skånsk sten fra Knud den stores tid læses følgende indskrift: „Sven og Torgot gjorde dette minde efter Manne og Svene; Gud hjælpe deres sjæl vel; men de ligger begravede i London (en þér liggja í Lundúnum)“. Her finder jeg ikke vers, fordi det netop er karakteristisk for de danske stene, at den simple omtale af dødsstedet er i prosa, ja netop udgør en prosaskik, der fortrænger versene. I dette tilfælde kan jeg også støtte min mening på, at der bliver falsk betoning, når vi afdelar det som vers:

en þér liggja
í Lundúnum;

et af de tonløse ord en eller þér må have eftertryk, når der skal være versfødder nok. Dog denne vanskelighed kunde runemanden meget lettere være kommen over ved at skrive: liggja bæðir í Lundúnum.

Tager jeg derimod en lovtale som Tryggevældstenens fáir værða nú fœðdir þeim bætri („få blive nu fødte bedre end han“), så svarer dette til en almen forkærlighed for at give en rosende karakteristisk poetisk form. Hertil kommer, at ordningen af indskriften er den samme som på Gorms-Tokes sten (og til dels de med den beslægtede): den officielle forside slutter med de korte, rytmiske formede lovord, medens bagsiden er forbeholdt de mere personlige pietetsudtalelser.

Jeg tager endnu et tredje eksempel. På Krageholm-runestenen i Skåne har man villet læse en ljóðahátt'r's halvstrofe:

hann var bæstr
bómanna
auk mildastr matar

(„han var den bedste af bomænd og gavmildst med sin mad“). Hvis dette vers skal udtrykke eftermælet i kort sum, må det kunne indprænte sig i mindet. Som det her er skrevet, mangler der pavse

udelukket fra vers-

sætter til midten

rytmisk indskrift

stenen på G.

stenens fane-

færd, hende

vis har Sv.

delse til

der gjordes

ningen

der

pludselig

i til

årh.

i

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

der

rytmsrytmen kræver kun to

der bómanna

der atar.

Indskriften synes at have til-

Tillige er det antagne verssmål

heller ikke brugt i Sverig (BB.

frembyder selve spørgsmålet om

ligheder i stil.

der her påtrænger sig, er at digt-

et af et eget forråd af poetiske ord

er sprogets eget daglige ordforråd, der

„Han flyed ej ved Upsala — men

vaben havde“; „stenen siger, den vil

her, den skal bevare Val-Tokes navn.“

i nogen måde kan betegnes som poetisk,

der på en skånsk runesten bruges om

Esbjörn (ligesom óneiss i Helgekvadet).

svinger og digterord mangler helt. Dette

modsatning til hele den norsk-islandske digt-

og allermest til de personlige ærekvad,

10de årh. Tillige er det en modsætning til en

svenske runepoesi; man finder jo på Røk-

blomstrende sprog for kamp og heste, og at

„under jordtræet“ osv., eller for at tage et

blandt de yngre mindesmærker fra Söder-

mængde runestene, der er rejste over faldne

der det vrimler med betegnelser som „hugsnilde

„viser“, den „folkegrumme“, at „give ørnen

„klenodier“, at „skifte guld“, „at pløje med

han mandelig i skibets stav, ligger han vesterlig

„vælde“ osv.

at belyse spørgsmålet må jeg dog endnu

agge stene, der har med Danmark at gøre, men

en mere poetisk stil. På en sten ved Lösen i

Blekinge læses følgende indskrift: „Toka lod rejse disse stene efter

Gunnar þann góða
Gyrðar arfa

(Gunnar den gode, Gyrdar-søn).“ Ordet *arfa*, arving, i stedet for det simple „søn“ forekommer ofte i svenske runevers. Men det er ikke blot heri, men i mange andre henseender, at Blekinge tilhører ikke den danske, men den østsvenske kultur; Wimmer har på grund af uligheden med de danske lande udeladt alle de blekingske runesten af sit runeværk. — En anden sten, der indtager en særstilling, er Tirstedstenen på Låland; her betegnes den afdøde viking — efter prof. Wimmers tolkning — med et poetisk udtryk som *fáing wera* „mændenes pryde“. Men Tirstedstenen er i det hele en undtagelse ved sine kunstlede ord og skrivemåder; og den kæmpe, over hvem den rejstes, fandt sin død „i Sverig“ på den svenske vikingehövding Fröjgeirs tog, der også nævnes på flere svenske runesten, og som henføres til o. 1030 (BB. s. 62—63). Atter er det på en art grænseområde mellem svensk og dansk, vi træffer den poetiserende stil. — Endelig må vi nævne den mærkelige runesten, der er rejst på en øde kyst af Øland over en falden viking: „Stenen blev sat efter Sibbe den frode, Foldars søn, men hans følge satte den på øen til minde om den døde“; og foran denne prosaindskrift findes der en hel strofe i klangfuld islandsk skjaldestil („drott kvætt“ versemål), hvor det bl. a. hedder, at „ingen kampstærk helt, der rider hen over vikingernes land (∅: sejler over havet), vil mere frygtløs (?) råde i Danmark.“

For di hövdingen har været dansk, behøver æredigteren dog ikke at have været dansker; versets rim, rytme, omskrivninger og tankegang går fuldstændig ind i den norsk-islandske skjaldesprog, men afviger på ethvert af disse punkter fra hvad der ellers kendes som dansk eller svensk poesi.

Da man kender islandske draper til ære for de største danske vikingekonger, Sven Tjugeskæg og Knud den store, tør også æreverset over vikingehövdingen Sebba Foldarsøn

være en norrön skjalds værk; lad os sige, at det netop er et af de højstemte slutningsvers i en „arvedrapa“ over den faldne helt. — Sammenligner man denne pompøse drottikvæd-strofe med den simple udtryksmåde i de sædvanlige danske mindekvad, kan man til en vis grad forstå, at den statelige norröne skjaldestil pludselig kunde sætte sig i højsædet som en ny og indholdsrigere kunst; og i vikingernes nyskabte riger havde man brug for en sådan pragtstil.

Alle danske fortidsminder, der viser de stærke prangende digterudtryk, viser sig altså som opståede ved berøring med svenske eller nordmænd; og de danner en modsætning til den sædvanlige danske skik i runeversene: at sige menneskelige ting i rent dagligdags ord.

Skulde man fremhæve noget som poetisk virkemiddel i de danske runesten, måtte det være selve ævnen til at vælge de vægtigste tanker og at fremstille dem i de simpleste ord, men derfor også i de sætninger, der indprenter sig i tilhøreren. Og her har bogstavrimet en ypperlig ævne til at nagle tanke til tanke, der først kommer til sin ret i sådanne fyndige mindeord: „Mistives datter efter moder sin“, „Han flyed ikke — ved Upsala“. Digtertalen bevæger sig ikke i en verden af fornemme talemåder; men hvert ord lever kun på sin egen lødighed.

Kun på et enkelt område kan der i runeversene tales om et digtersprog. Men dette sprog er ikke lånt udefra; det danner sig indefra, fra selve dyrkelsen af runemindesmærkets betydning. „Stenen“, runestenen, er vel det ord, der forekommer aller hyppigst, og om dens opgave former der sig en række billedlige udtryk. Den ikke blot „står“, men den „nævner“ og den „taler“, taler om sin agt at gemme på mindet, ja endogså — stenen „lever“; levende og dog ufor-gængelig hæver den sig næsten til udødelighed i de yngste runestens strofe:

„Evig vil stande,
medens stenen lever,
dette minde
som Eskil virked.“

Vi kender ikke ordlaget i de større danske heltekvad fra denne tid. Men det må gå så nogenlunde i samme retning. Helt kan vi ikke afskære det fra det almindelig gotisk-germanske, og det særlig nordiske forråd af poetiske ord og vendinger; og i middelalderens folkeviser er jo enkelte af dem bevarede (*rin* om havets strømme; *brand, den brune brand* om det dragne, blanke sværd). Men det tør vi vel gætte: at det folk, der med lethed foryngede hele sit daglige ordforråd i folkevisens poetiske kilde, det var fra fædrene vant til at udtrykke sine tanker om det dybeste og alvorligste i ord, der ikke lå dagliglivet fjærnt. Man sammenligne det blot med Islands litteratur, der begyndte med det mest kunstige skjaldesprog i Europa, og som den dag idag slæber de særeste gloser med sig fra et forhistorisk kulturtrin. Her må fra ældgammel tid være spire til en egen udvikling, der fremtræder helt åbenbar i de nordiske folks middelalder.

Man vil dog tage væsenlig fejl, hvis man tænker sig de olddanske vers nær i tone med folkevisens. Den friske udfoldelse af den jævne tale, som er den middelalderlige digtningens skönhed, er endnu ikke trængt igennem; ordene må ofte omsættes for at passe til stavrim og til firstavelses linjer. For at udtrykke en lidt ny eller lidt sammensat tanke må man ty til denne nødhjælp. Et slående eksempel er Val-Tokes klangfulde mindevers:

sténn kwezk hérsi
 standa længi,
 sár Wal-Tóka,
 werða, næfni.

Her skal man forbinde *werða standa længi* „komme til at stå længe“ og dernæst *sár Wal-Tóke næfni* „der nævner Val-Toke“. Også kan verse-rytmen gå helt på tværs af sættingsrytmen:

sár fló égi ,han flyed ej
 at Uppsalum, ved Upsala,

en wá, með hann men vog, mens han
wápn hafði¹ våben havde.“

Her på Sjørupstenen er bruddet på naturligt foredrag endogså stærkere, end det forekommer i Eddakvadene; tilsvarende findes ellers kun i skjaldepoesien². — Den danske digtning er inde på en afvej, der ligger nær for de ældre sprogperioder med deres rigdom af højningsformer.

Færre iagttagelser er der at gøre ved selve versmålet. Allerede Brate har i sine „Runverser“ påvist, hvorledes de svenske (og danske) verslinjer følger samme regler som Eddakvadene, men med ejendommelige friheder. Ved fortsatte undersøgelser må man kunne bestemme dette nærmere for de enkelte egne og enkelte tider. Her skal gøres nogle små iagttagelser over de danske vers.

På nær de to ældste indskrifter er alle danske runekvad forfattede i firlinjes vers. Et par undtagelser må netop bekræfte reglen: i stedet for Eskil Sulkesöns sù kender vi fra

¹ Flere forfattere søger at undgå denne tunge bygning af linjen. Rosenberg vil læse det som én langlinje i ljóðahátt: en wá, með hann wápn hafði. Men ljóðahátt kendes ellers ikke hos de østnordiske folk. Wimmer vil dele efter sætninger i to linjer: en wá | með hann wápn hafði; men en verslinje af to stavelser er næppe tilladelig. Jeg vil derfor slutte mig til Bugge (BB. s. 282) og støtter det på, at hann — der sproglig er overflødig, og som til ingen nytte tynger rytmen efter de to andre opfattelser — netop må være medtaget for at danne en regelmæssig firstavelses linje: en wá með hann (x — x —).

Om wápn formoder Bugge da, at det har været udtalt som tostavelser, ligesom i de nyere nordiske sprog. Mon det ikke snarere er en metrisk frihed, o: en metrisk ufuldkommenhed, at erstatte den manglende stavelse i verset ved en lidt tung medlydsforbindelse (jf. fra nyere dansk, E. Recke, Principerne for den danske verskunst, s. 65).

² Man sammenligne linjen en wá, með hann med Sigvats linje „var glæstr, sás bar“ (i Knutsdrapaen fra o. 1026, Carmina Norrœna, s. 41). — Nogen tilnærmelse findes dog i enkelte af Eddakvadene: Sig. III 58: en pik Atli mun | eigi láta; 60: at Atli mun | gndu týna.

Sandbysten den ældre witrind súsi; på Sjørupstenen er wápn hafði en slags ufuldkomment trokaisk vers.

Endvidere må det vække forbavselse, hvor stærkt den *simple trokaiske* rytme er gennemført. Helt mangler vi koriamben og den af norrøne skjalde elskede verserod — — x x (ionicus a majore). Endnu mærkeligere er det, at „opløsning“ aldrig findes i betonet stavelse, hvad den så ofte gör i svenske runevers og i islandsk poesi; og den findes meget sparsomt i ubetonet stavelse. Der er noget af en kræsen og korrekt smag i alle disse yngre danske vers.

Des flere ejendommeligheder er der i de to ældste stenes verserytmer; og intet af dem lader sig opfatte som slette og rette firstavelsesvers. Indskriften fra Harald blåtands dronning,

Mistiwis dóttir
øft móður sína,
Haralds hins góða
fornis sunar kona,

er femstavelsesvers med stadig kvindelig udgang, altså „máláhátr“ om end ikke nøjagtigt efter de norrøne regler. Vi kan da iagttage endnu en lighed mellem runeversene og edda-kvadene: femstavelsesverset møder tidligst; senere er firstavelsesverset enerådende.

Størst vanskeligheder gör den ældste indskrift, Tryggevældestenen:

fáir werða nú
føddir þeim bætre.

Sidste linje danner et regelmæssigt femstavelsesvers („máláhátr“: — x | — | — x); den foregående er fra oldnordisk standpunkt firstavelses (— x xx — som opløsning af — xx —). På Tryggevældestenens tid har det da været tilladt, enten at forbinde 4 + 5 stavelser til et linjepar (ligesom 3 + 4 stavelser på samtidige svenske runesten; f. eks. BB. s. 361), eller at opfatte linjen fáir werða nú som máláhátr, skönt den ikke har kvindelig udgang. I hvert fald står vi foran en blanding

af versformer, der i senere danske og norrøne kvad holdes fra hinanden som „málahátt“ og „fornyrðislag“.

Runestenenes versformer er altså friere rytme o. 900, málahátt o. 950, fornyrdislag (i stærkt regelmæssig skikkelse) fra o. 980—1000 eller til noget senere. Atter på metrisk område gør vi den iagttagelse, at hele udviklingen ligger for os fra den mere kunstløse begyndelse til de forskellige mere udviklede former, den ene efter den anden. Tiden for disse perioder slutter sig til de tidsrum i heltedigtningens liv, jeg tidligere har antydnet. Bestemtere kan vi henlægge Bjarke-målet til en tid mellem den ældre kunstløshed og det udviklede „málahátt“, Starkadkvadene til den begyndende blomstring af firstavelsesverset.

Tagne i deres sammenhæng indbyrdes og i sammenhæng med hele den øvrige oldtidsoverlevering, giver runesteneene et mærkelig klart billede af den hele åndelige udvikling. På flere af hovedpunkterne mener jeg, at der virkelig ud fra runemindesmærkerne selv er ført bevis for visse hovedstrømningers tilværelse. I enkeltheder har jeg derimod måttet indtegne det ellers kendte fortidsbillede indenfor runestenenes faste holdepunkter. Men jeg mener, at et sådant forsøg har sin berettigelse: da vi stræber at opfatte fortiden i dens hele sammenspil af kræfter, må det være tilladt for granskeren at danne et *helhedsbillede* af tiden, omfattende *alle* de kendte træk. Det giver anledning til nye prøvelser og til fremdragning af nye kendsgerninger. — Og her, hvor vi står ved begyndelsen til så ypperligt et værk som professor Wimmers runearbejde, synes det rimeligt, at vi vender blikket, vagtsomme og spejdende, ind i den dunkle fortid, som det er begyndt at afsløre. Da vil vi med største tak modtage de nu bragte og de fremtidige bidrag til ny viden, som det giver os; og vi vil endnu varmere ønske dets forfatter til lykke med dets begyndelse, ønske ham held og kraft til dets fortsættelse og tilendbringelse.

Marts 1897.

ANMELDELSE.

Vilhelm Andersen: *Guldhornene. Et Bidrag til den danske Romantiks Historie.* 234 S. (Det nordiske Forlag).

Man faar af Dr. Vill. Andersens Selvbiografi i Indbydelsesskriftet til Universitetets Reformationfest den naturlige Forklaring paa, hvorledes Guldhornene, hans Doktordisputats, er blevet til. Dr. Andersens oprindelige Interesse var klassisk Filologi. Allerede som Skolediscipel skrev han i sin Fritid for Fornøjelses Skyld latinsk Stil hos sin Rektor — hvilket Spejl for alle Dyder! — og som ung Student blev han navnlig tiltrukket af Dr. O. Siesbyes latinske Skriveøvelser. Han opgav dog den klassiske Filologi for at hellige sig den nordiske, hans næste Mester blev Professor Wimmer.

Er hans Doktordisputats da ikke et filologisk Arbejde snarere end et æstetisk? Spørgsmaalet rejser sig ganske naturligt, thi det er Brug at skælnes meget stærkt mellem den filologiske og den æstetiske Behandling af et Digtværk. Denne Skælnen stammer fra en Tid, hvor Æstetiken var noget andet, end den er nu. Der var jo nemlig en Gang, hvor Æstetikeren var en Smagsdommer, og det er en udbredt Tro blandt klassiske Filologer af den ældre Skole, at han er det endnu. Man kan finde betegnende Udtalelser i denne Retning i Müllers *Handbuch der klassischen Altertumswissenschaft*, hvor baade Urlichs og Fr. Blass henviser Æstetiken til at afgøre, om noget er smukt.

At dette ganske svarer til Fr. Aug. Wolfs Udtalelser i hans *Vorlesung über die Encyclopädie der Altertumswissenschaft*, er ikke saa underligt, men paa den anden Side er det klart, at denne Definition af Æstetiken ikke er Nutidens. Æstetikeren vil jo nu frem for alt forstaa og gøre levende. Literaturen er for ham ikke en Samling Bøger, der er smukke eller grimme. Baade Digteren og det enkelte Digtværk synes ham Led af et Hele, og hans psykologiske Interesse driver ham til overalt at finde Digteren — om ikke den virkelige saa den mulige Digter — bag Værket. Men han kan gaa videre, fra Værket til dets enkelte Dele. Han kan f. Ex. ud af en Digtsamling tage et enkelt Digt og gennemgaa det Sætning for Sætning, Ord for Ord, for overalt at konstatere, hvorfor Digteren

skrev saaledes og ikke anderledes. Derved nærmer han sig jo Filologien, og i Virkeligheden regnedes ogsaa netop dette for god Filologi i de store teoretiske Værker.

Det kunde slet ikke være andet. De store Filologer arbejdede selvfølgelig ikke for at skrive ud af den ene Foliant og ind i den anden, de levede i deres Stof og følte deres Fantasi bevæget deraf. Fr. Aug. Wolf skriver meget klart derom i sit foran anførte Værk. Han skælnes mellem en *sensus litteralis* og en *sensus historicus* og han hævder, at man for at forstaa denne sidste maa kende Forfatterens Tid, hans egen Individualitet og alt, hvad der angaar ham. Og hvis vi vil holde os til vort eget Land, saa udtaler Madvig noget lignende i *Adversaria critica* I. S. 97.

Denne *sensus historicus* danner da i vore Dage Forbindelsen mellem Filologien og Æstetiken, efter at den gamle Forklaring af Æstetik som Læren om det Skønne er faldet bort. Og det bliver derfor let at forstaa, hvorledes Dr. Andersen ud fra sin filologiske Uddannelse kom til at skrive Bogen om Guldhornene. Han har taget en Tekst for sig, og da Teksten var dansk og altsaa ikke kunde give ham megen Anledning til at undersøge *sensus litteralis*, har han ganske naturligt kastet sin Hovedinteresse paa *sensus historicus*.

Men det er højst rimeligt, at Dr. Andersen ikke har skrevet sin Bog ud fra teoretiske Grundsætninger. Det er gaaet ganske naturligt for ham. Thi medens han paa Universitetet fordybede sig i den latinske Stils Mysterier, var han ogsaa under Paavirkning fra anden Side. Han siger: „Uden for Universitetet aabnede Georg Brandes' Skrifter mig nye Syn paa dansk Literatur“. Og paa det Sted, hvor hans filologiske Sans mødtes med den nye, psykologiske Literaturforskning, fandt han sine „Guldhorn“.

Dr. Andersen har forsøgt at vise, hvad man kan læse ud af „Guldhornene“, der allerede i Forordet kaldes et Programdigt. Dette er jo ikke noget nyt. „Guldhornenes“ Stilling i Oehlenschlägers Produktion og den danske Digtning er tit og ofte paavist. Men nyt er dette, at hver Linje, hvert Ord tages frem til Diskussion — hvorfor skrev Oehlenschläger netop dette Ord, hvorfor valgte han ikke et andet? Det er selvfølgeligt, at intet Ord er skrevet „tilfældigt“ i Ordets almindelige Betydning. Den, hvis historiske Viden og poetiske Sans er tilstrækkelige, vil overalt kunne finde Grunden. Dr. Andersen har denne Viden og Sans i saa høj en Grad, at han ikke har maattet give tabt overfor et eneste Ord. Ved at gennemgaa „Guldhornene“ faar han Lejlighed til at skildre hele den romantiske Bevægelse i Tyskland. Men paa den anden Side er det højst rimeligt, at Oehlenschläger, hvis han kunde læse denne Afhandling, vilde studse. Han vilde maaske undrende spørge sig selv, om han virkelig havde alt det i sine Tanker, da han skrev sit Digt. Sagen er vel den, at

Oehlenschläger ikke den Gang var og aldrig i sit Liv blev saa dybt tænkende, som man maaske af Dr. Andersens Bog fristes til at tro — han blev aldrig saa lærd som sin seneste Fortolker. Overhovedet digter en Mand som Oehlenschläger vel ikke saa bevidst, som det her fremstilles. For at skrive et Digt som „Guldhornene“ behøvede han ikke at have den hele romantiske ars poetica i sit Hoved, og hvis han havde haft den, vilde Digtet rimeligvis være blevet ganske ulæseligt. Han kan have skrevet ud af en Anelse, en Fornemmelse af det, der laa i Luften, som han ypperligt kunde sætte i Rytmer og Rim, men som han maaske vilde have haft meget vanskeligt ved at forklare i jævn Prosa. Den filologisk-æstetiske Metode frister Dr. Andersen til at lægge mere i det enkelte Ord, end Digteren selv har vidst, at der laa. Dette paaviste Dr. V. Vedel med stor Klarhed i sin aandfulde Tale ved Doktordisputatsen¹.

Men i Realiteten har Dr. Andersen vel alligevel Ret. Han sér ud over Digteren — til Tiden. Han sér mere end den, der er i Stemningen, men sér derfor ikke forkert. En virkelig Kritiker med poetisk Sans vil meget ofte gøre dette. Han faar meget ud af Værket, siger man, akkurat som en stor Skuespiller faar meget ud af sin Rolle, maaske mere end Forfatteren anede, at der laa i den. For den virkelige Kritiker sprudler alle Digtets skjulte Kilder frem.

Naar der derfor i Guldhornene S. 61 om Oehlenschlägers og Steffens' Samtale siges: „Af de trykte Forelæsninger kan jeg i Hovedtrækkene rekonstruere den Samtale, hvorom der fra anden Side intet vides“, saa er dette paa en Maade sandt. Den ideale Samtale kan rekonstrueres, og det gøres fortrinligt. De uudsagte Ord, de Ord, der laa i Luften, dem kan man finde i denne Bog. Dr. Vedel omtalte Oehlenschlägers Ord Glimt. Han mener, at det er at gaa for vidt, naar dette Ord overføres direkte fra Steffens' Forelæsning gennem Samtalen til Digtet (som det sker S. 79). Ja, saadan direkte er det vist heller ikke gaaet til, men derfor kan det alligevel, uden at hverken Steffens eller Oehlenschläger har været sig det bevidst, have banet sig en Vej. Det kan være kommet ind i Digtet af sig selv, men tilfældigt er det dog ikke. De Ord, vi skriver og taler, faar deres Klang af vor Tid, vi selv véd det ikke, men Eftertiden kan høre det. Glimt betyder ikke det samme til alle Tider. Eller tag et Ord som dundre. Der staar i „Guldhornene“:

En sagte Torden
dundrer.
Hele Norden
undrer.

¹ Nu trykt i Tilskuerens Novb.-Decbr. Hæfte 1896 under Titlen „Filologisk Litteraturforskning“.

En Digter i vore Dage vilde meget vel kunne have brugt det, og vi vilde alle forstaa det. For Oehlenschläger betød det dog noget andet end for os. „Det er vel utvivlsomt, at den sagte Torden og den hellige Tavshed, der i Digtet ledsager Fundet af de gamle Skatte, virkelig er hørt af Oehlenschläger den Dag, da, som det hedder i „Anden April“, „en hellig Tavshed ruged over Byen, kun afbrudt ved de dumpe Tordenskrald“ (S. 12).

Dette er sikkert rigtigt, men dermed behøver jo ikke at være sagt, at Oehlenschläger fuldt bevidst hensatte dette Ord med hele Slagets Tummel i sin Tanke.

Naar Dr. Andersen da ud af „Guldhornene“ rekonstruerer Samtalen, saa gør han akkurat det samme som den, der ud af en Digtets Værker rekonstruerer hans Liv. Mulig ikke det „virkelige“ Liv, men det Liv, der bærer Digtningen og ligger bag det.

Derfor bliver Resultatet af Dr. Andersens Metode meget beslægtet med den moderne Æsteliks. Han fører blot sit Bevis ud fra det enkelte Ord, hvis Vægt han vejer, og hvis Klang han lytter til.

Det er denne Metode, som først og fremmest giver Bogen dens store Interesse og Værd. Men der er selvfølgelig ogsaa meget andet. Guldhornene giver en Skildring af den unge Oehlenschläger. Ikke en bredt anlagt Fortælling om hans Liv, men en Udredning af Poesiens Vækst i ham. Det rent personalhistoriske er trængt i Baggrunden, og der er ingen Grund til at beklage sig derover. Den omhyggelige Gransken af vore Digtetes som Regel lidet interessante Privatliv er sikkert blevet overdrevet i de senere Aar. Dr. Andersen var selv vidt fremme i Bogen om Poul Møller. Men denne Bog var saa begejstret og aabenbarede en saa betydelig ny kritisk Kraft, at den selv førte Forsvaret for sin Bredde — med mange andre Bøger af vore Literaturhistorikere er dette ikke Tilfældet.

Med stor Finhed har Dr. Andersen i første Kapitel af sin nye Bog forstaaet at sammensmælde Oehlenschlägers ydre og indre Liv, saa at vi sér ham før „Guldhornene“, det vil sige før den Gnist kom, der skulde forene de enkelte Elementer til et Hele. Dette Kapitel er som en Ouverture til Værket, hvor de enkelte Motiver dukker frem, men endnu ikke udarbejdede. Det er Tiden, i hvilket „Guldhornene“ forberedes. Oehlenschläger omtaler selv i Novellen „Den billige Kunstdommer“ det Omsving, der er foregaaet i ham, da han fuld af Anelser mødte Steffens. Thi der kan næppe være nogen Tvivl om, at det er om dette Tidspunkt, han taler, naar der siges: „Der gives en Epoke i Livet, hvori Aanden — naar der er nogen — gør Kæmpeskridt, hvori Smagen hurtig udvikler sig, hvis der er naturlige Anlæg dertil.“ Til Forstaaelsen af Oehlenschläger er hans Prosaværker af stor Betydning, hvor ringe saa end deres kunstneriske er; Dr. Andersen har saaledes haft megen Nytte af

den nu næsten helt forglemte „Øen i Sydhavet“. Ogsaa i metrisk Henseende søger Dr. A. at klare „Guldhornenes“ Forhold til Oehenschlägers tidligere Poesi. Den ikke Sagkyndige skal vel vogte sig for at blande sig i Diskussionen om Bogens Værd paa dette Punkt. Handlingen paa Universitetet, hvor Opponent og Doktorand skanderede i Munden paa hinanden, bragte ikke mere Klarhed end andre Kontroverser om Metrik har gjort.

Kapitel II handler om Steffens, eller, som det hedder, om „Guldhornsstemningens Udvikling og Omfang i Steffens' Sind“. Denne Tilføjelse er betegnende for Bogen, thi i sin Iver for at koncentrere alt om Digtet, benytter Dr. Andersen det undertiden paa en lidt taskenspilleragtig Maade og faar det til at kigge frem, hvor det ikke strængt taget behøvedes. Men dette er kun en stilistisk Smagssag, i Realiteten har Dr. Andersen jo ganske Ret. Kapitlet om Steffens er noget kort og kræver megen Agtpaaagivenhed, hvis man ud fra de fragmentariske Angivelser skal danne sig den nødvendige Forstaaelse. Overhovedet kan det bemærkes, at Dr. Andersen synes at tage lidt ængsteligt paa de filosofiske Spørgsmaal og gengiver og citerer mere end han forklarer. Intet er uheldigere end at Fortolkeren af den romantiske Filosofi lader sig smitte af det filosofiske Sprog, man den Gang førte. Ordene er store og svære, ved at gentage dem opnaas ikke meget, langt snarere vækkes Læserens Mistænksomhed. Et lærd og prægtigt Ord kan dølgse saa meget!¹

Kapitel III indeholder Skildringen af „Guldhornenes“ Tilblivelse. I dette Kapitel studeres Bogens Metode med størst Udbytte.

Men Bogen standser ikke her. Dr. Andersen undersøger nu i Kap. IV—X „Udviklingen og Begrænsningen af Guldhornenes Grundtanker i Oehenschlägers romantiske Ungdomsdigtning“. Ligesom han i det første Kapitel undersøgte Digtets Kim, behandler han nu dets Blomstring i de følgende Værker.

Kap. IV giver en Udredning af Oehenschlägers Ungdomsværkers Forhold til den udenlandske Literatur. Atter her beundrer man den fine poetiske Sans, men savner af og til det nødvendige Hensyn til de forskellige Digterpersonligheder. Dr. Andersen sér undertiden for literært paa Forholdene. Naar det S. 93 siges: „Fra Shakespeare stammer i det hele den livfulde Tydelighed, hvormed Bifigurerne, der hos tyske Romantikere ofte flyder ud i et Kor som Købmændene i „Heinrich v. Ofterdingen“, hos Oehenschläger er udprægede“, saa er dette vel ikke den hele Sandhed. Forskellen kan udmærket komme inde fra Personlighederne. Kun hvis Novalis og Oehenschläger var

¹ „I literær Henseende har de fleste af disse Tænkere skadet deres fortsatte Virkning ved Benyttelsen af en skolastisk Terminologi, en Slags Jargon, der gør deres Skrifter vanskelig tilgængelige for dem, der ikke selv har lært at tænke paa dette Sprog.“ (H. Høffding: Den nyere Filosofis Historie II B. s. 127).

INDLEDELSE.

...er, hvad de jo absolut ikke var, vilde
 Men det er netop den store Forskel
 ... af de tyske Romantikere, at medens
 ... det udflydende, det taagede, mod den
 ... han draget af det dagklare og morgen-
 ... Naavirkningen fra Shakespeare ikke at have
 ... Rolle¹. Paa saadanne Steder virker Dr.
 ... paa samme Maade som det, man i daglig
 ... den Filologi, der har sin fagreste Blomst i
 ...asser, hvor de klassiske Digtene forsvinder under
 ... andre.

...de Kapitler viser Dr. Andersen, hvor fortrinlig
 ... den tyske romantiske Poesi. Et Raffinement er
 ... versat Citaterne af de tyske Digte. Oversættelserne
 ... de røber en ganske overlegen Sprogkunst, men
 ... lige vel motiverede. Naar f. Ex. S. 104 Tiecks
 ... og Oehlenschlägers tyske Aladdin sammenlignes,
 ... overflødig, at begge Citaterne oversættes paa dansk.
 ... sikkert af disse Kapitler, der slutter Bogen, stiger
 ... Personlighed klarere frem. Han konfronteres med
 ... seener, han selv har rejst, og tydeligere og tydeligere
 ... note sig for os. Guldhornene er nemlig ingenlunde
 ... Naavirkningerne alene, men ogsaa om Oehlenschläger
 ... modtagende, der hele Tiden mere eller mindre bevidst
 ... for Strømmen ved sin Individualitet. Klarest ses dette
 ... Afsnit VII—VIII om Religion og Elskov, maaske de
 ... Bogen. Derved dannes den naturlige Forberedelse til
 ... hvor Bruddet med Steffens fremstilles. — Saaledes er i
 ... Gangen i denne Bog. Jo tiere man fordyber sig i den,
 ... synes den. Og selv hvor man ikke kan følge Dr.
 ... man tiltrækkes af hans personlige Tilegnelse og
 ... stiel. Denne lærde Bog om den unge Oehlenschläger ejer
 ... Ungdom i Sprog og Begejstring, der river med. Om man
 ... Guldhornene Filologi eller Æstetik er en ret ligegyldig
 ... Officielt henførtes Vilh. Andersen ved sin Bog til Dr.
 ... rummelige Rangklasse. Men det er sikkert, at han har
 ... lov haade til Filologien og Æstetiken, og at de begge har
 ... at glæde sig derover.

... indkommes dette S. 134, hvor der i en hel anden Sammenhæng, men
 ... for at skildre Forskellen fra Tieck, Novalis og Staffeldt, siges om
 ... "Den formende og billeddannende altsaa begrænsende Evne
 ... ham altid Stemningens billedløse Uendelighed"; jfr. ogsaa S. 165.

Poul Levin.

BIDRAG TIL R. RASKS LÆVNED

FRA SAMTIDIGES SKILDRING.

MEDELT AF

KR. KÅLUND.

Håndskriftnumret Ny kgl. sml. 2085 h, 4to på det store kgl. bibliotek består af 2 pakker Raskiana af flersidig interesse og også jævnlig benyttede af dr. Rønning i hans mindeskrift om R. K. Rask, Kbh. 1887, uden at dog alt har kunnet medtages. Dette gælder således de to nedenfor anførte bidrag til Rasks lævned, af hvilke det første og største ikke nærmere omtales, det andet kun i uddrag gengives. De skyldes Islænderne *Bjarni Thorsteinsson* og *Sveinbjörn Egilsson*, og indeholdes i breve til H. Rask¹, tilsendte denne efter modtagelsen af R. Rasks Efterladte Skrifter II bind, hægge foranledigede ved slutningsbemærkningen i N. M. Petersens lævnedsbeskrivelse af R. K. Rask (Samlede Afhandlinger I, 1834), at det vilde være udgiveren og forfatteren kært, „om nogen anden af den Afdødes Venner til næste Del vilde meddele større eller mindre Bidrag, hvorved enten enkelte Omstændigheder i Rasks Liv eller hans literære Fortjenester måtte sættes i et endnu klarere Lys.“

Navnlig den første af de to nævnte Islændere hørte til Rasks fortroligste venner. Han var nogle år ældre end denne (f. 1781), begyndte sine studeringer ved universitetet 1804 og blev juridisk kandidat samme år som Rask kom til København som student. Under sit regensliv havde Rask (måske med undtagelse af N. M. Petersen og teologen Árni Helgason, der dog allerede 1809 forlod hovedstaden) næppe nogen fortroligere ven end B. Thorsteinsson; om venskabet inderlighed og varighed vidner de bevarede, mellem dem veklede breve, så godt som udelukkende på islandsk. I de ovennævnte pakker Raskiana findes i egenhændigt udkast 15 breve fra Rask til B. Th., omfattende årene 1811—32, Selve de originale

¹ R. Rasks yngre halvbroder, f. 1805, student 1828, præst 1841.

... af B. Th. til broderen og for
... danske litterære selskab, i hvis
... omier sig 33 breve fra Rask til
... s. Th. til Rask (1816—32). Prøver
... Osens islandske mindeskrift om
... Som det af fortalen til de Efterladte
... oprindelig udgiverens hensigt enten
... agne eller aflevere det til universitets-

... ra B. Th. til Rasks broder aftrykkes
... vædige udeladelser kunde foretages, og
... ide svækkes. Som det foreligger, giver
... ydelighed visse sider af Rasks person,
... ede, og har også med hensyn til brev-
... interesse. Efter i sin ungdom at have
... blev B. Th. 1821 amtmænd over Islands
... seriejet Arnarstapi (i dateringen anført i
... an udnævntes 1843 til konferensråd, men
... svækket syn tage afsked og døde fuld-
... der i Reykjavig 1876.

... brev forbigås de denne sag uvedkommende
... overen er den velbekendte filolog, senere
... Som det af selve brevet fremgår, var hans
... venskabeligt, dog af senere oprindelse og
... B. Ths. S. E.s brev er dateret fra den ham
... darstaðir, nærved Bessastaðir, hvor han var
... skole.

... erklæring vil enkelte anmærkninger blive tilføjede
... retskrivning er bevaret uforandret, kun med
... af skilletegn og åbenbare skrivfejl. Ligeledes
... danske citater.

Stappen den 30. Junii 1836.

Kære Hr. Rask!

... brev af 14. f. m., hvilket jeg ret nyeligen har
... sædede mig særdeles meget, fordi jeg erfarede
... dagdelige Ting, først: at De lever og — som det
... lever vel, og dernæst: at De ei har forglemt mig

i den Afkrog, hvori jeg sidder — maaske rettere staaer — her.

For det andet Bind af Deres sal. Broders Samlinger er jeg Dem højlig forbunden, ei saa meget i Henseende til, at de deri indførte Opsatser synderligen kunde interessere mig, som i Henseende til, at alt hvad der er af og om Deres Broder, for det Venskabs Skyld som var mellem ham og mig, for mig har Affektionsværdie i den største Grad. Af Opsatserne har jeg læst dem om det græske Sprog, Brevene til Müller og den Engelske Recension over Petersens Afhandling om det Danske Sprog. Det øvrige er mig for grammatikalskt, eller da lexicalskt paa denne Tid, da jeg har en hel Deel at bestille; men i Vinter kommer jeg nok til at giennemblade den hele Bog.

De ytrer, at Deres Broders Breve til mig vilde blive benyttede i den 3. og sidste Deel af disse Samlinger. At denne Benyttelse af Brevene maa skee med Forsigtighed, behøver jeg ei at bede Dem om, saasom jeg veed, De besidder en fast og skønsom Carakter¹.

Det er neppe mueligt at føje noget nyt og væsentligt til Deres Broders Charakteristik af Petersen. I Fior Foraar talte jeg med Stiftprovst Helgesen om denne Sag, og bleve vi da begge enige i, at denne Charakteristik var ei mindre sand end nøjagtig, og at intet deri var forbigaaet af Væsentlighed. Jeg bemærker: at af Islændere har neppe nogen staaet i en saa nøje og langvarig Venskabs-Forbindelse med Deres Broder som Helgesen og jeg. Dette Venskab begyndte ved hans Ankomst til Universitetet og ophørte ei før hans Død, skjønt Brevvexlingen blev siældnere efter hans Ankomst til Petersborg og hans Hiemkomst igien. Han elskede Helgesen som den lærde, humane og gode Mand; hos mig agtede han maaskee en munter Lune, nogen lærd Dannelse og et Omgængelses-Talent, der i Smidighed og Flersidighed hos høje vedkommende altid har staaet mig bi og ført mig, en fattig Bondesøn, til det Maal, hvor jeg nu staaer.

¹ Denne beslutning kom ikke til udførelse.

Jeg dvæler saa gjerne ved Erindringen om Deres Broder, hvilket jeg ønsker maa tiene til Undskyldning for, at jeg føjer følgende til:

Af Legemsvæxt var han liden og spinkel, men hurtig, rørig og smidig; jeg erindrer ei rettere, end at han var noget lidet hiulbenet, hvilket maaske tildeels kan have bidraget til at vansiire hans Legemsholdning og Gang, hvilken sidste var hastig og manglede Fasthed.

Hans Siæl var afprøget paa det tydeligste i hans store, blaae og funklende Øjne, samt hvidladne Ansigt. Det var ham en Umuelighed - at forstille sig, og var det derfor en let Sag, for dem der kiendte ham, at mærke i hans Ansigtstræk enhver Fornemmelse i hans Inderste til enten Behag eller Misbehag. Ligesom han gik hurtig og skiødesløst, saa talte han og hurtigt, og det der er besynderligt, hos denne store Sprogkiender, han pronuncerede og accentuerede i daglig Conversation meget maadeligt. Han var ei vittig, men besad megen Modtagelighed for Vittighed og munter Lune; dog en vis Alvorlighed var altid et herskende Træk i hans Karakter, hvorfor jeg undertiden plejede at sige til ham: „*eg held þú sért ordinn Rector í dag, við skulum gledia okkur og borða saman í kvöld*“¹.

I selskabelig Omgang var han munter blandt sine lige; men til Omgang i store Cirkler har han næppe været skikket, fordi det var ham umueligt at sige andet end sin virkelige Mening, endog at holde den tilbage, hvor han dog maaske havde gjort bedst i at skiule den. Da han var i Stocholm og udgav Eddaerne, averterede jeg ham om, at dette blev af visse Folk i Kiøbenhavn taget ilde op (o: Thorlacius Fader og Søn, Thorkelin, endog P. E. Müller, m. Fl.) og at han med Hensyn til sin forehavende Reiseplan maatte bruge megen Forsigtighed². Jeg fik det Svar: „*hefi eg giört rétt*“ (det havde

¹ Jeg tror du er bleven rektor i dag, vi skal glæde os og spise sammen i aften.

² Også Rasks hovedstøtte, den offervillige videnskabsbefordrer gehejmekonferensråd Bülow var, som det ses af dennes breve til Finn Magnusson, meget forarget herover.

han også gjort), *hvorsvegna slá þeir mig!*¹ Dette, med meget mere, vil De nok finde i Brevene. Han modsagde enhver i Tale og Skrift, uden alt Hensyn til Alder, Stand o. s. v., naar han mente sig sikker i sin Sag. Dette bekom ham mange Gange ilde, endog i den Grad, at man kan med Vished sige, at han blot ved sit eget Talent og nogle faa formaaende Mænds Hiælp drev sig frem, til det han blev.

Sal. Rask var af Naturen godmodig, følsom og ædelsindet. Men under hans virkelig uhyre, litteraire Anstrængelser blev han nervesvag. Og hvad blev Følgen? Etslags Mistroiskhed etc. nu mod en, nu mod en anden. I Begyndelsen (og denne var allerede meget tidlig, endog før hans store Udenlandsreise) mærkede dette ingen, undtagen Helgesen og jeg, sandsynligviis ogsaa Petersen.

I Henseende til Videnskaber, da vare Sprogene Rasks egentlige Fag. Strax ved Universitetet syntes hans Hu egentlig at staae derhen. Han talte mange Gange med mig om Høisgaards Grammatik og meget andet af dette Slags. Jeg — ignorant i slige Sager — svarede ham altid: „Hugo Grotius² er bedre!“ Hans Iver og Flid for og i Sprogens Studium var ganske forbausende. Jeg vil anføre derpaa blot et Exempel, hvorvel det er til Overflødighed i en saa bekjendt Sag. Da han mærkede, jeg var en stor Ynder af det Engelske, men tillige en Stymper i at lære Sprog, saa udarbejdede han i omtrent 48 Timer en kort engelsk Grammatik og sendte mig den, hvorvel jeg ei havde anmodet ham derom. Dette var paa en Tid, da jeg troede han ei var meget stærkere i Engelsk end jeg selv. Jeg troede strax, at det Udkast, han sendte mig, var Afskrift af enten Bruuns eller en anden liden Grammatik. Men hvor overrasket blev jeg ei, da jeg mærkede, at hans Manuscript var en reen Original, forfattet med Rasks ejendommelige Sproggenialitet.

Islandsk i Særdeleshed talte og skrev han ligesom en Indfødt. Det var ikkun af Accentuationen, at man kunde

¹ Har jeg gjort ret, hvorfor slå de mig da?

² Den bekendte retslærde.

mærke af og til, at han var Fremmed, især naar han ei gav Agt paa sig selv og talte med sin sædvanlige Hurtighed. Sprogets Reenhed laae ham saa meget paa Hierte, at da han engang fra Island havde skrevet mig et Brev, hvori der var en ubetydelig Feil, som jeg ei havde lagt Mærke til, fik jeg kort efter fra ham et andet Brev, hvori han gjorde mig opmærksom paa denne Feil og bad mig rette den.

I Henseende til Religion, da var han en reen Deist; og hvorvel han, — saavidt mig bekiendt — aldrig lagde sig efter Philosophie, saa vidste han dog, blot ved Hiælp af sin sunde Forstand og skarpe Dømmekraft, at construere sig et eget Religions System, hvorom vi ofte havde en venskabelig Strid, hvori jeg altid gav mig tabt, saasom jeg mærkede, at det vilde være aldeles forgieves at fægte med ham i en saa omfangsstor og tvivlsom Sag. Jeg erindrer mig, at vi en Aften disputerede meget herom, men bleve ei enige om det væsentlige Resultat, om jeg ei husker Feil, Forsynet og Siælens Udødelighed. Efter at have spiiist sammen ude i Byen skiltes vi ad, henimod Kl. 12. Men hvor overrasket blev jeg ei ved strax om Morgenen næst efter at modtage fra ham et langt og mesterligen forfattet Brev (det findes i Samlingen), hvori han paa nye udfører sin Sats, hvorom han troede jeg under Samtalen ei havde gjort mig det rette Begreb¹.

¹ Denne „trosekendelse“, hvoraf et uddrag meddeles hos Rønning s. 22—24, opbevares ligeledes Ny kgl. sml. 2085 h, 4to og består af 7 tætskrevne sider i oktav. Det er et indlæg mod theismen. en personlig gud og overhovedet et forsyn. Standpunktet er nærmest en atheistisk materialisme, med opfattelse af det sjælelige liv som en ejendommelig udformning af stoffet. Som en efterskrift til den på dansk skrevne fremstilling har Rask føjet „NB. ég verd óumflýanliga að bidda um þessi blöð aptr enn ecki liggja á“ (Jeg må nødvendigvis have disse blade tilbage, men det haster ikke). Broderen H. Rask har givet følgende påtegning: „Nærværende Dokument har jeg modtaget af Thorsteinson. De havde en Aften talt meget om religiøse Materier, og næste Morgen kastede m. Br. dette ind (sdl.) et Regjensvindue til Th. Omgangsvenerne Reg. Petersen, Adj. Clod, Overl. Hansen havde meget fri Tanker om Religionen.“ — Når dr. Rønning bl. a. af den omstændighed, at Rask nogle gange under

I mange af Rasks Skrifter spores hist og her et skarpt filosofisk Blik, hvorvel filosofisk Tænkning og Dannelse ei vare det Fag, som han stadigen sysselsatte sig med. I den nordiske Historie var han vel hjemme; ei heller fremmed i det mindste i enkelte Deele af Naturvidenskaberne. For Poesie og de skønne Videnskaber havde han megen Sands og besad deri mægen Smag, men Digter var han ei, skjønt han undertiden gjorde Vers, endog in promptu, ved en og anden Leilighed. I den poetiske Prosodie var han heel stærk, som intet i den Henseende paa dansk, isl. og Engelsk undgik hans speidende og skarpe Opmærksomhed. Peder Paars kunde han — jeg troer næsten ordret — udenad og havde i muntre Samtaler med sine Venner altid paa rede Haand et eller andet af dette udmærkede Digt, som han da reciterede med en uforlignelig Vivacitet. For Sprogets Skyld holdt han særdeles meget af Öhlenschlägers Aladdin. Men jeg er nærved at troe, at han herom har noget forandret sin Mening i den senere Tid. Besynderligt nok! Rask var en stor Ynder og Kiænder af den mimiske Fremstilling, dog kom han, paa den Tid, jeg kiendte ham, siældent paa Comoedie. Han syntes at være ligesom indsluttet i sig selv og at ruge over store Ting, der siden ere komne for Lyset, i hans, ellers ved uhyre Anstrængelser svækkede, Manddomsaar.

Rask var en øm og troefast Ven, hvorpaa jeg kunde anføre mange Exempler. Sine Sødskende og øvrige Familie elskede han af sit ganske Hierte, maaske i Særdeleshed den Broder, som disse Linier ere stiledede til. Da jeg engang yttrede for ham: „þú hefir einginn efni partil; hiálpadu fyrst sialfum þér!“¹ Svar: *þad skal þó ské, mér siálfum leggst eitthvad til*².⁴ I alle slige og deslige Ting var han „acer et indomitus“,

sit ophold på Island prædikede (på Islandsk), formoder, at hans stilling til kristendommen senere forandrede sig, ligger det vistnok nærmere heri kun at se en øvelse, forenet med interesse ved på rationalistisk vis at kunne tale opbyggeligt uden hensyn til dogmerne (hermed stemmer også den spøgende måde, hvorpå Rask tog hele denne sag. Sml. B. Ólsen 17—18, 63—64).

¹ Du har ikke råd dertil; hjælp først dig selv.

² Det skal dog ske, jeg selv får nok noget.

og det var aldeles umueligt at bringe ham til at tage en anden Beslutning end den, han havde fattet forud om enhver Sag. Af Petersen holdt han usigelig meget. Han sagde: „der er et Sprog-genie!“ Jeg indvendte: „Manden er ei prøvet endnu, Alder og Omstændigheder forandre meget; er det ei bedst, at du seer Tiden an i Henseende til ham og Din Broder.“ Svar: „det skal skee! ‘nil actum reputant, si quid superesset agendum’.“ Rask har ei heller, i Henseende til Petersen, taget Feil, og jeg haaber Broderen, om føje Tid, vil blive ‘noget’.

Endnu en liden Bemærkning i Henseende til denne overordentlige Mand. Han kunde sulte i flere Døgn og strax efter spise meget mere, end det syntes han havde Rum for, hvilket ei siældent generte mig, naar vi om Aftenen gjorde excursus paa et Spisequarteer. Ved slige Leiligheder og naar han selv var Vert hialp ingen Undskyldning. Man maatte spise og drikke ligesaa meget som han selv; men Discourseen havde — i det mindste jeg — det altid i min Magt at indrette efter min Smag.

Endvidere en Mærkværdighed, som jeg i dette Øieblik ei erindrer om Petersen har berørt. Rask slog siældent en Bog op uden øjeblikkelig at blive en Tryk- eller Sprog-Feil vaer, der af mig og andre aldrig vilde være bleven lagt Mærke til. Jeg veed just ikke hvoraf dette kom (Suhm har ellers omskrevet den samme Særegenhed hos Lüxdorph), men jeg lagde Mærke til, at naar han slog en Bog op, forandredes noget lidet hans Physiognomie og det lod til, at han ligesom vilde sluge Bogen ned.

I de mange Aar jeg kientde Rask var han meget fattig, leed endog undertiden virkelig Nød. Han satte herimod Spar-sommelighed og Tarvelighed og hialp sig dermed til sit Maal. Ikke destomindre var han storsindet, eller højhiærtet (*riklund-adur*) og gjorde sine Venner, saavel mig som Andre, store Presenter ved en og anden Leilighed. I faa Ord: hele hans Færd bar Præg af Overordentlighed og var beregnet efter en stor Plan. Han klædte sig simpelt, dog anstændigt og holdt

meget over Reenlighed. Hans Bøger vare imidlertid ofte i en stor Confusion, naturligtvis, fordi han altid brugte dem.

Jeg beder Dem tilgive disse Strøetanker, hvilke jeg under allehaande Adspredelser har nedskrevet om en ædel Mand, hvis Minde aldrig udslettes af min Siæl. Hvis De finder nogen Interesse deri, er det Dem tilladt at lade Hr. Petersen og Lassen ogsaa giennemløbe dem; ligeledes Professor Magnussen, da han ei mindre end hine to var Deres Broders hiærtelige Ven.

De berører i Deres Brev, at Cederfeldt de Simonsen¹ er ad Naturens sædvanlige Vei traadt fra, m. m. At jeg vilde erholde en anstændig Ansættelse i Danmark, hvis jeg meldte mig derom, er saa meget hellere troeligt, som det har været mig tilbudt et Par Gange før. Men — min Familie er islandsk, Alderen tager til, og det lidet jeg ejer og har, bestaaende i Bygninger her, vilde blive aldeles tabt, hvis jeg forlader dette Sted. Hertil kommer, det Cicero etsteds siger: nescio qva dulcedine nos trahit natale solum. Kort: jeg agter at vedblive det Embede jeg endnu har og ei affectere noget større, hvad Ære og Indkomst angaaer. Jeg befinder mig, for det meste uafbrudt, meget vel. Min Bogsamling og Dovenskab udfylde de ledige Stunder; og skulde jeg end tabe Bøgerne, saa har jeg dog i den sidste altid tilstrækkeligt at løbe paa. (See herom Peder Paars i den uforlignelige Skildring af Fogden Woldemars Liv.)

Lad mig endnu see et Par Ord fra Dem; vogt Dem Selv for Tungsindighed og en altfor snoreret Leveplan; thi som De veed — saa gaaer Verden ei saa aldeles accurat, men har dog alligevel, i Følge Almenakken, staaet i flere Hundreder Aar. Jeg beder Dem formelde min venskabeligste Hilsen til Hr. Registrator Petersen og anbefaler mig til Deres venskabelige Erindring.

Thorsteinson.

Hvis De skulde giøre nogen publik Benyttelse af disse Linier, beder jeg om det ei maae skee førend etter skarp Revision enten af Petersen, eller Dem, forsaavidt Sproget angaaer, da Tid og Omstændigheder aldeles ikke tillade mig at file derpaa.

¹ Stiftamtmand på Fyn, d. 1836.

Evinderstad den 14. Oct. 1836

Højstærede Herr H. Rask!

[Takker for tilsendelsen af 2 eksemplarer af broderens samlede skrifers 2. del. — Glæder sig ved at erfare, at et selskab har dannet sig til det rene danske sprogs vedligeholdelse og udbredelse samt en hensigtsmæssig retskrivning.]

Det falder mig ind at skrive Dem noget om mit Bekjendskab med Deres sal. Broder. Det begyndte egentlig det ene År, vi var sammen i Kjøbenhavn, og vedligeholdtes siden ved Brevvexling.

Her i Landet så jeg ham 3 Gange. Det traf sig, at jeg tilligemed min Skolekammerat, nulevende Vicesekretær O. Stephensen, satte ham over Sundet imellem Vidø og Lögarnes, den første Gang han gjorde Besøg hos Conferenceraad M. Stephensen på Vidø. Da jeg havde læst noget i Heimskringla dengang, kunde jeg mærke af hans Tale, at han ofte lånte Udtryk og Vendinger af de gamle islandske Historier; jeg kan f. Ex. erindre, at, da Conferenceraaden af Høflighed foreslog, om man ikke skulde tale Dansk for den Fremmedes Skyld, sagde Rask: „*ég segi, eins og Hænir: ráði aðrir*“¹.

I Foråret 1814 var vi begge på Bessestad, hvor der dengang blev holdt Skoleexamen. Han traf mig inde i Adjunkt Jonssons Bibliotek, tog en græsk Bog frem af Hylden og lod mig læse. Jeg læste et Stykke for ham efter den islandske (noget nær den erasmiske) Udtale, hvorpå han tog Bogen, læste samme Stykke og anmærkede, hvorledes Læsningen burde være. På Tilbagereisen fra Bessestad over Skjærefjorden var han meget munter og oplæste hele Stykker af Æsopi Fabler udenad på Græsk for mig, og da jeg ikke kunde fatte dem, forklarede han dem på Islandsk.

Samme Års Efterår (i Begyndelsen af September) reiste jeg ned til Kjøbenhavn for at studere; Rask opholdt sig da hos Provst Helgesen i Reikevig. Da jeg med mine Skolekammerater tog Afskéd med Rask, traf vi ham på sit Kammer

¹ Jeg siger som Hænir: lad de andre råde.

med en Bog i Hånden. Han begyndte strax at læse for os. Jeg forstod ikke stort mere deraf end af de æsopiske Fabler, men sluttede mig til, at det måtte være en ganske morsom Bog, da han lo så hjærtelig under Læsningen. Det var Peder Pårs, han opvartede os med. Rask kan næppe have lagt Mærke til mig den Gang.

1815 var Rask i Kjøbenhavn; her kom vi i nærmere Berørelse, ti her optrådte jeg som Opponent imod ham på et Møde i det islandske litterære Selskab, hvis Stifter og Formand han var. Han foreslog nemlig, at Sturlungasaga, som Selskabet havde besluttet at udgive, skulde trykkes med latinske Bogstaver. Jeg, tilligemed flere, var stemt for den gothiske Tryk. Vi disputerede heftig, først på Islandsk, siden på Dansk, og bleve begge temmelig varme. Jeg måtte give efter for hans Grunde, og de latinske Typer vandt.

1817 skrev han mig til første Gang fra Stokholm og betroede mig det Hværv at forfatte Katalog over hans Bøger, som lå på Regentsen. Dette hans Brev er forkommet mig, men den 4. Nov. s. å. skrev han mig til, at han havde modtaget Registeret, og rådførte sig med mig om Udtalen af adskillige islandske Medlyde. Derefter afskrev jeg efter hans Anmodning en lingvistisk Afhandling af Temler, samt Novgorodensica efter et Håndskrift på Kongens Bibliotek, hvorom Rask taler i et Brev til mig dat. Petersborg d. 15. avg. 1818. I samme Brev udtrykker han sin Kjærlighed for Island i følgende smukke Verslinier:

Gleymiga òg gjörla
 Gardars hólm
 þótt sè fjarr umfarinn;
 líðrat úr þánka
 þegin ástíð,
 þó launa megí lítt¹.

¹ Jeg glemmer ej ganske Gardars holm, skönt jeg er fjærnt faren; ej svinder af tanken den modtagne kærlighed, uagtet jeg kun lidet kan lønne den.

... fra ham, indtil han kom hjem
 ... 1824 til 1830 vexlede vi Breve
 ... at skrive mig til på Dansk¹;
 ... af 4. mai 1831, 24. marts 1832,
 ... mig dat. 27. Sept. 1832, syv Uger

... dette nøgne Udkast til de Erindringer,
 ... og bevar i venskabelig Erindring

Deres hengivne og forbundne

S. Egilsson.

... ættelige ven nævner B. Th. i slutningen af sit
 ... d. v. s. den bekendte oldforsker, gehejme-
 ... Egilsson. Deres første forbindelse var ret ejen-
 ... Rask i begyndelsen af året 1811 havde udgivet sin
 ... islandske Sprog, henvendte B. Th. sig til „dige-
 ... sand med anmodning om at give Islændernes tak-
 ... for Rask udtryk². I løbet af efteråret sendte F. M.
 ... ede vers, med beklagelse over, at han ikke har kunnet
 ... oversættelse medfølge, men beder B. Th. sørge for digtets
 ... og mulige oversættelse; samtidig beder han over-
 ... nogle hoslagte anmærkninger, der indeholder undskyld-
 ... valgte versemål (se herom F. M.s brevsamling i Rigs-
 ... blev ikke trykt, derimod aftrykker dr. Rönning
 ... nogle prøver af en af Rask til Bülow sendt dansk

... hænger sammen med den stærke misstemning hos Rask,
 ... Einarssons og andre Islænderes hensynsløse polemik
 ... mod det kgl. nordiske oldskriftselskabs, af ham for-
 ... udgiverivirksomhed havde fremkaldt.
 ... havde i nogle år studeret eller skullet studere ved uni-
 ... det - han viste æstetiserende tilbøjeligheder og skrev
 ... ifølge samtidige meddelelser svirede han tillige stærkt
 ... i modsætning til hans senere livsvaner) — til stor sorg
 ... hans gamle farbroder, filologen Jon Olafsson, der sluttelig
 ... valgte bedre råd end 1801 at sende ham tilbage til Island,
 ... hvor han i Reykjavig fandt sig en foreløbig stilling som byfoged-
 ... værdmægtig og sagfører, men tillige med iver kastede sig over
 ... andet af nordens oldtid, hvad der 1812 påny førte ham til
 København.

oversættelse, samt Rasks versificerede tak til F. M. (på islandsk, med vedføjte dansk oversættelse).

Et i Ny kgl. sml. bevaret udateret brev til B. Th., hvori Rask takker for det fra denne netop modtagne F. Magnussonske æredigt, indeholder snurrtigt nok nærmest en kritik af dette, idet han ikke er tilfreds med at blive nævnet sammen med Holberg (der ikke var nogen Islands-ven) og Grundtvig (hvis smagløsheder og i Völsungeoptrinene indflettede kristelige dogmatik ikke behager ham); tillige har han adskillige indvendinger mod versemålet og rimstavenes behandling så vel som de sproglige udtryk. Han beder B. Th. dog ikke nævne noget herom, men sende F. M. hans svar og rette eventuelle fejl i dette, samt om ikke at lade digtet oversætte eller trykke.

At han dog virkelig har været rørt over den ham viste anerkendelse, fremgår af følgende slutningsord i brevet til B. Th.: „Helst þykir mér það vanta, sem ég hefi áður sagt, að allt of lítið er ótöluvert er efnid, enda veiztu Bjarni minn, að meira verk mundi ég vinna og frásagnarverðara, eða að minstu hafa vilja að vinna, ef eg víska það væri mögult, þá

skyldu þeir lýdir
löndum ráða
er útskaga
ádr um bygdu!

og gjarnan mundi ég fram gefa líf mitt ef það yrði Fróni til frelsis. Því frelsid tel ég Íslandi þarfasta gjöf. Fyrir fáam nóttum dreyndi mig um þetta efni markverður draumur, sem þér er helst segiandi munnliga, þó það er meir (minna) enn ólíkt að hann verði uppfylltur. Enn ecki veit eg hvörninn ég með öðru móti getur borgað þá mikla skuld, sem ég tel mig ibundinn við Íslendinga, því að ofurmikla ást sýna mér frónskir, þótt ég þykist lítið hafa til unnid eða eckért¹.“

¹ Snarest synes mig det at fattes, som jeg før har sagt, at æmnet er altfor ringe og ubetydeligt; du ved også, kære Bjarne! at jeg vilde udføre et større og berømmeligere værk — eller i det mindste have vilje til at udføre det —, hvis jeg vidste, det var muligt, da: skulde de folk for lande råde, som fjerne næs før bebygte (Citat af Darraðarljóð, Njáls saga kap. 157), og gjerne vilde jeg ofre mit liv, for at det kunde bringe Island friheden, ti frihed anser jeg for den Island nyttigste gave. For få nætter siden drømte jeg en mærkværdig drøm om denne sag, som det er bedst at fortælle dig mundtlig, skönt det er mere (mindre, *sdl.*) end usandsynligt, at den opfyldes. Men jeg ved ikke,

Da Rask 1816 skulde tiltræde sin store østerlandske rejse, har sandsynligvis den islandske koloni i København holdt et afskedsgilde for ham. I Ny kgl. sml. findes nemlig følgende *krýnhend vísa*, der godt belyser de forventninger, hvormed Rasks nærmeste omgangsfæller imødeså rejsen:

Fardu vel af födur-iördu,
 Fardu vel þó audt sé skardit,
 Fardu vel med frægðar-ordi,
 Fardu vel til „Ása“-garda,
 Endur kom til orra grunda
 Óðins skyldum heill frá þjóðum.
 Godheims forna fiádr óði,
 Fræd oss vel um horfna brædur¹!

På bagsiden har Rask skrevet „Din Vandring er alt begyndt; du sover, og Ørken er for dig; hvorhen? af hvem spørge Vej? hvordan vil du handle og leve?“

Endnu et par småting fra numret i Ny kgl. sml. lader jeg følge.

Da Rask sammen med Nyrup 1812 besøgte Sverig, skrev han fra Upsala 24. maj et svensk brev til B. Th., hvori han beder denne besøge et indlagt brev til Árni Helgason og fortsætter „jag vet vist, att det skal interessera honum, ehuru illa jag skrifver Isländska nu då jag har vinnlagt mig så mycket om Svenskan. For att intet aldeles intet nyt skrifva måste jag berättta dig, at jag på Svenska utgifvit en Subskriptionsplan till en Isländsk Chrestomathi. Det är aldeles hiskeligt, så mycket man här aktar og studerar Isländska; om man fortfar på samma sätt, lærer den tid, då alla tre nordiska Litteraturerna kännas öfver hela Norden, snart inträffa, och det fågnar mig att den Isländska skall deri komma att intaga en så hederlig plats. Snart lærer ingen Nordlänning få anses för en lærder man, som icke åtminstone till någon del förstår Isländska.“

Et lille bidrag til belysning af vennen B. Th.s ydre fremtoning giver Rask spogende i en billet til denne, 4. maj 1816, foranlediget

hvorledes jeg på anden måde kan betale den store gæld, som jeg regner mig for at stå i til Islænderne, ti en overordenlig kærlighed viser Islands sønner mig, skönt jeg tror kun lidet eller ikke at have gjort mig fortjent dertil.

¹ Farvel fra fosterjorden, Farvel skönt pladsen står tom, Farvel, med hædersry, Farvel til Asers gårde, Vend hjem til vore sletter, Sund fra Odins slægtfolk, Beriget med Godhejms oldkvad, Lær os om svundne brødre. — Dat þann 21te October 1816 i Kaupmannahöfn.

ved, at professor (senere biskop) P. E. Müller har bedet Rask fore-spørge sig hos Th., om denne vil recensere en bog af Clausen om handelen. Indledningen hertil lyder således: „Eg hafði erendi til D... a Müllers í kvöld, og spurði hann ámeðal annars, hvört ekki væri einhvör Isl. að nafni Thorarensen eða eitthvað þessháttar, ekki mjög stór, en ofurbliðr, í Rentukammerinu. Eg sagði honum af Vigfúsi Th. í Kansellífinu, en í Rentuk. væri einginn af því nafni; það er sá sem hafði yðar peninga í umboði, sagði hann. Sá heitir Thorsteinsson, sagði eg, og er Fúllmektugr þar í R. — Er það ekki hann sem er skrifari Höndlunar-nefndarinnar? Ju mikið rétt! naa, godt ¹.“

BLANDINGER

V

Et pseudo-wesselsk epigram

Blandt de mange småvers, som med mere eller mindre ret tilskrives J. H. Wessel, findes også den vittige „Gravskrift“ over en afdød lænkehund ²:

Jeg tyvene greb an, galanerne lod gå,
Dermed var herren tjent og fruén ligeså.

¹ Jeg havde noget at udrette hos den F—s Müller denne aften, og han spurgte bl. a., om der ikke var en Islænder ved navn Thorarensen eller noget sådant, ikke ret stor, men grumme venlig, i rentekamret. Jeg fortalte ham om V. Th. i kancelliet, men at der i rentekamret ikke var nogen af det navn. „Det er ham, som havde bestyrelsen af Deres pengesager,“ sagde han. „Han hedder Thorsteinsson,“ sagde jeg, „og er fuldmægtig der i rentekamret.“ „Er det ikke ham, som er sekretær i handels-kommissionen?“ „Jo, ganske rigtig!“ „Nå, godt!“ — *D(jeskot)a*, evfemisme for den yndede islandske ed *andškota*, er jo ikke nogen smigrende betegnelse om M., som i øvrigt tog sig meget af R.s sager, men muligvis skal udtrykket ikke forstås bogstavelig eller sigter til særlige forhold.

² Se Thaarups udgave (Kbhvn. 1857) II, 48. Gravskriften findes ikke i Levins udgave.

Er disse linjer ikke af Wessel, er de ham i ethvert tilfælde fuldstændigt værdige. Iøvrigt er jeg tilbøjelig til at antage, at de kun er en direkte eller indirekte oversættelse af et latinsk distikon fra renaissancetiden, som tillægges J. du Bellay¹. Det lyder således:

*Latratu fures excepi, mutus amantes;
Sic placui domino, sic placui dominæ.*

Overensstemmelsen mellem det danske og det latinske vers er påfaldende stor, for stor, forekommer det mig, til at der ikke skulde være forbindelse imellem dem, og jeg tror, man må renoncere på at opfatte gravskriften som et originalt indfald af en dansk digter. Kr. N.

VI

Hr. Fruen.

Med Hensyn til den af Pastor, Dr. phil. Feilberg og Prof. Kr. Nyrop i „Dania“ III Pag. 327 og 330 berørte Tiltaleform: „Hr. Fruen!“ kan jeg oplyse Følgende. En Lærerinde, som nu er her i Nordsalling, meddeler, at hun overmaade hyppigt har hørt gamle Folk bruge Tiltaleformen: „Hr. Fruen! — Hr. Baronessen!“ overfor Herskabet paa en Herregaard i Skanderborg-Eggen, hvor hun tidligere har opholdt sig i tolv Aar. Ogsaa her i Salling høres lignende Udtryk, og den omtalte Lærerinde bliver saaledes jævnlig af ældre Folk her tiltalt med: Hr. Frøken! — Hr. Lærerinde! — Som et Curiosum kan endnu anføres, at Fru Provstinde Møller har for c. 25 Aar siden fra en gammel Skolelærer (!) paa Fuur modtog et Brev med Udskrift: Deres Høiærværdighed, Hr. Fru Provstinde Møller.

Selde Præstegaard 4. April 1897.

Ove Degenkolw.

¹ Brantôme, *Vie des dames galantes* (Paris 1857). S. 493.

LANDSBYPIGERNES TIDSFORDRIV

(sluttet)

MED INDLEDNING OG VEDTEGNINGER

AF

F. DYRLUND.

Takket være underbibliotekar Vahl kan jeg nu meddele de syv sidste vers af ovennævnte vise. Han har nemlig oplyst mig om, at det kngl. bibliotek ejer et fuldstændigt eksemplar, som det 1884 for 50 øre har fået fra en boghandler Jensen i Odense. Det således reddede aftryk hører i øvrigt til en ældre udgave, der må betragtes som den oprindelige, hvorved det af mig bevarede brudstykke, der er forefundet i en lille bogsamling efter den 1852 afdøde sognedegn Tårning (se Erslews Supplement 3, 345 f.), viser sig at stamme fra en senere eftertryks-udgave. Grundtrykket består af fire blade i lille oktav. Tittelen, på forsiden, såvelsom melodiangivelsen lyder som på eftertrykket (Dania III, 363); men nederst på siden læses: 1775. Trykt i Odense Adresse-Contoires Bogtrykkerie og sælges sammesteds. Og medens eftertrykket som titelbillede har et stykke landsby, giver grundtrykket os i dets sted et kvikt, firkant-indrammet, billede af en karl og en pige, der står arm i arm, rede til eller i færd med at træde en dans: hun med den højre arm i buet stilling og hånden støttet til hoften, han med den venstre hånd oprakt og i hånden en „urt“, — vel en gave fra hende (jf. vers 16 slutn.)¹; bægge svulmende af livslyst og svælgende i den henrykkelse over fiolinens toner, der klinger gennem hele

visen. — For øvrigt har ingen fyndigere og kyndigere ytret sig om „fiålens“ ildnende og smeltende indflydelse på bondens hele væsen end Joakim Junge, når han bl. a. sammenligner virkningen med sækkepibens på Højskotten og tilføjer: „skulde bonden nogen sinde omsmedde sit langjærn [på ploven] til sværd og sin le til spyd, da tror jeg intet vilde kraftigere ansøre ham til at dræbe og lade sig dræbe end fiolinen“². Det skulde man måske prøvet ved Køge 1807! — I det mindste ved gæsternes bortkørsel fra bryllupsgården og i fastelavnen, når beredne „bønder“ — og byens vismand, smedden, skönt han ikke var gårdmand, — „slog katten af tønden“, var det dog i min drengalder klarinetten, der satte fut og fyr måske nok så meget i hestene som i menneskene. I Fyn åbnedes brudetoget til kirken af to klarinetspillere, ifølge Leerbech Ringe søgn 1826 s. 87.

Øverst side 2, over vers 1, ses i grundtrykket et billede af en mellem træer og blomster (eller græs) magelig hvilende mandsskikkelse med, som det synes, strittende hår på hovedet; dog vel ikke en mindre vellykket satyr? Endelig findes s. 8, efter vers 24, et billede af en mandsling, drejende på en lire (dr. Gigas' forklaring).

Med hensyn til typernes størrelse og sværtens holdfasthed kan det odensiske tryk ikke måle sig med det københavnske, hvad der vel har haft sin del i, at f. e. i vers 7 til 11 af hint er rækker af bogstaver nu så udviskede, at de først bliver læselige efter foregående vædning; navnlig gælder dette vers 19. Retskrivningen er naturligvis i begge udgaver den da almindelig brugte og derfor i det væsentlige ens; dog driver Fynboen fordoblingen videre (heele, Juulen = reene v. 24 og Viiser v. 21; Øll) end Københavneren. Når vort øje stødes ved „stoer“ (grundtrykket vers 13, men „Flor“!), må det ikke glemmes, at denne stavemåde allerede hævdes af Pontoppidan (*grammatica danica* s. 9) og har sidestykker bl. a. i navneordet „spoer“, der skreves således endog af en forfatter som J. P. Mynster. I lydlig henseende er „stoer, spoer“ da heller hverken værre eller bedre end „troer, boer“ o. s. v., der endnu skrives af mange og har avlet så megen kluntet versbygning.

Min på indre grunde byggede mening, at Fyn var visens rette hjem, har fået et ydre støttepunkt i den kendsgærning, at den første gang har set dagens lys i Odense. I samklang hermed står Fynskheden „vort søvne Øjenlaag“ (v. 16) for eftertrykkets „søvnig“³. Når forfatteren i vers 6 og 17 bruger det hosføjede „vores“ for at udfylde versfoden (derfor ikke i „vore Karle“ v. 6), var denne form dog fremmed for den fynske (som overhovedet for den østdanske) landalmue og taler nærmest for, at han har været under københavnsk påvirkning⁴.

Da også grundtrykket i vers 13 l. 7 har „vor Øre-Huer“, er derved måske tænkt på *vore*, ikke, som jeg formodede, på *hvor*, sml. dog vers 22 slutn. Værre er det, at jeg i vers 2 l. 1 har læst *skjorter*, skönt bægge tryk tydelig har „Skiorter“, svarende til skriftsprogets *skörter*, der passer langt bedre i sammenhængen (sæl. *skörder*, der vel også vilde være fynsk udtale, jf. *skyrt* i Pontoppidans gramm. s. 188).

Hvis *bøttelåg* i vers 17 ikke er løbet med blot for rimets skyld, formoder jeg, at dermed er ment låget over flødebøtten (Vid. selskabs og Feilbergs ordb.): i søvne har pigen „slikket fingre efter“ den på dette spildte fløde; sødere var dog drømmen om lille Jesper!

18. Sådant varer af og til mest⁵ den hele sommer: dans og leg og lystig spil, indtil høsten kommer; da vi skal med riven gå, og vi slide, slæbe må, slide må desværre, ja, som svenske mærre!⁶

19 Høsten slap vi og krøb i slemme skidne vogne, som er mesten skik udi alle landsbysogne; men det burde skaffes af, og de skulde give straf⁷, som der⁸ tør en hætte⁹ til slikt arbejde sætte.

20. Hej, så kom da Mikkelsdag med vort Mikkelsgilde! hej, nu har vi vundet sag¹⁰! hvo der ikke vilde danse, til den gyldne sol skinner blank på himlens pol, burde med al rette dømmes fra sin hætte¹¹.

21. Vi med viben lynger¹² tit udi efteråret, elskovsviser sjunger frit, ingen ubeskåret¹³. Sådant lyng¹⁴ kan gå forbi; men vi alle stemmer i med en grinestemme fremmede at skæmme¹⁴.

16. ... og skættelen¹⁶
 ... lare¹⁷.
 17. ... vort hold¹⁸ igen,
 ... far os fore
 ... gilder ti i rad;
 ... mad på fad:
 ... vil æde.
 ... kvæde!
 18. ... slunter¹⁹ med
 ... mad om dagen;
 ... stor fortræd²⁰
 ... klagen.

at de ikke bruge vil
 og til disse gilder spil,
 torde vi ej slænge
 karder²¹ og ta sænge.
 24. Vi beholdte²² rene ben,
 ofte tørre klæder,
 da²³ der står så mangen en
 og os overvæder,
 for vi dem den ære gør,
 at vi sænge tage tør.
 Snippen snappen snude
 nu er sangen ude²⁴.

Na, pigerne gik i marken med riven (v. 18), var det
 ikke alene for at „rive hø“ eller, efter sædens op-
 saumnerive „det løse“, der i de forskellige egne
 forskellige navne (*rivelse, rivning, ryuling, krat-*
tes = bornh. *døz*²⁵; *såw*²⁶, *slod*²⁷, *slaw*²⁸), men
 med den at *næje* (nege) *öp* för bindingen. Sikkert
 sæden, som på de fleste steder almindeligt var til
 i regelen måttet „lægge“ høet og sæden på
 kønkorsel: næppe er de heller altid slupne for
 på *slj(d)en* (sæl. *stænged*, jysk *æ „hjøld“* o. s. v.),
 mere. Kan end således arbejdet have været
 bor jeg dog ikke tvivle om, at Fynbopigerne
 har været lige så glade ved deres høstfærd,
 medsøstre i Hårslev var det, med hvem jeg
 forudjelse at rive adskillige *drøj* (samme ord
rivedraw d. e. drag, = sæl. *strænggang*,
gung efter Thorsen), at *one*²⁹ *til* (sæl. *drave*
rumper) *ing(d)*, hvorved sloden tilsidst
 og at *høve*³¹ *rivning* d. e. rive sloden
 efter at alle negene er „kørt ind“.
 med god grund, at forfatteren lader den
 tale dyb harme over den, jeg håber for

længe siden aflagte, uskik, som siges dengang at have fundet sted i de allerfleste fynske landsogne: at tjenestepigen måtte køre gødningsvognene i marken (v. 19). Så vidt min erfaring på første og anden hånd strækker sig med hensyn til denne vigtige landbosyssel, — „møjed (møget) sætter maden“⁸⁷ på bordet“ siger Sælænderen, — har det andetsteds, i al fald i største delen af indeværende hundredår, kun påhvilet pigerne at *strø møj* d. v. s. med en greb at sprede de af møgvognen læssede småbunker („kokke“ på sælandsk).

Snarere kunde man i videre kredse finde noget tilsvarende til pigernes møgagning i deres virksomhed ved tørveskæret, hvilken for Nordfyns vedkommende er beskrevet af C. R. i Berl. tid. 1894 nr. 195.

Særdeles let eller renligt var for resten heller ikke det i vers 22 nævnte arbejde med hörren. I nutiden, da höravløn er trængt så stærkt tilbage, har vistnok de færreste bevaret en nogenlunde sammenhængende forestilling om de mange handlinger og forvandlinger, hörren — bortset fra en senere tids fabriksdrift — var underkastet, fra den rykkedes op af jorden, til den tronsattes på rokkehovedet (v. 8). Selv en ellers om praktiske ting så vel underrettet mand som pastor Feilberg sammenfiltrer i sin ypperlige Dansk bondeliv s. 113 på forvirrende måde brydningen (bragningen), hvorved stænglen brækkes, og skætningen (skagningen), hvorved „taverne“ (plantetrådene) befris for alle træagtige dele („skæverne“). — Allerede Gerner i sin Hesiodus fordansket (1670) giver os en god håndsrækning til forståelsen⁸⁸, idet han i sine månedlige oversigter over bondens gerning under avgust og september (s. 187 f. og 192) kortelig gennemgår alle hovedpunkterne af hörtilredningen: rusningen, kneblingen (frøets afgnidning på en „kam“⁸⁴), land- eller vandrødningen⁸⁵ (stænglens skærning), brydningen, skætningen og heglingen. Og i alt væsentligt er det den selvsamme fremgangsmåde, der mere omstændelig beskrives af St. Blicher i Viborg amts beskrivelse (1839) s. 173 ff. og af Wilkens i Dansk folkekalender 1841 s. 99 ff., hvor der også (s. 101) findes tegning af en *bryde* (fy. *brœe*, *bræe*, jy. *brød*, *bråg*, *bråj*). Overses må det dog ikke, at

medens Blicher udelukkende skildrer, hvorledes vor landalmue har sig ad, er dette på et par punkter ikke tilfældet med Wilkens.

Er det nu tilfældigt, at vor landsbypige kun nævne skætningen? næppe! snarere ligger det i, at pigerne, såvelsom kvindfolk overhovedet, havde forholdsvis lidt at gøre med de tidligere bearbejdelser af hörren. Særlig gælder dette om brydningen, hvormed det tør antages ved 1775 at have forholdt sig i Fyn, som det i al fald senere vides at have gjort det f. e. i Jylland og Sælland: selve bryderne var mandfolk medens et par kvinder forestod den dertil hørende ildtørring af hörren; men til dette vanskelige, ansvarsfulde hverv satte man sikkert ikke unge, uerfarne piger. Denne nedavdede tørringsmåde: over den såkaldte *brydegrav* (i Jyll. *bråjgrau* meddelt mig fra Gaverslund, Vejle amt, *hörgrav* o. s. v.) var meget udbredt hos os — i en fortælling af Tolderlund³⁶ om tales „brydegraven“ også i Mellemslesvig, — og har også været det almindelige i Fyn, se Hofman (Bang) Odense amt (1843) s. 234.

Tilsyneladende strider dette imod hvad C. R. siger i Beretning (1894) nr. 195, at „Hörren da af sparsommelighedshensyn tørredes i ovnen efter bagning“ [hvilket naturligvis blev pigerne sag], „ikke som senere over et bål i en grav på marken“. Skönt efter Wilkens s. 101 tørringen før brydningen skete [kunde ske] ved solen „eller ovnvarme“, er det dog klart, at C. R. her har misforstået den hos bondestanden herskende brug, da hun nemlig tilføjer: „derpå følger skattegildet for koner og piger. Denne tørring ved bagevarme før skætningen var ganske forskellig fra den ved ilding med tørv før brydningen, se St. Blicher s. 174. En anden sag er det, at den tørring tærede voldsomt på hörstråets olieagtige, stykke for stykke bestanddele; men undgås kunde den vanskelig, for man havde ingen andre midler, som Orlow Andersens i Hillerød, der besørgede brydningen og skætningen. Og da var det allerede, som vi har set, en meget stigende og købetøjernes dalende pris, på grund af hvilken man med hele denne engang så blomstrende gren a

„Mikkelsgilde“ (v. 20) har længe i Danmark været brugt som ensbetydende med høstgilde (skuregilde, opskør), naturligvis, fordi det fra først af holdtes Mikkelsdag eller snarere⁸⁷ Mikkelsaften (d. 28de septbr.), hvad der igen havde sin grund i, at Mikkelsmossedaw (for at tale med mine Sælændere) lige til 1771 havde været en kirkelig festdag, på hvilken, som Gerner siger (Hesiod. s. 191), „høsten skal mindes“, en bestemmelse, der har affødt den endnu på landet almindelige „høstpræ(di)ken“⁸⁸. Forud for høstgildet gik i øvrigt både i Fyn og Sælland⁸⁹ en fridag for tyendet, den såkaldte *nøddedag*, der sagtens engang har haft noget med nøddeplukning at gøre, men allerede for et par slægtaldre siden kun betød en lysttur af karle og piger til den nærmeste købstad. Det var altid en lørdag, men ikke samme lørdag hos alle, således at f. e. Holbæk *trøj løvorder* (3 lørdage) i rad kunde nyde godt af nøddedagsgæsternes besøg. — Om den fynske bonde bevidnes af indfødte forfattere⁴⁰ fra dette hundredår, at han gjerne vilde have sit møddingsted tømt eller i al fald gødningen til rugen kørt ud, tillige, om muligt, hörren „gjort ren“ (hvilket ikke er forudsat af vor viseskriver), inden han Mikkelsaften nød sin „skuresgrød“. Det tilføjes, at fra samme aften begyndte pigerne at „sidde aftensæde“ d. v. s. at karde eller spinde for husmoderen; en vedtægt, der for så vidt stemmer med hvad der fortælles fra købstæderne: at håndværksmestrene gjorde lysegilde for deres svende, inden de begyndte at arbejde ved lys.

Naturligvis var høstgildet nærmest bestemt for hvem der havde hjulpet til med høsten; i nogle egne af Sælland skal hver karl og pige have haft lov til at medtage henholdsvis en anden karl og pige, en tilladelse, der jo kun havde betydning under forudsætning af, at ikke alle bønder holdt høstgilde samme dag.

Om det fynske navn på gildet endnu den bemærkning, at en særlig bondsk udtale var *skyoregile* (således opgivet mig for Rynkeby af K. F. Wiborg) eller *skioregile*. Når den ualmindelig oplyste Lars Frederiksen i Sv. Grundtvigs Gamle d. minder 2, 251 har „*skjuregilde*“, så er det vist, at hin form

må være udgået fra det oprindelige *skurthæ* (skurpar) gennem en mellemform med *iu* eller *ju*, hvoraf på den anden side kunde udvikle sig et *(j)y*, *(j)ø*, jf. bl. a. de i Molb.s D.-eks. 391 opførte former af det tilsvarende jyske „opskør“. Aldeles vild er Tommerups udledning (Drejø s. 51 f. = Fabricius s. 103) fra det stolpeskur [en bod af fire høje pæle med bevægeligt skærmtag: en „kornhjælm“], som også jeg tidligere har set hist og her ved gårdene.

Af vers 22 tør man måske slutte, at adskillige af hensyn til høstens travlhed har opsat bryllupper og barselgilder til om efteråret, siden der da var så mange af dem; thi til disse familiefester, navnlig de første, var føringsgilderne uadskillelig knyttede. Vi står her over for et vakkert udslag af folkelig samlivsdrift: en ved disse lejligheder sædvanebunden ydelse af fødevarer, der i forskellige egne har fået forskellige navne (*forn* med forskellige udtaler, alle på sin gode jysk uden *r*, *føring* — tidligere *førning* —; *sending*, *sendelse*, *send*, *skikkende*, *skik*). Af disse er *forn* og *før(n)ing* nære stamfrænder⁴¹ og bægge meget gamle. Men hvorvel det første til en begyndelse synes at have stået i et vist inderlighedsforhold til den kristne kirke i Norden, er det vel for dristigt at finde et minde herom i den kendsgærning, at ordet også har været brugt om sådan ydelse til gejstlige. Således i Vonsild, Haderslev amt, 1695, da bønderne, efter at der i kirken var ofret til den ny præst, mødte frem hos ham med lam, høns, flæsk, smør og Haderslev øl (*fåen*)⁴²; ligesom, efter 1800, f. e. i Vårbasse, Ribe amt, hvor konfirmanderne i det mindste to gange bragte præsten høns, smør, æg o. s. v. (*foen*)⁴³. Påfaldende er det unægtelig, at hvad de enkelte bondefamilier i sidstnævnte sogn „medbragte“ af selvsamme art til deres standsfællers „højtidelige samkvem“ (der nævnes bryllupper og barsler) derimod kaldtes *send*⁴⁴. Hvad enten nu grunden til den forskellige benævnelse ligger i, at bonden personlig eller i al fald ved „præstebarnet“⁴⁵ har bragt *æ foen* til præstegården, medens *æ send* overbragtes ved et tyende (hvilket rigtignok ikke stemmer med det nys anførte „medbragte“), eller i, at, som H. C. Lyngbye oplyser fra Vensyssel⁴⁶, *foen*

Endnu den sproglige bemærkning, at når hos Hofman (Bang) s. 536 nævnes bøndernes „fødning, føring“, er det første kun optegnerens misforståelse af *førning*, idet *r* også i fynsk udfalder umiddelbart for ved *n*. Når jeg i Vestfyn endog har hørt *føring* udtalt uden *r*, må hermed jævnføres fynsk udtale af f. e. *Maren, Karen, fören(d)*: man har følt *r* som henhørende til den foregående selvlyd (*för-en*), hvorfor det kunde bortfalde (*föen*), medens det sædvanlig drages over på den følgende (*fö-ren*).

Det er en stor mængde „gilder“ af forskellig art, alle pegende tilbage til ofte ældgamle samfundsforhold, der hos vore bønder holdt sig væsentlig uforandrede længe efter fællesskabets ophævelse. Først for en 50 år siden begyndte større forandringer også på dette område at trænge sig igennem. Betegnende for den hele ny retning er det, at ordet „bal“, der hidtil havde været „de fornemmes“ særeje, temmelig snart, både rigtig og især urigtig anvendt, arbejdede sig frem i forgrunden. Toneangivende i denne henseende blev de utallige „soldaterbaler“, der umiddelbart efter den første sønderjyske krig gaves hele kongeriget rundt. Nu tales om „danskebal“ (för blot „dans“), „komfirmérbal“ d. e. konfirmantgilde, „gåsebal“, ja 1896 holdtes „svinebal“ i Frederikssund i anledning af andelsslagteriets gode udbytte, og meget andet deslige, vel at mærke ikke alene på Sælland, men også i Vensyssel (Feilb. D. bondeliv s. 227) og sagtens „videre om andetsteds“. Alle-rede i tyverne begyndte nogle Fynboer at holde „spisebal“ (uden dans): Leerbech s. 90.

Et slags gilder, der nu nok i de fleste egne synger på deres sidste vers, var de af Meinert (Naturen og mennesket I s. 40 jf. 31) såkaldte arbejdsgilder, der bestod i, at når en bonde eller hans hustru (*vor fa'r* eller *vor mo'r*) vilde have et uden- eller inderdørs arbejde endt i en fart, lånte de, så at sige, naboens, genboens og andre gårdmænds karle eller piger til for en dag at deltage i vedkommende arbejde —

men selviøge
at udiane
og skæte
A denne arbejds
med rette draget
udtryk for den
der er lige
et uforskrøet
den desuden
formodning af
særlig skik for
Jag viser måske
gærne vilde
uden byfællers
ikke nævner
er sikker nok.
ved kade
me: sejlvede af
forsikrer Robert
Fjendsherred og
alminde
forår
beboere
Nardyn hører
indskatning
Rasmunde
af
femytlig
præse
piger
57.
to
til,
Kun
ved
bestemt
godt mad

vilde hun — netop fordi „spillet“ manglede — været hjertelig ked af det hele, havde hun ikke haft udsigten til det aften-sjov med karlene at træste sig ved. Hvori denne, noget grovkornede, spøg bestod, fremgår tydelig af fortællingerne hos Feilberg s. 98 ned. og 99 ned.: at *ta(ge) sænge* må have været stående udtryk for pigernes indbrud i karlekamrene for at bortslæbe sængklæderne og skjule dem, ved hvilken idræt de rigtignok udsatte sig for at få en spand vand over hovedet.

En sådan skinkamp mellem de to kön, falder det mig ind, synes i Serbien⁵⁸ at have været henlagt til *spindegildet*, hvorved det vel heller ikke alle vegne hos os gik så fredelig til som på Manø⁵⁹, skönt det også der trak ud til midnat.

Som tillæg til Dania III, 370 være det mig tilladt at bemærke, at pigegilder var lige så kendte i Fyn som på Sælland; men da både Leerbech, Søkilde og C. R. (på sidst anførte steder) henlægger pigegildet til om vinteren, rokkes derved ikke min forklaring af „vort sommergilde“ i vers 14. Så vidt min erfaringskreds strækker sig, holdtes også på Sælland årets eneste „pi(g)egilles“ i slutningen af vinteren; ligesom på Fyn tilkom det pigerne ved deres eget gilde at *ta(ge) óp* (byde karlene op til dans). Enkelte steder gav dog allerede i min ungdom pigerne intet selvstændigt gilde, men i dets sted hver et par mark og en halv snes æg til karlenes „fastelavnsgilles“, hvor der vankede *æggesøbe* (*æggesøve* med meget åbent *ø*) og to nætters dans. Når der ellers i vinterens løb var „dans“, slap pigerne med at betale „spillemandspenge“.

Uden al kulturhistorisk interesse er heller ikke tittelbilledet af pige og karl. Kan nogen afgøre, om tegneren har tænkt sig dem som indtrædende eller optrædende i en runddans, en langdans eller endog en radedans, — så meget des bedre! Lettere gennemskuelig er parrets klædedragt: hun med sin

skyld også med hvad D. H. L. i Berl. tid. 1894 nr. 199 angiver som almindelig bondedragt „i Fyn“ et godt stykke tilbage i vort hundredår. Herved er dog at mærke, at i det mindste i Rønninge og Rolfsted sogne var moden for karlenes vedkommende alt inden 1820 slået over i sin modsætning, idet de da både til hverdags og til stads gik med kort trøje (undtagen ved visse højtidelige lejligheder) og lange bukser, medens mændene endnu i reglen holdt på knæbukserne (uldne eller af skind)⁶¹. Denne brugsforskel på den ene side mellem gamle og unge, på den anden mellem dem, Jyderne kalder henholdsvis *småmænd* og *storrums*⁶² folk, gør sig naturligvis gældende overalt. På Holbæks amt har jeg aldrig set bønderkarle (hvis de da ikke var tjænere eller kuske hos adelige herskaber) men vel undertiden ældre bondemænd iførte knæbukser; ja enkelte af J. A. Hansens håndgangne bønder holdt hånd over skindbukserne til hundredårets midte, om ikke længer. At de jyske karle, der skildres i den i Dania 2, 28 og 3, 364 omtalte, nu vel halvandethundredårige, vise, har danset i knæbukser, ligger aldeles bestemt i „hosernes“ fremhævelse (Nyerup og Rasm. vers 2); thi kun under denne forudsætning kom disse med deres pyntelige bånd og svikker (svikler)⁶³ til deres ret. Men en snes år efter 1800 var det i Vensyssel, med undtagelse af nogle „gamlinge“ blandt husfolk og småfolk, kun storbønderne, der (for at tale københavnsk) om søndagen „ga'en“ i knæbukser og mønsterstrikkede uldstrømper⁶⁴.

Den nys nævnte vise er i øvrigt af samme forfatter (C. H.) som og udgivet sammen med den tilsvarende om de jyske pigers dragt og dans. Af dem bægge har jeg i min ungdom set en nyere udgave (uden år), „til købs i st. Helliggejststræde nr. 150 og 51“ (Thieles trykkeri fra 1772 til 1807, da det fik andet nummer); på titelbladet, hvor alt var udeladt, der sigtede til Jylland og Jyderne, var derimod tilføjet en tegning af en dansende karl og pige; men da jeg ikke har kunnet tilvejebringe noget exemplar af dette optryk, tør jeg ikke udtale mig om forholdet mellem denne tegning og billedet i Landsbypigernes tidsfordriv fra 1775.

Støttet til Odenseudgaven, vover jeg derimod eu gisning om, hvem der er forfatter af den vise, som nu er gengiven i Dania med påvisning af de kulturforhold, der afspejler sig i landsbykvadets kunstløse fremstilling og gör selve digtet til et lille kulturhistorisk mindesmærke. Odense adressekontor med tilhørende trykkeri var 1771 stiftet af Kristian Gormsen Biering (f. 1731 † 76), der ligesom hans farbrodersøn Kristian Henrik Biering (f. 1729 † 1804) taltes blandt datidens navnkundige rimsmæde. Bægge var de for så vidt i besiddelse af de ydre betingelser for forfatterskabet, som deres farfader var en fynsk bonde og de selv havde hjemme på landet, i omegnen af Odense, fra hvis gymnasium de, med et par års mellemrum, var afgåede til universitetet⁶⁵. Fristende er det at udpege selve bogtrykkeren som visens fader. Når jeg alligevel holder på fæteren, der fra 1760 var præst i Åstrup (Moseby, Mårsby) på Falster, så er det dels fordi jeg — bortset fra de ved æmnernes forskellighed fremkaldte uoverensstemmelser — mener at genfinde vor vises saglig-skæmtende (realistisk-joviale) grundtone i den sang, Kristian Henrik forfattede 1783 i anledning af den nygifte Classens komme til Falster⁶⁶, dels fordi det måtte ligge særlig nær for ham som degnesøn (fra Kørup, hvor faderen døde 1777) og landsbypræst at tænke på gejstlighedens offer (i vor vises vers 9), som han vides også ellers at have været öm over (Imman. Barfod 1, 148 f.).

Afgørende kan disse grunde naturligvis ikke være.

Marts 1897.

Anmærkninger

¹ På Drejø var det endnu ved 1820 pigernes pligt at holde karlene med „urtekost“: Tommerup s. 56 (Molb.s Dial-leks. s. 359) Kaldtes også *lugtekost* (jf. H. C. Andersens O. T.) og — *smusekost*.

² Den nordsæl. landalmues karakter, skikke, meninger og sprog (1798) s. 177 ff.; jf. J. V. Neergård Om. frenologien 1827 s. 32.

- ³ Sml. også særsk *fatte folk* [„folk“ uden stød] fattige folk, fattigfolk.
- ⁴ Rask 1820, se Saml. afhandl. 1, 223 (jf. Pontopp. grtk. s. 263); Badens Forelæsninger 1785 s. 113.
- ⁵ „Meest“ = „meesten“ v. 19 d. e. næsten.
- ⁶ „Svenske Mærre“. Brugen af *svensk* som nedsættende tillægsord bunder vel i en lignende stemning som den, der afpræger sig i de, man tør vel sige, historiske mundhov, jeg ikke sjælden, endog efter 1848, har hørt på Sælland: „Svensken var aldrig Dansken god,“ „Svensken har en ræv bag øret;“ „den svenske sol“ om et brændende, kortvarigt solskin. Jf. Junge s. 297. — *Mærre*, der passer så godt i rimet, har uden tvivl engang været en virkelig udtaleform til ent. *mæ'r*, ligesom af *dø'r* havde *dørre*, der endnu stundum ses, medens „dörren“ dadles af Höjsgård (§ 279). Når Holberg i P. Pårs (2, 3 og 3, 1) har *mær* rimende paa *gevær*, men „I polske *mærre*“, behøver derfor den sidste form ikke at være norsk påvirkning (jf. Åsens ordb. *). Mere særlig fynsk er *sterre* (sturni): Pontoppidans Gramm. s. 168 = „Stæren eller *Stærri*“ i Søkilde Minder fra Brahetrolleborg s. 60. Sml. i øvrigt Boberg i Arkiv XII 337 f.
- ⁷ Bøde. Forbindelsen findes hos Moth.
- ⁸ Se anm. 9 til vers 5; Dania III, 365.
- ⁹ D. e. en ordenlig pige.
- ¹⁰ Er igen ovenpå, jf. v. 22 l. 3.
- ¹¹ Fra sin pigeværdighed, jf. v. 14 slutn.
- ¹² *Lyng* flok og *lynge* (oftere lynges, lynge sig) flokkes, samles i klynge (jf. v. 11) se *lynd* og *lynde* hos Kalkar og i Molb.s Dial.-leks. — Også viberne samledes om efteråret (til bortflugt).
- ¹³ Hvori ingen går ram forbi.
- ¹⁴ „Skjæmme“ d. e. spotte, vrænge ad.
- ¹⁵ Skættefod, hvorpå hörren lægges under skætningen; hos St Blicher kaldet *skagestol*. Da Fynboen siger *skae*, er forf. kommen for skade at skrive „Skadefod“!
- ¹⁶ Skættetæ, hvormed skæverne slås af hörren. I sin Epistola 1671 (bag ved Rohdes oversætt. 1672 af Comenii Orbis pictus bl. Hh 8r) betegner Pontoppidan *skættel* som fynsk, *skættehånd* som sælandsk [= jysk *skaghånd*]; af P. J. Colding kaldet *skætteskè* (jf. væverskè) og hörplejel, af Hofman (Bang) *skætte-spån*, af Wilkens *skættekniv*. — Både af fod og hånd findes afbildninger i Dansk folkekalender 1841 s. 102 og i Feilbergs Dansk bondeliv s. 113.
- ¹⁷ Således sagtens blot for rimets skyld; i det mindste har jeg aldrig hørt Fynboer give dette eller lignende ord et flertal svarende til det jyske, der omtales af Varming § 253 slutn. og Dania. IV.

- af Thorsen i Bidrag t. jysk lydlære s. 36 anm. (De mange hidhørende former på *e* eller *æ* i Den ældste d. bibeloversætt. og hos Suso tør ikke ganske overses.)
- ¹⁸ Synes efter forbindelsen at måtte sættes lig *huld*, trivelse, velbefindende.
- ¹⁹ Slæber af, trækker ud.
- ²⁰ „Fortred“, på sælandsk med *e*-lyd.
- ²¹ Når jeg beholder grundtrykkets skrivemåde, er det ikke, fordi jeg vil have ordet udtalt „karter“ (Vid. selsk.s ordb.), men nærmest fordi den gengiver østdansk menigmandig udtale af et ord, der intet har i salonerne at gøre.
- ²² Den svage form *holdte*, både enkelttal og flertal, går tilbage til reformationstiden (se Kalkar) og brugtes endnu f. e. af O. H. Guldberg og Rahbek; af og til har jeg hørt den af en og anden. Sml. *gældte*, der er lige så gammelt (Kalkar 2, 27 b).
- ²³ D. e. skönt, som hos Holberg og andre.
- ²⁴ Slutningen er lånt fra æventyrfortællernes mest yndede endeformel: „snip snap snude, nu er æventyret ude; tip tap tønede, nu kan du begynde.“ (Fra min drengetid og ungdom husker jeg flere sælandske almuesfolk, af bægge køn, der „kunde“ en forbavsende mængde æventyr).
- ²⁵ Jf. også bornh. *rawsa stob* (stub) = sæl. „rive slod“.
- ²⁶ 1854 hørt i Odsherred, Sælland; jf. „sovve“ (af sópa) i Molb. D.-leks. s. 535 efter Junge.
- ²⁷ På sælandsk udtalt med langt, bredt *o* d. e. med en svag efterlyd af *w* (*d* d. e. *ð* undertiden stumt). Den oprindelige betydning er: efterladt mærke, spor; på Holbæks amt har jeg hørt *hjulslod* (*jiwlslo*) d. e. hjulspor, sml. *vagnslód* hos Egilsson og Björn Haldorson; *döggslóð*.
- ²⁸ På Sejrv: Thorsen. Samme betydningsovergang som ved *slod*; sml. f. e. *køreslag* (-slaw) i Molb. D.-l. 509.
- ²⁹ Af navneordet *on* (jf. Molb. D.-l. s. 4 og 22) = sæl. (in) *hðvo* d. e. hob eller (it) *sætte*, *travesæt*. Ordet kan intet have at gøre med oldn. *qnn*; jf. Lidén i Arkiv 3, 243?
- ³⁰ Anderledes på Sejrv efter Thorson s. 167. Jf. for resten Molb. D.-l. under *hale* og *streng*. Den, der samler og henbærer til sættet, hvad den rivende *strænger sammel* (eller sammen = *strængle samm.*: Thorsen), siges ved Holbæk at *slø'e* eller *sløde frá*.
- ³¹ Af *høge*; sml. Feilberg under *høge* og *høje*; betydning = norsk *hauga* sammenhobe.
- ³² „Kagen“ hedder det i vor elskelige gamle feltpræsts naturtro beskrivelse af en gammel præstegård; = „*gøde giver føde*“, op-

- tegnet af A. S. Vedel i Gamle kongl. saml. 3603 i 8. — Om bondens udtale af „øj“ (og „æj“) se Arkiv 13, 75.
- ³³ Halv besked gives derimod i de to fra Comenius udgæede skolebøger: Opladne dør ved Bachkeger (1669?) § 497, og Orbis pietus ved Rohde 1672 s. 179 (med små redskabstegninger), idet de begge overspringer skætningen.
- ³⁴ Senere blev frøet ofte aftærsket med plejel. — Medens den uto(r)skne hör var bunden i større knipper (jf. *skrank* i Molb. D.-leks.), blev den to(r)skne bunden i mindre, på Fyn kaldte *styer*, jf. D.-leks. *stuv*, at *stye*, *støver*. På Fyn er ordet hunköns d. e. af oprind. **stýfa* af **stúfja*.
- ³⁵ Nedlægning af hör i mosevand var jeg med til i Hårslev 1849. Jf. Hofman (Bang) s. 233.
- ³⁶ Folkekalender f. Danmark 1854 s. 68.
- ³⁷ Vedel Simonsen i Molb. D.-leks. s. 505 ned., Søkilde i Minder fra Brahetrolleborg s. 64.
- ³⁸ Nærmere herom se W. Rothe Det danske kirkeår⁴ s. 365 f.
- ³⁹ Dagbladet 1871 nr. 26 fra Assenseggen; Berl. tid. 1890 nr. 215 morgen fra Sydsøland; egne erfaringer fra Holbæks amt.
- ⁴⁰ Bendtz 1802 i Begtrups Beskriv. over agerdyrkningens tilstand i Fyn o. s. v. s. 329, og især Søkilde nysanf. st. — Anderledes Leerbech s. 90.
- ⁴¹ Se Gislason i Årb. f. nord. oldk. 1866 s. 286 (særtryk s. 46), sml. Kok I 182. De to forklaringer: af *få* i betydning give (Troels Lund X 201) og af *fund* i betydning sammenkomst (Saml. t. jysk hist. og topografi I 307 anm.) har intet at lade hinanden høre. — *forn* er skrevet fuldt ud i en jysk nidvise, hvoraf Sv. Grundtvig i et brev fra debr. 1855 har meddelt mig nogle vers efter et håndskrift fra 16de hundredår.
- ⁴² Mørk Hansen i Wisbechs almanak 1836.
- ⁴³ Frosts Beskriv. over Vårbasse og Hejnsvig sogne 1819 s. 42.
- ⁴⁴ Frost s. 31.
- ⁴⁵ „Konfirmander kaldes jævnlig *præstebörn*“ Hagerup (under *bede*). Ligeså på Sælland, ved siden af *læsebörn* og, fra et andet synspunkt, *læsekammerater*.
- ⁴⁶ i Molb.s D.-leks. s. 124. — Om den fynske „førings“ indhold se Leerbech s. 86 f.
- ⁴⁷ Til de af Troels Lund X anm. 321 nævnte skrifter kan bl. a. føjes: Åsens ordbog; Holmbergs Båhuslän II (1843) s. 48 (*forn*); Hof Dial. Vestrog. (1772) s. 128 (*förning*).
- ⁴⁸ Molb.s D.-leks. s. 428.
- ⁴⁹ Omtaltes ved hundredårets midte i Holbækseggen som noget forbigangent; „er ved at gå rent af brug“ skolelærer Geertsen (dengang i Kongsted ved Sorø) i et håndskrift fra 1867 (i den

ANSVARSERKENDTE RESPONSORIV

... I. anlagt for meget
... s. 109.

... i D. Folkeblad I

... har man
... nar de kørte
... med hjem.
... instrument-

... vel trykfejl.
... 216 f.

... Et par år efter
... om søndagen
... Beskrivelse

... personer, der
... samme [t]
... top. V
... kortoma

... s. 58:
... 1882

... samsvare A.
... 459-63.
... samsvare.

DEN MUSIKALSKE AKCENT I ØSTSLESVIGSK.

47

NIKOLAJ ANDERSEN.

(Sluttet).

§ 15. For sammensatte ord gælder følgende:

a. Sammensatte ords første led har, når det udtales med tryk (hoved- eller bitryk), i reglen akcent 2, så at altså: α, ord, der har akcent 2, bibeholder denne, når de danner første led i en sammensætning, f. eks.:

<i>ˈklokˌslaw</i> klokkeslæt	<i>ˈbaːtrɔw</i> dejtrug
<i>ˈmøldam</i> mølledam	<i>ˈhøwlbæŋk</i> høvlebænk
<i>ˈbuwsləs</i> bukseløs	<i>ˈvriːsgaməl</i> drejeaksel
<i>ˈsgoːlsyg</i> skolesyg	<i>ˈknaːstø</i> knastør
<i>ˈæːnˌvæːn</i> endevende	<i>ˈpjaskˌvoːə</i> pjaskvåd
<i>ˈlɔːskløfə</i> løbsk-løber	<i>ˈnekˈheːl</i> (nikke, f. eks. en tyr)
<i>ˈfjɔklæfə</i> firkløver	<i>ˈædasmæk</i> eftersmæk
<i>ˈsilboːn</i> sildebåren	<i>ˈmælməl</i> mellemmad
<i>ˈøːˈlɛx</i> ødelægge	<i>ˈjæmbæxt</i> hjemmebagt
<i>ˈrɛxˌdɔnok</i> rigtignok	<i>ˈukənˌlʉns</i> udenlands

Tilsyneladende undtagelser danner enkelte ord med genitivmærket „en“, som:

<i>kloˌgɔnsbɛl</i> klokkespil	<i>kɔndˌxɔndræjə</i> bendrejer
<i>lʉˌxɔndræjə</i> lurendrejer	<i>fʉˌxɔntemə</i> fruentimmer,

der som fremmedord følger reglen i § 13.

β, ord, der har akcent 1, antager akcent 2, såsnart de danner første led i en sammensætning, f. eks.:

ˈdʌlˈkuj ålekvaβbe	ˈaɹnhus fattighus
ˈaxəˈhə'n agerhøne	ˈlanjæ'n langjærn
ˈmajdaw majdag	ˈsmɔfolk småfolk
ˈkɔwhøst rughøst	ˈflabonə fladbundet
ˈhujlɔs hudlɔs	ˈgəməldəws gammeldags
ˈsbæjlblank spejlblank	ˈsæjsæxjə seksradet
ˈvəntæt vandtæt	ˈsæjˈtø sejtørre
ˈdawˈsæt dagsætte	ˈolti altid
ˈhalsˈhox halshugge	ˈawtæjt aftægt
ˈsgomˈkɔx skumkåge	ˈnæhan, nærmer
ˈvæjlanɔ vejlang	ˈðwəˈsmø'ø oversmøre.

Undtagelser:

1. Sammensatte ord, der som bindeled har genitivmærket „s“, som: *havsnø* havsnød, *knyvsblaj* knivsblad, *lywsˈfa'ə* livsfare, *mo'əsmɔl* modersmål, *smaxssax* smagssag, *sɔdajsfolk* folk fra byen, *synsmanɔ* synsmand, *dəsdømt* dødsdømt, *sɪnssvax* sindssvag o. s. v. Forskellen ses meget tydelig på følgende tre eksempler:

ˈlanɔmanɔ landmand	ˈlanɔmanɔ landsmand
ˈd'əti årtid = fødselsdag	ˈd'əti årtid
ˈdawˈaɹbə dagarbejde	ˈdawsˈaɹbə dagsarbejde.

2. Sammensatte ord, der som bindeled har genitivmærket „en“, som: *blegɔnslæɔ* blikkenslager, *kɔdənsbel* kortenspil, *dɔgɔnboft* drukkenbolt, *vajsenhus* vajsenhus.

3. Sammensatte ord, hvis første led er et adjektiv, der står i mere løs forbindelse med det sidste led, som: *grɔsba* gråspurv, *gulɔbenk* gulspurv, *vi'əkɔl* hvidkål, *kə'vi'n* rødvin, *kə'grə'ə* rødgrød, *su'əkɔl* surkål, *onkə'l* ungkarl, *viɔsvin* vildsvin, *tyksak* tykkert, *tosgeləɔ* toskilling, *fæmpænəɔ* fempenning, *dɔfəftəl* dobbeltøl, *flatrøjt* fladtrykt.

4. En del sammensatte ord, hvis første led ender paa en betonet vokal, som: *bisvæɹm* bisværmer, *kɔsɔl* kostald, *kromanɔ* kromand, *sogriɔ* sogris, *tevanɔ* tevand, *nyɔ* nyår, *friti* fritid, *sibak* sibakke, *sgɔdˈtobak* skråtobak, *sɔˈmaˈsɡi'n* såmaskine, *sypix* sypige, *tobalə* vaskeballe o. s. v. Derimod: ˈbyfɔwə byfoged, ˈbiˈəvl biavl, ˈhøsdak høstak, ˈlogol logulv, ˈsneˈdæɹvø

snedrive, *ˈtræhæst* træhest, *ˈfriˈmærk* frimærke, *ˈgræsgeɔ* gråskægget o. s. v.

5. Sammensatte benævnelser på fremmede lande og folk, som: *ˈtysklan* Tyskland, *ˈfræŋkriː* Frankrig, *ˈholan* Holland, *ˈislænɔ* Islænder, *ˈgaməlfrænsk* gammelfransk, *ˈnygræˈsk* nygræsk, *ˈhytysk* højtysk og *ˈplattysk* plattysk, men derimod: *ˈhyˈdansk* og *ˈplatˈdansk*.

6. Desuden kan nævnes: *ˈamtman* amtmand, *ˈdyˈælɔɔ* dyrlæge, men: *ˈdyˈəˈsgu* dyrskue, *ˈfedabrø* fedtebrød, men: *ˈsmøkræbrø* smørrebrød, *ˈkafəgrøms* kaffegrums, *ˈsnustobak* snustobak, *ˈsyvsøwə* syvsover, *ˈølagrø* øllegrød, *ˈinɔ* indad, *ˈobɔ* opad o. fl. a.

b. Sammensatte ords sidste led har, når de udtales med tryk (hoved- eller bitryk), deres oprindelige akcent, så at altså:

α, et ord, der har akcent 1, bibeholder denne, når det danner sidste led i en sammensætning:

<i>ˈjæwthisdɔˈri</i> jagthistorie	<i>ˈsgnywɔbɔˈə</i> skrivebord
<i>ˈkakkloŋsrøˈə</i> kakkelovnsrør	<i>ˈbɔŋfrøsn</i> bundfrossen
<i>ˈræŋfæblaj</i> rejnfanblad	<i>ˈgømlfræst</i> gennemførødt
<i>ˈyˈblek</i> øjeblik	<i>ˈpɔˈxɔt</i> sort som beg
<i>ˈhyˈbjærɔ</i> nom. propr.	<i>ˈsgamslɔˈ</i> skamslå
<i>ˈnyɔsˈdɔw</i> nyårsdag	<i>ˈædˈhɔˈn</i> efterhånden.
<i>ˈdøˈfæˈl</i> døbeseddel	<i>ˈvøgøtsɔm</i> alligevel.

β, et ord, der har akcent 2, bibeholder også denne, når det danner sidste led i en sammensætning:

<i>ˈsæŋəˈtæp</i> sengetæppe	<i>ˈkatˈrøɔ</i> katrygget
<i>ˈuləˈfærɔ</i> oliefarve	<i>ˈæˈgɔˈrɔ</i> ærgærrig
<i>ˈøltyn</i> øltønde	<i>ˈfriˈvilə</i> frivillig
<i>ˈhalˈmån</i> halvmåne	<i>ˈgøˈjˈjɔˈdø</i> godhjærtet
<i>ˈlilˈdøˈnsk</i> lillestue	<i>ˈflyˈfærɔ</i> flyvefærdig
<i>ˈsbəsˈkuˈl</i> spidskugle	<i>ˈgømlˈtværɔ</i> gennemtvær
<i>ˈbɔŋˈhøˈs</i> strikkestrømpe	<i>ˈkøpˈsæt</i> kopsætte
<i>ˈrɔˈsˈhødɔ</i> rejsegilde	<i>ˈnawnˈgɔ</i> navngive
<i>ˈynɔˈbøw</i> underbukser	<i>ˈøwˈmøˈn</i> i overmorgen
<i>ˈmælˈdɔw</i> mellemdage	<i>ˈmønˈɔˈl</i> imorgen årle.

niend, niende

tiend, tiende

tolft, tolvte

anden^s (secundus), der som
har akcent 2, hedder adjektivet
altså med akcent 1, hvilken
form: *dæn, an, de ant.* —
altså i estslesvigsk *te'n*, altså med

komparativ og superlativ. Komparativ og
superlativ derimod altid akcent 1;

komparativ har akcent 1:

komparativ	superlativ
<i>hæ'xø</i>	<i>ble'xøst</i>
<i>dy'fø</i>	<i>dy'føst</i>
<i>læ'dø</i>	<i>læ'døst</i>
<i>dy'ro</i>	<i>dy'røst</i>
<i>hæ'ro</i>	<i>hæ'røst</i>
<i>glæ'jø</i>	<i>glæ'jøst</i>
<i>kø'nø</i>	<i>kø'nøst</i>
<i>læ'fø</i>	<i>læ'føst</i>
<i>sdø'</i>	<i>sdø'røst</i>
<i>ø'fø</i>	<i>ø'føst</i>
<i>hæ'</i>	<i>bæst</i>
<i>minø</i>	<i>minøst</i>
<i>snæ'ro</i>	<i>snæ'røst</i>
<i>ti'ø</i>	<i>ti'øst.</i>

komparativ har akcent 2:

komparativ	superlativ
<i>li'xø</i>	<i>li'xøst</i>
<i>re'fø</i>	<i>re'føst</i>
<i>saw'dø</i>	<i>saw'døst</i>
<i>si'fø</i>	<i>si'føst</i>
<i>sdæ'fø</i>	<i>sdæ'føst</i>
<i>max'lø</i>	<i>max'løst</i>
<i>vans'glø</i>	<i>vans'gløst</i>

<i>bro</i> bro	<i>broʼə</i> broer
<i>an</i> and	<i>ænə</i> ænder
<i>gå's</i> gås	<i>gjes</i> gæs
<i>mu's</i> mus	<i>møe</i> mus o. s. v.

Pluralia tantum har også i reglen akcent 2, f. eks.: *ʼsøsgøŋ* søskende, *pæ'ŋ* penge, *ʼbuws* bukser, *ʼa'sk* aske, *ʼfløʼə* fløde etc.; dog gives der også undtagelser som: *f'øræjə* forældre, *folk* folk, *klæʼə* klæder, *ʼlā* blå.

Omvendt antager tre substantiver, der har akcent 2 i enkelttal, akcent 1 i flertal, nemlig:

<i>ʼbu'ŋ</i> bonde	<i>byŋə</i> bønder
<i>ʼho'n</i> høne	<i>hōns</i> høns
<i>ʼy</i> øje	<i>ōjn</i> øjne

b. Ved dannelsen af en vokativ. Substantiverne har i tiltaleform altid akcent 1; der indtræder altså akcentskifte for de substantivers vedkommende, som har akcent 2 i nominativ (Eksempler se § 10, b.).

c. Ved dannelsen af adjektivernes flertal og bestemte form samt af de possessive pronominers flertal. Adjektiverne har i flertal og bestemt form næsten altid akcent 2; akcenten skifter altså, når enkelttal har akcent 1. (Eksempler § 10, c.). De possessive pronominer har alle i enkelttal akcent 1, i flertal akcent 2. (Eksempler § 10 d.).

Undtagelser danner selvfølgelig de indeklinable adjektiver, der bibeholder akcent 1 også i pluralis og bestemt form, som: *blā* blå, *ny* ny, *æŋəlsk* engelsk, *ka'to'lsk* katolsk, *jæns* ens, *fæjł* fejl, *sgit* skidt etc.

lil lille har i bestemt form *dæn* *ʼlil*, i flertal derimod *smd*.

d. Ved dannelsen af ordenstallene. Disse har altid akcent 2; der indtræder altså akcentskifte, når det tilsvarende kardinaltal har akcent 1, f. eks.:

[<i>jæn</i> en	<i>ʼfəst</i> første]
[<i>to</i> to	<i>ʼanən</i> anden]
<i>træ</i> tre	<i>ʼtrinə</i> tredje
<i>fæm</i> fem	<i>ʼfæmt</i> femte
<i>sæjs</i> seks	<i>ʼsjæt</i> sjette
<i>syw</i> syv	<i>ʼsywən</i> syvende

den første slags akcentskifte:

pres.	imperf.	part.
mai	ˈmaːj	maːj
ful	ˈfuːl	fuːl
brød	ˈbrøːd	brøːd
bøsvim	bøˈsvimt	bøsvimt
men	ˈmeːn	meːn
gri	ˈgriːn	griːn
ld	ˈlɔːn	lɔːn
kna	ˈknaːst	knaːst
be	ˈbeːst	beːst
blæ	ˈblæːst	blæːst
læ	ˈlæːø	læːø
hø	ˈhøːø	høːø

den anden slags akcentskifte:

ˈsmæːtø	ˈsmæxt	smæxt
ˈtaːfə	ˈtaft	taft
ˈøːfə	ˈøjt	øjt
ˈmæːlə	ˈmælt	mælt
ˈfylə	ˈfyllt	fyllt
ˈtrøːgə	ˈtrøjt	trøjt
ˈslæːgə	ˈslæjt	slæjt
ˈsgæːngə	ˈsgænt	sgænt
ˈhanːlə	ˈhanælt	hanælt
ˈlɔːsnə	ˈlɔsønt	lɔsønt
ˈvæːnə	ˈvæːn	væːn
ˈklæːvə	ˈklævə	klævə

verber, som i infinitiv ender på en betonet

er har akcent 1, har i præsens og perfektum

akcent 1; her indtræder altså kun akcent-

f. eks.:

boːø	ˈboːj	boːj
friːø	ˈfri	fri
sgæːdːø	ˈsgæːdːj	sgæːdːj
syːø	ˈsy	sy
leːø	ˈle	le
deːø	ˈde	de

h. Ved dannelsen af verbernes imperativformer. Imperativ singular har altid akcent 1, imperativ plural altid akcent 2; akcenten skifter altså for flertallet af verbernes vedkommende to gange, f. eks.:

inf.	imp. sing.	imp. pl.
ˈdæk drikke	dæk!	ˈdægə!
ˈtræf træffe	træf!	ˈtræfə!
ˈtræk trække	træk!	ˈtrægə!
ˈsvøm svømme	svøm!	ˈsvømə!
ˈlɛx ligge	lɛx!	ˈlɛxə!
ˈhoːʃ holde	hoːʃ!	ˈhoːʃə!
ˈhʊws huske	hʊws!	ˈhʊwsə!
ˈflæt flytte	flæt!	ˈflædə!
ˈgriːf gribe	griːf!	ˈgriːfə!
ˈsæt sætte	sæt!	ˈsædə!
ˈsmøːə smøre	smøːə!	ˈsmøːə!
ˈhɔp hoppe	hɔp!	ˈhɔbə!

For de verbers vedkommende, som i infinitiv ender på en betonet vokal, skifter akcenten selvfølgelig kun én gang, f. eks.:

gåː gå	gåː!	ˈgåːə!
flåː flå	flåː!	ˈflåːə!
fli fly	fli!	ˈfliːə!
dy dy	dy!	ˈdyːə!
kløː klø	kløː!	ˈkløːə!

i. Ved dannelsen af verbernes passive infinitiv. Alle passive infinitiver på -s og tillige de reciproke infinitiver på -es har akcent 1; for disses vedkommende indtræder der altså i de fleste tilfælde akcentskifte, f. eks.:

ˈslīːə slide	slīs slides
ˈspøːə spørge	spøs spørges
ˈkøːl køle	køls køles
bəˈfiːn befinde	bəfiːns befindes
ˈryw rive	ryws rives
ˈsgel skille	sgels skilles
ˈsbænː spænde	sbænːs spændes = forliges
ˈføːlə følge	føːls følges

<i>saŋgø</i> sanke	<i>saŋgøs</i> samles
<i>sgøb</i> skubbe	<i>sgøbøs</i> skubbe hinanden
<i>ræŋ</i> rende	<i>ræŋøs</i> rende omkap
<i>stik</i> stikke	<i>stegøs</i> stanges.

§ 18. Et ords stilling i sætningen medfører i visse tilfælde en ændring af dets akcent. Når nemlig et ord, der er sig selv har akcent 2, på grund af sin stilling i en sætning tæder trykket, så antager det altid akcent 1 (jf. § 4 og 5).

7. Når et substantiv, der betegner en persons stilling, familieforhold eller fornavn, står foran det egentlige navn eller afkølelse, der har hovedvægten, som:

<i>provst</i> provst	<i>prɔvst</i> <i>mələ</i>
<i>bager</i> bager	<i>baːxə</i> <i>ˈlasən</i>
<i>maler</i> maler	<i>maˈlə</i> <i>ˈjænsən</i>
<i>bøssemager</i> bøssemager	<i>bøssamaxə</i> <i>ˈjæsən</i>
<i>lysestøber</i> lysestøber	<i>lyˈsstøfə</i> <i>nesən</i>
<i>bedstefader</i> bedstefader	<i>oləfa</i> <i>peˈdə</i>
<i>farbroder</i> farbroder	<i>farbrɔ</i> <i>ˈhans</i>
<i>moster</i> moster	<i>møsdə</i> <i>sdinmari</i>
<i>søster</i> søster	<i>søsdə</i> <i>maˈriːə</i>
<i>Mads</i> Mads	<i>mas</i> <i>ˈmasən</i>
<i>Johan</i> Johan	<i>johan</i> <i>nesən</i>
<i>Gunder</i> Gunder	<i>gønə</i> <i>kloborə</i>
<i>Ingeborg</i> Ingeborg	<i>enəborə</i> <i>ˈsgærə</i>
<i>Mikkel</i> Mikkel	<i>megəl</i> <i>sgomaxə</i> .

8. Når et substantiv, der betegner et mål (vægt), står foran benævnelsen på det, som måles (vejes), f. eks.:

<i>tyŋ</i> tønde	<i>en tyŋ</i> <i>rɔw</i> rug
<i>sgjɛp</i> skæppe	<i>en sgjɛp</i> <i>byɣ</i> byg
<i>fjærŋka</i> fjerdingkar	<i>et fjærŋka</i> <i>soft</i> salt
<i>plank</i> pæl	<i>et plank</i> <i>ˈbræŋvin</i> brændevin
<i>bət</i> bøtte	<i>en bət</i> <i>mjælk</i> mælk
<i>kruk</i> krukke	<i>en kruk</i> <i>semp</i> sennep
<i>pøt</i> pøtte	<i>en pøt</i> <i>ˈfløə</i> fløde
<i>gryn</i> gryn	<i>en pos</i> <i>gryn</i> <i>n</i> gryn

<i>et</i> ʽstyk stykke	<i>et</i> sdyk træ træ
<i>en</i> ʽpif pibe	<i>en</i> pif tobak tobak
<i>et</i> ʽsæntnə centner	<i>et</i> sæntnə kul kul
<i>et</i> ʽliːspunɨ lispund	<i>et</i> lispunɨ hö hör.

c. Når et adjektivisk ord (adj., pron. poss., num.) så at sige smelter sammen med det efterfølgende substantiv til ét begreb, f. eks.:

ʽsnadə snottet	<i>dænɨ snadə knæjt knægt</i>
ʽtombə fjollet	<i>de tombə aːs asen</i>
ʽhælə hellige, pl.	<i>i hælə kvinɨ kvinder</i>
ʽsælə stakkels, pl.	<i>di sælə folk folk</i>
ʽmin mine, pl.	<i>min ʽhoːs ɔ min ʽtræːsk mine</i> strømper og m. træsko.
ʽdin dine	<i>din ʽgaməl ʽbɔwəs dine gamle</i> bukser.
ʽvo vore	<i>vo ʽhæst ɔ vo kəːə v. heste</i> og v. køer.
ʽfiːə fire	<i>en fi ʽsneːs sne</i>
ʽhunə hundrede	<i>et hunə ʽdāːlə daler</i>
ʽæljə elleve	<i>en æljə tɔl ʽsdygə en elleve-tolv</i> stykker.

d. Når et verbum står umiddelbart foran sit objekt, og dette har hovedvægten, f. eks.:

ʽbinɨ binde	<i>binɨ ʽhoːs strikke strømper</i>
ʽdæk drikke	<i>dæk əl əl</i>
ʽryːχ ryge	<i>ryːχ tɔːbak tobak</i>
æ ʽbyχə jeg bygger	<i>æ byχə ʽhuːs huse</i>
do ʽdɔwənə du drukner	<i>do dɔwənə ʽkæljənə killingér</i>
hanɨ ʽsgöwdə han skifter	<i>hanɨ sgöwdə ʽtræːsk træsko</i>
vi ʽgrawə vi gravede	<i>vi grawə tɔːkə törv</i>
i ʽrönst i rensede	<i>i rönst ʽgröwt gröfter</i>
di ʽplajt de plukkede	<i>di plajt nəkə nødder</i>
æ hæ ʽtabə jeg har tappet	<i>æ hæ tabə viːn vin</i>
hon hæ ʽsgrofə hun har	<i>hon hæ sgrɔfə ʽbədə bøtter</i> skrubbet
de hæ ʽnaxkə det har gnavet	<i>de hæ naxkə gaf hul.</i>

ARTIKEL 1

Denne lov er udarbejdet i henhold til bestemmelse, givet ved kongelig reskription af den 12. oktober 1894.

Indholdet af denne lov er anført i den tilføiede tabel.

Den 12. oktober 1894.

Christian IX.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Denne lov er offentliggjort i Meddelelse af den 12. oktober 1894.

Den 12. oktober 1894.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

Carl Theodor Zahle.

§ 19. Under indflydelse af affekt (forundring, uvilje) kan der indtræde en ændring af akcenten, idet visse ord (pronominer, verber, præpositioner, adverbier, konjunktioner), som *i* og *for* sig har akcent 1, antager akcent 2. Dette kan være tilfældet:

a, i spørgesætninger:

Pronominerne *do* du, *hon* hun, *de* det, *mæ* mig og *va?* hvad? har akcent 1, men kan antage akcent 2 f. eks. i følgende sætninger, når disse udtales med affekt:

kan 'do gø de? kan du gøre det?

koma 'hon no? kommer hun nu?

kun do gø 'de? kunde du gøre det?

æ de 'mæ, do men? er det mig, du mener?

'va? hvad behager?

Verbalformerne *æ* er, *hæ* har, *må* må, *hø* hører, *fæk* fik, *græføn* greben har akcent 1, men under ovennævnte forudsætning kan der siges:

'æ do dæ er du der?

'hæ doæn har du den?

'må vi må vi?

'hø do hører du?

'fæk i ham fik i ham?

æ han blöwn 'græføn er han bleven greben?

Præpositionerne *i* i, *mæ* med, *te* til, *ve* ved har akcent 1, men under indflydelse af affekt kan der siges:

haj i 'i ham? havde i fat i ham?

holå do 'mæ hiñ? holder du med hende?

komæ i 'te mæ? = rører i ved mig?

holå do 've no? holder du fast nu?

Adverbierne *no* nu, *o* også, *tit* tit og *monjt* mon har akcent 1, men det kan alligevel hedde:

komæ i 'no? kommer i nu?

æ hon 'o mæ? er hun også med?

hæ do væt hæ 'tit? har du været her tit?

'monjt? monstro?

føst kom en tykavde klat i ø met o sen kont om ø klat en
 næj a de dærløds dø'n, o fo'lixen e 'mā'n mæ et jyol om.
 law han, va fæks mæ de, so beholt han, en hanful te næst kon;
 dæn va han, lix ve o 'sans o fā tæmajt e let, law ø præst kom.
 'ko'le dæn, 'gæjdsle han, 'sdanø sin gan for o se: d de 'he'lek,
 o law han, 'nvoø haj se: d ø 'sa'æ, so 'sbu'ø han, 'vænle:

„sæj mæ, min dræn, va besdel do da no, sgal de mont væk en' mæxøn
 hæjøn et hes, som do 'tænge dæ sdd'øn, ebax i jet 'væjkast,
 hæls mæge' do hæ 'byxøn et hu's mæ en 'dix om ø 'kalgo?'
 „næj,“ soj ø dræn liso 'hasdøn, „æ 'byxøn en 'kirk o en kjærgo:
 'hæ'r ær ø 'dix, dæ gæ kont om ø kjærgør, o 'dæ'r ær ø 'kirkedi,
 'hæ'r ær ø pot, o dæ'hæn i ø 'met ær ø 'kirk mæ ø 'ka'nhus'
 se kons, o 'dæ'r ær ø 'blomø, vo 'ojsmo lexo begræwø;

o dæn, jæ klomp, var æ hæ'r i ø ha'n, vil æ ha te ø 'klokhus.
 „ja,“ soj ø præst, „de ær olt 'samel got, o de 'he'le æ 'kexdø;
 mæn hæ do no da, min dræn, o betænt, te en 'kirk jo mā ha en
 præst te o 'prærk fo vos? sæj mæ, vo men do o fā' vos en
 præst fra?

de vel a olt, va do 'tænger o 'gø'ø da vest vø de 'vansgløst!'
 „næj,“ soj ø dræn, „æ kun, sawt fā en præst, væn æ 'ba'rø
 haj sgit nok!'

§ 21. Til slutning skal endnu bemærkes, at østslavieren
 også overfører den musikalske akcent på rigsmålet, når han
 enten læser eller forsøger at tale dette. For blot i korthed
 at antyde, hvorledes dette går for sig, skal i de efterfølgende
 linjer begyndelsen af Erik Bøghs „Unge Jens Je'en“ gengives
 således, som den ved oplæsning vilde lyde fra en østslavigers
 mund:

lant 'udø i 'sjælan, etsdes 'legæk dæx et 'o'værdæref, øx i
 'o'værdævøt 'legæk dæx en half sne's 'nædø, 'vænliø 'husø,
 væk mæ sin 'ha'vø øx sin 'jo'rlo, 'afø'samøn be'bo'ødø af
 'vælhavænø 'hu'smansfamilieø.

for 'tyvø 'trædivø d'r 'si'døn var hæ'r kon en sdxægnøn
 'uop'dængøt 'sgovjo'r, vokpø 'æjæknø af de ti 'gd'ædø i 'na'bo-
 byøn i 'fæløsga'p 'græsedø de'ræs 'onkvæx, øx dæn, gan ld'
 hæ'r kon en 'ensom 'kønø i 'he'le 'o'værdævøt, det var en

b. i udråbssætninger:

Det omtalte akcentskifte er her sjældnere; dog kan følgende tilfælde anføres: Det hedder i i, (pron.), *so* så, *o* også, *no* nu, *næj* nej, *ja* ja, *jo* jo, altså med akcent 1, og alligevel kan der under indflydelse af forundring eller harme siges:

ʼi sælə ʼsdaglə! i stakler!

no æ vi ʼso vi! nu er vi så langt!

vi æk ʼo mæ! vi er også med!

næj ʼno da! nej nu dog!

o ʼnæj da! å nej dog!

ʼja! javist!

ʼjo! jovist, hvorfor ikke?

Dette fænomen, akcentens ændring fra 1 til 2, danner netop som følge af sin årsag, affekten, en overgang fra de generelle forhold til de individuelle, idet de i § 19 anførte eksempler bibeholde deres oprindelige akcent, såsnart de udtales uden nogen særlig sindsbevægelse. Rent individuelt forekommer der selvfølgelig nu og da også andre eksempler på akcentskifte af den omhandlede art; således mindes jeg f. eks. en mand, der engang i sin overraskelse udbrød: *æ de ʼpe-də?* *næj ʼdæxəns!* *vel han, ha mæ mæ ʼuə?* *sgal de væ ʼsæras?* Men om denne mand sagdes da også, at „*væn han, blöw ʼjövə, so blöw han, so ʼhy i ə ʼsdæm.*“

§ 20. For at vise den musikalske akcents forekomst i sammenhængende tale hidsættes følgende lille fortælling i øst-slesvigske bydemål:

ʼnæn i ə lawənə ebax ve ə kjærgə — de va nok i ʼbæjdsæj —
sdəj ə ə væj ə let van, væl ʼkiχlə so mjəl som en ʼbak ful
de haj no ʼmegəls dæŋ ʼlil johan pe-də jæn ʼmæsa ful kik æ,
o de va ʼnəwə fə ham, de jø smækək ə pləkək ə ʼnæ's i.
ʼso'nt æ jo jænŋə ə bæn, te jo ʼsgjæŋə ʼsals jo ʼgæwə!
ja, vi mo ʼsæj som ʼnæj, seŋə ʼnæj, seŋə ʼnæj, seŋə ʼnæj,
o johan pe-də ʼkə'k ə sen ʼvæn ʼnæj, seŋə ʼnæj, seŋə ʼnæj,
o a de snæ ʼnæj, seŋə ʼnæj, seŋə ʼnæj, seŋə ʼnæj,

79, at
 må du
 me over
 g rejste
 stemme:
 m over-
 let rådne
 e moder,
 r drengen
 endogså,
 g sætte af
 vi prøve
 vor magt,
 g vil også
 gså sagtens
 ve med den
 er sad vi på
 g kirkegård.
 bende ud og
 „Å, det
 havde vist en
 moder ind på
 tilfredsstillende
 skuld' I såmænd
 sårre kwet! De
 m dotteren hetter
 ven kurire we den
 gammelmuers søster-
 afbrød fader hende
 nå virkelig ha bøj mæ
 en en riwt å sled i den

höwer arm mod urolle wejr; no skal a hint' en monk! Et par minutter efter kom hun tilbage med „munken“. Ude på landevejen så vi en halv snes vogne, der rullede ad Skjørping til, og så langt tilbage, vi kunde öjne, fulgte vogn på vogn. Dette undrede mig ikke, da jeg året tilforn havde talt over 50 vogne, der kom ad denne vej til den hellige kilde, det overvejende flertal fra Vokslev sogn og omegn. Da vi havde kørt en halv timestid, pegte moder over på en med buske overgroet höj, der lå i kanten af en prægtig eng, og sagde: „Der ligger røverslottet!“ Jeg vilde have nærmere besked, og hun fortalte mig sagnet om Dronning Margrete, der her ved en list fangede en flok røvere.

Da vi nærmede os målet for vor rejse, så vi, at der allerede var mange fremmede mennesker tilstede i landsbyen. En mængde røde fade og sorte jydepotter stod opstillede omkring deres ejermænds vogne. Telte med alt muligt gögl, der talte min barnlige fantasi, var opslåede et stykke fra kirken. Fader kørte os op til denne, og moder fulgte nu med mig ind på kirkegården. Omtrent et hundrede mennesker gik og stod rundt om på gangene, men den største del var dog samlet i det sydvestlige hjørne. Det var halte, brystsvage, nervesvækkede mennesker, der her havde sat hverandre stævne. Moder stillede straks hen mod hjørnet, hvor trængselen var stærkest, så man ikke kunde se det ringeste til, hvad der foregik inden for kredsen. Moder bad mig blive udenfor, hun skulde nok hente vandet. Dette var ikke efter mit ønske, ti jeg havde så vist forestillet mig, at der måtte være noget mærkeligt at se ved den berönte kilde. Da moder havde trængt sig ind i kredsen, krøb jeg derfor med stort besvær op på kirkegårdsmuren, men jeg blev meget forundret ved at se et ganske almindeligt vandhul, som vi også havde mage til hjemme. Rundt om det stod nogle kar, fulde af vand, og en gammel mand med en stor rød næse, der mindede mig om nissen, stod for uddelingen af vandet. En fattigblok var opstillet ved hans side, og en hovedbetingelse for at vandet kunde virke, var, at man ofrede dygtig i den og til den rød-næsede. Ofrene var ikke nu så rundelige som forhen. Måske

var det derfor, at virkningen heller ikke blev så stor. Jeg så, at moder fik vandet og ofrede, hvor meget, véd jeg ikke. Hun kom nu hen og tog mig med ind i våbenhuset. Her var en halv snes mennesker ifærd med at vaske en eller anden dårlig legemsdel. Moder og jeg hilste goddag, men ingen svarede. Jeg fik nu også mit ben vasket, men under denne handling opdagede jeg en del stokke og krykker, der stod i det ene hjørne af våbenhuset, de så allesammen ud til at have stået der i mange år, hvorfor jeg udbrød: „Hvad er det for nogle?“ Men moder, der på de andre havde opdaget, at en sådan højtidelig handling skulde foregå i den dybeste tavshed, svarede kun med en misbilligende hovedrysten. Da vi var færdige og gik ud af døren, sukkede moder: „Gud give, det måtte hjælpe!“ En ældre kone, der samtidig var bleven færdig med at vaske sin dårlige fod, svarede: „Nej, det hjælper såmænd ikke, da han ikke kunde tie stille. Hvis du, min dreng, havde holdt din mund, så kunde du måske også have sat dine krykker derinde som et minde om din helbredelse. Der var engang en karl, der kom hertil på to krykker, men da han havde vasket sig i det hellige vand, var benene så friske, som om de aldrig havde fejlet noget. Men såsnart han kom udenfor kirkedøren, råbte han til en kammerat: „Nu skal jeg, F. g. m., vise dig, hvor jeg kan løbe!“ I det samme svandt kraften af hans ben, han sank ned på knæerne og måtte krybe ind efter krykkerne for at gå herfra som han kom.“ Og så sluttede hun: „Å nej, vandet alene gør det vistnok ikke,“ idet hun anførte katekismens ord. Jeg spurgte nu moder, om vi ikke skulde prøve det en gang til, så skulde jeg nok tie. Men både hun og konen var enige om, at det nyttede ikke. Den fremmede kone blev imidlertid ved at følge os og spurgte moder, om hun vidste, hvem der fandt kilden. Da moder ikke kendte noget dertil, fortalte hun: „Langt oppe i Vendsyssel levede der en herremand, som havde nok af gods og guld, men han var så svag, at han ikke kunde røre et lem. Han lovede da Gud, at hvis han måtte blive helbredet, skulde han give alle sine penge og halvdelen af sit gods til de fattige. Natten efter drømte han,

høwer
par mi
landeve
til, og
Dette
50 vog
overve
kørt
over
„Der
og
ved

all
E
k
t
P
i

an kom til en kirke, hvor
... kat på kirkegårds-muren.
... det sydvestlige hjørne af
... en kilde frem af jordens
... sætte sig, så blev han rask.
... og under store smærter
... han: „Gud være lovet!“ ti
... muren katten. Kusken steg af,
... ar *St. Hansdag*, lod den syge
... så frisk som en fisk.“
... og. Kuren havde ikke hjulpet
... have lov til at udvælge mig lidt
... vi havde fået en kop kaffe i
... Men den ene vogn rullede
... Ved middagstid rejste de syge i
... dagen samledes egnens ungdom
... ikke altid på den bedste måde.
... spørgsmål, når karlene havde
... hede denne fart til kilden på
... sig til for tre år siden, da
... Dog må troen på dette vands
... da man omtrent har holdt op
... snart det blev forbudt. Enkelte,
... begyde troen på vandets lægende
... men før dag og sniger sig som
... der de drikker af det rådne vand
... men er der ikke såmeget som en
... Det er kun markedsgølet og
... de blev

Frederik Bak.

... F. B. led af kirtelsyge, er
... skrevet som stil i sommeren
... skrevet af H. F. Feilberg].

ANMELDELSER.

Karl Weinhold, *'Zur Geschichte des heidnischen Ritus.* (Aus den Abhandlungen der königl. Preuss. Akademi der Wissenschaften zu Berlin). Berlin 1896. 50 s. i 4to.

Francis Darwin gör et sted i sine optegnelser om faderen opmærksom på, at de fleste mennesker ved forsøg ere blinde for alle de sider af forsøget, der ikke taler for den teori, hvorpå de søger bekræftelse, hyppig overser selv meget iøjnefaldende indvendinger mod den i forsøget, og så godt som aldrig lægger mærke til de uendelig mange ledsagende omstændigheder derved, som de ikke har brug for lige i øjeblikket. Og han fremhæver med rette som et af Charles Darwins store fortrin som iagttager det, at intet, selv ikke de tilsyneladende ligegyldigste og tilfældigste biomstændigheder ved hans forsøg, gik hans opmærksomhed forbi, men at de trofast aflejrede sig denne store, men vage hukommelse, hvor så de ensartede bestanddele instinktmæssig grupperede sig sammen til simple og lovmæssigt ordnede helheder. Denne ævne til i forbigående at iagttage småting, som andre går blinde forbi, forbundet med god hukommelse (eller gode optegnelser) og kombinationsævne er så sjælden, at den, hvor man møder den, glæder og giver én en sjælden overflødig påmindelse om at lukke sine øjne op, selv om det — som det forekommer anmelderen ved foreliggende skrift af prof. Weinhold — for en gangs skyld er fænomener, der kun tilsyneladende er ens og som næppe har samme grund, der har grupperet sig sammen.

Prof. W. gør i sit skrift „Zur Gesch. d. heidnischen Ritus“ opmærksom på en sådan stadig sig gentagende biomstændighed, som han i forbigående har lagt mærke til ved sine undersøgelser af de mange landes folkeminder, han har gennemarbejdet til sine hovedværker; forfølger den så gennem alle landes og tiders folkeminder og søger at påvise, at den ikke er en meningsløs tilfældighed, der gentager sig, men at den overalt her den samme, efter vild logik fornuftige årsag. Det er et fænomen, som enhver, der har beskæftiget sig blot lidt med folkeminder, efter at være bleven gjort opmærksom derpå, husker at have set snese af gange, men uden at lægge mærke dertil har glemt fra den ene gang til den anden: nemlig den rolle, som nøgenhed hos den handlende person spiller i alle landes og alle tiders overtro. Den forekommer som nødvendig bestanddel i alle de primitive fremgangsmåder, der gives til at lære skjulte ting og fremtiden at kende, som at se sin tilkommende ægtefælle, hexe, fanden, lotterinumre o. s. v. — i de utallige homøopatiske kure, som vild tænkning i alle lande anvender til at

skaffe frugtbarhed, regn, særlige kræfter, lykke og kærlighed, eller til at afværge regn, oversvømmelse, til at fordrive pest og utøj, til at bøde spøgelser, maresidt og onde drømme borte. Forf. gør opmærksom på, at mennesker, der gribes af helligt raseri, aflæde sig, som Sanl. Kassandra i en vasefremstilling, Proitosdøtrene hos Elion, indiske kvinder ved Givafester — på den omstændighed, at den mand eller kvinde, der vil forvandle sig, altid før de slippes ind i hammen må være nøgne, og at de atter ved forvandlingens ophør vise sig nøgne. Hver af disse ting oplyses gennem en overvældende masse af eksempler fra gammel Græsk, Romersk, Israelsk og Arabisk overtro, fra moderne vilde folk og fra alle Europæiske kulturfolk. Hvad er da meningen med denne mærkelige nøgenhed? Forf. mener, at dens betydning alle vegne er den samme: renhed, befrielse for „det af det jordiske besmittede hylster“ for udførelsen af den magiske ceremoni, som er en gudstjenstelig handling. Nøgenhedens bellighed forklares dels ved, „at det nøgne menneske hensætter sig i det nøgne, endnu ikke af livet besmittede barns tilstand“, dels ved, at det nærmer sig de guddommelige væsner, der ofte tænkes nøgne (et af Givas tilnavne er „den splitternøgne“, den klassiske Helleniske kunst guder). Ud herfra forklares så den i mange folks ritus genkommende aftagen af skoene som en svækket form af oprindelig nøgenhed.

Hvor fristende det end er at søge overalt at forklare dette fænomen, der stadig gentager sig i en række beslægtede processer, ud fra samme synspunkt, tror anm. dog ikke, at det lader sig gøre; grunden til den ledsagende nøgenhed er i de forskellige grupper af tilfælde forskellig. Heller ikke den givne forklaring af nøgenheden = aflæggelse af jordisk urenhed før en gudstjenstelig handling synes at kunne opretholde forestillingen om, at der klæber sig noget urent ved „det jordiske“ (modsat hvad?) hører jo dog næppe hjemme på de vilde kulturtrin, hvor de omtalte kønne homøopatiske kure og forvandlings-ceremonier har deres oprindelse, og det er ingenlunde nogen moralsk „renhed“, der kan symboliseres ved det nyfødte barns, som kræves af de „guddommelige“ væsner, man på dette udviklingstrin søger at undgå at støde. På samme måde den påstand, at menneskene skulde nærme sig „guderne“ ved nøgenheden. Guderne fremstilles hos alle anm. bekendte folk ikke nærlig som nøgne, men klædte som landets børn, højst lidt tilbage i moden, som når de gammel-ægyptiske guder vedbliver at figurere i hovedkørt længe efter at alle bedre stillede Ægyptere er begyndt at bære lange Syriske klæder. Og når den klassiske Helleniske kunst fremstiller sine guder nøgne, er det jo dog ikke, fordi nøgenheden er et mål for disse oprindeligt; det er tvært imod guderne, der tilhører efter kunstens nøgne athletidealer. Den af forf. antagne

betydning synes altså næppe at kunne lægges ind i nøgenheden på de kulturtrin, hvorom talen her er.

Anm. tror overhovedet ikke, at nøgenheden i de af forf. anførte tilfælde kan forklares ud fra et enkelt synspunkt. Den har i de fleste enkelttilfælde tilsyneladende ganske nærliggende og meget mindre kunstige grunde end den af forf. givne. Når Muhammedaneren tager sine sandaler af foran moskeen, synes det mere nærliggende at antage, at han gør det af samme grund, som når en bonde sætter sine træsko udenfor døren til herredskontoret, og vi tager hatten af, før vi går ind i en stue, end at antage, at vi her har en rudimentær form for en oprindelig nøgenhed. På samme måde skyldes nøgenheden før og efter forvandling åbenbart den omstændighed, som prof. W. selv gør opmærksom på, at forvandlingen naivt tænkes som en slippen ind i en ham eller et skind; og derunder er menneskeklæder og støvler dog en urimelighed for tanken. Overfor de guddommelig rasendes nøgenhed synes en extatisk afripen af klæderne anm. den mest nærliggende forklaring. Mere omtvistelig kan logiken være i de mange tilfælde, hvor nøgenhed anføres som ledsagende moment ved metoder til at se ind i fremtiden, ved homøopatiske kure for at frembringe frugtbarhed, mod spøgelse, pest o. s. v. Dog forekommer den også her de fleste steder som en ret nærliggende følge af den givne situation, som når det menneske er nøgent, der skal overøses med vand eller druknes, for at skaffe regn, eller når de mennesker er nøgne, der skal parre sig på en mark for at gøre den frugtbar. I de tilfælde, hvor hensigten er at skræmme spøgelse, onde drømme, pestmanden, solmanden, der frembringer tørke, haglen, utøj o. s. v., synes det anm. selvindlysende, at nøgenheden har været betragtet som noget grimt og afskrækkende (ikke som en „renhedstilstand“). og at man har at gå ud fra sådanne ex., som det af forf. s. 28 anførte, hvor en grim gammel kvinde i Indien sættes til at danse nøgen, for ved sin hæslighed at tvinge den tørke forvoldende sol til flugt, og som det flere steder anførte surrogat for nøgenhed at skræmme det truende onde (dragen, haglen; sædfortærende fugle) ved at vise det den blottede bag (også dette opfatter prof. W. som en „partiel nøgenhed“ = hellig renhed).

Trods al uenighed med forf. i hans fortolkninger, synes skriftet dog anm. methodisk i høj grad interessant. Der er desuden næppe en side, hvor man ikke høster belæring enten af de mange fortræffelige, fra sjældne og spredte kilder hentede eksempler, som på vild analogislutnings homøopatiske kure, eller af forf.s træffende og oplysende paralleler. Meget interessant er således betoningen af de middelalderlige Evropæiske hexefesters oprindelse i Orgiastiske offerfester, holdte på bjærghøjder, hvorhen extatiske kvinder drog

gennem luften efter nøgne at have forvandlet sig til dyr; samt påvisningen af, at vild dans, menneskeoffer og nydelsen af menneskekød tydelig fremgår som bestanddele af hexefesterne i de ældste germanske kilder som Saliske og Longobardiske ret, Karoling. Kapitulum o. s. v.; ligeledes forfs. sidestillet af hexefesterne og fænomener som de orgiastiske fester på de Thrakiske bjerge, de arkadiske fester for Zeus Lykaios, indiske hexefester og delvis de Dionysiske fester.

Theodor A. Müller.

Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. (Det čekkiske folk. Tidsskrift for studiet af det čekkiske folk i Böhmen, Mähren, Schlesien og i Ungarn.) Redaktor: Dr. **Čeněk Zíbrt.** I—V. Prag 1891—96.

Böhmen kan i en vis forstand sammenlignes med Norge: ligesom der over Norge — efter nordmændenes sigende — har hvilet en „firehundredårig nat“, således har over Böhmen ruget en nat så mørk og lang, at det virkelig syntes, den aldrig skulde få ende. Tiden fra trediveårskrigen, da Böhmen kom under Østrigs magt, og til 1864, da čekkisk og tysk stilledes på lige fod i skolerne, eller til 1882, da der skete universitetsdeling i čekkisk og tysk afdeling, er den mørke nat i Böhmens historie.

Men det forstår sig, at kærligheden til fædrelandet i Böhmen netop derfor må lægge en ganske særegen, inderlig følelse i studiet af minderne fra den tid, der ligger før den mørke nat; og hvert eneste opbevaret træk med bevis på vedligeholdt selvstændighed får derfor hos čekkerne allerstørste interesse. Et tidsskrift helliget folkemindeforskningen må dér få en noget anden karakter end i andre lande ved nemlig særlig at lægge vægt på, hvad der er folkets særlige. Dette er netop tilfældet med „Český lid“, det er et tidsskrift, der i første række henvender sig til sit lands børn og påpeger for dem, hvorledes de mange trængslens år har bidraget til at forstærke det ejendommelig čekkiske, idet čekkerne i den lange tid i højere grad end andre folk alene har været henviste til sine folkesædvaner, og derfor har bevaret dem. (For Norges vedkommende er det den tankes rigtighed påvist af dr. Falk i en lille interessant oplysning „Lidt om overtro i Norge“ i Folkevennen 2 r. XIX. Chr. 1895.)

„Český lid“ begyndte at udkomme i september 1891 — pragtfuldt udsmykket, rigt og godt illustreret, — med et hæfte på 6 à 7 ark og kom ud hveranden måned; det udgaves af universitetsdocterne Dr. Lubor Niederle og dr. Čeněk Zíbrt. Planen for dets udgivelse var, at det skulde bringe let læselige afhandlinger i anthropologisk, arkæologisk og kulturhistorisk-ethnografisk retning; men

med fjerde bind ophørte dr. Niederle at være medredaktør, og arbejder i første retning hørte dermed op.

I de følgende linjer, hvor lidt af tidsskriftets mangeartede indhold vil blive antydet, vil kun den sidste retning blive omtalt, og med særlig glæde nævnes en artikelserie i femte bind af dr. Zibrť, som har til hensigt at gengive det vigtigste indhold af den čekkoslovenske ethnografiske udstilling i Prag sommeren 1895. Beskrivelsen, der er ligeså belærende som interessant, omfatter næsten alt, hvad tænkes kan lige fra kirker til køkkenudstyr, men er måske interessantest i notitserne og illustrationerne angående nationaldragterne, et godt supplement til de to værker „om klædedragtens historie i Böhmen“ af dr. Č. Zibrť og dr. Z. Winter.

En anden interessant artikelserie er prof. O. Hostinskýs grundige og dygtige udredning af folkemelodiernes historie; den er rettet mod den almindelige pessimistiske antagelse, at alle visemelodier er gåede til grunde eller helt værdiløse; men at dette i hvert fald næppe er tilfældet med čekkerne melodier, synes anm. aldeles indlysende af den bevisrække, der fremføres; der er over čekkiske melodier en egen betagende ynde, som modsætter sig at blive antaget for nutids kunstproduktion, og for øvrigt, når de 12 af de 22 melodier, der i Lochheimer liederbuch fra det 15. årh. har tydeligt mærke, faktisk er affattet i de joniske og æoliske tonarter, synes det dog at fremgå, at det alm. gængse kriterium på en melodis alder ikke helt holder stik.

Foruden disse serier findes mindre afhandlinger af ligeså stor interesse. En lille notits fra 1618 af H. Zalansky (meddelt III p. 49f af dr. Zibrť) omtaler, at der nu og da viser sig en munk *Rubical*, som elskværdigt tilbyder vandreren at lede ham om i bjærgene; — men, når *Rubical* har ledet vandreren hen til afgrundens rand, så han må styrte ned, springer han selv op i et træ og opslår en rungende latter, så hele omegnen giver genlyd deraf. Denne ganske lille notits, en af de ældste vi kende, om *Rybecoul* eller på tysk *Rübezahl* giver anledning til, at hele R.'s udviklingshistorie (grundet på nogenlunde tilgængelige kilder) meddeles (V p. 439 ff.). (Sammesteds p. 479—80 meddeles bibliografi over alle beretninger angående *Rybecoul*).

En større grundig og omfattende afhandling af dr. Zibrť om dødudjagningen og dens ældre og nyere tydninger kaster mulig lys over den oprindelige form for julefesten — noget anm. dog ikke tør komme ind på. Dødudjagningen er som bekendt en fest, der fejres med liv og lystighed ved vårens komme; en stor dukke, der hos de slaviske folk forestiller døden, men f. eks. i Frankrig og Tyskland forestiller vinteren, kastes i vandet eller på bålet, hvorved udøverne mener at have friet sig og sit fra alt ondt for næste år.

Et andet sted (II p. 105 ff.) er samlet beretninger om opførelsen af *Jizda králu*, kongeridtet, en fest, der i sine enkeltheder dels minder om majgreveridtet og dels om vor pinsebrudfest (om den sidste se H. F. Feilberg, *Bondeliv* p. 271), men er langt mere pragtfuld end nogen af dem. Sammesteds p. 345 ff. (cnf. IV p. 55 f. om perchtaoptoget) findes beretninger om at føre *Klibna*, en temmelig rå efterligning af en hest, som i juletiden føres omkring, og dr. Zibrt påviser denne fests tilstedeværelse endog i middelalderen over næsten hele Europa; thi, som det vil ses, er den i slægt med den tyske *Fastnachtsschimmel* og mulig også med den nu uddøde skik at have *julebuk*.

Og således kunde anm. fortsætte længe med at fremdrage tidsskriftets monografier over fester og skikke; det vrimler deraf. Beskrivelse af bryllup, bryllupsfaner, julefester, skolefester og tekster, der anvendes i sang og til dans ved sådanne fester, findes i hvert hæfte, indsendte til redaktionen fra alle landets dele.

Men foruden disse monografier over fester findes meget andet, som det var umagen værd ret at fordybe sig i: I første bind (p. 15 ff.) giver dr. F. Bartoř en meget righoldig samling overtro fra Mähren, desværre uden jævnførelse med andre landes former, men dog yderst interesserende. — Efter et håndskrift fra det 18 årh. meddeles (I p. 267 ff.) forskellige bønner og besværgelser, som anvendes, når man søger skatte. En temmelig fyldig og dybtgående angivelse af overtroiske hedenske misbrug, udarbejdet af jesuitiske missionærer i det 17. århundrede meddeles IV, 289 ff., bl. hvilke her dog skal anføres den fra slaviske lande så godt kendte regnbøvsbesværgelse: en kvinde skal nøgen øse vand af en kilde og hælde det hen andet steds — så vil der falde regn; — ofte er det dog ni nøgne kvinder, som gå til kilden, hvoraf de skal drikke; således har det tidligere været skik i Sverige (Sv. Bring, *Monumenta scanensia* 1746 I, p. 306; — i Grækenland foretages en lignende ceremoni af børn. B. Schmidt, *Volksleben der Neugriechen*, p. 30 f.; for Rumæniens vedkommende se Kr. Nyrop, *Romanske mosaiker*, s. 46—47). Der meddeles f. eks. fra en visitatsbog fra år 1382 om én, som har en husgud, der åbenbarer tyveri o. lign.; ligeledes findes der uddrag af hekseprocesser, hvoraf måske anm. tør fremhæve meddelelse af tro på, hvad vi på dansk kalder „båreret“ — tro på, at når f. eks. den myrdede berøres af morderens hånd, tager liget til at bløde igen. Dette fænomen, der fra Danmark er så godt kendt i sagnverdenen (Feilberg, *Årbog for dansk kulturhistorie* 1894 p. 86 ff.) men også virkelig er forsøgt på offentlig foranstaltning (*Saml. til jysk topogr. og hist.* I, p. 291—2) 1576 og 1604 og privat anvendt ind i det 18. årh. (*Danske saml.* III, p. 274—5), og hvorpå endelig den lærde Henrik Rantzow gav en teologisk forklaring (*Ibid.* II

p, 274 ff.) har, at dømme efter de af dr. Z. Winter meddelte beretninger, været meget anvendt i Böhmen i tidsrummet fra 1494 til 1609, om det end ikke der ligesom her skal, som sagnet går, have bragt en konge (Chr. II) til tro derpå.

Arbejder i comparativ folkloristik savnes egentlig; nærmest ved den art står en kort studie over den blomstrende stav (*premysl*) af dr. Franko (IV, p. 22) og et par mytologiske afhandlinger. —

Men foruden alt dette findes der meddelt folkeviser, melodier, danse, gåder, skemtesprog og ved siden deraf findes en mængde både store og små afhandlinger og meddelelser om folkeornamentik på bønnebøger, om initialer, om trækirker, om husets bygning og udsmykning, og det lige til de mindste enkeltheder, således f. eks. indretningen af trælåse, om stole, husvæve, ligkister og om dragter, broderimønstre på messesærker, alterduge og på genstande til profant brug.

Endelig skal det ikke være usagt, at tidsskriftet indeholder grundige og gode bibliografier og kritikker. —

Men hermed må, skønt nødt, anmelderen standse, hvorvel mangt og meget helt er uomtalt; muligvis vil enkeltvis de kommende binds indhold blive anmeldt eller refereret; men her, hvor fem store bind på én gang må omtales på så ringe plads, er kun hensigten at give en nogenlunde fyldig forestilling om tidsskriftets ånd og tillige om den mageløse flid, som udfoldes både af redaktør og af medarbejdere, blandt hvilke der endog, så vidt skønnes kan, findes uvidende bondemænd, hvis eneste bevæggrund til at indsende deres små bidrag er interesse for det land, deres fædre har dyrket og for de minder, der bærer bud fra gamle dages liv og tro.

„Český lid“ er derfor i ganske anderledes grad end andre tidsskrifter udtryk for folkets smag og kærlighed; — som det blev betonet straks, er „Český lid“ egentlig kun for landets børn; men dette, der ved første blik synes en dadel, viser sig ret beset at være den største ros, der kan gives et tidsskrift: at det virkelig udgives til glæde og hæder for sit folk.

O. Thyregod.

Johannes Bolte, *Lenaus Gedicht Anna. Mit Benutzung von R. Koehlers Kollektaneen.* (Særtryk af Euphorion. Zeitschrift für Literaturgeschichte, herausg. von A. Sauer. Vierter Band, zweites Heft. Leipzig und Wien 1897).

Denne interessante lille studie undersøger det mærkelige sagn, der ligger til grund for Lenaus' digt „Anna“. Lenau har selv meddelt, at det er skrevet „nach einer schwedischen Sage“, og dr. Bolte oplyser, hvorledes det var C. A. Hagberg, der en vinteraften 1835 på en kafé i Wien, hvor mange litterater og digtere mødtes,

fortalte det gribende sagn om den selviske kvinde, der af frygt for at få børn på sin bryllupsdag ved trolddomskunster ombragte de ufødte menneskespirer, hun skulde have skænket liv. Hendes forbrydelse straffes ved at hun mister sin skygge, og hun nødes til at skrifte alt for sin mand, der forstøder hende; efter mange hårde bodsår vinder hun dog tilgivelse af de ufødte børn, og Gud tager hende til sig. Denne fortælling gjorde et stærkt indtryk på de tilstedeværende, blandt hvilke befandt sig Lenau og Frankl; Lenau benyttede senere æmnet i „Anna“, og Frankl i digtet „Die Kinderlose“. — Sagnets folkelige former, særligt i Skandinavien, undersøges omhyggeligt af Bolte: til sin undersøgelse har han benyttet foruden nogle utrykte sagn af Asbjørnsens og M. Moes samlinger, de bekendte trykte danske og norske versioner; „Synd og Bod“ i *Skattegraveren IV*, nr. 2 synes dog at være undgået hans opmærksomhed.

Kr. N.

Redaktionen har endvidere modtaget:

Karl Weinhold, *Die mystische Neunzahl bei den Deutschen*. Berlin 1897.

H. S. Vodskov, *Sjøledyrkelse og Naturdyrkelse*. Hæfte 3—7. København 1897.

Axel Olrik, *Folkeminder, kort overblik med særligt hensyn til nordiske forhold*. Særtryk af Salmonsens Konversationsleksikon. København 1897.

Aarvog for dansk kulturhistorie 1896 udg. af **Poul Bjerge**. Aarhus 1896.

Under vor sidste Krig, samtidige Dagbogsoptegnelser og Breve fra Mænd og Kvinder af alle Stænder, samlede og udgivne af **Karl Larsen**. 1—6. Hefte. København 1897.

St. Olaf. Katholsk Tidende. 9 aarg. nr. 20—22. (Indeh. bl. a.: **Wilh. Schmitz**: *Det kristelige element i middelalderens underholdninger og festligheder, med særligt hensyn til de skandinaviske lande*.)

ET AFSNIT AF FOLKETS BESVÆRGELSESTRO

AF

O. THYREGOD.

Når den monotone melodi til den bekendte text

Regn, regn gå væk
Sol, sol kom igen!

lyder, forstår vi vel hensigten med afsyngelsen; men om afsyngelsen egentlig er udslag af bön eller besværgelse eller mulig bægge dele, er ikke let at sige. På lignende måde forholder det sig med den mere effektive 'tuden mod uvejr', som endnu anvendes i Böhmen: Vægteren bærer hos sig en *tromba*, konkyljetrompet, hvori han giver sig til at tude, når uvejr bryder løs, og hvor 'vanskeligheden består i at vælge det rette øjeblik til at begynde at tude for kun at holde haglen borte og ikke samtidig fordrive den velgørende regn' (*Český lid.* 1892 III p. 39 f.); thi om denne tuden er skræmmende eller skærmende eller snarere bægge dele på én gang, er næsten ligeså vanskeligt at afgøre. Tilsvarende fænomener er meget almindelige, tydeligst måske i skikken: at begrave dyr levende; til tider synes denne skik udslag af en forsonings-trang, til tider udslag af en modstandstrang.

Dette står i forbindelse med, at naturfolk antager en slags kongruens i begreberne: bede og byde, indvi og trylle o. m. m., hvorpå endog beviser findes i de germanske sprogrødder (Grimm: *Deut. Mythologie* II. ⁴ p. 862 ff.); disse fænomeners rækkevidde er meget større, end det synes ved første øjekast.

Den følgende udredning af troen på rundgangs eller kredsgangs magiske virkning kunde tages til oplysning om lidt af forholdet: skærmende og skræmmende, — og det ikke mindst ved oplysningen om den ydre og indre påvirkning, denne tro har udøvet på den ældgamle tro på hestehovedernes skræmmende magt.

I.

I begyndelsen af firserne fandt en præst i nærheden af Kolding, pastor Sveistrup, et skelet af et hestehoved under sin lade; en tærsker, som han talte med om dette fænomen, svarede, det vist var lagt der, for at gulvet skulde blive klingert, men mente, at det ellers 'intet havde at betyde'. Præsten fattede dog interesse for sagen, og han indsendte til 'Skattegraveren' (V. p. 95) spørgsmål om, hvorvidt andre kendte noget tilsvarende. Som svar på dette spørgsmål fremkom fra forskellige egne en del beretninger¹, der dog alle gik ud på, at det skete for at få gulvet til at synge; desuden tilføjede nogle, at man godt i mangel af hestehovedet kunde bruge en jærngryde med sten i. Interessen for sagen affødte endog en dyrlægeerklæring, som lød på, 'at hovedskallen af en hest, som er befriet for alle bløddele og tørret, næppe kan frakendes en vis klang, og vistnok ikke står tilbage for en jærngryde fyldt med sten'.

Dette lyder jo hel antageligt, og desuden har allerede J. Kamp² iagttaget samme fænomen og på sit spørgsmål om grunden dertil fået samme svar som pastor Sveistrup. — Dog har Kamp også fået et andet svar: det sker for at holde (= skræmme) troldtøj borte; og så bliver spørgsmålet, hvilket er nu det oprindeligste motiv³.

¹ Skgr. VII. p. 224. Jvf. p. 80 og 86, XII. p. 396 samt Feilberg: *Dansk bondeliv* p. 34.

² *Danske folkem.* 187 nr. 559.

³ Kun skal her fremhæves den forskellighed, at dyrlægeerklæringen fremhæver jærngryden, befolkningen derimod hestepanden; thi mulig tør man deri sé mere end blot tilfældighed.

Lad mig dog, inden jeg går over til undersøgelse af hvilket, der er oprindeligt, fremdrage et andet mærkeligt fænomen fra nutiden. Det berettes¹, at en mand i Hammel havde ophængt hoveder af heste og æsler rundt omkring sin have; når han blev spurgt, hvorfor han gjorde dette, svarede han, at 'det var for onde mennesker', og ofte bebrejdede han folk, at de ikke kunde tro på midlets magt. — Mulig vilde man fristes til at antage midlet for at være anvendt mod 'onde øjne' — altså som en parallel til sultanen af Zanzibars svinesti foran hans slot²; men af beretningen fremgår tydeligt, at anvendelsen af disse hoveder nærmest skete, fordi der boede en 'hex' ligeover for haven. — Så bliver det målet at undersøge: Kendes ellers noget til, at hoveder af heste eller æsler bortskræmmer onde folk; thi kendes det, er den oprindelige hensigt med hovedet under laden derved fuldtud opklaret.

Jeg skal da strax anføre, at i Siebenbürgen³ tror man, at når der er befæstet hundehoveder over stalddøren, kan ingen hex nærme sig huset for at volde skade — og, for at holde os til hestehoveder, at man i begyndelsen af århundredet vistnok i de udsnittede hestehoveder, som sattes op på mönningen⁴ i Tyskland, har set et værn mod alle onde magter, som vilde huset ilde. Af disse to varianter vil det formentlig indses, at der er rimelighed for, at manden i Hammel med sine 'onde mennesker' nærmest har tænkt på hexen; men en kort fremdragning af andre beretninger, der viser, samme tro, vil være tjenlig til endnu mere at bestyrke troen på, at motivet til mandens adfærd virkelig var det ovennævnte.

I det syttende århundredes slutning omtaler Prætorius (en skribent, som har opbevaret os en mængde folketro og folkeskik fra den tid), at Venderne plejede at opsætte stager med

¹ E. T. Kristensen: *Jyske folkem.* IV. 277.

² E. Tegnér: *En österl. besvärjelse och vesterl. folketro* 1894 p. 45 f. cf. Dania III. p. 139.

³ *Archiv des vereins für siebenb. landeskunde* 2 r. II. 1872 p. 124.

⁴ Grimm: *Deut. mythol.* II. ² p. 625—6 og særl. C. Petersen: *Pferdeköpfe auf den bauernhäusern.* 1860.

⁵ Anført *D. M.* II. ² p. 626.

hoveder af heste og kør for at afværge pest, samt plejede at lægge et hestehoved under fodret i krybben forat hæmme onde ånders magt over dyret. — Hvis man nu skulde falde på at tænke, at midlet mod pesten mulig kunde være et offer analogt til den slags, som så ofte omtales: levende begravede dyr¹, da imødegås den tanke på det åbenbareste ved de råd, som meddeles 1584 af Joh. M. Fugger², at bruge mod småorme den fremgangsmåde, som allerede den bekendte romerske skribent Plinius (*Natural. hist.* XIX, 10) tilråder at benytte: at sætte hestehoveder på stænger i haverne, og den imødegås ligeledes ved, hvad Joh. Colerus fortæller i sin *Oeconomia*³: 'Um die Saat vor dem Wild zu sichern stecken die Leute vier Rossköpfe auf die vier Acker-Enden'. Dette synes nemlig temmelig klart at vise, at somme folk har forestilling om, at der ligger noget afværgende og skræmmende i det afhuggede hoved, som sættes på en stang.

Går vi så lidt tilbage i tiden, vil vi se, at denne tro hverken er fra idag eller igår, men tværtimod bundet i ældgammel tro og derfor for den, der vil undersøge dens forløb, vinder i fasthed, jo længere tilbage vi kan følge den, mens den derimod i nytidstro nærmest kun er et dunkelt minde fra tidligere dage.

Peder Claussön Friis har et lille morsomt træk i sin *Norriges Bescriffuelse* (Kbh. 1632 4° p. 25), som meddeler en aflægger af oldtids tro: 'Men under Viigsiden sigis at haffue værít i forðum tid et megít offuerfløðigt Sildefiskeri, huilcket skulle ved Trolddom blefuit dem forvendt, saa at onde Mennisker haffde met Trolddomskonst nedsenckt en Kobberhest i Haffuit, oc der met fordreffuit Silden fra Landet. Men saadant er icke uden idel diet oc løs Fabel'. — Når vi ser bort fra det udspekulerede raffinement, at hestehovedet er af kobber, vil vi finde, at dette træk har en vis lighed med de alt meddelte, og i ældre tiders tro finder vi endogså en nærliggende

¹ *Årbog for d. kulturh.* 1895 p. 1 ff.

² Sepp: *Religion der alten deutschen.* 1890 p. 264.

³ Rochholz: *Naturmythen.* 1862 p. 79.

parallel til beretningen, idet Landnamabok (IV, 7) meddeler os den gamle bestemmelse fra Úlfjótslög mod at nærme sig landet med gabende drager som galionsfigur, forat de gode vætter ikke skal blive forfærdede for dragerne og fly fra landet. Fra den nordiske sagaliteratur vil man tillige mindes det velbkendte stæd (kap. 60) i Egilssaga, hvor landvætterne forfærdes for Egils nidstang med det påfæstede hestehoved.

Vi har nu på to stæder i den gamle literatur fundet bekræftelse på datidig tro på, at hoveder kan virke skræmmende, og vi tør derfor mulig også se samme tro et stæd hos Tacitus i hans Annales (I. 61), hvor han omtaler, at på den plads, hvor Varo var faldet, fandt Germanicus bl. andet hovederne af de faldne heste fæstede på træerne. Thi at antage dette for offer er vist ikke korrekt; i hvert fald var det ved Upsala hovets offer skik, at kroppene blev hængt op i lunden, mens hovederne blev ofrede — hvorledes, siger Adam fra Bremen¹ ikke; men hvis også de var blevne hængt op i lunden, var det vel blevet sagt. Senere brugte man at skræmme sine fjender med hestehoveder, som man havde spilet gabet op på, og som man bar foran slagrækkerne, dette fremgår nemlig af en meddelelse hos den gamle svenske etnograf Olaus Magnus².

Vil vi så samle de spredte træk til en sandsynlig forestilling om troens skikkelse i den tid, der ligger forud for skriftlige kilder, må vi vist fæste blikket på nogle enkeltheder eller biomstændigheder i kilderne: Egil udtaler en forbandelse eller besværgelse og indridser den, efterat hovedet er sat op på stangen. Denne besværgelse er åbenbart et meget oprindeligt træk, muligvis endog det træk, hvorom det egentlig drejer sig. På et andet stæd end det ovennævnte omtaler også Olaus Magnus (*historia* III, 15 p. 118), at besværgelser (*carmina*) er knyttet til anvendelse af hestehoveder, og i et ord, *skaldzstöng*, der findes i kong Sverres kristenret (kap. 79),

¹ Adamus Bremensis: *Gesta*. IV c. 27: . . . *capita novem . . . Corpora autem . . .* (Jvf. Hyllén-Cavallius: *Wärend och Wirdarne* I. p. 155—6).

² *Historia gentis septentrionalis*. Rom. 1555, III, 8 p. 108.

kunde man måske også se bevis for besværgelsens nødvendighed, skønt betydningen af det ord ikke er så nøje bestemt som betydningen af *nidstang*¹. En anden enkelthed er dærimod kun opbevaret i senere kilder: rundkredsen af hovederne. En særlig undersøgelse af folketroen med hensyn til rundgang vil frembyde en del mærkeligheder i besværgelsestroen og tillige bidrage til at oplyse om, hvorfor den ældgamle enkle tro på, at hestehoveder virker skræmmende, efterhånden snarere synes at blive til tro på, at de også virker skærmende.

II.

I en mellemtyisk angivelse af overtroiske og hedenske misbrug fra omtrent 1468 angives² blandt de misbrug, der ikke måtte findes, den at føre bruden 'umb das feur'; den misbrug fandtes rimeligvis temmelig stærkt udbredt både i Mellemtykland og mange andre steder, — endog i Indien ved vi, at det var skik³. Tør dette end kun betragtes som en slags tribut til husets arneguddom, er det dog på mange andre områder tilfældet, at 'kredsgang' eller 'rundgang' virkelig i sig selv har meget at betyde. Tanken glider alene ved ordet over på så mange nærliggende fænomener, at det næsten er svimlende. — For ikke at tale om de mange ceremonier, hvor en person skal gå et bestemt antal gange om et eller andet, kirken f. e., når man vil forskrive sig til den onde, skal her for kortheds skyld kun nævnes et par eksempler: Det vil være kendt, at man, når man ofrede, gik i kreds 'med solen'; på samme måde brugte man i Wärend, når nogen blev begravet, at gå med solen og kaste sin sten på gravbålet for at fæste ilden eller senere på graven⁴, mens man derimod

¹ *Norges gl. love* I. p. 430 cf. II. p. 496. som hr. dr. F. Jónson har været så venlig at gøre mig opmærksom på.

² H. Usener: *Religionsgesch. Untersuchungen* 1889 II, p. 85.

³ Wuttke: *Deutsche volksabergl. der gegenwart* 2 566.

⁴ Hylltén-Cavallius: *W. o. W.* II. p. 424. — Om øjemedet med stenkastningen se: F. Liebrecht: *Zur volkskunde* p. 267 ff. Tegnér *l. c.* p. 46.

i Østjylland førte liget rundt om kirken, tidligere endog tre gange med solen, og i Nordsjælland ret om¹.

Et nærliggende fænomen er troen på, at når et hus brænder, skal præsten eller den, der mægter at fremsige en ildbesværgelse² gå (tre gange) mod solen omkring ilden³; thi så kan ilden ikke komme uden for den kreds. Et eksempel på denne tro kendes allerede tidligt, idet en dansk præst, som 1617 havde lært i Tyskland af dr. Georg Weinwich, at en ildebrand kan slukkes, når man går rundt om ilden, eller når man tre gange med en kniv kaster jord ind i den, eller, hvis heller ikke det hjælper, da når man kaster en rød hane deri, — selv forsøgte alle tre måder 1621, og derefter for det undrende konsistorium på det sidste fænomen aflagde den forklaring, at 'det ene element kan afdæmpe det andet'⁴.

En hel række skikke viser, at der var knyttet en del tro til personers omgang, således alle de skikke, som stå i forbindelse med det tyske grenzbegang, det danske markegang eller gårdgang, som ofte foretoges med stor højtidelighed og i senere tider under kirkelige auspicer f. e. i Wales⁵. — Om den tro, der sikkerlig har været knyttet dertil, får vi et begreb ved at høre, at der endnu er tro på, at en stiltiende vandring ved 'måerskjelled'⁶ besidder helbredende virkning. — En skik, som er nærbeslægtet, men har et endnu højtideligere præg, er den svenske konges *e-riks-gata*, tiltrædelsesrejse omkring i landet for at se, om alt var i orden; den foregik *rättslys* d. v. s. med solen⁷.

Men dette får være tilstrækkeligt; vi noterer blot det fænomen, som vi senere vender tilbage til, at der ligger en vis magisk betydning blot i 'rundgang', gåen i kreds om et eller andet.

¹ J. Kamp: *D. folkem.* 1245.

² *Saml. til jysk hist. og topogr.* IV. p. 129, 51—2.

³ *Skgr.* XI, 17; jvfr. 193 en mærkelig parallel.

⁴ *Minerva* 1802 IV. p. 26 ff.

⁵ Se Grimm: *KL. skriften* 1865, II. p. 62.

⁶ Markskellet mellem to byer. — *Saml. til jysk hist. og topogr.* 1896, 3 r. I. p. 43.

⁷ Schlyter: *Jurid. afhandl.* 1835 I. p. 11 ff.

III.

Hellere vil vi søge at forstå en anden lidt mærkelig skik, som også er blevet anvendt over for en ung brud: 'En gammel kone i Vestsælland fortæller, at da hun første gang for omtrent 50 år siden [altså i tyverne] kom til sit nye hjem, blev hun af den forrige husmoder i gården ført ud til ildstødet i køkkenet, hvor hun bød hende tage fat på ildtangen og rage op i ilden. Samtidig tog den gamle en ulden klud og antændte og røgede omkring hende dermed. — Hun fik aldrig at vide, hvorfor dette blev gjort, men hun mente, det var for, at hun skulde få lykke med sig i det nye hjem'¹. Det første træk, at den nye husmoder skal røre om i ilden er temmelig godt kendt; vi ved jo, at det første, en ny tjenestepige har at gøre, er uformærket at røre op i ilden² eller i hvert fald se ind i ovnen³; og skal det gå hende godt på det nye stød, må hendes første bestilling være at lægge en tørv til ilden⁴. Men det sidste træk: at der føres ild omkring den nye husmoder, er det interessanteste. At der ved selve ilden findes noget 'vigslende'⁵ er en vidt udbredt tro, men foruden det 'vigslende' må tillige bemærkes, at ilden føres rundt om det, der skal 'vigsles' d. v. s. vies.

En mærkelig parallel til denne skik skal jeg fremdrage; desværre er min kilde noget uklar; men vi får dog de vigtigste pointer. En bekendt af mig mindes, at da han for en halv snes år siden gik i skole i nærheden af Odense, blev der noget galt fat på en af hans kammeraters fædrenegård; hvad det var, der var galt, vidste meddelelsen desværre ikke — dog kan det måske undskyldes med, at muligvis slet ingen vidste det —; for nu at få ende på det, sendte gårdmanden bud efter en 'klog', som også kom med et råd; han beordrede, at en skulde løbe omkring marken med en brand, og det

¹ J. Kamp: *D. folkem.* 257.

² Thiele: *Dann. folkes.* 1860, III. 218.

³ *D. M.* III.⁴ p 437⁹⁸, p. 451⁵⁰¹.

⁴ Tang Kristensen: *J. folkem.* IV. Tillæg 435.

⁵ E. Sundt: *Om renlighedstellet i Norge.* 1869 p. 44.

blev udført; en klassekammerat af meddeleeren var netop den, der løb om med branden.

Denne skik kan måske synes så underlig og tilmed så fragmentarisk, at det slet ikke var umagen værd at nævne den; men ser vi ret på den, finder vi snart, at i dette fragmentariske netop indeholdes et træk, som vi kender så godt andetsteds fra. Da nordmændene i sin tid fandt Harald hårfagers regering for voldsom, drog de i store mængder bort fra Norge ud til lande, som ikke før var tagne i besiddelse; fra de tider har vi fra Island beretninger om, at man, når man tog land, netop brugte en lignende fremgangsmåde som den, der på Fyn blev brugt i trolddomstilfælde, eller hvad der nu har været på færde: Man skulde '*fara eldi um landnám*'¹, hvilket vil sige: man skulde tænde bål på forskellige steder, således at det ene bål kunde ses fra det andet, og alt det land, man således med hjælp fra sine skibsfolk kunde få 'omfaret' på én dag, var ens *landnám*. Tillige høre vi forøvrigt om andre måder at tage *landnám*, Helge den magre tændte bål ved hver flodmunding, og Ønund afskød en brændende pil over sit *landnám*.

Hær kan man imidlertid tvistes om betydningen af, at man således benytter ilden: Sker dette kun for at kundgøre, at folk nu er ifærd med at erhverve sig det omkredsede stykke land, eller har skikken ikke tillige et skær af magi over sig? — Rimeligst er det at antage, at skikken oprindeligt har været bortbesværgelse af onde ånder og så senere tillige er blevet en lovlig erhvervningsskik. — I hvert fald kan man ikke undgå at bemærke den slående lighed, der findés mellem landnamskikken og en del gamle og nye germanske og romanske besværgelsesskikke f. e. fakkelløb over kornmarkerne, fakkellastning over markerne. — For kortheds skyld må ang. udseendet af disse skikke henvises til: W. Mannhardt Wald- u. feldkulte I. 1875, p. 534 ff. jvfr. II. p. 261 f.; H. Pfannenschmid: German. erntefeste 1878, p. 210. —

¹ Islendinga sögur. 1843, I. p. 276. For det følgende er kilderne sammesteds I. p. 207 og I. p. 193.

Vi har nu set, hvorledes der ligger en beskærmende magt i selve den handling, at ild føres rundt om det, der skal fries fra onde magter. Vi forstår, at man stiller lys omkring udøbte børn og om lig, der endnu ikke er jordfæstede; dog kunde det beskærmende mulig ligge i selve ilden, således som det så tidt er tilfældet, særlig når ilden er 'ny ild' eller, som det ganske betegnende kaldes i Böhmen, 'levende ild', men vi vil nu i det følgende se, at det ikke blot er om ilden det gælder, at den skærmer mod onde magter, når den føres omkring det, den skal skærme, men at dette overhovedet gælder alt, hvad der føres rundt.

IV.

I Latium var det skik, når en ny stad skulde anlægges, at der blev gravet en dyb grav (*mundus*), hvori alle tilstedeværende kastede en håndfuld jord ovenpå et offer af førstegrøden af alle markfrugter for derved at erhverve sig de underjordiske guders beskyttelse. Derpå blev af en plov, trukket af en hvid ko inderst og en hvid tyr yderst, med *mundus* som centrum, beskrevet en cirkelrund bue, *sulcus primigenius*, hvor muren skulde bygges; men hvor der skulde være en port i muren, løftedes ploven fra jorden og bares over det stykke. Denne festlighed og denne fure skulde tjene til at holde alt ondt borte fra det således ompløjede distrikt¹.

Hær finder vi tro på, at det at pløje omkring et eller andet virker skærmende mod onde magter; fra Østpreussen kender vi også, at man pløjede en fure omkring landsbyen for at skærme og signe den², og i året 1871 pløjede man omkring en landsby i nærheden af Moskva, fordi koleraen nærmede sig³. Man kunde være i tvivl om, hvilket der er det virkende, ploven, der føres omkring, eller furen, der frem-

¹ Preller: *Röm. Mythol.* 2 II. p. 67.

² Wuttke *Volksabergl.* 2 420.

³ W. Mannhart: *Wald. u. feldk.* I. p. 561 f.

kommer, og spørgsmålet er virkelig ikke så let at besvare, da vi på andre områder har hvert træk for sig: — På sine stæder findes en årlig plovfest; — 1530 anføres således en fra Rineggen (*D. M.*² I. p. 242), og på senere tider kender vi den fra næsten hele Europa, også fra Danmark¹. — På den anden side hører vi også om en vis magisk magt i selve furen²; i en kortfattet angivelse af forskellige overtroiske og hedenske misbrug³ (vistnok forfattet omkring ved år 800 og hjemmehørende hos Sakserne) nævnes en misbrug 'om plovfører omkring husene', og ellers er det jo bekendt, at en skreven kreds om et eller andet har beskærmende magt⁴, hvorpå som eksempel kun skal anføres begyndelsen af en gl. bøn fra den katolske tid, som hr. dr. Feilberg har været så venlig at meddele mig: Der går et bånd om dette hus.

En skik, som ligger nær ved den at drage en fure om huset, er følgende, som også kendes fra middelalderen; i slutningen af det 6. århundrede brugte sveviske bønder øjensynlig at lægge laurbærgrene omkring huset; andre stæder fra have vi i hvert fald vished for, at den skik 'at lægge laurbær', som omtales hos sveverne, bestod i, at man lagde laurbærgrene og andet grønt omkring huset⁵; et sidestykke hertil har vi i vore skriftestolsspørgsmål: Om han har brugt urter mod 'demoner', og som bekendt bruges endnu at strø f. e. hörfrø om huset for at holde genfærd borte — bedst vil man erindre det fra Hexeri eller blind Allarm I, 4; jvf. V, 1°. Fra omtrent ligeså tidlig tid kender vi brug af jærn, hvor en besat bor;

¹ S. Grundtvig: *Gl. d. minder* III. 133.

² Jvf. troen at dværge ikke kan gå over en plovfure (E. T. Kristensen: *D. sagn som de har lydt i folkem.* I. n. 821).

³ C. Zibr: *Seznam povér a zvyklostí pohanských* 1894, Prag, p. 125 ff. — Dr. Zibrt gör dog vist uret i at henføre denne angivelses affattelse til Bonifatius og Konsiliet i Lestines 742.

⁴ Kilder: Feilberg: *Jysk ordbog* II, p. 293.

⁵ Caspari: *Martin von Bracaras Schrift: De correctione rusticorum.* Chr. 1883 p. 30—1.

⁶ For kortheds skyld henvises til kilderne: Werlauff: *Antegnelser*² p. 159. — Beslægtet er følgende fra den ovenanførte angivelse fra omtr. 1468: 'die den ofenwisch auf den zaun stecken', — 'qui circumeunt aratrum cum candela benedicta'; endelig synes ordene 'qui obstruunt fenestras cum graminibus' at tage sigte på en parallel til laurbærlægningen.

stædet¹ lader os ikke vide, hvorledes det anvendes, men den senere anvendelse af hestesko over indgangen² tillader os muligvis at gætte på, at jernet allerede da anbragtes over dørene. Fra et forbud³ udstædt af Karl den store hører vi bl. a., at man da brugte at sætte sedler på stænger forat afværge hagl fra kornmarken⁴.

At sætte sedler på stænger er nærmest en besværgelse, og spørgsmålet bliver atter, om ikke besværgelsen er det egentlige moment i alle de forskellige skikke. — Vi vil nu tage en rundgang med besværgelse og undersøge dens historiske udvikling så langt tilbage, det er muligt, og således få oplyst, hvor i dette konkrete tilfælde det magiske egentlig ligger.

V.

I et hæfte af Ny kirkehistoriske samlinger, som udkom 1861⁵ findes meddelt, at det var tilfældet i hvert fald i en enkelt egn på Fyn, at en kvinde, d. v. s. klog kone, i Christi himmelfarts ugen gik omkring marken og signede den.

For at få oplyst, om denne skik var almindelig udbredt, har jeg forhørt mig hos forskellige, som måtte antages at vide noget derom. Fra Fyn fik jeg da oplysninger gennem hr. professor Falbe Hansen fra hr. prokurator A. Jørgensen, der er barnefødt og folkekendt på Fyn; i disse oplysninger hedder det: 'Jeg kan erindre ca. 50 Aar tilbage, og i den Tid kan den [anførte skik] i hvert Fald ikke være almindelig, men jeg synes dog at kunne fra min Barndom mindes, at enkelte gamle Kjællinger — Tiggerkoner — have givet sig af med en saadan Signen — dog uden at have nogen Tiltro eller Tilslutning hos Befolkningen'. Men efter senere at have forhørt sig hos flere ældre og yngre bønder meddeler hr. Jørgensen endnu mere bestemt: 'Ingen af disse kunde erindre, at den omtalte Skik har været i Brug, og det samme gjælder om min egen Erfaring.

¹ Caspari: *Eine Augustin fälschlich beilegte Homilia de sacri-legiis*. Chr. 1886, c. 22.

² Thiele: Danm. folkes. III. 150, 708 kender kun: foran dør-trinnet.

³ Pertz: Monumenta Germ. III. (Leges I) p. 69.

⁴ H. Otte: Glockenkunde² 1884, p. 16.

⁵ N. k. saml. II. p. 446 (3. hæfte).

— Jeg kan derfor med Bestemthed sige, at Skikken ikke har været i Brug her paa Fyen i Treserne eller de nærmest forud liggende Tider. — Mine Oplysninger kan aldeles utvivlsomt gjælde hele Fyen; men de gjælde dog særlig Odense Amt, hvor jeg er bedst kendt med Forholdene.¹

Efter dette at dømme er denne forårssignen nu helt forsvundet, i hvert fald i Odense amt — dog tør det måske overfor bøndernes bestemte udtalelse hævdes, at den mulighed ikke er helt udelukket. at skikken dog alligevel har været anvendt; thi, som det hedder i meddelelsen i Ny kirkehistoriske samlinger, foretoges signingen i det skjulte, og det er jo rimeligt, at udøverne vedblivende har villet skjule den. — Jeg skal tillige minde om, at den ovennævnte landnamsskik fandt stæd på Fyn i firserne; desuden skal jeg fremhæve en anden besværgelsesskik, som også i de seneste år har fundet anvendelse på Fyn¹: 'En stille sommeraften [mærkeligt at det ikke er en torsdag, hvor ellers så meget mystisk går i svang] går manden ud i marken forsynet med en stok og høj hat på hovedet. Når han kommer ud i marken, planter han stokken i jorden og sætter hatten på stokken. Dernæst går han marken rundt avet om, og når han kommer om til stokken, bukker han for denne og siger: 'I gud faders navn'. På samme måde går han anden omgang og siger da, idet han bøjer sig for hatten: 'I gud søns navn'. Og endelig göres endnu en omgang i: 'Gud helligånds navn'. — En mand, som brugte denne skik, opnåede ganske rigtigt, hvad han vilde: at holde fuglene borte fra sin hvede; men så tog de præstens ved siden af.'

Denne signen af marken har et træk, som strax vækker eftertanke, det nemlig, at signingen sker i Christi himmelfarts uge. I andre lande vil vi nemlig til denne uge finde knyttet en lignende signing, og i katolske lande findes i dagene for Christi himmelfarts dag stemningsfulde processioner. Disse processioner hører fra gammel tid med til den katolske kirkes ceremonier; de vil nu blive beskrevne, og deres udvikling til senere tider i norden og deres oprindelse vil da i korthed blive meddelt.

Processionerne er enten glædes- og takkeprocession eller bøn- og bodsprocession. Alle, høje og ringe, unge og gamle samles og ordner sig parvis; Gejstligheden kommer til og stiller sig op foran, midt i eller bag ved stimlen, og toget sætter

¹ *Skgr.* III. 874.

stædet
anvendt
på, at
udstædt
sætte sed

At
og spors
lige mon
rundgang
vikling
hvor i

I
1861
enkelt
himme

F
jeg for
derom
Hansen
kendt
50 A
ikke
mind
sig
eller
hørt
end
ik

[Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

blev påbudt offer til præsterne 3 gange om året. Denne beretning er blevet udlagt på forskellig måde af to forfattere: Estrup¹ vil nemlig i den påbudte procession se oprindelsen til 'Ride sommer i by', men hærmod indvender Mansa², og det med fuld ret, at den 'riden' gör betydelig ældre indtryk, end dette leder til at antage, og han kunde have tilføjet, at vi ikke har nogen grund til at antage 'Riden sommer i by' for en oprindelig börnefestlighed. Selv vil Mansa dærimod i den anførte beretning finde påbud om indførsel af den katolske årlige procession. Jeg er dog ikke vis på, om ikke man kan gøre den samme indvending (de samme indvendinger) mod denne hypotese.

Den katolske vårprocession er jo temmelig gammel, så gammel, at den vist hørte med til kirkens faste skikke, för troen indførtes i Danmark; dærför er der næppe grund til at antage, at den först er indfört 1350 og da som en börnefestlighed. — Dette sidste kunde förøvrigt, förudsat meddelelsen er fuldt ud korrekt, lede til at antage tilstædeværelsen af en parallel til den skik, der fandtes i Tyskland för reformationen — omtalt 1426, dog muligvis tidligere — og vistnok endnu findes i Würtemberg: at börnene med en lærer i spidsen 'gå *virgatum*' d. v. s. gå om sædemarkerne den förste maj i lignende optog som riden sommer i by³.

Men mod at antage den katolske skik för först at være indfört 1350 taler det aldeles afgjort, at allerede i A. Sunesons latinske bearbejdelse af skånske lov findes det navn, *rogationes*, som senere er den almindelige benævnelse på vårprocessionen i Christi himmelfarts uge, mens vi i Runehåndskriftet af kirkeloven⁵ har ordet *kryzi uku*, korsuge, hvortil

¹ *Saml. skrifter*, II. p. 8.

² *Folkessygdommes pleje*, p. 41. — Bæge frf. har förøvrigt fejl i fastsættelse af året för törken; Mansa har dog p. 66 tillige det rette år för en törke, men ikke för den her nævnte.

³ Se udförl. Scheible: *Das Kloster*, 1847. VI. p. 565 ff.

⁴ *Skånske lov* v. Thorsen. 1853, p. 172.

⁵ Sk. lov. v. Thorsen, p. 84 (Cf. Schlyter: *Sver. gl. lagar*, IX. p. 371).

endvidere kan føjes Eriks sællandske lovs udtalelse¹ mod at arbejde '*a crūcis messæ men gangæ mæth Corsum*', samt at den bekendte gullandske runekalender, udgivet af O. Worm, har benævnelsen 'gangdage'. — Runehåndskriftet formenes at være nedskrevet ca. 1280, håndskriftet af Eriks lov, A. M. 455, ca. 1300, men bægge peger forøvrigt tilbage til ældre kilder. Dette viser altså, at vi længe før 1350 træffer de forskellige ord, som tyder på, at den katolske skik længe har været kendt.

Den katolske processions skikkelse var omtrent hær som andetsteds: I procession med kors, viet vand, faner, relikvier drog skaren under gejstlighedens ledelse rundt om markerne i dagene tirsdag, onsdag, torsdag i den uge, hvor Christi himmelfarts dag faldt, afsang salmer, læste evangelier og trosbekendelsen. — Den fyldigste kilde til vor kundskab om skikkens udseende er meddelelsen af de bønner og evangelier, der læses under processionen, i *Manuale curatorum secundum usum ecclesiæ Roschildensis*. Hafn. 1513. — Men efter den egentlige procession samledes man til en lille festivitas; thi vi hører, at der uddeltes korsebörmad til de fattige; præsterne fik naturalier for deres ulejlighed; men det forbydes dem, bl. a. i Lage Urnes synodalstatuter 1517, at tage del i nogen festlighed: de skulde med skyldig ærbødighed sætte det højærværdige sakrament på plads og først derpå spise og drikke, men med taksigelse og *sobrie*².

Således har skikken i det væsentlige set ud; vi hører rigtignok træk, som særlig fremhæves, men det betyder vist ligeså lidt som, at vi har bevaret to navne, korsbyrd og gangdage; — mellem disse to navne synes oprindeligt at have været den forskel, at det første ord har været anvendt på den procession, som fandt sted i Christi himmelfarts uge, Korsugen, mens dærimod ordet gangdage oprindeligt har været benævnelse på alle andre dage, hvor processionser gik for sig.

¹ Eriks sæll. lov v. Thorsen. 1852, p. 85 (III. c. 5).

² Ny kirkeh. saml. III. p. 172.

Men denne forskel er hurtig udvisket, og ordene brugtes snart uden forskel.

At denne korsebyrd har været meget yndet, kan vi slutte os til af forskellige grunde: Fra Olaus Magnus¹ ved vi nemlig, at nordboerne satte stor pris på at lade præsten signe eller selv at signe alt, hvad der tjente dem til daglig brug; — hvor meget mere pris må de da ikke have sat på denne højtidsfulde signing? Desuden har vi en hel del beretninger om, at korsebyrden virkelig fandt sted, og dette kan vi tillige slutte os til af den omstændighed, at det først meget sent er lykkedes reformationen at få den og minderne om den helt af vejen.

En beretning om korsebyrdens anvendelse er blevet optegnet², vistnok fordi den har givet anledning til et 'mundheld': 'Man finder, at på Øen Torsinge har paa en Mark ved Landeby staaet et Capel, kaldet St. Olufs Capel, hvori samme Helgens Billede laae forvaret. Dette Billede ombare Bønderne paa Marken, naar deres Sæd var saaret, og tilbade sig en frugtbar Høst. Det traf sig en Gang ind, at en Bonde ombar dette Billede paa sin Jord; men da han skulde have sat det, som Skik var, paa sit Sted igjen, saa syntes ham bedre og mageligere at bie dermed til, om Morgenen, lagde det derfor i sin Bager-Ovn. Hans Pige, som ikke vidste heraf at sige, stak derpaa om Morgenen Ild i Ovnen, og opbrændte St. Oluf. Dette spaaede man Landebye intet Godt af siden den Tid. Thi det blev et Mundheld, at samme Bye derefter ingen Lykke skulde have.' — Denne beretning bærer tydeligt vidne om at handle om en temmelig sen tid — muligvis endog efter reformationen; vi er nemlig i den nået ned til, at jordejeren selv foretager signingen — noget der også har været tilfældet, f. ø. når Røsen i sit Danske Atlas beretter, at man endnu på hans tid fandt spor af et kapel i Bråby, i hvilket der havde været to faner, som folk bar omkring mar-

¹ Hist. gent. septr. 16, 9, p. 536.

² [Boesen]: *Helsingørs Beskrivelse*, 1757, p. 98—9. Senere anført: Pontoppidan: *Danske Atlas*, 1778, VI. p. 725; Thiele: *Dann. folkesagn*, 1844, I. 162—3.

kerne, når der var tørke eller stærk bygevejr, for dærvæd at få dette standset og få godt vejr¹.

Som man kan tænke sig, var reformatorerne ikke venlig stemt overfor denne papisme, og de slog strax til lyd mod den; men folk hængte ved den. I nogle bestemmelser fra et bispemøde i København 1540 udtales² allerede, at *korsbyrdt* kan forandres til en almindelig gudstjeneste, hvor der synges litanier og kollekt, og når dette er endt, kan foretages en ud- deling af mad, ligesom det før var skik; men al '*lustratio*' (scil. af markerne) skal fuldstændig afskaffes. Fordømmelsen af korsbyrden ses bedst i Palladius kraftige udtalelse: '. . . I tilforne vanbrugde den wgudelige korsbyrd, at løbe omkring ager oc eng met korss oc fane, oc vaar en fastelaffuens leg, Gud til spot oc denne kircke til spe'³. Denne fordømmelse er dog ikke meget hårdere end den, alle reformatorerne ud- taler; — selve navnet er man vred på og vil have det for- andret til 'fattige folckis dag' eller lign. Denne dag og den maduddeling til fattige og gejstligheden holdt sig længe efter reformationen, på sine stæder endog ind i forrige århundrede. På Resens tid modtog således præst og degn i et angivet sogn visse indtægter, som endnu havde bevaret navnet korse- byrd⁴, og et andet stæd byder retten⁵ endog 1610, at Præst og Degn skal have deres 'Korsebör-Mad'.

Hvornår imidlertid selve skikken er aflagt, er ikke til at sige bestemt. De to ovenanførte beretninger synes jo således at være fra temmelig sen tid, og den først anførte beretning om signekonen er mulig ikke det allersidste minde. Thi fra Sverrig er opbevaret en beretning, hvor både kors og billeder, bön og besværgelse helt er bortfaldne, og hvor kun selve om- farten om markerne virker med signende magt: 'Märkligt är hvad Öller i sin Beskr. om Jemshög (Femsjö) sid 253 be-

¹ *Dänische bibliothek*, 1738, II. p. 52, jvf. Hofman: *Samling fundatser*, 1761, VII. p. 556, Thiele: *folkesagn*, I. p. 163.

² Pontoppidan: *Ann. eccl.* III. p. 254.

³ *Visitatsbog v. Sv. Grundtvig*, 1878, p. 108

⁴ *Dän. biblioth.* II. p. 47.

⁵ *Kirkeh. saml.* I. p. 514 ff.

rætter, nemlig en att i slutet af 1700-talet en mor och twenne döttrar blifwit lagligen taltalade, för det de skärtorsdags aftonen ridit på käppar kring åkrarna, förmodentligen att vinne god årsväxt'. — Vi ser af denne beretning, hvori skärtorsdag er trådt i stædet for en af dagene i Christi himmelfarts ugen, hvorledes den oprindelig meget sammensatte ceremoni er blevet forenklet til en ganske almindelig rundgang — ganske vist 'på käppar'.

Men dette åbner udsigt til perspektiv over alle de mærkelige fremtoninger, der er behandlet i det foregående. Vi ser nu, hvorfra alle de forskellige tanker om rundgangens magiske beskærmelses magt egentlig stammer. Følger vi da korsbyrdens historie tilbage så langt, som tanken formår at række, er der sandsynlighed for, at vi dær møder grundtanken for alle senere tanker om det, der går i kred. s.

At korsbyrden ikke oprindelig er kristen, er allerede sagt, men vi vil her kun opsøge, hvad der ligger forud for den kristelige iklædning for Nordens vedkommende.

Det viser sig at alle, som hærhjemme har været inde på om-tale af korsbyrden, har været enige om at stemple den som hedensk, dog øjensynligt uden at kende noget til skikkens forhistorie i Tyskland eller Italien, og i den finde en skik, hvis 'rødder strakte sig længere tilbage end i den katolske tid' (H. Petersen: *Nordboernes gudedyrkelse og gudetrol*, 1876, p. 73). — Ofte sker dette rigtignok på grundlag af hel mærkelige præmisser. Rosenberg mener således (Nordboernes åndsliv, 1880, II. p. 11), at skikken er halvhedensk, 'fordi den hviler på en hedensk forestilling om guddommen som en magt, man kan vinde for sine timelige ønskers opfyldelse'; — men når denne motivering omsættes til dagligdags sprog, vil det vise sig, at den 'hedenske forestilling' ikke er mere hedensk end f. e. bønnen 'Giv os idag vort daglige brød', så denne motivering synes egentlig temmelig misvisende.

Sagen er: vi har for Nordens vedkommende næppe en eneste kilde, som bestemt siger, at hedenske 'gangdage' har været til stæde for katolicismen; derfor denne uvished, og derfor kan vi kun finde analoge og så på grundlag af dem slutte os til motivet for denne specielle rundgang og ane, at den virkelig har fundet stæd.

Forinden jeg søger eksempler på nordboernes skik og tro, vil jeg dog fremhæve et par beretninger, som vel ikke i nu-

tidens sprogbrug angår nordboerne, men dog alligevel angår nordlige forhold.

Af den allerede ovenfor anførte angivelse af hedenske og overtroiske misbrug, der stammer fra ca. 800 og vistnok anfører misbrug, som fandtes blandt de nylig overvundne Sakser, skal jeg atter fremføre følgende¹: 'om at man fører et billede rundt om markerne'. Desværre indeholder 'angivelsen' kun disse få ord, hvis hele indhold vi så må slutte os til, hvilket dog ikke er så vanskeligt. — Jeg skal så minde om den fra Tacitus så velkendte Nerthusdyrkelse. Vi får af hans beretning² at vide, at Avionerne, Anglerne og fem andre nærbeslægtede og nærboende folkeslag — utvivlsomt i den del af den jyske halvø, vi nu kalder Slesvig-Holsten — har en guddom, som til tider rejser rundt i de lande, hvor den dyrkes, og alle de steder, den kommer til, signer den med fred og frugtbarhed. Det øjeblik, da guddommen vilde komme, imødesås allevegne med stor spænding, og når det skete, når guddommen nåede til stedet på sin tilhylede vogn, da jublede alle, og man strømmede til og fulgte i optog efter vognen, så langt det var muligt.

Disse to beretninger lader os tydeligt ane, at der i den sydlige del af Jylland vist har fundet en slags hedenske gangdage sted — når og hvorledes er ganske vist ikke helt til at bestemme. Højere mod nord kan vi også finde lidt, som taler for, at det ligeledes har været tilfældet der. Fra Heimskringla³ kendes eksempel på, at gudebilleder kan transporteres, og i den yngre Olaf Trygvasons saga⁴ har vi beretning om, at samme tro, som Tacitus meddeler for Nerthus vedkommende, også er knyttet til Frey. — Ganske vist er der i den anførte beretning bedrageri med i spillet, men så meget des bedre, havde jeg nær sagt, det viser nemlig, hvor fast troen må have været på, at Frey selv drog om i landet.

¹ Zibr: *Seznam*, p. 135 f.

² Tacitus: *Germania* c. 40.

³ Olafs hins helga saga c. 119.

⁴ Kap. 173. Fornmanna sögur, 1826, II. p. 73 ff.

Det synes da en ret almindelig tro, at guderne ved tid og lejlighed tager bolig i billederne, og når disse så føres rundt i landet, signes derved de landsdele, guderne når til. På grundlag af denne tro er det let at tænke sig, at en skik kan opstå indeholdende det, at folk bærer gudebillederne omkring deres land, deres by og senere deres ager for derved at sikre sig gudernes almægtige beskyttelse, netop hvad misbrugsangivelsen hentyder til.

Men vi må vel antage, at der til den senere rundførelse af gudebilleder har været knyttet bøn eller besværgelse om, at guderne selv ville ledsage optøget med deres velsignelse — ligesom det var tilfældet ved de katolske processioner.

Kaster vi til slut et blik tilbage over det her meddelte, vil vi indsé, hvorledes troen på, at guderne personlig besjæle de billeder, folk har gjort til ære for dem, udvikles til tro på, at guderne — når man beder eller besværges dem derom — helliger billederne, der føres i kreds.

Fra at føre gudebilleder i kreds, går man over til — ved motivforskydning og ved udeladelse af guderne — at føre ild, jærn, urter o. s. v. i kreds. Man går selv i kreds, i begyndelsen sikkerlig under bøn eller besværgelse, men senere, som vi har set, absolut stiltiende. Endelig når man til at drage en fure, ride en kreds eller blot at lægge eller stille noget i kreds — tilsidst endog blot ved indgangen til det sted, der skal skærmes: hestesko, indskrifter over dørene (jvf. den ægyptiske, kaldæiske og speciel jødiske anvendelse af *tefilin*).

Således går det: Det, der oprindeligt var en tro på gudernes skærmende magt, udvides i det uendelige. Vi ser endog, at den temmelig sene tro knyttet til rundkredsen har påvirket den gamle tro på hestehoveders skræmmende magt,

så at man har taget hestehoveder i tjeneste som skærmende over det, der er indenfor kredsen.

Og det synes da åbenbart, at når f. e. en mand fra det 14. århundrede i tilslutning til et råd i den bekendte lægebog (A. M. 187, p. 80) lægger et ulvehoved under sin seng for at få ro for sin sygdom, er han den oprindelige tro en del nærmere end manden i Hammel, hvis tankegang vi nu formentlig til bunds have forstået.

STØD OG MUSIKALSK AKCENT

AF

OTTO JESPERSEN.

En af de største ejendommeligheder ved dansk udtale og ved dansk sprog overhodet er ubetinget det, man med et teknisk navn kalder stød — den ældre benævnelse „stødtone“ er uheldig og fortjener at skrives i glemmebogen for bestandigt. Medens det store flertal af vore landsmænd hver dag anvender stød i deres tale i utallige tilfælde, har de ingen anelse om dets existens i dansk eller om dets sjældenhed i andre sprog; men har man først fået øret op for det, indser man snart den store rolle, det spiller i vort sprog. Og da jeg ofte af lægfolk, der er blevne opmærksomme på dette fænomen og som f. ex. ved at høre udlændinges mislykkede forsøg først på at høre forskel på *en maler* og *han maler* og derefter på at efterligne vor udtale af det sidste ord har fået interesse for denne finhed ved dansk, har fået spørgsmål som: hvad er stød egentlig? gives der regler for anvendelsen af stød? eller: kan man vide noget om, hvordan vi har fået denne ejendommelighed i vort sprog? så har jeg ment, at en redegørelse for fænomenets udbredelse og historie vilde kunne ha tilstrækkelig almeninteresse til at få plads i *Dania*, så meget mere som dette tidsskrift netop fornylig har indeholdt en afhandling¹, der har betydning for den rette opfattelse af stødets historie. Jeg skal forsøge at holde min fremstilling så almenforståelig

¹ N. Andersen: *Den musikalske akcent i østslavisk*; IV. 65 ff. og 165 ff.

som det er muligt ved den slags sproghistoriske æmner og skal i det hele kun ta fat på de store hovedtræk af problemet; går man stødets forekomst efter i alle enkeltheder, opstår der en mængde specialspørgsmål, som tildels er meget udviklede, medens de store hovedlinier derimod efter min mening er så klare, at der ingen tvivl ret vel er mulig på sprogvidenskabens nuværende standpunkt.

Först skal jeg gi nogle eksempler, der viser, at stød eller ikke-stød i mangfoldige tilfælde er det eneste, der adskiller ordpar, der ellers vilde udtales aldeles ens; af sådanne ordpar („drejeord“ kalder Höysgaard, den förste opdager af stødet, dem) har jeg i sin tid moret mig med at samle omtrent 400, af hvilke jeg her vælger følgende:

Enstavelsesord. a) beslægtede:

Med stød ¹ :	Uden stød:
mand [<i>man'</i>]	man [<i>man</i>]
kom [<i>kɔm'</i>] fortid	kom [<i>kɔm</i>] imperativ
bid [<i>bi'd</i>] imperativ	bid [<i>bid</i>] subst.
had [<i>ha'd</i>] imperativ	had [<i>had</i>] subst.
tal [<i>ta't</i>] imperativ	tal [<i>tal</i>] subst.
skam [<i>sgam'</i>] subst.	skam [<i>sgam</i>] = s'gu

b) ubeslægtede:

ham [<i>ham'</i>] slangeham osv.	ham [<i>ham</i>] pronomen
hund [<i>hun'</i>]	hun [<i>hun</i>]
Hans [<i>han's</i>] egennavn	hans [<i>hans</i>] pron.
dej [<i>dáj'</i>]	dig [<i>dáj</i>]
mænd [<i>mæn'</i>]	men [<i>mæn</i>]
øst [<i>ø'st</i>] af øse	øst [<i>øst</i>] verdenshjørnet
gul [<i>gu't</i>]	guld [<i>gul</i>]
fast [<i>fa'st</i>] imperativ	fast [<i>fast</i>] adj.

Ord med to eller flere stavelser. a) beslægtede:

Møller [<i>møl'ør</i>] egennavn	møller [<i>mølør</i>] fællesnavn
-----------------------------------	------------------------------------

¹ I lydskrift betegner ['] stød i kort lyd, ['] stød i halvlængde lyd, [·] længde uden stød, se nærmere Dania I. s 74 ff.

Krieger [<i>kri:ʔər</i>] egennavn	kriger [<i>kri:ʔər</i>] fællesnavn
Engel [<i>æŋ'əl</i>] egennavn	engel [<i>æŋəl</i>] —
maler [<i>ma'lər</i>] verbum	maler [<i>ma'lər</i>] subst.
løber [<i>lø'bər</i>] verbum	løber [<i>lø'bər</i>] subst.
hjælper [<i>jæl'bər</i>] verbum	hjælper [<i>jælbər</i>] subst.
maden [<i>ma'ðən</i>] mad + artikel	maden [<i>ma'ðən</i>] det at made
tvivlen [<i>tviv'ln</i>] tvivl + art.	tvivlen [<i>tviv'ln</i>] det at tvivle
ånden [<i>øn'n</i>] ånd + art.	ånden [<i>øn'n</i>] ånde + art.
ulden [<i>ul'n</i>] uld + art.	ulden [<i>ul'n</i>] adj.
såret [<i>så'rød</i>] sår + art.	såret [<i>så'rød</i>] participium
håret [<i>hå'rød</i>] hår + art.	håret [<i>hå'rød</i>] adj.
dömte [<i>döm'tə</i>] ptc. flt.	dömte [<i>dömtə</i>] fortid
talte [<i>tal'tə</i>] ¹ ptc. pl.	talte [<i>tal'tə</i>] fortid af tale
talte [<i>tal'tə</i>] ptc. pl.	talte [<i>taltə</i>] fortid af tælle
sejlene [<i>såj'lənə</i>] sejl flt. + art.	sejlende [<i>såj'lənə</i>] partcp.
lokale [<i>lo'ka'lə</i>] flt. adj.	lokale [<i>lo'ka'lə</i>] subst.

b) ubeslægtede:

ænder [<i>æn'ər</i>]	ender [<i>ænər</i>]
tænder [<i>tæn'ər</i>] af tand	tænder [<i>tænər</i>] af at tænde
hænder [<i>hæn'ər</i>] af hånd	hænder [<i>hænər</i>] af at hænde
skinner [<i>sŋen'ər</i>] verbum	skinner [<i>sŋenər</i>] subst.
rosen [<i>ro'sn</i>] ros + art.	rosen [<i>ro'sn</i>] rose + art.
huen [<i>hu'ən</i>] hu + art.	huen [<i>hu'ən</i>] hue + art.
anden [<i>an'n</i>] and + art.	anden [<i>an'n</i>] ordenstal.
egen [<i>e'qən</i>] eg + art.	egen [<i>e'qən</i>] adj.
lammet [<i>lam'əd</i>] lam + art.	lammet [<i>laməd</i>] ptc.
skærene [<i>sgæ'rənə</i>] skær flt.	skærende [<i>sgæ'rənə</i>] ptc.
	+ art.

Desuden anvendes stød jo i masser af tilfælde, hvor det ikke tjener til at holde ellers enslydende ord ude fra hinanden, f. ex. kam [*kam'*], del [*dél'*], Marie [*ma'ri'ə*] osv.

¹ Havde du vidst, at alle de ord, der var *talte* af dig ved hin lejlighed, strax blev *talte* og vejede af referenterne, så *talte* og vejede du selv dine ord, før du *talte*. Dahl, Vor Ungdom 1888, 375. — Endelsen -te udtales snart [*tə*], snart [*də*].

Den, der har gået disse ord igennem, vil derved ha opnået en viss grad af færdighed til også i andre tilfælde at prøve, om han i et ord har stød eller ikke, og han vil være forberedt på den fysiologiske forklaring af stødet, som er følgende: stemmebåndene, der ved de ustemte (usangbare) lyd som f. ex. *s*, *f* osv. er fjærnedede temmelig langt fra hinanden, og som ved de stemte (sangbare) lyd som f. ex. *l*, *n* og vokalerne er nærmede til hinanden og satte i hurtige svingninger, klapper ved stødet et øjeblik helt sammen, så at der ingen luft kan komme ud mellem dem; derved ophører stemmedannelsen altså momentant. Stemmebåndenes bevægelse er her egentlig den samme, om end ikke så stærk, som ved hosten eller hikken, og stødet kunde altså kaldes en svag hosten eller et svagt hik; på grund af dets hyppige forekomst i vort sprog lyder dansk også i det hele noget hostende eller hikkende for en udlænding, noget som findes udtrykt hos en svensk forfatter i det 16de århundrede, der skildrer dansk på følgende måde¹: the tryckia ordhen fram, lika som the willia hosta. En hollandsk dame, der ved undervisningen i dansk indøvede stødet med sine elever, fortalte mig, at faderen til en af disse engang sagde til ham: „Jongen, hik tock zoo niet; dat is zoo slecht voor je keel“, hvortil sønnen svarede: „Ik hik niet, Pa, ik spreek deensch“ („Hik dog ikke sådan, dreng; det er skadeligt for din hals.“ „Jeg hikker ikke, far; jeg taler blot dansk“).

Hvilke er nu betingelserne for stødets indtræden? Det vil snart ved en mønstring af sprogstoffet vise sig, at *enstavellesord begunstiger stød*, medens to- og flerstavelsesord hyppigere undværer det; derpå beror den gennemgående vexlen ved tilføjelse af böjnings- og afledningsendelser, sml. f. ex. [*lan'*] 'land' — [*lanə*] 'lande' subst. flt. og verbum; [*khlǽ'q*] 'klog' — [*khlǽ'qə*] 'kloge' flt. og bestemt form, [*khlǽ'qərə*] 'klogere'; [*sæn'*, *sæn't*] 'send, sendt' — [*sænrə*, *sænts*] 'sender, sendte'. Det eneste tillæg, der konstant bevarer stødet, er den efterhængte bestemte artikel, f. ex. [*lan'əð*, *mu'sən*] 'landet, musen' af [*lan'*, *mu's*], sml. derimod på den ene side [*lanəð*] 'landet'

¹ Dahlerup, *Det danske sprogs historie* s. 32.

som participium, på den anden [*mu'søn*] 'musen' bestemt form af 'muse'. Således også i flertal [*mu'sønø*] 'musene' bestemt form af 'mus', men [*hu'sønø*] 'husene' best. af 'huse'. Men dette forklares let derved, at den efterhængte artikel jo oprindelig er et selvstændigt ord, der således ikke forrykker udtalen af det ord, det står efter.

Vi kan dog ikke opstille det som en ufravigelig regel, at enstavelsesord har stød, flerstavelser ikke; på den ene side finder vi nemlig en mængde enstavelsesord uden stød, der kan henføres til følgende klasser:

a) ord som [*fast, fæst, køs, rof, pof, sgaft, slap, knap, flep, maxt, praxt, røk, nat, fat*] 'fast, fest, kys, ruf, puf, skaft, slap, knap, flip, magt, pragt, ryk, nat, fat' osv. — kort sagt ord med kort vokal og derpå følgende ustemt konsonant; hertil hører så også ord som [*bjrk, værck*] 'birk, værk', idet *r* blir ustemt foran en anden ustemt konsonant. Her hindrer konsonantens beskaffenhed indtræden af stød, der nemlig kun kan findes i en lyd, der har stemme.

b) ord som [*guð, bað, glað, sðæð, veð, breð, sbyð, faq, flaq, jāj, māj, dāj, hun, han, ham, vel, væl*] 'gud, bad¹, glad, sted, ved, bred², spyd, fag, flag, jeg, mig, dig, hun, han, ham, vil, vel' osv. I alle disse tilfælde er det ikke den efter vokalen følgende lyds beskaffenhed, der hindrer stødets indtræden. Såsnart vi får udvidelse af ordet ved tilføjelse af artiklen, får vi stød, enten i vokalen: [*gu'dn, ba'd(ə)ð, sðæ'd(ə)ð, sby'd(ə)ð, fa'qəð, fla'qəð*], eller i konsonanten (medlyden): [*ved'(ə)ð, bred'n, jāj'əð, hun'n, han'n*]. Og det samme sker ved tilføjelsen af det oprindelig med artiklen identiske pronomen 'en, 'et, f. ex. ham + 'en = [*ham'ən, ham'n*], f. ex. „giv ham 'en“, [*to' 'jāj' əð*] 'tog jeg 'et?' osv. Alle disse ord har da, hvad man kan kalde potentielt stød. Hertil hører så også ord med kort vokal + r, hvor ganske vist *r* nu er ustemt, så at ordene kunde synes nærmest at måtte regnes til klasse a) ovenfor, men hvor tilkomsten af stød ved de her omtalte til-

¹ subst. et bad; bad, præet. af bede, derimod [*ba'd*].

² subst., en bred; adjektivet 'bred' er derimod [*bre'd*].

føjelser viser, at de nærmest må regnes til denne klasse, altså f. ex. [*kar*, *gör*] 'kar, gör', men [*kar'əd*, *gör'əd*] 'karret, gör'et'. Fremdeles ord, der er optagne fra fransk og dær har nasalvokal, men på dansk får [*ŋ*], f. ex. balkon, present [*bal'køn*, *pre'saŋ*], bestemt [*bal'køn'n*, *pre'saŋ'n*]. — Grunden til, at vi her ikke har stød, når ordene står alene, er den, at vi har kort vokal + kort konsonant; foran de nævnte tillæg forlænges een af delene og blir derved istand til at modtage stød. Når vi i et ord som 'fag' eller 'flag' har vakkende udtale [*faq* — *fa'q*, *flaq* — *fla'q*], så skyldes den sidste form uden tvivl indflydelse fra den bestemte form; sml. at jyder almindelig udtaler rigsmålsformen 'vej, skov' uden stød [*våj*, *sgøs*], men best. [*våj'æn*, *sgøs'æn*], medens den bedste udtale har stød også i de ubestemte former [*våj'*, *sgøs'*].

c) Vi har ikke stød i sådanne ord som præpositionerne *i*, *af*, *fra* i forbindelser som [*i 'lønby'*, *a 'lønby'*, *fra 'lønby'*] 'i Lyngby, af Lyngby, fra Lyngby', derimod nok foran visse pronominer som [*i' os*, *'a m'ej*, *'fra' os*] 'i os, af mig, fra os', hvor præpositionen får tryk (enten stærkt eller dog halvstærkt). Endvidere mister ordene 'gå, stå, pund, snes; stolt, Hans', der ellers har stød, dette i forbindelser som [*gå 'en'*, *sdår 'op*, *pun 'kød*, *snes 'æk*, *sdolt 'hæn'rek*, *hans 'masn*] 'gå ind, står op, pund kød, snes æg, stolt Henrik, Hans Madsen' osv. Med andre ord: stød bruges kun, hvor vedkommende ord i sætningen har stærkt tryk; bevirker sætningsforbindelsen, at ordet får svagt tryk¹, mister det derved også stødet; dette hænger naturligt sammen med, at i denne stilling forkortes de lange lyd. — Herved forklares, at et og samme oprindelige ord har spaltet sig i to: [*man'*] 'mand' som substantiv og [*man*] 'man' som et pronomen, der jo (næsten) altid bruges med svagt tryk.

d) Vi har ikke stød i sådanne enstavelsesformer som [*fær*, *mør*, *bror*, *sa*, *la*], der i forholdsvis sen tid er udviklede af flertalsformer ('fader, moder, broder, sagde, lagde').

Omvendt har vi stød i tostavelsesord, der på et ældre

¹ De nærmere betingelser herfor skal ikke her undersøges.

trin af sproget har været enstavelses, f. ex. flertalsformerne på *-er* med omlyd: [*bø'qər*, *fød'ər*] 'bøger, fødder' osv., sml. oldnord. *bǫkr*, *fǫtr*; stærke verber i præsens, f. ex. [*ny'dər*, *by'dər*] 'nyder, byder', sml. oldnordisk *n. tr*, *býðr*, men derimod det svage [*y'dər*] 'yder', sml. oldnord. *yttir*. Fremdeles er nogle få ord med [*q*] eller [*v*] efter [*l*] eller [*r*] blevet tostavelses i så sen en tid, at de nye former tildels slet ikke er trængt igennem i almindeligt rigsmål; på denne måde er [*ar'i*] 'arrig' opstået af 'arg' [*ar'q*]; [*tæl'ə*] 'tælle' findes ved siden af 'talg' [*tal'q*], [*sbor'ə*, *kor'ə*, *tj'r'ə*] mer eller mindre vulgært ved siden af [*sbor'(v)*, *kor'(v)*, *tj'r'(v)*] 'spurv, kurv, törv'.

Vi kan nu formulere følgende hovedlov for stødets forekomst i egentlig danske ord: det findes i oprindelige enstavelsesord, når de står i stærk (akcentueret) stilling i sætningen, og når de enten har lang vokal eller en kort vokal efterfulgt af en lang stemt konsonant.

Oprindelige to- og flerstavelsesord har ikke stød. Dog er stød ved analogi indtrådt i ganske enkelte böjede former, således i flertalsformer og bestemte former af participier på [*t*]: [*döm'tə*, *hæng'tə*] 'dömte, hængte' og af enkelte adjektiver, f. ex. [*sgæl'msgə*] 'skælmske'.

Efter således at ha undersøgt i de store træk, hvilke ord der har stød og hvilke ikke, kommer vi til det spørgsmål: Kan der vides noget om oprindelsen til og udviklingen af dette fænomen, der på så ejendommelig en måde tvedeler hele vort sprogstof? Dette spørgsmål kan kun ventes besvaret ved at inddrage nabosprogene i betragtningen. I norsk og svensk finder vi da noget, der trods al sin forskellighed øjensynlig svarer til det i dansk iagttagne og historisk må ha samme oprindelse: Sprogstoffet er også dær tvedelt, og fordelingen er i det væsentlige den samme, men adskillelsen gøres ved andre midler: stød er ukendt, men til gengæld opnår man at gøre forskel på de to grupper ved to adskilte musikalske akcentformer eller tonelag; hvert ord har sin bestemte melodi.

Først har vi det, man kalder „akcent nr. 1“ eller „enkelt tonelag“, også kaldet „enstavelsestonelag“; det kan betegnes ved akut akcenttegn '. Dette beskrives i norsk omhyggeligt

af Storm således: „I enstavelsesord som *ja*, udtalt rolig og langsomt, begynder stemmen stærkt, men i en lav tone, og stiger jævnt to til tre toner, ved fuldt udviklet foredrag en kvart, ved mindre udviklet en terts, idet den samtidig aftager i styrke.“ I tostavelsesord med enstavelsestonelaget, som *dagen*, *bøker*, fordeles glidningen således, at hovedbevægelsen falder på den stærke stavelse, men slutningstonen på den vægtløse endelse. „Tilføjes endnu en let endestavelse som *bøkene* (bøgerne), får første stavelse den laveste tone med liden eller ingen glidning opover, anden får den næsthøjeste (tertsen over), tredje den højeste, slutningstonen (kvarten); de to sidste uden mærkbar glidning“. — Musikalsk ansætter Storm det i c-dur: sædvanlig bruges tonerne c e f, i ensformig udtale c d e, livligere c e g.

„Akcent nr. 2“, også kaldet „det sammensatte tonelag“ eller „tostavelsestonelaget“, betegnet med *gravis* ¹, beskrives ligeledes af Storm som følger: Her „går stemmen i første stavelse jævnt nedad omtrent to toner, men stiger i anden stavelse pludselig med et sprang, omtrent tre toner, f. ex. *ju a* (ordet *ja*, udtalt i to stavelser). Kort sagt: stemmen glider nedad en terts og springer opad en kvart.“ Oftere dog mindre udviklet: „den roligere, jævner, mere ensformige tale nøjer sig ofte med omtrent én tones sænkning og to toners stigning, men princippet blir det samme: første stavelse lyder altid uafsluttet og kræver den sidste som afsluttende grundtone . . . I flerstavelsesord fordeles tostavelsestonelaget . . . I østlandsk *pikønø* (pigerne) falder stemmen gennem de to første stavelser og springer i sidste op på slutningstonen“ ¹.

Eksempler på norske ord, der udelukkende adskilles ved tonelagene:

¹ Den bedste beskrivelse af norske tonelag findes i Norvegia I. s. 42 ff. med udførlige oplysninger om de forskellige egne ændringer i dem, om forholdene inde i sætningen, osv. Storm havde tidligere behandlet spørgsmålet i „Om tonefaldet (tonelaget) i de skandinaviske sprog“ (i Kr.ia Vidsk. Selsk. 1874); sml. også *E. Philol.* ² 247 ff., Brekke, *Bidrag til dansk-norskens lyd lære* 1881 s. 56 ff.

Nr. 1.

[*bönnæ*] 'bønder', der spiser
 [*tömmæ*] 'tømmer' (timbr)
 [*kåkkæn*] 'kok' (mandlig) +
 artiklen
 [*möllæ*] 'Møller' egennavn
 [*vestn*] 'vest' + artikel

Nr. 2.

[*bönnæ*] 'bønner'
 [*tömmæ*] 'tømmer' ft.
 [*kåkkæn*] 'kokke' (kvindelig;
 dansk kokkepige) + art.
 [*möllæ*] 'møller'
 [*vestn*] 'vesten' adv.

På svensk er forholdene meget nær beslægtede med de norske. Enstavelsestonelaget, akcent nr. 1, beskrives af Sweet som „a rising modulation, as in asking a question in English“; det er efter Storm i Värmland og Sydsverrig omtrent som i østlandsk norsk; derimod er i mellemsvensk (også svensk rigsmål) og nordsvensk höjtone fremherskende, d. v. s. en høj forstærket tone, der hurtigt synker ned til en svagere lav tone. — Akcent nr. 2 (Sweet: the compound tone) består i en dyb, faldende tone på den stærkeste stavelse med et spring opad i forbindelse med bitryk på anden stavelse; forskellen fra norsk beror kun på, at endestavelen i svensk har stærkere bitryk og derfor en mere udviklet toneglidning opad, så at der i den findes som et svagere enstavelsestonelag¹.

Herved adskilles f. ex. følgende ordpar:

Akcent nr. 1.

[*bü'æn*] 'bur-en' (burene)
 [*ʃcø'pæn*] 'köp-en' (købene, pl.
 med artikel)
 [*uŋ(n)n*] 'ugnen' (ovnen)
 [*aksæl*] 'axel' (skulder, oldn.
 qxl)

Akcent nr. 2.

[*bü'æn*] 'buren' (båret)
 [*ʃcø'pæn*] 'købe' (verb., 2. pers.
 pl.)
 [*uŋn*] 'ungen'
 [*'aksæl*] 'axel' (hjulaxel, on.
 qxull)

¹ M. h. t. svensk tonelag se (foruden Storm) Sweet, *Sounds and Forms of Spoken Swedish* s. 495; Ax. Kock, *Språkhistoriska undersökningar om, sv. akcent* I. 1878, II. 1884; Lyttkens & Wulff, *Svenska Språkets Ljudlära* (deri et særlig pagineret afsnit om akcent). Lyttkens-Wulff kalder de to akcentformer efter typerne *Hjalmar* og *Anna* eller efter et eget talsystem, der både skal betegne trykforholdet og tonebevægelsen: 41 og 32.

Fordelingen i de to grupper er på ganske ubetydelige undtagelser nær den samme i alle tre sprog, således at et ord, der på svensk og norsk har akcent nr. 1, vil ha stød på dansk, forsåvidt det overhodet er modtageligt for stød efter sin lydige bygning (sml. ovf. s. 219 a og b); omvendt kan man, når et ord på norsk eller svensk har akcent nr. 2, med næsten ufravigelig sikkerhed slutte, at det på dansk ikke har stød. Fordelingen må da være fællesnordisk, med andre ord ha eksisteret i det væsentlige ens i mindst tusind år. Men spørgsmålet blir så, om man i gammel tid har adskilt de to grupper af ord på samme måde som i nutidsdansk, ved stød eller ikke-stød, eller på norsk-svensk viis, ved ordmelodi?

Storm har¹ givet et sindrigt bidrag til dette spørgsmåls løsning: stød kan ikke være oprindeligt, hvad man kan se af fremmede ords behandling. Nu ligner den danske måde at udtale ordene med akcent nr. 2 (der altså ikke har stød) aldeles den almen-europæiske (f. ex. tyske) modulation, medens akcent nr. 1 er forskellig derfra ved stødet. Og dog ser vi, at næsten alle fremmedord får akcent nr. 1 (stød), f. ex. *skilling, høker, avis, studere, studium, frøken, betale, forføre* osv. På norsk og svensk har de samme ord også akcent nr. 1; men dette er langt naturligere og lettere forklarligt for disse sprog end for dansk, idet nemlig tostavelsestonelaget er det for disse sprog ejendommelige, det mest afvigende fra almen-europæisk modulation, det som gir disse sprog det ejendommeligt syngende². Altså nu ligner norsk-svensk akcent nr. 1, men dansk akcent nr. 2, mest den „europæiske“; men dengang fremmedordene begyndte at trænge ind, antog de i alle tre sprog akcent nr. 1; det er da sandsynligt, at forskellen dengang også i dansk blev gjort væsentlig på samme måde som nu i norsk-svensk.

Herimod gör A. Kock (*Sv. akc.* I. 158) gældende, at det danske stød godt kan ha været en oprindelig bestanddel i akcent nr. 1, idet det jo er muligt, at den daværende

¹ I den ovennævnte afhandling fra 1874.

² Sml. Storm, *Norvegia* 51: de fleste nordmænd tror at tale med tysk osv. akcent, når de bruger enstavelsestonelaget.

akcent nr. 1 til trods for dette fremmedagtige stød har lignet det europæiske tonelag mere end den daværende akcent nr. 2, hvis ejendommelige modulation senere er gået tabt i dansk. Han tænker sig vel altså forholdet således, at akcent nr. 1 har haft stød i alle sprog, men senere har mistet det i norsk og svensk — og at nr. 2 har haft en ejendommelig sammensat tonebevægelse, men senere har mistet den i dansk. Altså, både efter Storms og Kocks mening har vi i dansk udtale af de ord, der nu mangler stød og som svarer til norsk-svensk akcent nr. 2, haft en nu tabt musikalsk tonebevægelse.

I sin anmeldelse af Kocks bog¹ anfører Verner tre argumenter imod teorien om, at stød skulde ha været en oprindelig bestanddel af den nordiske akcent nr. 1; det første er, at Høysgaard i 1747 ikke havde stød ved stemt konsonant umiddelbart før ustemt, hvor vi nu har det, altså i ord som *højt, folk, hjælp, amt, skrømt, exemplar, stempel, længst, yngst, fængsel, enkelt, høns, mindst, iblandt, student*. Det at vi her har stød, tyder på, at stødet har bredt sig; det har altså ikke været oprindelig bestanddel af akcent nr. 1. — Hertil er dog at bemærke, at det er i højeste grad sandsynligt, at Høysgaards udtale af disse ord ikke har været rigsmålsudtalen, men har været jyskfarvet, så at den altså ikke beviser noget for udviklingen i rigsmålet². Den nuværende rigsmålsudtale (med stød) og Høysgaards udtale (uden stød) kommer da til at stå, ikke som fortsættelse af hinanden, men som indbyrdes uafhængige parallelformer. I virkeligheden har nuværende jyske dialekter ikke stød i de nævnte ord. Det er da ikke sandsynligt, at stød har udviklet sig på forskellig tid i forskellige grupper af ord og senest i *højt, folk* osv.; rimeligere er det, at det er indtrådt samtidig i alle de ord, der havde betingelserne for det; at så rigsmålet har fået stød i de nævnte ord,

¹ Anz. f. deutsches altertum VII. 1881, 1 ff.

² For ordene på *lk* og *lt* omtaler Høysgaard udtrykkeligt i § 107, at den „beste dialect“ (rigsmålet) har stød, jysk ikke, f. ex. *skalk*; ligeså *hals* — ganske stemmende med forholdene i nutiden. Se også Kocks sindrige og utvivlsomt rigtige fortolkning af H.s omtale af *mælk*, *Arkiv* III. 48.

men jysk ikke, har vel sagtens haft sin grund i, at jysk har udtalt den første konsonant efter vokalen kortere end der krævedes til udvikling af stød, sml. ovf. s. 220 om ord som *bad* o. dsl.¹

For det andet gör Verner gældende, at ord som *maden*, *taget*, *åger*, *ager* endnu på Høysgaards tid udtaltes med den oprindelige korte vokal, så at stødet¹ hos ham faldt i konsonanten: [*mað'n*, *taq'ət*, *dq'ər*, *aq'ər*], medens de nu har stød i vokalen: [*ma'ðn*, *ta'qəð*, *d'qər*, *a'qər*]. Da nu [ð] og [q] i de nævnte ord er udviklede af lukkelydene [t] og [k] gennem [d] og [g], kan stødet ikke ha været gammelt i dem, eftersom stød i det hele taget ikke kan findes på lukkelyd; altså allerede på standpunktet [*agr*] var stød udelukket. (Med andre ord, stødet i dets nuværende form er udviklet senere end overgangen $g > q$).

For det tredje anfører Verner, at der er en mængde ord, der både efter deres herkomst og nuværende udtale hører til akcent nr. 1, men som efter deres lydlig bygning ikke kan ha haft stemmebåndslukke, ikke blot på dansk, men også på norsk og svensk, f. ex. svensk *axel*, *botten*, *hassel*, *nötter*, *vatten*, med andre ord sådanne, der har og altid har haft ustemt lyd efter kort vokal.

Af alt dette slutter Verner, at dansk akcent nr. 1 direkte er udviklet fra en akcentform, der var lig det norske enstavelsestanelag; stemmebåndslukket er da opstået ved, at akcentens top forskød sig til den yderste ende af stavelsen og her blev

¹ Dette (kort konsonant) forekommer mig sandsynligere end Kocks formodning (Arkiv III. 50) om ustemt konsonant; slutningen fra ustemt *r* i *størk*, *stærk* er ikke sikker, da *r* netop med hensyn til stemme forholder sig anderledes end de andre konsonanter, der er tale om (sml. Dania I. 54 ff.). Ord som *folk*, *hjælp*, *damp*, *bænk* osv. har nu i jysk dialektudtale en kort, men stemt konsonant foran slutlyden. Efter Kock må man i alle disse tilfælde antage en umotiveret overgang fra stemt til ustemt og tilbage til stemt. Hvor i jysk dialektudtale *r* er bevaret som tungespidslyd i ord som *mark*, *skarp* osv., er det også sikkert stemt, men kort, så at det efter min mening også i denne udtale er efterlydens korthed, der har hindret opkomsten af stød.

overdrevet (utreret), så at de ved det „stejle portamento“ betingede hurtige forandringer i stemmebåndenes spændingsgrad så at sige bevirkede en „überschnappen derselben“. Med andre ord: en stærk og hurtig tonestigning frembringes ved en pludselig stramning af stemmebåndene, der jo bringer dem nærmere sammen og derfor let kan gå over til fuldstændigt lukke. — Verner anfører en nøjagtig parallel til den nordiske udvikling: i et litauisk ord som *wilkas* ‘ulv’ har vi en musikalsk akcent, den såkaldte ‘geschliffene accent’; *wi* udtales dybt, på *l* løber stemmen en kvart i værret for så i *kas* med et spring at vende tilbage til begyndelsestrinnet. I det nærbeslægtede sprog lettisk er der nu i ord som *wilks* indtrådt stød, ganske som på dansk med stemmebåndslukke.

Ved disse Storms og Verners argumenter er det med temmelig stor sikkerhed bevist, at stødet er uoprindeligt i dansk; men jeg tror at kunne anføre yderligere grunde til styrkelse heraf. Se på de ovenfor s. 219 under bogstav b nævnte ord med potentielt stød: enstavelsesord med kort vokal og enten ingen konsonant eller dog i alt fald ingen lang konsonant efter. Disse ord, der almindelig intet stød har, får det ved tilføjelser, der ellers ingen indflydelse har på akcentuationen; f. ex. [*smör* — *smör’əd*; *töj* — *töj’əd*; *gör* — *gör’əd*, *gör’egə*, *gör’i*; *vel* — *vel’egə*, *vel’i*] ‘smör — smörret; töj — töjet; gör — gör ‘et, gör ikke¹, gör I; vil — vil ikke¹, vil I osv. På norsk og svensk har disse ord i alle tilfælde akcent nr. 1, og der ses ingen grund til at antage, at de ikke også på dansk skulde ha haft den fra gammel tid; hvis nu imidlertid stemmebåndslukket var det gamle særkende på akcent nr. 1, indses det ikke, hvorfor de skulde ha mistet det. Derimod lar forholdet sig let forklare ud fra antagelsen af en gammel tonestigning som det ejendommelige ved akcent nr. 1: den blir i så korte ord ikke lang nok til at udvikle stød; først når stigningen har en lang vokal eller lang stemt efterlyd at foregå på, blir den stor nok til at sammenklapping af stemmebåndene

¹ Kun ved stærkt tryk på verbet og svagt på *ikke*, så at sidste stavelse af det blir stærkere end første.

kan fremkaldes. Men i de omtalte forbindelser indtrådte netop forlængelse af en ellers kort lyd. Når vi altid har stød i udlødende η i danske ord (sang, klang osv.), beror det på, at η her har været lang, da den i sig har absorberet det tidligere udtalte g ; dette er derimod ikke tilfældet med fremmedord som *balkon*, *bassin*, *kompliment*, der derfor kan få kort stødløs η . Sml. også behandlingen af oprindeligt *mb* i kam, lam [*kam'*, *lam'*].

Endvidere er der visse ejendommeligheder ved sammensatte ord. Når ord, der ellers har stød, intet har som forled i de fleste (gamle) sammensætninger, f. ex. [*hu's* — *husman'*; *vq'n* — *vognstan'*; *da'q* — *dagsti'd*; *d'r* — *d.rsti'd*] 'hus — husmand; vogn — vognstang; dag — dagstid; år — årstid', forklares dette vel lettest under forudsætning af, at det ikke-danske forhold er det oprindelige: disse ord behandles som tostavellesord, får altså akcent nr. 2, det vil sige tonenedgang på første stavelse — men dette udelukker jo udviklingen af stødet. Dog skal det ikke skjules, at beviset ikke er bindende, da det samme kunde være blevet resultatet, selvom stødet oprindeligt havde hørt med til akcent nr. 1. Derimod beviser behandlingen af andet led i sammensatte ord adskilligt mere. For det første er dær stødet bevaret¹, hvor det findes i ordet for sig selv, se de sidst nævnte eksempler. Dette vilde næppe ha været tilfældet, hvis stød fra først af havde været kendetmærket på akcent nr. 1, idet ordene jo som helhed får akcent nr. 2 (jvf. norsk og svensk), og der vilde da ikke ses nogen grund til snarere at beholde stød i andet led end i første. Men ikke nok dermed: selv ord, der ellers er stødfri, får i mange tilfælde² stød, når de bruges som andet led i sammen-

¹ Jeg anvender dette udtryk til trods for A. Kocks redegørelse i Svenska landsmålen XIII, 11 s. 31 ff. Efter min opfattelse vilde det dog måske være rigtigere at sige: For det første er dær stødet *udviklet* . . . , idet sammensætningstypen er ældre end overgangen fra toneopgang til stød.

² Den nærmere påvisning af, hvilke disse tilfælde er, hører ikke herhen; se bl. a. Grundtvig, Filologmødet 1876, beretningen (1879) s. 113; sml. også Kock i *Arkiv* III. 54 ff.

'sætninger eller, hvad der egentlig er det samme, når de får en forstavelse; sml. således [mo'ði — god'mo'ði; dri'vær — 'daq,dri'vær; gan'er — 'gæn,ga'n'er; fær'se — 'jævn,fær'se; han'le — 'ašhan'le, 'mis,han'le; han'lø — 'aš,han'lø, 'mis,han'lø; ta'qø, ta'qøn (ta'qød), ta'qnø — 'on,ta'qø, 'on,ta'qøn, 'on,ta'qnø; be'ta'qø, be'ta'qød, be'ta'qnø] 'modig — godmodig; driver — dagdriver; ganger — genganger; førelse — jævnførelse; handling — afhandling, mishandling; handle — afhandle, mishandle; tage, tagen (taget), tage — undtage, undtagen, undtagne; betage, betaget, betagne' osv. osv.¹. I anden del af norsk-svensk akcent nr. 2 havde vi et spring op til en højere tone; men især i lange stavelser får vi en glidning opad, der tilnærmelsesvis svarer til den i enstavelsesakcenten, sml. Storms beskrivelse²: „Når sidste stavelse har bitryk eller forlængelse, udvikler slutningstonen sig til et svagere enstavelsestonelag; jo selvstændigere endelsen fremtræder, desto mere udviklet bliver glidningen, fuldest i sammensætninger, hvor hvert led er omtrent lige selvstændigt: 'vårdag, 'avslag, 'jamsstor³ . . . Allerstærkest hører man dette i svensk; her kan man ofte høre fuldstændigt udviklet enstavelsestonelag, oftest med højtone: 'Stock'holm; de va inte en gosse, de va en flick'a; 'gen'gångare. I almindelighed er sidste led i norsk ikke fuldt så stærkt fremtrædende.“ Under forudsætning af, at dansk akcentuering har været som norsk-svensk, forstås det altså let, at stød har udviklet sig, ikke alene i ord med akcent nr. 1, men også i de med akcent nr. 2 udtalte to- og flerstavelseords sidste led, hvis dette har betingelserne for stødets indtræden, nemlig en vis tidslængde. Derved forstår vi, at sidste stavelse i ord som *herlighed* snart (med kortere udtale)

¹ Det er med nogen tvivl, jeg her har medtaget ord som de sidste (betage), hvor første stavelse aldrig har eller har haft tryk; disse dannelsesmåder er af tysk oprindelse, og stødet kan jo forklares tilstrækkeligt derved.

² *Norge* 45.

³ Jeg sætter akcenttegnene foran stavelsen, hos Storm står de efter den.

mangler stød, snart (med længere udtale) har det, men altid får det ved udvidelse: *herligheden, herligheder*.

Endvidere får vi her forklaringen til det fænomen, at visse ellers stødløse ord får stød i nogle konstante forbindelser, der er komne til at stå for sprogbevidstheden som fast sammenhørende og derfor er forenede under een akcent; i de fleste er sprogbrogen dog vaklende, så at man snart hører udtalen med, snart den uden stød. På grænsen mellem sammensætning og disse forbindelser står 'højestærede' [*høj'sdæ'røðø*], sml. 'ærede' uden stød; 'hinanden' har snart stød, snart ikke [*hi'nan'n, hi'nan'n*]; ligeså 'for nylig'; 'mulig' har ikke stød, men 'alt muligt' har det tit; 'den samme' lyder tit [*dn 'sam'ə*] ved siden af [*dn 'samə*], men alene hedder ordet altid [*samə*]; participiet taget [*ta'(q)əð*] får tit stød [*ta'əð*] forbindelserne 'strengt taget' og 'i det hele taget'; superlativen 'kæreste' [*kæ'røðø*] blir i den sammenvoxede forbindelse 'allerkæreste' = 'meget sød' til [*al'kær'øðø*], medens det, hvor hver bestanddel bestanddel beholder sin oprindelige betydning, hedder [*al'ər 'kær'øðø*]. 'Lad(e) være' udtales i daglig tale ikke [*la(ðə) væ'rə*], men [*la 'væ'ɹ*], ligeså [*han lo væ'ɹ*] 'han lod være'. Ved siden af [*fər, mər*] 'fader, moder' har vi ofte stød efter 'min' og 'vor' [*min 'fa'ɹ, vər(r) 'mo'ɹ*], især vel i jydere udtale, i jyske dialekter f. ex. [*mi 'fä'r, wä 'mu'ər*], og i visse egne har herfra den stødte form udbredt sig og er blevet den almindelige også udenfor disse forbindelser. Hermed kan sammenlignes, at vi på svensk har ganske det samme fænomen, om end ikke i ganske de samme tilfælde som på dansk; et adjektiv eller adverbium, der ellers har akcent nr. 2, får nr. 1 efter det forstærkende för; også på dansk kan man høre [*för 'mē'qəð, för 'mäj'ð*] istedenfor det hyppigere [*för me'qəð, för 'mäj'ð*]; andre svenske eksempler er *god 'morgon, i 'morgon* (dialektisk med nr. 1), *till 'salu, till 'baka, till 'hopa, den 'samme*¹.

Hertil er det muligt, at også akcentueringen af *Møller* som egennavn kan regnes; som fællesnavn har *møller* akcent

¹ Koek *Sv. akc.* I. 103; Lyttkens-Wulff: *Uttalsordbock: för*.

nr. 2, men sin væsentligste anvendelse som egennavn får ordet efter et svagt ord, enten et fornavn: *Hans Møller*, eller en titel: *hr. Møller, fru Møller*; i disse forbindelser kan af den anførte grund akcent nr. 1 være indtrådt i *møl*, der blir behandlet som andet led i en sammensætning; og denne akcent er så senere følt som hørende til ordet i dets egenskab af familienavn og overført på de tilfælde, hvor det står alene¹. Nedenfor (s. 239) skal anføres en anden omstændighed, der har virket i samme retning.

Her kan også nævnes, at i gamle sammensætninger får et første led, der som selvstændigt ord har akcent nr. 2, tit akcent nr. 1 og stød; således slægtskabsnavnene med *far-* og *mor-*: [*far'fa'r, far'bro'r, mor'fa'r, mor'mo'r*] 'farfader, farbroder, morfader, mormoder' osv. (på jysk også, nu forældet: [*fa'søn*] 'farsøn', Feilb. ordb.). Endvidere [*on'sda(q)*] onsdag, der næppe behøver at forklæres ved analogi fra tirsdag, sml. bynavnet [*o'ðnsø*] 'Odense' med samme første led (opr. Odins-ve); endvidere [*søn'da(q), man'da(q), frø'da(q)*] 'søndag, mandag, fredag', hvor første led jo har været tostavelles (gl.-svensk friadagher); i [*lø'rda(q)*] 'lørdag', sml. oldn. *laugardagr*, har rigsmålet ganske vist ikke stød, men dette findes vist hele Jylland over i dette ord². Sammenlign endvidere [*svär'iq*] 'Sverrig', svensk 'Sverige' med akcent 1, af *Svea-rike*, med [*nør'gø*] 'Norge', norsk og svensk med akcent 2, af *Norb-vegr*. Dette forhold tænker jeg mig udviklet på den måde, at når den gamle tonebevægelse i akcent nr. 2 skulde sammentrænges ved den hurtige udtale, som første led i en sammensætning får, blev den nedgående glidning i første stavelse negligeret; tilbage blev altså dyb tone + høj tone, der, sammentrængt i

¹ De andre ord af samme slags er Dreyer (drejer), Tegner, Kayser (kejser), Krieger (kriger), Engel, Kræmer (kræmmer); ved flere af dem kan dog akcent nr. 1 og stød skyldes det, at de er komne til os fra Tyskland.

² Nogle navne på *-sen* synes at tyde på det samme: [*o'løn, sø'rønsn*] 'Olsen, Sørensen' af [*o'la, sø'røn*] 'Ole (Olav), Sören'; men princippet er ikke gennemført — måske fordi disse sammensætninger er forholdsvis yngre.

een stavelse, netop gav noget, som var identisk eller dog næsten identisk med akcent nr. 1. På svensk har vi også akcent nr. 1 i disse tilfælde, endvidere i *faster* (fader-søster, gl. sv. fa|pur-syster) og *moster*, hvor dansk på grund af den korte vokal med *s* efter ikke har kunnet udvikle stød¹.

Er der nu i dansk intet spor tilbage af den musikalske modulation, der altså tidligere har karakteriseret de to „akcenter“? Verner mener: jo, og beskriver forholdene på følgende måde: I et ord med stød som (han) [*ma'lør*] 'maler' begynder med en dyb tone, der varer lidt; derpå svinges der med et stejlt portamento en kvint i været, på det højeste trin klapper stemmebåndene sammen, og når de åbnes igen, fortsættes der med samme dybe trin som vi havde i begyndelsen af første stavelse. Også i tilfælde, hvor vi på grund af en ustemt konsonant efter kort vokal ikke har fået stemmebåndslukke, skönt ordene efter norsk og svensk at dømmne skulde ha akcent nr. 1, finder Verner en lignende musikalsk stigning fra en dyb begyndelsestone, f. ex. i ord som [*negel*, *dregør*, *legør*, *hasel*] 'nikkel, drikker, ligger, hassel', medens infinitiverne 'ligge, drikke', der på norsk og svensk har akcent nr. 2, på dansk har første stavelse liggende en kvart højere end anden. — Disse bestemmelser vil sikkert forekomme de fleste — ikke alene mig, men bl. a. også to autoriteter som Vilh. Thomsen og Joh. Storm — meget problematiske; i hvert fald er da intervallerne angivne dels altfor bestemte, dels altfor store. Finder der en tonebevægelse sted, er den i alt fald meget ringe. Snarest er der vel en ganske kortvarig stigning umiddelbart før stemmebåndslukket; men selv den er usikker, og i de flestes udtale er der vel ikke nogetsomhelst musikalsk forskel på første stavelse i *drikke* og *drikker*, selvom jeg ganske vist i enkeltes udtale har troet at høre een her eller i

¹ En afvigende forklaring af akcent nr. 1 i *farfar* osv. findes hos Kock II. 130; imod den taler, at den kun kunde forklare akc. 1 i svensk, men ikke i dansk, da det svage tryk på dansk snarere skulde føre til akc. 2 i sådanne tilfælde, hvor man skulde vente nr. 1, ikke derimod omvendt; svagt tryk kan jo i hvert fald heller ikke bruges til at forklare tilfælde som *Odense*.

lignende tilfælde, tydeligst i en århusianers udtale af *flæsket* (= flæsk + artiklen, altså akcent nr. 1) og samme ord som adjektiv (akcent nr. 2). Forskellen er i hvert fald så ringe og så usikker, at man uden at fejle i nogen nævneværdig grad tør sige, at en adskillelse ved ordmelodi mellem de to akcentgrupper ikke findes eller dog ikke spiller nogen role i nutidens danske rigsmål.

Derimod må det betragtes som et af videnskaben fastslået resultat, at dansk på et tidligere sprogtrin har haft to forskellige ordmelodier af samme art og brugte i de samme klasser af ord som på nuværende svensk og norsk. En i enkeltheder gående beskrivelse af de to fællesnordiske musikalske akcenter er naturligvis umulig; ovenfor har jeg for simpelhedens skyld holdt mig til den i nuværende norsk og svensk dannet udtale overvejende form, men det kan ikke skjules, at der, hvad tonebevægelsen angår, hersker mange forskellige former; i nogle egne af Sverrig skal f. ex. anden stavelse af ord med akcent nr. 1, som f. ex. subst. + art. *skenet* ligge højere end første stavelse, i andre dybere. Men det vigtigste er den gennemgående adskillelse af to akcenter, af hvilke den første, der mest findes i oprindelige enstavelsesord, væsentlig er karakteriseret ved en enkelt tonebevægelse, i reglen opad, den anden, der kræver to eller flere stavelser, væsentlig er en sammensat tonebevægelse af formlen ned-og-op, i reglen således at den stærkeste stavelse får nedgang eller dyb tone, en derpå følgende svagere stavelse opgang eller høj tone. I dansk rigsmål har opgangen, hvor den forekom i en tilstrækkelig lang stavelse, udviklet sammenklapning af stemmebåndene (stød), og det såvel, hvor den fandtes som akcent nr. 1, som også i visse tilfælde, hvor opgangen var led af nr. 2, medens ellers den musikalske bevægelse har tabt sig. Resultatet er, at v nu har en tvedeling, der på flere vigtige punkter afviger fra den oprindelige tvedeling, idet vi nu på dansk må sondre mellem

- A. stavelser med stød (i reglen [første led af] oprindelig akc. nr. 1, i nogle tilfælde sidste led af opr. akc. nr. 2) og
- B. stavelser uden stød (dels stærke stavelser, der oprindelig

har haft akc. nr. 1, men med for korte stemte elementer til at stød har kunnet udvikles, eller akc. nr. 2; dels alle svage stavelser).

Det vil ses, at sålænge det sammensatte, bevægelsen ned-og-op, er det karakteristiske for akcentgruppen nr. 2, vil alle svage stavelser, hvor der af naturlige grunde kun finder små og simple tonebevægelser sted, føles som mest beslægtede med akcent nr. 1; ord, der i almindelighed har akcent nr. 2, mister denne, når de i sætningen står svagt, og gør da på øret nærmest indtryk af at være forsynede med akcent nr. 1¹. Men det modsatte er tilfældet på dansk rigsmål; her synes ord med akcent nr. 2 at beholde deres akcentform, når de i sætningen står svagt, medens under samme betingelse stødet tabs. Står fornavnet *Anna* således svagt foran efternavn på svensk, assimileres det med ord af form som *Hjalmar*; på dansk er *Anna* væsentlig ens, enten det står stærkt eller svagt, medens *Hjalmar* i en forbindelse som *Hjalmar Petersen* mister det karakteristiske stød og altså, hvad akcentform angår, går over i klasse med *Anna*.

Kan vi efter det udviklede betragte et system med to tonelag som fællesnordisk, blir det interessant at se, hvorvidt dette er bevaret i alle de til vor sproggruppe hørende sprog. Det viser sig da, at det er tabt fuldstændigt på islandsk og færøisk, ligeså i visse yderkanter af det norske og svenske sprogområde, nemlig på den ene side det nordligste Norge, på den anden Finland (den såkaldte „finska brytningen“ består i, at alle ord får det samme tonelag, nærmest beslægtet med den svenske akcent nr. 1), og endelig også i flere af de yderligste dele af dansk sprogområde. Stød fattes i hele den sydlige del af landet: Bornholm, Møen, den allersydligste del af Sælland og af Fyn, hele Lolland-Falster, Langeland og de øvrige øer syd for Fyn, endvidere i den sydlige del af det dansktalende Sønderjylland. Men alle disse danske dialekter forekommer os rigsmålstalende „syngende“, og det ligger da

¹ Hvorfor da også ord, der hyppigst står sætningssvagt, kan få akc. nr. 2 ombyttet med nr. 1, hvor de undtagelsesvis står stærkt; eksempler hos Kock passim.

nær at spørge, om der ikke på disse områder er bevaret noget af den gamle musikalske forskel. Dette spørgsmål har man hidtil almindeligvis benægtet over en bank, og så meget synes sikkert, at i de østlige dele gøres ingen adskillelse mellem ord, der skulde ha akcent nr. 1, og dem, der skulde ha nr. 2; hvad bornholmsk angår, anser jeg dette for ubestridelig godtgjort ved Vilh. Thomsens og Joh. Storms undersøgelse, i sammenligning med hvis udtalelser det ikke vejer meget i vægtskålen, at jeg forsikrer heller ikke at ha været istand til at høre nogen adskillelse¹.

Således stod spørgsmålet hen², da N. Andersens artikel om „den musikalske akcent i østslesvigsk“ fremkom i de sidste hefter af Dania, hvorved der for første gang er påvist, at der findes *danske* dialekter med en på ren musikalsk adskillelse hvilende tvedeling af sprogstoffet; derved bestyrkes i høj grad den slutning, man tidligere ad sproghistorisk vej var kommen til, at de danske mål, der nu ingen musikalsk akcent har, i gamle dage havde de samme to som nabosprogene, og at stødet er noget forholdsvis sent udviklet. En granskning af N. Andersens eksempler vil vise, at fordelingen i de to grupper ikke stemmer med dansk rigsmåls fordeling, men langt nøjere er beslægtet med norsk og svensk; således findes akcent nr. 1 i ord som *mark*, *bræxt* brugt, *spes* spids, *læt* let, *fa* fad, hvor rigsmålet ikke har stød. Alene derved vises, at den musikalske akcent i Sundeved ikke kan være opstået af en tilstand som den, vi nu har i største delen af Danmark, men at den sundededske og den almindelig danske akcentuering må være opstået af et fælles akcentueringssystem, der ikke godt kan ha været andet end et musikalsk system.

At gennemgå de enkelte klasser i N. Andersens afhand-

¹ I nordfynsk dialekt (Mesinge ved Kerteminde) vakler i en del enstavelsesord udtalen mellem stød som i rigsmålet og en stærk stigende tone uden stød (meddelt mig af dr. phil. Dines Andersen).

² Ovenstående fremstilling var, med undtagelse af de indledende bemærkninger, nedskreven for lang tid siden som et kapitel i min „Fonetik“ (der nu er under trykning), inden fremkomsten af N. Andersens afhandling.

ling og påvise deres overensstemmelse i de store hovedtræk med norsk og svensk vilde ikke være på sin plads her; den med sproghistorie og særlig med A. Kocks og andres undersøgelser om svensk akcent fortrolige vil let selv kunne foretage sammenligningen og berigtige de småfejl, der hist og her findes ved henførelsen til oprindelige enstavelsesord eller flerstavelsesord o. l. (f. ex. *kon* s. 67; *graw* i § 8 s. 68 svarer til nörrejysk *graw*; begge viser hen til en tostavellesform, sml. *grumme*). Af ting, der har interesse, skal jeg nævne adverbiet *væk* med akc. 2, forskelligt fra *væk* med akc. 1 og forholdende sig til det som *inde* til *ind*, *hjemme* til *hjem* osv.; det svarer ganske til det norske *vække*, medens dansk i dette tilfælde har ladt de to betydninger falde sammen (han går væk, er væk). Ejendommelig er den forskel, der i § 10 h (s. 71, sml. s. 173) göres mellem verber i passiv (med akc. 2) og i medium (med reciprok betydning, akc. 1), så at man kan høre, om „de kyskes“ er sagt i betydning „de bliver kyskede“ [af andre] eller „de kysser hinanden“ osv. Men at dette er noget gammelt, derpå tyder, at vi i dansk rigsmål, hvad jeg ikke mindes at ha set fremhævet för, har noget lignende, omend nu ifærd med at udviskes. Det hedder almindeligt „de skilles“ med stød [*sgel'øs*] i betydningen „de går fra hinanden“, men jeg vil være mest tilbøjelig til at sige det uden stød [*sgeløs*] = „skelnes, holdes ude fra hinanden“ [ved en andens virksomhed]; det hedder tit „vi følges ad“ [*føl'øs*] = „vi følger med hinanden“, men „vi følges af mange“, „foredraget følges med opmærksomhed“ altid uden stød: [*føløs*] eller höjtideligere [*følqøs*]; [*di sgæn's*] er den eneste brugelige form for „de skændes“. Sml. også „de kan ikke spændes“ [*sbæn's*] = forliges, men „bættet spændes“ [*sbænøs*]; på jysk sir man, så vidt jeg veed, at kattene *ryw's*, medens her rigsmålet har den stødløse form [*ri'vøs*]. Husmødre taler om, at kagerne [*brän's*], hvor betydningen, omend ikke medial eller reciprok, dog er forskellig fra den betydning, verbet har, når man sir, at der brændes [*bränøs*] mere kul end törv¹. Flere eksempler har jeg ikke

¹ Hertil måske også *nöjes*, *længes*, der kan ha stød.

på rede hånd fra dansk, men skal minde om svensk *fins* =
existerer ved siden af *finnas* = bliver fundet.

Adskillelsen mellem de to grupper af hele sprogstoffet gøres i Sundeved ligesom på norsk og svensk ved hjælp af stemmens tonhøjde, men ikke ganske på samme måde. Akcent nr. 1 er som sædvanlig den simpleste, „mest europæiske“, ja der findes her ikke engang den toneopgang på den stærke stavelse, som ellers karakteriserer denne akcent, så at de stavelser, der har den, går ind i talens løb som talens normaltone og kun ved lydstyrke, ikke ved tonhøjde, udmærker sig fremfor de svage stavelser, hvorfor det også hedder, at „akcent 1 findes i alle svage stavelser.“ Akcent 2 har også mistet noget af sin oprindelige beskaffenhed; medens dens oprindelige ned-og-op skulde fordeles på to stavelser, er det nu sammentrængt på een, hvilket rimeligvis står i forbindelse med det tab af de svage e'er [ø], som sundevedsk har tilfælles med de andre jyske mål. Også i svenske dialekter sker det jo, at den sammensatte tonebevægelse ved bortfald af den svage stavelse koncentrerer sig på trykstavelsen („circumflex“). Men i vort sønderjyske mål har vi en mængde tilfælde, hvor oprindelig tostavelsesord er svundne sammen til et enstavelsesord med kort vokal (*na* narre, *sæt* sætte osv.), og her er der da ikke plads for en sammensat tonebevægelse; man har da nøjedes med at beholde noget af det oprindelige, og det er da blevet den høje tone. Kun i lange stavelser er der nogen bevægelse i tonen, men det er ikke let hverken at analysere denne bevægelse nøje eller i det enkelte at gøre rede for, hvordan den kan være opkommen af det oprindelige ned-og-op. Hovedsagen ved den nuværende akcent 2 i dette mål er højtonen, og det er meget karakteristisk (se s. 177), at under indflydelse af de affekter, der ved en for alle sprog gældende og på naturlige fysiologiske forhold beroende lov bevirker, at tonen sættes op, får ord med akcent nr. 1 i stedet derfor nr. 2, således særlig i spørgsmål og ved forundring. Dette er noget, der ikke på den måde kan findes f. ex. i svensk eller norsk, hvor en akcent nr. 1 med særlig højtone dog ikke kommer til at ligne nr. 2. — Et andet forhold, der beror på,

at det ejendommelige ved akcent nr. 2 i sundevedsk er koncentreret på den første, stærke stavelse, er følgende: som ovf. s. 228 nævnt, har sammensætninger som *kobberring*, *jernstang* akcent nr. 2; medens nu her ordet *ring* eller *stang* i og for sig er ens, enten det står for sig selv (akc. 1) eller som efterled i en sammensætning, får vi en forskel på *kobber* eller *jern* for sig selv (akc. 1) og som første led i sammensætning (akc. 2), og det udvikler sig så til, at det i sidste tilfælde føles ligefrem som et selvstændigt adjektiv, afledet af substantivet *kobber* og *jern* blot ved forandret tone (s. 72, § 11 b).

Til slutning endnu blot een ting: s. 69 omtaler N. Andersen, at der gøres forskel på vokativ, der har akcent 1, og nominativ (samt de andre kasus) med akcent 2; dette findes bl. a. ved egennavne som f. ex. *Hans*, *Tomas*, *Maren* osv. men forskellen er gået i den grad ind i sprogbevidstheden, at man ændrer akcenten, når man i spøg taler til sin spade og sir f. ex. „Bliv liggende dær, spade“. Dette ser jo meget mærkeligt ud, og vi har hverken i dansk eller i norsk eller svensk rigsmål noget tilsvarende; det kunde ikke falde os ind at gi *Tomas* eller *Maren* et stød, fordi vi taler til dem istedenfor at tale om dem. Og dog er det ret sandsynligt, at vi her har noget meget gammelt og oprindeligt; i alt fald findes der, højt oppe i det svenske Norrland, det ganske tilsvarende fænomen: „Tvåstaviga förnamn, som annars hava gravis [= akc. 2], få i vokativ akut [= akc. 1]: 'an'a, 'mi'na osv.“, i hvilken anledning både Åström¹ og Noreen² minder om forskellen mellem oldgræsk nominativ *pater* med højtone på sidste stavelse og akkusativ *pater* med højtone på første stavelse. Også sanskrit har jo en gennemgående akcentforskydning i vokativ, og på lillerussisk hedder nominativ *Petró*, men vokativ *Pétre*³. Som man ser, åbner således en lille ejendommelighed ved tonefaldet i et sønderjysk bygdemål perspektiver tilbage i den græste oldtid: det er slet ikke usandsynligt, at vi i de sunde-

¹ Degerforsmålets formlära, Svenska landsmålen XIII. 2. 22.

² Nord. tidskrift 1896 s. 395.

³ Mémoires de la soc. de linguistique VIII. 176 efter Archiv f. slav. phil. VII. 363.

vedske bønders vane at tiltale *Maren* med dybere tone end når de omtaler hende, har en rest af urtidens betoningsforhold. Men istedenfor at fordybe mig i betragtninger herover vil jeg gøre opmærksom på, at dette forhold meget vel kan ha været medvirkende til akcentforandringen af *Møller*: som egennavn bruges det jo overordentlig hyppigt i vokativ; og så skal jeg ende denne afhandling med en tak til hr. N. Andersen for hans værdifulde undersøgelse og udtale håbet om, at de andre „syngende“ danske bygdemål snart må blive granskede med samme grundighed.

ET FYNSK RIMBREV FRA 1829

MEDELDT AF

E. VEDEL.

I min Barndom i Fyn hørte jeg ofte Brudstykker af et fingeret Rimbrev fra en fynsk Pige til hendes Kjæreste i Kjøbenhavn, navnlig de første Linier:

„Maani han sidder i sourten Sky,
aa skiner saa gruveli dejli“

var bekendte for Enhver i Fyn. Først mange Aar senere fik jeg tilfældig en fuldstændig Afskrift deraf. Om Forfatteren deraf veed jeg Intet; det er bleven mig sagt, at en Præst skal have været Forfatteren. Aarstallet paa Afskriften (1829) kan være rimeligt nok; thi det var i Begyndelsen og Midten af Trediverne, at man hyppigt hørte Texten recitere i Fyn.

Rimbrevet er morsomt og fornøjeligt, og de fynske Dialektudtryk ere godt benyttede. Om imidlertid den fynske Udtale (nordfynsk) er gjengiven med tilstrækkelig Korrekthed, tør jeg ikke bedømme.

E. V.

BRØU

*fraa Maaren Knøvsdaatter i Føyn te henneses Kærreste Haans
Neelsen ve Malisen i Køvvihaun.*

Manen hon sidder i sourten Skyi
Aa skiner saa gruveli' deili';
Hon vænder sit Ansæt imou 'ur Byi,
Ov Haans! je' ka' see 'et saa bræili'!

Hon kigger saa ømt aa saa jarteli'
 Je' blyver saa løierle' inden i,
 Min ælskende Væn uvdi Sællands Ri'e
 De' ær dæn søide Mælangkaali,
 Som sidder i Jartet ou din Pi'e;
 Aalle Stjærnerne rundenomkring
 Di sidder aa sæier Engenting,
 Aa aalle Hemmelens smaabette Føule
 Aajane! di sæier mæi aller en Smøule.
 Hurr ska' je' dou hidde et Trøstens Our
 Alt uvdi mæn Kærrihees Lænsel?
 Vaar Huvs aa vaar Have aa heile vaar Jour
 Di ær mæi et uvseli Fænsel.
 Ov! kunde je' fløie saam sourten Raun,
 Saa vilde je' fløie te' Køvvihaun
 I min Haanses Faun;
 Ov! ku' je' kon svøme saam Dæinens Ænder,
 Saa ville je' svøme mæ Føier aa Hænder
 Te' Dæi hurrætter met Jarte brænder;
 Mæn ak! je' løver aa Smærtens Øi,
 Aa dær ska' je' løve te' je' ka' døi
 A' Jartens Brænsel forlæset.

Ov! vaar hær kon ette saa voot i Græsset,
 Saa vilde je' lægge mæi 'aa mænne Knæi,
 Aa bæie te' Hemmelens Ænileskaare
 Aam di mæn ælskende Væn vi' spaare,
 Aa genne haam snaart i Kærrihees Læi
 Onder Ællskous dæili'e Mørtetræi:
 A' je' ku' sæi i Suvnhees Heelsen
 Mæn dyrrestebaare Væn Haans Neelsen.

Hær gaanger je' saam en æinli' Føul
 Aa passer Gæssene i vaar Løkke;
 I Aves kaam Jens Pæsens Pøul,
 Aa ville mæi te' sit Jarte trække,
 Saa sovre je' haam: „høir vee' duv vaa',
 De Trøggene ve' je' skudde haa';
 Duv alleri blyver min Jartenskæire,

Saaframt mæn æjen Haans vel væire
 Mæi nouenluvre høul aa trou,
 Saalænge te' vi bæge tou
 Faaer noue for vos seel katrou;
 Saa ga' je' haam en Kys aa lou haam løve;
 Aa de' ve' je' gøer ve' aall' aa 'nvæir,
 Aam saa haan ær Køvmaa æller Grøve;
 For Duv mæn goudeste Væn isæir
 Ær dæn je' aalleneste haar saa kæir,
 Saam Duv ka' sæi a mænne Brøve:
 Je' blyver te' Grausens Bræid saa høul
 Saam de røie Gøul.

Hurr ær je' dou kæv aa længes saa saare,
 Ak! kaammer Duv ette hær hiim te' Jøul,
 Saa legger je' veest i Jouren a' aare —
 For Davi haan ær saa lang, saa lang,
 Aa Nadi ær møile længer,
 Ou! veeste Duv dou mit Jartes Trang
 Aa Smærten saam gønnom 'et trænger!!

Greete hon sønger saa mannenigang
 En løstele Saang,
 Æller læsser i Boven om Røverne,
 Saa tænger je' tit mæn ædelste Væn
 Mæ Lænselstange æv dæi hæn,
 Aa Vaandet rænner mæi neer a' Køverne;
 Jæppe haan sæier endda saa tit:
 „Du skadde vær' kyv i Grøverne“
 Ja haan ka' savtens præge sit;
 Mæn je' fornømmer te' Prøverne.

De' ær kon skaan mæ mæn Abbetit:
 Je' æier saa overmaaje lit
 Te' Daure, Uvne, Mællema, Naare;
 Mæn kærreste Væn betænk dou baare,
 Dæn søide Bærrekompesk idau
 Ham aae je' næsten Ette au:
 I Bougrynsgrøi haar je' ingen Behau!
 Faar mæi haan værken haar Lout æller Smau;

I Aves saatte je' hæile Kladdi

Te' Kaddi. —

Je' snagged' forlæien mæ' Præstens Søvren

Haan vaar saa ræid for Hirsmanøvren

Aa ønskede baar' a' hon vaar frombi.

Haan saa'e mæi hudden de' gik derinde:

Aam Bøsserne mæ' Bangenæiter i,

Aam fæm aa tive aa aam Kasjaadden,

Aa Sabelæn saadden som haan haar faa'dd'en,

Enganv de' traf sæi, haan kaam 'aa Paatten

Mæ' een a' di Smaa,

Dær rænner mæ' snøvre Trøier ov

Aa rommedæiser mæ Jær Staakaale

Saam di vaar gaale.

Ak søideste Væn! allerkærreste Sjæl,

Je' ræler mæi læie reent ijæl,

Ifaal di pryller dæi mæ' Bangenæiten

For ræitinok haar je' alleri seit 'en;

Mæn hon ær væl sautens saa haær saam en Steen

Aa knouser kaskee baaje Aarme aa Been.

Di præger saa mæi om di tørgeske Græger

De' gør mæi saa ræid for den slæmme Krij;

Vor Faa'er han sæier: „vi blyver nok frij

De' gaaer jost ette saa hart altij,

Saam Præsti præger.“

De' jyser dou i mæi ilæin

Hværganv je' høirer vaar Dæin

Fortæller vos hudden di sæiler,

Disse hærsens russiske Kæiler,

Aamkring ov de kullene sourte Hau

Mæ' stoure Kanouner baaje for aa bau.

De' ær jo dou en vaavele Sau

Aa hogges ijæl saam en uvseli Paide

Mæ' tørgeske skaarbe Gevæir;

Di Døvlens Kaasagger isæir

Mæ' di vreenske Hæste aa laange Gaide,

Di sæir dæm jo alleri for

Aa avter værken Resoun æller Svorr;
 Mæn stigger Jær læie i Røg aa i Mave
 Som di vaar alave.

Aal dette aa møile meir inou
 Je' høire iforgaars a' vaar Røiter.
 Ak ælskende Haans! je' frøiter, je' frøiter
 A' vorres ska' mæ' i de' torgeske Tou,
 De' nøtter val ette je' snagger mæ' Dæini.
 Spør Duv Kabbetæini,
 Haan gør dæi val ingen Forfaang
 Naar Duv sæier vor Faaer betaaler,
 Ifaal de' knyver, tou Sneise Daaler.

Nou Ette veiere denne Gaang
 Ænd flitte Heelsen te' Dæi aa Kreesten
 Fraa mæi aa Faaer aa Mour aa Keesten. —

Laggendrop, Volmes Dau 1829.

Din Ævi uvforglømmeli' te' Døiden

MAAREN KNØUSDAATTER.¹

¹ [Redaktionen har anset det for rigtigst at aftrykke den gamle afskrift nøjagtigt som den forelå, da det, hvis man vilde indlade sig på at rette den for at gi en korrekttere fynsk form (f. ex. sætte „Maani han“ istedenfor det utvivlsomt urigtige „Manen hon“, „Dæini“ for „Dæinen“ o. l.), vilde være umuligt at drage nogen grænse for, hvor vidt man burde gå. — Brevet findes tidligere trykt med enkelte uvæsentlige varianter og en mindre pålidelig dialektfarve i *Kun en Spillemand*. Viser og Fortællinger, gamle og nye, med 47 Illustrationer, Udgivne af Lars Tintfas. Kbhvn. (uden årstal), F. H. Eibe. S. 10—16. — En mindre god optegnelse af det er også indsendt til redaktionen af frk. G. Reimer.]

BLANDINGER.

VIII.

Oversættelse af den versificerede fortælling på sønderjysk (s. 178—9).

Nede i lavningen bag ved kirkegården stod der på vejen lidt vand, vel rigelig så meget som et fad fuldt. Det havde nu Mikkels lille Johan Peter en middagsstund fåt kig på, og det var noget for ham, dette dynd og denne pludder til at søle i. Således er jo engang börnene: jo smudsigere og galere jo hedre; ja vi må sige, som ornen grytende sagde om grisene: „Nej se, hvad for nogle vi dog har været, den gang vi var mindre!“ Og Johan Peter lagde sig da hen og fik støv smidt i vandet, rørte det saa rundt, akkurat som en bager, der laver en kagedej, og af dette snavs og dette dynd begyndte han at gøre sig figurer: først kom der en temmelig tyk klat i midten og så rundtom klatten en række af det dejligste dynd, som om det var månen med et hjul om. Da han var færdig med det, beholdt han kun en håndfuld til rest; den var han lige ved at behandle og få rullet en smule, da præsten kom. Rolig standsede den gejstlige for at se på det hele, og da han havde set noget på sagerne, så spurgte han venlig: „Sig mig, min dreng, hvad bestiller du da nu, skal det monstro være en mødding, eller et hus, som du tænker dig stående bag i eders vedkast, eller måske du har bygget et hus med et dige om kålgården?“ „Nej“, sagde drengen lige så hastig, „jeg bygger en kirke og en kirkegård: her er diget, der går rundt om kirkegården, og der er kirkestien,

her er porten, og der henne i midten er kirken med våbenhuset, se kun, og der er blomsterne, hvor bedstemoder ligger begravet; og denne klump her, som jeg har i hånden, vilde jeg have til klokkeuret“. „Ja“, sagde præsten, „det er alt sammen godt, og det hele er rigtigt; men har du nu da, min dreng, også betænkt, at en kirke jo må have en præst til at prædike for os? Sig mig, hvor mener du at få os en præst fra? Det vil af alt, hvad du agter at gøre, dog vist være det vanskeligste!“ „Nej“, sagde drengen, „jeg kunde sagtens få en præst, hvis jeg bare havde skidt nok!“

IX.

Et pseudo-wesselsk epigram.

Jeg er fra flere sider bleven gjort opmærksom på, at det ovf. s. 144 omtalte latinske epigram af du Bellay allerede er anført af Levin i hans udgave af Wessel (1ste udgave, s. 393). At jeg har oversat dette, skyldes den omstændighed, at jeg kun har benyttet 2den udgave fra 1878, hvori tillæget om de „udviste“ digte ikke er optaget.

Hr. overrabbiner D. Simonsen har henledet min opmærksomhed på „Menagiana“¹, hvor der også anføres en italiensk version (II, 162):

*Latrai a i ladri, agli amanti tacqui,
Così a Messere e a Madonna piacqui.*

I tillæget (IV, 141) opstilles den hypotese, at det italienske epigram skulde være originalen til det latinske; det findes hos Scipione Ammirato, der siger, at det var anbragt over en lille hunds grav, og den formodning udtales så, at du Bellay skulde have lært det at kende under sit ophold i Italien. Dette er ikke blot ubeviseligt, men også usandsynligt, da du Bellays

¹ *Menagiana ou bons mots, rencontres agréables etc.* de M. Ménage. Troisième édition I—IV. Amsterdam 1713—1716.

latinske digte udkom 1569, medens Ammiratos „Opuscoli varii“ først så lyset 1583.

Indtil videre er det derfor det forsigtigste at antage du Bellay for fader til det vittige epigram. Det vandrede hurtigt Europa rundt. Foruden i Italien træffer vi det også i Tyskland, hvor Paul Fleming¹, som dr. Johannes Bolte i Berlin gør mig opmærksom på, oversatte det på følgende måde:

*Die Diebe fuhr ich an, die Buler lies ich ein:
So kunten Herr und Frau mit mir zufrieden sein.*

I Frankrig lyder det:

*Aboyant le larron sans cesse,
Muet pour l'amant favori,
Je fus également chéri
De mon maître et de ma maîtresse.*

Desuden kendes en latinsk „forbedring“ af André Arnaud:

*Latro latroni, taceo sed amantibus. Et sum
Sic quoque gratus hero, sic quoque gratus heræ.*

Endelig anføres også i „Menagiana“ en græsk oversættelse.

X.

Fremmede domme om dansk.

„Vort modersmål er dejligt, det har så mild en klang“ synger Edvard Lembcke og alle Danske med ham, ti modersmålet er, som Grundtvig siger, vort „hjertesprog“. I vort hjerte står det over ethvert andet sprog i hele verden, og for vore øren ejer det et væld af skønne toner, som vi forgæves lytter efter i andre sprog.

¹ *Deutsche Gedichte*, herausg. von Lappenberg. Stuttgart 1865, I, 224.

På samme måde betragter også alle andre nationer deres sprog. I ethvert lands nationallitteratur finder vi derfor også de varmeste lovprisninger af modersmålet. Det modsatte vilde være aldeles unaturligt. Kun yderst sjældent hører man en forfatter tale nedsættende om sit eget sprog. Den spanske digter Yriarte har i en ode prist det italienske sprog på det spanskes bekostning, og hertug Karl August skriver i et brev til Schiller (1805), at tysk — i modsætning til det velklingende franske — lyder „som hagl, der slår mod ruden“. Men det er en dårlig fugl, der besudler sin egen rede. —

En hel anden sag bliver det, når man spørger, hvilket indtryk i ren akustisk henseende et sprog gør på fremmede, — så vil man ikke altid kunne vente den nationale opfattelse godkendt, hvad de følgende udtalelser klart vil vise for vort sprogs vedkommende.

Den berømte italienske digter Vittorio Alfieri opholdt sig i vinteren 1770—71 på gennemrejse i Danmark. Landet behagede ham meget på grund af dets lighed med Holland, og han fremhæver med anerkendelse vor livlige handel og industri, der stod i stærk modsætning til, hvad han havde set i Preussen. Men der var to ting, der mishagede ham, de mange soldater (*quei perpetui soldati*) og sproget, der lød for ham som en nasal og guttural klynken (*il piagnisteo nasale e gutturale del dialetto danese*). „Jeg var nødt til at høre på det, tilføjer han; men jeg forstod ikke noget af det, — gudskelov“¹.

Selv om man må forbavses noget over de nasale lyde, han mener at have hørt i dansk, en udtalelse, der iøvrigt synes at tyde på, at han ikke har iagttaget meget skarpt, bliver dog faktum det, at vort sprog i akustisk henseende har gjort et meget ufordelagtigt indtryk på ham.

En anden og langt tidligere udtalelse om vort sprog findes hos Rabelais i hans store og mærkelige roman. I et kosteligt kapitel (bog II, kap. 9) skildres Pantagruels første møde med Panurge. Pantagruel spørger ham, hvorfra han

¹ *Vita di Vittorio Alfieri scritta da esso*. Firenze 1859. S. 89—90.

er, og hvad han vil, og Panurge svarer på alle mulige sprog, inden han kan bekvemme sig til at benytte sig af sit modersmål, fransk. Blandt de mange sprog, Rabelais lægger Panurge i munden, findes også dansk ¹. Han siger følgende: „Min Herre, endog ieg med ingen tunge taledede, ligeson [sic] börn, oc uskellige creature: Mine klædebon, oc mit legoms magerhed udviser alligevel klarlig hvad ting mig best behof giöris, som er sandelig mad oc dricke: Hvorfor forbarme dig over mig oc befal at give mig noguet, af hvilket ieg kand styre min giöendis mage, ligerviis som man Cerbero en suppe forsetter. Saa skal du lefve længe oc lycksalig.“ Da Eustenes har hørt dette, udbryder han: „Jeg tror, at Gotherne talte således, og med Guds hjælp vilde vi også kunne tale således *du cul.*“

Selv om ikke alle vil være så drastiske i deres sammenligninger som Rabelais, er det utvivlsomt — jeg har personlig erfaring derfor — at vort sprog ikke gör noget behageligt indtryk på de romansk talende folk; og det er meget naturligt, når man tænker på, at de lyd og lydforhold, der i almindelighed opstilles som væsentlige betingelser for sproglig velklang, er meget sparsomt repræsenterede i dansk. Vi har ingen rene *a*-lyde, og vi bruger meget rundede fortungevokaler; vi har kun ustemte „mediæ“ og på den anden side aspirerede „tenuer“ osv. Vore mange *ø*-lyde og det åbne *d* og *g* giver tillige dansk et noget udvasket og energiløst præg, som særlig må have stødt Esaias Tegnér, da han om vort sprog skrev de bekendte linjer:

*Mig behagar du ej. För vcklig för nordiska styrkan.
Åfven för söderns behag mycket för nordisk ännu.*

Prof. Joh. Vising, der endogså på grund af de ejendommelige fonetiske forhold erklærer dansk for „nästan inkommensurabel med andra språk“ ², omtaler tillige vort stød som en

¹ Det kunde være interessant at få at vide, hvorfra Rabelais har sit kendskab til dansk; at han ikke kendte noget til vort lands naturforhold, synes at fremgå af anden bog, kap. 32, hvor han taler om klipper, der er så store som „les monts des Dannois“.

² Om *språkskönhet*. Göteborgs Högskolas årsskrift 1897. S. 32.

særlig uskön sproglyd, da den „alltör nära liknar ett stönande.“ Det er muligvis også stødet, der har mishaget Alfieri og givet anledning til hans omtale af vort sprog som gutturalt. Skulde det også være det, der har fremkaldt et for os meget stødende fransk udtryk: *un soupir danois*, der er en eufemistisk omskrivning for *un rot* (ræben)¹?

Som man ser, er det ikke lovord vort sprog får af fremmede nationer. Men det er vel ganske overflødigt at gøre opmærksom på, at det akustiske indtryk naturligtvis ikke er det eneste grundlag for bedømmelsen af et sprogs skönhed; og de „absolute“ kriterier på sproglig velklang, som man har opstillet, er vel heller ikke fuldt så absolute, som de udgives for.

Kr. N.

XI.

Sankt Hans med den røde mund.

I den gamle danske Dødedans, der for nylig er udgivet af cand. mag. Raphael Meyer (Kbhvn. 1896), findes følgende vers:

*Disse ord nu ære fremförd
haffuer ieg aldrig tilforn hørd;
Dem ville ieg aldrig tencke paa
icke heller effter Retuished gaa;
S. Hans med den røde mund
haffuer forderffuit Retuished i grund.*

Udgiveren fremsætter (s. 88) den formodning, at „St. Hans med den røde mund“ skulde være en betegnelse for dr. Oluf

¹ Le Roux, *Dictionnaire comique*. Amsterdam 1718. S. 484. Muligvis kommer dog benævnelsen snarere deraf, at de Danske i franske talemåder og ordsprog anses for at være hengivne til dyrkelsen af Bakkus og Gambrinus; altså *soupir danois* = *soupir d'ivrogne*. Udtrykket „ivroigne comme un Danois“ forekommer i det 16de århundrede; se Le Roux de Lincy, *Livre des proverbes français* I, 285. På den anden side er det sikkert, at vort stød på fremmede gør indtryk af en slags hikke (se ovfr. s. 218).

Chrysostomus. Det turde være overflødigt nærmere at imødegaa denne mærkelige forklaring; især da pastor, dr. phil. Holger Fr. Rørdam allerede har gjort det, og samtidigt fremsat en ny tydning, der aldeles utvivlsomt træffer det rette; han opfatter udtrykket „St. Hans med den røde mund“ som enstydigt med penge; og han henviser til, at man i det 16de århundrede brugte vendingen „Her maa St. Hans med den røde mund frem“, når man vilde sætte en sag igennem og var nødt til at tage sin tilflugt til bestikkelse¹. Dr. Rørdam tilføjer: „Hvorfor St. Hans nævnes, må jeg ganske vist f. t. lade uafgjort, da hverken døberen St. Hans eller evangelisten af samme navn vides at have haft noget med urettens mammon at gøre, men at den røde mund hentyder til det røde guld, er næppe tvivlsomt.“

Forklaringen ligger ganske nær. „St. Hans med den røde mund“ er en fordanskning af navnet paa den berømte græske kirkefader Johannes fra Antiochia, kaldet Chrysostomus (gyldenmund) på grund af hans store veltalenhed. Italienerne kalder ham *san Giovanni Boccadoro* (o: *bocca d'oro*), Fransk mændene *saint Jean Bouche d'or* og Tyskerne *Johannes mit den gilden Mund*; som helgen nød han i middelalderen en overordentlig stor popularitet², og hans navn benyttedes tidligt som en art omskrivning for guld eller penge. Allerede Boccaccio taler om, at man til bestikkelse må anvende *grascia di san Giovanni Boccadoro*³. „St. Hans med den røde mund“ er altså blot

¹ Kirkehistoriske Samlinger. Fjerde Række IV, 810—12.

² Dette kan blandt andet ses af, at den mærkelige Barsisa-legende i middelalderen er blevet knyttet til hans navn, se herom A. d'Ancona, *La leggenda di Sant' Albano e la storia di San Giovanni Boccadoro* (Scelta di curiosità letterarie; dispensa LVII) Bologna 1865, og Weber, *La vie de saint Jean Bouche d'Or* (Romania VI, 328 ff.); cf. G. Stephens, *Et fornsvenskt legendarium* 660—675, 1200. Fortællingen forekommer dog ogsaa uden tilknytning til hans navn; to versioner omtales i R. Nyerup, *Morskabslæsning* s. 253 og s. 263.

³ Gli fece con una buona quantità di grascia di San Giovanni Boccadoro ugnere le mani (Decamerone I, nov. 6). Tilsvarende talemåder hos andre gamle italienske novelleforfattere; smgl. G. Frizzi, *Dizionario dei frizetti popolari fiorentini* s. 42, 54.

en forblommet talemåde; intet var, og intet er almindeligere end en sådan anvendelse af helgennavne — særligt i syden, men man må vel huske, at udgangspunktet her aldrig må søges i vedkommende helgens liv; den byzantinske kirkefaders forbindelse med „urettens mammon“ har i virkeligheden intet andet udspring end et rent sprogligt. Om disse fænomener kan jeg henvise til min lille artikel „Forblommede ord“ (Nord. tidsskr. for filol. Ny række VII), som jeg ved lejlighed agter at udgive påny i udvidet form, og til en „enquête“, jeg for nogle år siden åbnede i „Mélusine“ under titlen „L'étymologie populaire et le folk-lore“; der findes her en talrig række eksempler på helgennavne i forblommede talemåder væsentlig beroende på folketytologier. Det var interessant at få oplyst, om sådanne også findes her i Danmark; af herhenhørende fænomener kender jeg kun den overtro, der i Jylland knytter sig til St. Blasii dag, at hvis det blæser stærkt på den dag, vil bygget blæse af om sommeren¹.

Kr. N.

¹ Feilberg, *Ordbog* I, 85—86. *Skattegraveren* 1887, I, nr. 547.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

FEMTE BIND

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEske FORLAG

J. L. LYBECKER OG E. A. HIRSCHSPRUNG

1898

THE NEW YORK
PUBLIC LIBRARY
391659
ASTOR, LENOX AND
TILDEN FOUNDATION
R 1903

INDHOLD

	Side
BRIX, H.: Om stavelsesrimet i dansk.....	177
FEILBERG, H. F.: Den fattige mands snaps.....	17, 88
JENSEN, A.: Sproglige forhold i Åby sogn.....	213
MANTZIUS, K.: Nej-motivet på engelsk.....	1
OLRIK, A.: Falsterske tilnavne fra Idestrup sogn.....	124
REIMERS, C.: Nordfynsk overtro i mands minde ...	157
TRIER, H.: En kladdebog af Blichers.....	65

BLANDINGER

I. Latinsk eller dansk endelse (N. H. Rasmussen; O. Jsp.) ..	48
II. Dagligdags tale i Grimstrup, Hunseby sogn (N. K. Larsen)	50
III. Fra færøiske tingbøger (V. Andersen).....	54
IV. Endnu et par ord om nej-motivet (E. Gigas, Kr. N.)	164
V. Den to gange hængte tyv (V. D.).....	167
VI. En prisopgave.....	174
VII. Pater Wolle Pæirsens munkeprædiken (Kr. N.)	211

ANMELDELSER

<i>Jerndorff, P.</i> , Om oplæsning (O. Jsp.).....	232
<i>Jespersen, O.</i> , Fonetik (Kr. Sandfeld Jensen).....	241
<i>Nyggård, S.</i> , Danske personnavne og stednavne (A. Olrik).....	235
<i>Oehlenschläger, A.</i> , Erik og Roller, udg. af V. Bierring (Carl Elberling)	55
<i>Pedersen, H.</i> , Zur albanischen Volkskunde (Kr. N.).....	238
<i>Vodskov, H. S.</i> , Sjøledyrkelse og Naturdyrkelse (Th. A. Müller).	61
<i>Østrup, J.</i> , Contes de Damas (Kr. N.).....	239

NEJ-MOTIVET PAA ENGELSK

AF

KARL MANTZIUS.

I sit Skrift om Nej-Motivets Historie bemærker Professor Kr. Nyrop, at J. L. Heiberg intetsteds selv har meddelt, hvorfra han har laant Emnet til sin berømte Vaudeville, og at heller ikke hans Hustru kunde give nogen Oplysning herom.

Samme Aar som Kr. Nyrops Bog udkom Fru Heibergs Erindringer, og i disses første Bind finder man udtalt, at Ideen skyldes — man kan næsten sige: selvfølgelig — ingen anden end Fru Heiberg selv. „Ved et Tilfælde“, saaledes skriver hun, „var det faldet mig ind, hvormange Nuancer der kunde lægges i det lille Ord „Nej“, og nu opstod Ønsket hos mig, at han vilde skrive en Vaudeville, der skulde hedde „Nej“, og hvori dette Ord var indflettet i Intrigen“¹.

Det lader sig ganske vist ikke absolut benægte, at Heiberg kan have faaet sit Motiv ad denne Vej, saalænge ikke et umiskjendeligt Forbillede er fundet, men Sandsynligheden derfor bliver rigtignok bestandig mindre, jo flere Behandlinger af Emnet der kommer for en Dag, og jo bekendtere det viser sig, at Nej-Motivet har været ude i Europa.

Hermed skal dog ikke være sagt, at Heibergs Mønster-vaudeville taber det mindste i Værdi eller endog i Originalitet, selv om det godtgjordes, at han havde kjendt alle de frem-

¹ „Et Liv gjenoplevet i Erindringen“ I, S. 335. — Hr. N. har i en Efterskrift medtaget dette Vidnesbyrd.

mede Behandlinger; thi, som han selv hævder, Originaliteten ligger ikke i Stoffet, men i Udførelsen¹. Heller ikke bliver hans Frues Erindringer en mindre interessant Bog, fordi hendes Alfer lidt for hyppigt spiller hende smaa Puds paa Nøjagtighedens Bekostning.

De to engelske Behandlinger af Motivet, som jeg her skal henlede Opmærksomheden paa, berøver ikke Heibergs elegante lille Stykke det mindste af dets Glorie, forhøjer det snarere, idet de stadig lader den danske Vaudeville staa som en ubestridelig Numer Et blandt de mange Varianter. Heller ikke giver disse Stykker os et utvivlsomt og direkte Forbillede for Heiberg. Naar jeg dog har fremdraget dem, er det, fordi de synes mig ret godt at supplere de af Hr. Nyrop paaviste Exempler.

Begge de engelske Nej-Bearbejdelser ere dramatiske Arbejder, men ellers saa forskjellige som vel muligt, og de afgiver de bedst tænkelige Beviser paa, hvor lidet Emnet kunstnerisk set, har at sige ved Siden af Udførelsen. Det ældste af Stykkerne — fra 1682 — hører til den brede, saftig-komiske engelske Genre og benytter naturligvis Hanrejmotivet med alle dets Konsekvenser; Kærnen i Intrigen er dog, som man straks vil se, ganske den samme som i det af Hr. Nyrop omtalte tyske „Possenspiel“ fra samme Aarhundrede og som i den folkelige portugisiske Fortælling „Sempre não“².

Med det yngre Skuespil — fra 1829 — er vi helt inde paa den Heibergske Vaudevillestil, men udover selve Nej-Motivet er der iøvrigt ingensomhelst Lighedspunkter mellem den danske og engelske Vaudeville, der ogsaa som Kunstværk staar langt tilbage for Heibergs.

Det gamle Stykke kaster intet Slør over sine Hensigter, men lader straks i Titlen sit Hovedemne skinne frem i fuld Glans. „Londonerhanrejerne“ kalder det sig og har til Forfatter Edward Ravenscroft (død 1697). Den tidligste Udgave af denne Komædie, som British Museum ejer, er fra

¹ „Om Lystspillet Brødrene Foster“, pros. Skrift. IV, S. 69 f.

² Se Kr. Nyrop: Nej, et Motivs Historie, S. 46 ff. og S. 54 ff.

1688¹. Men Stykket opførtes for første Gang allerede i Aaret 1682 paa „the Duke's Theatre“, hvor det gjorde umaadelig Lykke. Det holdt sig indtil 1751 paa den engelske Scene, og dets grovkornede, men dramatiske Effektscener gjorde det til et fast Yndlingstykke. Det blev Skik at opføre det hver Lord Mayors Dag til Forargelse for Tidens finere Kjendere, og først Garrick turde bryde med denne Skik.

Komedien er i fem Akter og har som de fleste engelske Skuespil fra den Tid adskillige sideordnede Handlinger, der løbe fort Stykket igjennem, uden at lade sig genere af hinanden. Nej-Motivet opstaar først i fjerde Akt, men fylder saa til Gjengjæld hovedsagelig Resten af Stykket.

I fjerde Akt er det nemlig, at en af Stykkets Hoved- og Titelfigurer, Alderman Doodle, skal gjøre en lille Rejse. Han stoler vel paa sin kloge Kone, Arabella, der desuden erindrer ham om det gamle Ord: *what the eye sees not, the heart grieves not*; men han tager dog ét Løfte af hende, det nemlig, at hun, indtil han kommer tilbage, vil svare alle næsvisse Personer, der taler til hende eller gjør hende Spørgsmaal, udelukkende med det ene Ord Nej.

Hun forstaar hans Mening og lover ham det højt og heligt. Han tager Afsked og gaar; og Akten ender med disse Ord af Arabella: „*Well! No is the word. What can be made of this No?*“

Now let a Woman if Circumstances bit

Once try without her Tongue to show her wit.“

Femte Akt udvikler den saaledes planlagte Intrige.

Det er Aften og mørkt. Arabella har været ude at spasere med sin Pige, Engine. De taler om, hvad der vilde være hændt, om Arabella havde mødt sin uheldige Tilbeder Mr. Ramble. Ham bryder Arabella sig imidlertid ikke om; derimod om hun havde mødt hans Ven Mr. Townly —!

Tilfældet vil naturligvis, at hun just møder denne Townly, som ikke kjender hende i Mørket, og der udspinder sig nu følgende Samtale imellem dem:

¹ The London Cuckolds, a Comedy as it is acted at the Theatre royal. London 1688.

KARL MANTZNER:

TOWNER.

... at jeg ogsaa kommer hjem.

MARSHALL.

TOWNER.

... og jeg vil med Deres

MARSHALL.

TOWNER.

... at gøre Dem min

MARSHALL.

TOWNER.

... med Dem. He Skælm?

MARSHALL.

TOWNER.

... har du været overfor

MARSHALL.

TOWNER.

... det er det, naar jeg blot
... mig om at Humør.

MARSHALL.

TOWNER.

... Skal

MARSHALL.

TOWNER.

... Vis mig hen til
... markedet ind, og saa

MARSHALL.

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Gjør det, min lille søde kære Skælm.

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Skal jeg da gaa min Vej og forlade Dem?

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Af hendes Svaren Nej til alle de forskjelligste Ting mærker jeg, at hun har sat sig i Hovedet ikke at svare andet. Jeg vil passe mine Spørgsmaal af efter hende. — Naa, Lady, svar mig nu paa Deres egen Risiko. Tag Dem i Agt for at fortælle mig en Løgn: Er De Jomfru?

ARABELLA.

Ha, ha, ha!

TOWNLY.

Det ler hun af. — Enke da?

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Gift Kone? (Arabella fløjter.) Nu skifter hun Tone og fløjter af det for at lade mig vide, at hun er gift. — Er Deres Mand hjemme?

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Vilde De afvise en Sengekammerat i hans Værelse i Nat, hvis De syntes om Manden?

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Hvis jeg gaar med Dem hjem, vil De saa smide mig ud?

ARABELLA.

Nej.

TOWNLY.

Heller ikke hvis jeg kom i Seng til Dem?

ARABELLA.

Nej, nej, nej, nej, nej. — Ha, ha, ha! —

(Arabella løber løende ud.)

Townly bliver ene tilbage og ved ikke, hvad han skal tro om dette Eventyr, om Damen har sagt Nej for Alvor eller for Spøg. Han beslutter dog at følge efter hende og opnaar fuld Vished for, at Arabella har ment ham det ærligt.

Som man vil se ved en Sammenligning med Professor Nyrops Bog, minder denne Scene meget baade om Pickelhering-spillet tilsvarende og navnlig om den portugisiske Fortælling, men er unægtelig udarbejdet med større Kunst end nogen af disse. Fra Heibergs Vaudeville derimod skiller den sig væsentligt, skjønt den vel nok kommer den nærmest i kunstfærdig Udarbejdelse. Ikke blot er den forskjellig i hele Anlægget og den lascive Karakter, som hører Hanrejmotivet til; men Ravenscroft har lige saa lidt som den tyske Possenspielforfatter forstaaet den egentlige dramatiske Pointe i Emnet, den nemlig at Elskeren ikke opdager, at Damen kun svarer Nej og intet andet. Baade den tyske Farce og Ravenscroft har uden Tvivl hentet deres Emne fra en Fortælling, en Nej-Anekdote; og i en saadan, bestemt til Læsning, kunde den dramatiske Finesse, der laa i, at Nej betonedes paa saa mange forskjellige Maader, at det lød som mange forskellige Ord, selvfølgelig ingen Virkning gjøre. Heibergs Originalitet beror hovedsagelig paa, at han har udnyttet dette Syn paa Ideen, og det endog med saa stort Raffinement, at han ikke alene holder den komiske Elsker i Uvidenhed om den Udkaarnes Ordknaphed, men endog lader selve Spøgens Ophavsmand, den rigtige Elsker, falde som et lykkeligt Offer for sit eget Paafund.

For den engelske Forfatter er imidlertid ikke selve Nej-Scenen, men dens Konsekvenser det Vigtigste, og han benytter her ganske de samme Træk som Pickelhering-Farcen og den portugisiske Fortælling, det nemlig, at Elskeren er i Færd med at fortælle sit Æventyr til selve Ægtemanden, og at han derpaa

redder Situationen ved at forsikre, at det, han fortalte, var en Drøm.

Men medens den tyske Farce kun har gengivet disse Motiver paa den allerløseste Maade og ikke faaet mindste Virkning ud deraf, lige som ogsaa den portugisiske Fortælling glider ganske let hen derover, har Ravenscroft baseret det meste af en Akts Virkning paa denne Idé og, hvad mere er, faaet en udmærket dramatisk Virkning ud deraf.

Det gaar i hans Komedie saaledes til: Townly har naaet sit Maal; men den smukke og snedige Arabella har forstaaet at skjule sit Ansigt saaledes for ham, at han ikke har set hendes Ansigt eller kjender Vejen til hendes Hus.

Da han nu kommer fra Elskovsmødet, vil Skæbnen, at han løber paa en af den bedragne Ægtemands Venner, en anden Alderman ved Navn Wiseacre, der selv er Hanreder og derfor kun altfor glad ved at høre Townlys Fortælling om hans Æventyr, fordi den viser ham, der kjender Doodles Formaning til Konen, at hans gamle Ven ikke har undgaaet den fælles Ægtemandslod. Han lader sig dog ikke overfor Townly mærke med, at han ved, hvis Hus det er, den unge Mand har gæstet, men fører ham lumskelig atter derhen og tager ham med op til Ægtemanden, der imidlertid er kommen tilbage fra sin Rejse. Arabella er ogsaa tilstede, men bliver ikke gjenkjendt af Townly.

Doodle henter en Flaske Vin for at hædre sine Gæster, og den underfundige Alderman Wiseacre leder Samtalen hen paa Townly's Æventyr og opfordrer ham til at fortsætte eller rettere atter paabegynde den afbrudte Fortælling. Townly gør det med Glæde og mærker hverken Arabellas Forsøg paa at stoppe ham eller den arme Doodles vaagnende Mistanke. Wiseacre hidser med inderlig Skadefryd Townly til at fortælle mere og mere, indtil Arabella pludselig faar en Ide. Townly har den selvsamme Nat sat en Rubinring paa hendes Finger. Denne Ring lader hun nu ubemærket glide ned i hans Glas, medens hun skænker for ham og nøder ham til at drikke ud paa „Lady No's“ Sundhed.

Han faar Ringen i Munden, gjenkjender den, forstaaer straks Situationen og løser Knuden paa den behændigste Maade.

Denne Scene skildrer med meget Lune og med ægte dramatisk Virkning de fire Menneskers forskellige Sindsstemninger: Arabellas Rædsel for at blive opdaget, Doodles Hanrejsbekymring, Townlys intetanende Glæde over sit Æventyr og endelig Wiseacres henrykte Gotten-sig ved Vennens Skæbne. Slutningen af den, hvor Motivet med Drømmen er benyttet paa en original Maade, lyder i Oversættelse saaledes:

TOWNLY.

Ind løb hun — ind løb jeg — op ad Trapperne gik hun — op gik jeg efter hende — hun ind i sit Værelse — jeg fulgte hende — hun laaser Døren — glad var jeg — kaster sig paa sin Seng — jeg kaster mig ved Siden af hende — — — —

ARABELLA afsides.

Hvad skal jeg gjøre!

WISEACRE.

Og ikke et Ord andet end Nej sagde Damen hele Tiden; Nej var Ordet, Bror?

DOODLE.

Javel, ja, ja — jeg hører det nok, jeg hører det nok.

ARABELLA.

Kom, Sir, De maa værs'god udbringe den Dames Skaal. De kan ikke lade være med at drikke hendes Skaal til Tak for hendes Venlighed; det er det mindste De kan gjøre.

TOWNLY.

Frue, jeg vil drikke den, saalænge jeg lever, for hendes Skyld.

ARABELLA.

Kom da. Drik nu først med mig.

TOWNLY.

Inderlig gjerne, Frue.

WISEACRE.

Herregud, Søster, De er saa fuld af Afbrydelser! Kan De ikke la' Herren gaa videre med sin Historie?

ARABELLA.

Jeg troede, den var ude, naar han var kommen i Seng til hende.

WISEACRE.

Næ, næ — der er mere endnu!

ARABELLA.

Ja, ja; men Herren maa drikke først; Vinen bliver doven.

TOWNLY.

Altsaa, Frue, til Deres Tjeneste: en Skaal for den negative Dame.

ARABELLA.

Ud med hver Draabe til Ære for Damen —

TOWNLY *afides*.

Hva'? en Ring i min Mund — og Ringen — hys —

ARABELLA.

Kom, jeg vil udbringe Fru Nej's Skaal. —

TOWNLY.

Naa, for at fatte mig i Korthed med min Historie —

WISEACRE.

Javel, Sir, Resten af Historien.

TOWNLY.

— — — — — jeg opførte mig som en Mand og fandt hende livlig og munter. Men pludselig rejser hun sig op fra mig, rykker mig i Albuen for at faa mig op; saa binder hun mig for Øjnene med sit Lommetørklæde, fører mig ud paa Gaden et godt Stykke fra sit Hus, drejer mig rundt og smutter bort fra mig. Da jeg opdagede hun var borte, rev jeg hendes Lommetørklæde af og troede, at jeg kunde se, hvor hun gik ind, saa at jeg kunde være saa lykkelig at finde denne elskværdige Person en anden Gang. Og i det jeg vendte mig om,

syntes jeg, jeg saa et Glimt af hende; men da jeg løb efter hende, snublede jeg over en stor Sten, faldt og tabte hende saa af Syne.

DOODLE.

Saa saa' De ikke, hvor hun gik ind?

TOWNLY.

Nej, for i det jeg faldt, vaagnede jeg op af min Drøm.

DOODLE.

Aa, saa alt dette her er bare en Drøm.

TOWNLY.

Ja, Sir.

WISEACRE.

Hva' for noget! en Drøm.

TOWNLY.

Javel, Sir, en Drøm.

WISEACRE.

Jamen, De sa' ikke noget til mig om, at det var en Drøm.

TOWNLY.

Nej, Sir, det kan gjerne være. For vi var her ved Huset, lige da vi kom til den Del af Historien. Og det hindrede mig i at fortælle dem, hvordan jeg vaagnede . . . o. s. v., o. s. v.

Det vil let ses, at Emnet her er behandlet med en virkelig Originalitet, der lader de to tidligere nævnte Behandlinger langt bag sig. Men den fælles Opløsning med Drømmen er for udpræget, til at den kan tænkes tilfældig opstaaet i de forskellige Lande. Det tør forudsættes, at en tidligere Behandling ligger til Grund for alle de senere, og Sporet til denne tidligere Nej-Fortælling troede jeg virkelig at have fundet i en kurios Bog af en vis Gerard Langbaine, betitlet *Momus triumphans: or The Plagiaries of the English Stage* etc. (1688). Denne Bog, der, som Titlen antyder, giver sig af med at paavise, hvorfra de engelske dramatiske Forfattere har „stjaalet“ — saaledes kalder Forfatteren det — deres Emner, vil vide, at Nej-Motivet i „Londonerhanrejerne“ er taget fra en Samling komiske Prosafortællinger fra Midten af 17de Aarhundrede, en Samling, hvis Titel er:

l'Elite des Contes du sieur d'Ouville. Disse d'Ouvilles Fortællinger er det desværre ikke lykkedes mig at komme i Besiddelse af. En Bekjendt har i Paris gjenneuset den vistnok sjældne Bog for mig, men ikke fundet nogen Nej-Fortælling der. Selv har jeg gennemlæst Beroalde de Verville's „Moyen de parvenir“, af hvilken d'Ouvilles Fortællinger skal være en Efterligning, men heller ikke i denne — isøvrigt umaadelig morsomme og originale — Samling findes vort Motiv. D'Ouville har imidlertid ogsaa oversat en Samling spanske Fortællinger under Titlen: „Nouvelles amoureuses et tragiques, traduites de l'espagnol de dona Maria de Zayas“ (1656, 8°). Denne Bog og de andre d'Ouvilles Fortællinger har maaske Gerard Langbaine forvekslet; maaske har min Hjemmelsmand i Paris ikke været nøjagtig. I et hvert Fald henviser jeg, som et sidste Forsøg, dem, hvem det kunde interessere at følge Motivet videre paa Vej, til d'Ouvilles „Contes“ eller „Nouvelles“. Udenfor Bibliothèque nationale i Paris troer jeg dog ikke, det bliver let at skaffe sig fat i disse Bøger. —

Med den anden engelske Behandling af Nej-Motivet er vi langt borte fra alle Rabelais'ske Drøjheder og latterlige Hanrej-historier. Man føler sig som midt inde i den gode danske Duftvaudevillegenre, naar man læser Frederic Reynolds lille enakts Farce „No“.

Forfatterens Navn er glemt, hans Værker med; og dog har han næsten behersket Repertoiret i England i Slutningen af forrige Aarhundrede og Begyndelsen af dette. Ja endog paa vort kgl. Theater var han en ikke helt sjælden Gæst. Baade „Landsbytheatret“ (*Management*) og „Muntherheds Triumf“ (*Laugh when you can*) var yndede Stykker paa vort Theater i Begyndelsen af Aarhundredet og holdt sig helt op til henholdsvis 1830 og 1826¹. Ogsaa „Navnsygen“ (*Notoriety*) er opført herhjemme, men gjorde dog ingen Lykke. Reynolds (1764—1841) har i alt skrevet omtrent 100 Tragedier og Komedier, af hvilke c. 20 opnaaede megen Popularitet i deres Tid².

¹ Sml. P. Hansen: Den danske Skueplads I, S. 530, II, S. 221.

² Som Forfatter benyttede han dog ikke altid de fineste Midler. I et af hans Arbejder „The Caravan, or the Driver and his

Da J. L. Heiberg saaledes havde en Del af Reynolds Stykker lige for Øje er det utænkeligt, at han ikke skulde have kjendt noget til ham, og meget sandsynligt, at han idetmindste kan have hørt Tale om hans Vaudeville „No“, selv om han ikke direkte har læst den. Den udkom 1829 i en Samling Theaterstykker af forskjellige Forfattere, saa der er intet til Hinder for, at den kan være faldet ham i Hænde, selv om vistnok ikke engelske Dramatikere var hans jævnlige Læsning. Har han imidlertid læst den, saa kan man ikke sige, at han har misbrugt sin Kilde, thi intet andet end Titlen ligner i Heibergs „Nej“ den engelske Farce. Reynolds Stykke er i Formen ganske som en dansk Vaudeville, men flovt og fladt, uden Sandsynlighed i Bygningen og uden komisk Kraft. Ikke des mindre var det, efter hvad Forordet til den trykte Bog beretter, meget yndet og spilledes paa forskjellige Theatre, bl. a. Drury Lane og Adelphi.

Dets Indhold er følgende: Hos den noget aldrende Sir George Doubtful er den unge, varmbloedige Hr. Frederick i Besøg. Hr. Frederick er forelsket i og hemmelig forlovet med Sir Doubtfuls Svigerinde Maria, med hvem han mødes hver Morgen ganske tidlig i Haven. Sir Doubtful, der er skinsyg af Naturen, mistænker ham imidlertid for at gjøre Kur til sin Kone, Marias Søster, og bliver bestyrket i denne sin Mistanke ved et Brev, som Frederick har skrevet til sin Elskede, men som Sir Doubtful antager at være skrevet til Konen.

Frederick er den Morgen, Stykket begynder, rejst til

Dog“, var en dresseret Hund en af Hovedpersonerne, idet den reddede et Barn fra at drukne ved at springe fra en Klippe ned i noget rigtigt Vand. Dette Stykke — som muligvis var det samme, der fordrev Goethe fra Theaterledelsen i Weimar — opførtes paa Drury Lane, for hvilket Sheridan den Gang var Direktør. Efter Førsteforestillingen, som blev en stor Sukces, kom Sheridan styrtende ind i Foyeren og raabte: „Hvor er han henne, min Frelsens Engel?“ — Der blev svaret: „Forfatteren er lige gaaet.“ Men Sheridan vedblev: „Pyt med Forfatteren! — mener Hunden, Drury Lane Theatrets Redningsmand og Skuespiller.“

sin Onkel, Commodore Hurricane, der vil have ham gift med en anden; og Sir Doubtful, der ikke gjerne ønsker det unge Menneske tilbage i sit Hus, tager nu det meget umotiverede Løfte af sin Kone, Svigerinde og alle sine Husfolk, at de indtil Klokken slaar fire, kun vil svare „Nej“ til enhver, som kommer til Haveporten. Tjenestefolkene vil, hvis de overholder dette, faa 50 Pund udbetalt.

Dette meningsløse Paafund afstedkommer naturligvis nogle farceagtige Scener, hvor Kommandør Hurricane, der svarer til sit Navn, kommer for at besøge sin gamle Ven Sir Doubtful og af Tjenestefolkene bliver modtaget med lutter Nej'er paa sine venlige Spørgsmaal.

Derpaa kommer Frederick tilbage og følgende Duet, der her skal citeres som Prøve paa Vaudevillestilen i Stykket, afsynges mellem de to Elskende:

FREDERICK.

*Will you not bless with one sentence a lover
Whose bosom beats only for —*

MARIA.

No!

FREDERICK.

*The cause of your absence, I prithee, discover —
Pray tell me your reason for —*

MARIA.

No!

FREDERICK.

*Oh, can you, then, doom me to sorrow?
Yet, once again bless me with —*

MARIA.

No!

FREDERICK.

*Oh, promise to meet me to-morrow
Prithee —*

MARIA.

No!

FREDERICK.

Promise —

No!
 MARIA.

Don't say —
 FREDERICK.

No!
 MARIA.

I andet Vers vender Bladet sig, og Nej'erne passer til Spørgsmaalene:

FREDERICK.
*Must we, then, dearest Maria! now sever!
 And can you then part with me —*

No!
 MARIA.

FREDERICK.
*Then swear, by the sun, to be only mine, ever,
 You cannot refuse me, love —*

No!
 MARIA.

FREDERICK.
Then you hate not your fond lover?

No!
 MARIA.

FREDERICK.
*Your hand to his faithful heart pressing —
 Say, does it offend you, love?*

No!
 MARIA.

FREDERICK.
*Then to marry will not be distressing?
 Answer!*

No!
 MARIA.

FREDERICK.
Once more!

No!
 MARIA.

No, no, no!
 BOTH.

Lady Doubtful kommer imidlertid til Stede, og Frederick falder paa Knæ for hende og beder hende om Søsterens Haand. I det samme viser Sir Doubtful sig og spørger rasende, hvad dette skal betyde, men faar kun „Nej“ til Svar. af samtlige tilstedeværende. Pludselig slaar Klokken fire, [Stykket angives at begynde Kl. 7 om Morgenen, og dets eneste Akt spiller højst tre Kvarter] Tjenestefolkene raaber Hurra, og Væddemaalet er tabt for Sir Doubtful, der nu faar fyldestgjørende Forklaring og giver sit Samtykke.

Stykket ender med en Slutningssang, hvori — ligesom hos Heiberg — Publikums Dom æskes med et Ja eller Nej. Men den engelske Forfatter benytter her et Træk fra det parlamentariske Liv, som var uanvendeligt for en dansk Theaterdigter i Trediveerne. Han lader „Huset“¹ — Publikum — forestille den lovgivende Forsamling, Parlaments-„Huset“, og lader det foretage Afstemning, saaledes at Nej'erne gaar ud i Garderoberne — *the lobbies*, ogsaa Navnet paa Forværelserne i Parlamentet — medens Ja'erne bliver tilbage. Tilsidst træder som i Heibergs „Nej“ og mange andre danske Vaudeviller, Elskerinden frem og gjør den sidste Attaque paa Publikums Hjærter — et, som det synes, ufejlbarligt Middel til at lokke Bifaldet frem fra de yderste Kroge.

Slutningssangen lyder hos Reynolds:

CHOR.

Hear! hear! hear!
The house must now divide:
Question! question! question!
The question to decide.

FREDERICK.

The rule of voting well you know
If not I'll here explain: —
The noes into the lobbies go —
And all the ayes remain.

¹ Det i Theatret værende Publikum kaldes paa engelsk som paa dansk „Huset“, the house.

CHOR.

Here! here! here!
etc.

MARIA.

On me I am sure you'll not refuse
Your voices to bestow;
For, when a female member sues,
The house will not say „No“

CHOR.

No! no! no!
Nem. con. [nemine contra dicente] 'tis carried quite, —
No! no! no!
They'll not say „No“ to night!

Skjønt det engelske og det danske Stykke er saa vidt forskjelligt, er der som sagt nogen Sandsynlighed for, at Heiberg kan have kjendt det første; maaske nok saa megen som for hans Kjendskab til Barneckows „Nein“, thi Barneckow var en paa det danske Theater helt ukjendt Forfatter, medens Reynolds netop ved Heibergs Fremtræden som dramatisk Digter spillede ret hyppigt her hjemme.

Aller rimeligst er det dog maaske, at Heiberg har taget sit Emne fra det franske Forbillede, efter hvilket Reynolds „No“ er skrevet. Og at et saadant eksisterer, derfor har vi den trykte Udgaves egne Ord, hvor Stykket nemlig angives at være „*adapted from the French.*“

Mig har det imidlertid ikke været muligt at finde denne franske Original, heller ikke ved jeg rigtig, hvor den skal søges. Maaske andre vil være heldigere. Foreløbig staar imidlertid J. L. Heiberg endnu bestandig med Palmerne i Hænderne som den i Virkeligheden mest originale Nej-Forfatter og Opfinder af den uødellige „Klokke Link“.

DEN FATTIGE MANDS SNAPS

AF

H. F. FEILBERG.

FORSPIL.

„Tænk, hvad det kan være:
ord det forhindrer
og ord fremskynder,
Heidrek konning, råd du gåden!“
„God er din gåde,
Gest hin blinde,
gættet er den:
øl standser vrede,
vækker snaksomhed,
for de drukne vikles tungen om tænder“

(Hervörs og Heidreks Saga).

Går oppåt kopparberge,
å utför kopparberge,
genom vatten och trä
å menniska me'? Svar: brännvinet.

(Aminson, Söderml.s Kulturh. V. 65. 210).

Facundi calices. quem non fecere disertum?

(Horatius Flaccus).

Nu vil ieg spørre dig at, met huad god samuittighed kant du eller tor du sidde i ølkonis huss i købsted eller paa landsby oc slemme oc demme, ia slaa saa megit i din halss (met orloff sagt), at din fattige hustru oc børn skulle sidde hiemme oc dricke valle oc vand for det igen.

(Palladius Visitatzbog s. 86. 11. Grundtvigs udgave).

Ak, du kjære brændevinsflaske, a vil dig omfavne,
aldrig er a ret tilpas, når a dig skal savne.

(Gl. jysk vise).

Hjærtens fryd og dejlighed, Maren, ta mig flasken!
ett' den stuere, ikke heller den bette, men den, der er fuld til halsen.

(Gl. jysk vise).

Næ'r en hår undt i æ hu'e,
så er æ brændvin gu'e,
nær en hår undt i æ maw',
skal en ha å æ så'm slaw'.

(Gl. jysk rim).

Brændevin kan mit hjærte lette
og min røv i rendesten sætte.

(Gl. rim).

Di ska ha søt'en rett'er i søtt'en swott' sætt'er . . . Så skal I
hå' en bolle pons te den søtt'ent, o den' ska koges i en gro' sturd-
rø'w o en hælmeshu'e under lot låg, så'en æ gu'e ska ett' dryw å'
en, de skal I wal ved. Den skal I ha i sæjs tå'sda måanner tætt'er
hwerander, å så fo'r I så'en en op'futt'ning å så'en en ni'erfutt'ning
å så'en en pi'nen å så'en en hwir'nen op o ni'er i hwer kuti'er, så I
må helder put en lo'et i æ lom' end komm'.

(Jysk vrøleremse, Kristens Börnerim. s. 426. 78).

Du står for mig som en lilli,
a drikker dig med en god villi,
men drikker a formøj a dig,
gu, gjør du nar af mig.

(Gl. rim).

Nu haver vi sviret så længe,
og aldrig så bliver vi rig,
thi dynen går ud af vore senge,
og halmen den ligger vi i.
Det volder krokonens kande
og hendes det lillebitte glas;
gid kanden sad midt i hendes pande
og glasset sad midt i hendes as.

(Gl. rim. Eftersl. s. 101.)

... Es ist der Seuffer vnd Füllnarren brauch, das, wann sie
gesoffen haben, fahen sie mancherley stück vnd fantaseyen an, der
in wirdt bewegt zu zorn. der ander zu freud vnd scherz, der dritt
hoffnung oder forcht, vnd in summa, deren stück sein gar viel,

darinnen sie ihr Narrenwerck und Fantasey treiben, wann sie genug gesoffen haben. Doch werden fürnemlich diese art vnnnd gestalt, so sie treiben in der Trunckenheit, von jhnen erzelt. Der erst ist under vielen vollen Säwen witzig vnnnd verständig, zeucht viel von der heiligen Geschrifft an, singt Psalmen, vnnnd in summa er wil der aller Gottsförchtigst vnder allen sein. Der ander rümbt sich, wie reich er sey. Der dritt sagt von grossen streichen, vnnnd wie mechtig er sey. Der vierdt beweinet das truncken Elendt oder sein laster, so er ettwann vor langem begangen hat. Der fünfft der Bulet, vnd hat sein gugulfuhr mit hübschen Mägden. Der sechst der würfft ein Thunnen voll Sacrament vnd wunden heraus. Der siebendt legt Feuer ein. Der acht beut alles feil was er hat, vnd wil dasselbig vmb halb gelt geben. Der neundt saget alle sein heimlichkeit, so er im hindersten winckel verborgen hat. Der zehendt streckt sich auff ein Banck, vnd schnarget daher gleich einem Rossz. Der eylfft hat ein geschrey, wie ein Zaanbrecher oder Triackerskrämer. Der zwölfft wann er sich gefült hat gleich wie daz fass, speyete er gleich wie ein Gerber hundert.

(*J. Geyler, Narren Schiff, Kloster I. 311. 2.*)

Brannwin, Brannwin, edle Saft,
stärkst mi mine glieder;
yo de dickste Dreck öss,
da knöckst du mi nieder!

(*Urquell II. 18. 23.*)

In de „Ole Lise“
da gait dat op de ole Wise:
de Weert de supt dat beste
und seggt: „prost, mine lewen Gäste!“

(*Haudemann, Topogr. neuer Volkshum. s. 40. 13.*)

Ilk man and mother's son, take heed:
whane'er to drink you are inclin'd,
or cutty sarks run i' your mind,
think, ye may buy the joys o'er dear —
remember Tam o' Shanter's mare.

(*Rob. Burns.*)

I wish I was in heaven,
sittin' in the big arm chere,
with one arm round a whisky barrel
an t' other round my dear.

(*N. Carolina, Journ. of Am. Folk. VI. 132. 1.*)

A well known Japanese writer two centuries ago said: „wine is a precious broom to sweep away melancholy.“ Another said: „wine is madding water.“ A Japanese proverb has been rendered into English verse:

At the punchbowl's brink
let the thirsty think
what the people say in Japan:
„First the man takes a drink,
then the drink takes a drink,
then the drinks takes the man.“

(*Journal of Amer. Folk* IX. 135. 23).

Underligt nok misunder Grönlænderne altid en drukken mand hans salige tilstand. De synes, det er noget af det herligste at være fuld, og de tager deres tømmermænd med den største ro den næste dag.

(*Holm og Garde, Den danske Konebaadssejped.* (1887) s. 130).

For hvem er ve, for hvem er vok, for hvem er kiv, for hvem er hug foruden skel, for hvem er røde øjne? For dem, som dvæler ved vinen, for dem, som går ind at prøve den stærke drik. Se ikke til vinen, hvor den er rød, hvor den i bægeret giver sin blomst, hvor den går glat ned, — bag efter bider den som en slange og slår som en hugorm. Så sér dine øjne efter skøger, og dit hjerte taler forkert, og du bliver, som du lå i havets dyb, ja, som du lå på en masteknap. „De slog mig,“ siger du, „det gjorde ikke ondt; de stødte mig, jeg fornåm det ikke. Når jeg vågner, vil jeg forsøge det nok engang!“

(*Salomons Ordspr.* 23. 20).

Brännvin fans ej, ty endast presten hade rättighet att bränna det.

(*Lindholm, Lappbönder* s. 15).

Jeg har sagt: den „fattige“ mands snaps, kunde vel gerne have tilföjet: og den rige mands med, men det første udtryk har været nærved at blive et bevinget ord under den politiske kamp. Snapsen er blevet pyntet op, har fået den bayerske ølflaske under armen, er kommen til at se så „sjangtil“ ud, at de, der véd noget om dens færd, hvor den er husvant og hjemme, har haft svært ved at kende den igen.

Jeg har haft adskillig lejlighed til at møde den i henfarne dage, ikke just i „Kisten“ eller i „Morgenrøden“ eller på varietéer og traktørsteder, men i små huse og store gårde, på den sorte hede og ved havkysten, jeg gør forsøg på i en samlet fremstilling at redegøre for, hvad jeg har sét og erfaret. Jeg begynder med nogle kulturhistoriske oplysninger om de forskellige gærede drikke, som kendes fra gammel tid herhjemme, og begynder med mjød, om hvilken jeg har mindst at sige.

1. Mjød antages at have været Indogermanernes „urgetränk“, da de drog ind i Europa, — om de nogensinde da er komne vandrende til Europa —, og i de nuværende slaviske lande ved Volga floden, hvor de store lindeskove findes, synes „honningvinen“ at være ældre end øllet; nu viger den for brændevinen, „denne drik, der dræber hver tiende af befolkningen og tilmed forgiver den slægt, der fødes.“ I det gamle Grækenland betragtede man øl som en drik for Barbarer, men der er spor til, at man har forstået at brygge en drik af honning og vand, der ej kunde skelnes fra vin. Herodot (V. 10) taler om, at hinsides Ister var der såmange bier, at landet var utilgængeligt. Ligeledes omtales, at Skyterne forstod at brygge mjød¹. For den anskuelse, at honning og bier har været kendte fra ældgammel tid, synes de mangfoldige overtroiske forestillinger at vidne, der knytter sig til de tamme biers liv, og hele den plads, der tildeles dem som medlemmer af familien, hvem man må bringe bud om både sorg og glæde, der indtræffer i huset, om man vil, de skal befinde sig vel og trives².

Oldn. mjödr forklarer Fritzner som honning, hvad der bestyrkes ved udtrykket om at lave drikken, der indtil vore dage, i Vestjylland idetmindste, kaldes at „blande mjød“, oldn. blanda mjöð, tilsætte honning med vand, for deraf ved fremkaldt gæring at tilberede mjød.

En opskrift fra den sidste halvdel af forrige århundrede,

¹ Hehn, Kulturpflanzen⁵ 127 flg.

² Jfr. f. eks. Grimm, Myth.³ 658.

fundet i en gammel forlængst afdød bondes lommebog, meddeler jeg nedenfor:

„Mjødtapkar skal således strøes: tag 2 eller 3 små lokker tag og slå i en knude og tryk [dem] ned til bunden af tapstangen. Tag så en grum håndfuld tag, og tag [nogle] få strå og bind om toppen og stik det ned påtværs om tapstangen, og det at brede ud over al bund. Tag så en bitte lok tag og slå i en knude og tryk ned ovenpå fast om stangen. Tag så tre bitte lokker tag og læg korsvis over hverandre og bind det andet med og sten derpå, og stenene skal være store. Slå så en halv spandfuld kogende „lou“¹ derpå og lad det løbe af, kom så honning derpå og så kogende „lou“ derpå, men honningen skal først optages med en spade i et andet kar, og en spand kogende „lou“ derpå og hakkes småt og så øses på tapkar, men det må ikke være grum hed. Når tap skal løbe, så skal urt koges og skummes i to timer, eller så længe det kan give skum af sig. Al „lou“ skal være kogt, så kan jeg komme honning på tapkarret og „lou“, eftersom det løber af, og karrene, som honningen har været i, kan jeg skylle med koghed „lou“ og slå det på tapkarret. „Lou“ skal vi koge af (?) det bedste, vi kan, det kan vi slå i et andet kar af, og om det svales for meget, så kan vi blande det [med] „koghed lou“, så vi kan komme til at koge urt, det første, vi kan, og urtkar[ret] skal stå fram[me], for den store „jæm“ og hede er skadelig i stue eller kammer, og når jeg har mere honning end et tapkar fuldt, da, når det første tapkar fuldt begynder at ringes, så skal det slæes i et andet kar og glemmes og varmes op igen til at slæes på det andet tapkarfuld honning, og når urten begynder at ringes, så skal jeg „soye“ den. [En] skip humle først i en kedelfuld urt og andet og tredie, men[s] tapkarret vil give noget, der er noget godt ved, og det „lou“ skal og koges op på tapkarret, derefter skal humlestyrke i kjedel koges 2 timer ligesom tilforn, og så kommes [af] karret i mjøden så meget humlestyrke, som det har fornøden, og så at gjæres. Så kan

¹ se Fb.s Ordb. 1. løg.

vi lade det gjæres dér fram[me], og så hente det dér og fylde det i kjælder. Nårsom pers bliver sat, skal den stå lige i vandmåde, at voks skal ikke løbe til nogen side, og persestangen skal også ligge lige, at den kan falde på alle spoler, for pers kommer imellem. Voksposen skal være nok så vid [som] lang, og i munden skal den være dobbelt så vid, som den gammel (?) er. Vox må ikke syde, men det mest varlige det kan blive bred (smeltet), des bedre er det, når det løber sammen i kjedelen.

Gammel mjød skal først tappes om, og mjødtønden gjøres ren, toes, törres og lagt til vinterleje og al ting til rede, for vi blander. Vil du have lidt skum, da skal du tage lidt deraf, for det koger, og en skjæppe gode tyske humle til 200 potter honning. Mjød vil jeg ikke blande for tidlig, og jeg synes, det er bedst at lade det blive til hen imellem Mortensdag og Jul.“

Såvidt om mjødblanding. Øgenavnet „Mjødblandere“ er tillagt i en stedremse folkene i Hulvad, Brørup sogn, Malt herred¹, og der omtales et „mjødblander“ på Rygård² i Ry sogn. Henstår mjødtønden for længe, avles snoge og basilisker³ deri. Ved legestuer fik pigerne mjød med brødtærninger i, som søbedes med skeer, karlene fik brændevin for mjød, men ellers samme traktement⁴. Så er der endelig mjødrod eller mjødskum, bundfald eller skum, når man bryggede mjød. Det brugtes til at søde øl med eller til mad, hvor man nu bruger sirup. Således opvarmedes sorte pølser, skårne i „penninger“, i panden med mjødskum eller mjødrod til, det betragtede man som en herreret, ligeledes sødedes pebernødder dermed.

2. Øllets saga vil blive længere, mjøden hører det Danmark til, som forsvinder, øllet til det, som lever og kommer efter os.

¹ Kristensen, Folkeminder VI. 345. 215.

² Kristensen, Almuel. V. 25. 59.

³ Kristensen, Sagn II. 226.

⁴ Kristensen, Alm. IV. 30. 68.

Ægypterne kendte det, det nævnes bygvin (Herodot II. 77), og der anføres alt fra oldtiden et mærke på dem, som var fulde af øl til forskel fra dem, som havde drukket rundelig vin. De første ligger på ryggen, de sidste på ansigtet¹. De, der er for fattige til at drikke druevin, drikker bygvin, den har dog nogle af vindruens gode egenskaber, thi de, som drikker nok, bliver lystige og danser. Fremdeles nævnes bygvinen som drik blandt Æthioperne „fromme folk“, hvem Zeus gæsted til gilde, blandt Iberer i Spanien, Trakier, Armeniere i Østerleden. Da Xenofon drog gennem deres land, fandt han store kummer af bygvin, kornet lå i dem til randen af karret, og man sugede vinen op gennem rør, man stak ned i blandingen. Det var en stærk og berusende drik, når man ej blandede vand i, og overmåde velsmagende for den, som var vant til den².

Om Skytherne skriver Virgil:

Selv udi huler, de grove, men dybt under jorden de lever,
 trygt i en magelig ro; opstablede ege, ja hele
 elme de triller til bålene hen, som de offerer til luen.
 Her tilbringer de natten med spøg, og istedetfor vinsaft
 laver de drikke af gærende malt og af syrlige rønbær.
 Slig er den trodsige stamme af mænd, som er lagt imod norden,
 nær de Plejaderes vogn, samt under Rhipæernes stormvind
 stivner, bedækket om krop med de gullige bælg af udyr³.

Det omtales, at hos Kelterne i Frankrig omtr. 100 år f. Kr. drak de fornemme vin, men småfolk måtte nøjes med øl. Den senere romerske kejser Julianus, der sikkert har både sét og smagt øllet, omtaler hånlig „bygvinen“ i et græsk epigram:

Du Bakkos være vil, en søn af Zeus,
 men har du nektarduft, du gedebuk?
 En Kelters hånd har frembragt dig
 af kornet, som han dyrker, —
 i hans land modnes aldrig søde druer,

¹ Rawlinsons oversættelse af Herod. m. henv. t. Athenæus.

² Anabasis IV. 5. 28.

³ Georgic. III. 376 flg. Mejslings overs.

Du får ej lov at hedde Dionysos,
han er jo født af solens varme stråler,
en ildens gud med åndens, glædens
skønne, lyse gaver,
men du, du er en bryggersøn,
en maltets ætling.

Hos Kelterne i England fortælles det, at nogle spedalske indtrængende forlangte øl af den hellige Brigitte. Hun lod fylde et badekar med vand, velsignede det, og straks forvandledes det til fortrinligt øl og blev i fuldt mål udskænket til de tørstige tiggere.

I vore dage er øl uadskilleligt fra Sydgermanerne, hvor de drager hen, følger øllet med, det har dog nok ikke været deres „urgetränk“, humleplanten skal først være indkommet i Europa med folkevandringen¹. Om så det nordiske ord øl og det tyske bier, oldn. bjórr, har slægt og venner i det gamle Latium eller mulig må spørge om sine nærmeste frænder blandt Slaver og Littauer, skal jeg af gode grunde ikke forsøge at oprede. Hvordan blev drikken til, hvordan bliver den brugt?

Som alt stort og stærkt stammer øllet fra de dage, da guder og mennesker mødtes.

Den „gode gud“ Nishki Pas, bikubernes gud, drog efter Mordvinernes fortælling omkring og spredte overalt velsignelse, al strid hørte op, sygdom og død svandt. Det fortrød Shaitan, som en dag trådte ind til en gammel mand, hvem han gav en ukendt plante med de ord: „sæt den, hegn den med lange stænger, men sig ikke et ord derom til Nishki Pas!“ Den gamle gjorde efter som der blev sagt, en hél humlehave groede op, og da den stod der, mødte Shaitan endnu engang, lærte den gamle at brygge mjød, øl og andre stærke drikke af korn. Så begyndte folk at drikke, med drik og fuldskab kom kiv, strid og blodsudgydelse².

En anden meddelelse fra samme folk lyder: „hvor

¹ se om alt dette Hehn, Kulturpf.⁵ 117 flg.

² Folklore Journal VII. 80.

stammer humlen fra, hvor gror den? Den groede op i en fugtig krog, i et pilekrat, dens frø er en hvid perle. Vinden blæste, det fløj; hvorhen blev det blæst? Til en flodbred ind i et køkken, i køkkenet bryggede de øl. Vinden blæste det til randen af karret, og dér begyndte det at tale med rugen: „moder rug, moder rug, lad os, som er målløse, begynde at tale; os, som ikke kæmper, begynde at kæmpe; os, som ikke danser, begynde at danse!“¹

Kalevalas (XX. 139) lange redegørelse henviser jeg blot til. En mindre let tilgængelig variant meddeler jeg:

Humle, søn af Larmeren, blev banket, pløjet ned i jorden som en lille [giftig] snog, som en [stikkende] myre blev den henkastet ved siden af Kalevas kilde, på Osmos marks tilpløjede rand. Derfra kom et ungt skud, en grøn slyngende tråd, der klatrede op i et lille træ og rakte sig op mod dets top.

Osmos gamle mand såede byg i enden af sin ager, byggen groede ypperligt i Kalevas søns ryddede mark.

Osmotar, ølbryggersken, kvinden som brygger tyndt øl, tog seks bygkorn, syv humleknoppe, otte øser fulde af vand, hun satte en potte på ilden og fik den i kog. Dér lod hun den koge en hel sommerdag. Hun fik øllet kogt, men kunde ikke bringe det i gæring.

Hun tænkte og grundede over, hvordan hun skulde få øllet til at gære. Da så hun en vild sennop, den gned hun med begge hænders flader, rev den med begge hænder mod sine lår, og gned en guldbrustet svale ud deraf.

„Min lille svale, du kære, gå hvor jeg sender dig, ind i skovens mørke øde, hvor hestene kæmper og hingste strides. Lad deres fråde dryppe i dine hænder, saml skummet med dine hænder til gær for øllet.“

Afsted fløj svalen med sine vingers fulde kraft og havde snart nået stedet, hvor i den øde skov heste kæmper og hingste strides. Fråde dryppede fra en hoppes mund, skum fra en hingst snude, det bragte svalen til kvindens hånd, til

¹ Folklore III. 65 efter prof. Ahlqvist.

Osmotars skulder. Men hun hældte det ud i øllet, men det blev fordærvet, berøvede mænd deres sans, fik tåben til at larme, naren til at gøre sig til nar, børn til at græde, andre mennesker til at sørge.

Den yndige pige, Kalevatar, en pige med smukke fingre, rask i sine bevægelser, let til fods, gik på plankernes rand, dansede rundt midt på gulvet, dér så hun et blad på gulvet, tog det op. Hun sér på det, vender det om: „hvad kunde komme heraf i en yndig kvindes hånd, mellem en kærlig piges fingre?“

Så lagde hun det i en yndig kvindes hånd, mellem en kærlig piges fingre. Hun gned det med sine hænder mod sit lår, en bi blev født. Bien, den raske fugl, fløj hurtig afsted, langt bort, til et skær i havet, til en honning dryppende eng, derfra vendte den summende tilbage, med jomfruhonning på sin vinge, med honning under sin kåbe, som den lagde i kvindens hånd, mellem den kærlige piges fingre.

Osmotar kom den i sit øl, det begyndte at løfte sig, det brune øl arbejdede i det nye trækar, i birkekarret med de to håndtag. Øllet var dermed færdigt til at drikkes af mændene¹.

Endnu et par træk fra en anden variant medtager jeg:

Humlen råbte fra trætoppen, vand hviskede fra bækken og byggen fra den pløjede marks rand: „når skal vi mødes? skal det være til allehelgensdag, til jul eller først til påske? Det er kedeligt at leve alene, fornøjeligere, når to eller tre af os er samlede.“

Men Osmotar pigen grunder: „hvad mon der vilde ske, om jeg lod dem mødes?“

Da sang rødstjerten i træet: „en sædel drik vil du få, godt øl i den kyndiges hånd.“

Så brygges øllet, men da det gærer stærkt, véd pigen ingen råd, atter synger så rødstjerten: „det skal hældes i tønder, lægges i kældere i fade af eg med kobberbånd.“

Da sagde øllet: „det er kedeligt at leve i en halvtønde

¹ Folklore III. 61. John Abercromby, Magic Songs of the Finns, noget forkortet.

med kobber hane. Skaffer du ikke syngende mænd, lystige fyre, så sprøjter jeg skummende ud af tøndens, sparker halvtønder istykker, slår bundene ud med næveslag og rejser til en anden bondegård, over gærdet til vor nabo, dér hvor folk morer sig med at drikke og synger lystige viser i deres glæde.“

Således blev øl til, det var en god drik for de mådeholdne, bragte kvinders mund til at le, gav mændene et glad sind, gjorde de mådeholdne lystige og fik de larmende til at rave¹.

Dette er øllets saga i heltetiden, vore dages er ej fuldt så dramatisk.

Om det enkelte i brygningsarbejdet henviser jeg til „Bondeliv“, hvis fremstilling jeg på et par steder er istand til at øge lidt.

Visse tider må undgås til brygning her i Norden, det må ikke ske i den stille uge (S.)², ikke på nogen solhvervsdag, thi da vilde „rosten“, den mæskede malt, dreje sig og blive bortskaemd (N.)³; ikke i ny, thi så vil øllet, efter at det er tyldet, gære så stærkt, at det går oven ud, særlig hver gang det bliver nymåne; i regelen brygges sprænglördag⁴ (Fyn) d. e. lørdagen før påske, fordi man den dag må stræbe at blive færdig med alt arbejde inden påskedag⁵. Gemmesøl skal brygges på „prim“, d. e. før nyet tændes, så holder det sig bedst (Falster)⁶.

Under selve brygningen må der gøres meget for at undgå onde øjnes trolddom eller andre skadelige indflydelser.

Før malten kommer i bryggekarret, må det vigsles vel, således at ilden rører karrets bund (N.)⁷. En glød skal kommes i den første mæskning, samtidig lægges glød på hvert

¹ l. c. s. 63.

² Aminson, Bidr. t. Södermanl.'s äldre Kulturh. VIII. 105. S. = Sverig.

³ Folkevennen VIII. 454. 27. N. = Norge.

⁴ Skattegr. IV. 72. 186.

⁵ Kristensen, Folkeminder IX. 35. 367.

⁶ Skattegr. IX. 43. 149. VI. 71. 678.

⁷ Folkevennen VIII. 454. 25.

dörtrin ind til bryggerset, og man vogter nøje over, at ingen dör åbnes mere end nødvendigt. Halmen, der lægges i bunden af bryggerkarret, røsthalmen, ordnes således, at de to første lokker lægges i kors fornedet og de to sidste i kors foroven; man kan også spare noget ved arbejdet og lægge et par enkelte strå overkors foroven. Af den første skæppe malt, man kommer i karret, henlægges de tre første håndfulde i de tre hellige navne¹.

Pigen, der brygger, skal man handle varlig med, driller man hende, kan hun hævne sig, så hun brygger øl af den slags, „der er slået vand i fra begge ender“. Det ønskeligste er at „have en Samson til at bære malt og en Lazarus til at bære vand“, så bliver øllet godt.

Når alt ellers er i orden, kan der indtræffe det uheld, at „tappen ikke vil løbe“, isåfald må man sætte et kors på væggen ligeoverfor karret, så vil det begynde at rinde² (N.).

Det vanskeligste punkt ved øllets fremstilling er dog utvivlsomt gæringen. Derved er såre meget at iagttage. Først er god gær nødvendig. Det fås, når man midsommersdag henter klart vand fra fersk sø för solopgang. Deri røres straks bygmel til en tyk vælling, som hensættes tildækket ud på dagen, hvorefter gæring indtræder, og gær dannes, som kan gemmes året rundt. Endnu bedre er det nok at tage duggen midsommersmorgen, den har jo ganske særlige kræfter, og hensætte den blandet med mel mellem „gamle“ og „nye“ midsommersdagen til gæring. Er der noget i vejen med gæren, kan man tigge gær af tre hustruer og blande sammen hvad man får, så er skaden afværget (S.)³. Låner man gær, må den, som henter det, vogte sig for at lade vandet på hjemvejen, derved mister gæren sin kraft (Vens.). Gær til brygning er vanskeligere at bevare end gær til bagning, man må intet bortgive af den; kvinden må ej gøre sit behov, mens

¹ Skattegr. IV. 71. 182 fig.

² Folkeven. XI. 451. 289.

³ Rååfs håndskrevne Saml., Stockholm; skulde gær være ødt, tager man gær fra tre „olika ställen, så blir det tvärsäkert“. Erikssons Saml. Stockh.

hun bærer gæren, ikke omtale sit ærinde, ikke vise karret til nogen. Enøjede personer er det især farligt at lade se noget, men de er jo heldigvis sjældne (S.)¹. Frossen gær, der har mistet sin kraft, får den igen, om man skærer deri med kniv (S.)².

Det er nødvendigt, at alle redskaber, der bruges, er mærkede med kors indeni og udenpå, samt røgede med krudt og svovl. Hvidløg bør også bruges. Man må fremdeles vogte sig for at øse over den „avede“ hånd eller modsols; thi da bliver øllet udrøjt (S.)³.

I gæringskarret skal først lægges tre gløder, mens man siger: „kom nu ögg!“ (?) så er man sikker (S.)⁴.

Naturligvis må urtens varmegrad overholdes, når man sætter gæren på. Helst må den påsættes med voldsomme fagter og høje råb af to personer, så at, om nogen findes i nærheden, han må skræmmes derved. Man slår ud med armene og råber: „höj!“ eller: „hej lustig!“ så gör øllet lystige gæster. Og fløjter konen, mens hun rører urten dygtig om, så den skummer, bliver øllet ikke dovent (S.)⁵.

Karret skal tildækkes med et rent klæde; thi kommer lus eller loppe i det, hindres gæring⁶. Inden det tilhylles er det godt at lægge ned i det et seksoddet kors af sammenbundne halmstrå; ovenpå karret lægges en kedel med bund i vejret og gløder ovenpå, et bidsel, en sav, et par karlebukser, alt gamle og brugte sager⁷, eller et stykke brød og en salmebog⁸. (S.). Sikrest er det under gæringen at lægge på låg af kar en saks og lidt salt, og ingen, som sidder, allermindst om han sidder på stubben og med fødderne på

¹ Erikssons Saml.

² Sundblad, Gammeldags Brug³ s. 157.

³ Erikssons Saml.

⁴ Erikssons Saml.

⁵ Rääfs Saml., Erikssons Saml., Cavall. Wärend I. 383. Amins. VIII. 105. Aldén, Getapulien 106. Djurklou, Unnarbo s. 70 også i Nordtyskl. Knoop, Sagen aus Hinterpomm. s. 183. ~~107~~.

⁶ Sundbl.² 157.

⁷ Rääf's Saml.

⁸ Cavall. Wärend I. 192.

pejsen, må drikke af det gærende øl eller smage på det, han skal rejse sig først, at også øllet må rejse sig og tage rask gæring¹ (N.).

Trods anvendt omhu, kan det dog ske, at øl ej vil gære, der er da det råd at skyde over det med løst krudt (S.), at lægge salmebog (S.) eller karlebukser på, hvor sådant ej alt er sket² (D. S.). Til sligt uheld kan der imidlertid være særlige grunde. Forestår dødsfald i huset, vil øl ej gære (S. Jyll.)³, og som det fortælles fra Danmark, at der bogstavelig er troid i øllet, berettes det samme fra Ytre herred i Sverige⁴, hvor manden forgæves stikker et sværd i karret. Bliver øllet surt under gæringen, kan man stikke med kniv deri⁵, eller lægge ægstål, noget arvesølv og en lille birkekost⁶ deri (S.), hvad der vel stemmer med, at når øl ikke vil „gå“, skal man kaste en sølvske i det⁷ (N.), som det siges andensteds.

Er der nogen, som har lyst til at smage øllet, inden det er gæret, vogter man sig nøje for at tage mere end der drikkes ud, og lævnes noget, må det kastes bort og på ingen måde iblandes den øvrige urt, som da ej vil gære⁸; eller den som drak kunde have ond ånde, og da vilde alt fordærves⁹ (S.). Heller ikke må urt bortgives¹⁰ (S.), og ikke må nogen se på karret, om tilfældig besøgende kommer¹¹ (D. S. Finl.). Det er under alle omstændigheder „godt“ at sætte to kæppe over kors over karret (D.). Frygter man skade ved „ondt øjesyn“, kan man kaste en brand eller en øsefuld urt efter gæsten, som går¹² (F.), eller nøjes med at stikke en brand i

¹ Folkeven. VIII. 454. 26. Liebr. Volksk. s. 315. 81.

² Aminson VIII. 105, Skattegr. IX. 43. 146. D. = Danmark.

³ Skattegr. IX. 43. 147.

⁴ Kristensen VIII. 30. 50, Rääf, Ytreh. I 50.

⁵ Aminson VIII. 105.

⁶ Erikssons Saml.

⁷ Folkeven. XI. 451. 240.

⁸ Skattegr. IX. 42. 144.

⁹ Erikssons Saml.

¹⁰ Aminson VIII. 105.

¹¹ Kristensen IX. 73. 738. Erikssons Saml.

¹² Nyland IV. 135. F. = Finland.

bryggekarret¹ (S.). Hvor stor skade end onde øjne magter at gøre, der er dog også derfor råd, om man kender det. Man må hurtig læse: „jeg beder, at dine øjne må være så sorte som en måneformørkelse, i navn osv.“, så er man sikker.

En ting er jo nu øl, en anden ting dets styrke, som et mål for, hvad godt øl vil sige, kan angives: købstedbryggerne slog en skål ud i sædet på en træstol, dernæst satte manden sig deri, folk gik den tid med skindbukser, dersom da stolen hang fast, når han rejste sig, var øllet probat². Men i regelen var styrken ikke øllets skrøbelighed, og der kan fortælles adskillige lystige historier, om hvordan det er gået konerne med deres bryg. Når hyrdedrengen i Knudstrup læste bordbønnen, sagde han:

O gud i himlen se herved,
 hvad øl de brygger i Kristenhed,
 det sér du selv, du kære gud;
 a tror, det river mine tarmer ud!³

Da tjenestekarlen på Gl. Estrup havde smagt på øllet, han havde med i sin dunk, satte han den forsigtig ned og gik hen og skar en pilekvist. Så tog han dunken, hældte den, så øllet løb ud, piskede det med kvisten og sagde: „har du stjålet dig fra humle og malt, skal du, død og plage, ikke stjele dig fra mig!“ Det var nok forresten den samme karl, der var på spil ved en anden lejlighed, tappen var borte, øllet løbet ud, konen gik vred og bedrøvet og søgte alle vegne efter den på gulvet. „Nej,“ sagde karlen, „det kan lidt nytte, du søger så lavt, øl, der er så stærkt, har naturligvis slået tappen højt op!“ Dermed tog han den ned fra en hylde under loftet⁴. Der er den slags øl, der trækker vandmøller i Jylland, så stærkt er det, og der er det vand, som er ilde

¹ Runa II. 3.

² Skattegr. XI. 100. 132.

³ Kristensen, Almuel. VI. 200. 484. Folkemind. IX. 202. 39.

⁴ Kristensen, Almuel. III. 144. 496.

dærvet ved at gøres til øl¹. Jeg har allerede hentydet til, at man skal omgås bryggersken varligt, når hun er ifærd med sit arbejde. I „Bondeliv“ nævnede jeg „Rutten-om-skrald“, „Far-i-mag“ og „Jesu-navns-øl“, som tre forskellige styrkegrader. Andetsteds omtales „Stærkenfos“, „Mellemmos“ og „Pimpibag“ (Vens.)². Om slige tre ølsorter, ganske vist med lidt andre navne, er der nu en historie.

Der var engang en mand, der hed Per Nielsen, han havde en kone, som hed Ane Dorthe, der jævnlig tjænte en skilling ved at give vejfarende folk en drik klart kildevand i en hankeløs kop. Hun kom imidlertid i tanker om, at havde hun øl at give istedet, kunde der måske vindes en formue, og hun helmede ikke, før deres smule skillinger var omsatte i kar og tønder og så én skæppe malt, der skulde gøres i øl. Dagen kom, alt trætøjet blev, som sig hør og bør, skoldet; Per Nielsen måtte hente vand, meget vand. Der skulde meget til, for Ane Dorthe vilde have meget øl. Den første tønde, hun bryggede, kaldte hun „Stærken-kompost“; derefter slog hun atter på og tog to tønder, som hun gav navn af „Meller-imeil“, sådan en mellemslags. Hun bryggede endnu tilsidst tre tønder, som fik det beskedne navn: „Lidt-for-tynd“, og så hørte hun op. Hun havde så brygget styrken af den ene skæppe malt, ganske lidt humle og overmåde megen malurt. Tønderne blev oplagte i bryggerset, da alt var, som det skulde være, og Ane Dorthe skrev med store kridtbogstaver de forskellige navne uden på tønderne for ikke at tage fejl.

Så kom der da en vejfarende mand en dag og vilde have lidt at drikke. Ane Dorthe spurgte, om herren behagede øl eller vand. Ja, han vilde helst have øl, men var en fattig stymper og mente, han måtte helst have af det billigste. Ane

¹ Kristensen, Almuel. VI. 224. 597. V. 28. 76.

² jfr. Kristensen, Ordspr. s. 330 stærkenpos å mejel mos å pimpenpøs fra Schades Saml. (Mors), hvormed kan sammenstilles: „vill ni ha starkäfos, millerimång, heller slinkäbirom?“ sa' gumma, när o bjö främmane drikkä“, Amins. V. 83. Det er vel en remse fra en skæmtehistorie.

Dorthe tapper så et stort krus af „Lidt-for-tyndt“, — hun var jo en god kone, og satte det frem for vandringsmanden, han var træt og varm og tog en svær slurk. Men — han satte kruset i en fart fra sig, begyndte at spytte, skære ansigter, fare sansesløs omkring i stuen. Ane Dorthe havde slet ikke nænnet selv at smage på sit øl, det skulde göres i penge alt-sammen, hun kunde ikke forstå dette. Men ikke nok hermed, da manden var færdig med at spytte, kastede han kruset ud af vinduet, væltede stol, spinderok, borde, bænke, kastede om-sider en otteskilling på bordet og løb sin vej. Ane Dorthe blev forfærdet og bestemte ikke at gå iseng, för manden kom hjem. Det skete da omsider, hun fortalte ham historien, og han skulde da smage. Det gjorde han, men begyndte straks at spytte ligesom den rejsende, men væltede dog ikke noget. „Ja, jeg tænkte nok, det var for stærkt,“ sagde Ane Dorthe. „Smag selv!“ svarede Per Nielsen. „Det var en anden sag,“ sagde hun, da hun var færdig med at spytte. Der var jo mulig truffet et uheld med vandet, hun slog på malten tilsidst. Det var Harboøreboen, der bryggede på $\frac{1}{2}$ skæppe maltet havre, og deraf fik han syv td. godt øl og syv td. småt øl og syv td. efterlak og syv td. piswak. Hans pissegryde og hans fiskegryde blev også fulde, og så var det sidste øl endda så stærkt, at Kræ Nörrelangers dreng ikke kunde drikke en halv pægl deraf uden at brække både lever og lunge op¹. Muligt er det gået Ane Dorthe over, at lødgrydens indhold er gået med i tapkarret, nok er det, hun drak selv „Stærken-kompost“, lod „Meller-imell“ og „Lidt-for-tyndt“ gå i rende-stenen, solgte tønder og kar på Roskilde „pæremarked“ og trakterede aldrig mere med øl, når en vandringsmand kom til dören og bad om en læskedrik².

En tilsvarende krönike fortælles om en kromand, der bryggede tre td. øl på en skæppe halmhakkelse. Den første kaldte han „Rosendol“, den anden „Mellembier“ og den tredie „Blankedenæse“. Så skænkede krokonen „Mellembier“ til en

¹ Efterslæt s. 216. 188.

² Skattegr. VIII. 170.

håndværkssvend, der øjeblikkelig kastede hende både kruset og resten af øllet i hovedet. Da begreb fa'r selv, at øllet havde været for stærkt, hun måtte for fremtiden kun skænke den tyndeste slags ¹.

Fynboerne brygger, som bekendt, godt øl, og jeg har dem lumsk mistænkte for, at alle disse historier stammer fra dem og er beregnede på at håne øllet i andre dele af vort fædreland og dem, der brygger. Ærøboen kom til Fyn og glædede sig ved det ypperlige øl og vilde jo naturligvis have rede på, hvordan det blev brygget. Det fik han, men udbrød i forundring over den megen ulejlighed: „vi har et gadekær midt i byen, og ved det er der en bro, der omtrent fører ud til midten. Vi tager så et par skæpper malt og hænger dem ude ved enden af broen. Humle vokser ved bredden. Når vi vil have gildesøl, tager vi det ude ved sækken, men dagligt øl tager vi inde ved land“ ². Andre steder brygges øl i en ålegård ³. Tilsvarende motiver findes forresten også ellers, en fugl brygger øl ved at lægge et bygkorn i en vandpyt og Sachserne nagler nyårsaften under allehånde fromme besværgelser en kaffehønne fast på bunden af deres kedel, på den hælder de vand de næste 12 måneder og får således deres livdrik „Blümchenkaffee“ ⁴.

Vore forfædre skal have forstået en ypperlig kunst, at brygge øl af lyng, de bragte den med sig under deres mange vikingetog til Irland, og dér kendes den endnu af den lille skomager-vætte, Klurikanen; der må dog i sandhedens interesse tilføjes, at den samme færdighed, eller som det også siges, kunsten at brygge whiskey af lyngbær, tillægges Pikterne. Normændene slog dem ihjel for fode på nær en gammel mand og hans søn, der begge forstod sagen. Den gamle vilde først sige det, når sønnen var dræbt, da han så blev ihjelslået, nægtede hans fader enhver oplysning og hemmelig-

¹ Kristensen, Alm. III. 59. 188. 189.

² Efterslæt s. 216. 189.

³ Kristensen III. 120. 175.

⁴ Pomm. Volksk. II. 55. Busch, Volkshumor s. 26.

heden døde med ham¹. Jeg véd ikke af, at nogen inde på Jyllands hede endnu forstår den kunst.

Naturligt er det, at folkets vid har moret sig over tyndt og dårligt øl og tildelt det allehånde lystige navne. Konen tager et fjerdingkar malt og en kopfuld humle og deraf brygger hun „12 td. gæsteøl og 12 td. præsteøl, 12 td. godt øl og 12 td. dagligt øl, en fjerding fuld, en bimpel fuld og en smørkærne fuld til slættekarlene, det skulde være lidt, men godt“². Sligt kaldes så i remser „Rakkerpine“, „Efterlak“, „Terpentin“, „Tappedryp“, „Rostetvinde“, „Kornpiskebærme“, altsammen øl af den beskaffenhed, at „hvis det er brygget på ler og langhalm, må det kaldes godt, men er det brygget på humle og malt, har det stjålet sig forbi som en skælm og en tyv.“ Noget sligt har vel den ølsort, som hedder „Scalda Viburgensis“, været, den „penetrat ventrem velut ensis, rumulat in stomacho, bombilat inde cutis“³. Man kan sige sig selv, at i et så øldrikkende land som Tyskland, må folkespøgen være endnu mere på færde end hos os. Det Königsberger øl kaldes „Sauremagd“, Marienburger „Kälberzagel“, i Heilsberg „Schrecke-den-Gast“, i Schöneck „O Zeter“, i Osterroda „Dünnbacke“, i Löbau „Spülwasser“, i Riesenburg „Speie-nicht“ osv. osv.⁴

Efter øllet, „som trænger til at roses“, kommer så det, som ingen ros har behov⁵. Det stærke, „hovedgale“ øl var gammeltøl, der blev varmet og påsat gær, skænkedes ved gilder, hvor det jævnlig gik drabeligt til, så konerne plejede at løse deres mænds halstørklæder, inden de gik til drikkende⁶. (Fyn). Skal der være et lystigt gæstebud, har Svensken sat „Brygd-tuppor“, røllike (*achillea millefolium*), på urten, hvad

¹ Grimm; *Elfenmärch*. XVI. 110, Kirk, *Secret Commonwealth of Elves, Faunes & Fairies* udg. af Andrew Lang s. XIX, *Tilskueren* 1896. s. 773 fra Shetlandsøerne.

² jfr. *Skattegr.* I. 197.

³ *Nye Saml. t. d. danske Historie* III. 188 b. 1794 (Suhm).

⁴ Busch, *Deutsch. Volkshumor* s. 113 flg.

⁵ *Skattegr.* XI. 104. 208.

⁶ Kristensen, *Almuel*. IV. 38. 108, J. Kamp, *Ævent.* I. 26.

der vel må anses som tilladeligt såvelsom at lægge hönsemög ved tapstangen¹; kastede man derimod en sammenhægtet malle og hægte i urten under gæringen, voldtes strid og tvist², slikt gjorde kun onde mennesker. Jeg skal senere komme tilbage til de kunster, der brugtes for at drikke folk fulde, eller som det tekniske udtryk er: „give“ folk fulde.

Øl har man tidligere i husholdningen betragtet som en nødvendighedsartikel. Ølpotten af brændt ler eller ølkanden af træ stod fyldt på bondens bord, jeg mindes aldrig, når jeg som barn eller senere er gået ind til fremmede og har bedet om lidt at drikke, at der er budt vand, altid øl eller mælk. Om der skulde være herhjemme noget tilsvarende til den norske husorden, Eiler Sundt i sin tid gjorde mig rede for, at lige inden for bondens dør stod på en lille hylde kanden med drikke, der rigtignok i Gudbrandsdalen var valle, og det var hver vejfarende mands ret at træde til døren, hilse og drikke, — det er mig ubekendt. Hos os har vist øl allevegne været den almindelige drik, „tyndt øl og tykt brød kan man leve ved“, siger arbejdsmanden. Øllebrød har mange steder været den almindelige ret om morgenen, jævnlig fik folkene et stykke ost til øllebrøden. Høstfolkene, der arbejdede strengt, fik gammeltøl³.

Øllet brugtes ved festlige lejligheder og som gildesdrik, i julen skænkedes juleøl, der var ekstra godt og stærkt. Det hedder, at „dovent øl gör duelige folk“, hvad der sagtens må tydes således, at hvor øllet mangler kræfterne, må folk selv lægge dem til. Den tale gælder ikke festøllet, sålidt som gammeltøllet, det har noget at give af. For at vinde styrke og gære ud, måtte øllet gemmes, men også i kælderen skal det vogtes. Det er alt omtalt, at onde øjne kan øde øllet, men vætterne kan også få magt, øde det, drikke det, stjæle det bort. Derfor udhældes på jorden noget af det første øl

¹ Skattegraveren IX. 43 150.

² Runa VI. 24. Bruzelius, Ingelstads H. s. 59; jfr. Kr. Alm. III. 58. 196, en drik, „brygevand“, kogt af „bryger“, rølliker, og hyperikum sammenblandet, blev brugt i Vestjylland.

³ Jyske Saml.² III. 134—37. Krist. Folkem. IX. 222 øv.

som offer til de underjordiske, eller som Svenskerne siger: når øl tyldes, udslås bag karret en kande øl, som tilkommer „tunne-gubben“¹. Vil man ikke give vætterne deres ret, kan det komme én dyrt til at stå. Bondekonen hørte sin naboerske under jorden trøste de grædende børn: „imorgen skal konen herovenfor brygge, så skal I få øl!“ Hun tænkte imidlertid, at det skulde blive lögn, offrede intet. Men hvad kom hun til at bøde? Vættebørnene fik hendes blod at drikke istedet. Næste dag faldt hun og brækkede sit ben².

Ellers skærmer man sine øltønder mod vætternes tyverier ved at gøre kors, eller som de underjordiske siger, „hid-og-did“, over tønden³. I Norge lægger man tønden med juleøl i kælderen, men forsømmer ikke at sætte et kors med tjære eller kridt på spundset⁴, så magter Asgårdsrejen ikke at drikke øllet, når den kommer farende.

Når øl skal tappes, må pigen ej gå barfodet i kælderen; thi da surner øllet⁵; vil hun eget vel, må hun heller ikke selv drikke ved tappen; thi da får hun en fortrukken mand. Ellers siger man, at den, som drikker ved tønden, vil altid tørste⁶.

Ved gilder har altså for et par menneskealdre siden øl været festdrikken. Jeg mindes som halvvoksen dreng, sagtens engang først i årene 40 ved et bryllupsgilde i N. Slesvig at have fået varmt øl med sukker og brændevin i til velkomstdrik, en såkaldet „varmølspons“. Kvinderne fik vel i reglen en skål varmt øl, sødet med sirup og gjort godt med smør, reven ost, sur fløde⁷, af og til med iblandet mjød eller vin.

Det varme øl skal man omgås forsigtig, „han er bleven snydt af det varme øl“ er et formildende udtryk for fuldskab; børnene giver hverandre en potte varmt øl i gyngen, når de

¹ Skattegr. IX. 42. 148, Rääfs Saml.

² Krist. Sagn I. 131. 501.

³ Krist. Sagn I. 132. 505. Møller, Bornh. s. 10.

⁴ Folkev. IX. 450. 228.

⁵ Rääfs Saml.

⁶ Skattegr. IX. 43. 158. 152.

⁷ Jfr. Krist. Almuel. III. 58. 195. IV. 69. 181. 93. 277.

snor rebene for den, som sidder deri og lader ham snurre rundt, så han hverken kan se eller høre mere. Den syge kan sige med mørke anelser: „I får nok snart en skål varmt øl over mig!“ d. e. min død er nær.

I fællesskabets tid var øl drikken ved alle lavsgilder, huggede en mand bunden på øltønden istykker, var dermed gildet ude¹, derfor nævnedes alle disse gilder ølgilder. I Angel hed i gamle dage et gilde et øls, jeg tænker, det er ølhus, og så var der arve-, barns-, fæste-, grav-, hejns-, høst-, kranse-, lovns-, muse-, rejseøl.

I Sverig var der „ølstuer“, og man samledes til körmesse-, trolofnings-, fästninge-, utfärda-, hyss-, hemkom-, flyttje-, barns-, graf-, jord-øl; ej at tale om „arbejdsöl“ af mangfoldig slags som kör-, slåttro-, skjurd- o. s. v., ligesom köpöl eller penning-øl, hvor hver „ølgæst“ selv gav tilskud, derfor sagde man også dricka jul, dricka trolofnings-øl², et udtryk, der såvidt jeg véd, kun er bevaret i én form blandt os. Det hedder endnu almindeligt i Vestjylland at „drikke bryllup“. I det plattysk talende Holsten var „to beere gaan“ at gå til kros, man gav „beergeld“ for drikkepenge, hvortil den gamle, lystige, kgl. danske kancellisekretær Schütze (1800) bemærker, at efter Svenskeren Olof Agrell's sigende, forlanger man ikke „drikkepenge“ i Marokko, „weil man dort wenig trinkt“, men der kræves „fleischgeld“, kødpenge. Så går forøvrig det plattyske beer ind i mange sammensætninger i betydningen gilde, således kan eksempelvis nævnes: finsterbeer, kindelbeer, arndt-beer, maibeer, der er sagtens mange flere³.

Mange steder betaltes så alle bøder for overtrædelse af byvedtægten i øl, som efter at det var prøvet af kyndige og fundet godt, enten blev drukket straks eller henlagt til en passende festtid, f. eks. Mortensdagsgrande⁴.

¹ Kristens. Anholt s. 68. 148

² Cavah. Wår. II. 447.

³ Schütze, Holstein. Idiot. I. 82, öl betyder også oldn. drikkelag jfr. erfiöl, mælisöl, se Fritzn.² und. ordet, der nævnes fra Westph. tysk gildebier, fra Angel erbbier.

⁴ Feilb. Bondel. s. 200, Mejborg, Slesv. Bønderg. s. 117, Krist.

... at der var en synderlig fejl for de tiders
 ... til, hvad der så end måtte
 ... og den der ikke kunde
 ... kun til øllet*. Drikkekarrene,
 ... vedkommende var mange og
 ... indskrifter, f. eks:

... den Skala fat,
 ... min Hertens Ola,
 ... den heele Nat,
 ... under Sola. Anno 1773*.

... en god gener, kan blive en vanskelig
 ... gik viddet af manden*, det sker
 ... en erklæring, der er gjort for slægtled
 ... indskrifter havde talt ubetænksomme
 ... på noget vedgå, at „det ofte viser
 ... forstanden ud, ofte taler et men-
 ... på ingen måde vil
 ... en sætning*.

... man havde øllet, det gik nok den
 ...

... nani nni Ferede. —

... erinde.

... nu unde si ud.

... giossgini

... nu ier en vti.

... nu unde si ud.

... nni nni Kage.

... skit og Nier med.

... den god skjel

... nu unde si ud*.

... 189, se endvidere de for-

... (Udvalgte)

... Nord. Museum. Frimj. 1890 s. 61, Mejborg,

... II 2p.

... Sagaer II. 30.

... Viser II. 93.

„Man må borge en mand en potte øl, mens han drikker den“, det må kromanden finde sig i; „tyndt øl er bedre end vand“, og hvor „mand drikker sit øl“ må han have ret til at „spilde sin bæreme“. Hvor „David købte øllet“ véd jeg ikke. Jeg véd adskilligt om folketroens David, at han var født i Leiden (ist zu Leiden geboren), at han efter nogles mening sidder i månen¹, at hans hund hed Sela², at d. 25de Juni er hans dag i Sverige³, at hans salmer er et mægtigt trylle-middel⁴. Jeg véd, at en David eller Davidsdegn var en discipel, der var medlem af et sangerkor i en lærd skole, at Davids fyrbækken er en ung pige, der bliver gift med en gammel mand, at man på svensk bruger udtrykket, at noget „følger med Davids høns“, når det forkommer eller bliver stjålet, at en David også kan betyde en spand med to ører, hvori hentes øl eller vin⁵, men til dato har jeg ikke opdaget stedet, hvor David købte øllet, et sted Svenskerne også omtaler⁶, kan derfor heller ikke „vise“ nogen det.

Blandt øldrikke har jeg alt nævnet ølpuns, den kaldes af og til en „ølhund“, vel sagtens med en hentydning til, at man bør vogte sig for at blive bidt, også hedder den „ølhövl“, af hvad grund forstår jeg ikke, for den sags skyld da også med et passende ordspil en „øldöwl“; kan også kaldes en „øldram“ (Søvind s.), en „wát'pons“ (vestj.) om den er af ølurt og brændevin. I hæsletten skulde folkene i Ribegnen have en ølpuns, som der nævnedes „kamenot“, caminade skal være en slags fin cognac. På Sams skal en mand første gang han på fremmed sted deltager i høstarbejde, give „potteøl“, d. e. en krukke øl, hvori er blandet en flaske brændevin og et pund sukker⁷.

¹ Urquell VI. 76.

² Urquell V. 230.

³ Afzel. Sagah. II. 43.

⁴ Arnason, Þjódsögur I. 432. 494. 501. 584. II. 6. 18.

⁵ Kalkars Ordb. se ordet.

⁶ Aminson VI. 39. Waltman, Lidmål s. 18. 109. Sv. Landsm. Tidskr. XIII. 1.

⁷ Skattegr. X. 123.

Endnu medtager jeg, at ved bryllup måtte man sørge for, at der ej blev lyst for brudefolkene over „tomme tønder“, d. e. inden øllet var brygget (S.), slikt har sagtens været varsel om mangel på drikkevarer i det nye hjem¹. Af juleøllet kommes juleaften noget i en skål, hvori lægges arvesølv. Juledagsmorgen giver man kreaturerne dette sammen med en høtot, der har ligget natten over ved døren (N.)². Med det levned øl smøres oksernes „manker“ juledag, så får de ej sprækker om sommeren³.

Som styrkeprøve har øllet også været anvendt, og der omtales, at bondelensmanden Tov Sanddok i Telemarken, han levede i slutn. af 16de og begyndelsen af 17de årh., kunde på engang tømme en bolle med 6 pletter stærkt øl uden at blive fuld. Om den 7de kunde tage ham, oplyses ikke⁴.

3. Jeg omtalte, hvorledes man havde lært at brygge øl, den første „brännmästare“ var ingen ringere end selve „Skam“ (Fanden). Herom fortælles således: Brændevinet er en opfindelse af Skam. Det er let at forstå. Kommer folk sammen og fylder sig med brændevin, bliver de som svinene, da djævelen fo'r i dem.

Det var forresten ingen fornem mand, Skam gav sig i lag med, da han lærte brændevinskonsten fra sig, men en enfoldig bonde, der en morgen var bleven kastet på døren af kællingen og gik og drev om ude i skoven og ikke vidste, hvad han skulde gribe til. Som han nu gik og aftørrede sine tårer med en flig af sin pels, mødte han en stor mørkladen person. Det var Skam selv.

„Goddag, kammerat, det er farligt, som du ser for-sagt ud!“

„Gudhjælpe mig, ja, men havde I en kælling som min, så I vei ikke bedre ud, tænker jeg.“

„Ja så,“ sagde Skam, „er der ikke andet i vejen, så kom

¹ Djurklou, Nerike s. 87. Råäf, Ytreh. I. 110.

² Folkeven. VIII. 385.

³ Hofberg, Nerike s. 211.

⁴ Qvigstad, Lapp. Event. s. 93 m. henvisn. til Landstad, Sange og Digte.

du bare med mig, så skal jeg lære dig at brygge nogle dråber, der skal sætte humør i dig.“

Han tog dermed bonden i armen og førte ham ind i et stort rødmalet hus ude i skoven, hvor han lod ham se fra først til sidst alt, hvorledes det gik til med at destillere brændevin. Da drikken var klar, tog Skam en øsefuld og gav bonden, og da en lille tid var gået, spurgte han:

„Kan du mærke noget!“

„Ja, min sæl, kan jeg så. Fanden i vold med kællingen og hendes kæft!“

„Tror du, at du nu på egen hånd kan brygge noget, der er mage til dette?“

„Ja så, pinedød, kan jeg det. Jeg har altid haft et godt næmme. Men nu må I sige mig, farbro'r, hvad skal I have for lærdommen?“

„Å, det var da i grunden både synd og skam at tage noget for det!“ sagde Skam.

„Nej, ret er ret!“ sagde bonden.

„Å hvad,“ sagde Skam, „jeg får vel mit med tiden!“ — og det fik han nok også¹.

Ved brændevinets fremstilling skal jeg så forresten ikke videre dvæle, hvad jeg har kunnet oplyse om den gammeldags måde, hvorpå man i bondegården brændte, er der redegjort for i „Bondeliv“ (s. 83), og jeg véd ikke af, at der er kommen øgelsler eller rettelsler til min fremstilling². Et par tilføjelser for Sveriges vedkommende medtager jeg.

Da brændingen kunde ødes ved trolddom, måtte der lægges sevenbom (*juniperus sabinus*) og tibast (*daphne meze-*

¹ Södra Kålland, Aftonbl. Veckoupl. nr. 25. 1897, jfr. Säve, Åkerns S. s. 113. anm., hvor det var en fattig enke, djævelen lærte „att sjuda bränn-droppar.“

² se Krist. Almucliv V. 50 flg. med mange eksempler på ulovlig brændevinsbrænding, jvfr. V. 25. 62, Folkeminder III. 142. 123, VI. 112, Grönborg s. 28, Thyregod i Museum 1892. II. s. 374; be-tjentene, som søgte at gribe lovovertræderne, kaldtes „brændevins-spejdere“, „fiskarle“, „ransagere“, „snagere“, se Krist. Alm. V. nr. 149. 151. 155. 158.

reum) i kar og pande og skydes over mæsken, om den ej vil gære¹. Også kunde man kløve 3 pinde opad fra en tiggers kæp og lægge dem tilligemed „rotebast“ og salt i mæskekaret. Er panden gjort i næ, lykkes brændingen bedst i næ og omvendt (Rääfs Saml.). Får man fremmed sted en snaps og hælder sidste dråbe på en brødstump, man tager med hjem og lægger i mæsken, får man dens lykke, som gav snapsen, til sin egen brænding (sts.). Brændevinskarrene ryges med kviste af ni slags frugtbærende træer, torn dog undtaget, hvorefter asken af dem lægges i karret under „sætningen“, så kan intet forgøres. For at give lykke til brændingen må hest „nosa“ i panden. Smager svin på brændevinssagerne eller blot lugter til dem, mislykkes arbejdet, om da ej hest „får blåsa i pannan eller pigorna“². De skjulte magter, der på så mange måder træder i forhold til menneskeverdenen, har også nu og da gjort en indflydelse gældende her. Da manden sov ind, så mæsken kogte over, fik han et så vældigt ørefigen af „tomten“, at han for fremtiden altid passede tilsynet³. Som i Danmark „fordråberne“, „første dråberne“, „kobberdråberne“ ved destillationen var de lækkreste, gik i Sverige bylagets folk sammen, når „mo'r havde brygget“, for at „ta klaresupen“, smage på det nybryggede brændevin⁴. Et træk, der svarer til skikken, når der var bagt, brygget, slagtet svin. Da gik også naboer og bymænd sammen for at smage og se til, der blev så altid lejlighed til en passiar og anledning til en dram, livet gik ikke så travlt eller var så anstrengt i de tider.

„Om vin man sang i alle verdens lande, om brændevinen Svensken sang.“ Sådan står der i en gammel vise, og det kunde være meget rigtigt af Svenskerne, thi når de holdt af brændevin, som de jo har ord for at gøre ligesåvel som Danskerne, hvorfor skulde de så ikke synge om den, istedetfor at gøre en røverkule af deres hjerte og synge om „den ædle druesaft“, mens de drak klart brændevin, hvad

¹ Aminson VIII. 105.

² Rääfs Saml. fra Angermanland.

³ Wigström, Folkdiktn. I. 154.

⁴ Sundblad, Gammeldags Bruk * 279, Bruzelius, Ingelstads H. s. 56.

man har kunnet blive vidne til her i landet“. Jeg citerer Thyregod¹, lader „druesaften“ fare undtagen forsåvidt, at jeg omtaler et stof, der i min ungdom solgtes som „gammel fransk vin“, og hvormed kvinder og børn trakteredes, når det skulde være fint, ellers var drikken sirupsbrændevin eller mjød. Dette stof smagte af svovl, gjorde en rusten i halsen og var en slags forgift, som jeg endnu mindes med stille rædsel. Jo mindre man taler om noget, der kaldtes „rød vin“ og hvormed der trakteredes ved de store gilder i Mellemlesvig, jo bedre. Cognac har jeg i tidligere år aldrig hørt nævne, nok derimod noget, som kaldtes „fransk brændevin“, der vist mest brugtes til lægemiddel enten indvortes eller udvortes, jeg tror mod forvriddinger og stød, samt til at tage pletter af med.

Rom nævner jeg blot i forbigående. I de fattigere egne har den vist været en sjælden og mærkelig gæst. Derfor da præsten i sin prædiken siger: „giver ikke djævelen rum!“ udbrød smeden, der nok har været en kender: „nej, brændevin er mere end godt nok til den slubbet²!“

En temmelig uskyldig drik, der i Vestj. hed „extrak“ synes at være forsvunden, „kirsebærvin“ er nok til endnu.

Andre drikke mindes jeg ikke at have sét, smagt, eller hørt omtale. At der var noget til, der hed portvin og champagne eller likører, har vel de fremmeligste og de der blandt bønderfolk har ejet den „højeste oplysning“, hørt om eller sét hos en købmand, men næppe nogensinde smagt. Tidens tarvelighed var utrolig stor.

Såvidt om varerne, det næste bliver flaske og glas. Om det sidste véd jeg kun lidt at sige, kromandens glas, det hvori han skænkede, havde et ondt ord på sig:

„fornejen ka di ekk' romm',
forowen mo der ekk' komm.“ ell.
„fornejen er 'en spids, det er viss,
foroven er 'en vi', o dæ'r kommer ett' i.“

¹ Museum l. c.

² Krist. Ordspr. s. 538.

Idet hele siges om kromanden, at „han skænker som en skælm, men drikker som en ærlig mand“, gæsten får sit betalte glas kun halvfuldt, mens han skænker sit eget fuldt til randen¹. Gæstgiveren kaldes spøgende „gæst-kniber“, og kan folk more sig over kromanden, forsømmer man det ikke. Det var så kromanden i Kragelund, han havde vel haft rigelig mange fremmede lørdag aften og beholdt dem rigelig længe, men han opfyldte sine borgerpligter og gik i kirke søndag morgen. Dér faldt han i søvn. Præsten var en brav mand, men havde for skik at slå i „stolen“. Det gjorde han også den søndag. Så for kromanden op af søvne: „så, for S—, nu gik der et af mine glas!“² Det var nu det; men når et stykke kridt skriver to streger for en, siger man, at det er „kromands kride, der skriver et ottetal for et nul“, eller som man også kunde sige det, skriver et x (X) for et u (V).

Den som gør besked, „spytter ikke i glasset“, den som har fået, hvad han ønsker, men kan „stikke en smule endnu under vesten“, forlanger „tolv dråber oven i glasset.“

I husene har man haft små glas til folk, som de var flest, de kaldtes i Vendsyssel „næsehuller“, og drankeren kunde sige med foragt: „a fæk en dram' i e bette ni'shwol!“ men store glas til særlig kærkomne venner³. Nogle fodløse småglas kaldtes „tumlinger“ eller „vow-hal's“. I Sønderjylland har jeg ved en enkelt lejlighed, når der var kvindebarsel, hørt „pasglas“ nævne. Glassene er jo sagtens en ny opfindelse, kruse, kander, bægere har alders hævdt som drikkekar.

„Bunden ivejret er Såby skik“⁴, mændene dér har været tro ved bægrene. „Bunden ivejret, Maren Lawster!“ siges til den, som drikker ud (Randers). Så kan man bagefter gøre prøve, støtte det omvendte glas på neglen, eller som „traktøren“ gjorde ved gilder i Sverige, rulle det tømte glas på bord for at vise, at der ej var dråbe tilbage⁵. Drak man

¹ Krist. Ordspr. s. 289.

² Krist. Alm. III. 60. 205.

³ Krist. Alm. V. 62. 170.

⁴ Krist. Ordspr. s. 513 (Yding s. ved Skanderborg).

⁵ Bruzel. s. 74.

for at sende kruset videre, måtte man nøje passe at lukke låget, forsømte nogen det, blev der spurgt: „hvem var det, som glemte næsen i kruset?“ (Als).

Det huskes endnu af enkelte gamle, at hververne havde for skik at kaste et pengestykke i et glas, skænke i og lokke rekrutten til at drikke af det, dermed var han hvervet¹.

Nu skifter tiderne, dog vel ikke altid for at blive slettere. En gammel mand fra en landsby i Møtjylland påstår, at det i hans tid er gået stærkt tilbage med drikkeevnen. Han ejer et stort gammelt brændevinsbæger. For 50 år siden kendte han 10 mænd, som kunde tømme det i ét drag, for 25 år siden var der kun to, men for 10 år siden kun en eneste, der turde give sig i lag med bægeret, og nu, hvem véd, om der ikke klinger et suk gennem ordene, — er der ingen².

(Fortsættes.)

¹ Bondeliv s. 23. Kr. Alm. V. 25. 02, „nu, min gosse, ha du drukki över kronas mynt“, talemåde bruges af den, som byder en anden traktement med forhåbning om at få en begæring opfyldt, Amins. VI. 69.

² Kolding Avis nr. 127. 1896.

BLANDINGER

I

Latinsk eller dansk endelse?

Forgangen dag fik jeg i min læsepakke fat i Gjellerups „Ved Grændsen“. Under læsningen stødte jeg flere gange på ordene Nykøbingerne og Nykøbingerinderne. Men lige så tidt stødte jeg på en blyantsrettelse; ordene var rettede til Nykøbingensere og Nykøbingenserinder. Rettelserne var måske gjorte af en eller anden Nykøbing eller Nykøbingenser, der havde følt sig kaldet til at værne om sin bys gode navn og rygte.

Se, går vi ud på landet, så hører vi ord som:

Sanderummerne	(fra Sanderum)
Brændekilderne	(fra Brændekilde)
Tømmerupperne	(fra Tømmerup)
Værsløverne	(fra Værsløv)
Nordbyerne	(fra Nordby)
Hjalleserne	(fra Hjallese)
Allesøerne	(fra Allesø)
Vissenbjergerne	(fra Vissenbjerg)
Blankerne	(fra Blanke)
de Båring folk (?)	(fra Båring)

o. s. v. o. s. v.

Men kommer vi derimod ind til vore købstæder, må vi høre sådan noget som: Nakskoviter, Nykøbingensere, Kalundborgensere, Korsørianere, Skelskørianere, Nyborgensere, Oden-sianere, Horsensianere, Århusianere, o. s. v. o. s. v.

Jeg vil gerne bede „Dania“ skaffe mig lys i det spørgsmål, hvem der i denne sag røgter vort sprog bedst, enten Sanderummerne, Brændekilderne o. s. v. eller Odensianerne, Nykøbingenserne o. s. v. Mig går det således, at mit (som jeg mener) ikke helt fordærvede danske øre altid vrider sig ved at skulle tage imod disse „ianer“ og „enser“, til samme tid som jeg glæder mig, når jeg ind imellem træffer at høre så jævne danske ord som Holbækkere, Frederikshavnere, Københavnere og lign.

Hvad er det rigtige, eller har vi allesammen ret?

Kbhvn., V., ¹²/₁₀ 97.

N. H. Rasmussen.

Forholdet er vel det, at de latinske afledninger, der skal være „finere“, væsentlig stammer fra latinskolerne, hvorfor de også særlig findes dannede af navnene på de byer, hvor der er (eller har været) en „lærd skole“. Hvor en bys latinske navn er forskelligt fra den form, det danske navn i tidens løb har fået, ser vi derfor sådanne mærkeligheder i afledningen som Randers — Randrusianer, Ribe — Ripenser, Slagelse — Slaglosianer, Herlufsholm — Herlovianer o. s. v. At det vilde være heldigt, om man kom bort fra slige halvlærde og for menigmand uforståelige dannelser og fik den mere folkelige afledningsendelse -er udvidet til ensartet anvendelse ved alle bynavne, kan der vel ikke være nogen tvivl om. Men folk holder nu engang af at smykke sig med fremmede fer — forleden blev der i Frederiksberg allé, fjernt fra alle søer, åbnet et *Hotel du Lac*, for ikke at tale om *Café du Svane*, *Magasin du West (du Øst)* o. s. v. o. s. v.

O. Jsp.

II.

Dagligdags Tale i Grimstrup, Hunseby Sogn,
mellem Maribo og Banholm.

1. *dāu* 'va i: gq i: 'māh; 'hā ha: i: 'go 'Ost; 'dē lō 'je'mt
εⁱ i 'sga'vt; men 'mōūsne 'lesd dā.'ε i: om 'nadr d 'gnos ω
'Osdj. — je vøl dōs 'se', om 'jēne k₂ fō'by 'dēm de, 'tē i: dō
'māj. ω 'so 'lOgō hā i: 'kat 'εⁱ i 'sga'vt. — men om 'mO.ūn
dā hā 'kom fō ω 'se', 'vēm de vō 'gO^h, sō hē 'kadj. et
'he.°lō 'Osdj.

2. Ved Middagen.

„naw sga vi i: hō 'medsma.“
„va 'medsma sga vi 'hō(°) i 'dōs?“
„vi sga hō tē 'p₂ka'.'.“
„vO'mānō 'hō dō 'bāt?“
„ō'h, n 'hal snes 'sdgū tē 'vār; men 'jæ'n dij. vō 'eg
'go; dij. 'dōūde 'egō, 'so ble di 'dā; vōn 'sma'.' dī 'so?“

„je hō 'egō 'rēidi fōd bō'jō.ε t i:n₂; fō je 'brē.ε dō mē pO
dij. 'fōsda 'mū'fōl.“

„ja dō 'vīlō vøl 'sōlō de 'he.(°)lō pO i: 'gq.“

„hō 'mōlri: 'vō'n hō i 'dōs?“

„nā; hā hō 'egō 'vō'n hō i 'si'n i 'mands.“

„kō 'dunō 'e n 'e'n 'p₂ka'?“

„di 'se' 'es sō 'pe'nō 'ōūh, mn 'n₂ k₂ je 'sgen. 'me'.

„dō bō'hvō jēn' o 'tō(°) dij. 'ō'sdō; dij. 'q'n ε 'va'umrō.“

„je ā 'bū, de 'blē' fō 'mō.“

„sō kō dō 'nō's mē n 'hā'l.“

„je 'sōns de ε nō.(s) 'sembl 'henj. dē 'hū.r.“

„ja 'henj. n ε 'vōs dī 'fle'sdō 'sdā' i 'jō'.'.“

„vēm va 'de, sōm jig fō'bi 'lū'j. fō. d 'ō'bleg 'si'n?“

„de va i: 'slagdō, dā sba'se.ō 'vōs tē 'lafōns fō o kāv
'vε.ε n.“

1. Der var en Gang en Mand; han havde en god Ost; den laa gemt inde i Skabet; men Musene listede derind om Natten og gnavede af Osten. — Jeg vil dog se, om jeg ikke kan forbyde dem det, tænkte Manden, og saa lukkede han en Kat ind i Skabet. — Men om Morgenens, da han kom for at se, hvordan det var gaaet, saa havde Katten ædt hele Osten.

2. „Nu skal vi ind at have Middagsmad.“

„Hvad Middagsmad skal vi have i Dag?“

„Vi skal have tynde Pandekager.“

„Hvormange har Du bagt?“

„Aa, en halv Snes Stykker til hver; men Gæren, den var ikke god; den duede ikke; saa blev de dejede; hvordan smager de saa?“

„Jeg har ikke rigtig faaet begyndt endnu; for jeg brændte mig paa den første Mundfuld.“

„Ja, Du vilde vel svælge det hele paa en Gang.“

„Har Mølleren været her i Dag?“

„Næ, han har ikke været her siden i Mandags.“

„Kan Du ikke (inte) æde end(nu) en Pandekage?“

„De se ellers saa pæne ud; men nu kan jeg sgu ikke (inte) mere.“

„Du behøver jo ikke (inte) at tage den øverste; den anden er varmere.“

„Jeg er bange, det bliver for meget.“

„Saa kan Du nøjes med en halv.“

„Jeg synes, det er nogen simpel Honning, denne her.“

„Ja, Honningen er vog (vag) de fleste Steder i Aar.“

„Hvem var det, som gik forbi Legen (rimeligvis en Sammentrækning af Laagen og Leddet) for et Øjeblik siden?“

„Det var en Slagter, der spadserede over til Ladefogdens for at købe Svin.“

"lafɔ̃ ä ränög 'en. 'je'm; hq̃ ε i 'ma..bo odu nō 'i'trā."

n̄ja sō fō 'slagd̄i, v̄el 'eg grisi 'd̄i, gq̄."

n̄nā 'danē ves hq̃ 'gō's i,j'n, 'ē.n m̄d̄i kōm̄ 'je'm."

n̄o ka'sge's hq̃ feg 'd̄i.n. a'k̄iv̄l."

n̄n̄i 'tag fō 'ma. | de va 'nōs d̄i 'khv̄äinō. 'va sga vi be'sdele, nō vi hō s̄.s 'meds̄ün?"

n̄sō sga vi 'fōsd̄ 'v̄d̄. 'fō..nō, fō di kō 'jsnō 'v̄d̄. s̄ s̄ 'se'l, sō 'l̄ǣ vi 'ty'..s. ω 'sō sga vi 'si'n hō 'tril nōs 'jo's 'ne..i 'segn, vō d̄i, ε sō 'vst."

"va ti sga vi 'kōm̄ te 'me'wōdn?"

n̄ja vi m̄ 'egō h̄s'l 'ōp, 'fō..n vi ε 'f̄ä..i."

Det synes af ovenstaaende at fremgaa, at Lollikerne — i alt Fald paa denne Egn — er nogle af de mest praktiske blandt vore Landsmænd; de udtrykker sig kortere, udfører et mindre Artikulationsarbejde, naar de fremsætter deres Tanker, end andre Danskere. Thi tæller vi Lydtegnene i ovenstaaende lille Historie (Nr. 1), faar vi kun 183 Tegn, medens man i Skuldelev (noteret af Kryger, Dania I. 304) bruger 218 Tegn (incl. Stødet), i Nexøegnen (not. af O. Jespersen, smst. I. 228) 227 Tegn og paa Sejersø (not. af samme, I. 229) 228 Lydtegn. Altsaa Lollikerne slipper lettere fra det, de holder ikke af for meget Arbejde.

De Lettelser, som Folk paa denne Egn benytter sig af, og som man snart lægger Mærke til, er vel især følgende:

1. De bruger ikke Stød:

La'g = lōs

Hu's = hōūs

Papi'r = papi.r

Bøn'derne = bō:..nō

Brøn'den = br̄:̄i.

Gaa'rden = gō..i.

smaa' = sma.°

var'm = va..m

En Hun'd saa' en Man'd med en Span'd Van'd og be'd ham i Be'net, saa han spildte Van'det = i. 'hū 'sō. i. m̄d̄. m̄s̄ i. 'sh̄ 'v̄d̄. ω 'be' ham i 'be'nt, sō hq̃ 'sbildō 'v̄d̄.t.

„Ladefogden er rigtignok inte hjemme, han er i Maribo efter noget Egetræ.“

„Ja, saa faar Slagteren vel ikke Grisen denne Gang.“

„Næ, da ikke hvis han gaar, inden Manden kommer hjem.“

„Og kanskesens han fik den ikke alligevel.“

„Nu Tak for Mad. Det var noget, der kvægede. Hvad skal vi bestille, naar vi har sovet Middagsövn?“

„Saa skal vi først vande Faarene, for de kan jo ikke (inte) vande sig selv, saalænge vi tøjrer. Og saa skal vi siden have trillet nogen Jord ned i Sigen (en Lavning i Marken), hvor der er saa vaadt.“

„Hvad Tid skal vi komme hjem til Midaften?“

„Ja vi maa ikke holde op, førend vi er færdige.“

2. De lægger tit Nasaleringen fra *n* og *η* over paa den forudgaaende Vokal:

Land = <i>lɑ̃</i>	lang = <i>lɑ̃</i>
Baand = <i>bɑ̃</i>	tung = <i>tɑ̃</i>
synge = <i>sɑ̃</i>	hende = <i>hɑ̃</i>
han = <i>hɑ̃</i>	hun = <i>hɑ̃n</i>

3. De bruger ikke *ø* eller *q*:

Maden = <i>maːi</i>	Bagerovn = <i>baːin</i>
vaade = <i>vɑo</i>	Bogen = <i>boːan</i>

Agnes gik ud i Laden for at lede efter Æde til Lægens Hest
= *'a.gnəs jɪg ʊ i 'lɑ̃n fɑ ω 'leː ɔdɑ 'eː tɛ 'læːgns 'hæst.*

Herpaa beror det ogsaa, at de bortkaster Datidsendelsen ved de svagt bøjede Verber.

lavede = <i>lɑːs</i>	maledede = <i>mɑːlə</i>
fløjtede = <i>fløjɔ</i>	viskede = <i>vesgə</i>
snakkede = <i>snɑgə</i>	regnede = <i>ræjɔ</i>

Det lynede og tordnede meget i Morges = *de 'lynə ω 'tɔːdnə 'mɑː i 'mɑːs.*

N. K. Larsen.

III

Fra færøiske Tingbøger.

Ved at gennemgaa de færøiske Tingbøger er jeg truffen paa nedenstaaende Folkeminde, som mulig kunde have nogen Interesse for Danias Læsere:

1737 druknede en Kone i Bø (en lille Bygd ved det tidligere Bispesæde Kirkebø) paa Strømø sig; hun led af Bugværk. Liget fandte i Fjæren. Den Mand, som fandt Liget, gik til det og tog Forklædet, som afdøde havde paa sig, af hende og løb dermed op igen paa Bakken, hvor han raabte til Husene efter Folk. Der kom en anden til; Liget bares op under Bakken, lagdes ned der, og Forklædet lagdes over Ansigtet. Den ene blev nu hos Liget, medens den anden hentede flere Folk til. Da den, der først kom i Retten, spurgtes, hvorfor han tog den afdødes Forklæde, svarede han, „at han tog det ikke i anden Henseende eller Mening end som de gamle, hans Fædre, har holdt fore, at naar de finder saadan et dødt Menneske, skulde de tage et saadant Stykke af det Legeme, paa det den Døde derefter ikke skulde komme efter den samme i Verden mere og saaledes af Satan fristes, og videre ikke“.

N. Sundby.

V. Andersen,
Herredsfoged.

ANMELDELSER.

Adam Oehlenschläger, Erik og Roller, en hidtil utrykt Fortælling. Udgiven med Indledning og Noter ved Viggo Bierring. Kjøbenhavn (1897). Det Nordiske Forlag. XVI og 188 Sider 12°.

Naar *Erik og Roller* kaldes en hidtil utrykt Fortælling, saa er denne Betegnelse ikke ganske heldig; thi det mærkelige ved Bogen er jo netop, at den blev trykt, men rigtignok ikke gjort færdig og ikke udgivet. Hvorledes dette gik til, vide vi af Oehlenschlägers Erindringer (I, S. 193): han havde ladet flere Ark af denne Fortælling trykke. inden han traf sammen med Steffens; men da dette var skeet, kasserede han det Hele, „fordi han nu havde faaet en anden Smag“. Han bragte herved et Pengeoffer, der i hans beskedne Stilling slet ikke var lille; men der var intet andet at gjøre, da han med sit skærpede Syn kun saae Manglerne ved sit Arbeide. Nu fik han nok at bestille med *Digtene af 1803*, som skulde være færdige i December 1802, og saa gik der et Aars Tid. Da offentliggjorde han i *Simon Poulsens Nytaarsgave for 1804* fire Digte: *Freias Rok*, *Freias Sal*, *Sjølund* og *Bjarkemaal*, med den Bemærkning, at disse Digte „høre til en nordisk Fortælling, som i sin Tid vil blive Publikum bekjendt“. Det synes herefter, som om Oehlenschläger virkelig har tænkt paa at omarbeide *Erik og Roller*. Det gjorde han dog ikke; men han skrev *Vaulundurs Saga*, og naar man læser den Prosa, han nu evnede at skrive, kan man godt forstaae, hvorfor han kasserede den ældre Fortælling; men man kan ogsaa godt forstaae, at han nu, da han var bleven roligere, lystede de nævnte Digte i Kuld og Kjøen. Saa gik der en halv Snees Aar, i hvilke Oehlenschläger udsendte det ene nye Værk efter det andet, og i 1814 udkom *Helge*. Nu skulde der tænkes paa Fortsættelsen heraf, og i *Hroars Saga* indflettede han en kort Beretning om Eriks og Rollers Eventyr. Denne er saare forskjellig fra det gamle Fragment og holder sig paa flere Punkter nærmere til Saxo; men af mange

Enkeltheder kan man dog see, at Oehlenschläger havde Fragmentet for sig, da han skrev. I den nye Fortælling findes kun eet større Digt, nemlig den gamle Eivins Sang om Jesus og de hellige tre Konger. Dette Digt svarer til den Sang, som den unge Eivin Skjald i Fragmentet synger om „et lidet Barn, han havde seet dybt nede i Syden“ (den nye Udgave S. 122—125); men baade i Form og Indhold ere de to Digte ganske forskellige. I de *samlede Digte* (I, 1823) optog Oehlenschläger ikke blot de før nævnte fire Digte, men han reddede desuden to af Eivin Skjalds Sange fra Forglemmelse, nemlig *Beileren ved sin Møes Lig* og *den nordiske Pilegrim* (Erik og Roller S. 137 og 154), den sidste dog kun med mange Forandringer. For et af disse gamle Digte, nemlig Bjarkemaal, havde Oehlenschläger en særlig Forkjærlighed, saa at han indflettede det baade i Hrolf Krake (tredie Sang) og i de to sidste Udgaver, som han besørgede af Palnatoke (anden Handling). — Endnu en Gang kom han tilbage til Erik og Roller, nemlig i de *Nordiske Oldsagn*, som han 1840 bearbejdede for Trykkefriheds-Selskabet; men her giver han Intet af sit eget: hvad han fortæller om Erik den Veltalende (S. 63—78) er kun et Udtog af Saxos femte Bog, naturligviis efter Vedels Oversættelse.

Om det gamle Fragment var der ikke mere Tale, og det var sagtens glemt af Alle, da F. L. Liebenberg 1860 igjen henlede Opmærksomheden derpaa. Han skriver nemlig i en Anmærkning (Oehlenschlägers Poetiske Skrifter, XIX, S. 306), at „af det forkaastede Arbejde fandtes iblandt Digterens Efterladenskaber de elleve første Ark reentrykte og det tolvte i Correctur.“ Liebenberg havde stor Lyst til at udgive dette „i litterair-historisk Henseende saa høist interessante Fragment“; men heraf blev der intet, og man kjendte i mange Aar ikke mere dertil end hvad man kunde læse i Prof. Kr. Arentzens store Arbejder. Saa blev der pludselig for et Aars Tid siden megen Tale om *Erik og Roller* i Anledning af Dr. Vilh. Andersens Skrift „Guldhornene“, og Hr. Viggo Bierring skrev i Bladet „Dannebrog“ (Nr. 1575, d. 21. December 1896) en Artikel med Overskrift „Erik og Roller kontra Guldhornene“. Han vilde her vise, at i den gamle Bogs gulede Klatpapiersblade ligge gjemt de første spæde Spirer til senere store Værker, og han anfører til Støtte for sin Paastand flere Citater i Prosa, medens man tidligere egentlig kun havde tænkt paa Digtene. Man kan godt forstaae, at Hr. Bierring under denne Syslen med *Erik og Roller* fik Lyst til at udgive hele Bogen, og det er det, som han nu har gjort.

Til Grund for dette Optryk ligger det store kongelige Bibliotheks Exemplar. Det er en Bog i Octav, der bestaaer af 12 Ark, signerede A—M (192 Sider). Den har tidligere været heftet i et blaadt Omslag, men nu er den indbunden i et tarveligt Bind med Læder-

ryg uden Titel, kun prydet med et Par Gulmlinier foroven og forneden; Bindets Sider ere beklædte med marmoreret Papir i graa og rød Farve. Paa Forsatsbladet har en tidligere Eier skrevet sit Navn; men dette Hjørne er klippet af, og paa samme Blad er skrevet med Blyant Ordet „Oehlenschläger's“ d. v. s. at Bogen er et Værk af Oehlenschläger, hvad man ellers ikke uden videre kunde see, da den intet Titelblad har. Dette Ord er skrevet af Bølling, der døde 1862 som Bibliothekar ved det store kongelige Bibliothek, og det er sikkert, at Bogen i mange Aar har været paa det Sted, hvor den nu er; men naar og hvorledes den er kommen der, det kan jeg ikke oplyse. Der er ingen Rettelser i det sidste Ark, og jeg indseer heller ikke, hvorledes man skulde kunne skrive paa dette tynde og løse Papir, som visselig burde have været planeret, da Bogen blev indbunden. At dette er et andet Exemplar end det, som omtales af Liebenberg, derom er der for mig ingen Tvivl. I Hr. Kr. Arentzens „Baggesen og Oehlenschläger“ I, S. 214 læser man følgende Vers:

Herlige Bragamaal!
 skønne Æble
 i Bardegudens
 hulde Kvindes
 gyldne Kar.

Dette Sted findes i det gamle Tryk S. 180, altsaa i det tolvte Ark; men i det st. kgl. Bibliotheks Exemplar læses (den nye Udgave S. 165):

Herlige Bragamaal!
 skønne Æble,
 i Bardeqvindens
 gyldne Kar.

Jeg troede nu et Øieblik, at hiin Læsemaade hidrørte fra Correc-turen; men da Hr. Arentzen senere (Adam Oehlenschläger, 1879, S. 82) har den sidste Læsemaade, har min Gisning vel intet at betyde.

Retskrivningen i det gamle Tryk er temmelig skjodesløs, saa at det samme Ord ingenlunde altid staves paa samme Maade; Tegnsætningen er ogsaa mangelfuld, og endelig findes der mange Trykfeil. Maaskee er der ingen, som man ligefrem kan kalde meningsforstyrrende, thi med lidt god Villie kan enhver opmærksom Læser rette dem; men nogle af dem ere dog temmelig alvorlige: man kan saaledes træffe „Tilfredshed“, hvor der sikkert bør læses „Utilfredshed“, „frygte“ for „frygtes“, „straffede“ for „straffende“, „han“ for „hun“ o. s. fr. Naar man nu vilde udgive Bogen, kunde man i en

1802.

- 53, L. 5—6. spurgte den vagt-
havende Kiempe. (Trykfeil)
59, L. 5 f. n. Hofmænd
59, L. 3 f. n. Vestmar havde
tolv og Kolle tree Sønner.

62, L. 2—3. Det er ogsaa en
norsk Kiempe!
75, L. 3 f. n. han (Trykfeil)
88, L. 5 f. n. Nei der er den
ikke! (Trykfeil)
94, L. 3. straffede (Trykfeil)
96, L. 2 f. n. bedrøvet og be-
styrtset.
118, L. 1 f. n. saae deres Vogn
komme rullede. (Trykfeil)
125, L. 2. Svar (Trykfeil)
133, L. 2. Alterne
140, L. 2 f. n. Østen . . .
Morgenrødens
klare Hiem,
S. 143, L. 8 f. n. dandsede
S. 177, L. 15. for løs at vorde.
S. 179, L. 11. svor
S. 180, L. 7. Høit han svang sig
(det er et Vers)
S. 182, L. 14. forskellige

1897.

- S. 53, L. 13—12 f. n. spurgte han
den vagthavende Kiempe.
S. 59, L. 11. Høvdinger
Denne Sætning er oversprunget;
den skulde have staaet S. 59,
L. 13 efter Ordet „Regieringen“.
S. 61, L. 12. Der ogsaa en norsk
Kiempe!
S. 72, L. 13. hun
S. 82, L. 7 f. n. Nei det er den
ikke!
S. 87, L. 13. straffende
S. 89, L. 8—7 f. n. bedrøvet be-
styrtset.
S. 108, L. 10. saae deres Vogn
komme rullende.
S. 113, L. 8 f. n. Saar
S. 120, L. 2 f. n. Altrerne
S. 128, L. 10
Morgenrødens
klare Hiem,
S. 130, L. 1 f. n. dansede
S. 162, L. 14. for los at vorde.
S. 164, L. 6. svoer
S. 164, L. 1 f. n. Høit svang han
sig
S. 167, L. 6. forskellige

Som man seer, ere nogle af de nye Læsemaader nye Feil, til-
deels af meget alvorlig Beskaffenhed; andre ere gamle Trykfeil.
der af Vanvare ere blevne rettede, og atter andre ere afvigende
Stavemaader, som kunne være meget gode efter deres Beskaffenhed.
men som afgjort ikke høre hjemme der, hvor de ere anbragte. Til
de sidste to Grupper høre de andre Feil, som jeg har lagt Mærke
til, men ikke anført her, og jeg synes kun, at der er lovlig mange
af dem; thi de ere alle Pletter i et „aldeles bogstavret“ Optryk,
medens de ingen Skade vilde gjøre i en anden Bog.

Det er maaskee meget morsomt at finde Feil hos en Medbeiler;
men i dette Tilfælde er jeg ikke. For flere Aar siden, paa en Tid.
da Ingen tænkte paa at udgive *Erik og Røller*, afskrev jeg hele
Bogen, da jeg gjerne vilde have den i min Samling og aldrig kunde
vente at faae den paa anden Maade. I denne Afskrift fulgte jeg
Originalen Side for Side og Linie for Linie og gjengav den i det

hele saa noiagtigt, som jeg kunde; og at see til er det virkelig en ganske pæn Bog. Da jeg nu vilde collationere mit Exemplar af Hr. Bierrings Udgave, faldt mit Øie paa et Par Steder, som saae mig noget mistænkelige ud, og da jeg opsøgte dem i Afskriften, fandt jeg der andre Læsemaader. Hvor var nu Feilen? I den trykte Bog eller i Afskriften? Jeg var ikke rolig, før jeg havde seet efter i Originalen, som i disse Tilfælde gav min Afskrift Ret. Det er saaledes tildeels Selvplageri, som har ført mig til denne Undersøgelse af den nye Udgave. Jeg skrev i sin Tid en Fortegnelse over de Trykfeil i den gamle Bog, som jeg havde bemærket og gjengivet; thi jeg eller en Anden kunde ellers let ansee dem for Feil i Afskriften. Ved nu at eftersee disse Steder i den nye Udgave fandt jeg, at mange af dem vare blevne rettede. Nogle Feil har jeg fundet heelt tilfældigt, og nogle af Digtene har jeg efterseet lidt nøiere; men sammenlignet de to Texter i deres Heelhed har jeg ingenlunde.

Saaledes er denne Anmeldelse bleven til, og den er mulig allerede bleven for lang; men det maa dog være mig tilladt endnu at sige et Par Ord om Noterne bag i Bogen. Af dem faaer man nemlig nyttige Oplysninger. Man lærer saaledes, at Freir er Gud for Agerbruget, at Trudvanger er Thors Bolig, at Tyr er Krigsguden, og at Fenrisulven ligesom Hel og Midgaardsormen var avlet af Loke og Angerbod. Andre Noter ere af sprogligt Indhold, og af dem lærer man f. Ex., at Bane er det samme som Banemand, at en Stang er et Spær, og en Dannemand en Hædersmand. I den allersidste Note staaer, at der ved Vælskland her vistnok ikke særlig tænkes paa Frankrig; nei, jeg troede ogsaa, at man ved dette Navn nærmest tænker paa Italien, om det end maaskee ogsaa kan betyde Frankrig. Man kan vel med nogen Grund spørge, for hvem disse Oplysninger egentlig ere bestemte. At et saadant Fragment skulde kunne blive Almeenlæsning, kan man dog fornuftigviis ikke troe, og det er vel heller ikke Meningen, at det skal indføres i Skolerne. Jeg tænker mig, at Bogen maa søge sine Kjøbere og Læsere i den Oehenschlägerske Menighed, som maaskee ikke er saa meget stor; men naar man tiltroer de Folk en saadan Uvidenhed, som disse Anmærkninger forudsætte, saa gjør man dem dog sikkert Uret. Noternes Antal løber op til halvandet hundrede, og jeg troer virkelig ikke at tage meget teil, naar jeg mener, at 90 Procent af dem ere aldeles overflødige.

Januar 1898.

Carl Elberling.

H. S. Vodskov: *Sjæledyrkelse og naturdyrkelse. Bidrag til bestemmelse af den mytologiske metode.* Rig-Veda og Edda. Kbhvn. 1897 (CXLIX + 560 sider).

Man tager næppe fejl, når man sætter en ret stærk antisemitisk følelse, uvilje mod „nutidens jødiske såkaldte fritænkeri“, den „hæsligste form for semitisme“, som det, der i sidste instans har været det bestemmende for grundsynet i hr. Vodskovs bog. Modsætningen mellem Indogermaner og Semiter betones i den på det stærkeste. Semiterne løsnes således ganske fra forbindelse med de Ariske folk og klassificeres sammen med Ægyptere og Negere til én race. Og medens selv Polynesiernes og Indianernes mytologi ligesom Mongolernes litteratur efter forfatterens mening „står vor meget nær“, er semitisk religion og litteratur „derimod i alle deres grundtræk os fremmede og fjærne . . . står i den skarpeste modsætning til den naturhengivelse, hvori jeg søger det Indogermanske åndsmærke“. Forf.s be-
gejstring over Indogermanerne, særlig Germanerne, er uden grænse. Verdenshistoriens udviklingsgang finder han udtrykt i det „gamle Indogermanske æventyr“ om de tre brødre, hvoraf de to ældre, fremmelige, velbefarne og velagtede, drager først ud, medens den yngste går som tosse hjemme; og så bliver det dog ham, som vinder prinsessen og det halve rige; „Indogermanerne er verdenshistoriens Klodshans“. Semiter og Mongoler stifter store kulturriger, medens Indogermanerne endnu lever som halvvilde. „Men hvad sker? De mongolske og semitiske kulturriger forsvinder eller går i stå, verdenshistoriens akse skifter pludselig om; så er det Indogermanerne og dem alene, der bliver kulturens og fremskridtets bærere“.

Og spørger vi om grunden til dette omslag, så ligger den efter forf. ikke i særlig tekniske eller intellektuelle anlæg hos Indogermanerne. Tværtimod, Semiterne er i al materiel kultur Indogermanernes lærere (Babyloniernes mønt, mål og vægt, cirklen på 360°, Semiternes „som det synes racen medfødte handelstalant“). Det må altså — slutter forf. — alene være „åndsretningen, det hele på den religiøse grundstemning hvilende sociale og videnskabelige grundsyn, som vor race skylder sit fortrin“. Dette ejendommelige grundsyn på omverdenen, som Indogermanerne alene skal have bragt til fuld udfoldelse, kalder hr. Vodskov for „naturdyrkelse“; alle andre folk ere blevne stående ved en naturbetragtning, han betegner som „sjæledyrkelse“. Det er modsætningen mellem Indogermanernes og andre folks grundsyn, der har givet hr. V.s bog sit navn, og det er den, der søges påvist hos de forskellige Indogermanske folk.

Det foreliggende bind gennemgår på sine 560 sider den første Indogermanske religion, således som den har givet sig udtryk i Rig-Veda, den ældste bevarede Indiske hymnesamling, og søger at påvise, hvorledes vi i den (i skikkelser som Aditi, Tvashtar o. a.) har spor af

en oprindelig, men næsten forsvunden naturdyrkelse. Men denne fortrænges i senere tider af sjæledyrkelse, repræsenteret af gudeskikkelser som Agni og Soma. Denne „svigten af den Ariske fane“ med dens naturdyrkelse har til følge, at Inderne „synker ned fra den Ariske herskerstilling (!) og nu udbyttes og styres af det Britiske rige så let, som var det Kaffer eller Polynesiere, talen var om“. Altså et bevis for rigtigheden af forf.s teori om, at Ariernes kulturelle førerstilling skyldes deres naturdyrkelse og falder, når denne opgives. —

Hr. V. betragter åbenbart selv dette sit „grundsyn“ med dets nye racesondring og dets modsætning mellem „naturdyrkelse“ og „sjæledyrkelse“ som noget af det betydeligste i sin bog. Det er imidlertid urigtigt.

Når man ser hen til det lidet, der er kommen ud af det vældige studiemateriale og den skarpsindighed, som moderne antropologer, sprogforskere og religionshistorikere har bragt i anvendelse overfor racespørgsmålet — resultatet har næsten kun været en raseren af alle gamle inddelinger og teorier, uden at noget nyt er bleven sat i stedet — er det nærmest med lidt undren, at man betragter den naive selvsikkerhed, hvormed forfatteren ud fra et forsvindende bevismateriale docerer de ganske nye resultater, han er kommen til angående raceinddelinger og racekarakteristiker. Forfatterens slæn „Semiter“, „Hamiter“ og Negre sammen til én race, snart på grundlag af antropologiske og snart, hvor de ikke slår til, ud fra sproglige grunde, er kun forståelig ud fra rent personlige følelser overfor Jøderne i nutiden. Også racekarakteristikkerne beror på en såre overfladisk betragtning af kendsgerningerne. Som Semiternes (o: „Semiterne“ + de Afrikanske folk) mest fremtrædende åndelige ejendommeligheder anføres „en afgjort naturfornægtelse, en nøgtern begejstring for det rent logiske og en lidenskabelig fanatisme“. Og dette begrundes i det gamle testaments litteratur, skønt denne kun repræsenterer en ganske enkelt side af folkets åndsliv, i Assyrernes „fanatiske krigsbegejstring“ og — lidt overraskende — i at „Negerstammernes fetisjisme ægte semitisk (!) gør den hele natur til et indifferent legetøj for åndernes vilkårlighed“, i at både Syrer og centralafrikanske stammer har lidenskabelige religiøse orgier og i at centralafrikanske stammer skal have et rent semitisk (?) handeltalent. De gamle Ægyptere, som forf. dog også regner for Semiter, omtales i denne sammenhæng ikke med et ord, sagtens fordi der næppe kan tænkes egenskaber, der passer mindre på dem end den semitiske „fanatisme, lidenskabelighed og hede lyrik“.

Uheldig som forf.s racebestemmelser er hans opstilling af „naturdyrkelse“ og „sjæledyrkelse“ som grundmodsatninger i religiøs henseende eller i naturbetragtning. De udelukker nemlig ikke hinanden, er ikke absolute modsætninger, i hvert fald ikke således

som hr. V. definerer dem. Ved „sjæledyrkelse“ menes åbenbart — trods den uheldige og ikke ganske rigtige definition¹⁾ — det samme som religionshistorisk almindelig kaldes animisme o den naturerkendelse, der forklarer bevægelse i naturen som udslag af en sjæl af lignende art som menneskets. Og som „naturdyrkelsens“ grundtanke angives, „at naturen er guddommelig og tilværelsen en lovbunden nødvendighed“. Hvad hr. V. mener med, at „naturen er guddommelig“, er anm. ikke klar over — og det er selv for den bedste vilje næppe muligt at opdage nogen fundamental modsætning mellem de sjæle, der for animismen styrer naturen, og så de „naturguder“, som forf. i Rig-Veda finder som lævninger fra en „naturdyrkende“ periode, og som vel må være eksempler på „naturens guddommelighed“. Nej modsætningen til sjæledyrkelsen finder vi udelukkende i den anden halvdel af hr. V.s definition af naturdyrkelsen, i troen på tilværelsens lovbundne nødvendighed. Sjæletroens ånde-vilkårlighed og „materialismens“ lovbundenhed, dens kræfter og stoffer, er de to store modsætninger i folkenes naturbetragtning, som udelukker hinanden og står kæmpende overfor hinanden.

Hr. V. har kaldt sin bog „et bidrag til bestemmelse af den mytologiske metode“. Bidraget består først rent negativt i en kritik af hvad forf. kalder „sammenligneri“; han forstår derved åbenbart kun Max Müllers og Kuhns filologiske metode; den engelske skoles rent saglige sammenligning af de forskellige folks religioner og mytologier omtales mærkelig nok ikke med et ord. Til gengæld gør forf. det ganske af med Max Müller og Kuhn, kunde måske nok have gjort det med lidt mindre glubskhed i betragtning af, at metoden dog allerede 1890, da første hæfte af „sjæledyrkelse“ udkom (cf. Dania II, 73—78), var gået over til historien. Udgangspunkterne for hr. V.s egne metodiske teorier finder man i udtalelser som: „mytologierne er et nøje udtryk for land og folk“, „de ere i deres inderste rod knyttede til deres folks levesæt; det mest karakteristiske og lærerige for studiet er netop forskellighederne i de enkelte landes mytologier“. At land, klima og race giver enhver religion sin ejendommelige farvning, som det har sin store interesse at studere, er vel hævet over enhver tvivl; men det er næppe så nyt, som hr. V. synes at mene — selv den værste „sammenligneri“ vil sikkert underskrive det — og det, at der i de forskellige „mytologier“ findes nationale, stedbestede elementer, udelukker dog ikke, at der også findes almen menneskelige elementer, som gentager sig

1) „Selve naturgenstandene ere oprindelig afdøde forældre eller bedsteforældre eller dog frembragte af dem (!) og samtlige naturvirksomheder ere ytringer af de afdødes (?) velvilje eller uvilje.“

fra folk til folk. Hvilke af disse der er „mest karakteristiske og lærerige for studiet“, turde vel være en smagssag; og mer end tvivlsomt er det, om man ikke altid ved at undlade saglig sammenligning berøver sig et vigtigt middel til forståelse af mange religionshistoriske fænomener.

Hvor uenig man end imidlertid kan være med hr. V. i hele hans grundsyn på folkenes og religionernes udvikling, er der næppe nogen læser, der lægger hans bog fra sig, uden at føle sig ham forbunden for de mange fortræffelige enkelte afsnit, som hans urokkelig sunde sans og trang til klarhed og simpelhed har skabt. „Udbredelsesteorien“ i indledningen er vel i den retning det betydligste, bogen yder. Langt fra af lignende rækkevidde, men vidnesbyrd om samme trang til enkle og klare synspunkter er i de senere hæfter studierne over Rig-Vedas alder, over Agni og Soma, der mere konsekvent, end nogen tidligere forsker har gjort, klarlægger, at vi i Rig-Veda har ikke en naiv urarisk hyrdetids ophøjede billeddigtning om naturfænomenerne, men en professionel præstestands sange, der i uendelig skruede og kunstlede lignelser forherliger offerildens (Agnis) tænding, offersmørrets smeltning og pressningen af den berusende somadrik og stadig søger at indskærpe ofrets hellighed og præsternes uundværlighed. De senere studier i bogen, hvor Rig-Vedas „naturdyrkelse“ søges påvist, er hverken så betydelige eller synderlig overbevisende. Her føles også mest værkets store bredde. Hvis forf. i de følgende bind, hvis tilsynekomst man forhåbentlig om ikke altfor lang tid kan glæde sig til, stadig skulde finde det fornødent at give hele sit studiemateriale, vilde det være i høj grad ønskeligt, om en hel del af de mange bevissteder henvises til fodnoter eller tryktes med petit.

Theodor A. Müller.

EN KLADDEBOG AF BLICHERS.

MEDELT AF

H. TRIER.

I Universitetsbibliotekets Manuskriptsamling (Additamenta Folio Nr. 219) findes et Amtskort over Jylland (de enkelte Blade signerede henholdsvis 1825, 26, 27, 28 og 29), som har tilhørt Steen Steensen Blicher og af ham er blevet benyttet paa Udflugter fra Spentrup Præstegaard. Bagsiderne af Kortene, for en Del ogsaa Bladrandene paa Forsiderne, har Blicher brugt som Kladdepapir. Ikke alt er længer til at læse, Blækket er af og til stærkt bleget, og Hjørner af Bladene jævnlig smuldrede bort. Største Delen er dog tydelig nok og giver tilsammen et ret alsidigt Billede af Forfatteren. Det synes navnlig at være fra første Halvdel af Fyrreerne, de foreliggende Udkast i Vers og Prosa skriver sig.

I.

DIGTEREN.

Hovedmængden af Versene udgør en Række Digte om danske Træer: Hyld, Lind, Hyben, Pil, Vidje, Gran, Enebær, Røn, Rankevækster, Lyng, Eg, Hessel, Ask, Abild, Torn; Poppel og Esp. Forf. synes undervejs at være bleven trætt. Midt inde mellem Digtene staar der etsteds:

„Rignok er der flere Træ'r tilbage;
Men ifald de her ej vil behage,
Kan Enanden tage fat
God rolig Nat.“

Imidlertid har han dog forøget Rækken med flere (Silje, Bøg, Birk, El, Morbærtræ, Myrte og Gyvel), forinden han optog den i „Min Vinterbestilling 1842—43“ (6. og 7. Bind af „Samlede Noveller“, Randers 1844).

De giver tilsammen et Stykke blichersk Livsfilosofi: „Naar Mennesket voxer og Verden prøver, — Med Suk sig og Graad i Taalmodighed øver, — Tidt kaster det længselsfuldt Blik tilbage — Paa Vuggetidens de rolige [rettet til: venlige] Dage — Seer fremad, og spørger [1844: sukker] vemodigen: „Naar — Skal jeg i den Vugge, som aldrig [r. t.: ikke] gaaer?““ (Pil.) „Et stakket Liv, men dette skjönt og glad — O! det er ikke til at kimse ad [r. t.: skjönt og læt — Af saadan eet man vorder aldrig [r. t.: bliver ikke] træet; 1844: Et stakket Liv, men dette skjönt, jeg foretrækker — For et, som længt, men hæsligt sig udstrækker.“ (Lind.) „Stort og Smaat, som alting, endes — I den store Moders Grav“ (Enebær): Du hvide Rose „selv i Dit blide Smil — mig minder om Amors og Dødens Pæl“ (Hyben). „Du stolte Eeg [1844: Du stolte Skovdrot]! ak krumpen bli'er [omsider] — Din Hud. Storm efter Storm Din Krone [slider] — Og Øxen, som har ligget ved Din Fod — Engang Dig [1844: Dig snarligt] levner blot en Rod. — Hvad levnes mig da, naar jeg maa befale — Mig Gud i Vold? Her blot Cometens Hale.“ (Eg.) „See, Hedens Blomstertid er snart forbi — og saa er Lærkens. Paa sin Vandresti [1844: sin mørke Sti] — Vil Jægren over Ørkens Taushed sørge, — Og: hvor er Sangeren? vemodigt spørge. — Da [1844: Hm,] han har sunget sig tildøde. Men — Der efter ham vil komme fleer [r. t.: ny] igjen. — Og Ingen vel [1844: Saa mange ej] den Gamle savner — som Graven favner.“ (Lyng.)

Livets og Lykkens Forgængelighed, det er Grundtonen hos Blicher. Og særlig er det de stores Lod at falde. „Ubekyndret ved Storm og ved Regn, — Du est alene Dit eget Hegn. -- Forkrympede Stakkel! forvoxede Dverg!“ siger Digteren til Vidjen. Men den svarer: „Hvi haaner Du mig? Hvis Du tør, da sværg: — At Kæmpebøgen for Stormen er sikker, Der uden at vælte, blot lidt i mig vrikker. — Fortæl mig, uregt Din Kæmpegran — Er større end jeg, naar fra

Skyernes Rand — Et Lyn den spalter fra Top til Taa — Vi andre Smaadværge see roligt derpaa.“ Men netop det harmer Digteren. „Saa er just Dværgelivet, Du Pusling!“ udbryder han. „Naar Kæmpen styrter, saa staaer en Usling — Men heller falde som Bøg og Gran, — End nedrig at krybe som Vidjen i Vand — Langt bedre at segne, med Storme i Kamp, — End sygne i Mosernes giftige Damp [r. t.: end døsigen sygne — end sygne og døse — end døsigt hensygne i Mosernes Damp].“ (Vidje.)

Med et satirisk Smil ser Digteren paa Snylteplanten, der rives med i Faldet af det store Træ: „Der har vi Vedbend. Op, ved Bistand, stræber, — Som en Client den ved Patronen klæber — Ved ham den hænger, og med ham den falder — Den sagselig, men han med stort Rabalder — Saa det den lille Mand maaskee kan more: — Han synker saa [1844: ned] i Selskab med de [1844: den] Store.“ (Rankevækster.) Samtidig priser han den sunde Selvfølelse: „Saavidt er jeg altid kommen,“ siger han til Enebærret, — „Jeg paa egne Ben kan gaae [1844: staae]; — Var end somtid slunken Vommen, — Ingen mig suurmule saae.“ — „Aah! jeg mangengang har seet Dig, — Rigtig i et snavst Humør,“ svarer Enebærret, „—Om ej ravgal Du har teet Dig, — Mon Du derfor roses bør?“ — „Roses?“ gentager Digteren, „heller dadlet blive! — Dertil er jeg bedre vant.“

Bestandig munder hans Filosofi ud i hans personlige Følelser og Tilstande. „Jeg troer, Du skyder — Saa mange Kviste, Din Kraft de bryder,“ siger han til Hylden. „Ja — den Smaafugl, der har mange Børn — Er svagere end [1844: er svag imod] den eenbarnede Ørn“ — Blicher var selv en fattig Mand med 10 Børn. „Een faaer en Kurv, et Hjerte Enanden — (Tidt kunde de bytte ret godt med hinanden) — Paa somme Hjerter kan man ikke lide — Hvad boer i dem kan man ej forud vide“ (Pil) — Blicher var selv en skuffet Ægtemand med en Hustru, han ikke kunde lide paa: „Man binder Mennesker, binder Træer — Hvad Baand mon størst Glæde os yder?“ (Abild.) Paa personlige Erfaringer hviler sikkert ogsaa en paa et af de sidste Blade henkastet „Definition paa Gjæld“: „Gjæld

er et Mindre end Intet, men som alligevel kan føles.“ „Ak ja [1844: Ak Eeg]!“ siger han sukkende til Egen som Resultatet af det hele, „vi begge have været unge; — I Alderdommen blir [1844: bli'e] vi søvngtunge.“ Og han kaster et kritisk Blik paa sig selv: Eet Slags Torne, „som gie Saar, dog ej uvendigt — Indenfor de suppuree stændigt — Disse har Du selv Dig skabt — Hvad de rive, er for stedse tabt.“ (Torn.) Bedst føler han sig hjemme, „Hvor Blæsten hviner frit, som Tordnen skralder — Paa brune Slette, hvor min Bane falder [1844 begge Linjer udeladte] — saa gennem Lyng, saa over Lyng — Hvor tidt det i mig hvidsker: Syng!“ (Lyng.)

I det væsentlige er Teksten den samme i Udgaven (1844) som i Udkastene, dog, som det ses, med enkelte mer eller mindre betegnende Forskelligheder. Hylden har saaledes i Udk. „hundrede Parasoller saa hvide“, i Udg. er de „nydelig hvide“, men uden Tal, og har den i Udkastet „en knortet Green“, saa er denne i Udgaven bleven en „forvoxen Green“. Naar Hylden „uddriver Sveden af syge Lemmer“, medens „Hesselvoller og Stigeremmer — Gjør slige Kurer paa friske med,“ saa er Forskellen: i Udk., at „En Doctor hist ordinerer, — Og her Officerer“; i Udg. med større Lidenskab, at Hyldens „Sved er kun Vand mod den anden saa rød, — Hvor Hesselkvisten og Remmen har kløed“. Hyben kan man baade i Udg. og i Udk. sylte, men kun i Udk. „dermed vise: man har ej omsonst — Studeret den vigtige Huusholdningskonst“. Hensigten med Kurvepilen „viser sig — i Udk. — meer end det Halve af Livet,“ i Udg. dog kun „næsten det Halve af Livet“. Immergrønt bringer i Udk. Blicher til at tænke „saa min Tro! — Paa Ninon de l'Enclos“: „Til Vinter den slet intet kjender“; i Udg. er denne Ideassociation bortfalden. I Udk. staar Egen „ene; det er kongeligt — Men svar er og den kongelige Pligt“; i Udg. „staar Du ene, gamle Skovens Konge; — Seer, som en Fremmed, paa de mange Unge“. Baade i Udk. og i Udg. er Johan i „Kjærlighed uden Strømper“ mærkværdig nok bleven Bødker og har opgivet Skrædderhaandværket, den Johan, „der — ifølge Udk. — „var bestemt til Ægtemand“, men — ifølge Udg. — „ei kom ind i salig Ægtestand“; Hesselens Kæppe

bruger han „saa til Tønde saa til Skjeppe“, medens det i Udk. tillige udmales, hvorledes de af „Profossen Lars, — Niels Corporal Peer Paarses Mars“ bruges „til at hærde Rygge — Der hvor Soldater Bly maae tygge,“ og „til at lære Folk at slaae — Med Kraft paa Bagen, naar de vinde maae.“ „Istedetfor de Stokke, de Spidsrødder, — Man nuomstunder sanker Nødder. — Om og de ere tomme — Man fylder dog sin Lomme,“ hedder det i Udk., Udg. føjer verdensklogt til: „Som og med Bøger sine Hylder — Ihnu! Altsammen det jo fylder.“ Under Om-talen af Asken Ygdrasil er det i Udk. „Dobbeltø“, der afløser Læsningen af de gamle Skrifter, i Udg. maa man nøjes med „Dagligtø“. „Hvad vil Du paa denne Kant?“ spørger Digteren den kanadiske Poppel, og Udk. giver intet Svar, men siger blot med Fremskridtsmandens Ironi over de hjemlige Forhold: „Vi det ny kan ikke bruge — Paa det gamle fast vi ruger“; Udg. giver et Svar, der ikke er slet saa haabløst: „Bringe Blade fra mit Fædreland; — Slige I maaskee behøve kan.“

Bag paa et af de sidste Kort findes et ufuldendt Udkast til et Digt om Fluén. Videre gennemført er det trykt i „Min Vinterbestilling 1842 og 43“ under Titlen „Fluérne“. Men oven over Udk. staar som en mere omfattende Overskrift Ordet „Insecterne“. Blicher synes da at have næret Planer om en Række Digte, gennem hvilke de danske Insekter kunde udgøre tredje Afdeling af den Naturkoncert, der i Forvejen omfattede „Trækfuglene“ og „de danske Træer“. I Miniaturformat har han virkeliggjort denne Tanke i Skizzen „Improviseret Aften- underholdning“ („Min Vinterbestilling 1844 og 45“).

* * *

Til den Kæde af Digte, i hvilken Blicher sammenligner Livet med en Jagt, en Krig, et Gæstebud o. l.¹, findes her et i hans samlede Digte ikke optaget Led: Livet sammenlignet med en Klub (trykt i Randers Amtsavis 1844 No. 1):

¹ Se foruden disse Digtet „I en ung Piges Stambog“ („Digte“ ved P. Hansen II S. 210).

„Til Livet man haver haft Lignelser m[ange]
 Saa den i Prosa, saa den i Sange
 Nu dennegang jeg en Klub det vil kalde
 Hvori vi er rejsende Medlemmer alle
 Selv Directørerne ere ej faste
 Og skjøndt de sig nødigen ville forhaste
 De seent eller snart dog faae Eftermænd
 Som En falder fra, frem staaer En igjen [rett. fra: staaer
 Enanden igjen].

Bygmesteren skyldes et godt Locale,
 Men Lemmerne have den Vane at male
 Med alle Slags Farver, og Navne indskjære
 Paa Ruder og Vægge. Udødlige ere
 De virkelig ogsaa, til Glarmestren sætter
 Nyt ind, og Muurmesteren Væggene sletter.

Conversationsstuen stærkt frequenteres,
 Fraværende meget strængt criticeres.
 Naar Een kunde slippe med lempeligt Hyp,
 Saa bruges omhyggelig Daguerreotyp.
 Ved paa slig Maade at conversere
 Det menes: man selv sig kan conservere
 Jo vist! Nej! jo mere Du skrupper Enanden
 Des bittre fyldes Dit Bæger til Randen
 Stik ud frisk! Du dog ikke nægte vil,
 At tømme den Skaal, Du drak andre til.

Her spilles. Ja Livet selv er jo et Spil
 Hvori man bestandigen vinde vil,
 Saa i Commercespil, saa i Hazard;
 Det første lidt kjønnere ud sig jo taer;
 Det sidste gier Død eller slem Skavank
 Naar Pointeuren raaber: „va banque!“

Her dandses. Eja! Det gaaer saare ly[stigt]
 Om Gulvet [r. t.: Gulv end] er svagt, man betræder d[et
 trøstigt]

Man hvirvler sig hen, ligerviis som [? til Tider?] [1844:
som Tiden]

En Slange sig selv udi Halen bider

[Nu] fører Een, nu Enanden op

[Med] zirligt a plomb, eller rædsomme [r. t.: og med smi-
dige Hop]

[1844¹: Men allesammen de og føre ned:

Det Arbeide koster dem Slid og Sved,

Til de omsider maae takke af.

Saa er da forbi Hvad dem Hopsasa gav.

Saa gaaer det vor Klub: naar et Medlem ældes

Af Bedemanden han snart udmeldes.

Enanden stundom udmelder sig selv,

Og begge bortskylles i Tidens Elv.]

Men Bordet! der søger de alle hen,

At tage for Tab lidt Oprejsning igjen:

Man æder og drikker, man bruger Munden

Indtil man omsider bli'r kjævebunden.“

Ossianske Mindelser har følgende Digt, for saa vidt ogsaa
et Led føjet til en tidligere Række:

,^{5/11} 44 En herlig Kongeskjald

Sad i sin Fædrehal

Han monne Harpen slaae.

Kun faa der lytted [r. t.: hørte] paa

Malvina.²

Før om ham tæt de stod; .

Men de nu [r. t.: alle] ham forlod.

Han har ej Slægt ej Ven,

Kun ene Dig igjen

Malvina.

¹ De følgende 8 Linjer ere for største Delen ulæselige i Udkastet.

² En af sine Døtre, gift 1838, havde Blicher givet det ossianske Navn Malvina. Jvf. i Digtet „Min Svanesang“ Verset: „Kom, Malvina! søde Datter Du! — Ræk din gamle Fader Harpen nu! — Længe hang den urørt, ej forglemt, — Sidste Gang den til hans Barm bli'er klemt.“

Ej længer ung og stærk
 Men træt af Kongeværk
 Og gammel blind og graa
 Kun [r. t.: Een] ved hans Hjerte laae
 Malvina.

Ej flere han beholdt,
 Det blev ham trangt og koldt
 En anden Morgen gry'r,
 Didhen med Dig han fly'r
 Malvina.

Du har end [r. t.: haver] Mand og Søn —
 O dette er min Bøn:
 Behold dem længe her!
 Gjenfind dem saligt der!
 Malvina!*

* * *

Med mere afbleget Blæk end Omgivelserne findes paa
 Baksiden af det første Kort et Par Vers til to Søstre, Døtre af
 Godsinspektør Scheel paa Langeland, Lydia Hedemann, gift
 med en Landmand, og den ugifte Charlotte Scheel, begge
 boende i Tranekær:

Fru Hedemann, født Skeel, til venlig Erindring
 Om den jydsk Landstryger, som uden Hindring
 Fandt saadant Asyl udi Tranekær,
 Han gjerne bestandigt var bleven der.

Charl. Du ædle Fee paa min Vej
 Om Du glemmer mig, Dig glemmer jeg ej
 Det første og sidste Kys Du mig gav
 Skal kvæge mit Hjerte indtil min Grav.*

I en Navneliste paa et andet Blad — den ser nærmest ud
 som Fortegnelse over Personer, til hvem han vil sende et

af sine Arbejder — findes foruden Navne som Carl Bagger, Sn. Birch, Ingemann, Werlauf ogsaa Navnet Tranekær. Maaske de to Smaavers har været bestemte til ved en saadan Lejlighed at skrives foran i den tilsendte Bog. Navnet Hedemann, Tranekær, staar ligeledes paa en Liste, Blicher har kradsat op i et af Kortenes Rand, under Overskriften „Subsc. Pl. at sende til“, ved Siden af P. L. Møller; P. H. Lorends., Haderslev; Eckbohrn, Götheborg; Cleasby; C. Bagger. Endnu en Gang findes Ordet Tranekær, øverst paa en Side efter Indledningsordet „Exemplarer“ i Flugt med Asbjørnsen og Moe, Mellin, Carl Bagger, Malvina.

I „Min Øreise i 1843“ (Randers Amtsavis 1843 Nr. 168) siger Blicher under Tranekær: „Naar jeg glemmer H. og hans Familie, saa har jeg glemt mig selv. Og jeg gjensaae i dette venlige Huus en ædel Pige, et Mønster for Dannemøer, hvem jeg yder og skylder aandelig Høiagtelse og hjertelig Hylding. Seer hun disse Linier, veed hun, hvem der er meent, og skjænker vist den gamle Sanger en vennehuld Tanke. — Velsignede Huus! Der behøvedes ikke et „Lasz ihn herein, den Alten!“ Der Alte traadte ind uden Melding. Det gik let; men at træde ud igjen! Han sukkede, og — han sukker endnu.“ —

Ogsaa paa anden Bagside staar, paa tværs af Sidens øvrige Indhold, nogle personlige Linjer (til hvem? maaske en af hans svenske Venner?):

„Paa Træk vi mødtes første Gang
Heel fjernt fra elskte Danevang.
Naar Trækketiden er forbi
For evigt samles ogsaa vi.“

Rundt omkring paa Bladene findes Stumper af Digte eller Vers.

Saaledes nogle dunkle Linjer om en „Ellekvinde“:

„— at mane Fatter en Ellekvinde.
Det var dog muligt jeg Een kunde finde,
Som skillede mig ved den jeg bærer,
Som aldrig tjener, men altid tærer.

Ba
Go
me
bo.

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000
 1001
 1002
 1003
 1004
 1005
 1006
 1007
 1008
 1009
 1010
 1011
 1012
 1013
 1014
 1015
 1016
 1017
 1018
 1019
 1020
 1021
 1022
 1023
 1024
 1025
 1026
 1027
 1028
 1029
 1030
 1031
 1032
 1033
 1034
 1035
 1036
 1037
 1038
 1039
 1040
 1041
 1042
 1043
 1044
 1045
 1046
 1047
 1048
 1049
 1050
 1051
 1052
 1053
 1054
 1055
 1056
 1057
 1058
 1059
 1060
 1061
 1062
 1063
 1064
 1065
 1066
 1067
 1068
 1069
 1070
 1071
 1072
 1073
 1074
 1075
 1076
 1077
 1078
 1079
 1080
 1081
 1082
 1083
 1084
 1085
 1086
 1087
 1088
 1089
 1090
 1091
 1092
 1093
 1094
 1095
 1096
 1097
 1098
 1099
 1100
 1101
 1102
 1103
 1104
 1105
 1106
 1107
 1108
 1109
 1110
 1111
 1112
 1113
 1114
 1115
 1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450
 1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493

Saa er der Lejlighedsdigte.

Poul Johan Lakier, f. 13. Juli 1779, d. 7. Marts 1854, havde fra 1818 været Sognepræst i Sverborg, Præstø Amt. Til ham maa følgende Fødselsdagsdigt være skrevet, som det synes, i hans Menigheds Navn:

„Lakier i Sværborg.

For Dig et Aar er endt, et Aar begynder
Paa ny, vor elskte, faderlige Ven!
Hvad Hjertet føler, det i Sang forkynder:
O denne Dag fornyes vil igjen.

Gud var Din første Borg, Gud var Din Klippe
Ej skjæved Du for Dolke, ej for Sværd
Selv har Du Aandens Sværd, som ej skal glippe
Dit Sværborg fast staaer end i Aftenskjær.

O maae Din Aften, elskelige Fader
Henglide langsomt — en velsignet Høst
Til Salighedens Morgen sig oplader
Og frydfuldt lyder Høstens Herres Røst.

Nu jordisk Røst udtolker hvad os rører
Den milde Fryd i vore Hjerter boer
Een Røst, eet Ønske Du fra alle hører:
Dig glæde Gud i Himmel som paa Jord!“

Bonaparte Borgen, f. 17. Jan. 1798, d. 7. Marts 1884, 1844—71 Rektor ved Metropolitanskolen, havde forinden været Rektor i Randers. Den 16. April 1844 tog Disciple og Lærere i dens lærde Skole „Afsked med den Mand, der i 7 Aar havde været deres kjærligste Leder og Foresatte, den elskelige Borgen“ (Randers Amtsavis 1844 Nr. 60). „Han var en yderst samvittighedsfuld og nøjagtig Lærer. Hans Nidkærhed kunde stige til lidenskabelig Heftighed, men beherskedes af hans inderlige Godmodighed og Humanitet“ (Biograf. Leks.). Til ham er følgende Afskedsdigt rettet (trykt i Randers Amtsavis

Hiin Aften har bebudet Glædens Dag
 Saa gjør og denne Aften — Du er og en Hyr[de]
 Har ogsaa Din Hyrdinde — Overhyrden
 Beskjærme Eder paa jert Dagværk! Han be[troede]
 Til eders Omsorg en velsignet Hjord!
 Hans gode Engles Jubelharmonie
 Omtone Eder mildt paa Livets Stie!
 Paa Livets Aften Haabets Morgenskjær
 Tilsmile Eder! Maae I trøstigt høre:
 „Nu Fred paa Jorden!“ — Fred med Jorden!
 Mens den skal bære Eder — indtil Himlens Fred
 Jer kalder til det sidste Blivested.
 En glædelig Juul da denne! men meest den sidste
 Vi dem [r. t.: hist] vil faae igjen, vi [r. t.: hvem] her en
 Nat maae [r. t.: vi] miste.“

Endelig er der Udkast til et Mindedigt — trykt i Randers Amtsavis 1844 Nr. 55 — over

Th[orvaldsen].

Græd ej for ham, o Danmark! gjør med Glæde
 Din Søns den Gjæves Gravøl! — Hvorfor græde?
 Ej fandt han Straadød. Sotteseng ej hørte
 Hans Dødssuk. Liv og Død ej førte
 Langtrukken Kamp om en hentæret Krop
 Et kjerligt Forsyn løste hurtigt op.
 Ej langsomt sønderledes dette Baand
 Der sammenholder Legeme og Aand
 Men denne steeg udi et Øjeblik
 Til Hjemmet hist, hvor den sit Udspring fik.

Læg ham udi hans eget Gravcapel!
 Det Konstneren oprettet [r. t.: indviet.] haver selv
 Der hvor hans Børn i Taushed ham omringe
 Med Miner blot bestandig Hylding bringe
 For Faderen. Mal paa hans Kistelaag

Et Vaabensmykke [??] [R. A.: Aldeles Intet — jo! hans
Værktøj dog]

Hans Værktøj var ej Pen, ej Pensel [Fejlskrift for: ej Pen-
sel eller Pen]

En lille Pind blot, underligt med den

Han tegnede sande Menneskenaturer

Indblæste Liv i døde Stenfigurer.

Skrev der sin Spaadom om et evigt Liv

„Bliv ved!“ han knyttede til det første „Bliv!“*

* * *

Ogsaa Lejlighedsdigte, knyttede til det offentlige Liv, findes her i Udkast. Saaledes følgende Svar paa en norsk Udtalelse, trykt i Randers Amtsavis 1843 Nr. 190:

„En Røst fra Danmark.

Den Røst fra Norge¹ — nordiskreen den klang

Fra Fjelde over Hav paa Danevang

Hernede fra et [R. A.: en] Gjenlyd stiger op

Til Skøgtuls Tind og til Snøhættans Top

Jeg saae Min Søster Nora kjender mig

Og veed: Jeg er ej meget [r. t.: altfor] lykkelig²

Ja den Forkrympning udi mine Lemmer

Den gamle Skade rigtig meget slem er

En uophørlig Trækken Strækken

I orthopædisk Institut

Naturligvis forøger Skrækken

For snart at blive reent caput.

Paa egne Been jeg ej maae staae;

Paa Krykker skal jeg stændigt gaae

Hvis Du og Søsteren [R. A.: Søster din] endda

Mig under Arme kunde tae

¹ Se Randers Avis Nr. [184].

² Du har godt ved det er i sa[adan Stand]
Jeg er ikkun en sølle fattig [Mand]
For hvem det kniber udi [alle Ender]
Jeg gaaer Fallit, hvis [ingen] Hjelp [mig sender]

Jeg kom maaskee endnu til Kræfter
 Som jeg alvorligt længes efter.¹
 At jeg maae kravle som en Tus,
 Derfor man skylder Spiritus.
 Aah den formindskes netop Dag for Dag
 Og den, vi har, er grumme slap og svag.
 Besindig [R. A.: En Smule] public spirit nok jeg nyder,
 Og mellemstunder Andre deraf byder
 Men Maadeholdenhedsforeningen
 Arbejder stadigt [r. t.: troligt] paa Forsteningen
 Af det hidtil ikkun vegetabile.
 Man byder og [r. t.: raader til], jeg maae mig ej forile
 Alt hvad jeg gjør, det skal nu være Hastv[ærk]
 Som, efter gammelt Mundhæld, bliver [r. t.: hedder] Last[værk]
 Naa! hvis det snart lidt [r. t.: snarlig] be[dre] med mig bli[ver]
 Lidt meer fornøjeligt jeg [til] Dig skri[ver]*

En Festsang, trykt i Randers Amtsavis 1844 Nr. 72,
 med Overskrift: Ny Folkesang (Bestemt for Himmelbjergfesten
 1844), lyder i Udk. saaledes:

„Ny Hbsang til 19 [Juli]

Skoven er grøn, Marken er skøn
 Med Blomster og Frugter:
 Sig strækker og bugter
 Den glimrende Søe om hver [R. A.: sin] smilende Øe

Gygende Baad spænder sin Vaad
 Hør! Høleen klinger.
 See! Høstmøen svinger
 Sin Rive med Sang paa den gyldne Vang

¹ Den tydske Doctor er end gru[mmere]
 Han raaber paa — o Vok [og Vee]
 At mine Been skal sættes [af]
 Skeer det, man kaster mig m[in Grav].

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

Sammen trofast! her og hvor
 Palmen eller Lauren groer
 Glasset klinge, Hornet runge
 Lige frejdigen vi sjung[e]
 Fremad lystigt!¹ enten paa vor [Bane]
 Blomsten vinker, eller b[lodstænkt Fane].²

* * *

Der findes paa et af Kortene en Plan til en Udgave af Blichers „samlede Værker“ i 19 Bind. 1. Bind skal foruden 6 Noveller indeholde „Digte“ og „Natten paa Jellinghøj“, 2. Bind 6 Noveller, „Digte“, „Trækfuglene“ og „E Binnstow“ m. m., 3. Bind 6 Noveller, „Digte“ og „De danske Træer“, 4. Bind 6 Noveller og „Digte“, 5. Bind 6 Noveller og „Bautastene“, 6. Bind 6 Noveller, „jydske Røverhistorier“, „Mordbrænd. i Randlev“ og „Digte“, 7. Bind 6. Noveller og „Assist. Kirkegaard“, 8. Bind 6 Noveller og „Digte“, 9. Bind 8 Noveller, 10. Bind „Mine Rejser og mit Levned 1. Sverrigsr. Prosa og Vers 2. Vestlig Profil af d. c. Halvøe 3. Ørejse 4. Norgesr. ? Jyllandsrejs. 5. Mit Levnetsløb“, alt med Undtagelse af det sidste forøget, 11. Bind „Skramlerier og Pulterkammer“ — „Nyt-aarsvers“ og „Lejlighedsdigte“, 12. Bind „Danmarks Historie“, „Min Tidsalder“, 13. Bind „Viborg Amt“, „Skanderborg Amt“, 14. Bind „Opsatser i statl. Retn.“, „Himmelbjergf. Historie“, 15. Bind „Forskjelligt“, 16. Bind „Oversættelser“, „Ossian“, 17. Bind „Præsten i Wakefield“, 18. Bind „Rape of the Lock. Abeil. og Hel. Dykkeren. Ellekongen“, „orig. Catalani. In einem Stam. Lord Esmouth. Klappar“, 19. Bind „Diana“. Desuden findes der spredte Fortegnelser over „Bautastene“ og senere en samlet Liste over 49 saadanne — fra „Digte“ 1814: „Najaden“; fra Jyllandsrejse“ 1817: „Niels Ebbesen“, „Kvistgaard“ og „Bull“; fra Elmquists „Læsefrugter“ 1820: „Skiellerup“, „von Westen“ og „Tode“; fra „Bautastene“ 1823: „Tyge Rothe“, „Tyge Brahe“, „Birkner“, „Holberg“, „Griffenfeldt“ og

¹ Dannevirke: Fremad! Opad!

² Dannevirke: Blomster vinke eller røden Fane!
 Fremad; Opad! — Hurra.

som ikke ere optagne paa Blichers sandsynligvis efter Hukommelsen nedskrevne Liste.

Til en enkelt Novelle findes en foreløbig Plan henkastet. Den hedder: „To paa een Hest“ og er trykt i „Min Vinterbestilling 1842 og 43“, Randers 1844:

1. Capitel Kjærlighedsdrømme [overstr.].
2. — Almindelige Drømme [overstr.; 1844: Læseselskab].
3. — Nattergalsang [overstr.; 1844: Fuglesang].
4. — Katteconcert.
5. — Sphærerens Dands [1844: Kjærestesorg].
6. — Holstensk Valts [r. t.: Glidebane; 1844: Løvfald].
7. — Morgenrøde [1844: Glidebane].
8. — Aftenbløde [1844: Duel].
9. — Tungsind [1844: Flygtlingen].
10. — Letsind [1844: Hospitalet].
11. — Hjerterne ville briste [1844: Elysium].
12. — Det har ingen Nød [1844: Et lille Familiestykke]

Blicher har i Fortællingens endelige Form ikke fastholdt Planen om at lade Kapiteloverskrifterne to og to udgøre Mod sætninger, af hvilke den sidste parodierer den første, som Per Spillemand parodierer Steen Blicher.

II.

TALEREN.

Saa findes der rundt om Opskrifter, der vedrøre Himmelbjergfesterne i Fyrrerne og lignende Folkemøder. Saaledes en kun delvis læselig Velkomsthilsen til Nordmændene (trykt i Randers Amtsavis Nr. 130 under „Himmelbjerg-Taler for 1844“). Efter en Indledning i Prosa kommer følgende Verslinjer:

„Fem hundred Aar vi tilsammen groede:
 Da vilde de rykke os [op] med Rode,
 Ja Tvillingstammen vel [overstr.] fik de [R. A.: Man] kløvet
 Men Roden har de end ej faa't [R. A.: er endda ikke] røvet
 [r. t.: kunnet bryde]

Fra den nu friske Skud [r. t.: nu friske Skud, tre for Een]
udspringe [spr. r. t.: skyde; R. A.: sig svinge]
Og sig om hverandre frodigen svinge.“

Derefter fortsættes:

„Haah! hvad fremmede Apothekere har spædt Broderblodet i os! — vore egne Provisore saae til. Men endnu er det dog langt [overstr.] tykkere end Vand; og der er kommen ny Ild i det, det er opvarmet. Fosterbrødre! lader os omhyggelig holde Varmen vedlige! Skulde endogsaa Snepperter derfra eller histfra aftappe os Noget: der kommer nyt og sundt igjen.

Da Eders gode Magnus børstede Venderne paa Lejrskov Hede, da randt det ham vist ikke i Tanker, at han kæmpede for et Folk, der engang skulde vorde halvfremmed for det Norske! Da vores Margrete med den Synaal Albrecht havde foræret hende, sammenriede tre Lan[des] Kort, da drømte hun vel heller ikke om, at hendes Arbejde skulde gaae [r. t.: løbe] op i Sømmene. Hvorfor løb det op? Fordi Danmark vilde være Manden, Norge skulde være Kone, og Sverrig Medhustru. Det var Mesalliance. En bedre er nu iværk — maae den da [knyt]tes fuldkommen holdfast! Kjølen og Kattegat ikke længere værre Skillerum, men rigtig stærk Bindingsværk!

En Sang for Norge (Op af Nordh. [trykt i Himmelfjergf. 1843 S. 9])

- Kl. 10 Ny dansk Folkesang — 1.
- 12 Tale til Nordmænd — Op af — 2,3.
- 2 Tale til Svenske — Du gamla — 4,5. Nu klappar icke [tr. smstds. S. 10].
- 4 Danske Kvinders Pris [se nedenfor].
- 6 Tale: Dansk S. fd. Nordis. Selsk. og Folkesangen i Danmark 6,7.

Om Aftenen før de [??] jyske 8,9.“

Senere findes paa ny Udkast til en Tale for „det nordiske Selskab“ (trykt i Randers Amtsavis 1844 Nr. 29), ligeledes under „Himmelfjerg-Taler for 1844“. Efter et Par ulæselige Linjer fortsættes:

„En Regeringsmand i de, desværre kun raadgivende, Stænderforsamlinger, har Magt til at vrage hvilket Raad ham behager, og til at opretholde den collegiale Mellemmagt, som da i Virkeligheden er en Hovedmagt. — Maatte da det Maal, uden hvis Opnaaelse Fædrelandet maae vorde søndersplittet, udstykket fortabt, udslettet af Folkeslagenes Række, maatte dette hellige Maal staae os uafsladeligt for Øje og i Sind og Sjæl.

Kun saaledes kunne vi vente at vorde optagne som faste Medlemmer i det store nordiske Selskab, kun paa saadanne Betingelser forlange at vorde som Ægtebørn lyste i Kuld og Kjøn; — have Nordmænd før været¹ behandlede her som Stifbørn, Svenskere endnu værre end Stifbørn: saa lader os omsider vorde og forblive aandelige Heelbrødre ej allene i Raad men og i Daad!

Guddommelig Velsignelse og menneskelig Hæder for det trefoldige nordiske Selskab!

Ja tre som Een⁴

Yderligere findes der en til Himmelbjergfesten 1844 bestemt Tale om „Selvfølelse og Medfølelse“.

Ogsaa Kladden til Digtet „Anna Colbjørnsen“ findes her, næsten ganske som det er trykt i „Min Vinterbestilling 1844 og 45“. To i Udg. udeladte Linjer viser, at det oprindeligt har været bestemt til at fremsiges:

„Op n. Mænd og raaber da:
For norske Kvinder højt Hurra!“

„En Skaal er udbragt for Norges Kvinder. Det er rimeligt at tømme een for deres Mænd og Kjerester,“ staar der et andet Sted, og derefter følger Digtet „Fredrikshald“, ligeledes næsten ganske som det sammesteds er trykt. Udk. ender med Ordene: „For det nordiske Heltemod Et Level! level! level!“

Ogsaa til „De danske Kvinders Priis“, trykt i Randers Amtsavis 1844 Nr. 77, findes Udkastet her. I „Digte“ (ved P. Hansen) er heri „Vulcanen i hans Sjæl“ bleven til: „Orcanen i hans Sjæl“ og Slutningsudraabet: „For ædle danske Kvinde [R. A.: Kvinder] da: — Af mandligt [R. A.: mandigt] Bryst et

I politisk Retning.

dansk Hurra [r. fra: et perennerende Hurra]* til: „Vil Fred og Fryd Du, danske Mand, — Da elsk og ær og skjærm den hulde Kvinde“.

* * *

Blichers Lidenskab for Jagten har sat sig Mærke i en Fortegnelse over Udbyttet af hans „Kramsfuglefangst 1844“; fra 5. Okt. til 5. November har han fanget 51 Fugle i sine Doner, 7 er det højeste Tal for en enkelt Dag. Det bekræfter da, hvad han i „Diana“ siger om denne Fangst, at „den næsten daglig giver noget Udbytte, og bringer i Fangetiden mange smaa, men nydelige Stege paa Bordet“.

Etsteds paa Kortene har han givet et Rids af „Haven 1845“ med en økonomisk trykket Mands Redegørelse for Udnyttningen af Jorden. Øverst paa samme Side staar hans af Erfaringen udvundne Definition paa Gæld. Midt paa Siden, i Digtet om Fluen, hans satiriske Sidehug til Næsvisheden og Frækheden med den tarvelige Indrømmelse, at

„Vistnok skeer det mellemstunder
(Men alligevel kun som et Under)
At en dydig gammel Mand belønnes
Og hans Værd med Kors og sligt paaskjønnes.“

Blicher selv hørte ikke til de dydige gamle Mænd, der er blevne belønnede af Livet. I sin egen Landsdel var han dog paaskønnet. I Randers Amtsavis 1845 Nr. 161 er følgende Linjer indrykkede i Anledning af den 11te Oktober 1845, Blichers 63 Aars Fødselsdag:

„Sagtnes vel Gangen paa ældre Been,
Ung er end Aanden hos gamle „Steen“;
Plages og Hylstret af Værk og af Gigt,
Man mærker det ej i hans Prosa og Digt.
Aartier Sex med Tre tilvisse
Leire sig paa hans tyndere Isse.
Staaer derfor Bøssen da nu i Ro,
Sysler ei meer han i præstlige Bo,

Finder Man ikke ham mere i Lyngen,
Tier fra nu af hans gladere Syngen?
Nei! — ikke Vingen er stækket endnu,
Til Mere af Moerskab staaer endnu din Hu,
Som altid, Du blive Dig selv — national,
I Tanke og Yttring en sand Liberal,
„En Hersker i det Dig egne Gebeet,“
„En anden Tyrtæus“ — en Sandheds Prophet!
Det vare en Stund, før endnu Du „i Qvel“
„Vil quiddre for os et ømt Farvel!“
End seent Dig Livets „Gitterværk“¹ briste,
End seent vi høre Sangen, din sidste!“

¹ Jvf. „Trækfuglene“, Præludium 5te og 8de Vers.

dansk
og Fry
hulde

Bl
tegnelse
5. Okt.
7 er d
hvad h
daglig
smaa, 1
Ets-
1845"
nytninge
Erfaring
Digtet
Frækhe

"X
(N
At
Og

Blich
blevne b
paaskønn
Linjer in
Blichers

[Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through or a very faded page]

når de, anden dag efter at have tilbragt natten, siddende på klædte, sovende for bordenden, rejste til brudgommens hjem, stjal hans følgesvende såmange glas og brændevinsflasker, som de kunde overkomme, og det var en stor fornøjelse, om disse kunde nå stedet velbeholdne, og folkene i bryllupsgården kunde komme i forlegenhed på grund af de mange forsvundne flasker. Men så, — når de kom til markskellet mellem byerne, steg de ridende af hestene og læste fadervor, hvorefter gildet fortsattes to tre dage hos de unge¹. Det er denne underlige blanding af gudsfrygt og brændevinsdrik, som man tit bliver vær i de gamle gildeskikke.

Man fyldte brændevin på meget andet end flasker, på en „Abraham“, der ligesom de følgende var en stendunk. I Salling blev den bestjålne mand udspurgt om, hvad han havde mistet. „De har, missæl, stjålet en „gammelmand“ fra mig og druknet den i åen, og den var fuld af brændevin“. Herredsfogeden blev forfærdet og udbød: „en gammel mand! så skal de også blive dobbelt straffede; har de først stjålet ham og siden druknet ham. Det er jo både tyveri og mord!“² Men en gammelmand er en tykbuget dunk, der ligesom „skjæggemanden“ sagtens har fået sit navn af den korte hals, der var dannet som en gammel, skægget mand. Der var jo en mand, der havde været til kroes og fået, som det hedder med almuens drastiske udtryk, sin „ko“ eller sin „sorte ko“ løbet, eller den „røde ko“ (lerdunken) holdt til; man trækker nemlig også figurligt „til tyrs med sin ko“, får flasken „holdt til“ eller „grisen sprungen“. Manden havde lige alt, hvad han kunde bære, fik mere til og kom til „dasken“ hjemad. Han skulde over et dige, men da han er oppe på det, har han et uheld, han taber „skæggemanden“, den triller ned på den ene side af diget, den fulde mand på den anden side, men idet dunken faldt, røg proppen af, og brændevinen, som strømmede ud, sagde: „kom, kom, kom!“ „Ja, du siger: kom!“ sagde manden, „men a ka sku in't hjælp dæ, a ka jo in't en gång

¹ Bruzel. s. 76.

² Kr. Alm. V. 141. 361.

„Fla
gemmeste
„stolpefla
glas med
forbundne
i midten.
stærk kl
hals“ og
„snakke
drikke.

Skæ
fra og s
bødlen¹.

I C
stjæle b
med fuld
med 0.

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

havde løst sognebånd fra præsten. Han mødte naturligvis i kirken og udførte sit arbejde, men såsnart præsten gik på „stolen“, gik degnen ud af kirken, og der var ondsksfulde folk, der vilde sige, at han derude fordrev tiden med at „lytte til lærkens triller“, — Sællænderne vilde måske sige: „give et stød i fløjten“¹ —, han havde taget en „lommelærke“ med sig i kirken, men han lod den kun „synge“ udenfor. Andre lytter til „kukkemandens“ kluk, som kvæger deres hjerter (Åbenrå).

„Lurres“ og „kulurius“ er også flaskenavne. Den har så mange, fordi den også er en „trøster“, der med stor omhu hjælper folk af dynen i halmen og af halmen ud at ligge og fryse ihjel i en landevejsgrøft en vinternat.

Som særlige kælenavne anfører jeg mandsnavnene „Grønne Anders“, måske med hentydning til en slags grønøjede bræmser (chrysops), der bærer samme navn, og som stikker slemt, og så er der „Svend Tomling“². Pigenavnene har en særlig blød klang. Der er først „Karoline“. Udtrykket kendes også i N. Tyskland. Der var der en fattig skrædder Fipps, der på

¹ Jfr. getrunken wurde nur guter franzwein u. zwar aus sogenanntem „fleuten“, trichterförmigen gläsern ohne fuss, die etwa ein achtel fassten, aber jedesmal geleert u. auf den tisch umgestürzt wurden, Deecke, Lübische Geschichten³ s. 74. Endnu må jeg fortælle, at der fulgte dronning Anna, gift m. James VI i Skotland, en dansk herre, sværtbygget og stor, der var Bacchus' pletfri ridder. Inden drikkelaget begyndte, lagde han en lille elfebéns fløjte på bordet; den, der sidst kunde give et stød i den, var sejrherre. Danskeren fremlagde beviser for, at han havde sejret ved hofferne i Kbhvn., Stockholm, Moskou, Warschau, samt ved forskellige hoffer i Tyskland; forlangte så af Skotterne, at de enten skulde møde med ham ved bøgeret eller uden videre anerkende ham som deres mester. Skotterne mødte, og Danskeren blev den sidste på pladsen og blæste i fløjten, indtil en vis Sir Rob. Lawrie, efter at de havde drukket tre dage og nætter til ende, slog danskeren, blæste et skingrende requiem over ham i fløjten, der efter den tid gik fra hånd til hånd som sejrshytte i vinkampe. Se Pocket Diction. of the Scott. Idiom, Königsb. 1826, s. 222, jfr. Burns's digt The Whistle (Tauchn. Ed. s. 146).

² Blichers Saml. Novell. IV. 579, P. Hansens udg. 1882.

hjælp mæ
du kommer
den klukke
til Svinball

Andre

„munk“,
på Randu
gammelt
der så v

„lugte til

„Lej

anker. I

manden,

(nordsles

Br

en „kon

I Skåne

o: i pe

det var

år 182

jomfru

takler

auktion

følgelig

Sællær

været

ikke l

eller

„pisto

puffer

sagte

øbt et læs fisk, i betalingen var foruden rede penge bestemt, at mændene skulde give fiskerne brændevin til deres mellemmand. Så mødte de to bønder op med en pot brændevin til mands, og da den var tømt, spurgte de høflig, om der ikke skulde mere til. „Nej tak,“ svarede bådføreren, „vi kan nok drikke en dram til ordentlighed, når vi kommer fra havet, men svin er vi da ikke!“ I Lønne så købmanden en gammel fisker, der var bekendt for at „ynde mosten“, stille mod butikken. Han sagde da hurtig til krambodsvenden, at han skulde skænke fiskeren et stort glas ren og klar sprit og sige til ham, at han skulde skynde sig at drikke ud, for købmanden kunde ej lide, at den slags brændevin blev skænket ud. „Når han har taget glasset, spark så mod disken, så kommer jeg ud, og vi skal have løjer af ham.“ Det gik altsammen, som det skulde, men den eneste morskab, de fik, var at fiskeren uden at fortrække en mine tømte glasset og med glad overraskelse hviskede til svenden: „søj' næ sawt, hwa koster æ pindkrus' a dem hær drovver?“

Det, som skal til, skal til, så må man under noget vanskelige forhold være opfindsom. Sneen falder tæt og tykt i Vendsyssel, og der var engang kommet så meget, at folk kørte i slæde over Hans Kobbers hus i Lyngby, vest for Hjörning. Hans holdt lidt kro, og da vejen gik over hans hus, ikke længer forbi det, kunde vejfarende blive hjulpne, når de råbte ned gennem skorstenspiiben. Han stak så en lang stang ud gennem lyren, på enden af den var en pægleflaske med brændevin og ved siden en indretning til at lægge betalingen i¹. Således hjælper man sig i en snæver vending. Man kan få „langhals“ i tale på løjerlige måder.

Folk vil jo ellers nødig i lag med deres overmand, og ingen har lyst til at sidde op og „age med sin svoger“, med flasken synes forholdet at være et andet. Da røverne kom, satte manden sig for bordenden og begyndte at skænke, han skønnede vel, „at af alle dem, han havde hjemme, var der

¹ Kolding Avis n. 39. 1895. Kr. Alm. I. 45.148

afdrag har
der skulde
og skrev:

Så
„Blanke-
ikke at si
Når
og flaske
ved at l
endnu er
hellige l
Og lakke
wo swot
hedder c
Mar
til vådt
og St. I
plejer il
karlene“
dram, r
skelighe
ros og
her vis
et kvar
kreper
folkets
tager

„Lader os drikke, mine kære tilhørere, lader os drikke, thi „cælum bibit“, himlen drikker, „terra bibit“, jorden drikker, „astra bibunt“, stjærnerne drikker, „et quare non biberimus“, hvorfor skal vi ikke drikke? Men tror ikke, min kære tilhørere, at det kan nytte at drikke et, to, tre, fire, fem eller ti glas, nej, det nytter intet, men én, to, tre, fire, fem eller ti flasker, så kan der være tale om at føle vinens livsalige magt¹.“ Hos vore urstamfædre, de gamle Ariere, synges også gudens pris.

„Vi har drukket den klare Soma,
vi er blevne udødelige, vi er indgæede i lyset,
og alle guderne har vi sét;
hvad dødeligt kan nu skade os,
hvad kan vore fjender gøre os?
Takket være dig, udødelige gud,
svæver vi for højt til at nås!“²

I Grækenland er det Bakkhos, i Italien Liber, i Indien Soma, hos Tyskerne Gambrinus, til hvis pris der drikkes og synges; vi holder os til de „små sorte“, til kaffen „med skipperfløde“ eller til de „kolde kornpetre“,

vi er ikke skabte til højhed og blæst,
ved jorden at blive, det tjener os bedst!

Jeg vender tilbage til drikken. Det er „let nok at sanse og drikke, men at drikke og sanse“ er ikke fuldt så let. En sømand forklarede mig en gang, hvorfor Europæerne havde så svært ved at bjærge liv og kræfter i Indien. Sagen var den, at de først drak sodavand med lidt cognac i, men i regelen endte med at drikke cognac med lidt sodavand. Skönt vort klima næppe er så tærende, — det hedder dog: „ja så mænd og så en pæl, det var för min howro, nu kan en halv kande knap gøre det!“³ og „først drikker man for at prale, siden drikker man af vane, og så ligger man på sin hale,“ — er det

¹ Revue de Trad. popul. I. 224 fig. Le sermon de Bacchus. Ndl. Volkssk. VI. 141.

² Löventhal, Indien s. 54.

³ Kr. Ordsp. s. 122.

..... sommetider
..... og så har
..... mus-
..... til at
..... smagt
..... og bitter
..... il nar for
..... og drikke-

.....

..... ved sig,
..... iande
..... jeg har
..... kunde
..... en
..... Tea Hans
..... ham
..... gen-
..... 3.
..... i hen-
..... en god
..... i sin al-
..... havde
..... at der for-
..... blev indkøbt
..... adskillige
..... der kunde
..... alt
..... Heller ikke er
..... om aftægts-

..... ved Randers.

manden i Hoven, der til sin aftægt fik 365 potter brændevin om året, han mente selv, „det var jo lidt nok, men da altid en hjælp“¹.

Et gammelt rim siger:

„jæn' dram' er ingen skam',
tow drammm' ka væ'r de samm',
træj' drammm' sætter mier tebå'g end teframm'.“

En variant lyder:

å drekk' en dram', det er ingen skam',
å drekk' en pæ'l, det er fæl',
å drekk' en pot, det er spot,
å drekk' en tønd', det er sønd'².

Men én ting er gamle sandsprog og samvittighedens røst, en anden er lejligheden, der både gør tyve og fulde folk. Man skal hen et sted at „hjælpe folk at drikke en slat brændevin af flasken, at det ikke skal rådne for dem“³. At drikke to kaffepunse med to drammer i hver, kan da ingen blive fuld af, kællingen hverken ræbede eller kløgte og vilde haft en til, om flasken kunde have holdt til det⁴. Men det er ikke enhver, „der er en kejser til at drikke en puns“. Hun har kunnet tale at „sidde og pinke“ og drikke til „den stive kant“, „så det klukkede i hende“, men det er ikke enhver skrædder, der, som vor den gamle, kunde stå på et ben og drikke en pægl og umiddelbart bag efter sy en søm, så hvert sting i den lå som en perle; eller som der fortæltes om en anden: han kunde drikke seksten punse i „én stråle“ og kunde så endda gå ind i stuen og danse en pirrevals.

En „lirpdrikker“, „ludrikker“, „lurkdrikker“, drikker lidt og tit, men „tre ting skal man vogte sig for: klatgæld, nippedrik og kys i krogene“; andre drikker i fulde drag og siger: „skål du gamle hals, nu kommer der snart en skyllendes regn!“ De

¹ Kristens. Efterslæt 224. 214.

² Skattegr. XII. 77. 108 (Mors).

³ Kristensen, Almuel. VI. 228. 558.

⁴ P. Jæger, I Ferien s. 54.

Det er en grumme sørgelig ende på historien, om det skulde være sandt, „at småfolk har ingen anden fornøjelse end at drikke hverandre fulde“¹, og „den vej skal vi alle!“ siger de i Skanderborg, når en mand har drukket sig ihjel²; er man først kommen dertil, „går man jo i madskabet til det røgede kød“. Sikkert er det dog nok, at „rig mands hoive å fátte mands drik spørs vidt“ (Angel).

Men nu. Det skal være heldigere, når man ønsker at køre rask, at traktere kusken med en puns end hestene med et fjerdingkar havre, således kan det være mere lægende at bruge brændevinen indvendig end udvendig. Anders Dal skar sig med en høle i hælen. Så vilde de give ham et glas brændevin og vaske såret i, men han slog det i halsen og sagde, at han vilde helst læge det indvendig fra. Hans Krog fik „koldfy“ i tærne, han mente også, at det var bedst at bruge lægedommen indvendig fra, drak en pot brændevin, satte sig så foran den varme kakkellovn og skar sine tær af, idet han bemærkede: „Vorherre har rigtignok skabt tærne, men a har vel selv lov til at pynte lidt på dem“³. Han föjede forøvrigt til: „men skammelig ondt gjorde det dog, da a kom ind i æ mall'e“. Samme mand mente forresten, at han havde den bedste kone i Ølgod sogn, når hun kun fik prygl engang hver 14de dag, „men a er for doven, der går tit en hel måned hen.“

Så kan en mand jo endda göre som han vil, det bliver der ikke snakket så farlig meget om; en kone har vanskeligere kår, vil hun drikke brændevin, skal hun betale tre gange, først skal hun betale brændevinen, dernæst for at få den hentet og endelig for at få det hele tiet⁴. Så må hun endda drikke en kamfersnaps ovenpå for at skjule lugten. Hun lider af hovedpine, siger hun.

Det er nu ikke allesteder, at brændevin er så billig som i Store Darum, hvor folk får en dram for en søsling og tobak

¹ Skattegr. II. 18. 28.

² Skattegr. II. 22. 126.

³ Kr. Alm. VI. 190. 888-99.

⁴ Skattegr. II. 125. 607.

Derfor er det rosværdigt,
 „du er nok fra Jerne
 fram“, kan siges om en
 i skænk: 1/2 dram
 gjorde sig til af, hvor
 sagde, at hun kunde
 sning kunde brænde.
 anderledes nøje
 en stump som en
 Når folkene fra
 de gerne i
 søgte de. Den
 over glasset
 plejer
 og kom ind
 kostede i
 sturk og
 orientlig sturk,
 så være be-
 blev stor. Be-
 en dyd, bade
 for gamle landsby-
 begrebet beskedenhed
 jeg var engang oppe hos
 og ien og sagde: „tak!“
 og: „nej tak!“ men så
 irik jeg den endelig.
 stans: „nej tak!“ men
 at møde: men den
 vedblev han så vedblev at
 Na, hvem svarer? Jeg var

113

Alle börnene i kor: „—skænket“¹.

Nej, det var degnen ikke, tre snapse slår ikke en gammel karl som ham af hesten. Det går jo nu således, at artige börn de be'er ikke, men får så heller ikke, men det er ikke uartig at minde lidt om sit ønske eller sin ret. Glemmer værten at skænke, kan jo gæsten sige: „hvis jeg nu var hjemme, vidste jeg nok, hvad jeg vilde have“.² Eller: „hvem der nu var i Nybro!“ en kro i Kvols sogn ved Viborg, hvor der skænkes gode dramme. Man kan også, for figurligt at holde døren åben, når man drikker den første snaps, der bliver budt, sige: „ja tak, skal a ha tow', så ska den først kun vær en lille!“ „dette smager svært godt, det er en dram værd!“ Slige beviser på dannelse og god levemåde, forstås øjeblikkelig i de kredse, og ethvert rimeligt ønske sker fyldest.

I gamle dage var det således i Angel, at når drengene var konfirmerede, tog de tobakspiben op fra den ene lomme og deres gode danske mål af den anden og mødte frem ved kirken med alle ydre tegn til, at de ikke længer var drenge, men hele karle. Der har desværre hørt andre og mindre uskyldige ting til karleværdigheden, idetmindste på herregårde eller i lag, hvor unge folk samledes. Den, som vilde gælde for karl, måtte kunne bande, helst så det battede noget, og tilmed drikke brændevin. Den, som vil gælde for „før“ karl, må kunne gå sit skår, drikke en halv pægl brændevin og sige: „det var en god dram“, inden han rømmer sig, eller: han må kunne slå sin mand, drikke sin dram, bære en skæppe lus i sine skjortearmer uden at skultre sig³. Andre siger, at det er en karl, som kan drikke en dram på egen hånd⁴. I det sidste udtryk turde måske en spøg, et ordspil eller hvad man vil kalde det, være skjult. Hvor lystige folk er samlede i Holsten, kan det krav stilles til en, at han skal „en stück op sin egen hand singen“. Han lægger så sin venstre hånd under sin „slutning“, ikke den højre, thi den

¹ Kr. Overhøringer s. 8.

² Kr. Ordspr. s. 116.

³ Kr. Ordspr. s. 150. Skattegr. II. 125.

⁴ Kr. l. c.

har han tit givet bort, og så synger han visen, om han da forstår sagen¹.

Der skal være orden med alt, som kærtingen sagde, da hun slog sin gris i måsen med madskeen, også hvad brændevinsdrik angår. Er det en snaps, der bydes, drikker værten gæsten til. Det er vel den sidste rest af skikken at „kredense“ bægeret, for at modtageren kan være vis på, at drikken ikke er svigefuldt blandet. Hildegunn, kong Granmars datter, tog en sølverkalk, fyldte den, gik for kong Hjörvard sigende: „hil eder, alle I Ylfinger, til Rolf Krakes minde!“ drak så halvt ud og gav kalken til kong Hjörvard². Noget mindre pynteligt går det, da Jakob skomager drikker Jeppe til, han har vel gjort efter ordet: „a tá'r de vi; do fo'r de small!“ og siger: „singgodt Jeppe!“ „Du drak som en skælm, Jakob!“ „Ej, jeg véd, det er jo sædvane, at værten drikker gæsterne til.“ Det hører sig dog til, når man vil gælde for en dannet mand; forsømmes tildrikningen, kan modtageren sige: „la wos si'e, hwa do há'r i æ glas!“ „Singgodt!“ der jævnlig tydes som „synk godt“, er den hilsen, hvormed drikken rækkes; „singgodt, do vild gjæn' ha nue mæ, om do mátt“ siges; modtageren svarer, som det sig sømmer: „tak“, og så drikker han³.

Den højtidelige skåldrikning, hvor bægeret gik fra hånd til hånd, og det tog klokketimer at drikke en enkelt skål, er for længst lagt tilside blandt såmeget andet af middelalderens brugsgenstande og er en kuriøsitet, man morer sig over, når man tilfældig træffer på den, som jeg forleden. „Den, som begynder at drikke en skål, gøre således. Først tager han sin hat af, dernæst tager han et fuldt bæger i hånden, og idet han lægger sit ansigt i alvorlige folder, kræver han stilhed.

¹ Urquell III. 140. 6.

² Ynglingesaga s. 41 Munchs Overs.

³ På plttysk: „Et gilt di ins“ (es gilt dir mal). „Ik dank di.“ så drikkes. „Sün Gott (segne Gott)“. „Dat laat di wol bekamen!“ „Dank di!“ Schütze Idioticon IV. 92. Se også Am Urdsbrunnen III. 16. 22. IV 127. VI. 61; Urquell II. 26. III. 166. 18. IV. 244. Pomm. Volksk. III. 127.

Såsnart alle tier, begynder han at fremsige navnet, — måske er det en hæderlig mand, som fortjener større hensyn end at se sit navn besmittet blandt en flok drukkenbolte, — på den mand, til hvis ære han drikker. Den, som således drikkes til, tager sin hat af, kysser på sine fingre, bukker til tegn på, at han med tak modtager den opmærksomhed, som vises ham. Såsnart skålens fører ser modtageren rede, tømmer han bægeret, vender bunden af det ivejret giver det et knips, så det synger. Hermed er den første akt forbi. Så fyldes bægeret påny fuldt til en hårsbred, og nu begynder modtageren sin rolle, og således går det fra mand til mand hele selskabet rundt efter den regel, at der mindst må være tre, der står med hatten i hånden, førend skålen har nået helt rundt. Aldrig såsnart er én skål forbi, førend en anden begynder.

Vilde man vise en person særdeles ære, drak man hans skål knælende:

„fald ned på knæ og drik den skål, det er min dames!“¹

Alt er nu kortere, simplere, mere formløst; når to drak, sagde den ene „god tår!“ den anden „singgodt!“ eller den ene: „krik“, den anden: „krak!“ — „god tår!“ — „tak!“² Så var det til en side, som han sagde manden, da han stod op en time for dag og pryglede sin kone; snapsen „gik under ved Gabet“³, og glasset kunde fyldes påny.

Bægere har jeg aldrig sét på landet, det er, hvor jeg har levet, men små kaffekopper, først en smule kaffe i, det leverer Md. Brun, så brændevin ad libitum, det har Kluk-Maren. En af konerne eller pigerne står for skænken, der skal ske ligervis som andre lysets gerninger „med solen“. Der var en gammel kone, hun lå på sit dødsleje og skriftede for præsten, der spurgte, om der var noget, som tyngede hendes samvittighed. Ja, hun kunde ikke nægte det, det var der, hun

¹ Brand Pop. Antiq. of Gr. Britain II. 258 Hazlittz udg.

² Se om udtr. Jysk Ordb.

³ Fra Ringkøbing Egn m. spil på „æ Gab“ 3: Nymindegab.

har l
forst:

hun
vins
gæst
bæge
svig
sølv
ede
ud
går
gjo
„si
jeg
De
for
hv
„s
ge
ta
ha

til
fo
br
m
h
h

[Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page]

st. har jeg fået nedenstående opskrift til en rundsang, som synes at have en historie. Den kan føres tilbage gennem stiftslandinspektør Fløe († 1877) til etatsråd Fjelstrup på Sindinggård, og lyder:

„Så ville vi drikke Ravel Bakkers skål
 og have broder Hagen udi minde.
 Ravel Bakker han drikker Rasmus Harker til
 alt på den bedste måde, han kan finde
 Ravel Bakker, Rasmus Harker, Jens Skinder, Per Pinder,
 Kræ Skuster, Ole Puster, Lange Lu—u—kas!“

Når glasset var tömt, sang man til slut:

„alt over marker og by
 så drikker vi skåler påny!“

Nu traf det sig, at jeg i slutningen af november 1895 opholdt mig nogle dage i Uppsala, hvor jeg benyttede tiden til på biblioteket at gennemse en del af Säves håndskrevne samlinger. Dær fandt jeg (V. 317) følgende optegnelse fra Gotland:

Ved lavsgilder for 60—70 år siden opførte mesterne på deres aftengilder en gammeldags ringdans til en højtidelig melodi. En af lavsbrødrene, først broderen Ravel og siden hver efter orden, holdt den bredfulde pokal, „velkomsten“, eller ølkanden, i højre hånd, mens hele laget, „under många siratliga bugningar, sköna drillar, morska stampningar i golfvet och allehanda lustiga fakter, sjöng i korus:

Så viljom vi dricka Ravel barkares skål,
 och hafva broder Håkon uti minne.
 Ravel barkare dricker Rasmus harpare till
 det bästa, han kann och gitter.
 Ravel barkare, Rasmus harpare,
 Steffan skinnare, Jokum bryggare,
 Jost nålmakare, Jon hattmakare,
 Bengt bältare, Sven svältare,
 Trulls sylare, Tage dansare,
 Jerker krögare, Pelle friare,
 Håkan gnidare, Jan kalkbasare,

Didrik kolare, Jörgen målare,
 Nils tunnbindare, Klas skomakare,
 Holger krämare, Lasse bakare,
 Rolf skraddare, Ture svarfvare,
 Meinert svickare, Mats stolmakare,
 Släng pylsare, Greger slinkare!"

Derefter drak Ravel og de allesammen. Siden blev der sunget, mens alle stod på ét bæn:

„vi drickom berga by—y—y—yh!"

„då enhver underhjelpede den långdragna sångdrillen med att skaka på dett upplyftade benet."

Nu sattes pokalen bort, alle tog hverandre i hænderne, stod stille og sang:

„Så dansa vi alla på klamparna nu!"

Dernæst begyndte de at gå langsomt rundt, idet de i højtidelig menuettakt sang: „Tralle ralle, tralleralla!" og derefter: „Tam, tam, tam!" hvorved de stampede modigt i gulvet to gange, efterdi slutningstakten gentoges to gange. Når alt dette var forbi, var turen til Rasmus harpare at tage „velkomsten", så var Ravel barkares skål sømmeligt og ceremonielt drukket.

Her er jo øjensynlig teksten til den vestjyske rundsang, men hvor er leddet, som forbinder dem?

Ja, „skål med det hele, der er intet at dele", men ej formange skåler:

„skål, drik ikke mere end du kan tå!"

Der er mere end „fisken, der vil flyde", „skrædderen" vil også, det er en omgangsbåt i kortspil; når hele laget får den, drikker man en skål for at trøste sig. „Din skål og min profit, a drak, du fik itt."

Så er der på kroer „omgange", „svingninger", „rundenommer", en puns eller hvad det nu er, laget rundt. „Skål, Mads, giver du den omgang?" Der skelnes mellem „en

sort“ som koster 10 øre og „en halv kaffe“ el. „the“ til 15. En kromand, jeg har kendt, tog 12 øre for en kaffepuns, men en 25 øre for to, efter princippet: enkeltvis såmeget, mere, hvor der sælges slumper. En gammel bonde, som jævnlig tog ind dær og jævnlig gav en omgang, forlangte altid „enkelte“. Omgange består ikke af thevand eller slige tynde sager, så man kunde sige: „skål, skrædder,“ sagde Smalle Peder, de drak thevand, men det er „små sorte“, „gjenstander“, „mavedråber“, sommetider „Höweringer“¹, der som bekendt ikke er „punse“, men „knusere“, eller „Ballummer halve“², der slår deres mand trods alle mulige hele. Man drikker dem, tager dem, snupper dem, mens de er at få, og skyller ved deres hjælp ned en tör mellemmad, en sild, et stykke fedt flæsk, en dags sorger, en uges bekymringer, et fejlslaget håb, så svinder de mørke tåger: „skål min gamle hals, imorgen kommer syndfloden“, man tænker ikke på konen, der sidder hjemme og græder, eller der står og kæler for sin vrede for at holde den varm til mandens hjemkomst³, eller på sultende börn. „Skål alle I grå ænder, det er ingen for nær talt“, „skål broder og søster ved dannemoders bryster“, „skål alle gode venner, måske I kun er få“. Så kan en tilfældig rejsende komme forbi ved nattetide, han hører en lyd, han ikke kan forklare sig, agter ikke videre derpå, det er en fuld mand, som sover rusen ud i en landevejsgrøft.

Men man skal helst have selskab for at glæde sig ved drik, har man ingen andre, hjælper man sig med hunden: „skål samtlige!“ sagde degnen til sin snaps, der var ingen inde uden han og hunden⁴. Man kan også skåle med sig selv: „skål skæg!“ — „tak kæft!“ eller: „god tår, flab; vil du ha’, så gab!“ Der var engang en mand og kone, som begge var noget „fugtige“, de ejede tilsidst 3 søslinger, blev så enige om at lade drammen fare, vel at mærke således, at de kun drak mod kontant. Så købte de for 2 søslinger en

¹ fra Höjer i S. Jylland.

² fra Ballum i S. Jylland.

³ jfr. Burns, Tam o' Shanter: nursing her wrath to keep it warm.

⁴ Kr. Ordspr. s 422. Skattegr. V. 34. 247.

... en gammel skik,
... Det omtales
... navn af „door
... var kommen til
... hende et glas
... sa glasset bagud
... beret et lykkevarsel
... til brud-
... en flaske whisky
... sig 3 gange i
... ordet (Irland)³.
... stangen,
... til jorden

... fordi de er
... et tørt
... ødendevin?
... der forlangte et
... man ma i sin sidste
... Eler man drikker,
... Bonden vilde selv holde
... kunne
... Jens en kop thevand?
... „Nej
... „Ma jeg byde Jens
... skænkede præsten ham en
... og ten drikker Jens ud. Så
... at han ikke vilde drikke
... store snaps. Men Jens
... vand, at det slår både
... har æ aldrig hørt sige om
... der siger: „det er

... jødebryllupper, at et glas
... [Magers - V. D.]
... s. 91.

X 361 fra fr. Weinhold, *Volkskunde* V. 448,
E 137. hvor motivet „det stærkeste“ forfølges.

aldrig så lidt, så letter det!¹ det sagde manden om brændevinen, så er det en grund til at drikke. Harboøreboen drak sin snaps, for så blev han til et „andet menneske“, og havde det ene menneske fået en snaps, var det jo også rimeligt, at det andet fik sin¹. Andre mener, at brændevinen er en guds gave, skal højt sættes, aldrig afslås². Ved Sandnæshage indrev der ifjor c. 500 potter genever af god kvalitet. „Havet rummer mange velsignelser!“ sagde en fisker, da han hørte efterretningen³. Det skete engang, at en sømand kom med godt bud til et hjem, hvor konen da i sin glæde gjorde ham spørgsmålet: „hvad skal det være, en snaps rom, et glas vin eller en puns?“ „Ja tak,“ svarede han, „nu kan de først give mig vinen, så vil jeg se, om jeg ikke kan få bugt med rommen, mens de tillaver punsen“⁴. Således går jo intet til spilde.

Ja, hvorfor drikker folk i det hele? ganske vist ikke alene fordi de er tørstige; thi i så fald vilde sikkert både Arabere og Beduiner drikke, de mangler jo dog vandet. Derfor gør lejligheden drankere, ligesåvel som den gør tyve.

Først er der kroernes mængde. Den var utrolig stor i S. Jylland; i N. Jylland findes de dog nok kun som regel ved de større færdselsveje, og dær kun i enkelttal i byerne, mens de er tæt strøede sønden for åen. Derinde sidder så krofa'r eller kromo'r med alle herlighederne, og adskillige kroer har lystige navne, hvorom der kan siges vittigheder: i „Stat-af“ bliver jeg glad, i „Kryb-i-ly“ bliver jeg kry, i „Bi-lidt“ går 'et vidt, i „Sid-i-mag“ ender min dag, i „Sluk-efter“ alle de kære nætter⁵. Brændevinen er kromandens

¹ J. Kamp, Folkemind. s. 288.

² Kolding Avis n. 65. 1895.

³ Kr. Alm. VI. 223. 580.

⁴ Dengang brændte vi selv brændevin, det kostede ingenting, „dranken“ fik kreaturerne, „efterlanken“ dypede vi brød i, så intet blev spildt af guds gaver,“ Aldén Getapulien s. 53.

⁵ Kr. Ordsp. 523. Der er i det hele noget, man kunde kalde kromandsvid, der er virksom ved at give kroerne tiltalende navne. Fra vore sydlige naboer nævner jeg: Fege-tasch, Jap-up

hjælper, den siger: „béd gæsten sætte sig, bring ham til at tøve, det gör jeg!“¹ Meget passeligt ligger så kroerne jævnlig op til kirken, derved nås de to ting, at krogæsterne har en let adgang til kirken, og at kirkefolket har en let adgang til kroen, så man kan købe en „björn“ i kroen, tage den med i kirke for at få den tøjlet lidt, „få grimen over ørerne på den“, og så bag efter bedre dens kræfter endnu engang, inden man trækker hjem med den til mutter og afleverer den. Det var vist den første morgen, jeg sov i Storevi præstegård foråret 1862, at en kone stormede ind mellem 3 og 4 om morgenen for at fortælle mig, at hendes mand havde for skik først at gå til kros og dernæst i kirke, for så „skal æ sige dem, hr. pastor, når han så bagefter igen går til kros, så kommer guds ord i knibe mellem punsene. Kan de forstå det, hr. pastor?“ Jo, det kunde jeg da endelig nok, værre var det at finde et råd, så det kunde undgås. Markederne, som jeg dog ikke her skal tale videre om, med deres brændevinstelte og lidkøb leverer de forskellige „hatte“ efter folks smag og til forskellige priser, kroerne med oplyste stuer, sang og bægerklang hjælper sildige vandringmænd eller agende tilrette, om „hatten“, de har hjem med, ikke skulde sidde solidt nok fast på deres hoveder. Jeg vil ikke råde nogen ung, dannet dame, der forstår jysk, til at rejse ene i blandet kupé med 3die klasse en markeds aften silde fra Ribe eller Varde. Hun kunde let komme til at tro, at hendes lands-

o: træk vejret, Kér-weder, Krúp-unner, Letzten-Heller, Lûr-up, Oha o: udråb af trætte, der tager sæde, Snör-Büdel, Stå-weder, alle fra Hamborgs omegn.

De laatste Stuiiver, Schudde-beurs o: schüttele die börse, Krantje-lek o: kränchen lecke! Val-om, Al-te-na, Al-te-veer o: all to fern, Pas-veer o: i passelig afstand, alle fra Holland.

Endelig har jeg noteret fra Rostock: Lichtenpelz, Lûr op, Tom letzten Heller, Zum schmierigen Löffel, Tom söten Titt o: den søde patte, Wiwergram. Fra Holsten: Stah-fast, Graps-an, Schlut-up, Dummer-Jahn ligeoverfor Kloker-Jahn, se Korrespondenzbl. des Vereins f. niederd. Sprachforsch. I. 38. 87. 89.

¹ Grundtvig, Minder fra Tjust s. 20.

mænd i V. Jylland var Negere fra taget på National¹, der havde været ude „at ryste buskene“, snarere end brave og elskværdige bønderfolk.

„Töre“ snapse må man ikke drikke formange af, „brændevin uden brød er den visse død“², og „øl til brændevin er“ som bekendt „bedre end hug til vand“; men det synes, hvor gamle tiders skik er holdt i hævd, at man i store strækninger i V. Jylland har åbnet maven med en kaffepuns, så fortsat med en kop kaffe, dernæst atter en puns og således ad libitum, så længe man synes, at den „sorte ko“ ikke bliver sén og „Lavst“ holder. Her er jo atter en ypperlig lejlighed.

Væddemål nævner jeg blot. En mand fra Ærøskøbing påtog sig at drikke halvanden pot smeltet fedt med ledsagelse af fire kaffepunse, han vandt med glans. Værrer gik det en svensk jærnværksarbejder, som påtog sig for brændevin ved midtvinterstude splitternøgen at løbe $\frac{1}{4}$ svensk mil frem og tilbage, han tabte og blev næste dag funden død i skoven³. Der går næppe et år uden at folk drikker sig ihjel for et væddemåls skyld her i landet.

Så er der gilderne. Man kunde fristes til at sige: der var mange af dem, og store var de alle, men ved dem alle var ét det ene fornødne, punsene, og såmange som muligt, om gildet skulde være hæderligt. Nogle eksempler for at klare sagen.

Å tien den kam da å brøllupet bløw
 mæ både denen å hr. præjsten,
 men hudden det war å humøj di drak,
 no dierom ka a slæt ett jer sæj . . .
 men sajt ha di drukken en willele tor,
 ejs wa 'et ringer end begrawels⁴.

¹ „Indianere på taganlægget“ Dania III. 62.

² Skattegr. III. 187. ss.

³ Heimdal nr. 80, 1897; Bore, Bærgmandslif s. 26. Sv. Landsm. V. 7.

⁴ Faaklaaring aa Beskrivels øuer di tou . . . Begravelser, dæ haa wot i Svinning aa i Thaanum, originaludg. s. 15.

Det vilde jo heller ikke sømme sig, om brylluppet i den henseende var mindre hæderligt end ligfærden. Fra Skåne fortælles, at ofte var en stor del af mændene fulde allerede ved det første måltid i bryllupsgården, de sad ved bordet og sov, idet de støttede sig på armene, eller også lå de på bænke, senge eller på ladegulvet, men man var nøjeregnende med at vække dem, at de kunde få „supen“ mellem måltiderne. Når manden var så fuld, at hustruen på hjemrejsen måtte holde ham i sædet, så „hade bröllopit warit hederligt.“¹

For at smærterne ikke skal føles for stærkt, må den fødende kvinde drikke sig „et lidet rus“² (N.). Jeg skulde tro, at man har kendt og brugt lignende skik herhjemme. Men når barnet er født, og der har været konebørsel eller kvindegilde, er det gået lystigt til, hvorom kan læses i min bog „Fra Heden“³. Hvad der er så omhyggeligt begyndt, er naturligvis blevet fortsat ved børselgildet og synes næsten at have nået sit højdepunkt ved gravfærden. Alle andre hensyn mente man måtte vige overfor den døde, dær turde intet forsømmes, intet spares, det var den sidste jordiske hæder, der kunde vises den bortgangne og hans slægt, så fik sorgen den dag at vige for ærens krav.

Jeg kan atter fremdrage et citat fra de henfarne dage. Herved er dog det at bemærke, at skæbnen vilde det så, at samtidig med gravøllet over den afdøde blev der drukket ja-øl mellem levende, og dette har mulig øget glæden blandt gæsterne i lighuset.

¹ Bruzel. s. 55. 74; i et bryllup måtte værterne... nøde brændevin og øl på sine gæster, indtil de var så drukne, at både sans og samling forgik dem, gjorde man ikke det, hed det at man havde holdt et „fantabryllup“ ell. „fantaveitla“, se Haukenæs IV. 389; „gubbens begravning gjorde vi så hederlig, at ingen sjæl kom nykter därifrån“ Wigstr. Kardegille s. 69; „hænder det at gjæsterne i et gjæstebud ikke bliver drukne, går verten så bedrøvet, som om hans gård var afbrændt“ Wille Optegn. s. 175.

² Wille Optegn. fra Thelemarken s. 202.

³ S. 98 fig.

Det hedder:

„no drak di, å drak, å drak tit så ijen,
 te gånске di bløw sku ret snawlet,
 å bræjwin å øl gik no rundt, å de swenn,
 de drak —, ja di drak te di sawled.
 Å di åd, men drak dørti å tæt å miest,
 di drak, di wa nær we å sprækket.
 Å willele wa da begrawelset vist,
 en skjælm, der slig sandhied wild swækket.
 — No, da di håd drukken så møj som di kund,
 te nap di ku bær 'ed i hatten,
 så slingred di hjem å fo dem et korn blund.
 å, to, di sow we law stånd atten“¹.

Hvormange „supar“ der ved lignende begivenheder indtoges pr. mand i Skåne, kan vanskelig udregnes, men den første blandt de tre gildesdage ved ligfærd sluttedes med, at man kl. 12 nat spiste kvældsmad, bestående af oksekøds frikassé, risengrød med mælk, hønsesteg og kager „samt 5 supar te mans“. I det spor fortsatte man de følgende dage². Hvor „supen“ i den grad er gildesgæst og husven, er det ikke underligt, at den højre hånd kaldes „suphandi“, med den griber man glasset; venstre hånd „brødhandi“, den fører brødet til munden³.

Der har ved jordefærd været en lang række af lejligheder til at drikke punse, inden det egentlige „gravøl“ eller „arveøl“. Først „ligklædningen“, derefter „ligvagten“ hvor man drak det salig ligs skål og sommetider dansede rundt om kisten⁴. Det kunde ske, at folk fik såmeget at bære på fra gildesgården, at de tabte den dødes kiste i graven og faldt selv

¹ Faarklaaring o. s. v. s. 11.

² Bruzel. s. 82.

³ Svenskt Tidsskr. 1876. s. 111.

⁴ Se Fb. Jysk Ordb. m. henvisn. jfr. endnu Laisnet de la Salle. Croyances du centre de la France II. 81: „le dîner fini, le plus proche parent prend son verre, chacun l'imite et s'écrie avec lui: à la santé du pauvre mort!“ Secher, Danmark i ældre og nyere Tid I. 208.

bagefter. Hvor nær man har knyttet stærke drikke og familiefester sammen kan også ses deraf, at der på Ærø tales om det unge pars „brændevin“ og „brændevinsgården“, hvor gildet om morgenen holdes, før brudefolkene går i kirke¹.

At der ved lagsmøder og -gilder blev drukket øl og anden stærk drik, forstår sig af sig selv. Den, som først blev valgt ind i sognerådet, måtte „sko laget“, måtte „hönse“, betale „hönsebrændevin“; soldaten, der gjorde sin første vagt, gav „rekrutbrændevin“; bøderne ved bystævne betaltes i brændevin². Han er jo en karl, der kan holde ud til „pinds ende“, d. e. betale for en „videkæp“, fuld af skurer:

skriv, skriv skipperbyg!
 skipperbyg gör tønder malt,
 tønder malt gör godt øl,
 godt øl gi'r drukne svende,
 drukne svende gör videstave,
 videstave gör rig mand til en stodder³.

Kom man forsilde til et møde, afgjordes det med brændevin; „den, der kommer forsilde, giver brændevin“, det står endnu som en talemåde⁴. Løb en ko løs i kornet, betalte dens ejer skaden, der skete, med brændevin⁵. Var det en dag dårligt vejr i høslætten, gav oldermanden en pot på gaden, og så blev der drukket „törvejr“⁶. Det samme råd kunde sagtens bruges i kornhøsten. „Plöje for brændevin“ gör gårdmanden, når han plöjer for husmanden, hans betaling derfor, som i regelen for alle andre køretjenester, er — brændevin.

Så er der arbejdsskikke, hvor brændevin hartad er både begyndelse og ende. En række fra bondens liv drager jeg frem, der turde være mange andre. Høleen må, når den er

¹ Hübertz, Ærø s. 262 flg.

² Sundbl. ² s. 266.

³ Skattegr. VIII. 206. 844.

⁴ Kr. Ordspr. s. 561.

⁵ Kr. Alm. I. 10. 28.

⁶ Kr. Alm. I. 47.

kommen til verden i smedens esse, „hærdes“ i brændevin, d. v. s. bonden må skænke smeden mange og trofaste dramme. Dernæst skal den „slibes“ i brændevin¹, inden den kan komme i eng og mark blandt andre ordentlige folk. I gamle dage var jo smeden embedsmand, hvem bonden bragte kul og jærn, en mellemadskurv og en rummelig dunk, så fik han sit arbejde gjort. Forså bonden sig da, og tændte sin pipe på anden måde i smedjen end ved en glød eller et gloende jærn, måtte han endda ud med en pægl ekstra². Man finder derfor lettere brød i hundehus end udrukken brændevin i smedje.

Efter at høleen var kommen i sømmelig orden, måtte karl og pige jo også hjælpes. Hver hølekarl fik en pot brændevin og et messingstob at hælde det op i. Brændevinsflaskerne stod i bænkekrogene, og hver kendte naturlig sin. I regelen skulde de nære sig med den pot, så længe leen var igang. Når korn blev kørt hjem, drak ingen af sin egen flaske, men fik brændevin af manden³. Dette var jo nu sagtens hovedposterne, men der er små biindtægter foruden. Samler pigen, der binder op, alt kornet, mens karlen stryger leen, må hun ud med en pægl. Kommer en fremmed under høstarbejdet ind i skåret, kaster opbinderen bånd for ham, så må han give brændevin⁴. Kan den, der modtager kornet på stænget, tage forken fra opstikkeren, skal denne give en pæl. På en rem, bjælke eller andet passende sted i laden plejer der i høstens tid at stå øl og brændevin, hvoraf folkene i „gulvene“ kan tage efter behag. Lignende skikke bruges, når der i Østjylland plantes træer; og nok, som noget ganske almindeligt, når en besøgende går ind i en nybygning, der er under arbejde, så spærrer mursvenden døren med sin snor, til han har betalt.

Hvis en karl i høstens tid „rejser en vejrmølle“, eller

¹ Kr. Alm. V. 5. 7.

² Skattegr. IX. 210. 641.

³ Kr. Alm. I. 48. 160.

⁴ Kr. Alm. I. 48. 162-63. jfr. Mannhardt, Mythol. Forschungen s. 32 flg.

som man i Randersegnen siger, „skyder en brok“, d. e. vælter med et læs korn, så skal det betales med brændevin, brokkens skind bliver solgt „høstlördag“ til fordel for karlenes lag¹. Når der er ophøstet, drager høstfolkene til gården, karlene hvæsser deres leer udenfor den „brede“ dør, og husmoderen kommer med flaske og glas og med løfte om høstgilde, så frelser hun sine kál. Sommesteder blev der for høstgilde holdt slættegilde, når den sidste eng var bleven slået, så gjorde herremanden „ølgilde“ med dans og brændevin og øl, alt det, de vilde drikke. De gamle mænd gik med for at få al den brændevin, de vel kunde „knække“, sad på bænken, nød livet, vilde af og til op på benene for at prøve, om de kunde bære mere, for de fik det jo gratis, og så gjaldt det om at få så meget som muligt, men det skulde dog også være således, at man kunde gå pænt hjem².

Når det sidste læg sæd var tærsket og karlen kunde komme med en mus ind til husmoderen, så havde han ret til „æblekager“ og en puns, det var „musegildet“³, der var vel dem, der kunde dele med ham. Gårdsdrengen tjener sig en rus, om han juledag kan køre sin madfaders og madmoders slæde til kirke uden at vælte, i modsat fald mister han rusen⁴. Almindeligt er det vel, eller har dog været, at snekastere trænger til mange våde varer, og beskatter folk som de rydder vejen for. Skoledrenge og skolemester får jo så deres part, når skolen „opdrikkes“ eller ved det store skolegilde Thomasdag⁵. I forbigående medtager jeg blot, at den største torsk, bådlaget fangede, kaldtes „brændevinsfisk“ (Thy), og at man på Anholt måtte slå én gammel sæl til brændevin⁶.

Hvad mennesker særlig elsker, højt æres. Der fortælles,

¹ Jfr. Skattegr. X. 45. 176

² Kr. Alm. I. 55. 191.

³ Når der nu skænkes chokolade i Rkb. egnen til musegilde, er det øjensynligt varsel om nye tider.

⁴ Kr. Alm. IV. 112. 321 efter Bircherod.

⁵ Skattegr. V. 173. 20. Fb. Bondel. s. 228.

⁶ Kr. Anholt s. 21. 33.

at en engelsk konge har slået oksens lændestykke til ridder (Sir Loin) for dets nærrende velsmag, man må sige, at de i den store verden ukendte Anholter har forstået at ære punsen. De havde derude årlig en regnskabsdag, som kaldtes „snaps-thing“, det er vel ondskabsfuldt at sammenstille den dag med det store marked i Holsted, „drikkethinget“, vist er det, at dær i sin tid blev drukket vældigt. Nu, når de alvorlige forretninger var endte, blev punsen båret ind i en stor kedel, med et helt optog af spillemænd foran, som musicerede. Kedelen blev sat midt på gulvet på et lille bord, og så blev der danset en dans omkring den. Derefter blev dens indhold drukket, og det gjorde jo sin virkning. Mange af de gamle blev så glade, at alt det lo, der var på dem, men deres koner grinte ilde¹.

Ved mange enkelte tilfælde i livet og under arbejdet har man benyttet snapsens hjælp, jeg tænker nu ikke på, at en mand under en stor sorg drikker sig en „donner“ eller under en stor glæde indbyder sine venner og anskaffer sig en extra svær björn, nej, det er ved livets små omskiftelser og arbejder.

Hjemme kan man, når man har spist, få en „krummedram“ eller en „krummeskyller“ eller én for „jegten“ til at skylle ned med, eller „en smære til at klare stemmen med“². De hellige aftener drikker man en „grødsnaps“, en snaps for at „grødhesten“ ikke skal ride eller klemme en³. En „pandekagesnaps“ drak man også⁴ (S.). Er man mæt, tager man en „tandstikker“, skal man iseng en „godnatsnaps“⁵, skal det være fint en „slumretoddy“, eller man kan tage sig en „nat-lue“, drikke en dram „for at få lopperne isövne“⁶. Ved gildesfærd, hvor gæsterne har overnattet i skure og lader, byder værten straks om morgenen en „tvättsup“⁷. Går man

¹ Kr. Anholt s. 98. 287.

² Yuelb. s. 27.

³ Kr. Alm. IV. 101. 4.

⁴ Stolt v. Mejb. s. 130.

⁵ Stolt s. 8.

⁶ Kr. Ordspr. s. 617, „en loppsup“ Djurklou Unnarboer s. 47.

⁷ Unnarboer s. 48.

hjem fra gilde, får man en „slukefter“¹. Kører man forbi en kro, holder man for at få et „skrald til sin pisk“. Ved snekastning plejede man i Vendsyssel et steds at „låne“ en flaske brændevin, for hvilken man stiltiende erlagde betalingen.

Musikanterne ved gilder fik en „blæsedram“². Om en spillemand, der var slem til at drikke, sagde man, at „han blæste i glastrompeten“. Mølleren skænkede en „møllersnaps“, karlen, der bar tærsket korn på loftet skulde have sin „opbærersnaps“, slagteren sin „sticksup“³ (S.); når sejlene er hejsede og båden har fart, skænkes en „sejldram“, og blev en handel afgjort, fæstedes den og vitterliggjordes ved „lidkjøb“⁴, hvorom det bl. a. hedder: „di skyw'ter 'et mæ æ mond', lisom di Harresø mænd'“ de drak lidkjøb tre dage over den solgte hest, dermed var også den indkomne sum fordelt. Rejser bonden til „svineleverance“ i Kikkenborg kro eller andensteds, får han af og til „svinehovedet“ med hjem. Herom kan der fortælles en historie.

Der var engang en mand, lad os sige, at han var fra Stavnning, han gjorde et lille gilde og indbød tre venner i besøg og trakterede dem godt, tiden gik, klokken blev over tolv. Af erfaring vidste nu den ene af mændene, som havde fået en „passende dram“ og lidt til, at hans dame ej var af de mildeste, når hendes mand kom hjem med en svir. For at undgå skændene, begyndte han straks, han kom ind i sovekammeret, at udbrede sig om, hvilket mærkeligt kunststykke deres vært om aftenen havde udført. Hans kone blev nysgerrig, glemte at skænde og spurgte endelig, hvori kunsten bestod. Jo, han satte et halvt svinehoved på bordet, og inden de gik derfra havde han gjort fire, gode, hele ud af det halve.

Når der nu er så mangfoldige lejligheder under det dag-

¹ Jyske Saml. IV. 232.

² Kr. Alm. IV. 77. 198.

³ Hofberg, Sv. Folksågner s. 57; under tjærebrænding skænkedes en „klubbaresup“, førend ujævnhederne i vedstabelen bankedes ind med kølle; og, inden der tændtes, en „tändaresup“, se Lindholm, Lappbönder s. 47.

⁴ Se Fb. Ordb.

lige liv og arbejde til at få den brændevin opspædt¹, som man alt har drukket, — mens jeg i gamle dage færdedes ude på heden, var gerne det første, der blev budt, en kop kaffe og en puns, — så kan man i grunden ikke undre sig over, at det tit var vanskeligt at „finde“ og „bruge „træffe“ måden“. I dette udtryk er dog et ordspil. „Måde“ er såvel mål som mådehold. „Do brug'er ett' æ må'd!“ siges spøgende til den, som skænker brændevin i kaffekoppen uden at måle i et glas. Manden lå fuld, så kom hans nabo forbi og siger formanende til ham: „do ska pas o' æ må'd, Kræ'sten!“ „Ja, a hå'd 'en lig hær'te, hær må 'en vær! A ligger o lieder om' 'en, a ka ett' find' 'en!“ Denne tale er klar nok, derimod forstår jeg ikke helt en anden: „der er måde til alt, uden til at give stakler (tiggere) brændevin, men den har de i Ørum kro“². Tydningen er dog vel den, som Kristensen giver, at mens andre kromænd hverken solgte eller bortgav brændevin til tiggere, havde kromanden i Ørum en lille tintomling liggende til dem over døren, den hed „måden“.

Her nødes jeg til en bemærkning, den nemlig, at der hos os skrøbelige mennesker jævnlig er nogen forskel mellem teori og praxis. Ved aftenfesten på St. Thomas efter Højres delegeretmøde oplæste J. Scavenius det nye program, hvori det bl. a. hedder:

„Modarbejdelse af drikfældighed ved alle dertil tjenlige midler, særlig ved indskrænkning af adgangen til udskænkning og ved forhøjelse af alkoholbeskatningen.“

Derefter afsang man, som en såre passelig udlægning af ovennævnte ord, ifølge det Unge Højres organ, „Tidens Krav“, en sang, der endte med følgende vers:

Skönt lidt tæt af druesaften
vi har drukket, tænker jeg,
vi en næringslov i aften
ligefuldt behøver ej.

¹ Krist. Folkem. VIII. 314.

² Kr. Folkem. VI. 335. 162.

drik stedfæstet, nok derimod lystige fortællinger om vore folk, f. eks. „det er ikke af huset derfor,“ sagde Furboen, hans kone væltede pungen, så lagde han sig ned på gulvet og drak ¹.

Når mennesker får „vane“ til spiritus, som somme gamle, der gerne vil „smage brændevinen i munden“ dagen igennem, får „begjær“ efter det, så kommer „brændevinstørsten“ for alvor, og så „drikker“ man. En drikker kaffe for punsene at få, en anden til han ligger ved siden af tøndens ², til han ikke kan se flue på væg, så lusene triller af ham (Vens). Det kan siges, at en er „slem til drammen“, så „hægen efter en dram, som en so efter en lort“, så „hengiven til drik, at han kunde drikke brændevin af en træsko“, så „syg for brændevin, som kat for sød mælk“. En mand kan drikke som en „børstenbinder“ ³, en „svamp“. Den, som tager særlig store og stærke punse ind, ja han drikker „en, der kan gjenne bisserne om på den nordre side“ (Vends.). Et enkelt historisk minde er blevet stående, når det i S. Jylland hedder om en dranker, at han drikker for alle ligesom den katholske præst ⁴. Men er først attråen der, skal et menneske have brændevin, om han så „skulde skrabe den op af jorden“.

(fortsættes.)

¹ Skattegr. I. 159. 687.

² Skattegr. I. 184. 999.

³ Se Nyrop, Vilde Skud s. 98.

⁴ Kok Ordspr. nr. 400.

FAKTA OM FALSTER FRA

1880-1881

1

FAKTA

... afhandling om „Navneskik“
... og træffende
... på landet i
... mennesker, der har
... navne på -sen
... og ofte med sne

... menneskelig side. I det man har
... til sproget
... stadig trænger til at hjælpes
... følger af navne-
... spørgsmålet bliver mere bræn-
... den stærke tilstrømning til
... med stigende fart, — et
... besværligt, som indvandrerne

... om falsterske navne. en afhand-
... på Jonstrup seminarium;
... blevet trykt; en afskrift af det er
... bl. a. tydelige oplysninger om navne-
... henved 300 folkelige
... på Falster, ordnede efter deres
... grupper.

sjælden eller aldrig fører det nyttige kendingsnavn med sig fra deres hjemstavn.

Denne navnenød gör, at alt hvad der findes til dens afhjælpelse, bör have den störste opmærksomhed. Feilberg har i sin afhandling vist, hvilken rigdom af navne der kan dannes. Jeg vil dertil föje nogle oplysninger om, hvorledes disse navne er gåede over fra løse kendingsnavne til varige, arvelige tilnavne, til det, vi plejer at kalde „efternavne“.

En enkelt egn af Danmark har en höjst udviklet navnegivning, som vel er opmærksomhed værd. Det er øen Falster; ja vi bör tage Låland med, og nogle af de sydlige småøer. Man træffer arvelige tilnavne, mere end noget andet sted, følgende visse regler og ofte opbevarende folkets ældgamle navne. En fuldstændig indsamling af sådanne navne med oplysning om, hvor de hører hjemme eller er hyppigst, vilde være af stor interesse. Men for ikke at tage interessen fra fremtidige arbejder af denne art, skal jeg holde mig til et enkelt, men ret omfangsrigt sogn, Idestrup. Det strækker sig fra Nykøbing tværs over øen til Østersøen, og omfatter 9 byer med tilsammen ca. 1800 mennesker. Som en kilde benytter jeg en afskrift af folketællingen 1890, som præsterne Clausen og L. S. Hansen har forsynet med de gængse tilnavne; ved siden deraf har jeg haft mundtlige meddelelser, især fortrinlige oplysninger af Idestrups mangeårige skolelærer, kammerråd Betz, samt (for landsbyen Sillestrups vedkommende) af den bekendte folkemindesamlerske Karen Toksværd. Endelig er der de aktstykker fra ældre tider, som jeg senere skal nævne.

I.

Når man spørger om navne i en falstersk landsby, lægger man snart mærke til, at det ikke som ellers er husmændene og hele den mere løse del af befolkningen, de lidt særegne eller forulykkede eksistenser, der er rigest på tilnavne. Gårdmandsstanden er den rigeste, og dens navneforråd er arveligt.

En gårdmand kaldes her ikke med et personligt tilnavn,

som angiver hans egenskaber eller virksomhed, men altid med et navn, der er modtaget fra forfædrene, og som der ikke nu skal forbindes nogen mening eller ordbetydning med. Men for denne arvelighed er der ret usædvanlige regler. To brødre i samme by hedder Jens Strange og Niels Snedker; den sidste bor i Snedkergården, den første i en gård, hvis forrige ejer førte tilnavnet Strange. Her i Idestrup ligger Abrahamsgården, hvis ejere stadig har båret samme tilnavn, siden præsten Abraham Salomon — siges der — ejede gården i 17de årh., nu sidder gamle „Maren Abrahams“ som aftægtskone i huset ved siden af. Denne måde at arve navn på synes måske urimelig; men den kommer her ganske naturlig. Det hedder at „tjæne hos Kæmpens“, at „gå op til Hovdrenghens“, hvad enten manden på gården hedder Peder, Niels eller Rasmus. Af den gamle Krogs sønner i Idestrup hedder derfor kun han på fædrenegården Peder Krog; en anden søn giftede sig ind på en gård, der bragte ham tilnavnet Hovdrengh; en tredje giftede sig ind på en gård „til Mortens“, men optog ikke navnet, og hedder derfor kun ved sit sønnenavn Fredrik Petersen. Men det forekommer også, at udflytteren arver navn efter sin fader, hellere end at optage et nyt efter en svigerfader eller efter en anden forgænger i gård. Denne frihed i valget af navne har i høj grad været gunstig for udbredelsen af korte og fyndige efternavne.

Når man gennemgår de navne, hvormed de nulevende gårdmænd nævnes, viser de fleste af sognets ni byer en overvejende mængde af arvelige tilnavne. I et par af byerne er de simple *sen*-navne fra døbesedlerne lige så talrige, og i en eneste har de overtallet. Ved at gå mandtalslisten igennem opdagede jeg, at mangelen af nedarvede navne var størst, hvor udensogns mænd og især hvor folk fra andre egne (f. eks. mange langelændere) havde købt sig ind på gårdene. Og ved at spørge ud om de ældre ejere på hver enkelt gård fandt jeg overalt et eller andet arveligt navn.

Som eksempel meddeler jeg navne på gårdmændene i Vedby; det er den landsby, der ligger nærmest ind ved Nykøbing. (De tilføjede tal er matrikelnumre.)

1. Niels Peder Otte; efter fader Peder Otte; [1840: Niels Otte].
 2. Stoffer Krog; efter fader Ole Krog.
 3. Rasmus Kylling; efter fader Peder Kylling.
 4. Jens Pedersen, sognerådsformand; efter fader Peder Olsen, sognefoged; efter plejefader Lars Pedersen, sognefoged [død 1822]; gården kaldes „til sognefogdens“.
 5. Hans Peder Rytter; efter fader Niels Peder Svendsen; efter fader Svend Rytter.
 7. Morten Madsen [døbenavn: Rasmussen]; efter Mads Jensen.
 8. [nu lagt under Orupgård]; Peder Smed.
 9. [nu lagt under Orupgård]; Hans Virke.
- Hallerup 2. Jørgen Kåre; efter svigerfader Peder Kåre.
 Hallerup 3. Lars Grigge; efter fader Ole Grigge.

Eller lad os gå til Hillestrup, en lille tætbygget gammel-dags by yderst i sognet. Her træffes Anders Skytte, der har navnet efter sin svigerfader Ole Skytte; her er Mikkel Bosen arving efter faderen Niels Bosen og bedstefaderen Hans Bosen (uanset at de bærer døbenavnene Nielsen og Mikkel-
 kelsen). Derimod er Frederik Larsen en udensogns mand; det er Jens Skyttes gamle gård, som han arvede efter sin fader Lars Skytte. Niels Tæring sidder endnu på sin fader Rasmus Tærings gamle gård; men endnu mærkeligere er gården tilhøjre for de gamle bystene: her har i mindst tre slægtled søn efter fader båret navnet Rasmus **Kæmpe**; i vinters døde den sidste Kæmpe og testamenterede gården til en fjærnere kvindelig slægtning; men navnet lever videre: nu kaldes hun Maren Kæmpe. Når man står midt i den lille by, hvor fem gårde med grønt over taget og med bugede bagerovne presser sig tæt om den gamle stævneplads med bystenene, spørger man sig selv: hvor langt tilbage i tiden har her Kæmpe og Bosen samledes til rådslagning med Tæring og Skytte?

Sådan kan man gå fra by til by og fra gård til gård. Til dem alle hører mundtlig arvede kendingsnavne, overleverede gennem kortere eller længere tid. Kun én gård i Vedby gjorde undtagelse. Siden slutningen af forrige århundrede og indtil 1873, gennem to mænds lange liv, havde den været bopæl for sognefogeden; og derfor hang der ikke andet

Den betegnelse var

... over gård-
... jeg først pege på
... mængde af dem
... I den lille
... Hans Adrian og
... (der ikke er
... sit håndværk)
...); en ind-
... at bære navnet
... der efter fal-
... prokendes som

... parcell-
... kaldtes her på
... fordi den er

... Sillestrup
... at kende:

... sit navn fra
... Vægger-
... fra Elken-

... Hans Madsen
... gædre gården af
... af sognet.

... bygget sit sted.
... en længelænder,

... siden det blev
... Dirks [p: Didrik] i

%%

„Skomageren“; købt af Jens (?) Pilt.

Kristian Andersen; købt flere gange; bygget af Jens Kåre, svigersøn af Anders Kåre. (Nu, 1897, kaldes den derimod „te Kæmpens“; det er en Kæmpe-søn fra Tjæreby, der ejer den).

Foruden disse samtlige bomænd i Sillestrup er det også flertallet af byens jordejende husmænd, der har faste tilnavne.

Rasmus Kåre, søn af gårdmand i samme by.

Andreas Tygesen, bor i et hus af klinet ler; efter sin svigerfader „Lermanden“ [Rasmus Andersen]; købt af Rasmus Kylling. Hans Hørsvinger; efter sin svigerfader Jens skrædder.

Rasmus Ibsen (søn af Rasmus Krog, gårdmand i samme by), fik sit navn, da han byggede på tomten af den udflyttede gård „te Jibs“.

Palle-Kristian, sædv. Kristian Madsen, søn af Mads Palle, gårdmand i Elkenøre.

Hans Peder Løj; efter svigerfader Hans Peder skrædder; stedet kaldes ofte endnu „te skrædderens“.

Lars [Hansen] Jansen; dette navn tilhørte både stedet („te Jans“), og han havde det tillige fra sit fødested i Skelby.

„Hans Jensen Rasmussen“.

Morten Pedersen (fra Hovdrenngården i Elkenøre).

Ole Pille (Pille-Ole fra Tjæreby; jf. ndfr.) kalder sig selv Ole Hansen, kaldes ofte Ole Vråmand, hans kone altid Maren Vråmand, ligesom hendes første mand Klavs Vråmand.

Jens Pedersen, „mureren“; efter sin svigerfader „Peder Væver“.

Peder Hansen; købt af Hans Ibsen.

Hans Jyde, fik Ole Vråmands hus i byen, da han flyttede ud på lodden.

Rasmus Pille (navnet er fra hans hjem i Tjæreby).

Hans Larsen „melhandler“ (var møllersvend og havde været melhandler).

I Tjæreby har alle bomændene arvelige navne (Banke, Mogensen [døbt: Olsen] og Martin), ligeså i Ulslev (Løj og Lang). I Ørslev har kun halvdelen (Møller, Søgård, Vibbert og Blegmand; Hans Blegmands fader Ole Blegmand arvede stedet efter sin svigerfader Anders Smed). Men flere af disse lodder ere gamle, derimod ejes de nyoprettede ejendomme af navnefattige folk som Simon skomager og Jens Olsen.

navn ved o.
tydelig nok

Jeg s
mandsnavn
de mind
bærer fast
gammeld.
Johan Vi
skrædder
og Lars
vandret
fra sin e
sterske
arvelige.

Me
listerne
egnen).
vokset
In
sydøstl

Kristia
sit
le
ø

Hans

Peder
Johan

[Faint, illegible text or bleed-through from the reverse side of the page, appearing as horizontal lines and dark spots.]

at optage et helt nyt efternavn, der retter sig efter gården. „Kirkens Kirsten“ her fra Ørsløv fik gård i Sillestrup med første mand, og hed da Kirsten Klover, hun giftede sig dengang med „Stanges Pæjer“ fra Nörre-Ørsløv, så at han kaldtes „Pæ Klover“; som enkemand giftede han sig med „Hilmar Bærte“ fra Øst-Låland, og hun giftede sig efter hans død med Pille-Anders fra Tjæreby, der dog lader sig kalde Anders Petersen; men konen hedder naturligvis „Bærte Klover“ og det „Kloverens“.

Det er virkelig morsomt at se, hvorledes konerne holder sig meget stærkere på de gamle navne end mændene. Jeg kunde foregne en hel række af eksempler, lige op til sognefogeden „Pæ Sömmensen“ i Tåstrup; hans kone hedder „Maren Klokke“; og til Frederik Petersen i Idestrup, der har fået gården med sin kone „Hanne Mortens“. At sige Maren Simonsen eller Hanne Petersen vilde sikkert aldrig falde en kvinde ind; og det vel med god grund. En anden sag er det, at man overfor sognets honoratiories bortkaster pigenavnet og sætter „madam“ eller „fru“ foran mandens døbeseddelnavn.

IV.

Således er nutidens navneskik og det forråd af navne, som den råder over. Men til hvor fjærn en tid går disse forhold tilbage? Navnene selv kan til en vis grad svare på dette spørgsmål; men til en fuldstændig oplysning for Idestrup sogns vedkommende hører det jo rigtignok, at man undersøger hele navneforrådet på Falster. Dog også uden så stort et materiale kan vi give en del oplysning, ti mange af navnene vidner klart nok om deres oprindelse.

1. Den mærkeligste gruppe er de forældede mandnavne; for største delen er det navne, der stammer fra Danmarks oldtid: Kåre, Otte, Palle, (Sværke)¹. Dertil kommer de middelalderlig kirkelige navne Jon og Abraham.

2. En endnu større rolle spiller en del gamle til-

¹ Navne i klammer findes kun blandt bomændene.

navne, hvoraf de fleste også kendes fra andre egne, ialtfald i svundne århundreder: Krog, Kæmpe, Bonde, Grå, (Gammel), Kylling, Kruse, Pust. Hertil kan vel medregnes Grigge, (Pille), (Banke), (Bæsle); og fra andre sogne på Falster og Låland er der i ny tid indvandret folk med lignende navne: Pil, Puge, Vest, Stange.

3. Nær til dem slutter sig de gamle folkenavne: Jyde, Mønbo, Lollik, Tæring, Tysk, Fris og Rysse. Former som Fris og Rysse (Friser og Russer) må gå tilbage til en gammel tid; de forekommer som tilnavne i middelalderen. Intet af navnene kan derimod være opstået nylig. Ingen Mønbo, der er indvandret i vore dage, knytter denne betegnelse til sit navn; folk fra Låland kaldes ikke lolliker men lålændere.

4. Enkelte hollandske navne forekommer i sognet. De siges at stamme fra efterkommerne af de hollandske bønder, der i 16de årh. blev bosatte på Hasselø. Vibbert er navn på en gårdmands- og en bomandslægt, Adrian på en bomandslægt, men har tillige indtil dette årh. været fornavn i slægten Klover: man kan endnu huske den gamle Adrian Klover med sine vide bukser og hele den gammeldags dragt. Om Klover selv er hollandsk, som der siges, kan jeg ikke afgøre sikkert. Derimod fandtes midt i århundredet en gårdmand med hollandsk navn, Jens Kornelius; nu kender jeg kun en husmandskone Kanflse-Karen.

En hel kreds er det af sære gammeldags navne, hvis oprindelse går en rum tid tilbage. — Vi får yderlige oplysning om denne navnedannelses alder ved at agte på, at enkelte af navnene er voksede fast til flere gårde; og dette må i det hele og store nærmest have sin grund i, at de er de ældste her i sognet:

Krog (8 gårde)	Grå (2)
Kåre (4)	Grigge (2)
Kæmpe (3)	Kylling (2)
Palle (3)	Kruse (2)
Otte (2)	

Man må straks lægge mærke til, at det er de mest gammeldags navne, der er de hyppigste. Intet af de bibelske

mere end én gård; de hollandske har næppe nok

som Krog, Kåre, Kæmpe og Palle hører da for-
til de ældste.

Den talrigste klasse af navne er dog de, der knytter
sksomhed eller livsstilling:

Skytte (5 gårde)	Skinder (1)
er (3)	Kromand (1)
dreng (3)	Kusk (3)
mand (1)	Smed (2)
Pilt)	Skrædder (2)
annik)	Møller (3)
ok (2)	[Karetmager] (1)
mer (1)	[Graver] (1)

Tilsyneladende ligger disse navne så nær, at man skulde
deres dannelse kunde fortsættes, såsnart en ny mand ar-
de sig op i gårdmandsstand. Men dette har som så
andet sine faste regler hos bønderne. Jens Karet-
er i Ørslev havde selv i yngre år været hjulmand på
nd; men hans tilnavn gik ikke i arv til hans børn. Ras-
Graver i Tjæreby var en holstensk arbejdsmand, der
herind i den gamle Tesdorps tid og tjænte sig op;
s døbenavn var for resten Asmus Lamp; navnet Graver
svandt, da han solgte gården. Man vil også se, at de
ngse landhåndværk er meget svagt repræsenterede i forhold
deres hyppighed i det daglige liv. „Væver“, „Skomager“
lign. forekommer ikke i gårdmandsstanden; Skrædder
n i Ulslev, der er yngst og svagest i sin navnedannelse.
hyppigste navne er de mere gammeldags Skytte og
ytter, de udtryk, der i 16de og 17de årh. brugtes om
dater til fods og til hest, og som for resten allerede var
ndte i middelalderen. Hovdreng kendes ellers kun i
keviserne, hvor det betegner den, der passer ridderens kvæg;

¹ Af folkenavnene har kun Lollik og Mønbo, de to nærmest-
liggende, mere end én arvelig gård; og Lollik nøjes med to
i samme by.

og Hovmand er sammesteds betegnelse for enhver af ridderens svende. Skinder er et forældet udtryk for garver; Pilt for skoledreng; og Kannik er en gejstlig i den katolske tid. Også disse standsnavne ser ud til at gå et par århundreder tilbage i tiden, og nogle af dem endnu længere; kun undtagelsesvis knytter de sig til nyere forhold.

6. Endelig finder vi en mængde sen-navne, der er arvede fra fædre eller svigerfædre, sædvanlig sammen med gården, uden hensyn til vedkommendes eget døbenavn. Det volder en del ulempe for præst og degn at sætte sig ind i og at huske, at kirkebogens Hans Hansen er den som alle mennesker kalder Hans Mortensen, og at H. P. Jensen kun er kendt under navnet Hans Klavsén.

Dette ser så meningsløst ud; men dog er den regel, der følges, ganske simpel. Man undgår at opkalde folk efter de her i sognet gængse fornævne Niels, Peder, Rasmus og Hans; derimod går det nok med de sjældnere Ole, Morten og Mads, og bedst med de uddøde: Bo, Erik, Knud, Tor, Tyge, Mogens, Klavs og Ib (og det hollandske Jan).

Endvidere er der den ejendommelighed ved sen-navnene, at de aldrig optræder i flok. De mindre byer har kun ét af dem, de større et par; kun én by, som jeg straks skal omtale, har lidt flere af dem.

I det hele og store er også denne navnedannelse færdig. Men der gives dog undtagelser. I Ulslev findes der en gård-ejer, døbt Hans Jensen, men kaldt Hans Clausen; Clausen var nemlig faderens døbenavn, men for resten blev hans fader mest kaldt Jens Olsen. Disse gængse navne Olsen og Clausen har öjensynlig haft svært ved at fæste sig ved stedet; og i denne ene by Ulstrup har det på flere gårde knebet med at få navnet til at hænge ved stedet i mere end ét eller halvandet slægtled. Byen er altså kun fulgt langsomt med i den øvrige egns klare og veludviklede navnedannelse.

Dog må man fremfor alt ikke forveksle disse landlige sen-navnes arvelighed med de sen-navne, som præster og øvrighed siden 1828 og 1856 har pånødt den danske almue. De gængse sen-navne (de der er til så stor besvær i nyere

samfund) forekommer ikke; ti navne som Nielsen og Peder-son bliver ikke arvelige, så længe Niels og Peder er almindelige døbenavne; fornavnets forsvinden (eller sjældenhed) er nødvendig betingelse for, at sen-navnet bliver arveligt, ellers kaldes det som blot sønnebetegnelse.

Man må heller ikke overse den store forskel, der er på Falsterske sen-navne og vore faste efternavne. En mand hedder *Andreas Ibsen*, men gården hedder „te Jibs“; en mand kaldes *Peder Madsen*, men stedet „te Madses“, konen „Hanne Madse“ og sønnen „Madses Pæjer“. sen-navnet er blot en form, man bruger for at beholde det gamle ejernavn, Mads, Ib eller Tyge, ved gården. I mange tilfælde må man snarere sige, at fornavnet hænger ved gården, end at sen-navnet gør det. Jeg kender et enkelt meget tydeligt eksempel. Den gård i Idestrup, der nu skrives med sit boglige navn *Skovlykkegård*, hed i ældre tale slet og ret „te Mortens“; Morten Pedersøn havde givet gården i arv til sin svigersøn, der kaldtes *Hans Morten*, og dennes datter *Hanne Mortens* bragte den i medgift til sin mand, og nu tilhører den hans svigersøn: i hele denne slægtrække blev der aldrig en søn at kalde *Mortensen*, og derfor blev navnet aldrig til mere end *Morten*.

Således knytter disse, tilsyneladende moderne navne sig til egnens gamle skik. Der er nemlig ingen forskel på *Tyges Berte* (o: Niels Tygesens datter) og *Palles Jens* (o: Peder Palles søn Jens). Og mens vi hidtil har agtet mest på slægtnavnets efterhængte form, spiller den foransatte en ikke mindre rolle i egnens brug; og særlig er det den, som anvendes på hvert eneste opvoksende slægtled (*Ottens Peder*, *Harens Ane* osv.) inden de selv sidder på gården som *Peder Otte* og *Ane Hare*. Denne form med det foransatte fadernavn er ældgammel. Vi kender fra Danmarks oldtid *Palna-Toke* og *Gorms-Toke*, foruden flere. Denne ældgamle navnedannelse, der ved middelalderens begyndelse forsvinder fra de højere samfundslag, bevares her på Falster og tjæner som støtte for dannelsen af efternavne. Fra først af har denne omflytning vel kun sket med de egentlige øgenavne: *Peder Kæmpes søn* har heddet *Kæmpens Jens*, og er som voksen bleven kaldt *Jens Kæmpe*;

det lå da nær at kalde Kåre-Anders for Anders Kåre i stedet for det egentlige A. Kåresen. Ja vi kan formelig se, at det er gået således til; ti vi finder ejeformer med bestemt kendeord ikke blot i Ryssens-Gértrud, Harens-Ane men også i Ottens-Peder.

Og så er der et af disse navne, som må omtales særskilt. Bosen er vist det hyppigste sen-navn, ganske svarende til at Bo i middelalderen var et af de almindeligste navne på Falster, men nu er uddød. Men når det sættes foran, hedder det aldrig Bo, men Bose-Karen, Boses-Stine; det har altså samme form som et andet gammelt navn på Falster: det mandnavn Bose, som den nu forsvundne landsby Bosethorp har navn efter. Bo og Bose synes her smeltede sammen i samme navn. Som man ser, er der tråde nok, som knytter denne navnedannelse til gamle tider.

7. Til dens ejendommeligheder hører også, at stedsnavnene kun spiller en forsvindende rolle. Navnene Skov, Skovby, Virke, Bjerregård og Søgård kan jeg kun følge i ét slægtled; Toxværd er for en menneskealder siden indvandret fra et nabosogn og er oprindelig en sællandsk præsteslæggt. Hele den opkaldelse efter landsbyer og gårde, der har sat præg på de sidste århundreders danske navnedannelse er underlig fremmed her i sognet; det har sine navnekilder i en ældre kultur.

V.

Når disse tilnavne gik tilbage til så gammel en tid, som sprogstoffet vidnede, måtte jeg vente at finde spor af dem i ældre optegnelser. Jeg gik til Idestrup ældste kirkebog, begyndt 1696; og jeg fandt en overraskende mængde af tilnavne. En del af dem kendte jeg ikke fra nutiden, men den overvejende mængde var dog de samme som i vore dage. Derfra gik jeg til Rigsarkivet og gennemgik gamle jordebøger og skattelister over hundrede år længer tilbage; i matrikelkontoret fik jeg mit stof yderligere forøget. Nogen udtømmende benyttelse af disse kilder har jeg ikke tilstræbt; men

Jeg en forestilling om, hvor gammelt det var her på stedet. For Vedby fik jeg over de nu brugelige slægtnavnes alder. De andre byer meddeles nedenfor i tilføjelse (se handling).

1636—1704.

1704.

1641 og 1663.

1680.

1680.

ikke.

ikke kontrolleres.

1640—1699 og senere.

ikke.

1680, i Tjæreby o. fl. 1680.

ikke.

— med hjælp af matrikelkontorets mænd — et forsøg på at undersøge, om navne i 1680 og 1690 var knyttede til de byer; men undersøgelsen viste sig umulig for Vedbys og de fleste andre byers vedkommende. For selve Idestrup kunde det godtgøres, at i 1691 bode på den gård, hvortil slægtnavnet var fast knyttet 150 og 200 år senere. Bodes den derimod af en ejer med blot sennavnet Abraham kunde derimod følges endnu i Idestrup sogn. 1582 var Michel Abraham (??), 1569 Michel Abrahamsen i Ørslev.

Slægtnavne synes dengang at have været almindelige; men helt kan vi dog ikke stole på aktens sag. Navnestoffet i tilnavnene er derimod stort set det samme, især fra slutningen af det 16. og 17. århundrede. Det er nok mest naturligt tyder på, at det netop er ved denne tid, at slægtnavne særlig stærkt til de enkelte gårde. I Idestrup talte jeg nylig; for slægten Jønsen kan noget lignende gøres sandsynligt. I Vedby, hvorledes slægtnavnet Jønsen omdannes til samme sted brugelige Jon:

det lå da
for det er
gætt såled
ord ikke
Ottens-Pe

Og s
Bosen er
Bo i mid
men nu
aldrig Bo
form som
Bose, se
efter. B
Som me
dannelse

7.

navne
Skovby.
slægtle
fra et
Hele
præg l
lig fre
kultur.

sprog
ældre
1690

[Faint, mostly illegible text, possibly bleed-through or a second page's content]

Ulslev: N. Bunde.
 Ulkenør: A. Konggessen.
 A. Krog.
 H. Hoge.

Lauritz Buck.
 O. Brun.
 N. Thæring.

I denne ældste jordebog fra 1569 træffer fire af de slægtnavne, der har levet ned til vor tid (Krog, Kloger, Bunde, Thæring), og seks syv der nu er uddøde her, men for største delen lever i andre sogne på Falster. Dog er listen ikke fuldstændig; udenfor kronens gods levede der sikkert andre bønder, som bar de endnu gængse navne.

At forfølge de idestrupske tilnavne længere tilbage vil næppe kunne gøres uden ved sammenligning med alle ældre falsterske optegnelser. Jeg skal give en antydning i denne retning. Den fuldstændigste samling af falsterske navne er den liste på omt. 40 herremænd (eller storbønder), der ejede jord på øen i Valdemar Sejrs tid jævnsides med kongen og bispen; denne liste findes i den velkendte „Kong Valdemars Jordebog“. En del af dem nævnes blot ved døbenavn, en del af dem har sønnenavnet tilføjet, og 14 bærer egenlige tilnavne.

Af disse 14 navne fra tiden o. 1220 findes ikke mindre end tre, Bonde, Slente og Gammel, i Idestrup sogn i senere tid:

Petær bondæ (selvejer i Tunnerup, Karleby sogn). — 1569 Anders Bunde og Niels Bunde i Hillestrup og i Ulslev; 1696 Ole Bonde i Hillestrup. — 1840 Niels Bonde i Tåstrup: svigersøn Hans Bonde.

Alkil slentæ (lille godsejer i N.-Ørslev og Systofte sogne). — 1699—1704 Morten Slente i Tjæreby. — 1897 gårdmandsnavn i en anden egn af Falster.

Kietil gammel (stor godsejer, bl. a. i Idestrup). — 1840 Jens Gammel: Peder Gammel: svigersøn Peder Gammel i en mindre gård på Idestrup bymark. — Gammel er almindeligt gårdmandsnavn i et nabosogn.

Det fortjænte sikkert at undersøges, hvorledes de andre navne i Valdemars Jordebog (Rug, Ræv, Rand, Byr, Dramb, Kæk, Gere, Hose, Sluffe, Skade, Skak) forholder sig til de nuværende falsterske bondenavne; ti i deres sproglige karakter

- 1663 Peder Andersen Joense(n).
 1680 og 1691 Anders Pedersen Joensen.
 1698 døbt „Anders Jons fila“.
 1708 levede Laurs Joen.
 1710 døde Jörgen Joen.
 1723 „blev Peder Larsen Jons liden søn af Tjæreby døbt og kaldet Jon“

I én henseende er navnedannelsen mindre fuldendt end nu. Skrædder og Skomager var den gang gode navne i gårdmændsstanden; nu ses de ikke så gerne, fordi de minder for meget om stamfaderens beskæftigelse. Stednavne forekommer som tilnavne; men ligesom nu har de ringe ævne til at holde sig.

Læseren vil selv kunne gøre disse iagttagelser, når jeg hensætter en eller to af de gamle navnelister som prøve på materialet:

Kristian d. 5tes matrikel o. 1680.

Vedby 6: M. Rsen Skræder.	Tåstrup 2: Christopher Olufsen Boesen.
10: L. Hsen Wraae.	Sillestrup 1: P. Kruse.
Ørslev 9: P. Graae.	3: P. Rsen Boesen.
5: O. Hsen Skræder.	før M. Kaare.
tilforn: J. Psen Tremming.	4: M. Rsen Kylling.
6: A. Skræder.	7: R. Skinder.
9: P. Rsen Troelsen.	8: R. Tarsing.
12: Lauridz Galde.	(husm.: Morten Skomager)
13: J. Møller.	Elkenør 3: H. Psen Kylling.
16: Jep Rytter.	6: O. Psen Haufdrøen.
Ulslev 2: O. Lauridzen Kruse.	7: J. Lsen Skomager.
5: N. Palle.	Tjæreby 1: R. Hsen Alling.
9: J. Smed.	3: A. Psen Joensen.
11: H. Rsen Kloger.	8: O. Hsen Knudsen.
18: Lauridz Jyde.	9 (?): B. Joensen.
19: P. Jyde.	toft (lille)
(husm.: Peder Soldat).	(husm.: Joensen)

1569 jordebog over

- Vedby: R. Themme.
 Orup: R. Themme.
 N. Fogidl.

Også det førnævnte Hare er gårdmandsnavn i Tjæreby 1663 (Trane derimod i Vedby, og Vrå ligeså); og Korne-lius var det for knap to menneskealdre siden.

Men husmandsstanden er rummelig, den gemmer også rester fra andre samfundsklasser. En præstesøn Rosenkilde (af den bekendte slægt) blev degn her i sognet; hans efterkommere lever som husmænd i Tåstrup. Hans Dannefærd, efterkommer af den bekendte Jakob Dannefær fra Svenskekrigen 1659, sad som husmand i Ørslev; nu er både han og sønnen døde, og det faldefærdige hus nedrevet.

Af alle disse kilder har der samlet sig en mængde navne hos husmændene. Jeg skal gøre det anskueligt ved lister fra et par byer.

Ørslev er en rigtig husmandsby med mange småhuse og gaden fuld af børn; den har fra gammel tid et lav af otte orddyrkende husmænd; og tilbøjeligheden til arvelige navne er særlig stor der. Jeg fremhæver dem, der er knyttede til stedet:

Nikolaj Toksværd.	Tyge væver.
Bylte-Ole [Hans Olsen].	Bramsted-Peter [Hans Peter- sen].
Ane hjulmands.	Ole Rytter.
Hans Danefærd.	Hans ve Krang.
Kristen [Hansen] Dinesen.	Ane Vråmands.
Ejlers Hejn.	Bose-Ane [Ane Bosdatter].
Peder Lont ell. Kannike.	Hans væver.
Lars Væver.	Kristian [Rasmussen] Knudsen;
Hans Hansen i Tose-stedet; efter Kristen Torsen.	efter svigerfader Ole Knudsen.
Peder Jyde el. skomager.	Lars hørsvinger.

Ad alle disse veje har en stor del af husmændene — oftest mellem fjærdedelen og halvdelen — fået faste, sædvanlig arvelige tilnavne ¹.

Blandt Ulslevs og Ulslev-strandhuses store befolkning af husmænd finder man således:

¹ I de følgende lister er jeg ikke sikker på at have udelukket alle beboere af aftægtshuse.

Niels Peder Løj.	Niels Peder Hare.
Rasmus Jyde.	Vilhelm Örting.
Lille Peder snedker.	Lars Drage.
Store Peder snedkers enke.	Anders Møller.
Karen Kirstine Søgård.	Lars Kåre.
Maren Rejmer.	Rasmus Hovdreg.
Frederik Hovberg.	Rasmus Staldmester.
Ferdinand Visler.	Hans Stenhugger (?).
Hans Bødker.	Hans Jyde.

I Tjæreby (foruden Alling, Jyde og Kruse):

Ole Skomager, træskomand.
 Niels Peder Stump, søn af Peder Stump.
 Maren Sofie Møller.
 Peder Smed, smed.
 Rasmus [Hansen] Tønnesen.

Selv iblandt Vedbys befolkning, for en stor del daglejere på Orupgård, findes en lang række tilnavne:

fødte i Vedby:	fødte andensteds:
Rasmus Folmers enke.	Lene Ols.
Jens Virke.	Peder Klokkers enke.
Kristian Posts enke.	Grete Alslev (født i Alslev).
Jens Studs.	Peder Møller.
Degne-Ole, søn af Jens Degn.	Ole Top.
Niels Knudes enke.	Kristian Mejer.
Ole Skomager.	Lars Kr. Møller.
Hans Kr. Smidt.	

I Idestrup by bærer næsten alle tilnavn, håndværkerne naturligvis kun deres standsbetegnelse. Endnu mere gennemført er navnedannelsen i de to byer Hillestrup og Sillestrup, der tidligere er omtalte.

Denne velstand af navne i de tre mindre byer, der til dels ligger i sognets afkroge, synes mig snarest at være det oprindelige. Også den folkerige Ørslev slutter sig nogenlunde til dem. Det afvigende forhold i andre byer, især i Tåstrup (ét arveligt navn) og i Orupgårds arbejderkolonier skyldes sikkert indvandring i ikke ringe grad. Som det normale for

en lidt ældre tid må vi vistnok sætte, at de fleste husmænd har haft et personligt eller arveligt kendingsnavn, medens alle gårdmændenes var arveligt.

VII.

Nu har vi kun det sidste kapitel tilbage af Idestrups navnehistorie. Det er det kapitel, som bondefolket ikke selv har skrevet, men hvis indhold er dikteret af autoriteterne.

I 1828 udgik der en kongelig forordning om dåb. Embedsmændene i Frederik den 6tes kancelli fandt det bedre, hvis alle folk i Danmark havde bestemte efternavne, og de indførte i forordningen den bestemmelse, at hvert barn i fremtiden skulde døbes ikke blot med „fornavn“, men også med „det familie- eller stamnavn, som det i fremtiden bør bære“. En snart efterfølgende kancelliskrivelse forklare dette således, at faderen skulde afgøre, om hans barn skulde døbes med „det samme tilnavn, som han selv har båret,“ eller også „danne det af sit fornavn på den brugelige måde,“ eller også opkaldes efter hjemstedet.

Forordningen var for så vidt rimelig, som alle kulturfolk efterhånden har dannet sig arvelige tilnavne. Den var for så vidt mindre nødvendig, som det er noget, der allevegne sker af sig selv; men der kunde muligvis gives regler, der fremskyndede og fæstnede den udvikling, som allerede var i gang. Men det er ingen let sag at gribe ind her uden at virke forstyrrende. Embedsmændene i kancelliet synes ikke at have haft tilstrækkelig blik for, hvad der hørte til opgavens løsning. Selve dåbslovens bestemmelse var temmelig indholdsløs, og navnlig var det ikke klart nok udtalt, at det ikke blot drejede sig om det efternavn, „som barnet i fremtiden skal bære,“ men også om et efternavn, der tilkom dette barns efterkommere i al fremtid. Kancelliskrivelsen gik i enkeltheder, men disse enkeltheder var foreskrevne med temmelig ringe kendskab til den befolkning, som det galdt at skaffe faste navne. Arvelige sen-navne og opkaldelsen efter fødestedet, særlig landsbyen, var de midler, som man i København ved det 19de

årh.s begyndelse særlig brugte for at få slægtnavne; og denne fremgangsmåde gav man nu alle anvisning på. Men idet kancelliet søgte at fæstne disse navne, dannede af -sen og de hyppigste fornavn, måtte det fortrænge en mængde af de mere ejendommelige tilnavne. For så vidt var øvrighedens indblanding nærmest egnet til at fremkalde det modsatte af, hvad den tilstræbte: det blev sværere at adskille de mange personer med ligelydende navne.

Skaden kunde endnu være undgået, hvis præsterne, der skulde våge over bestemmelsernes udførelse, og som i reglen kendte deres egns brug, havde benyttet lejligheden til at godkende alle tilnavne, der allerede var blevne arvelige, og at vejlede ved valget af navn for de andre slægter. Men en omsigtsfuld hjælp til gennemførelsen af en forordning var næppe at vente af den kirkelige embedsstand; kancelliet kunde i reglen være glad, at dens tjænere ikke rent ud sad den overhørig.

Endnu kunde det være blevet godt, hvis selve bondestanden havde kendt den myndighed, der var tillagt hver husfader, og haft skön om denne rets anvendelse. Men denne tids bønder, fødte under stavnsbåndet og opvoksede för skolelovens tid, stod næppe over præsterne i klarhed på, at det ikke var for enkelte personer, men for hele slægter, der nu skulde vælges navn. De var vante til at kaldes med tilnavnet i deres egen kreds, og at samtidig offentlige aktstykker lød på sønnenavnet; og de har næppe følt videre grund til at afvige herfra.

Går vi til Idestrup gamle kirkebog for at få at vide, hvorledes den kongelige forordning virkede her, opdager man til sin forundring, at den slet ikke havde den fjærneste indflydelse; navngivningen er nøjagtig i 1829 som den havde været i 1827 og 1828; præsten kender naturligvis egnens arvelige slægtnavne, men det falder ham aldrig ind at benytte dem; en søn af „Rasmus Krog“ døbes Rasmussen, en søn af „Povl Abraham“ Povlsen; døtrene nævnes med „datter“ efter faderens fornavn. Efter en otte års forløb begynder man at lade pigenavnene også ende på -sen, således som kancelliskrivelsen påbød, först iflæng og siden gennemført. Men i

hele den første menneskealder — altså den, hvis tilnavne skulde gælde for efterkommerne i mange slægtled, finder der vist ikke en eneste af bondefolkningen, som ikke bærer det bevægelige sønnenavn.

Hvor ubetinget dette stod fast i befolkningens opfattelse, viser en notits i kirkebogen fra 1857, da et uægte barn forlangtes døbt Ane Margrete Jørgensen: „Barnefaderen [Jørgen Nielsen] udlagdes i indsidder Jens Rasmussens nærværelse af karlens fader husmand Niels Kaspersen i Idestrup, som angav, at barnefaderen havde indrømmet, at barnets tilnavn dannedes af hans fornavn.“

Inden denne barnedåb fandt sted, kom præsten dog i tanke om, at der året i forvejen var udgæet en skrivelse fra ministeriet, der indskærpede forordningen om navnenes arvelighed; og han fik derfor barnet døbt med barnefaderens efternavn, Nielsen. Men dette hindrede ikke, at alle de følgende pigebørn i sognet blev kaldte efter faderens fornavn.

Fra nu af begynder dog så småt faderens efternavn at blive arveligt. De uægte børn bliver uden undtagelse døbt således, nogle af indsidderbørnene også; men gårdmændenes yderst sjælden. Bondebefolkningen har øjensynlig med sejhed krævet den gamle brug. Endnu omkring 1880 er efternavngivningen uhyre blandet. Uden at det i 1828 påbudte valg af arvelige slægtnavne nogensinde med bevidsthed var foretaget, drev man så småt over at lade sen-navnene blive arvelige. Nogle ganske få gårdmænd havde da ladet deres børn døbe med det virkelige arvenavn enten foran eller efter det af faderens fornavn dannede Hansen eller Pedersen.

De allerfleste lod skikken gå sin gang; i kirkebogen skriver præsten nu ikke mere „Peder Palle“ eller „Peder Jensen Palle“, når han nævner et barns forældre, men „Peder Jensen (Palle)“. Således er de gamle navne satte på aftægt.

Ved året 1880, da Danmark fik en ny og meget virksom kultusminister, begynder det sidste, sørgelige afsnit af de falsterske navnes historie. Ved en række skrivelser gennemførte ministeriet, at ethvert barn døbt med det efternavn, som stod på faderens døbeseddel, altså sen-navnet for omtrent hele

landbefolkningens vedkommende. Og endelig kom i 1891 den nye indretning af kirkebøgerne, hvorefter ingen person måtte opføres noget sted i kirkebøgerne med andet navn end sin døbeseddels. Resultatet heraf er, at Idestrup sogns nyeste kirkebog er helt uden kendskab til egnens gamle arvelige navne, og at præst og degn har deres svare ulejlighed med at kende deres egne sognefolk igen. Selvfølgelig forbigås de folkelige navne i dåbsattester, skoleprotokoller og skudsmålsbøger; kun i offersedler indføres de endnu, ti der har det jo sin særlige betydning at finde den rette mand til at betale.

Den offentlige dyrkelse af sen-navnene virkede efterhånden tilbage på bondebefolkningen. Den gik i nogen grad ind på at betragte det arvede tilnavn som noget, der kun vedkom hjemstavnen, der hvor man havde hus og jord. Når de færdedes udenfor sognet, skulde de samme mennesker kaldes med navnet på døbeseddelen. Hvem udenfor Idestrup sogn kender nu „Stoffer Krog“ og véd, at han — under sen-navn naturligvis — sidder i amtsrådet og har en fremragende del i øens styrelse og almindelige udvikling? Og så kan man jo nok forstå, at der er yngre gårdmænd nok, som hellere vil kaldes med døbeseddelsnavnet end med det arvede navn på gården.

Får det lov at gå således videre, vil man jo nok i løbet af næste menneskealder have udryddet et stykke gammel kultur, som gjorde megen gavn og ingen skade. Men helt uden modbevægelse er det ikke.

To gårdmænd af samme slægt søgte i 1886 ministeriet om at måtte få deres børn kaldte med slægtens sædvanlige tilnavn. Sognepræsten (M. Clausen), hvis erklæring indhentes, oplyste at i pågældende slægt var børnene stadig blevne døbt med faderens navn med tilføjte -sen, og forordningen af 1828 var således aldrig bleven opfyldt for dens vedkommende. Ministeriet var af den modsatte mening; det var jo netop i de år, da man ivrigst gennemtvang brugen af døbesedlernes navne; præsten modtog et ret skarpt svar, om at han havde „misforstået forordningens tydelige ordlyd“.

Jeg skal ikke forlænge min beretning med andre sørge-

... ieres
 ... Result
 ... te to
 ... ende.
 ... og
 ... vil
 ... isoner
 ... ikke
 ... er
 ... liets
 ... har
 ... lad-
 ... let

... sammen
 ... inden
 ... have
 ... at
 ... lev
 ... ment
 ... i
 ... en
 ... i
 ... i
 ... af
 ... der var
 ... iserske
 ... i
 ... i
 ... og
 ... iserske
 ... ny be-
 ... Nationalende
 ... iserske
 ... på regeringens

modstand. Derfor fremkom i 1898 et kompromisforslag; men det mødte skarpe angreb fra flere sider, og standsedes i folketinget ved en dagsorden.

Navnesagens behandling i rigsdagen gav altså ikke noget retsligt resultat; men den har sikkert tjænt til at klare standpunkterne, og gennem diskussionen er der nåt en almindelig overbevisning om, at navnespørrmålets løsning allerførst må bestå i en godkendelse af de nu brugelige tilnavne, — det standpunkt, som folketingets udvalg, med fuld enighed mellem alle partier, opstillede i 1897, men endnu ikke så sig i stand til at gennemføre.

Under hvilke former denne løsning kommer i fremtiden, skal ikke drøftes her. Kun skal her peges kort på nogle af ejendommelighederne ved den falsterske navnedannelse, som første gang er omtalt fyldigere i denne afhandling.

For den enkelte, der bærer disse navne, er det en varm tilknytning ikke blot til slægt men også til hjemsted.

Set som helhed er denne navnedannelse et historisk minde af ganske ejendommeligt art. Oldtidens navne og middelalderens kultur har ydet så rige og så iøjnefaldende bidrag til den som intet andet sted. Dens navnestof og dens regler for navnearv er umiddelbart formede af en ægns historiske udvikling.

Som afhjælper af vort folks nuværende navnenød byder den en forbavsende mængde af navnestof, let kendeligt og dog ganske simpelt og let håndterligt i sin lydige form.

Som vejviser til fremtidig udvikling har det værdi, ikke blot fordi det er så mangfoldigt, men også fordi det er så dansk som ingen anden samfundsklasses.

Hidtil har man fra myndighedernes side nærmest betragtet det som en behagelighed eller gunst for den enkelte, at man tildelte ham et pænt navn. Men bagved det står en menneskeret for mangfoldige til dog en gang at måtte bære deres forfædres navn i fred. Og bagved de mangfoldige enkelte står vores folk med ret til ikke at forholdes noget af, hvad værdifuldt det har frembragt. Når disse tanker er

	gamle i byen	gamle i sognet	andre navne
Overført...	26	14	12
Idestrup	1	1	1
Ørslev	3	4	4
Vedby	4	2	4
Hillestrup	1	3	1
Tåstrup	"	4	4
i alt...	35	28	26

Tjæreby.

1. Hans *Lolliks enke; [1840: Jørgen Hansen]. — 1696 Hans Lolliche i Tåstrup.
2. Peder Kæmpe; efter fader Ole Kæmpe; [1840: Ole Kornelius].
3. Rasmus *Kimer; efter fader Jens Kimer. — 1697 Peder Kiimer i Elkenøre.
4. Hans [døbt: Hansen] Mortensen, el. Fikmanden; efter svigerfader Ole **Fikmand. — 1691 og 1704 Hans Fichmand og 1704 Niels Fichmand i Tjæreby.
5. Morten Povlsen; efter fader Povl *Lollike; [1840: „Anders Pedersen“]. — Se under nr. 1.
6. Mads Kristian Nielsen; efter svigerfader Frederik **Krog; købt af Jens *Rysse; [1840: Ole Simonsen]. — 1691 Hans Røsse i Vedby. Se under nr. 12.
7. Majus Hansen (udensogns); købt af Kristian **Krog; efter svigerfader Jens *Kusk; [1840: „Rasmus Larsen Frandsen“]. — 1712 Lars Kusk i Ulslev. Se under nr. 12.
8. Jørgen Kristian Larsen; købt et par gange; Jens **Jon; [1840: Lars Jon]. — 1663 Peder Andersen Joense(n), 1680 og 1691 Anders Pedersen Joensen, 1696 og 1705 Anders Jon, 1708 Lars Joen, 1710 døde Jørgen Joen, alle i Tjæreby.
9. Niels Peder **Skytte; efter fader Lars Skytte; [1840: Anders Skytte]. — 1696 Rasmus Skytte i Tjæreby.
10. Svend *Rytter; efter fader Kristen Rytter. — 1680 Jep Rytter i Ørslev; 1707 døde Hans Rytter i Idestrup; 1710 Anne Rytters i Vedby.
11. Tomas Skjøt (holstener); efter Niels Olsen [døbt: Hansen]; efter Hans Olsen [døbt: Danielsen].
12. Hans **Krog; gift med Niels Krogs enke; [1840: Kristen Krog]. — 1691 Ole Krog gårdmand i Tjæreby.
13. Anders **Skindør; købt flere gange; Ole Hovmand; [1840: M. Skinder]. — 1699 og 1714 Rasmus Skinder og 1704 Jens Skinder i Tjæreby.

14. Rasmus Peder Hansen; købt et par gange; Peder **Kåre. — 1697 havde Morten Kaare Niels Kaares og Ole Kaares hustruer til faddere for sin søn, alle i Tjæreby; Simon Kaare 1696 og 1704, Lars Kaare 1696 og 1702, alle i Tjæreby.
15. Rasmus Clausen (langelænder); købt af en langelænder; købt af holsteneren Rasmus graver [Asmus Lamp].
16. Kirsten Grigge; efter Jens Grigge; [1840: Jens **Kåre]. — Se under nr. 14.

Sillestrup.

1. Rasmus Toxværd (fra Uggerløse; af oprindelig præsteslægt); købt af en langelænder „Orla Lehmann Madsen“; købt af Anders **Kåre. — 1680 Mads Kaare og 1702 Peder Kaare i Sillestrup.
2. Peder **Klover; efter sin kones første mand; efter hendes (?) fader, gamle Adrian Klover, der mentes at stamme fra de på Hasselø bosatte Hollændere. — 1704 Rasmus Kloger og 1723 Ole Kloger i Sillestrup; og allerede 1569 og 1582 Hans Kloger i Hillestrup; 1680 Hans Larsen Kloger i Ulslev.
3. (Gården „te Jibs“) Hans Rasmussen (fra Hovdreng-gården i Tåstrup; købt af Rasmus Clausen (folketingsmand); siges at være efter Jens Ibsen; [rettere: efter Peder Olsen; efter Rasmus Ibsen (døbt: Olsen); 1840: Ole Ibsen].
4. Lars **Mønbo (søn af Hans Myssen i nabosognet Kirkeby); gift med enke efter Niels Mønbo; efter hans fader Adrian Mønbo. — 1696 og 1701 Lars Mønboe i Sillestrup.
5. Niels **Krog (søn af Ole Myssen i Kirkeby; farbroder til Lars Mønbo i nr. 4); efter svigerfader Rasmus Krog. — 1696 og 1708 Lars Krog i Sillestrup.
6. Jens Vest (navnet er arveligt ved hans hjemsted i Lommelev på Nord-Falster); købt af en langelænder Rasmus Møller; [efter Jens Ibsen; 1840: Ole Rode].

Ulslev.

1. Lars Eriksen; efter fader Hans Eriksen; efter Niels [døbt: Sakariesen] **Skrædder; [1840: Mads Hansen]. — Tilnavnet Skrædder bares 1640—1680 af en gårdmand i Vedby og 1680 af to gårdmænd i Ørslev.
2. Kristen **Kruse (broder til Niels Skytte i nr. 13); efter svigerfader Kristian Kruse. — 1704 Jens Kruse i Ulslev.
3. Hans Clausen [døbt: Jensen]; efter fader Jens døbt Clausen, kaldet Olsen.
4. Lars Fris (søn af Lars Fris); efter svigerfader Rasmus **Smed;

- efter Jens Smeds enke. — 1640 Peder Smed og 1680 Jens Smed gårdmænd i Ulslev.
5. Niels **Kruse; efter fader Jens Kruse; [1840: Niels Sakariesen]. — Se under nr. 2.
 6. Niels Hansen el. Pil (søn af Hans Pil i Tunnerup) ejer hovedparcellen; gården blev omtr. 1850 købt og udstykket af skolelærer Jørgensen; [1840: Niels Sakariesen].
 7. Rasmus **Grå; efter fader Rasmus Grå. — 1696 og 1697 Hans Grå i Ulslev; almindeligere i Ørslev (1640 og 1680 Peder Grå, 1706 døde Hans Grå, 1708 Morten Grå).
 8. Jens Larsen (fra Møn); købt flere gange; Jens Ibsen.
 9. Jørgen *Skytte; gift med Jens Skyttes enke. — 1691 Peder Hansen Skøtte i Ørslev; 1696 Rasmus Skytte i Tjæreby.
 10. Hans *Bosen [døbt: Jørgensen]; efter fader Jørgen Bosen [døbt: Hansen]; [1840: J. Rasmussen Bosen]. — Se under Hillestrup nr. 2.
 11. Kristian **Skrædder; efter Knud Sakariesen [eller Skrædder]. — Se under nr. 1.
 12. Peder *Kåre; efter svigerfader Rasmus Kåre. — Se under Tjæreby nr. 14 og Sillestrup nr. 1.
 13. Niels *Skytte; købt to gange; tidligst Jens **Palle (broder til Anders Palle i nr. 14); [1840: Lars Palle]. — 1680 og 1696 Niels Palle og 1704 Anders Palle i Ulslev. Se under nr. 9.
 14. Anders **Palle; efter Lars Palle. — Se under nr. 13.
 15. Peder Nielsen; efter svigerfader Hans Clausen.
 16. Mads Hansen el. *Møller; efter svigerfader Hans Jørgen Møller [1840: R. Andersen]. — 1680 og ofte senere findes Møller som tilnavn i sognet.
 17. Hans Hansen (udensogns); købt af Niels **Krog efter fader Mads Krog. — 1696 Jens Olsen Crog, 1696 og 1705 Peder Krog, 1697 og 1704 Hans Crog, 1699 Anders Krog, 1700 Niels Krog og 1703 Morten Krog, alle i Ulslev.

Elkenøre.

2. Knud *Kusk; efter fader Jens Kusk; [1840: Jens **Kaabernagel]. — 1697—1701 Niels Caabernale i Elkenøre. — 1712 Lars Kusk i Ulslev.
3. Rasmus **Kylling; efter fader Hans Kylling. — 1663—1680 Hans Kylling, 1697 Peder Kylling i Elkenøre.
4. Peder *Grå; [1840: Anders Grå]. — 1640—80 Peder Grå i Ørslev; 1696 Kristen Grå i Tåstrup.
5. Peder *Palle (søn af Peder Vægter i Byskov); efter svigerfader Mads Palle. — 1663 Rasmus Nielsen Palle i Idestrup; 1680 Niels Palle i Ulslev; 1704 Anders Palle i Ulslev.

blevne alment eje, da vil ikke mere de
 velsker og protokoller være normer for
 vil rent historisk betragte alle disse senere
 sker en gang var stavnsbundne, som ikke
 i vort århundredes første halvdel nedbrød
 „restaurerede“ kirkerne, gråmalte alteret
 snitværk og solgte det gamle inventar som

Idestrup 1896—97 og København marts

Tillæg.

For at give læseren lejlighed til selv
 hvad her er fremsat, meddeler jeg en liste over
 gårdmænd (1890) ordnede efter gårdenes nuværende
 forgængere på gårdene henved 50 år tilbage
 kelen (fra omtr. 1840) afviger fra det nuværende
 det i kantede klammer. — Den tilsvarende
 —1700 kender jeg nogenlunde fuldstændigt
 og af kirkebogen. Før den tid har jeg
 (1569—1663).

Her kan man da se, i hvilken grad
 holder samme navne som for 200 år siden.
 rigste klasse af navne (i listen findes de
 Næst efter den kommer de navne der
 byer end nu (i listen betegnede med
 er de, der slet ikke findes i sognet.
 tallighed er den dog opført talrigere
 af sen-navnene kan have været arve
 vore kilder.

For de enkelte byer stiller

1709 døde Rasmus Jyde i Ørslev, 73 år

(søns); købt af Lars ****Rytter**; efter

— 1680 Jep Rytter i Ørslev.

døde Jørgen Kæmpes enke; efter hendes

— Navnet findes andensteds på Falster

døde Morten ***Mønbo**. — 1696 Lars

Lars Mønbo i Hillestrup.

svigerfader Peder Otte. — Se under Vedby

Tåstrup.

(længelænder); købt fire gange af folk fra

af Rasmus Olsens el. Tysks enke; efter

Rasmus Olsen Tysk]. — 1569 sydligere på

vedesby sogn.

Hovdreng (søn af Peder Krog i Idestrup);

Hovdrenns Hovdreng; efter svigerfader Hans

***Jyde**]. — Hovdreng, se under Elkenøre

Ulslev og Tjæreby 1640, i Ørslev og

Rasmus Pedersen (konen kaldes Hanne

eller Peder Madsen [døbt: Jensen].

(søn fra Hovdreng-gården); efter svigerfader

vedby, kaldt Kro-Jørgen; [1840: Ole Jensen].

levnede i Vedby.

eller Simonsen (konen: **Maren Kokke**); efter

(længelænder); købt af Hans Vibbert eller

(altid: Johanne Bonde); efter svigerfader Niels

at have ført Bonde-navnet med sig fra sit

by. — 1569 Anders Bunde og 1696 Ole Bonde

1569 Niels Bunde i Ulslev; 1663 Laurs Bunde i

Idestrup.

g; efter fader Peder Krog; gift med enken efter

Krog; efter Frederik Krog. — Navnet Krog findes o.

af sognets byer, men endnu ikke i Idestrup.

(amagården) Jansen (udensogns); købt af Maren Abra-

nu sidder som aftægtskone i huset overfor, enke

en Abraham; efter hendes fader Hans Abraham.

al tidligere have tilhørt præsten Abraham Salomon

IX. ADEL: FALSTERESKE TILNAVNE FRA IDESTRUP SOGN.

1. 1660: *af* have navn efter ham. — 1691 ejedes den, ifølge
2. 1660: *af* er Rasmus Abraham, men endnu o. 1680 af
3. 1660: *af* med søn-navn: 1682 fandtes derimod Michel Abraham
4. 1660: *af* (samt Michel Abrahamson) i Orslev.
5. 1660: *af* Peterzen (brøder til Peder Krog i nr. 4) har fået
6. 1660: *af* med sin søster Anne Mortens; efter hendes fader
7. 1660: *af* Morten efter sin svigerfader Morten Pedersen; [1840
8. 1660: *af* Kristian Larsen; efter fader Lars
9. 1660: *af* efter Maas *Jyske; [1840: Jens *Jyde].
10. 1660: *af* Peter Gammel efter svigerfader Peder Gammel;
11. 1660: *af* Gammel.

Tilføje.

12. 1660: *af* 18 af 187.

NORDFYNSK OVERTRO I MANDS MINDE

AF

CHRISTINE REIMER.

Naar jeg paany tilsender Dania en Samling overtroiske Meddelelser, maa tilføies, at disse have det tilfælles med de tidligere fremkomne (II, 221—228), som de supplere og fortsætte, at de stamme fra samme Egn og ere indvundne paa samme Maade: udelukkende gennem mundtlige Beretninger.

1. Det passerede et Sted, at flere Aar i Rad fulgte Uheld og Tab hele Fjerkræfflokken rundt, „men lige med Et var der ikke Tanke til, at vi mærkede til noget mere af den Slags i Gaarden. Da Foraarstiden kom, søgte vi en Kone, som vi vidste, at Flere var tyet til i den samme Forlegenhed. Vi hentede hende hjem i Gaarden, hun maatte gjøre det Hele selv. Hun fik vor store Gasse fat. I en Flaske havde hun noget „blundende Rødt“, deri dyppede hun sin ene Finger og strøg saa med den paa Gassens Næb 3 Gange paa langs og 3 paa tvers, og da det var gjort, strøede hun 3 Haandfulde ligesom noget rødt Grus, hun førte med i en lille Pose, avet om i Gaasereden.“

2. Det ligger knap en Snes Aar tilbage i Tiden, at en Havemand undskyldende motiverede sin Udeblivelse med, at han havde hjulpet sin Kone med at faa Grisen ud af Ovnen: „Vi har nu lige kjøbt en 4 Ugers Gris i dyre Domme, og da vi den ene Gang efter den anden har været uheldige, vilde vi saa gjerne holde Liv i denne og have den i Fred for Skarn-

folk. Denne har nu staaet sin Tid i Ovnen, (hvortlænge erindres ikke, i Fald det blev anført) før den kom ind i Stien.“

3. „Det Frimurerværk,“ lyder en Udtalelse, „er dog en sær Færd; der var en Gang en Mand, der borede et lille Hul i Frimurerlogen oppe paa Loftet og kiggede ned, saa sagde de derinde strax: „nu er her et Øie for mange,“ og saa mistede den nysgjerrige Mand sit ene Øie — det er ikke godt at komme paa ulovlige Steder.“

4. En anden siger: „I min Barndom hørte jeg saa megen Tale om, at i rigtig gamle Dage var der en Mand, der boede i Danmark og skulde ligegodt have slaaet Øiet ud paa en Mand i et andet Land, vist Norge, det skulde nok have været ved Hjælp af de onde Bøger — han var saa belæst.“

5. Og videre anføres den direkte Tale: „Det gjaldt for de Gamle om at leve her paa Jorden, saa de dog kunde faa Fred i Graven uden at skulle gaa igjen. Kors, det var ikke godt for Nogen, der gjorde Ondt i de Dage, saa var der ikke Fred i Graven, naar Nogen havde gjort Synd med Penge, stjaalet af Mølleposer og anden Skarnagtighed og Ondskab, saa kunde saadan Folk saa tidt ikke faa Fred efter Døden, før de Præster, der kunde gjøre det, havde manet dem ned. Det var drøit for hvem de hørte til.“

6. I denne Sammenhæng kan nævnes, at det var et brugeligt Fif at liste sig til at slaa de Onde og Hexene til Blods. Naar saadanne Folk lede Blodtab, kunde de ikke skade mere. Dog var det ikke nok, at Blodet kom til at rinde, først, naar det, om end kun nogle Draaber, faldt til Jorden, var deres Magt dem berøvet, derfor hørte der udspikeret Behændighed til, at den Paagjældende ikke fik Raaderum til at optage Blodet i Forklædet eller Lignende og derved forebygge at Hensigten opnaaedes. Og et Kjendetegn paa, hvem der vare Hexe, var: at Hexehaar kan ikke brænde. (I Nordsjælland hedder det sig, at Hexekunsten skulde læres i det Aar, Vedkommende gik til Præsten, senere kunde denne Lærdom ikke tilegnes).

7. Endelig kaldes paa alt Fjerkræ et Par ved Vingerne

siddende Fjer (nok nærmest Svingtjerene) for urolige Fjer, som absolut maa holdes borte fra alt Fyld til Sengklæder, da disse i Dyner og Puder bevirker, at intet Menneske kan, naar Tiden er omme, dø en let Død, ja, det kan endogsaa gaa saa galt, at der maa sættes Gløder under Sygesengen. En god Bondekone gjør da sit Bêdste til, at ingen urolige Fjer kommer i Børnenes Udstyr.

8. „Der har været Bøger til at gjøre ondt efter og Bøger til at gjøre Godt efter; og der kunde nok tjenes lige Meget paa begge Dele. Børnene fik tidt Haandteringen lært.“ Som Prøve paa hvilke Lærdomme der menes, at Skarnsfolk kunde læse sig til i de onde Bøger, kan nævnes: en Sommernat at liste sig til at smøre grøn Sæbe paa Køernes Tøir, naar denne da tværedes ud over Græsset, skulde det bevirke, at der det paagjældende Sted ikke kunde kjærnes Smør af Fløden.

9. Skulde Nogen flytte ind i et nyt Hus, da skulde Salt og Brød være det første Flyttegods.

10. Et Sympathi Raad anvendt for en Snes Aar siden, ordineret af en 70aarig doktorerende Kone for et alvorligt sygt Menneske, var følgende: En Hane skulde slagtes paa en Torsdag, indsvøbes i et Stykke af den Syges Linned og det Hele derpaa nedgraves i kristen Jord og først hentes hjem den tredie Torsdag efter. Dette Linned skulde saa den Syge iføre sig, uafdampet, ja, netop ligesaa fugtigt som det da var. Hele Sagen skulde foregaa i Smug.

11. Et andet Hjemme-Raad bestod i, at Konen, der kunde Kunsten, bandt Knuder paa frisk Hamp i Enrum med Patienten, saa ofte gjentaget til det hjalp. Skjøndt gavnlige i flere Retninger, er nok Krampeknuder det egentlige Navn.

12. Ved Paaskemorgen at spise et Æble fastende undgik man Gigt. Og stadig at bære en Kastanie i Lommen, friede for buldne Fingre. Skovmærker, plukkede før Valborgdag og kogte med usaltet Smør, afgav en meget brugelig Salve for Buldenskab.

13. Mange toge Vorter bort, og disse kunde fjernes paa mangfoldige Maader, Enhver havde sin og den ufeilbarligste.

En Mand havde stor Søgning med at skære Vorter væk i en Pind, en Ridse for hver, hvorefter Pinden skulde henlægges paa en Korsvei. Det var strængt forbudt at tælle Vorter; thi da fordobledes de. En anden Mand brugte en anden Maade. Der fortælles: „Manden bandt over mine Vorter, en Knude for hver og nedgravede Traaden i Jorden — begge Dele stiltiende. Naar Traaden da var raadnet, skulde Vorterne gaa bort; hvilket ogsaa slog til.“ Fra denne sidste Vorteaftagers Virksomhed for over et halvt Hundrede Aar siden meddeler derimod en Anden: „Jeg gik 3 Torsdage i Træk til denne kloge Mand for at komme af med 37 Vorter paa venstre Haand. Han skar 37 Hak i en frisk Hyldegren, aabnede en Vorte og smurte Blod fra den i de 37 Hak, lagde derpaa Grenen paa en Vei, af hvilken Mange gik. Den, der først gik over Grenen, fik Vorterne, og jeg mistede dem, endog førend de 3 Uger vare omme.“ En slap sine Vorter ved at dyppe en Klud i Smede ω : tyndt udrørt Rugbrøddeig, der anvendes til at glassere Brødene med, før de sættes i Ovn, og med den stryge hen over Vorterne og derpaa kaste Kluden paa den brændende Ild i Ovn.

Endelig bortskaffede man Vorter ved at stryge med en Fleskesvær hen over dem i Fuldmaaneskin og 3 Gange at vise Fleskesværen op til Maanen, for derpaa stille at nedgrave Sværen i Jorden.

Og at stryge hen over Vorterne med en Dødningehaand, omtales ogsaa som Middel til at tage dem bort. — Et Lig skal i det Hele taget kunne tage forskjellige Sygdomme og Svagheder med sig i Graven, saa den Lidende, blot ved at røre ved den Døde, befries derfra.

14. Naar et Barn fødes „medens Fuldmaanen staar paa Himlen“, da vil Vedkommende sin hele Levetid dele milde Gaver ud med rund Haand. En Ødeland faar saaledes ofte den Omtale „han (hun) er født i fuld Maane.“ — Naar en Moder „sidder inden Kirke“ efter et Barns Fødsel, maa hun ikke gaa over en Vei før den Dag, hun holder sin Kirkegang.

I samme Grad som et Barn lader sin Stemme høre under hen, vil det blive begavet med Sangstemme. — Søndagen

efter Barnets Daab gaar Moderen ufravigelig til Kirke for at hente Hukommelsen hjem til det. — Naar to Piger vrider Vasketøi og der da fremkommer en luftfyldt Boble, kaldes denne Vuggen, og den, denne er nærmest, faar først en Vugge i Gang. — Til Barnedaab var „Bysteren“ tidligere en Kvinde, til andre Gilder en Mand, men ligefuldt skulde hun medbringe Bydestokken; hvor denne forglemtes paa Skrømt eller hændelsesvis af virkelig Vanvare, fra det Hus skulde næste Barselgildebyster udgaa.

15. Paa Bryllupsdagen fik i Tællepraasens Dage Brud og Brudgom hver sit Lys tændt foran sig ved Bordet, og det Lys, der da holdt længst ud, angav hvem der blev den Længstlevende. — Allerede tidligere paa Dagen var dette og et andet Spørgsmaal blevet løst for det tilstedeværende Gildesfolk; thi alt medens Brudeparret stod for Altret, havde Forsamlingen i Kirkestolene grant lagt Mærke til, hvem af Parret der rørte sig først — den af dem skulde dø først; samt til, hvor fjernt eller nær Parret stod hinanden under Vielsen, og lagt den Betydning heri, at som Afstanden imellem dem var, stor eller lille, skulde Enigheden imellem dem i de kommende Dage blive. Ægteskabets Lykke blev spaaet efter denne Maalestok. — Brudgommens Moder maatte ikke se Bruden paa Bryllupsdagen — saa blev der ingen Lykke i Ægteskabet. Brudens Svigermoder savnedes derfor ved ethvert Bryllup. — Var det Blæstveir Bryllupsdagen, blev det tydet som Tegn paa, at der vilde komme stærke „Rivninger“ mellem Mand og Kone. — Regnveir var derimod mere velset; thi det blev udlagt efter det gamle Ord, at saa regnede der Guld i Brudens Skjød. — Den unge Pige skulde give Agt paa, om en Ungkarl brugte en stor eller en lille Glød til at tænde sin Pibe med, i første Tilfælde blev han ingen god Ægtemand. — Og havde Pigen været god mod Hunde og Katte, kunde hun vente godt Veir paa sin Bryllupsdag, men havde hun været glemsom med at give Lænkehunden Æde, kunde hun vente sig Prygl af sin Mand. — Naar en ung Pige vasker og spilder meget Vand paa sit Forklæde, faar hun en fordrukken Mand. — Unge Mennesker maa ikke spise den sidste lille Pande-

om. — At have Sytøi som Haandarbeide i Juletiden kunde fremkalde buldne Fingre.

18. Helligtrekongers Aften Kl. 12 brugte de unge Piger at slaa en Æggehvite i et Glas Vand og næste Morgen af de da fremkomne Figurer at tyde deres Skjæbne. Der viste sig da Trær, Huse, Møller, Kirker osv. og, det Sete afhænger af de Øine, der se, Enhver saa da bedst selv, hvad Fremtoningerne varslede med Hensyn til det mulige Fremtidshjem, de kunde vente sig. — Helligtrekongers Aften tændtes det 3-grenede Talglys. 3 Tilstedeværende tænkte paa hver sit af disse Lys. I den Orden disse 3 Lysarme brændte og naaede Stammen, hvorfra de forgrenede sig, mente man, skulde de 3 vedkommende Personers Dødsdag følge efter hinanden. — I det brændende Talglys betød en Klump af Vægen til alle Tider, at der var Penge i Lyset, spaltede den sig, at der var Høvlspaaner deri, og dette blev udlagt som en Pind til dens Ligkiste, mod hvilken den særlig pegede. — Det følger af sig selv, at al den Folketro, der knyttede sig til Talglyset, forsvandt, da Petroleumslamperne trængte sig frem.

19. Som Supplement til Sct. Hans Dags Overtroen kan tilføies: Paa „Hørpletten“ i Marken satte hver Mand, som det hedder „Hyldeskud“, ogsaa kaldet „Sct. Hans Blus“, for Hør. En grøn, frisk, rank Hyldegren, af en for en Hørplante anseelig Høide, blev høitidelig stukket i Hørageren. Den skulde Hørren have at voxe efter. — Sct. Hans Aften tog man Ovnrage og Ovnvisk, som brugtes til henholdsvis at rage Gløderne ud af Ovnen og til at feie efter med, og som havde Plads inde under Tagskjægget, ind i Bryggerset — ellers risikerede man, at Hexene rede til Bloksbjerg paa disse langskaffede Redskaber. — Og den Aften sikrede man sig yderligere ved at lægge en Kniv og et eller andet Stykke Staal i Sengen. — Den Nat kunde de kloge Hexe ved at sætte en Kniv i Bjælken i deres eget Hus, saaledes hjemme hos sig selv, malke, indtil sidste Draabe, Mælken af Folks Køer. Man kunde være saa staalsat som mulig, uden at denne Forsigtighed kunde afværge saadant Ran.

der veed om sin Hustru, at hun er „d'une humeur grande-ment facile“, og da han med den øvrige Adel i Egnen er stævnet af Kongen til Paris i Hast, „sur peine d'être declarez roturiers“, holder han ved Afskeden en Formaningstale til Gemalinden og faar hendes Løfte, at hun vil svare bestandig „Nej“ til enhver som helst Mand, der taler til hende, medens han er borte. Den der gør ham til Hanrej er en ung Kavaleer, der ogsaa skal til Paris, er kommen igennem den By, hvor Damen bor, og har spurgt hende om Vej. Han fortæller selv sit Eventyr i Louvre, i en Kres af Adelsmænd, hvor Damens Ægtefælle er, uden at Fortælleren kender til ham. Manden slutter Bekendtskab med „le jeune cavalier“, rejser fra Paris sammen med ham og byder ham til Gæst i sit Hus for at faa ham til at fortælle Begivenheden og derved faa Lejlighed til at forstøde Hustruen. Kavaleren genkendte ikke Huset eller Damen, hun heller ikke ham, „car, ne s'étoit pas trop difficile qu'ils eussent perdu la memoire l'un de l'autre“. Han begynder da ved Aftensmaaltidet at fortælle Historien, efter Mandens Opfordring, og det gaar pludselig op for Damen, hvem den Fremmede er. Da er det, at hun lader en Tjener bringe ham et Bæger med Ringen i; ved at drikke paa hendes Sundhed opdager han den, og i en Fart slutter han Beretningen og redder Situationen med de Ord: „Saa vaagnede jeg, da et Vindue i mit Værelse faldt ned med Støj.“ — Det ses, at her er overordentlig Lighed med den engelske Komædie, hvor dog Hanrejens Ven og Kollega (ogsaa som Hanrej), Mr. Wiseacre, er en ny Figur og giver Anledning til ny Variation af Motivet. Men tillige er der kendelig Berøring, ikke blot med den tyske Farce og den portugisiske Fortælling, som Prof. K. Nyrop omtaler i sin Bog: „Nej, et Motivs Historie“, men ogsaa med det sammesteds anførte Digt „Oui et non“ af Grev de Chevigné, nemlig m. H. t. Skil- dringen af Kavalerens og den unge Frues Møde.

I denne Sammenhæng kan maaske bemærkes, at i D'Ouvilles „Contes“ findes ogsaa Motivet til Holbergs „Den pantsatte Bondedreng“, d. v. s. den samme gamle Fortælling, som staar

i Bidermans „Utopia“, Holbergs nærmeste Kilde. Gavtyvene i den franske Samling tale udgive en Sjøver for en fornem Prælat, der siges kun at tale Latin og efter Instruksen ikke svarer andet end „Ita“, da Pudsenmagerne ere forsvundne fra Værts- huset, hvor de have gjort sig tilgode, og efterlade ham som Pant. Her bliver jo endda lidt Slægtskab med Nej-Motivet, — forsaavidt som Ja og Nej i visse Tilfælde komme ud paa Eet!

E. Gigas.

Idet jeg forbeholder mig senere at komme tilbage til forskellige af Nej-texterne for udførligere at behandle deres indbyrdes forhold, skal jeg blot her henlede opmærksomheden på et enkelt punkt. Hr. Mantzius gör i sin ovenstående afhandling s. 2 opmærksom på, at intrigen i Ravenscroft's stykke er den samme som i det gamle tyske Possenspiel; jeg skal oplyse, at dette forhold finder sin simple forklaring deri, at de to stykker i virkeligheden har samme kilde: de er bægge dramatiserede udløbere af en ældre fransk novelle. Dr. Gigas har vist, at det engelske stykke, efter al sandsynlighed, har sit udspring i en fortælling af d'Ouville. Denne samme fortælling foreligger også i tysk oversættelse i en anekdoter-samling, der bærer titelen „Das Kurtzweilige Leben von Clement Marott, oder: Allerhand lustige Materi für die Kurtzweil-liebende Jugend. Aus Dem Frantzosischen ins Niederländische Und aus demselben anitzo ins Hochdeutsche gebracht“ (Gedruckt im Jahr 1660). Den her forekommende Nej-novelle *Von einer neugetrauten Jungfrau*, hvis titel ganske svarer til den franske (d'une jeune damoiselle nouvellement mariée) er efter J. Boltes mening¹ kilden til syngspillet „Die Mullerin und ihre drei Liebhaber“, der også foreligger i en hollandsk oversættelse, „Domine Johannes“ og i en senere bearbejdelse „Die doppelt betrogene Eyfersucht“, som jeg har aftrykt som textbilag til min bog.

Kr. N.

¹ Joh. Bolte, *Die Singspiele der englischen Komödianten und ihrer Nachfolger*. Hamburg und Leipzig 1893. S. 31 ff.

e
3,
år
er-
ids-

han
karp-
etc.“
, som
stövler.

3,
kke.

Strikke.

2.

I Doublin det skeede, at
 Man en Tyv fik engang fat,
 Som var af de grove;
 Han i hver Mands Kielder gik,
 Hver en Laas opdirket fik,
 Var ey vandt at sove.

3.

Men hvor længe han end drev
 Kunsten, han tilsidst dog blev
 Ey just af sin Lige
 Greben i sit Tyverie,
 Da han meente sig best frie,
 Af en dygtig Pige.

4.

Thi da han fra Loftet gik
 Med en Tønde Rug, hun fik
 Det tilpas at høre:
 Hun sprang ud og slog ham om,
 Holdt og raabte, til det kom
 Vægteren for Øre.

5.

Han blev da strax fængslet fast,
 Og han mærked' i en Hast,
 Man ham vilde hænge;
 Thi udi hans Huus man saae
 Tyvekoster, som og laae
 Nederst i hans Senge.

6.

Sagen blev og ey forsømt,
 Men til Galgen blev han dømt,
 Som han og fortiente;
 Vennerne dog gierne saae,
 At de hannem frie kund' faae,
 Som ey var at vente.

7.

Men de gaaer en anden Vey,
 Det var dog en lumsken Streg,
 Som jeg nu vil sige:

Til Skarpretteren de gaaer,
Underkiøbt ham rigtig faaer,
Thi de vare rige.

8.

Han ham skulde hænge da,
Saa han levende kund' tae
Hannem ned om Natten:
Hvilket han og magede,
Saa at ingen det kund' see:
Forud fik han Skatten.

9.

Tyven vidste god Besked,
Bar sig ad ret som han leed
Dødens bittre Pine:
Han sig teede ret som han
Skulde til de Dødes Land
Med bedrøvet Mine.

10.

Hver tilsidst indbildte sig,
At han nu var ret et Liig,
Livet havde Ende:
Folk gaaer fra og Folk gaaer til,
Det blier Aften, og' nu vil
Alle hiem sig vende.

11.

Da Skarpretteren nu seer,
At der er slet ingen fleer,
Og det mørkt var blevet,
Gik han stille ud igien,
Listed sig til Tyven hen,
Spurgte om han leved.

12.

Tyven svarte: ja jeg giør,
Løs mig ned og hiem mig før!
Her vil jeg ey hænge:
Thi jeg sværger paa, jeg troer,
At jeg døde vist, min Broer!
Skuld' det vare længe.

— 1 —
— 2 —
— 3 —
— 4 —

— 5 —

— 6 —

— 7 —

— 8 —

— 9 —

— 10 —

— 11 —

— 12 —

— 13 —

— 14 —

— 15 —

— 16 —

— 17 —

— 18 —

Da han nu var rigtig død,
Jeg har nu slet ingen Nød,
Han saaledes talte.

19.

Thi nu skal jeg hænge dig
Udi Galgen, du ey mig
Meere skal fixere:
Han og rigtig hængte op
Den forstokket Tyve-Krop,
Tænkte ey paa meere.

20.

Mange, som ey havde seet,
Hvad den første Dag var skeet,
Nemlig Tyven hænge,
De gik ud den anden Dag
Og det ansaae med Behag.
Hvilket varte længe.

21.

Men man i Forundring faldt
Ved den sælsomme Gestalt,
Hille Død og Stine!
Man saa galt jo aldrig saae?
Et par nye Støvler paa:
Hver begyndte grine.

22.

Det for Øvrigheden kom,
Den begyndte spørge om
Hvem de Støvler gjorde.
Her Skoemagermesterne
Alle maatte ud at see,
De ey andet torde.

23.

Til Skarpretteren jeg har,
Sagde en, giort dette Par,
Han dem og har faaet;
Men jeg gjøre vil min Eed,
Jeg aldeles ikke veed
Hvordan til er gaaget.

13.

Han blev løst, og de gik hiem,
 Ingen kunde kiende dem,
 Nu var Tyven sikker:
 Hos Skarpretteren han laae,
 Hvor man da mindst tænkte paa,
 Hvad i Knægten stikker.

14.

Midt om Natten som han laae,
 Fik han Indfald op at staae
 For at fudrasere (sic!);
 Et par nye Støvler han
 Fandt, som vores Mestermænd
 Skulde just probere.

15.

Han dem straxen paa sig fik,
 Derpaa ud i Stalden gik,
 Der stod Mandens Heste:
 Ride-Hesten han da tog
 Og den ud i Porten drog,
 Det var just den beste.

16.

Dog den Gang kom han ey fort,
 Der var Laas for Mandens Port,
 Som han maatte brække:
 Midlertid han dette giør,
 Mandens Kone det just hør,
 Og sin Mand mon vække.

17.

Manden han sprang ud i Hast:
 Du skal have Skam og Last!
 Vil du mig saa takke?
 Du forbandet Tyve-Rad!
 Du skal blive Ravnne!
 Hænge ved

r
e,
aa,
ae,
mindre.

og Baggesens ypperlige
Krønike eller Censurens Op-
den umulig kan være til-
to fortællinger er ganske de-
n så „overmåde slet“, at han
levende ned af galgen; han

Man derfor
Til Skarpret
Maatte i
Man examin
Hvor at Stov
Han tog

Han forbauser
Stod som han
Thi han
I Forhør der
Baade Folk o
Vidste b

Man fik ende
De gik til Be
Hvordan
Konen sagde:
Udaf Tyvens
Hundred

Han ham d
At han lev
Ham at
Hun fortalt
Hvad der e
Lige i

Manden
Reent b
Har
Og den
Men det
Im

fort meget lidet for at fremdrage og i sammen-
 e, hvad der kan findes til oplysning om dem i
 erlig i den periode, der ligger imellem de gamle
 og vor tid. Og dog gives der i virkeligheden
 nok desangående, der, sammenlignede med for-
 tid, måtte kunne samles til et om end naturlig-
 tömmende, så dog vistnok i sine hovedtræk
 et billede af, hvad der har karakteriseret de
 sdeles eller forskellige egne talesprog, og af
 dette i tidernes løb har undergået. Er det end
 delelser om dialektformer, der (som f. ex. i
 Aarhus's bog de litteris eller hist og her i det
 århundredes grammatiske litteratur) ere komne
 de indirekte kilder, af hvilke der vil kunne søses
 et meget desto righoldigere. I første række høre
 lige, fra mange forskellige egne i landet stam-
 lige eller private aktstykker eller optegnelser af
 breve, diplomer, skøder, skråer, tingsvidner o. s. v.),
 ved siden af hvad der må betegnes som tilhørende
 dialekt, mere eller mindre er præget af lokale
 træk. Disse måtte da først og fremmest be-
 et stort omfang som muligt, dog kun for så vidt de
 kan aftegnes. Men også den egentlige litteratur frembyder,
 blandt, mangfoldige eksempler på en lignende sprog-
 karakter, navnlig i det 15de århundrede, dog også senere,
 og stadig aftagende. Også denne art af kilder måtte —
 findes kun for så vidt de ere tilgængelige i pålidelige
 udgaver og for så vidt deres sprogkarakter lader sig
 aftegne til nogenlunde bestemte egne af landet — i passende
 — benyttes til at supplere det vundne billede af ved-
 tede dialekt.

Lovbevægten ved en sådan undersøgelse må naturligvis
 ses på lyd- og böjningsforholdene, hvorimod den leksikalske
 hvis behandling under det omspurgte synspunkt vistnok
 vilde frembyde betydelige vanskeligheder, i det væsentlige
 lades upåagtet. Hvad angår tidsgrænsen for den periode,
 undersøgelsen burde omfatte, må det anses for naturligst

at begynde med den sidste del af det 14de århundrede eller med et rundt tal omtrent 1400, således at altså de gamle landskabslove, som med hvad der slutter sig til dem indtage en særlig stilling, ikke umiddelbart medtages i undersøgelsen, uden for så vidt fænomener i den senere udvikling måtte kunne belyses derfra. Som slutningsgrænse bør formentlig sættes omtrent 1800, selv om navnlig det 18de århundredes litteratur næppe tør ventes at yde væsentlige nye bidrag til spørgsmålets løsning.

I erkendelse af den betydning, en sådan undersøgelse kunde have for dansk sproghistorie, ønsker Videnskabernes Selskab at fremkalde

en samlet fremstilling og videnskabelig bearbejdelse af de oplysninger, der af direkte eller indirekte kilder kunne hentes angående de forskellige danske dialekter, særlig deres lyd- og böjningsforhold, i tiden mellem omtrent 1400 og 1800.

Fristen udløber den sidste oktober 1899; besvarelsene sendes til selskabets sekretær, professor, dr. H. G. Zeuthen.

OM STAVELSERIMET I DANSK.

AF

HANS BRIX.

I.

1. Mellem Poesiens Skønhedsmidler har Stavelserimet i mange Forskeres Øjne et demimondænt Præg over sig; iøjnefaldende og bestikkende som det er, synes det, naar man trænger om bag ved dets klingende Pragt, at være blottet for indre Værd og i de fleste Tilfælde (undtagen Tankerimene) at bestaa i en meningsløs Sidestillen af blotte Lyd. — Denne (forkerte) Opfattelse har bevirket, at kun faa Forfattere, der have beskæftiget sig med den skønne Litteratur, have søgt at trænge ind i Rimets sande Væsen; i danske Metrik og Poetik findes kun faa og lidet betydelige Bemærkninger Æmnet vedrørende.

I nærværende Afhandling vil Rimet, som det forekommer og bruges i dansk Poesi, blive behandlet, idet dels dets formelle, dels dets reelle Egenskaber klarlægges.

Først en Definition og nogle almindelige Bestemmelser: Ved Stavelserim forstaaes en fuldkommen Overensstemmelse mellem to (eller flere) Lydgrupper, der kun indeholde een hovedtonet Vokal, fra og med denne Vokal; Lydgrupperne kunne indeholde mere end een Stavelse; i saa Fald er det altsaa den første af disse, der bærer Hovedtone. Lydgrupperne kunne være Dele af Ord, hele Ord eller Sammenstillinger af Ord. I Prosa og daglig Tale forekomme Rim ofte, hyppigst i Skikkelse af Rimformler. Men især bruges de til Prydelse i Vers, anbragte med symmetriske Mellemrum.

Faint, illegible text at the top of the page, possibly a header or introductory paragraph.

Second block of faint, illegible text.

Third block of faint, illegible text, appearing to be a list or series of points.

Fourth block of faint, illegible text.

Fifth block of faint, illegible text.

Sixth block of faint, illegible text.

Seventh block of faint, illegible text.

Eighth block of faint, illegible text.

Ninth block of faint, illegible text.

Et enestaaende Kuriosum danner et Indrim i Pal.-Müllers Adam Homo: flyve | blinkende og | vinkende, hvor det ene Rimled er kretisk, det andet daktylisk.

Skønt i dipodiske Versemaal Dipodiens sidste Hovedtone i Kraft staar tilbage for den første, og saaledes i Forhold til denne kan betragtes som en Art Bitone, er der dog intet til Hinder for, at den svagere Arsisstavelse kan være rimbærende.

Til Bedstemoders Kræmmerhus
forventningsfuldt hun skotter;
det er vist ingen lille Mus —

Richardt.

Derimod er Winthers Anvendelse af sidste, bitonede Stavelse i en Kretikus som Rimbærer enestaaende, og maa betragtes som abnorm:

Smykker den blanke,
levende Ædelsten,
Taaren, min ranke
duftende Rosengren —.

Imidlertid kan Ordaccenten paa Dipodiens sidste Arsis være saa svag, at Rimet maa begynde allerede med første Hovedtone:

Og Øjet bliver blankere
for hver en Dag, der kommer,
og Væxten bliver rankere.

Richardt.

2. Ogsaa uden særlig Grund udvide Digterne Overensstemmelsen i Lyd fremover i Verslinien: saadanne udvidede Rim (om rige Rim vil senere blive talt) kunne føje een eller flere Stavelser til den fastslaaede Kongruens; strængt skematisk skulde de opfattes som en Sammenstilling af Indrim og Enderim. Men da Digterne aabenbart kun betragter dem som extra fyldige Enderim, og Virkningen paa Læseren næppe lader sig spalte i to, behandles de rettest i Forbindelse med de øvrige Former af Enderim.

Den simple Udvidelse bestaar i, at Thesistavelsen foran Rimet drages med ind i dette. Denne Forstærkning er lidet karakterfuld, og dens Forekomst hyppigst rent tilfældig. Al-

mindeligvis ere ved denne Formation Konsonanterne forskellige foran Hovedtonen, men ens foran Udvidelsen:

Naar blot jeg ser, han stiler mod Forsoning,
at bag den haarde Skal han søger Kærne,
naar blot han viser mig i fjærn Fortoning —
Schandorph.

Smukt lyder Baggensens:

End sidde her og drikke god Moseller
af grønne Glas til hollandske Foreller —

endnu bedre Bellmanns nedenfor nævnte suckat: dukat.

Udvidelsen kan endvidere omfatte baade foregaaende Arsis
og Thesis (tilsammen en Trochæ eller Daktyl); Ex.:

Saar ikke Kørvel, Silleri,
Salat og andet Pilleri —
Baggens.

For din Tænkings ranke Palme,
for din Tales blanke Malme.
Richardt.

Han saa i et Øje saa sugende hvast,
at næsten han skjælv ved dets Møde;
hun holdt i sin Favn ham saa knugende fast.
Drachmann.

Endnu en Thesisstavelse kan øges til:

Glem ikke din Spadserestok
for Stokkene grassere nok!
Richardt.

Yderste Grænse danner paa Dansk vistnok de udvidede Rim i
Aarestrups Ghasele:

Paa dette grønne Mos, det bløde, lad mig hvile,
hvor Oleanderbuske røde ad mig smile!

Medens Udvidelsen paa Dansk ikke overstiger to Arsis-
stavelser, er man paa fremmede Sprog gaaet endnu langt videre.
Konrad von Würzburg har drevet det til at lade Rimet om-
fatte hele Linien, og det samme er Tilfældet i følgende Ord-
spil-Vers af Marc Monnier:

Gall. *amant de la reine, alla (tour magnanime)*
gallamment de l'Arène à la Tour Magne à Nîme.

Antallet af Rimled gaar fra to opefter. — Det største Antal sammenhørende Rim, nogen dansk Digter, mig bekendt, har præsteret, er Aarestrups 29 Rim paa -ade i et Fødselsdagsbrev, som han i sidste Linie med fræk Pande kalder: en fattig Digtters ufuldførte Klade. Af langt mere blændende Virkning er imidlertid en Passage i Baggensens Rimbrev: Den korsørske Svane (I Vejens Pøs og Vejrets Slud . . .) med 13 Rim paa -ud.

3. Jeg vender mig nu til det rige Rim, der af danske Theoretikere er ligesaa forkættet, som det er yndet i Frankrig. Dets Ejendommelighed bestaar i, at Konsonanterne foran den rimdannende Vokal, i Modsætning til hvad der sædvanlig er Tilfældet, ere overensstemmende. — At forklare Franskmændenes Forkærlighed for dette Rim som hidrørende fra en barbarisk Smag er uberettiget; Aarsagen til den forskellige Stilling, de og vi indtage til rime riche, ligger i Forskellen mellem dansk og fransk Ordaccents Plads. At samme Ord eller nærbeslægtede Ord ikke bør bruges som Rim paa hinanden, er forstaaeligt. Thi derved frembringes et Indtryk af Armod paa Opfindelse hos Digteren. Med Rette bebrejder man derfor Drachmann, at han i det Digt, der begynder: Hvad er det for en modig Flok, rimer befarer paa farer. Et saadant Rim virker skæmmende paa samme Maade, som den ukunstneriske Gentagelse af et Ord i Prosa. Da Ordaccenten i vort Sprog gennemgaaende falder paa første Stavelse, vilde imidlertid de allerfleste rige Rim paa vort Sprog blive af denne Art, altsaa identiske. Anderledes er det i Fransk, hvor Accenten hviler paa sidste udtalte Stavelse; her er Chancen for, at Forfatteren skal gribe samme Ord begge Gange, særdeles lille; ofte dannes Rimet paa dette Sprog kun af Bøjningsendelser. Lydkongruensen bliver af denne Grund ogsaa saa ubetydelig, at man vel forstaaer, at dette Sprogs Digtere saa vidt muligt søge at øge deres Rims Raaderum. Ofte bestaar hele Fællesskabet kun i Vokalen; Ex.

*Cher enfant, que le ciel en vain m'avait rendu,
Hélas, pour vous sauver j'ai fait ce que j'ai pu.*

Ogsaa for at markere Versene, hvis Rhythme paa Fransk er saa lidet fremtrædende, er det af Vigtighed, at Rimet har Fylde.

I eet Tilfælde er det vistnok ligefrem Lov, at Rimet skal være rigt, nemlig hvor Rimvokalen er et é.

Platon s'est au projet simplement arrêté,
quand de sa République il a fait le traité.

Molière.

Dog overtrædes denne Regel af og til, saaledes af den i sin Rimbehandling ret skødesløse Musset:

Suivrons-nous le chasseur sur les monts escarpés?
La biche le regarde; elle pleure et supplie,
Sa bruyère l'attend; ses faons sont nouveau-nés.

Saadanne Rim ere ikke meget værd; ogsaa paa Dansk synes lignende Formationer flove og matte, hvor man træffer dem.

Tryllende Harmoni
i midnatsdunkle Jord.
Salige Sympathi
hellige Poesi . . .

Øhlenschläger.

Baggesen fraadser til Tider i disse Rim paa -i; men ellers vise vore Digtene gennemgaaende en prisværdig Afholdenhed fra dem, et Tegn paa, at man finder dem utilfredsstillende; thi de ere yderst lette at producere.

Dersom det rige Rim paa Dansk ikke er identisk, vil et fordomsfrit Øre ikke finde nogen Lyde ved det fremfor andre. Ex.

Spejlekabinet,
nok saa net.

Øhlenschläger.

Syng, gamle Fædre, dig kaster bag Ryggen
Egetræet selv sit Blad i Parykken.

Aarestrup.

Et brillant Rim har Bellmann:

Af dess mun, søt som suckat,
hvarje kyss värd en dukat.

Ikke engang i et Rim som Winthers:

Var Hjærtet fuldt af Klage
og bruste Blodet vildt,
jeg gik mig ud at jage
det yndeligste Vildt

kan jeg egentlig finde noget uheldigt. Dog maa jeg gøre opmærksom paa, at det rige Rims omvistede Stilling i vor Litteratur ofte, naar man træffer det, fremkalder en Række Betragtninger, der afbryder Andagten, og en direkte Sammenholden af de to Rimord, der er i Strid med Rimets sædvanlige Virkemaade.

Ekkorimet er en særlig Art af det rige Rim, der finder Naade for de danske Theoretikers Øjne. Bekendt er Tullins Kældermænd (Egenskaber — en Skaber i „Majdagen“); ogsaa hos Kaalund findes en Prøve.

Det er imidlertid ikke blot for at efterligne Ekkoet, at Gentagelsen af samme Ord som Rim til sig selv er anvendt med bevidst Kunst. Dette bruges ogsaa for at skildre en fortsat Bestræbelse (cfr. Prosaudtryk som værre og værre). Verset bygges da af to parallelt løbende Halvdele, der tilsidst blive ganske ens. Aarestrup har eksperimenteret med denne Rimform:

Nej det er to, som bøje
med Magt sig mod hinanden,
men klagende, haabløse —
de kan ej naa hinanden.

Beslægtet med rige Rim er en Klasse af Rim, der i visse Stillinger forekommer mig at frembringe en ejendommelig Mislyd. Det er saadanne Rimpar, hvor det sidste Led begynder med samme Gruppe Konsonanter som det første, kun at een er udeladt. Ex.: bryde : byde, skyde : syde, true : Tue.

Jeg lever i hans Aandedrag
en kort, lykkelig Foraarsdag.

Holstetn.

Er Rimstillingen den modsatte, saa at det lydsterkeste Ord kommer bagest, er Rimet upaaklageligt, har maaske endog et Plus i Velklang¹.

Men just som de troede, hun var i Baand og Bast,
da lo hun saa hjærtelig, at alle Lænker brast.

Vi have hidindtil betragtet Rimet, saaledes som Øret kræver, at det skal være; det er ogsaa alt, hvad man forlanger af Kongruens i Dansk: at de rimdannende Led skal lyde ens. Man har endogsaa været meget ivrig for at indprente Folk, at den skrevne Form af Ordet var aldeles uden Betydning i dette Forhold. Vi ere derved atter traadte i Opposition til Frankrig, hvor man stiller visse Krav om Lighed i Rimleddenes skrevne Form.

For al Poesi, der er beregnet paa mundtligt Foredrag, gælder det sikkert, at Rimenes skrevne Form er ligegyldig. (Ex.: Det er ej pænt, det | ved vi, men de | Fremmede vente. Kuplet af Ad. Recke). Man vil næppe kunne tænke sig en Tilhører saa stærkt paavirket af Læsningens Form for Tilegnelse, at han i Aanden ser den Text, han hører foredragen, ortograferet. Om det allermeste af rimet Poesi maa man imidlertid hævde, at den læses; og man kan nok saa meget mene, at vor Ortografi er ulogisk og tilfældig og ikke med Rimelighed burde have Indflydelse paa de poetiske Frembringelser. Faktum er, at Ordenes skrevne Form gør et bestemt Indtryk paa os (hvor stødende virker ikke en Stavfejl), og at den talte Form ofte næsten kan træde i Skygge for den skrevne, saa at Ordene begive sig fra Papiret direkte over i Bevidstheden (saaledes ved al Hurtiglæsning), medens deres lydlige Skikkelse højst ytrer sig under Form af vage Muskelfornemmelser (især fremtrædende ved Læsning af fremmede Sprog.) Et Ord som Basiliskblik (Fru Gyllembourg) glider ned, uden at Læseren aner den Vanskelighed, hans Tunge vilde have ved at artikulere det.

Betragte vi nu Rim, der for Øret ere fuldkomne, men

¹ Med rigtig Takt har Sproget formet Udtrykkene: gemt er ikke glemmt; i Sind og Skind.

ere af forskellig skreven Form, vil man ikke kunne nægte, at deres ydre Mangler afstedkommer visse Bevægelser i den læsendes Sind, der griber forstyrrende ind i Andagten. Ingen Læser undlader at studse, naar han læser Aarestrups Linier;

„Om Kirke, Skole, Krig og Fred Debatten
belærer mig, stol paa mig da som Dommer!“
Saa tale Per og Povl, og Folket klapper.
Det er saa vist, som 9 og 9 er 18 —¹

Man standser, undres, reflekterer ved et saadant Rim. Man føler maaske et vist dialektisk Velbehag, naar man har konstateret Rimets Fuldkommenhed for Øret; men i alle Fald er en saadan afbrydende Forestillingsrække ikke paa sin Plads midt i en intens, æstetisk Tilegnelse.

Digterne vise ofte Trang til at skaffe deres Rim Kongruens ogsaa for Øjet, idet de for at opnaa denne lempe Ortografien. Saaledes har Kaalund i „et Foraar“ S. 84: Nordiske heldende Sommer | o hvor fortryller du mig. Men S. 38:

Ja, Kærligheds hellige Vælde!
i Verden vild
du Pudens er, jeg vil hælde
mit Hoved til. —

cfr. Wessel: Da to latinske Emner (:glemmer).

Skønt det altsaa maa betragtes som heldigst, at et Rim baade tilfredsstiller Øre og Øje, lader det sig dog let forklare, at vort Sprog, modsat det franske, der, som ovenfor vist, trænger til at styrke sine Rim paa alle gørlige Maader, har ladet Kravet om Øjerim hvile. Hvis nemlig Betydningen af Ensartethed i Rimenes Bogstavering stilledes jævnsides med den lydige Kongruens, vilde et Sprog med vore Betoningsforhold bringe en Række barbariske Rim i Flor. Vi have

¹ Andre Expl.: Klemten: 1815; allegro galoppo o. s. v. | saa lifligt som Fuglene kvadre (Richardt). I sidste Exempel er Afbigelsen ikke skæmmende, fordi det normale: kvadre, er sidste Led, Afbortningen v. første. Mindre er Afbigelsen i dette Ex.: Sit Maal den søger, ledende kun lidt | Beslutning med Udførelse er eet. (Pal.-Müller).

Hovedtonen i Begyndelsen af Ordet og kan derfor opstille en Mængde Ordpar, der have den til et Rim krævede Overensstemmelse for Øjet, medens en Bitone skiller deres enkelte Led fuldstændig fra hinanden for Øret. Saadanne Forbindelser vil aldrig kunne opstaa i Fransk. Men disse Øjerim vilde finde rig Anvendelse i Nødsfald, hvis man hos os opstillede Lighed for Øjet som en værdifuld Egenskab for et Rim. Ogsaa nu, hvor dette ikke er Tilfældet, optræde de ikke sjældent. Knud Vallø har gjort sig lystig over Birkedals:

Vi fik dem gratis, og i Æblemosten
vi drak Forlig paa Landevejens Brosten.

Et andet Exempel:

En Skøge, af de Stakler, som blev ofret,
blev dømt, sig selv og Staden at forpeste.
Det var en velvis Over-, Stads- og Hofret.

Sofus Clausen.

Cfr. Paludan-Müllers:

Og naar i dette Snørliv man sig tvinger
saa kaldes man en Mand af Grundsætninger.¹

Af de ovenfor givne Prøver paa Rim, ser man, at de strænge Regler om lydlig Kongruens for Leddene ikke altid overholdes af Poeterne. De have saa meget andet at tage Hensyn til under Udarbejdelsen af Digtet, først og sidst Tankens og Sprogets Rigtighed og Skønhed, at underordnede Faktoreres Krav paa Fuldkommenhed undertiden maa skydes til Side; det gælder for Rimets Vedkommende i den Grad, at der har udviklet sig en ligefrem Praxis for, hvilke Afgivelser fra Normen man kan tillade sig. Vi skulle nu betragte de Regler for tolererede ufuldkomne Rim, som vor nyere Litteratur har udviklet.

¹ Det skønneste Exempel er det berømte Rim i en Bryllupsviser fra 60erne:

Her sidder en Officer
ved Siden af sin Brud;
hans Aasyn Kækhed viser —

4. Uoverensstemmelser mellem Rimets Led kunne finde Sted 1) i Betoningen, 2) i Lydenes Længde, 3) i Lydenes Art.

1) Betoningen. De ovenanførte Exempler paa Sammenstillingen af Bitone og tonløs Stavelse maa karakteriseres som Undtagelser. Det overholdes i vor moderne Poesi strængt, at Betoningen paa de korresponderende Stavelser maa være nogenlunde af samme Styrke. Kun hvor en oprindelig Hovedtone ved Sættning er forandret til en kraftig Bitone, tillades det denne at rime paa Hovedtone (Gud: Stjærneskud. Aarestrup).

Endnu for 100 Aar siden tog man sig store Friheder i Retning af at stille uensartet betonede Lydgrupper overfor hinanden som Rim; det blev nemlig ofte Tilfældet, naar man anvendte de berygtede Nødrim med Halvlyden som Vokal. — En ganske svagt betonet Endelse kunde her blive Rim paa Hovedtone:

Freja selv, som ofte saa
med ubevæbnet Øje mer
end alle Guderne med deres Kikkerter,
ser denne Gang ej mer end de.
Herved blev Odin hed om Øerne.

(Baggesen 1791)

1807 har Digteren rettet Stedet snildt og behændigt:

Freja selv, som ofte saa
med ubevæbnet Øje mer
end alle Guderne med deres Brilleskuen
for denne Gang ej mere ser.
Herved blev Odin hed i Huen.

Ved denne Tid blive disse Rim, saavel som de, hvor ø i svagt betonet Stavelse rimer paa sig selv og e, udjagne af Litteraturen. Heiberg behøver 1817 (i Julespøg og Nytaarsløjer) kun ved Binstreger at pointere deres Latterlighed:

I Fyrsten see
Tyranner-ne
Vasaller-ne
er Sandser-ne.

Dog rimer endnu Kaalund Skumringen : igen. Og Richardt

maa have fundet en vis gammeldags, enfoldig Karakter hos dem, thi denne virtuose Rimer har ikke faa Gange anvendt dem:

Mindekvad om Frelseren . . .

Axet om Opstandelsen.

(Skrevet 1864)

(Endogsaa: Lygtemænd : Kældereren (50 Digte 1879, S. 84). Afledningsendelser som -lig og -hed benyttes endnu som Rim paa Hovedtone, men en saadan Sammenstilling anses dog for mat, Heiberg dadlede saaledes Øhlenschlægers:

Man fandt sig i sin Skæbne med Fatning, Værdighed;
smilte, selv naar Tanden i et bittert Æble bed.

Særlig ubehagelige er os Rimsammenstillinger af -lig og personl. Pron.: lykkelig : mig.

(Grunden til, at disse Rim taaltes bedre i forrige Aarhundrede end nu, er vistnok den, at man dengang endnu mere end nu fjærnede sig fra naturlig Udtale, naar man læste Vers. Man holdt sig nøje til Bogstaven, og skanderede stærkt, uden at man brød sig om, at man derved fjærnede sig fra naturlig Udtale. Vi finder nu en komisk Grandezza i Wessels: Velviseste! | Vi ved, paa Byens Vel De altid se, — som Digteren ikke har tilsigtet. Arlaud udtaler i sine Baggese-Noter, at velvis var almindelig Borgmester-Titel i forrige Aarhundrede, saa hele Udtrykket synes fra Digterens Haand uden komisk Farve. — Parodisk er Rimet derimod brugt af Heiberg 1817: Saa tidt du læser Versene, | saa vil du dig anstændig te.)

Undertiden kan en tilsyneladende Forskel i Rimleddenes Betoning ved nøjere Eftersyn lade sig fjærne. I Salmebøgerne ser man disse Linier:

Jeg slaar min Lid
nu og altid
kun til din rige Naade.

Skriver man paa dette Sted istedenfor altid al Tid, faar Tid sin naturlige Hovedtone, som ogsaa tvinges frem, naar Verset synges.

I denne Forbindelse skal jeg gøre et Par Bemærkninger om de formentlige Grundtvigske Fejlbetoning. Det er be-

kendt, at der i Grundtvigs Digte ofte findes Steder, hvor Rhythmen gør Vold paa den tilvante Betoning af Ordene. I Peter Hansens Litteraturhistorie beskyldes Forfatteren derfor for at mangle Sans for Sproget. At forudsætte om Grundtvig, der bl. a. ogsaa var noget af en Filolog, at han ikke skulde kunne skelne Betoningens forskellige Grader i sit eget Modersmaal, synes dristigt. Forklaringen er vistnok en anden. Man ved, at Grundtvig ikke satte Digtetekunsten som sin Mission her i Verden. Dens Krav maatte vige for de Maal, han kæmpede for, bl. a. Folkeoplysning. Endvidere vil man erindre en paafaldende Biting ved Grundtvigs Bøgers ortografiske Udstyr, hans Forkærlighed for at dele sammensatte Ord ved Bindestreger. Denne Ejendommelighed hidrører fra hans Bestræbelser for at gøre Sproget udtrykfuldt og bringe den gamle Kærne i det til Ære igen. Men naar man ved en Bindestreg stiller de to Dele i en tilvant Sammensætning hver for sig, da træder Forbindelsens Mening klart for Dagen igen og genvinder sin oprindelige Friskhed, cfr. Solbær og Sol-Bær, eller Røverkøb og Grundtvigs:

Sig, hvad dig lyster i Aarets Løb,
det alt du fanger for Røver-Køb,

hvor man pludselig bliver opmærksom paa, hvor drastisk et Billede dette saa godt kendte Udtryk rummer. Gennemført er Brugen af Bindestreg hos Gr. ingenlunde; han skriver Himmerige Himme-Rige; dette viser os, at vi ikke staar overfor en gennemført Praxis, men en beregnet Finesse. Indførelsen af Bindestreg har imidlertid medført en lille Forandring i den Form, hvorunder man opfatter Ordet; Røverkøb har Bitone paa sidste Stavelse, men i Røver-Køb har Køb Hovedtone. Paa samme Maade har et Ord som Myretue Hovedtone paa 1ste, Bitone paa 3die Stavelse; Myre-Tue derimod Hovedtone ogsaa paa u. Man sammenligne:

Læs af Løgn, som Bjærg at skue
vælted Biblens Myretue og
vælted Biblens Myre-Tue.

Den af Bindestregerne her fremkaldte Forandring er nu ikke saa paafaldende. De fleste vil vistnok ogsaa uden dem for

Rimets Skyld forstærke Bitonen paa Tue. Men hvis Sammensætningens første Led kun har een Stavelse, bliver Forandringen større, saafremt dette i sædvanlig Form bærer Hovedtone. Her er nemlig Tonen paa 2den Dels 1ste Stavelse meget svækket ved Sammenstødet med 1ste Dels Tone. Naar nu 2det Leds selvstændige Ordbetydning hævdes, og dets Tone forstærkes ved Indførelsen af Bindestregen og ved at sættes paa Hovedtones Plads (navnlig som Rim) i Verset, da svækkes 1ste Leds Tone noget. (Ved forandret Tonhøjde kan der dog skaffes dette Led nogen Erstatning, som paavist af Minor i Deutsche Metrik).

Den Grøde gennem mange Aar
 som Orme-Flokkens Plage haard
 kun delte med Græs-Hoppen;
 den kræver, skænker jeg igen
 til Folket, der som Dug svandt hen,
 lad faste Ormetroppen.

Man ser, hvor voldsomt, ja barokt Sammensætningen i Græshoppen tvinges en for Øjnene. Imidlertid er Bindestregerne her overflødige til Hensigtens Opnaaelse. Versemaalet vil af sig selv tvinge sidste Led frem jævnsides med første. Ofte lader Gr. da ogsaa Rhythmen alene om at foretage den her skildrede Fornylse; og det er disse Tilfælde, der har vakt Forundring og Spot. Et Par Exempler hidsættes:

I Helvede skinned Guds Herligheds Glans,
 Guldfarved de Djævle kulsorte (:Porte)

Fremdeles

Hvert dit Værk er stort Vidunder.

I det sidste Tilfælde turde det være ubestrideligt, at „Fejlbetoningen“ har fremkaldt en Berigelse af Udtrykket. „Vid-Under“ gengiver første Led sin Glosebetydning.

En meget dristig Opløsning, der paa Læseren gør Indtryk af en filologisk Anmærkning, findes i det af Peter Hansen uden Forstaaelse citerede:

Til Jomfruen hans Tiltale
 var: Du yndige, hilsæl.

„Læg Mærke til, hvad I selv siger,“ synes Gr. at indprente os; „Jomfrue, det er Jom-Frue. Hvad er saa Betydningen af Jom?“

Derimod kan det ikke nægtes, at Anvendelsen af samme Omlægning af Tonen i Ordet Tiltale (Til-Tale) tyder paa, at Fremgangsmaaden kunde blive til Maner hos Gr. For meget har han stølet paa sit Fornylsesmiddel, naar han vil lade Støvle-Knægt betegne Kammertjener.

Eet Punkt endnu, hvor Uoverensstemmelse i Betoningen af Rimleddene er tilladelig, staar tilbage at omtale; det ene af Leddene kan have Stød, det andet ikke. Smukke ere saadanne Rim ikke, men ingen af vore Digtere har forsøgt at undgaa dem, og det lader sig vanskelig gøre. Ex.

Paa Sandheds-Grunden,
med Sang i Munden
til Danmarks Ære, til Gavn for Bonden.

Hostrup.

Dobbelt uheldigt bliver et saadant Rim, hvis sidste Led ved at gøres fuldkommen homogent med 1ste (altsaa ved Tilføjelse eller Bortfjærelse af Stødtonen) giver en i Sproget eksisterende Gløse, saaledes som Tilfældet er i ovenstaaende Citat. Overvældende drastisk er Thortsens selvavede Exempel (i T.s Metrik) :

Han var lidt sær i Smagen;
hans Kone ham gefaldt især ved Bagen.

2) Lydenes Længde. Ikke sjældent sker det, at en lang og en kort Vokal jævnstilles i Rimene. Ex.:

I den tavse Nat
som en stor Dukat
Maanen stænker Guld paa alle Grene.

P. Møller.

Og kan den hvide Herre
Sainvittigheden være.

Ingemann.

Mærkes bør, at en saadan Uoverensstemmelse¹ forsvinder, saafremt Digtet synges; Tonens Længde bliver da bestemmende

¹ Her tages intet Hensyn til forskellige Nuancer af samme Lyd. Explr. paa Sammenstillinger af saadanne ere Kirkegaarden : Orden (Pal.-Müller), brast : Hast (Kaalund).

for Vokalens Længde, saa Forskellen ophæves. Man kan prøve det f. Ex. med følgende Salmever (af Kampmann):

Højt over Himlenes Himle han troner, den Herre.
Alt. hvad har Aande, udbrede hans Lovsang med Ære.

3) Lydenes Art. Uoverensstemmelse i de Lyde, hvoraf Rimleddene ere sammensatte, kan fremkomme ved Parallellisering af forskellige Vokaler eller forskellige Konsonanter, sjældnere ved Udskydelse af en Vokal eller en Konsonant i det ene Led. Uregelmæssigheden kan findes i en betonet eller ubetonet Stavelse. Vi begynder med Vokalerne. Her findes to Trin indenfor Uregelmæssigheden. Det første benytte alle vore Poeter sig af. Det sidste forekommer kun hos enkelte, under Paavirkning fra Tydsk.

De for alle Digtere fælles Sammenstillinger se, opstillet i System, saaledes ud:

	Øjerim		Ikke-Øjerim	
aa : o	Lang Vokal Bog : drog	Kort Vokal kort : sort	Lang Vokal straaler : Violer	Kort Vokal om : Rum
o : u		Hul : Puld		Bonde : kunde
ø : ø	gøre : høre	skønne : Tønde	(ø og ø ere ens paa Papiret).	større : fyrrer
ø : y		Lykke : Hygge		stødte : lytte
æ : e	Stedet : Ledet	med : Fjed	bærer : spadserer	Kælke : Stilke
e : i		stille : trille		

o : u, ø : y, e : i kan ikke præsteres som Øjerim, naar disse Vokaler ere lange, af den gode Grund, at deres Bogstavtegn da kun kunne betegne dem selv.¹ Man vil tillige se, at de heller ikke kunne jænstillis som Ikke-Øjerim. Dette synes at være en Følge af, at disse Overskridelser af Reglerne indledes gennem saadanne Rim, som ere kongruente for Øjet, men ikke for Øret, og at man derfra udvider Brugen til ogsaa at omfatte Rim med samme Vokalsammenstilling, som ikke ere Øjerim. Højest besynderligt maa det imidlertid kaldes, at kort

¹ Undtagelse danner et Rim som se : de.

e : i (som Ikke-Øjerim), ikke forekommer, da det tilsvarende Øjerim er den hyppigst anvendte af alle disse Forbindelser. I Adam Homo har jeg paa 120 Sider fundet 52 Exempler herpaa. Af Ikke-Øjerimene er langt *æ : e* ret hyppig; paa 120 Sider fandt jeg 10 Explr. Ogsaa kort *aa : o* og kort *ø : y* træffes oftere. Langt *aa : o* synes i et enkelt Tilfælde at være bragt i særlig Kurs af Øhlenschläger (Straaler : Violer).

(Skønt disse Rim maa benævnes ufuldkomne, skal jeg dog gøre opmærksom paa, at de kunne komme Idealet meget nær, nemlig naar det Led, der indeholder den mest lukkede Vokal, er stillet bagest. Navnlig turde dette være Tilfældet med kort *e : i*. Man vil let høre, at Rimet i

Hold Taare op at trille,
og du, min Cithar, stille!

ikke er saa godt som i :

Natten er saa stille . . .
Duggens Perler trille --

og at dette sidste Rim er mindst ligesaa velydende som :

og det er ilde
at ikke kunne, naar man gjerne vilde. —)

Endnu staar tilbage at omtale to Vokaler: *ø* og *a*.

Som ovenfor omtalt, sammenstilledes i forrige Aarhundrede *ø* og *e* meget hyppigt; dette maa nu betragtes som aldeles forældet, og denne Vokal stilles i moderne Poesi kun overfor sig selv.

a gik i Gammeldansk i adskillige Tilfælde over til *aa*; der opstod som en Følge heraf dengang faste Rimforbindelser med disse to Vokaler jævnstillede. En af disse forekommer sporadisk helt ned i dette Aarhundrede.

En Jomfru stod ved Bækkens Rand
og brød som Kvist mig af
og planted mig med hviden Haand
paa hendes Bejlers Grav.

Hauch.

Et andet Exempel er Stubs:

Se Fillis, det er Dyden,
strøb efter den i Tiden,
at og en dejlig Aand
sin Bolig ligne kan.

I en Thesisstavelse kunne *a* og *ø* paralleliseres:

Et gesvindt Kakkelorum, et Pust, ikke mere,
og Marsvin er Roser, Vandet Madera.

Aarestrup.

Laura : favre. Pal.-Müller.

Andre Vokaluregelmæssigheder i Thesisstavelser ere meget sjældne. En Prøve hidsættes:

Saa slap jeg, Kritik, for din Spidsrod,
anset blev min ringe Person;
jeg døde maaske som Justitsraad.

Aarestrup.

Vi gaa nu over til andet Trin i Vokalafvigelserne, det efter tysk Mønster dannede.

Medens første Trin	aa } o } u }	ö } ø } y }	æ } e } i }	bliver andet Trin saaledes:	aa } o } u }	ö } ø } y }	æ } e } i }	} øj } } ej }
--------------------	--------------------	-------------------	-------------------	--------------------------------	--------------------	-------------------	-------------------	------------------

I tysk Poesi vrimler det af saadanne ufuldkomne Rim, dannede under Indflydelse fra Dialekter. Paa Dansk forekommer de langtfra hos alle Forfattere. Jeg skal give nogle Explr.:

Som to Draaber Dug, der glide
paa en Flade, glat og jævn;
som to Øjelaag, der stride
bittert mod den søde Søvn.

Aarestrup.

Ak, den ømme
elskte Mø
lad i Drømme
blot mig se.

Aarestrup.

Pigerne begynde
Sæden op at binde.

Frankenau.

Et blødkogt Æg med Vingen af en Kylling
og efter den i Smør en brunet Hvilling.

Pal.-Müller.

Hvor smukke Fødder og hvor smukke Øjne
omsvinges og bevinges allevegne.

Pal.-Müller.

Særlig stygt er Baggens Rim By : forbi i „Da jeg var lille“.

I enkelte abnorme Tilfælde ere Digterne gaaede ud over
de her afstukne Grænser ; i Tilslutning til Jævnstillingen af *i*
og *y* har Pal.-Müller følgende Linier :

Var det den skønne Dans, som her hun stilled
med Terpsichores egen Lethed frem ?

Var det det vanskelige, smukt tilhyllet —

Et rent Vildskud af et Rim har Aarestrup præsteret :

Ak det var en tung Forfatning,
som vi dengang leved i,
og vi tog en from Beslutning —

Undertiden har det ene Rimled en Vokal mere end det
andet, i al Fald paa Papiret ; sædvanlig skal denne da udskydes
under Læsningen ; meget kraftig er Sammentrækningen i følgende
Baggenske Linier :

At med Matrosen i hin Orkan
jeg, tordnende, bad den Onde tæen.

Eet Exempel har jeg noteret, hvor virkelig 2 St. rime paa 3 :

Først tykkes faa af denne Tunghed grebne,
sløvt sættes Sejl, og sløvt haandteres Rebene.

H. Ibsen.

Til andre Tider maa, hvor een Stavelse staar overfor to, en
Konsonant opfattes sonantisk i begge. Ex. Barn : uerfaren
(Richardt), hyller : Rhythmemylr (Drachmann), Dnjepr : Stepper
(Thor Lange). (Undertiden rimer Sonant paa Vokal + Konsonant ;

„Det er jo i en samlet Sum
det hele Paradis i Grunden.“
Sir John tog sin Cigar af Munden
og spyttede, og sagde : „Hm.“

Winther.

Ellers maa Hm, udtales Hum, hvad der ikke er meget virkelighedstro. Iøvrigt ere Digternes Efterligninger af Naturlyd mindre paalidelige, hvor de anvendes som Rim. Winther rimer „nyt“ paa et Lokomotivs Hvæsen („fyt, fyt, fyt“). Cfr. Hertz:

Du gjorde mig jo bange, — ha ha ha!
Jeg troede først, du var en Smule fra.

Hermed ere vi færdige med de Ufuldkommenheder, Rimet kan tillade sig i Vokalerne, og vende os til Konsonanterne. Fra Undersøgelsen udelukkes de Tilfælde, hvor flerstavelses Rim bestaa af tvende Dele eller en Sammensætning, hvor altsaa Forf. har sammenstillet to Rims Led til eet. Her kunne nemlig Konsonanter mellem den hovedtonede og bitonede Stavelse være hvilkesomhelst.

Ja han løber efter Østers fra Fladstrand
som en Pudelhund efter en Madspand.

Richardt.

For de andre Tilfældes Vedkommende maa det siges, at de tilladelige Uregelmæssigheder i Konsonanterne er langt færre og sjældnere end i Vokalerne. *m, n, η, l, r, s* og *h* kunne kun jævnstilles med sig selv.

Sporadisk forekomme
disse Kombinationer.

<i>p</i>	<i>b</i>	<i>(w)</i>
<i>f</i>	<i>d</i>	<i>ð</i>
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>q</i>

(Forholdet med *w* behandles særskilt). Exempler ere følgende:
Laban: Japan (Richardt), kante: andre (Richardt).

Den Brudgom saa magelig sad paa sin Bænk;
„Ja, sid du kun der! sid kun rolig! min Dreng“

Baggesen.

Forholdsvi hyppig er Forbindelsen *g: q*, lukt: Frugt (Richardt), og *d: ð*, ledig: Venedig (Richardt).

En Forbindelse, der maa betegnes som *v: w*, forekommer oftere og er i særligt Øjemed benyttet af to Forfattere: af Grundtvig som Udtryk for det brede og folkelige, af Ploug for at gengive det mandige og djærve. Paa Papiret ser Sammen-

stillingen anderledes ud; der er den *b : v*; men i jævn, daglig Tale har *b* som bekendt udført sin Overgang til *w*, ligesom *d* og *g* til *ð* og *q* i dannet Sprog¹. Ex.

Ære være ham i Svøb,
som for vores Skyld i Støv
svøbte Guddomsglansen.

Grundtvig.

Som en Konsekvens af denne Form følger *ft : bt.*:

Hun slap det og kasted den i; men tabt
med Sløret var hendes sidste Kraft.

Ploug.

Af andre Fænomener bør det fremhæves, at man ret hyppig finder forskellige Konsonanter jævnstillede, hvor de ere forbundne med et *l*. Kogler : skovler (Gjellerup), Valg : halv (Ploug).

Hun ruller ud sine
Lokkers Bølger;
Adina fæster
de blanke Søljer.

Richardt.

q : v findes, foruden i ovenstaaende Exempler med *l*, i disse Linier af Baggesen

Ja, død for andres Liv,
for hvad man kalder saa, for hvad jeg kalder Kede,
Kuld, Krampe, Kryben, Kævlen, Kamp og Krig.

Paa et Øjerim, der i Virkeligheden sidestiller en Vokal + Konsonant med en Diftong, gives her et Exempel af mange:

Ord og Gerning, længst begravne,
snart som Duer, snart som Ravne.

Richardt.

I Thesisstavelser sker det overordentlig hyppigt, at *t* og *d* jævnføres, støttet til daglig københavnsk Udtale. Denne Udtale skal sikkert hyppigt forudsættes, saaledes vistnok i Aarestrups galante:

O, jeg ser dem alt, — du har dem paa
glatte, glinsende — af over hundred
Kenderblik omspejdet og beundret.

¹ I. P. Jacobsens Rim *b : v* i Og selve Roben: | Formen ny | et Stof med Striber blanke; | som støbt foroven . . . maa derimod opfattes som en sporadisk Uregelmæssighed, udenfor de hidtil angivne Grænser.

Men i et Exempel som følgende lader denne Udtale sig ikke ret vel forudsætte:

Som din Mission du kaldte — som du sveded
ved dine Bøger for — som har dig glædet.

Richardt.

Andre Uregelmæssigheder optræde rent sporadisk. Forbavsende er det hos Heiberg at træffe dette Rim:

I Volden var befæstet
mod Øst en Port saa stor,
en anden imod Vester.

En overskydende Konsonant¹ i det ene Rimord kan tillades ved stærkt Konsonantsammenstød: Venskab: Bekendtskab (Pal.-Müller) (Et Rim, analogt med det under Vokaldifferencerne omtalte Rand: Haand, hos Hauch, finder vi i disse Linier af Pal.-Müller.

Hvor fuldt af Vemod er dens stille Smil,
hvor funklende dens Blik af Længsels Taarer;
hvor er den trøstende, naar huldt den daarer
med svundne Drømme alle Hjærters Tvivl.

Tidligere gav Formen Tvil fuldkomment Rim; skønt Ordets officielle Form senere blev Tvivl, bevaredes Forbindelsen med Smil alligevel.)

Hvor det ene Rimled er et Fremmedord, vil dette naturligvis, med sin oprindelige Udtale, ofte bringe Rimet til at halte; f. Ex. charmant: Sång, skal I: détail.

Flere af de i ovenstaaende Undersøgelse anførte Exempler have nærmet os stærkt til en egen Kategori, som jeg vil benævne folkelige Rim.

5. Forinden jeg giver mig i Lag med disse, vilde det imidlertid være oplysende, om vi efter i ovenstaaende Udvikling at have undersøgt alle de Knæk, Rimets ideale Skikkelse har faaet af betrængte Poeter, et Øjeblik betragtede de Indrømmelser, Sproget har maattet gøre Rimet, og som jeg par excellence vil benævne Licenser. Adskillige herhen hørende Fænomener

¹ Grundtvigs Rim i: Kan de vel ligne: | en Dag af dine | refererer sig til vulgær Udtale. I Thesisstavelse findes overskydende Konsonant et Sted hos I. P. Jacobsen: Aarens: baaren.

danne nøjagtige Sidestykker til ufuldkomne Rim, som vi have gjort Bekendtskab med. (Lavra : favre; Tanke : Salamanke.) Skønt saadanne Licenser ogsaa forekomme inde i Versene, med det Formaal at lette Rhytmens Frembringelse, er det dog navnlig i Rimet, de have deres Tilhold. Licenserne udspringe af en eller anden Kilde udenfor Rigssproget (Dialekter; ældre Dansk; fremmede Sprog) eller dannes ved visse minimale Tillempninger af Sproget. Jeg skal nu antyde nogle af de vigtigste Klasser af Licenser.

Ældre Sprogformer indføres paany. Dette kan i mange Tilfælde ske for at skaffe Digtet en bestemt Kolorit. Men i et Digt af Richardt staar:

Og trøstig vi synge,
mens Vindene gynges --

og i næste Vers

Og bort skal vi sjunge
det mørke, det tunge.

Her kan ingen Tvivl være om, at sjunge er Licens; ligesaa lidt i Ingemanns: „Nu vaagne alle Guds Fugle smaa“, hvor et analogt Tilfælde forekommer. Om lignende Exempler, hentede fra Øhlenschläger: Thors Rejse til Jotunheim, kunde man fristes til at sige, at det er de moderne Ordformer, der er Licenserne. Her rimes Lillievand : Mand, men Haand : Lillievaand; Lys : Dys og Lius : Hus; atter : Bondedatter og Grotter : Dotter; ud : Spjud, medens der andensteds staves Spyd.

Fremmede Ord kunne foretrækkes for Modersmaalets Gloser, selv om Bevægelsen ellers fører mod det nationale. Saaledes bevarer Ordet Gestalt en privilegeret Plads i Poesien i sin Egenskab af gunstigt Rimord, og Skerts er ganske uundgaaelig i lunefuld Poesi; navnlig har Baggesen brugt og misbrugt dette Rim, der sammen „med hver en anden: gaa fra Forstanden“ hører til hans staaende Forcer. Kniber det meget, sættes Musen ligefrem til at tale fremmede Tungemaal; saaledes tit hos den dovne Wessel:

Jeg kan saa sand
ej skrive mer
for denne Gang;
adieu so lang.

(Undertiden maa Fremmedordene lempes lidt, førend de ville give Rim. Mose: Prose findes hyppigt. Heiberg har Tanke: Salamanke. — Undertiden maa man tvivle om, at Forfatteren virkelig skulde forlange den Udtale, som Rimet antyder. Saaledes har C. Winther Sanser: Romancer; Pal.-Müller George Sand: Mand. Rædsomme ere disse Linier i første Udgave af Dandserinden:

Det Aften er, og hos Grev Firlefanz
et Selskab samler sig af første Skuffe;
af Fruer, Frøkner ses en yndig Krans
og megen Venlighed à la Tartuffe)

Sprogets forskellige Rangklasser har Nuancer i Udtalen af eet og samme Ord. Ofte kan Benyttelsen af en en bestemt Udtale være motiveret ved den Sfære, Digtet hviler i; men ofte er det umuligt at opdage nogen Grund dertil. (Om denne Gruppe Licenser gælder det selvfølgelig, at den kun lader sig konstatere i Rimene, ikke inde i Linien). I samme Bind Digte har Richardt Rimene Gøg: Bøg og Gøg: Støj; indenfor samme Digt har han lig: mig og Vej: mig. Paludan-Müller rimer paa den ene Side sig: Skrig; paa den næste, sig: Vej. C. Winther har i samme Digt forlegen: Vejen og forlegen: egen (en Fasthed, ham *ej egen*), i „en Novelle“ har han jeg: mig og sig: lig.

For Ordet selv findes tre Udtaleformer betegnede:

Og fremme det med Lempe
og vogte det for Fæld
og trofast for det kæmpe
endogsaa mod sig selv.

Ploug.

Han bad med bitre Taarer for den stakkels Jokums Sjæl
og for sin lille Pige og eet for sig selv.

Winther.

— blev oversvømmet af Følelsens Elv
og kendte ikke igen sig selv.

Ploug.

Ordet Vejr bruges hyppigst som Rim paa -ær; saaledes t. Ex. Poul Møller, Heiberg, Richardt og Øhlenschläger, der forandrer Ordets sædvanlige Ortografi:

Det er idag et dejligt Vær.
Vinden vifter i Skovens Træer.

Men man finder ogsaa rimet efter Øjet som i dette Citat:

Man taler om Verdens Fremskridt
om Videnskabens Sejr
ti vi kan færdes med Dampen
til Trods for Vind og Vejr.

Hauch.

Endvidere har Winther Vejret : sejret, Holst Vejret : lejret. Her maa Rimet kræve en bogstavret Udtale af Ordet.

Meget vulgært københavnsk lyder Øhlenschlägers Rim i „den gamle Kæmpe Cometes“ i vore Øren:

Det var i Livets Ungdomskaar,
en Rose frem sig skod¹
til Under for de sidste Aar;
hvert Blad var Helteblod.

Ikke stort kønnere er Chr. Winthers:

Synes du, Taaren var bitter?
Strax jeg dig tapper af ældgamle Fad,
hvor Katten paa Rygningen sidder.

Provinsielt er samme Digtens peen : Gren; i „Hulby og andre Landsbyer“ søger Baggeseu Hjemmel for sit Rim Kue (o: Kube): Stue; cfr. hans huse (o: huske): Muse.

Vi vender os fra de Licenser, Ordforraad og Udtale tilsteder, til dem, der fremgaa af Forandringer i Bøjningssystemet.

Udsagnsordene: Svage Verber bøjes stærkt. Øhlenschläger har overalt: gengjaldt (o: gjaldede).

Jo mere Snakken blev uren,
des højere Patronen gren,
des galere den hele Kreds
omkring Patronen lo og fnes.

Pal.-Müller.

¹ Ganske tilsvarende Rim findes hos Ingemann.

FAG BRIX:

... bøjes svagt:

... blanded
... med Kiertes Sang,
... Hare stande
... Kirkegang.

Ingemann.

... tit fra een Klasse til en anden;
... (Bagesen).

... vikaarligt; man slaar fra Imperfektum

... man udgød hans Hjerterblod,
... Kilde ved Bøgens Fod;
... Blinde hendrage,
... vendte tilbage.

Holst.

... over i Imperfektum:

... springer i Badet ud,
... Vandet forlystet;
... den stærke Gud,
... ham spiller om Brystet.

Øhlenschläger.

... Imperfektum findes vistnok i et lille

... nødvendig Frak,
... (s: var revnet).

... findes i en Germanisme hos Øhlen-

... de sorte Stænger,
... Utgards Hjem
... trænger
... straffet frem.

... skille med Enkelttalsformerne fange-
... Side findes de i en Linie af

... lykkelige, som vi ville.

Endelig kan, medens vi ere ved Udsagnsordene, Paludan-Müllers mærkelige Benyttelse af Præs. Part. fremhæves (omtalt i Mikkelsens danske Grammatik):

Smægtende: Rosen er Webers; ingen er benægtende.

Eet Exempel til har jeg truffet paa denne Brug:

Paa eet er jeg kun pønsende,
at faa i Tale dig, du søde;
og naar du kalder Hønsene.

(Oversættelse af La mascotte).

Ogsaa Substantivernes Bøjning afgiver Licenser. Pluralisdannelsen kan saaledes forandres: Vi er med, da under tvende Flage: Tage (Ploug).

Af andre Forandringer kan nævnes, at Pl. bruges for Sing.:

Lindesnæs vise med Bølgernes Bragen,
at det fornemmer
Havfruens Stemmer.

Omvendt kan ogsaa Sing. bruges for Pl.:

Hvis Himlen genlyder af jublende Stemme,
saa vil han snart føle sig hjemme.

Aarestrup.

Endelig kan forældet Køn bruges:

Vi gør det af for hele Krammen: Skrammen.

(D. s.)

Adjektiverne kan miste Nevtrums- og Pluralisendelse; Adjektivernes bestemte Kendeord kan ombyttes med Substantivernes: Søde, bløde, blide, danske Sproget: noget. (Baggesen).

En særlig Klasse Licenser danner Forkortelserne; af dem findes mange Kategorier, men jeg skal ikke komme nærmere ind paa dem her, da de ikke ere mere hjemmehørende i Rimet end inde i Linierne og i rimløs Poesi. Jeg erindrer kun om den ældgamle Ret, Digterne har til at bortkaste e af svage Fortidsformer af fjerde Klasse og af svage Perf. Part.

Kan alle disse Udveje ikke hjælpe Poeten til Rim, saa

laver han sig selv et Ord. Bekendt er pønske. Meget nydeligt har Chr. Winther dannet sig sin Udvej i:

Hun er nysselig
og kysselig.

Det er velkendt, at Ordstillingen, for at Versets Love kan fuldkommes, aldeles bringes ud af sine vante Folder. Ganske vist gaar Tendensen bestandig i Retning af at bringe den poetiske Ordstilling saa nær som muligt til den prosaiske (i vore Dage hævdes Kravet fra modsatte Lejre af E. Brandes og E. Bøgh), og det kan ikke nægtes, at t. Ex. Ewald i Nationalsangen har naaet det Højeste med den jævne og simpleste Ordføjning. Men man maa dog erindre, at det Ord, der træder ind paa Rimets Plads, omgives af en vis Glans og Højhed, og rives ud af sin Ligestilling med de andre Ord. Dette gør, at Sætningens Økonomi ofte maa forandres, hvis Digteren skal drage fuld Nytte af Rimets Prydelse. Baggesen, der var en Virtuos i at lancere et Rim, har i sine Rimbreve ofte omstillet og slynget de enkelte Led saaledes, at disse Epistler, skønt han selv kalder dem Sprogsmørrebrød, kræver den største Agtpaagivenhed af Læseren, hvis han skal faa alle Finesser med. De minde i visse Stykker om Søren Kierkegaards Perioder. Alt er sindrigt sammenføjet og kunstfuldt sidestillet, hvert Led belyser sine Omgivelser og belyses af dem, og gennem det alt blinke Rimene frem og forsvinde eller understrege vægtfuldt det afgørende. Kun fire Linier som en Mundsmag:

Jeg læste samlede, hvad mange Gange
jeg sang i Vennelag
for middelmaadig Vin at give Mestersmag,
min Mesterdrikker, dine Mestersange.

Destoværre bruges Inversionen sjældent saaledes, og alt for hyppigt fremtvinger Rimmøden rædsomme Forvridninger af Sproget:

Natten er svanger med Vellugt fin,
med Virak for dig, med Røgelsen din.

Drachmann.

Guddoms-Liv med Sønnen fin,
som han har med Fader sin.

Grundtvig.

Dr. Vilh. Andersen har omtalt Øhlsenslægers Attentat paa den folkekære Vokalharmonie i—a. Hap som Hip : Princip. Cfr. Richardt sladre og slidre : kvindre og :

Det hagler og pibler
det krabler og kribler.

Endelig maa i denne Sammenhæng Brugen af mon og monne behandles. Man har almindelig plejet at antage, at dette Verbum brugtes som Fyldekalk af Poeterne. Det er en ren Misforstaaelse; de Lakuner, der under Digtets Udarbejdelse fremkomme, vil en hvilkensomhelst Digter vide at udfylde bedre end med det mest betydningsfattige Ord, Sproget ejer. Dets Anvendelse har en hel anden Aarsag. — Udsagnsordene er den Ordklasse, som lettest lader sig lempe og omforme til Brug som Rim; lader den ene Form sig ikke benytte, formedelst en Uoverensstemmelse i Thesisstavelse eller i Vokalen kan man ved en eller anden Forskydning bringe fuldkommen Kongruens tilveje. For en rutineret og behændig Digter gaar dette som i en Leg, han lemper og flytter, indtil den udkrævede Form som af sig selv indfinder sig paa den Plads, den skal. Men ikke alle vore Digtere have haft saadant Haandelag; der har været ubehjælpsomme Naturer imellem. Nu er Infinitiv en meget anvendelig Form: den ender paa ø, som mangfoldige andre Ord og Former i Dansk; og det er den, Digteren tilbytter sig for en finit Form ved Anvendelsen af mon og monne.

En Stol højt monne stande : Pande.

(Øhlenschläger).

Mig Nattergalen i grønne Lund
betroed, hvor hun havde hjemme;
jeg lytted dertil i en Midnatsstund
og mon det om Morgenen glemme.

Hawch.

Brugen af dette Hjælpemiddel er aftaget meget; den Digter, der i dette Aarhundrede har anvendt det mest, er

Hauch, hvis lidet smidige Aand savnede Evnen til at tumle med Sproget, til det føjede sig efter ham. Han synes endog at have fattet en vis Forkærlighed for denne Hjælp i Nøden, saa han af og til anvender Ordet, uden at det behøves. Tydsk Litteratur har i en enkelt Periode kendt et lignende Fænomen; Chamisso spotter de yderliggaaende Romantikere, fordi de skaffe sig kvindelige Rim til deres Sonetter ved Anvendelse af will, mag, kann o. s. v.

6. Jeg genoptager nu Traaden, hvor jeg slap den, nemlig ved det folkelige Rim. Denne Klasse skiller sig i Form fra Digternes ufuldkomne Rim ved en langt mere yderliggaaende Frihed i Lydjævnførelsen, der lader sig nøje med blot en fjærn Lighed mellem de to Rimled. — Det er Rimet, som den jævne Mand udenfor Sangerlavet former det, naar han for en Gangs Skyld slaar Harpen. Følgende Makame af en Æbleskivemand har jeg fundet i Aftenbladet: Har De nu hørt Mage, i Ny Østergade er Æbleskiver bedst, bagt i Smør med Kompot, thi det smager rigtig godt. Syltetøj der ikke mangler og humant man bli'er behandlet. Nr. 11, glem det ej, naar det passer Deres Vej. — I samme Genre er den Improvisation, som Sagnet tillægger Prins Ferdinand: Maa jeg bede om et Glas Limonade, til Prinsesse Juliane. I Gadeviser træffes lignende Rim hyppigt:

Vi vil ikke lave Kringler,
før Mesteren vil gi'e os nogle Skil'nger,

I den saakaldte Harboøresangbog vrimler det med disse Formationer:

Den dette tror, han vist
skal Himmerige arve,
og ser du hos dig Brøst,
det skal dig ej fordærve.

I Børnerim:

Nye Sko med Spænder,
saa sover Barnet des længer.

Højre—Venstre; Tydskere og Svenskere.

I den vægtige Sentens:

Den, som F . . . først opdager,
den er F . . . s rette Fader.

Helt anarkisk er Rimformen i en Almuevise som den, hvoraf følgende Vers er taget:

Paa Fyn der var en Pige,
hun elskede en jydsk Dragon,
som der laa indkvarteret
i hendes Faders Gaard.

Hun skænked ham sit Hjærte,
hun svor ham Troskabsed,
skønt han nok hende sagde,
det vistnok aldrig sker. —

Til de folkelige Rim henregner jeg endvidere Folkeviser-
assonanserne. Saaledes som Viserne nu foreligge, er de højst
uregelmæssig rimede; Stoffet lader sig fordele i fire Klasser.
Der findes:

1) Fulde Rim, d. e. saadanne, som opfylde de Krav, vi
stille til et moderne Rim, derunder ogsaa indbefattede saa-
danne, som ved senere Lydovergange, eller Overførelse til en
anden Dialekt ere skilte ad.

2) De saakaldte Assonanser, der have en ufuldkommen
lydlig Overensstemmelse.

3) Rimsurrogater. Derved forstaar jeg saadanne Sam-
menstillinger, der uden at afgive nogen Øret fangende Lyd-
harmoni alligevel ere i Besiddelse af nogen Overensstemmelse
i Form og Bygning, og rime lidt mere end Ko og Pintselillie.
(Det er disse Surrogater, der have afstedkommet Usikkerhed
i Opfattelsen af Lovene for Folkevisernes Rim).

4) Mangel paa Rim.

Af disse fire Klasser ere de to første langt de hyppigst
forekommende; for at illustrere dette har jeg foretaget en Op-
gørelse af Rimene i 10 Viser af Karen Brahes Folio, og
andre 10 af Sten Billes Hskr. Tallene gøre ikke Krav paa
fuldkommen Nøjagtighed, da der altid gives tvivlsomme Til-
fælde. Af Karen Brahe er benyttet: D. G. F. 33, 37, 39,
40, 43, 44, 45, 47, 52, 54. Ialt indeholde disse 331 Vers,
der fremvise 228 Helrim, 82 Halvrिम, 14 Surrogater og 7
Rimløsheder. Procentvis udtrykt: 68,9 % Helrim, 24,8 %
Halvrिम, 4,3 % Surrogater og 2,1 % Rimløsheder.

Af Sten Bille er benyttet følgende Viser: D. G. F. 1, 10,
21, 41, 46, 60, 80, 84, 86, 128. De give 191 Vers med
130 Helrim, 37 Halvrिम, 15 Surrogater og 9 Rimløsheder

eller 68,1 % Helrim, 19,4 % Halvrim, 7,8 % Surrogater og 4,7 % Rimløsheder. Man vil se, at tredje og fjerde Klasse kun omfatte et lille Antal Tilfælde.

Det er vistnok saa, at begge disse Klasser ikke oprindelig have været tilstede i Viserne; de ere først fremkomne ved Korruption og Forsøg paa at dække denne.

Assonanserne deles i Vokalrim og Konsonantrim; men det er ikke tilstrækkeligt, at een af de to Lydklasser er kongruent; for at der skal opstaa Rim, maa der være Tilnærmelse mellem de Elementer, der tilhører den anden Klasse. Jeg skal nu meddele de omtrentlige Love for disse Halvrim:

Ved Vokalrimene kunne $n : m : nd : nt : ng : nk : vn$ alternerere. Denne Gruppe er den hyppigst forekommende. Ex.: Skind : min, Arm : Barn, fem : væn, Vinge : Kinde, Stavn : fram, Skam : Tvang, sken : Seng, henter : tænker.

$q : \delta : \delta : r : v$ kunne jævnstilles.

Ex.. kære : søde, Skib : slig, Kvide : svige, blive : Rige, Maade : Kaabe, Bure : prude, kvide : Live.

Endvidere kan r og δ danne Rim med udlydende Vokal. $d\delta : r\delta$.

$\delta : r : l$ danne Rim med hinanden. Svale:fare, Vold : Gaard, ride : hvile.

$t : k : p$ alternere. Lok : Top, Knap : stak, faste : braske.

r kan omstilles med Vokalen. Strand : Barm, Karm : fram, brat : Hjart.

Foran udlydende $k : t : p$ kan indskydes en Konsonant, og to afvigende Konsonanter kan sammenstilles paa Pladsen foran dem.

Nat : Vagt, dybt : tykt, falsk : Mark, rykt : knyt.

Endelig findes sporadisk nogle Rim, der ikke hører ind under nogen af disse Klasser, men hvis Overensstemmelse i Lyd vistnok følte som tilstrækkelig, Horn : Ord, lyste : kysse.

For Vokalernes Vedkommende (i Konsonantrimene) ere Reglerne mindre klare, hvilket har sin Grund i at disse Lyd mere forskydelige end Konsonanterne. Dels forandre de Bøjningen, dels ere de forskelligt udviklede i former, saa at Rim forvanskes, naar Digtet flytter

sig; i det hele og store kan man vistnok hævde, at man ikke dengang har tilladt sig større Afvigelser end de dristigste af dette Aarhundredes Digttere (de der have benyttet andet Trin).

a giver Rim paa aa og æ, have : sove, gange : senge, æde : Fade.

e rimer paa ø og i, Kind : tynd, Leg : Lig.

ø rimer paa æ og aa, Ørke : Særke, komme : gløme.

At et Rim kan assonere baade i Vokal og Konsonant, er vistnok ikke utænkeligt, navnlig for tostavelser Rimenes Vedkommende, Finger : sønder. Rige Rim ere tilladte i Viserne, baade i Hel- og Halvrim, bære : bære (o : slaa), Leg : Lig.

I den nyere Tid ere Rim, hentede fra Folkevisernes Assonanser, af og til anvendt i Digte, hvis Stof er beslægtet med Visernes. Exempler hos Øhlenschläger ere Vang : Fjederham (Valravnen). Storm : Kong (Rosmer Havmand).

Solen skinner om Morgenen rød
og Røgen falder paa Græs.
Det var sig Hr. Asker Ryg,
han spored saa vel sin Hest.

Naar bortses fra en saadan bevidst Efterligning, maa man vistnok antage at Frembringerne af de folkelige Rim ikke ere sig bevidst, at der er nogen Forskel paa disse og de Rim, de kende fra Bøger. Mangelen paa Kongruens hidrører fra svigtende Evne til Lydadskillelse.

Til Slut skal jeg henlede Opmærksomheden paa et besynderligt Experiment med højst ufuldkomne folkelige Rim, som er anstillet af Richardt i hans Tornerose. Han anbringer dem i 1—3 Linie af en firliniet Strofe, vistnok for at skildre Tvivl og Modløshed; efterhaanden som disse tabe sig, bedres Rimene. Ex. siger : giver, magtet : Havet, Drømme : Blomme, Gubbe : knoppe.

7. Vi have hermed tilendebragt Undersøgelsen af Rimets formelle Side, saaledes som det anvendes af de nyere Digttere. Sporadisk træffer man i Aarhundredets Begyndelse Forsøg paa at indføre en sydlandsk Art af Enderim, de saakaldte spanske Vokalrim, i vor Poesi. Overensstemmelsen mellem Rimordene

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..

... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..
... ..

Rim, og vistnok ingen anden dansk Digter.¹ Det lader sig godtgøre, at Heiberg har fundet det virkningsløst paa Dansk; i 1837 udgav han nemlig en Oversættelse af Brudstykker af Calderon (bl. a. af „Sankt Patricii Skærsild“), og erstatter her Originalens Vokalrim med almindelige Helrim.

Disse Rims Mangler paa Dansk er i de her omtalte Prøver følgende: Dels have Digterne rimet for Øjet, ikke for Øret, hvad aldeles ikke kan gaa an. Rygge: syde. Endvidere indløber af og til Helrim imellem dem, som ganske forplumre Indtrykket. Og først og sidst formaa Vokalerne ikke at gøre sig gældende, hvad der bedst ses af, at de allerfleste Mennesker vistnok have læst bl. a. Aladdin uden nogensinde at blive denne Formation var. Og det er for saa vidt meget heldigt, eftersom deres Værdi som poetisk Smykke er saa problematisk².

BLANDINGER

VII

Pater Wolle Pæirsens munkeprædiken.

(Smlgn. Dania III, 118—119.)

Det sidst udkomne nummer af *Bulletin des Parlers Normands* (Juni 1898. P. 117 ff. Caen 1898) indeholder et interessant eksempel på, hvorledes anekdoter på deres vandring gennem tiderne stadigt knyttes til nye personer. I begyndelsen af dette århundrede levede der i Calvados (i Frankrig) en præst, som var vidt og bredt bekendt for sine vittige indfald og prædikener; blandt de mange forskellige „prônes et saillies“ der tillægges ham, og hvis udgivelse en skolelærer i Vendevre, hr. Moisant, lige har påbegyndt, findes en „påskeprædiken“, som jeg skal meddele i oversættelse:

Pastor d'Ari's sognebørn var ikke videre fromme, og de gik aldrig til alters. Den gode præst var meget ked herover og besluttede at spille dem et rigtigt puds.

¹ Jeg ser bort fra, at Vokalrim er anvendt i Rittos Oversættelse af Chanson de Roland (1897)

² [Redaktionen mener at burde gøre opmærksom på, at den i enkelte af de behandlede spørgsmål ikke er enig med hr. B.]

bestaar kun
og samme
bærer. (H
Thesisvok
Dansk.)

Disse
de naaede
de findes
Trokæ, fo
snart opm
og Fylde
de saa ig
anvendt d

Herh
schlæger
plikker,
med dem
Gang har
er da Va
paafalden
med sæd
hver Stre
og første
medens
Totalvirk

Alle
findes i
ikke en
mere n

I

[The right side of the page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the paper. The text is too light to transcribe accurately.]

SPROGLIGE FORHOLD I ÅBY SOGN, ÅRHUS AMT

AF

ANKER JENSEN.

Umiddelbart vest for Århus ligger det lille Åby sogn med henvend 400 mennesker. Der er kun omtrent $\frac{1}{2}$ mil imellem sognets eneste by af samme navn og Århus. Der er derfor også en meget livlig forbindelse med staden, hvilket igen sætter sit umiskendelige indtryk på landsbyens sprogforhold. Efter min optælling¹ i januar måned d. å. findes der i Åby sogn 385 mennesker, der m. h. t. stand får følgende gruppe-ring (tyendet er medregnet):

gårdmandsklassen	131 = 34 pct.
husmandsklassen	117 = 31 —
proprietærerne	9 = 2 —
arbejderne + småhåndværkerne . .	128 = 33 —
	<hr/>
ialt	385 100 pct.

¹ Alle beregninger og skildringer i denne artikel skyldes min egen iagttagelse, i de fleste tilfælde lige til detaljerne. Fra mit 4. til mit 18. år, da jeg blev student, har jeg stadig boet i Åby og talt dets sprog. De få forandringer, der er foregået siden da (sommeren 96), har jeg kunnet iagttage i ferierne, i hvilke jeg ligeledes daglig har anledning til at bruge mit modersmål i snevrere forstand, så jeg tror at turde sige, at jeg er så temmelig nøje inde i selve det jyske mål og i dets forhold til de andre sprogformer.

De tre hovedklasser er altså omtrent lige store, hver omtrent $\frac{1}{3}$ af den hele befolkning.

Ved gårdmændene forstås de landbrugere, der ejer fra 1 til 10 tdr. hartkorn, samt et par enkelte familier, som nærmest hører hertil ifølge deres hele stilling og levevis (læreren og mølleren).

Husmandsrubrikken omfatter foruden de egentlige husmænd, der lever af deres jordlod (indtil 1 td. hartk.), tillige ikke så få gartnere, og adskillige gamle husmandsenker, der lever af en lille stump have i forbindelse med alderdoms-understøttelse — samt enkelte andre.

Ved proprietærerne forstås 3 familier, hvoraf de to er kapitalister, der vil tilbringe deres alderdom på landet nær ved byen, hvor de har deres fleste forbindelser. Den tredje er også indvandret.

Arbejderne og småhåndværkerne. Medens vi i husmandsrubriken havde at gøre med de selvstændige husmænd, der sidder kvit og frit på deres lille ejendom, så kommer vi nu til de husmænd, der enten kun ejer et lille jordløst hus eller også må leje sig ind hos andre (indsiddere). — Foruden at dele dem, som antydet, i arbejdere og håndværkere, kan vi også anvende en anden inddelingsgrund, der er meget vigtigere m. h. t. sproget, nemlig efter, om de er indfødte åbyere (eller dog fra den nærmeste omegn) eller indvandrede fra Århus, hvilket er tilfældet med adskillige, særlig på grund af, at de her har en mindre husleje at betale og dog bor tæt ind til Århus.

Efter denne korte oversigt over befolkningsforholdene kommer vi til de egentlige sprogforhold. Min optælling der er ligeledes fra jan. d. å. Jeg havde en pålidelig fører at gå efter m. h. t. selve folketællingen, nemlig skattelisten, så ikke een familie er glemt. De allerfleste mennesker kendte jeg personlig, og om dem, med hvem dette ikke var tilfældet, kunde min fader, der som lærer står i forbindelse med hver enkelt familie sognet over, give mig pålidelig underretning. Hver enkelt indrangerede jeg i en af 5 opstillede sprogrubrikker,

nemlig: rent jydsk, blandet, rigsmål, udensogns mål og udenlandsk (svensk) mål. Resultatet ser således ud:

jydsk tales af	219	mennesker	o: 57	pct.
blandet —	67	—	o: 17	—
rigsmål —	86	—	o: 22	—
udensogns mål tales af .	10	—	o: 3	—
udenlandsk (svensk) — .	3	—	o: 1	—
<hr/>				
ialt . . .	385	mennesker	100	pct.

De jydsktalende udgør altså lidt over halvdelen og består af følgende elementer: gårdmænd: 90, husmænd: 56, arbejdere + håndværkere: 73.

90 mennesker hørende til gårdmandsstanden taler altså endnu rent jydsk, og det er i det hele taget de ældre, i langt ringere grad de yngre. Der er først de få rigtig gamle, omkring 70 år, der taler deres jyske modersmål i alle livets forhold, hvad enten de står overfor præst eller herredsfoged, og som siger „du“ til alle andre bønder, første gang de træffer sammen med dem. De sidder endnu inde med enkelte gamle ord, som forlængst er gåede ud af sproget, og som de heller ikke selv bruger, undtagen hvis de en enkelt gang ved et rent tilfælde slipper dem ud af munden — ord som *kletben* (knippe, favnfuld), *ptasnen* (tusmørke) og *sats* (bryggers, nu den mere moderne form *broq'æs*); den sidste mand, der stadig brugte *sats*, døde for 5—6 år siden i en alder af nogle og tres.

Ellers er det, som sagt, den ældre slægt af gårdmandsstanden, fra 40 år og opefter, der stadig i det daglige liv bruger det rene jyske sprog, gennemgående i en noget ældre form end den yngre slægt (se længere nede under de blandede). Af gårdmænd under 40 år tror jeg ikke der er mere end højst 6, som hver i sin familie endnu har jydsk som hussprog; af disse er den ene kommen en mils vej længere vest fra, hvor de yngre vel endnu ikke er bleven smittede af rigsmålet; de to er hjemmefødninger; kun een af dem har haft alle betingelser for at få sit sprog afslebet, har været på

real- og landbrugsskole, ligget som soldat i København osv. — hjemme bruger han stadig sit jyske mål.

Den her omtalte del af gårdmandsstanden er den største (90 af 131); det er de mest ligefremme, ugenerte, måske også de mest selvfølende, stærke, sunde naturer, der ikke skammer sig ved at bruge deres eget mål de fleste steder, hvor de kommer.

Noget lignende gælder de jydsktalende husmænd, omtrent halvdelen af dem alle (56 af 117). Det er ligesom før de ældre; det er de solide, flittige mennesker, der lever i fred og ro på deres jordlod med een eller to køer og ofte med de små midler klarer sig lige så godt som mangan en gårdmand på en stor ejendom. Når de får nogen tid tilovers fra deres egen bedrift, påtager de sig nogle dages arbejde hos en eller anden gårdmand eller for kommunen og tjener på den måde en smuk biindtægt. De har hver et *sgib ni's væ sø'en*, et eufemistisk udtryk for en båd nede på åen (Århus å), med hvilken de om foråret sejler op til Brabrand sø og skærer siv, som flettes til måtter og sko de lange vinteraftener. De står i meget livlig forbindelse med Århus: de fleste har familie derinde, og adskillige gange om ugen om sommeren kører husmandskonerne „ud på torvet“ med køkkenurter og fjerkræ, — men stadig bevarer de deres ejendommelige mål og optræden. Måske er dog husmændene mere tilbøjelige end gårdmændene til at forsøge sig i et finere sprog, når de står overfor præsten og lignende højere autoriteter.

En egen lille underafdeling under husmændene er de ovenfor omtalte gamle husmandsenker — hvoraf der er en hel række —, der taler så ravjysk, som vel muligt; imidlertid er der dog enkelte, der straks forsøger sig i det mere dannede sprog, så såre de står overfor præst eller degn, ja endog blot sognefoged.

Den tredje afdeling af rent jydsktalende er over halvdelen af samtlige arbejdere og håndværkere (73 af 128).

Denne klasse omfatter kun 4 håndværkerfamilier (1 murer, 1 smed og 2 skræddere), men derimod 15 arbejderfamilier.

Så godt som alle disse er enten indfødte eller dog fra den nærmeste omegn og har talt jydsk fra deres barndom, og deres børn kommer til at tale det samme. Det er den faste, stabile arbejderstand i modsætning til de fremmede Århusarbejdere, der kommer og flytter igen og sjældent bliver mere end et halvt år på stedet. De er allesammen „dus“ med gårdmændene, og i de fleste tilfælde tror jeg nok, de taler deres jydsk også til „fine“ folk, ialtfald til læreren; om også til præsten, ved jeg ikke, men formoder det dog. Ligeledes ved jeg ikke, om de få af dem (3 à 4), som mest arbejder i Århus, også derinde taler jydsk, men jeg tror det næsten.

Den næste gruppe, de „blandede“, omfatter 67 mennesker = 17 pct. = $\frac{1}{6}$ af hele befolkningen. Det blandede sprog vil i korthed sige: alle overgangsformer fra folkemålet til rigsmålet. Der findes mange overgangsformer. Der er for det første dem, der er jyske helt igennem, men som dog på eet punkt er komne ud over folkemålet, idet de nemlig har ombyttet *a* med *je*. Disse hyppige ord er så karakteristiske, at, når en går over fra det første til det sidste, så betragter vedkommende selv og alle andre det, som at han har brudt med folkemålet og vil *tø' o snag fi'nd*. Der er dog adskillige, som aldrig kommer videre, men vedbliver at være jyder undtagen netop m. h. t. dette lille pronomen. Andre derimod arbejder sig frem til større og større fuldkommenhed i rigsmålet, ja kan måske ved given lejlighed tale dette rent, men blander dog mange jyske bestanddele ind i deres sprog, når de stadig hjemme omgås jydsktalende mennesker, deres tjenestefolk, deres børn, naboer osv.

Imellem disse to yderpunkter findes der en mængde mellemformer; hvis der tages meget fine hensyn — f. eks. den gradvise overgang fra *t* til *l* —, så mange måske, som der findes mennesker. Men i det hele og store kan der dog ved en mængde ord påvises to forskellige former, en ældre og en mere moderne, af hvilke ældre folk, altså væsentlig de jydsktalende, bruger den første, de yngre, altså de fleste „blandede“, den moderne. Her følger en liste over de fleste og vigtigste af sådanne ord.

		mod. form
	orhu's	orhu's
	bat'	bat'
	barbi'o	barbi'o
	blo'	blo'
	bo'(o)	bo'(o)
	brag'as	brag'as
	gjæl	gjæl
	dan's	dan's
	ir'o'b	ir'o'b
	jan' (?)	jan' (?)
	ky'no	ky'no
	ky'	ky'
	ky'r	ky'r
	fasygjæt	fasygjæt
	fr'o'	fr'o'
	fæl	fæl
	gigd	gigd
	gjæl'	gjæl'
	gjæ'r	gjæ'r
	hansg	hansg
	hærd	hærd
	høn	høn
	kort	kort
	ka'q	ka'q
	kabita'l	kabita'l
	brønneq	brønneq
	ku'ona	ku'ona
	ko'rs	ko'rs
	ko'sdol'	ko'sdol'
	kjæ'r	kjæ'r
	le'a, le'r	le'a, le'r
	mo'r	mo'r
	mo'r	mo'r
	na'bo, na'bo'	na'bo'
	nad	nad

rigsmål	ældre form	mod. form
neg	<i>nē'æq</i>	<i>ne'q</i>
norden-	<i>nu'æræn</i>	<i>no'ræn</i>
nælde (brænde-)	<i>brænat</i>	<i>brænæl</i>
olje	<i>ut̃</i> (flt.)	<i>ot̃</i> (flt. & enk.)
ord	<i>u'ə</i>	<i>o'o, o'r</i>
part	<i>pā'd</i>	<i>pa'rd</i>
pen	<i>pæ'n</i>	<i>pæn'</i>
penge	<i>pæ'ŋ</i>	<i>pæŋ</i>
pinse	<i>pæns, pæn(d)sdæ</i>	<i>pens</i>
plade	<i>plā'i</i>	<i>plā'i</i>
pund	<i>po'n, pu'n</i>	<i>pun'</i>
råd	<i>ro'</i>	<i>ro'i</i>
rolle	<i>rul</i>	<i>røl</i>
rose	<i>ru'əs</i>	<i>ro's</i>
ruse	<i>ry's</i>	<i>ru's</i>
rør	<i>rø'(ø)</i>	<i>rø'r</i>
skulder	<i>Oss̃t</i> (aksel)	<i>skOlæ</i>
sky	<i>sgøj'</i>	<i>sgy'</i>
snor	<i>sno'o</i>	} <i>sno'r</i>
	m. best. art. <i>snu'æræn</i>	
spor	m. best. art. <i>sbu'æræd</i>	<i>sbo'o</i>
stjerner flt.	<i>sdjönæ</i>	{ <i>sdjænæ</i> <i>sdjæ'rænæ</i>
svar	<i>swā'0</i>	<i>swā'r</i>
syl	<i>søj't</i>	<i>sy't</i>
søn	<i>sæn</i>	<i>sön</i>
Søren	<i>sā'ræn</i>	<i>sø'ræn</i>
Sørensen	<i>sørnsøn</i>	<i>sör(')ænsøn</i>
tinding	<i>tönen</i>	<i>tenen</i>
torn	<i>tu0n, tu'æn</i>	<i>to'n</i>
tusmørke	<i>*ptasnen</i>	—
tømmer	<i>tem'æ</i>	<i>tøm'æ</i>
tømrer	<i>temræ</i>	<i>tømræ</i>
vare	<i>wā'(r)</i>	<i>vār(æ)</i>
vest (himmelretn.)	<i>væj'sd</i>	<i>væsd</i>
vogn	<i>u'æn</i>	<i>w0s'n</i>

rigsmål	ældre form	mod. form
ært	æ't	ærd
øre (fællesk.)	ø' (intetk.)	ø'(ø)r (f.)

De tre med * mærkede former *købten*, *plasnø* og *sats* er, som ovenfor nævnt, døde eller døende. Andre former vil det samme rimeligvis være tilfældet med i en temmelig nær fremtid, f. eks.: *ji'øq*, *asgjæt*, *fræ'*, *jæjd*, *sej'*. Det gode gamle ord *nø's* er i færd med at blive afløst af det landbrugs-litterære kunstord *kostald*, som selv gamle folk nu bruger. Et andet godt gammelt ord: *Oøst* er nu også stærkt på retur.

Andre ordklasser.

rigsmål	ældre form	mod. form
age	d'q	kyø (køre)
aldrig	Otø	al'dri
brølte	brøt	brø'ld, brø'ld
danse	dd'ns	dans
døde	dys	dø'(j)
fjerde	fja'	fjæ'
grine	gren	gri'n
grøn	grø'n	grön'
gælde	gjæl	gjæl
holdt	ho'l	h0ld
hvorfor	hi'	hwafo
hængte	hæ'n	hæ'nd
jævn	jo'n	jæw'n
kom	kam	k0m'
kvalte	kwøt	kwøet, kwø'ed
kylede	kø'l (?)	kyld
kysede	kø's	ky'sd
måle	mø't	mo't
mistede	møsd	mesd(ød)
observere	øbstvi'ø	øbsøvi'ø
omtrent	Om'nrænd	Omrænd
plage	plå'q	plå'q
plukkede	ptud	ptugød

rigmål	ældre form	mod. form
rejse (tr.)	<i>re's</i>	<i>ræjs</i>
samme	<i>søm</i>	<i>sam</i>
sjælden	<i>sjat'n</i>	<i>sjæl'n</i>
skabe (sig)	<i>sgw'ð (sø)</i>	<i>sga'ð (sø)</i>
skete	<i>sgæj</i>	<i>sg'e'd</i>
skinnede	<i>sgen</i>	<i>sgend</i>
skænke	<i>sgeng</i>	<i>sgæng</i>
skære	<i>sgjæ</i>	<i>sgjæ'r</i>
slagte	<i>stasd</i>	<i>stagd</i>
stjæle	<i>sdi't</i>	<i>sde't</i>
stoppe (tr.)	<i>sdab</i>	<i>sdøb</i>
tør (af turde)	<i>tæ</i>	<i>tø</i>
tør (tillægs.)	<i>ta'v</i>	<i>tø'r</i>
yngre, yngst	<i>onø, onsd</i>	<i>ønø, ønsd</i>
øm	<i>æ'm</i>	<i>ø'm</i>

Af disse ord står former som *ho'l*, *hi'*, *jo'n*, *møsd*, *tæ*, *onø* og *onsd* rimeligvis først for tur til at forsvinde.

Tillægsordene på *-ig* er i færd med at ombytte den ældre form på *-ø* med den mere moderne på *-i*, men udviklingen er ikke lige vidt fremskreden ved dem alle; af lykkelig — *løgøte* — *løgøti* er den første form vist endnu den almindelige; søvni: *sønsø* — *sønsi* bruges iflæng, medens af høflig: *høfte* — *høfti* den sidste (moderne) form er den hyppigste. (Smågn. af listen ovfr. aldrig — *Ote* — *al'dri*.)

De 67 blandet-talende er således fordelte: 27 gårdmænd, 15 husmænd og 25 arbejdsmænd og håndværkere.

27 af gårdmandsstanden har altså brudt med deres oprindelige modersmål og begyndt at gøre tilløb til at tale rigsmålet også i hjemmet. Det er de yngre og helt unge af standen, intelligente og fremadstræbende, der har forandret sprog ikke af holdningsløshed men med eftertanke — i de fleste tilfælde da. Årsagerne er forskellige. Nogle — og det gælder både mændene og i særdeleshed de yngre koner og helt unge piger — har lært det på højskolen. Det er forbavsende, så hurtigt folk lærer at skifte sprog der. Det er vel

ikke alene det, at undervisningen foregår på rigsmålet, der gør det, men også — og måske nok så meget — den omstændighed, at højskoleeleverne i reglen er fra forskellige egne af landet, så at omgangen med kammeraterne i høj grad er egnet til at afslibe den enkeltes mål. Hurtigst i vendingen er de unge piger; man hører ofte, når en af disse er kommen hjem og har lært at sige *je*, de andre unge piger, som endnu ikke har været der, kritisere den *fi'nh'e'j* o *sdu'øhe'j*, der har grebet vedkommende, men så såre de selv kommer derhen, foregår den selv samme forvandling også med dem. Andre har været på real- eller landbrugsskole eller været inde som soldat; kort sagt, alle de blandet-talende har af en eller anden grund i længere tid opholdt sig imellem rigsmål-talende mennesker, af hvilke de er blevne påvirkede. Og om dem alle gælder det ligeledes, at det nære Århus stadig øver sin indflydelse i samme retning efter deres hjemkomst. — Enkelte latin- og realskole drenge kan i flere år igennem tale to sprogformer, rigsmål i Århus og folkemål hjemme, men efterhånden bliver hjemmesproget mere og mere blandet, man gennemgår alle mellemstadierne, indtil rigsmålet en skønne dag bliver det dominerende også hjemme. De pigebørn, der går i højere pigeskoler i byen, skifter næsten straks om til rigsmålet. Det samme har jeg iagttaget i nabobyen Hasle.

Det blandede sprog er kun sjælden smukt, ofte uskønt, undertiden grimt. Sproget har ingen rigtig faste rammer; det kan efter behag brede sig til hvilken side, det skal være, og skifte farve hvert øjeblik; den samme taler ofte forskelligt, eftersom han taler til sin tjenestekarl, sit barn, sin nabo, sin degn, sin præst. Ja, undertiden kan to forskellige former for det samme ord findes næsten side om side i den samme sætning; jeg mindes således at have hørt en yngre gårdmands søn slumpe til at sige: *je ka 'id husg, hu'ø de wa, a 'to' di böq'ø* (Jeg kan ikke huske, hvor det var, jeg lagde de bøger)! På rent jydsk vilde det hedde: *a ka 'id hOssk*, osv.

Rigsmålet tales af 86 mennesker = 22 pct., altså omtrent $\frac{1}{4}$ af den hele befolkning. Alle 4 klasser er her

repræsenterede: proprietærerne med 9, gårdmændene: 11, husmændene: 39, arbejderne + håndværkerne: 27.

Af disse tal frembyder de to første ikke nogen synderlig interesse, forsvindende som de er i forhold til de to sidste. De er så godt som alle indvandrede fra steder, hvor de alt i forvejen brugte rigsmålet, og har så siden holdt fast ved det.

Mere interesse har det ganske imponerende tal: 39 af husmandsklassen. Sagen er imidlertid den, at 24 af de 39 tilhører aristokratiet blandt husmændene: gartnerne. Efterhånden som Århus har vokset sig stor, er naturligvis dens forbrug af havesager steget i samme grad, og i de senere år er derfor det ene ny gartneri blevet til efter det andet i hele omegnen. Fremmede kommer ind, køber nogle tønder land af en gårdmand og anlægger derpå et gartneri, eller også er det husmanden, der bliver gartner ved at inddrage større stykker af jordlodden til have, eller også — hvis han selv er for gammel — sender han sønnen ud i lære nogle år, måske endog på en havebrugsskole, og når han kommer hjem, omskaber han hurtigt det meste af marken til have. Når man så husker, at gartnerne vél hyppigst af alle mennesker kommer til byen, har rejst endel og været i lære på mange steder, forstår man let, at deres sprog afslibes og bliver til rigsmål.

På en noget lignende måde forholder det sig med de 27 arbejdere og håndværkere, idet nemlig de 20 af disse tilhører en finere afdeling af klassen: de fra Århus indvandrede. Som ovenfor omtalt, er der mange småfolk, som flytter fra byen ud til de nærmeste landsbyer for den billigere huslejes og levemådes skyld, men vedbliver at arbejde inde i byen. Undertiden bliver de kun et halvt år eller så på det samme sted; i andre tilfælde derimod vokser de fast til byen og bliver der, men i de fleste tilfælde skal de så nok bevare deres rigsmål.

Er det nu da virkelig således, at disse 86 mennesker taler et rigsmål, et sprog blottet for alle dialektale elementer, så at end ikke den omhyggeligste iagttager kan finde sådanne? Almuen vilde absolut svare: ja, for *di snagø fi'nd*, men denne dom kan vi ikke stole på, da der for at gøre dette i dens

... og ellers pynte
 ... disse former. M. h. t. de
 ... mig — udmærket
 ... som — at tale
 ... det, der menes.
 ... i Arhus-sproget, der
 ... ikke indlode mig på
 ... at det daglige
 ... kan have en sporadisk
 ... kan komme
 ... eller sige
 ... slags ting vil
 ... mennesker,

Den ene
 ... mere eller
 ... De 6
 ... De fleste
 ... nogenlunde
 ... af disse vest-
 ... så
 ... men har
 ... mellem de
 ... præsten
 ... liget
 ... af
 ... kvinder med

... har
 ... svensk-
 ... here

... som
 ...

... det
 ...

husmændene osv. som en social klasse for sig. Dette vilde også være tilfældet, hvis det ikke omfattede så variable og upålidelige mennesker, som det gør, — i sproglig henseende. Nutildags er tjenestefolkene som regel kun temmelig kort tid på eet sted, men rejser fra en egn til en anden; dette bevirker for det første, at deres sprog ofte afslibes meget mere end de bosiddende landmænds, og for det andet, at man ikke altid kan bygge så sikkert på den øjeblikkelige sproglige situation blandt tjenestefolkene, da den måske kan forandres den førstkommende skiftedag. Man kunde derfor måske synes, at det var rigtigst helt at udskille tjenestetyendet, før man gik til undersøgelsen af en bys eller et sogns sprogforhold. Når jeg alligevel har taget dem med i det foregående, så er det, fordi jeg tror, at forholdet i alt væsentligt er det samme, som hvis de var udeladte. Jeg tror nemlig at have bemærket, at de, netop på grund af deres ophold hos så forskelligt talende mennesker, har stor evne til at rette sig efter de øjeblikkelig omgivende forhold, så at deres sprog bliver nogenlunde overensstemmende med deres husbonds og madmoders. Naturligvis er der undtagelser; f. eks. er der en gammel røgter hos en jydsktalende gårdmand, som med stor omhu beholder sit rigsmål blandt sine jydsk omgivelser.

Om børnene som helhed kan det siges, at de får samme sprog som forældrene. Dette forhold kan undertiden forandres, når de begynder at gå i skole, nemlig for de børns vedkommende, som i hjemmet taler rigsmålet eller i hvert fald blandet sprog, men som i skolen lærer at tale jydsk af de andre børn. Selv om de i hjemmet er opdragne til at sige *je, fa'r, mo'r* osv., så lærer de i skolen i utrolig kort tid det rene jydsk tungemål. Lærerens undervisning på rigsmålet gør ikke nær så stærkt indtryk på børnene som samtalen med kammeraterne. De læser deres bøger på den mest unaturlige og pedantiske (men konsekvente!) måde: i „nogensinde“ udtales g og d lukket, og i'et får den rene i-lyd, så at den fonetiske omskrivning ser omtrent ud som den ortografiske form: *no'gen-sindø*. I frikvartererne er ethvert pust af rigsmålet forsvundet; de fra Århus indvandrede arbejderbørn bliver udlete for deres

Om 30 år vil de gamle husmandsenker og andre lignende konservative elementer være forsvundne. Arbejderne kommer mere og mere under indflydelse af deres kammerater i byen både i politisk og sproglig henseende¹.

Det kan imidlertid være, at udviklingen vil komme til at foregå meget hurtigere. Netop i disse dage (maj 98) går der rygter om, at de to marker, der ligger nærmest op til Århus bymark, i en nær fremtid skal anvendes til byggepladser, den ene for villaer, den anden til fabriksanlæg. Hvorom alting er, mange tegn tyder på, at Århus rykker nærmere ind på livet af den lille landsby. Vesterbro, den nærmeste bydel, bliver i de senere år udvidet, og de engstrækninger, som hidtil har dannet en adskillelse, vil nu snart blive bebyggede med nye banegårde og vel også privathuse. Måske vil den næste menneskealder gøre det hidtil idylliske lille sogn til et forstads-lignende kvarter i Jyllands hovedstad. I så fald turde denne lille undersøgelse måske have en smule betydning som et led i målestokken for, hvor hurtig udviklingen er foregået.

Hvis andre sogne under lignende forhold — tæt op ad en større by — bleve undersøgte på lignende måde, kunde det muligvis også have sin interesse at se, om de samme eller andre resultater vilde fremkomme. Måske vilde mangt og meget af det ovenfor sagte få bekræftelse og finde anvendelse i noget videre udstrækning.

¹ Det er overhovedet værdt at lægge mærke til, at den sproglige strømknæntning her har fundet sted samtidig med en politisk. Jævnside med at have skiftet sprog har de yngre gårdmænd („bjørnbakkernes“ efterkommere!) svinget over i moderat-konservativ politik, og under den samme sproglige indflydelse er mange af arbejderne blevne socialister. To ganske modsatte politiske bevægelser har altså begunstiget eller i hvert fald fundet sted samtidig med den samme sproglige bevægelse.

Sprogprøver.

1.

de wa' ə dæjls ɹæj'ə, da vi kjo' te vat', 'kre'sdn ə 'pi'ə
 ə 'jæns ə mæ. vi kam dɜ led əs'ə mæjə, i sœ'm ywbteg ham,
 forman'n, hæls ha di kal'ə hœm, 'ro'bd, te di o'boj'ərə sgu
 sdæm hæm i ni'əts johan'sns go'(o). 'a sdæmd so, gig æmkren'
 ə snagəd mɜ gamət bekendərə, 'fæg əd pa smo' su'əd, mæn so
 ve tOs'ti'n blœs vi fi' jæns Om' ə sdæjt Os' ijæn. a ku god
 si', te 'wO man' 'id ku go ijæm'əl, fo hœ ywbteg so kam dɜ
 n masə w'æn mɜ jænə 'hœjræmæn', ə 'hœ jæn' Os 'dæm haj n
 sœtə sdagət mæ sɜ, dɜ hæ'l'əs 'Olə haj wO mæ, mæn wa pOrəd
 u'j dæn'gOŋ'. fœtg wa hæ'l'əs nœj' sgegələ imoj sœm ʔnœti', dɜ
 wa 'id ræd manə ful menæsgə, ə di 'obfœrd æm hi't s'rntə,
 mæn natu'tœvi's dɜ ə fœsd hæm' ə ʔsdnæn, te fœtg begœnə ə dreg
 miə(r ə)n di hO god Os'. a so' jæn', dɜ wa kOm(ə)n i sœg i
 ʔlanwæjsgros'dn, ə 'de wa re'tə ʔstæmd fo (h)œns nœj' sdœsət,
 han haj fOd po' tɜ fæsdn. 'di so' u'j Os 'mOj'ə, sO mi'n
 gamət 'træsgosdœsət, nœ'ti' a ə w'j ə 'drœ'nœnsarbəd. so wa'
 dɜ n gamət 'bu'nman', dɜ sœ' te (h)œm, „nɜ, 'do bruqə nœg
 'sœ Os dɜ hi'ə sʔæ'tbœŋkæn.“ — so kjo' vi dɜsfrœ' ə tɜ 'o's
 fœ' ə si', hujn di haj ktœ'rəd æm 'anə sdæjə, ə 'de go' di jo
 hi't god, 'bœjə(r) ən wOs i hœ fal'. klœgœn blœs əs'ə tOs' enn
 , a kam hœm' ə kam i sœŋ'.

Det var et dejligt vejr, da vi kørte til valg, Kresten og Pie (Peder) og Jens og jeg. Vi kom der lidt over middag, i samme øjeblik han, formanden, eller hvad de kalder ham, råbte, at de Åby-ere skulde stemme henne i Niels Johansens gård. Jeg stemte så, gik omkring og talte med gamle bekendte, fik et par små sorte (ɔ: kaffepunscher), men så ved to-tiden blev vi fire enige om at stejle af igen. Jeg kunde godt se, at vor mand ikke kunde gå igennem, for hvert øjeblik så kom der en masse vogne med ene højremænd, og hver en af dem havde en sølle stakkel med sig, som ellers aldrig havde været med, men var purret ud dengang. Folk var ellers meget skikkelige imod som andre tider; der var

...heit or
 ...at folk
 ...så en.
 ...grøften.
 ...han havde
 ...mine gamle
 ...Sa var der
 ...bruger
 ...ie havde
 ...bedre
 ...kom

...gustioru
 ...m' d, o
 ...de gig
 ...ion to
 ...t)
 ...nerviejn —
 ...propanen bla
 ...kom.
 ...fæ
 ...propanen.
 ...i færd
 ...høj 10) n to
 ...færd
 ...glæm, ha
 ...færd.
 ...færd.
 ...'to næ'rnosti'
 ...'betæng di fæde', — 'de mi'n

*de mend præjsdn osø, o 'bjætn kam po' i(g)jæn. bej'n
 wa glaj, da kleñbøsdtn reñød, o da (d)n töt so kjön'(d), so lo
 præjsdn s3 id fisdør Os' n.*

Da byen fik den her præst, var der flere ting, pastoren ønskede forandrede. Han talte med synsmanden om det, og når synsmanden sagde ja, så sagde hele byen ligesådan, og det gik helt godt. Men een ting talte han slet ikke om, for han syntes, at det var sådan en bagatel; han lod bjælden på klingbeutelen tage af, fordi den her ringen forstyrrede ham og også menigheden — efter hvad han troede, når pungen midt under prædikenen blev båret om. Næste søndag kom synsmanden til ham.

„Hr. pastor,“ sagde han, „jeg kommer på bymændenes vegne for at bede Dem om noget.“

Hvad det da var om, spurgte præsten.

„Vi ønskede gerne, at bjælden blev sat i klingbeutelen igen.“

Præsten forklarede ham grunden, hvorfor han havde ladet den tage af, men synsmanden svarede: „Nej, hr. pastor, den forstyrrer ikke; vi er vante til at høre den, og hørte vi den ikke, så kunde vi let glemme, hvad vi aldrig bør glemme.“

Hvad han da mente, spurgte præsten forundret.

„Min bedstefader sagde altid,“ svarede Morten, „at når den lille klokke ringer, så siger den: „betænk de fattige“; det mener jeg er ingen skade til.“

Det mente præsten også, og bjælden kom på igen. Byen var glad, da klingbeutelen ringede, og da den talte så smukt, så lod præsten sig ikke forstyrre af den¹.

Åby, juni 98.

¹ Medens det første stykke er nedskrevet hovedsagelig efter mundtlig fortælling, er det andet taget ud af en novelle, nemlig af Dr. H.: Synsmandens Pibe, i Folkekalender for Danmark 1854, s. 71, — med ubetydelige forandringer.

jeg henviste til, at alle, selv de højest dannede, bruger dem uendelig hyppigt; og så föjede jeg til: „i det høieste kan man sige, at der er visse tilfælde, hvor dannede folk undgår dem, således almindeligt i slutningen af en sætning eller med særligt eftertryk“. Da jeg altså blot ikke har noget imod de sløjfede former, hvor de af sig selv indfinder sig i den dannedes tale, og da på den anden side hr. J. ogsaa vil tillade sløjfningen i visse tilfælde („i meget let og hurtigflydende tale“), vilde vi visst i praxis stemme overens i de allerfleste tilfælde. — Helt enig med hr. J. er jeg, når han fordømmer pynteriet (lukkede vokaler i smykke, *kyst*, *hindre* osv.) som ligeså skæmmende som jaskeriet; jeg tror blot ikke rigtigt på hans teori om, at udtalen af *skoven* o. desl. med langt *ð + v* (udelukkende) skulde skyldes indflydelsen fra den norskfødte skuespiller Rosing.

I det sidste, længste og interessanteste afsnit behandles det, der dog ligger forf. langt mere på hjerte end selve ordformerne, nemlig tonefaldet. Også her kæmper han for livets ret, for de naturlige, uendeligt varierede sætningsmelodier istedenfor den almindelige oplæsnings töre ensformige tonefald, der karakteriseres som det „refererende“, og han gir mange fine vink til forståelsen af den rolle, de enkelte stavelsers tonhøjde har på vort indtryk af sætningen, så at de rigtige tonefald gir læsningen liv og anskuelighed, de urigtige gör den død og interesseløs. Når forf. imidlertid tror, at de almindelige læsetonefald skyldes den omstændighed, at i skolerne grammatisk analyse har været forbundet med oplæsning, så tror jeg dog, at grunden ligger dybere; og jeg er i det heldige tilfælde at kunne lægge forf.s egne ord til grund for min opposition mod ham. Han skriver (s. 16): „Talens egentlige liv, dens sjæl ligger i dens foredrag, dens nuancering, dens tonefald. De bærer bud om, hvad der er, og hvad der foregår i et menneske . . . Det er livet selv, hele menneskets indre, mangfoldige liv, der rører sig deri, den uendelige kilde, hvoraf talen øser, den store musiker, der spiller på talens fine tangenter, skaber alle disse betoning, intervaller, styrkegrader, klangfarver, hvormed livets tale ubevidst giver spejlbilledet af sjælelivet derinde“. Heri ligger jo, som hr. J. ogsaa selv fremhæver, at det at læse op med „livets tonefald“ er og må være en overordentlig vanskelig sag, fordi det vil sige det samme som at sætte sig så levende ind i teksten, at ens hele væsen er fyldt med den i det øjeblik man skal gengive den; men denne vanskelighed er i og for sig ligeså stor for den, der aldrig har lært sætningsanalyse, som for den, der er bleven indexeret med „Hvad er forsætning, hvad eftersætning . . . Ser du ikke, dér står komma, dér semikolon, dér punktum?“ Vanskeligheden beror i første linje (sml. min Fonetik s. 133) på skriftformens utilstrækkelighed til at gengive det talte ord; når en forfatter hvert øjeblik må skrive anvisninger som: „indvendte han med et gnavent

Sigurd Nygård, *Danske personnavne og stednavne*, en sproglig-historisk undersøgelse. (*Historisk Tidsskrift*, 7de række I s. 82—109.)

For et par år siden fremkom i *Historisk Tidsskrift* professor Johs. Steenstrups „Nogle bidrag til vore landsbyers og bebyggelsens historie“, et arbejde, som af historikere og sprogmænd blev modtaget med stor glæde. Medens den tidligere granskning af stednavnene først og fremmest har været etymologisk behandling, var der her en ny overlegen arbejdsmåde, først og fremmest en påvisning af sammenhængen mellem navnedannelsen og landsbyernes størrelse. Resultatet var især den mærkelige sontring imellem de gamle landsbyer med stort jordområde, dannede med endelserne *-by*, *-lev* og *-sted*, og de yngre til dels middelalderlige landsbyer med ringe jordområde, kendelige på endelserne *-torp* og *-rød*. For dem, der har givet sig af med navneforrådet, var det klart, at fra dette udgangspunkt måtte man kunne løse flere af den danske navnehistories dunkleste spørgsmål.

Det kan ikke andet end glæde, når Steenstrups arbejde så hurtigt har fået en efterfølger. Stud. mag. Sigurd Nygård har i et nylig udkommet hæfte af *Historisk Tidsskrift* taget sig for yderligere at klare og uddybe den af S. påpegede forskæl.

Et indledende stykke handler om navnene på *-bølle*, der vises at være af lignende størrelses- og dannelsesklasse som *-torp* og *-rød*. Så går forf. til sin hovedopgave, at påpege forskellen mellem personnavnene i den ældre gruppe (*-lev* og *-sted*) og den yngre gruppe (*-torp*, *-rød*, *-bølle*). Det viser sig, at navne af kristen oprindelse aldrig forekommer i den ældre klasse, men ikke er så sjældne i den yngste klasse (Jonstrup, Davidsrød, Klavesbølle osv.). Den næste og langt interessantere sætning er den, at de navne, der indgår i dannelsen af stednavne på *-torp*, *-bølle* og *-rød*, i det hele og store er de samme som de, der forekommer i de ældste kildeskrifter 1100—1300. Det vil sige, at stednavne med disse endelser falder nogenlunde sammen med dette tidsrum. Derimod viser det sig, at navnene på *-lev* og *-sted* indeholder de navne, der er sjældne og uddøende i tiden 1100—1300, og at de meget ofte indeholder personnavne, der er uddøde før 1100, og som vi kun kan slutte os til fra selve stednavnene eller fra de beslægtede sprogs navneforråd. Den steenstrupske grænse gælder altså endogså langt stærkere, end man på forhånd kunde fornode.

Forf. forfølger denne tanke i enkeltheder og søger at udvinde almindelige regler for navnedannelsen. Som materiale til denne påvisning har han for stednavnenes vedkommende benyttet O. Nielsens skrifter sammen med egne fyldige samlinger fra middelalderens aktstykker. For personnavnenes vedkommende hviler hans kendskab

tone:
 „hvi
 næst
 fallit
 mæ
 hyp
 er s
 ning
 ord
 igen
 eller
 blev
 det
 tale
 aldri
 nog
 sig t
 gjald
 rom
 læste
 de,
 hurt
 bed
 tilst
 virke
 udtr

livle
 skriv
 mæ
 vild
 sætt
 meg
 mel-

og
 du
 lig

indeholder det ældre, for en stor del uddøde navneforråd; og han har ret endnu langt mere, end hans liste viser. For det første skulde flere navne været forsynede med * som uddøde; nogle mangler det af trykfejl, og andre fordi han ikke har øvet kritik af O. Niensens tekster¹. Endnu langt vigtigere er det, at en stor del navne, der bruges til endelserne -lev og -sted, ikke findes i levende brug i 12te årh., men i sagnoverleveringer fra fortiden eller i de ældste kilder. Jeg meddeler dem, jeg er stødt på i N.'s lister:

Årslev	Áwæira, 800—825, Helnæs-runesten ²
Agnsléf	Agnarr (A. Ingjaldssön i Bjarkemål, og en sön af Regnar Iodbrok)
Alle(r)slev, Allersted	Alverus i Siklingsagnene; (?) Alevih sagnkonge i Widsidkvadet
Badersløff	Bjǫðvarr bjarki (?), Rolfs kæmpe
Fulcarsláf	Folcer, York-listen, altså i vikingetiden udvandret fra Danmark
Fjallerslev	Fjallerus i Amledsagnet (= sv. Fiællar)
Hathersláf	Hatherus i Starkadsagnet
Jarlsláf	Eriar, 6te årh., på Kragehul-spydstagen
Øthær(s)láf, Ørsted	Otharus i Siklingsagnene
Fornæláf	Forna, York-listen
Sculdæláf	Sculda, Rolf Krakes søster
Horbærlef	Hornbori, 800—825, Snoldelev runesten ³

Desuden kan mindes om, at vi i disse bynavne finder navne, der vel er bevarede i en senere tid, men også bæres af danske sagnhelte: Hróarr, Helgi, Hrólf⁴, Bjarki, Valdarr (i Hlǫðskvadet i Hervararsaga) og Sigarr. — Forf. har haft fat i denne sammenhæng et par gange, dog kun gennem sagalitteraturens oldnorske navneforråd; han har ikke haft fortrolighed nok med æmnet til at gribe bestemt og føre sit bevis ud af selve det danske kildestof.

Foruden den mislykkede ar-historie peger forf. på en anden forskel, der gør hans iagttagelsesevne al ære. I det hele og store er de sammensatte personnavne ejendommelige for de ældre bynavne, de usammensatte for de yngre byer. Han

¹ Således Grandisláf (* mgl. ved trykfejl), Hemmersláf (trykfejl), Årslev (Ar findes kun i Brávallakvadet), Borræláf (Borrhy kun i Bráv.) og måske Dyrlev (da Dyr kun findes som tilnavn).

² Herpå har cand. mag. Marius Kristensen henledt min opmærksomhed.

³ *Hornbori* findes hos N. i en note som mulig oprindelse til Hornbærlef; det burde vel have været optaget i teksten. — Flere navne findes kun i Reichenau-listen, ikke i de yngre kilder: *Wreki*, *Wikar* og *Haghni* (jf. dog *Hughni*).

⁴ Rolsted kan dog også være afledt af Hróaldr (9de årh.) og skulde da være medtaget på listen over de i middelalderen uddøde navne.

lauer udgaven), der også foreligger i italiensk og fransk behandling (Ottinello e Giulia; romanen om den skønne Magellone). Cf. Nyerup, *Morskabslæsning* s. 134—135; Bäckström, *Svenska folckböcker* I, 323—357. Nisard, *Histoire des livres populaires* II, 411—415. — Nr. 2: *Du wirst Deinem Glück auf Deinem Wege begegnen* (s. 9—10). En armenisk parallel til denne karakteristiske fortælling findes hos R. Koehler, *Aufsätze über Märchen und Volkslieder*, s. 115. — Nr. 3: *Die Nachtigall Gizár* (s. 11—19). Hører til æventyrene om guldfuglen; smlg. Grundtvig, *Danske folkeæventyr* (Kbhvn. 1884), s. 102 ff. — Nr. 4: *Neger Uzengi* (s. 20—38). Jeg kender ingen parallel til dette æventyr i dets helhed; mange af de enkelte motiver er vidt udbredte. — Nr. 5: *Das macht Deine Herkunft* (s. 38—42). Skarp-sindighedsprøve; en besejret konge skælner den sejrende konges ægte søn fra hans to uægte. — Nr. 6: *Der Weber* (s. 42—49). Variant af „den tapre skræder“ (Grimm, nr. 20). — Nr. 7: *Wer Gutes thut, bekommt Übles zum Lohn* (s. 49—53). Udbredt fabel, smlg. Grundtvig, *G. d. m.* II, nr. 120; *id.*, *Danske folkeæventyr*. Ny samling, nr. 15. Asbjørnsen og Moe, II, nr. 35. — Nr. 8: *Brief nach der Todewelt* (s. 53—63). — Nr. 9: *Frauentlist* (s. 67—70). Bekendt østerlandsk fortælling (se P. Cassel, *Mischle Sindbad*. Berlin 1888, S. 383 ff.). — Nr. 10: *Die drei Barillosen und der Bauer*. Nær beslægtet med H. C. Andersens „Store Klaus og lille Klaus“, og „Store Per og Vesle Per“ hos Asbjørnsen og Moe I, nr. 53. — Nr. 11: *Die Sprachen der Tiere* (s. 82—88). Meget udførlig og interessant form af fortællingen om manden, der forstod dyrenes sprog; mindre fuldstændig form nedenunder hos Østrup nr. 7. — Nr. 12: *Maria Aschenbrödel* (s. 88—107). Variant af æventyret om Askepot (smlg. Asbjørnsen og Moe I, nr. 15). — Efter æventyrene følger en lille samling *gdder* (s. 108—109), *folketro* (s. 110—116) og nogle *viser* (s. 117—125). Hermed være dr. Petersens interessante og elegante lille bog anbefalet paa det bedste.

Kr. N.

Contes de Damas recueillies et traduits, avec une introduction et une esquisse de grammaire par J. Østrup. Librairie et imprimerie E. J. Brill. Leyde, 1897. VIII + 163 s. 8vo.

Jeg benytter lejligheden til samtidigt at henlede opmærksomheden på en anden række æventyr, hvis indsamling og udgivelse ligeledes skyldes en dansk forsker og bringer et nyt vidnesbyrd om den energi og foretagsomhed, der besjæler vore yngre videnskabsmænd. På sin orientalske rejse opholdt dr. Østrup sig en længere tid i Damaskus; her gjorde han bekendtskab med en møller Ahmed, kaldet Abû-kalâm, der fortalte ham forskellige æventyr, som han nedskrev og nu har udgivet på originalsproget med en fransk over-

sættelse (den sidste af de meddelte fortællinger skyldes en ung kristen ved navn Hanná). Foruden sproglig interesse har denne samling også betydning i litterær henseende. Jeg skal meddele titlerne på fortællingerne med enkelte kortfattede bemærkninger.

Nr. 1: *Jøden og købmandens to sønner*. Parallel hos S. Grundtvig, *Danske folkeæventyr* (Kbhvn. 1884) s. 78—95 („Hvem der først bliver vred“). — Nr. 2: *Købmandens søn og den indiske købmand*. Begyndelsen er lånt fra Barlaam og Josafat. — Nr. 3: *Dæmonens datter*. Sammensmæltning af forskellige, til dels velkendte æventyrmotiver; det samme gælder nr. 5: *Købmandens yngste søn*. — Nr. 4: *De forræderske venner*. Den bekendte Fortælling om faderen, der prøver sin søns venner; findes allerede hos Petrus Alphonsus (cap. 2) og er hyppigt benyttet i middelalderens litteratur (*Gesta Romanorum*, nr. 129). — Nr. 6: *De tre prinser og guldfuglen*. Et meget udbredt æventyr; smlg. ovnfr. H. Pedersen, nr. 3. — Nr. 7: *Bonden, oxen og æslet*. Findes som indledningsfortælling i 1001 nat, og er ofte behandlet i europæisk litteratur; smlg. Grundtvig *G. d. m. II*, nr. 113, og ovnf. H. Pedersen, nr. 11. — Nr. 8: *Kadien og muftien*. Hyppigt behandlet tema; se mine bemærkninger i *Svenska landsmålen II, CIX* (nr. 89). Variant i nr. 11: *Biskoppen, præsten og degnen*. — Nr. 9: *Historien om den listige kvinde*. Eksempel på kvindeligt, delvis benyttet i den europæiske litteratur. — Nr. 10: *Den døende og hans søn*. Nærmest en skatologisk *facetia*.

Dr. Østrup afslutter med en afhandling om den syriske dialekt i Damaskus (p. 122—155) og et glossar (p. 156—161). I indledningen til sin fortjenstfulde bog har han givet nogle bemærkninger om moderne arabisk æventyrdigtning; de indeholder adskillige interessante iagttagelser og orienterer godt i spørgsmålet, men er måske hist og her noget for kortfattede og aforistiske; man forbavses også over, at for ex. Petrus Alphonsus ikke er nævnt, endsiige benyttet til sammenligning. S. 24 meddeles en variant af „Konen med æggene“; s. 30 omtales en ægyptisk fortælling, der danner parallel til sagnene om Regnar Lodbrog og Aslaug; s. 35 anføres en moderne løgnehistorie af ganske samme indhold som de europæiske. Endelig skal jeg gøre opmærksom på, at der s. 19—21 meddeles en mærkelig form for den skæmtefortælling, som Fr. Reuter har versificeret i „Hvem skal bringe panden hen?“ (smlg. *Skiftende horisonter* s. 49). Dr. Ø. siger, at der foruden den ægyptiske, kun kendes en indisk og en tysk behandling af dette tema; jeg har i min bog om *Nej* (s. 12) anført både en italiensk og en dansk form, men i øvrigt forekommer temaet i næsten alle europæiske lande.

Kr. N.

netik. En systematisk fremstilling af læren om sproglyd af
 spersen. Første hefte: *Fonetikkens almindelige del*. Kbh. 1897.
 hefte: *Den specielle dels begyndelse*. Kbh. 1898.
 om forfatteren selv etsteds i bogen bemærker, er fonetikken
 blikket paa moden. Den finder stadig flere og flere dyrkere
 deres i større og større Omfang. Det er imidlertid kun ganske
 gt. Sprogforskerne har mere og mere indset, at denne viden-
 kanner et nødvendigt grundlag for den historiske lydlære, hvor-
 etter al videnskabelig sprogforskning beror, og sproglærerne har
 den anden side erfaret, at fonetik er et saare værdifuldt, for ikke
 ge uundværligt hjælpemiddel i den praktiske sprogundervisning,
 denne skal føre til noget resultat af betydning. Men som det
 gden gaar, er det ikke alle, der følger moden; der findes haade
 n, der slet ikke kender noget til fonetik, og dem, der fornemt
 afstand fra den. Forfatteren indleder derfor sin bog med ud-
 ligt at begrunde den fonetiske videnskabs berettigelse og nødven-
 ghed og paaviser, hvorledes den er af betydning langt ud over
 roglærernes og sproglærernes kreds. Den spiller ind paa de
 est forskellige omraader og har derfor krav paa almindelig inter-
 se. Alene den triumf, fonetikken har fejret i døvstummeunder-
 sningens tjeneste, burde være tilstrækkelig til at nedslaa enhver
 ivl om dens nytte. Der omtales ogsaa, hvorledes undervisningen
 modersmaalet paa forskellige maader kan drage fordel af fone-
 ikken; man kunde her gaa videre end forf. gør, og fremhæve, at
 fonetik i høj grad vækker forstaaelsen af, hvad sprog i det hele taget
 er. En danskundervisning, der skal naa ud over en temmelig værdi-
 løs indprenten af regler, hvis betydning eleverne ikke fatter, fordi
 le i de allerfleste tilfælde overholder dem rent spontant, forudsætter
 i første linje, at læreren har denne forstaaelse, og der er da grund
 til at haabe, at foreliggende bog, der stadig gaar ud fra det danske
 sprogs lydforhold, maa komme til at øve en gavnlig indflydelse i
 den retning.

Første hæfte danner væsenlig kun indledningen til den egenlige
 fonetik. Et særligt kapitel omhandler fonetikens historie. Man
 faar her rede paa de vigtigste udviklingstrin og erfarer bl. a., at
 vor gamle landsmand Jakob Madsen Aarhus, der hidtil har gaaet
 for at være den nyere tids første fonetiker, ikke længere kan nyde
 denne ære. Til slutning omtales experimentalfonetiken, som for-
 fatteren stiller sig skeptisk overfor, hvilket anm. fuldt ud kan slutte
 sig til; et øvet øje og et godt skolet øre vil sikkert altid være det
 bedste at anstille fonetiske iagttagelser med.

Det danske sprogs lydforhold danner som sagt udgangspunktet
 for fremstillingen af den egenlige fonetik. Men hvad er dansk?
 Det er et spørgsmål, der ikke er saa let at besvare, som det ved

S
V
O
L
v
h
B
d
m
D
pr
og
ru
ut
o
of
nr
Hy
me
ne
lis
do

i l
til
de
ia
og
at
sa
s
o

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

[Faint, illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

saadan person altid taler rigsmaal, er rigsmaaltalende (*parle le danois*). Med andre ord, rigsmaalet bliver paa denne maade ikke et sprog, der virkelig lever paa et vist antal menneskers tunge, men et idealt sprog, som kan strejfes af den talende mer eller mindre længe ad gaaen.

Endvidere kan man disputere om, hvor meget man skal regne med til rigsmaalet. Det forekommer anm., at man f. ex. ikke i alle tilfælde kan betegne urigtig anvendelse af stød som dialektalt, men at man her som paa andre punkter maa indrømme visse forskelligheder indenfor rigsmaalet.

Det vilde føre for vidt at komme ind paa den mængde interessante spørgsmål, der omhandles i disse indholdsrige kapitler. Efter dem følger et afsnit om lydskrift; de almindelige principper for indretningen af en rationel lydskrift fremstilles, og der gives en kritisk oversigt over de forskellige lydskriftsystemer. Forfatterens eget alfabetiske system omtales her ganske kort, medens man faar lejlighed til at stifte nærmere bekendtskab med det i den egenlige fonetik, der begynder med andet hæfte (et tredje hæfte vil som slutning paa værket udkomme i løbet af vinteren). Dette maa man imidlertid ikke lade sig forskrække af; med en lille smule ulejlighed lærer man hurtigt at finde sig til rette i disse ved første øjekast besynderligt udseende tal og tegn, og man vil have stor fornøjelse deraf.

Fremstillingen af fonetikken er anlagt saaledes, at der stadig gaas fra det enkle til det mere sammensatte, fra det bekendte til det ubekendte. Forfatteren har her indført noget nyt, og fordelene ved denne fremgangsmaade er betydelige. Man faar derved ligesom et bedre overblik over, hvorledes det paa én gang simple og kunstige talemaskineri er indrettet og virker. Første afsnit — analyse — behandler de enkelte taleorganers virksomheder. Slutningshæftet vil bringe læren om de forskellige organers samvirken ved frembringelsen af lyd, endvidere kombinationslære, d. v. s. læren om de enkelte lyds forbindelser til lydgrupper og hvad hermed staar i forbindelse; til sidst vil der blive givet en oversigt over de karakteristiske fonetiske ejendommeligheder ved dansk, engelsk, tysk og fransk. Der begyndes med læberne, dernæst kommer tungen, ganen osv. Alle stillinger og bevægelser undersøges og beskrives, baade de, der er ligegyldige for sproglydenes dannelse, og de, der spiller en rolle herved. De konsonantiske stillinger behandles før de vokaliske, afvigende fra det almindelige, men overensstemmende med forfatterens alfabetiske system, og det er aabenbart den rigtigste maade at tage det paa.

Foruden dansk behandles engelsk, tysk og fransk, samt hvor der er anledning dertil sprog som spansk, italiensk, hollandsk, svensk, islandsk osv. Hist og her berøres ogsaa mere ubekendte sprog som

russisk, finsk og andre¹, men hele tiden saaledes, at det er almenforstaaeligt uden særlige forkundskaber. Den der i bogen nærmest kun vil søge oplysning om danske lydforhold, vil f. ex. med interesse læse om stødets forekomst andetsteds end i dansk.

At det hele oplyses ved velvalgte eksempler, og at man bliver opmærksom paa meget, man før har overset (eller overhørt), er selv sagt. Det er første gang, at vort modersmaals lydige bygning anatomeres saa nøjagtigt og indgaaende, og en eller anden vil maaske i begyndelsen studse over de fine adskillelser, der paa denne maade fremkommer. Men lykkes det ikke første gang at bringe sin udtale i overensstemmelse med forfatterens angivelser (man bør naturligvis under læsningen stadig fremsige de anførte eksempler højt), vil det nok lykkes ved fortsatte forsøg, og kommer man en enkelt gang i tvivl om rigtigheden af en eller anden udtalelse — f. ex. den s. 182. at den læbetrimulant, hvormed man udtrykker en fornærmelse af kulde, er ustemt — bør men nøje betænke forf.s store fonetiske erfaring, inden man drister sig til at mene det modsatte. Hermed skal ikke være sagt, at forf. noget steds søger at paatvinge læseren sin opfattelse; fremstillingen er tvært imod velgørende fri for at være apodiktisk.

Man maa oprigtigt ønske denne bog mange læsere. Enhver, der læser den, vil faa sin viden beriget, og den vil sikkert ogsaa give enhver begynder lyst og kærlighed til denne skønne videnskab.

Kr. Sandfeld Jensen.

anledning af s. 296 nederst kan der gøres opm. paa, at stemmebaandslukke, „fester stimmeinsatz“, er meget alm. i de sydromuniske dialekter paa Balkanhalvøen.

Januar 1897.

291658

Nr. 17.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILEETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND IV, HÆFTE I
(SYVENDT ÅRGANGS FØRSTT HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHESSKE FORLAG

1897

V. DALLERUP
IDR. FALRE H.
A. OLRIK, H.

I. To y
II. Mälpro
III. De d

P. SÄLLER
S. BEGGE
E. HOLLAR
K. WEDD
MÖLLE
H. GÄRDE

M
V. DALLERUP
IDR. FALRE H.
A. OLRIK, H.

April 1897.

Nr. 18.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER.

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND IV, HÆFTE 2
(SYVENDE ÅRGANGS ANDET HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHESKE FORLAG

1897

Uti

Fra Januar 1897 udkom
(hvert på circa 4 ark) til
Ny tiltrædende abonnenter
for halv pris.

H

(Alm. pris 6 kr.; for 1

Af indholdet fremhæves
sproglig Studie. *H. F. P.*
O. Jespersen, Danias lydskrift
Sællandske sprogsprover
ældre tider. *Kr. Nyrop*,
folkesagn. *P. K. Thorsen*,
almuesmål.

(Alm. pris 6 kr.; for

Af indholdet fremhæves
sagn i vore dage, *T.*
Om dekorerede fornem
fra Vendsyssel. *M. H.*
historie. *Th. Laub*,
Müller, En folklorisk
danske folkesagn.
Oprinde
slavn til os
mands minde. *O.*

April 1897

Nr. 19.

DANIA

FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

UNIVERSITETS-JUBLÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND IV, HÆFTE 3
(SYVENDE ÅRGANGS TREDJE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEESKE FORLAG

1897

INSTRUMENT

Witnessed by _____

WITNESSES

NOTARIES

THE UNDERSIGNED

291653

Oktober 1897.

Nr. 20.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND IV, HÆFTE 4
(SYVENDE ÅRGANGS FJERDE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEESKE FORLAG

1897

Universit.

indl. Nr.

INDHOLD

	Side
O. THYREGOD, Et afsnit af folkets besværgelsestro.....	193
O. JESPERSEN, Stød og musikalsk akcent	215
E. VEDEL, Et fynsk rimbrev fra 1829	240

BLANDINGER

VIII. Oversættelse af den versificerede fortælling på sønderjysk (N. Andersen)	245
IX. Et pseudo-wesselsk epigram (Kr. N.)	246
X. Fremmede domme om dansk (Kr. N.).....	247
XI. St. Hans med den røde mund (Kr. N.).....	250

TIL MEDARBEJDERNE

Manuskripter vedrørende litterære æmner bedes sendte til V. Dahlerup (Ole Suhrsgade 16, Kbhvn. K), vedrørende sproglige æmner til O. Jespersen (Carl Bernhardsvej 15, Kbhvn. V.), indsamlede folke-minder og folkløristiske afhandlinger til Kr. Nyrop (Rathsacksvej 1, Kbhvn. V.). Bidrag honoreres med mindst **24 kr.** arket.

D'hr. forlæggere anmodes om at indsende til redaktionen (direkte eller gennem hovedkommissionæren) dem af deres forlags-artikler, der falder ind under tidsskriftets område.

„Dania“ udkommer med 4 hæfter om året. Subskriptionsprisen er **4 kr.** årligt, og subskription modtages i alle landets boglader.

Medlemmer af „Universitetsjubilæets danske samfund“ modtager tidsskriftet gratis. Man indmelder sig hos hr. universitetsboghandler G. E. C. Gad (Vimmelskaflet 32).

291659

Januar 1898.

Nr. 21.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND V, HÆFTE 1
(OTTENDE ÅRGANGS FØRSTE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEESKE FORLAG

1898

Un.

INDHOLD

	Side
K. MATHIAS. Nej-motivet på enpebåt	1
H. F. FENSSON. Den fattige mands snæpe	17

BLANDINGER

I. Latinsk eller dansk endelse (N. H. Rasmussen; O. Jøp.)	48
II. Døglørdags tale i Grimstrup; Huseby sogn (N. K. Larsen)	50
III. Fra færøiske tingløger (V. Andersen)	54

ANMELDELSER

A. ØDMANNSTILSTEN, Erik og Røller udg. af V. Biering (Carl Elberling)	55
H. S. VONSKOV. Sjøledyrkelse og Naturdyrkelse (Th. A. Müller)	61

TIL MEDARBEJDERNE

Manuskripter vedrørende litterære emner bedes sendte til V. Dahlerup (Ole Suhrsgade 16, Kbhvn. K), vedrørende sproglige emner til O. Jøspersen (Carl Bernhardsvej 15, Kbhvn. V.), indsamlede folkeskinder og folkloristiske afhandlinger til Kr. Nyrop (Rathsacksvej 1, Kbhvn. V.). Bidrag honoreres med mindst **24 kr.** arket.

D'hr. forlæggere anmodes om at indsende til redaktionen (direkte eller gennem hovedkommissionæren) dem af deres forlagskataloger, der falder ind under tidsskriftets område.

„*Dania*“ udkommer med 4 hæfter om året. Subskriptionsprisen er 4 kr. årligt, og subskription modtages i alle landets boglæder. Medlemmer af „Universitetsjubilmæts danske samfund“ modtager tidsskriftet gratis. Man indmelder sig hos hr. universitetsboghandler C. Gad (Vimmelskæft 32).

April—Juli 1898.

Nr. 22.

DANIA

TIDSSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBILÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND V, HÆFTE 2—3
(OTTENDE ÅRGANGS ANDET OG TREDIE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEESKE FORLAG

1898

K. MASTRUS, Skov
H. P. FEMSTED, Skov

- I. Latinsk skole
- II. Dagligdags
- III. Fra forening

A. ØHLENSCHLÆGER
Efterlyng
H. S. VONSTOV, Skov

Manuskrifter
V. Dahlerup (O)
III O. Jespersen
minder og billeder
Kbhvn, V.), 1898

D'her
(direkte
artikler

tober 1898.

Nr. 23.

DANIA

SSKRIFT FOR DANSK SPROG OG LITTERATUR
SAMT FOLKEMINDER

UDGIVET

FOR UNIVERSITETS-JUBLÆETS DANSKE SAMFUND

AF

VERNER DAHLERUP, OTTO JESPERSEN

OG

KRISTOFFER NYROP

BIND V, HÆFTE 4
(OTTENDE ÅRGANGS FJERDE HÆFTE)

KØBENHAVN

DET SCHUBOTHEESKE FORLAG

1898

Fra Januar 1897 udkommer „Dania“ med 4 årlige hæfter (hvert på circa 4 ark) til en subscriptionspris af 4 kroner. Ny tiltrædende abonnenter vil kunne få de to første bind for halv pris.

BIND I.

(Alm. pris 6 kr.; for tiltrædende abonnenter 3 kr.)

Af indholdet fremhæves: *Vilh. Andersen*, Gentagelsen, en sproglig Studie. *H. F. Feilberg*, Bidrag til skræddernes saga. *O. Jespersen*, Danias lydskrift, Sproglige kuriosa. *J. E. Kryger*, Sællandske sprogsprover. *Anton Nielsen*, Småtræk af livet i ældre tider. *Kr. Nyrop*, Kludetræet. *Axel Orlík*, Tre danske folkesagn. *P. K. Thorsen*, Ældre bidrag til kundskab om dansk almuesmål.

BIND II.

(Alm. pris 6 kr.; for tiltrædende abonnenter 3 kr.)

Af indholdet fremhæves: *H. F. Feilberg*, Hvorledes opstår sagn i vore dage, Tallene i folkets brug og trø. *E. Gigas*, Om dekorerede fornavne i dansk. *J. M. Jensen*, Sprogprøve fra Vendsyssel. *M. Kristensen*, Bidrag til den jyske litteraturhistorie. *Th. Laub*, Vore folkemelodiers oprindelse. *Th. A. Müller*, En folkloristisk metode og teori. *O. Nielsen*, Nutidens danske folkesagn. *Kr. Nyrop*, De disputerende professorer. Oprindelsen til en dansk salme. *C. Beimer*, Nordfynsk overtro i mands minde. *O. Siesbye*, Sproglige kuriosa.

BIND III.

(Pris 6 kr.).

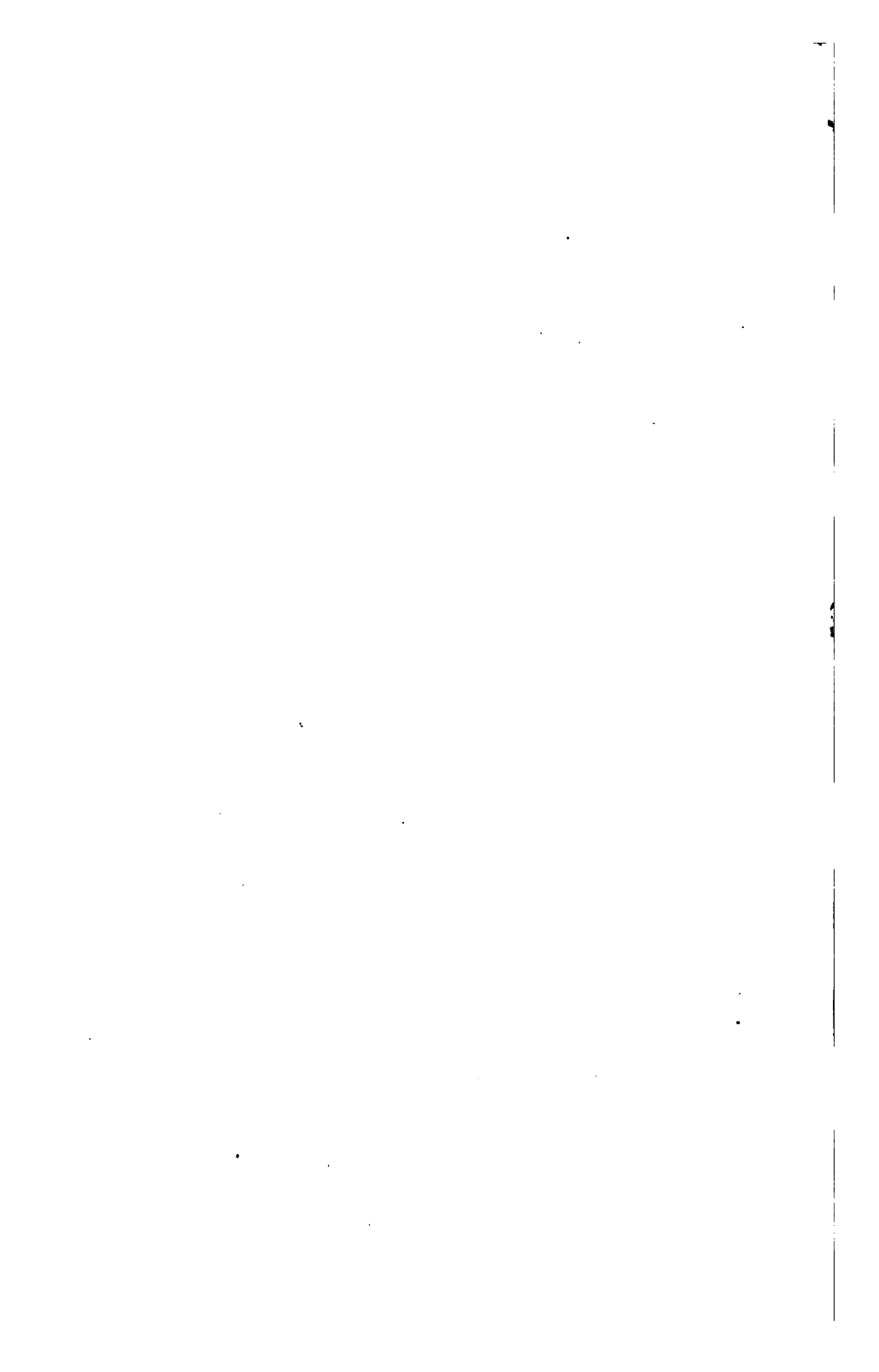
Af indholdet fremhæves: *F. Dyrland*, Om præsekage og om landsbypigernes tidsfordriv. *H. F. Feilberg*, Navneskik. *E. Gigas*: Lhombrespilletts terminologi. *Otto Jespersen*, En sproglig værdiforskydning. *Karl Larsen*, Om dansk argot og slang. *Th. A. Müller*, Studier fra Læse. Sammenlignende mytologiske studier i israelitisk folkeoverlevering. *Kr. Sandfeld Jensen*, Himmelbreve.

BIND IV.

(Pris 4 kr.).

Af indholdet fremhæves: *N. Andersen* og *Otto Jespersen*: Musikalsk akcent. *V. Dahlerup*, Holbergs privatbreve. *I. Falbe-Hansen*, Evalds giftermålsplaner. *Kr. Kålund*, Bidrag til Bask lævned. *A. Orlík*, Runestenene og dansk åndsliv. *K. Verner*, Støre og små Bogstaver.

THE NEW YORK PUBLIC LIBRARY
REFERENCE DEPARTMENT

This book is under no circumstances to be
taken from the Building

ANNEX

